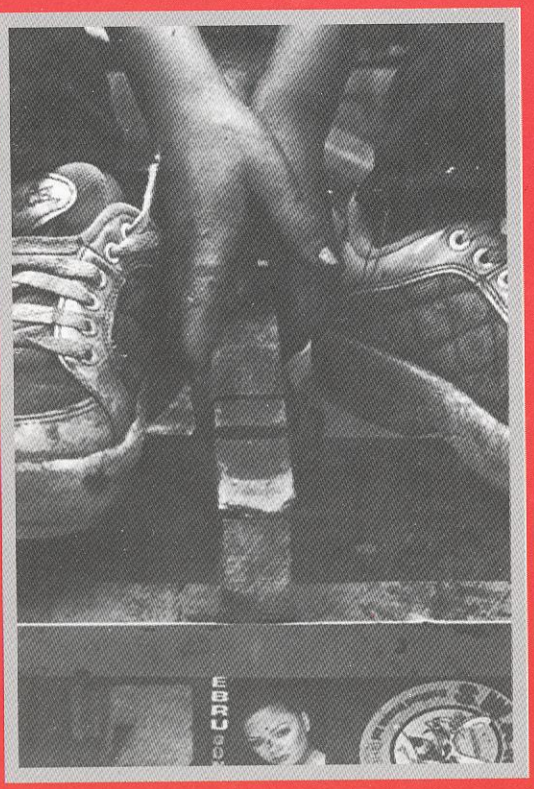
MEKÂNDAN İMKÂNA

Çocuk Suçluluğunun Habitusu
Ceza Ehliyeti İlişkisi

Dr. Eylem ÜMİT

ANKARA BAROSU
2007

MEKÂNDAN İMKÂNA
ÇOCUK SUÇLULUĞUNUN HABİTUSU CEZA EHLİYETİ İLİŞKİSİ

Dr. Eylem ÜMİT

Ankara, 2007

Ankara Barosu Yayınları

1.Baskı 2500 adet basılmıştır. Ankara, 2007
ISBN 978-9944-234-24-5

Telif Hakkı © Ankara Barosu, 2007 Bu eserin telif hakları Ankara Barosu'na aittir.
Bu yayınla ilgili olarak 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndan doğan her türlü hak saklıdır. Tanıtım için yapılacak alıntılar dışında Ankara Barosu'nun yazılı izni alınmadan çoğaltılamaz. Bu kitapta belirtilen görüşler yazarına ait olup, Ankara Barosu bunlardan dolayı herhangi bir sorumluluk kabul etmez.
Ankara Barosu Bilgi ve Belge Merkezi tarafından kataloğlanmıştır.
(bilgibelgemerkezi@ankarabarosu.org.tr)

İletişim Adresi:
Ankara Barosu Başkanlığı
Ankara Adalet Sarayı Kat: 5 (06100) Sıhhiye-Ankara
Tel : 0 (312) 310 55 26 1
Faks : 0 (312) 309 22 37
E-Posta: ankarabarosu@ankarabarosu.org.tr
Web : www.ankarabarosu.org.tr

Kapak Fotoğrafı: Arda Erdik
Baskı : Güngör Basım Yayım Tic.
Tel : 0 (312) 229 64 82

Bana sevgiye ve emeğe inanmayı öğreten
annem Aysel, babam Mustafa Ümit'e
ve ablasının karaboncuğuna...

SUNUŞ

"Çocuklar!
Çocuklarınız, sizin çocuklarınız değil,
Onlar, kendi yolunu izleyen Hayat'ın oğulları ve kızları.
Sizin aracılığınızla geldiler, ama sizden gelmediler
Ve sizinle birlikte olsalar da sizin değiller.
Onlara sevginizi verebilirsiniz, düşüncelerinizi değil,
Çünkü onların da kendi düşünceleri vardır.
Bedenlerini tutabilirsiniz, ruhlarını değil,
Çünkü ruhlar yarındadır.
Siz ise yarını düşlerinizde bile göremezsiniz.
Siz onlar gibi olmaya çalışabilirsiniz,
Ama sakın onları kendiniz gibi olmaya zorlamayın.
Çünkü hayat geriye dönmez, dünle de bir alışverişi yoktur.
Siz yaysınız, çocuklarınız ise sizden çok ilerilere atılmış oklar.
Okçu, sonsuzluk yolundaki hedefi görür
Ve o yüce gücü ile yayı eğerek okun uzaklara uçmasını sağlar.
Okçunun önünde kıvançla eğilin,
Çünkü okçu, uzaklara giden oku sevdiği kadar,
Başını dimdik tutarak kalan yayı da sever."

Bu dizeler Lübnan asıllı, ABD'li düşün adamı, romancı, usta şair Halil Cibran'a ait.

Ankara Barosu olarak, avukat olarak bu dizelerin anlamını ve değerini bildiğimiz için, çocuklarla ilgili olan, çocuklara dair olan her şeyle ilgiliyiz.

Kaldı ki, Türkiye'nin yeniden doğuş günü olmakla, esasen anlamlı olan bir güne daha da anlam katmak için Büyük Atatürk tarafından çocuklara armağan edilen çocuk bayramına sahip bir ülkenin yurttaşlarıyız. Öyle olduğu için de, Ankara Barosu olarak, avukat olarak çocuğa dair olan her şeyle ilgili, çocukların yararına olan her şeyin yanında ve arkasındayız.

Onun için değerli akademisyen, aynı zamanda meslektaşımız da olan Sayın Dr.Eylem Ümit'in kitap haline getirdiği bu son derece önemli, çocuklarla ilgili olan, çocuklar konusunda duyarlı olan herkese, ama en başta devleti yönetme mevkiinde bulunan siyasetçiler, çocuk konusunda sorumluluk üstlenmiş olan bürokratlar olmak üzere ve biz hukukçulara da ışık tutacak, çocuk sorunun çözümünde rehber olacak bu bilimsel araştırmaya Ankara Barosu olarak en başından itibaren destek olduk.

Uzun ve yorucu bir saha çalışması ile birleşen fikri bir emeğin ürünü olan bu değerli araştırmayı başarıyla tamamlayan Sayın Eylem Ümit'i kutluyor, başarılarının devamını diliyor, bana bu sunuşu yapma olanağı vermekle, beni ve benim şahsımda Ankara Barosunu onurlandıran inceliği için kendisine teşekkür ediyor, saygılar sunuyorum.

Av. V. Ahsen COŞAR
Ankara Barosu Başkanı

ÖNSÖZ

Bu kitabın yazılmasının görünürdeki nedeni, Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi alanında gerçekleştirilen bir doktora çalışması olsa da asıl neden, hayatın bize sunmak için sırasını beklediği acı sürprizlerinden biridir. Gece yarısı çalan bir telefonla kıymetlinizin hastanede olduğunu öğrenirsiniz ya, işte o acı deneyimlerden birine borçluyum bu kitabı. Bu yüzden ilk olarak hayata teşekkür etmeliyim; her ne kadar bu durum biraz paradoksal olsa da. O gece yarısı telefondaki ses, kardeşimin "tinerci çocukların" saldırısına uğradığını söylediğinde kişisel gündemime bomba gibi düşen "çocuk suçluluğu olgusu", yanıtlanmayı bekleyen bir çok soruyu da hukuk sosyolojisi alanında çalışan bir akademisyen olarak entelektüel gündemime taşıdı. Bu acı deneyim olguya ilişkin bir çok soru ile aramdaki mesafeyi azaltırken, bu sorulara samimi ve inandırıcı yanıtlar bulma ihtiyacımı artırdı: Neden kentin en işlek caddesinde, merkezinde, yani kalbinde olmuştu olay? Görünürde somut bir nedeni olmayan bu şiddetin kaynağı neydi? Bunlar gibi bir çok sorunun yanıtını aradığım dört yıllık sürece şimdi dönüp baktığımda, ninemden dinlediğim masallarda kaf dağının ardındaki masalsı gerçekliği arayan kahramanların başına gelenlere ne kadar benzediğini fark ediyorum yaşadıklarımın. Ne mutlu bana ki bu serüvende karşıma çıkan iyi kalpli devler, kötü niyetli kişilerden daha fazlaydı. Sorularımın yanıtlarına bu kitabın satırlarında biraz yaklaşabildiysem o iyi kalpli devler sayesindedir.

Karanlık dehlizlerde yol gösteren lambayı yakan, hakikat ve bilgi denen hazinelerin saklandığı sandıkların anahtarını veren, cesaretimi, ümidimi kaybettiğimde üzerime özgüven tozunu serpen hocalarıma teşekkür etmeliyim öncelikle. Hukukçular için alışılmadık bir yöntemi doktora tezimde uygulamak, yani emprik çalışma yapmak istediğimi söylediğimde şevkimi ve hevesimi kırmayıp beni yeni olanı denemek için motive eden kürsü hocalarım, Prof. Dr. Ülker Gürkan, Prof. Dr. Adnan Güriz, Prof. Dr. Cahit Can ve Doç. Dr. Gülriz Uygur hocalarıma çok şey borçluyum. Sadece akademik değil, kişisel gelişimimdeki emeklerinin de karşılığı ödenmez.

Soruların yanıtlarının suçun mümbit topraklarında yani kriminal habitusta saklı olduğunu ve emprik çalışma yapmanın bu olguyu anlamak için en iyi yol olduğunu gördüğümde sosyolojik metodoloji, önümde geçilmesi gereken uçsuz bucaksız bir deniz gibi belirdi. Doktora tez izleme komitesinde yer alan ODTÜ Sosyoloji Bölümü öğretim üyelerinden Prof. Dr. Yıldız Ecevit'in rehberliği olmasaydı bir hukukçu için yabancı sular anlamına gelen bu denizden geçemezdim. Beni derslerine kabul eden, bilgilerini ve rehberliklerini esirgemeyen değerli sosyoloji hocalarım Prof. Birsen Gökçe, Prof. Dr Aytül Kasapoğlu, Doç. Necmettin Özerkmen'e özellikle teşekkür etmeliyim. Necmettin Hocam'ın bilgisini ve kaynaklarını paylaşmak konusundaki cömertliğini unutamam.

Sosyoloji ve metodoloji öğrenmek için kapısını çaldığım hocalarımdan biri de Prof. Dr. Ali Yaşar Sarıbay'dır. Her aşamada başvurduğum engin bilgisini sabrı ve içtenliğiyle bana sunmasaydı konuyla ilgili bir çok sosyolojik bağlam benim için karanlıkta kalacaktı.

Bilindiği üzere çocuk suçluluğu, birden çok disiplinin ilgilendiği multi-disipliner bir çalışma alanıdır. Suç sosyolojik olduğu gibi aynı zamanda hukuki bir olgudur. Çocuk suçluluğu olgusunu anlamaya yönelen bir çalışmanın Kriminoloji, Ceza Hukuku, Adli Tıp ve Gelişim Psikolojisi gibi bir çok disiplinden oluşan bir yapı üzerine kurulması kaçınılmazdır. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ceza ve Ceza Usulü Hukuku Anabilimdalı öğretim üyelerinden değerli hocam Doç. Dr. Türkan Sancar'ın Ceza Hukuku ve Kriminoloji alanındaki yönlendirmeleri ve katkıları olmasaydı bu kadar zor bir konunun altından kalkamazdım. Her sıkıştığımda açılan bir kapı, titiz ve özenli bir göz, destek ve teşvikin değişmez adresi oldu benim için.

Araştırma sırasında Adli Tıp ve Ergen Psikolojisi alanında çalışan uzman hekimlerden önemli yardımlar aldım. Adli Tıp Kurumu Ankara Grup Başkanı Dr. A. Hakan Dinç'e ve Hacettepe Üniversitesi Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Adolesan Merkezi öğretim üyelerinden Doç. Dr. Orhan Derman'a, bu çalışmayı disiplinler arası destekten mahrum bırakmadıkları için teşekkür borçluyum.

Bilgisini, emeğini sakınmayan tüm bu değerli bilim insanlarıyla yolum kesiştiği için çok şanslıyım. Bu değerli bilim insanlarından bazıları aynı zamanda tez jürimde yer aldılar ve araştırmaya başladığım ilk andan noktayı koyduğum son ana kadar katkılarını ve rehberliklerini esirgemediler. Prof. Dr. Adnan Güriz, Prof. Dr. Ülker Gürkan, Prof. Dr. Yıldız Ecevit, Doç. Dr. Türkan Sancar, Doç. Dr. Gülriz Uygur hocalarıma akademik katkıyla sınırlı kalmayan manevi destekleri için minnettarım. En büyük şansım tez çalışmamda hocalarımın hepsinin tez danışmanım gibi bu araştırmayla ilgilenmeleri ve bana inanmaları oldu. Sahada yaşadığım her zorluğu onlarla paylaştım; sevinçlerime ve hüzünlerime ortak oldular. Çocuk Polisinde uykusuz geçen her gecede, cezaevinde boğazımda düğümlenen acılarda, yoksulluğun soğuk arka sokaklarında benimle birlikteydiler; yanımdaydılar. Cezaevlerine girebilmek için gereken izni aylarca süren yazışmalardan sonra nihayet aldığımı öğrenince benden daha çok sevinen Ülker Hocam'a, bir çocuğumun ölüm haberine benimle birlikte ağlayan Yıldız Hocam'a çok şey borçluyum. Yazdığım her satırı defalarca okuyup eleştirdiler, düzelttiler ve hep daha iyisini yapabileceğime inanmamı sağladılar. Tez danışmanlığımı yürüten Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Ana Bilimdalı başkanı değerli hocam Doç. Gülriz Uygur'a desteği ve yardımları için özellikle teşekkür etmeliyim.

Adalet Bakanlığı, Emniyet Müdürlüğü gibi kurumlara izin başvurularımda benden desteğini esirgemeyip üyesi olduğum kurumun desteğini arkamda hissetmemi sağlayan Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi önceki Dekanı değerli hocam Sayın Prof. Dr. Lale Sirmen'e müteşekkirim.

Saha araştırması yapan kişinin aşması gereken zorluklardan biri de bilindiği gibi sahadaki masraflar için ihtiyaç duyulan bütçeyi bulmaktır. Araştırmanın belli bir aşamasında artık kendi imkanlarım yeterli gelmeyip bankadan tüketici kredisi almak için başvurmak üzereyken, yardımıma Ankara Barosu yetişti. Ankara Barosu Başkanı Sayın Ahsen Coşar'ın akademik çalışmalara yakınlığı, entelektüel ilgisi ve birikimi sayesinde henüz araştırma aşamasında olan bir çalışma için maddi destek bulabildim. Bir hukukçu ve akademisyen olarak kendisine özellikle teşekkür ederim.

Saha araştırmasının zorluklarında bana destek olan, sosyal çevresini ve kaynaklarını bu araştırma için seferber eden Avukat Tacar Çağlar'a teşekkür borçluyum.

Araştırmanın her aşamasındaki katkı ve desteğinin yanı sıra, nitel verilerin kodlanmasında ve analizinde ikinci yorumlayan olarak mesai ve emek harcayan

değerli hocam Yrd. Doç. Ramazan Günlü'ye özellikle teşekkür etmeliyim. Zorluklar karşısında yılmamak ve yorulmamak konusunda verdiği ilham için ayrıca teşekkür ederim.

Bu tür bir araştırmanın gizli kahramanları sahadaki aktör ve aktrislerdir aslında. Araştırma yaptığım kurumlarda beni konukseverlikle ağırlayan idareciler ve memurlara iyi niyetleri ve yardımları için müteşekkirim. Onların kolaylaştırıcı yaklaşımları olmasaydı bu çalışma tamamlanamazdı. Bu vesileyle tanıdığım hakim-savcılardan, cezaevi müdür ve müdür yardımcılarından, infaz koruma memurlarından, polis memurlarından, sosyal çalışmacılardan, eğitimevi öğretmenlerinden, mahkeme yazı işleri memurlarından ve adli hekimlerden çok şey öğrendim.

Ama en büyük teşekkürü, onlara fırsat tanımayan hayata rağmen bana fırsat tanıyan, onlara güven vermeyen dünyaya rağmen bana güvenen ve dünyalarına buyur eden çocuklara borçluyum. Beni evlerine, sofralarına, hayatlarına aldıkları ve "eylem abla"ları olmama izin verdikleri için ne kadar teşekkür etsem azdır. "Bu yazdıkların hayatımızı değiştirecek mi" diye sormuştun Yasin. Ne diyeceğimi bilememiştim. Hala bilemiyorum. Sizler benim hayatımı değiştirdiniz bile. Teşekkür ederim.

Bir görüşme sırasında çocuk "Devlet sana para verir Elazığ'a git Orhan'ı bul soru sor?" demişti. Gülmüş ve "hayır babam para verir" demiştim. Çocuk bunun üzerine "e senin baba demiyir beni zarara sokuyursun, otur oturduğun yerde?" Ne babam ne annem, bana "otur oturduğun yerde" dedi. Ebeveyn olarak haklı sayılabilecek endişelerini, korkularını bile bana hissettirmediler. Yaptığım işe ve bana benden çok inandılar. Topluma faydası olabilecek bir alanda çalışıyor olmamı her şeyden çok önemsediler. Topluma faydalı birey yetiştirmek idealleri için her türlü özveriyi gösterdiler. Bunlar ve daha fazlası için nasıl teşekkür edilir bilmiyorum. Kardeşim Erdem Ümit'e, yaşadığı travmayı bir yana bırakıp suça karışan çocuklara başka açıdan bakma cesareti gösterdiği için özellikle müteşekkirim. Çocukların bana yazdığı mektupları okurken dökülen gözyaşlarını unutamıyorum. Böyle cesur ve güçlü bir kardeşe sahip olduğum için çok şanslıyım.

Bu çalışma sırasında benden yardımlarını ve desteklerini sakınmayan dostlarıma, Özlem Genç, Pınar Öktem, Ercan Geçgin ve Özgür Yalçın'a her şeyden önce sabırları için teşekkür ederim. Her sıkıştığımda iki eli kanda olsa koşup, tüm imkanlarını seferber eden Özgür Yalçın'a özellikle teşekkür borçluyum.

Akademisyen olmayı istediğim öğrencilik sıralarında bir hocam, erkeklerin akademisyen bir kadınla hayatını paylaşmak istemeyeceğini söylemişti. "Kim ister evde sürekli okuyan, yazan bir kadını" demişti. Önemsemesem de bu konuşmayı unutmayıp saklamışım zihnimde demek ki. O hocama "peki cezaevi-karakol gezen, çalıntı otolarda dolaşan bir kadın hakkında ne düşünür erkekler"desem cevabı farklı olmazdı sanırım. Hocamı ve toplumun çoğunluğunu haksız çıkaran hayat arkadaşım Aydın Atılgan'a o kadar çok şey borçluyum ki. Destek ve teşvikten daha fazlasını yaptı ve bu çalışma onun da önceliği oldu. "Tezimiz bitince..." diyecek kadar benimle beraberdi; arkamda değil yanımda oldu. Bu kitabın her satırında onun da alın teri, göz nuru vardır. Sana ve senin için hayata teşekkür ederim.

Dr. Eylem ÜMİT

İçindekiler

Sunuş v
Önsöz vii
İçindekiler xi
Tablolar xiii
Kısaltmalar xvi
GİRİŞ 17

BİRİNCİ BÖLÜM
ÇOCUK SUÇLULUĞUNUN TARİHSEL, HUKUKSAL VE MEKANSAL BAĞLAMINA İLİŞKİN AÇIKLAMALAR

I-TARİHTE ÇOCUK SUÇLULUĞU 21
II-HUKUKTA ÇOCUK SUÇLULUĞU 38
A-GENEL OLARAK 38
1-ÇOCUK VE HUKUK 38
2- HUKUKTA ÇOCUK VE TANIMI 44
B-CEZA HUKUKU BAĞLAMINDA ÇOCUK SUÇLULUĞU 48
1-Ceza Hukukunda Yaş Küçüklüğü ve Ceza Ehliyeti 48
2-Çocukların Ceza Ehliyetinin Araştırılmasına İlişkin Uygulamalar 62
III-KRİMİNOLOJİ KURAMLARI VE ÇOCUK SUÇLULUĞU 68
A- BİYOLOJİK KURAMLAR 68
B- PSİKOLOJİK KURAMLAR 73
C- SOSYOLOJİK KURAMLAR 75
1-Sosyal Çözülme Kuramı 77
2-Aykırı Birleşme Kuramı 80
3-Aykırı Pekişme Kuramı 81
4-Nötrleştirme Kuramı 82
5-Alt- Kültür Kuramı 84
6-Gerilim Kuramı 86
7-Aykırı Fırsatlar Kuramı 91
8-Damgalama Kuramı 93
IV-TOPLUMSAL BOYUT OLARAK KENTSEL MEKÂN 96
A- MEKÂN VE SUÇ İLİŞKİSİNDE FARKLI YAKLAŞIMLAR 96
B- MEKÂNA İLİŞKİN KAVRAMLAŞTIRMALAR VE ALGILAR 101

İKİNCİ BÖLÜM
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

I-ARAŞTIRMA ALANININ BELİRLENMESİ 105

II-ARAŞTIRMADA UYGULANAN YÖNTEM 111
III- ARAŞTIRMACININ GÜNLÜĞÜ 116
IV-VERİLERİN ÇÖZÜMLENMESİ VE YORUMU 134

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ÇOCUK SUÇLULUĞUNUN TOPLUMSAL BAĞLAMI
ÇOCUK SUÇLULUĞUNUN HABİTUSUNDAN FOTOĞRAFLAR

I- MEKÂN VE İMKÂN: GERÇEKLİK VE TAHAYYÜL 137
A- "SON DURAKTAN DA SONRAYIZ":
KİTLESEL TÜKETİM OLANAKLARINA ERİŞİM 138
B- "YIKIK DÖKÜK DE DEĞİL, DOĞRU DÜZGÜN DE DEĞİL":
GECEKONDU 140
D- "BİZİM ORALAR PİS": DAHA İYİ BİR HAYAT HAYALİ 151
1-"Girdin mi Ortama Sokakta Kalmazsın": Gayrimeşru Mekân 161
2-"İşte İki Gün Öyle Geçer, Dört Gün Orada, Burada":
Yaşamın Kıyısındakiler 169
3-"Bizim Evin İki Yanındaki Evde Hırsız Oturuyor; Cardın Ali Derler":
Çevrenin Suçu 176
E- "ÇİNÇİN'DEN SUBAY, POLİS ÇIKMIŞ MI Kİ BEN OLAYIM":
DAMGALAMA 193
II- MEKANSAL YARILMA: KARŞI UFUKLAR 202
A- "BAZEN BAHÇELİ BEBESİ OLSAM NE OLURDU DİYE
DÜŞÜNÜYORUM":
KUTUPLAŞMA VE DAHA İYİ HAYAT TANIMI 203
B- "BİZİM ORADA KARNIN DOYUYORSA ZENGİNSİN":
YOKSULLUĞUN MEKANSAL YOĞUNLAŞMASI 210
1-"Okula Gitmeyeyim, Para Kazanayım, Borcumuzu Ödeyelim, dedim"
Kentsel Yoksulluk , Geçinme Stratejileri ve Çocuk Emeği 222
2-"Bizi Hayvan Yerine Koyuyorlar, Korkuyorlar. Ben Psikopat mıyım":
Enalttakiler ve Tehlikelilik Algısı 239
C- "GURBET BİZİ BOZDU": YERİNDEN EDİLME-YERİNDEN OLMA 245
D- "HERKES KENDİ ORTAMINDA SÖZÜNÜ GEÇİRİR": YAŞAM ALANI
MÜCADELESİ 259
III- GAYRİMEŞRU KODLARIN HABİTUSA ÖZGÜ KURULUŞU:
FİİLİN SOSYAL DEĞERİ 264
A- "HUKUK NEREDE? ADALET Mİ VAR BU DÜNYADA?": KAMUSALA
VE HUKUKA İLİŞKİN PARADİGMADA SARSINTILAR 264
B- "İÇERDE ZATEN KRAL, ÇIKINCA DAHA DA KRAL":
GAYRİMEŞRUYU DOĞALLAŞTIRAN HABİTUS 272

C- "BİZİM SUÇUMUZ BİZE HOŞ GELİR": SUÇUN İÇERDEN TANIMLANMASI 279
SONUÇ 283
KAYNAKÇA 291
EKLER 304

TABLOLAR

Tablo-1 Bazı Ülkelerde Uygulanan Ceza Sorumluluk Yaşı 52
Tablo-2 Cohen'in Reaksiyon Formasyon Süreci 85
Tablo-3 Merton'un Uyum ve Anomi Kategorileri 87
Tablo-4 Mahkumiyet Kararı Verilen Suç Türlerine İlişkin Oranlar 106
Tablo-5 Ankara Emniyet Müdürlüğü Çocuk Şubede Görüşülen Çocukların Yaş Dağılımı 109
Tablo-6 Ankara Emniyet Müdürlüğü Çocuk Şubede Görüşülen Çocukların Cinsiyetlerine Göre Oranları 109
Tablo-7 Ankara Elmadağ Kapalı Çocuk Ceza Ve Tutukevinde Görüşülen Çocukların Yaş Dağılımı 110
Tablo-8 Ankara Keçiören Eğitimevi'nde Görüşülen Çocukların Yaş Dağılımı 110
Tablo-9 Elazığ Kapalı Ceza Ve Tutukevi'nde Görüşülen Çocukların Yaş Dağılımı 111
Tablo-10 Elazığ Eğitimevi'nde Görüşülen Çocukların Yaş Dağılımı 111
Tablo-11 Konut Türü 142
Tablo-12 Madde Kullanımı 154
Tablo-13 En Son Yaşanılan Yer 161
Tablo-14 En Sevilen, Onun Gibi Olmak İstenen Kişi 169
Tablo-15 Kışın Sokakta Kalmamak İçin Küçük Bir Suç İşleyip Yaz Gelince Dışarı Çıkmak 170
Tablo- 16 Arkadaş Karakol Deneyimi 185
Tablo- 17 Arkadaş Mahkeme Deneyimi 185
Tablo- 18 Arkadaş Kriminal Faaliyete Karışma Deneyimi 186
Tablo- 19 Arkadaş Cezaevi Deneyimi 186
Tablo- 20 Aile Cezaevi Deneyimi 189
Tablo- 21 Akraba Cezaevi Deneyimi 189
Tablo- 22 Yaşanılan Yer ve Kent Merkezi Arasındaki Tercih 206
Tablo- 23 Kent Merkezi ve Burada Geçirilen Zamana İlişkin Algı 206
Tablo- 24 Kent Merkezinde Geçirilen Zaman 207
Tablo- 25 Kent Merkezindeki İmkanlara ve Bunlara Erişilebilirliğe İlişkin Algı 208
Tablo- 26 Kent Merkezindeki İmkanlara ve Bu İmkanlara Sahip İnsanlara İlişkin Algı 208
Tablo- 27 Kent Merkezi ve Yaşanılan Yer Farklılaşmasına İlişkin Algı 208
Tablo- 28 Kent Merkezindeki İnsanlar ve Biz Algısı 208
Tablo- 29 Kent Merkezindeki İnsanlara İlişkin Algı 209
Tablo- 30 Ailenin Aylık Toplam Geliri (Miktar) 214
Tablo- 31 Ailenin Aylık Toplam Geliri (Seviye) 215
Tablo- 32 Ailedeki Çalışanlar 215
Tablo- 33 Babanın İş-Meslek Durumu 216

Tablo- 34 Oturulan Evin Mülkiyeti....217
Tablo- 35 Çalışma Deneyimi....218
Tablo- 36 Aile İçinde Karar Almaya İlişkin Pratikler....219
Tablo- 37 Babanın Evdeki Varlığı, Konumu....220
Tablo- 38 Anne Ve Baba Arasındaki İlişkiler....220
Tablo- 39 Ailedeki Yakın Akrabaların Mekansal Konumu ve İlişki Yoğunluğu....223
Tablo- 40 Aile Büyüklüğü....223
Tablo- 41 Ailedeki Çocuk Sayısı....223
Tablo- 42 Öğrenim Durumu....225
Tablo- 43 Çalışma Deneyimi....226
Tablo- 44 Çalışma Hikayesi- İş Türü....226
Tablo- 45 Çalışma Hikayesi- İş Yeri....228
Tablo- 46 Çalışma Hikayesi- Yeni İş Türleri....230
Tablo- 47 Doğum Yeri-Göç....246
Tablo- 48 Doğum Yeri-Kent-Kırsal....246
Tablo- 49 Ailenin Kentte Yaşadığı Süre-Göç....247
Tablo- 50 Anne Doğum Yeri: Kent- Kırsal....247
Tablo- 51 Baba Doğum Yeri: Kent Kırsal....247
Tablo- 52 Kentte Yaşama Süresi....247
Tablo- 53 Kente Kaç Kişi Gelindiği....248
Tablo- 54 Kente Kiminle Gelindiği....250
Tablo- 55 Türkçe'den Başka Dil Bilme-Anadil....252
Tablo- 56 Türkçe'den Başka Dil Bilme-Anadil (Kontrol Sorusu)....252
Tablo- 57 Evde Geçirilen Zaman ve Mahalle Arkadaşlığı....262
Tablo- 58 Çözücü Kullanımı – Gelecek Beklentisi veya Geleceksizlik Algısı....313
Tablo- 59 Yapıştırıcı Kullanımı - Gelecek Beklentisi veya Geleceksizlik Algısı....314
Tablo- 60 Uyuşturucu Kullanımı - Gelecek Beklentisi veya Geleceksizlik Algısı....315
Tablo- 61 Hap Kullanımı - Gelecek Beklentisi veya Geleceksizlik Algısı....316
Tablo- 62 Alkol Kullanımı - Arkadaş Alkol Kullanımı....317
Tablo- 63 Uyuşturucu Kullanımı - Arkadaş Uyuşturucu Kullanımı....318
Tablo- 64 Yapıştırıcı Kullanımı - Arkadaş Yapıştırıcı Kullanımı....319
Tablo- 65 Çözücü Kullanımı - Arkadaş Çözücü Kullanımı....320
Tablo- 66 Hap Kullanımı - Arkadaş Hap Kullanımı....321
Tablo- 67 Hap Kullanımı - Arkadaş Grubunun Yaşça Büyüklerden Oluşması....322
Tablo- 68 Uyuşturucu Kullanımı - Arkadaş Grubunun Yaşça Büyüklerden Oluşması....323
Tablo- 69 Hap Kullanımı - Yaşanılan Yer ve Kent Merkezi Arasındaki Tercih....324
Tablo- 70 Uyuşturucu Kullanımı - Yaşanılan Yer ve Kent Merkezi Arasındaki Tercih....325
Tablo- 71 Hap Kullanımı - Kent Merkezinde Geçirilen Zaman....326
Tablo- 72 Uyuşturucu Kullanımı - Kent Merkezinde Geçirilen Zaman....327

Tablo- 73 Hap Kullanımı - Kent Merkezi ve Burada Geçirilen Zamana İlişkin Algı 328
Tablo- 74 Uyuşturucu Kullanımı - Kent Merkezi ve Burada Geçirilen Zamana İlişkin Algı....329
Tablo- 75 Yapıştırıcı Kullanımı – Kent Merkezinde Tek Başına Zaman Geçirme....330
Tablo- 76 En Son Yaşanılan Yer - Hap Kullanımı 331
Tablo- 77 En Son Yaşanılan Yer - Uyuşturucu Kullanımı 332
Tablo- 78 En Son Yaşanılan Yer - Zor Durumda Kalındığında Başvurulan Kişiler- Güvenilen Yerlerdeki Tanıdıklar....333
Tablo- 79 En Son Yaşanılan Yer - Zor Durumda Kalındığında Başvurulan Kişiler- Aile....334
Tablo- 80 En Son Yaşanılan Yer - En Çok Güvenilen Kişiler 335
Tablo- 81 En Son Yaşanılan Yer - Zor Durumda Kalındığında Başvurulan Yollar 336
Tablo- 82 En Son Yaşanılan Yer - En Sevilen, Onun Gibi Olmak İstenen Kişi 337
Tablo- 83 En Son Yaşanılan Yer - Yapıştırıcı Kullanımı....338
Tablo- 84 Konutun Özelliği - Ailenin Aylık Toplam Geliri (Miktar) 339
Tablo- 85 Oturulan Evin Mülkiyeti - Ailenin Aylık Toplam Geliri (Miktar) 340
Tablo- 86 Ailenin Aylık Toplam Geliri (Miktar) – Çalışma Deneyimi....341
Tablo- 87 Ailenin Aylık Toplam Geliri (Miktar) – Gelecek Beklentisi veya Geleceksizlik Algısı 342
Tablo- 88 Ailenin Aylık Toplam Geliri (Miktar) – Gelecek Planı:Belirsizlik....343
Tablo- 89 Ailenin Aylık Toplam Geliri (Miktar) – Gelecek Planı: Aileden Uzaklaşma....344
Tablo- 90 Ailenin Aylık Toplam Geliri (Miktar) – Gelecek Planı: Gayrimeşru Yaşama Devam Etme 345
Tablo- 91 Ailenin Aylık Toplam Geliri (Miktar) - En Çok Güvenilen Kişiler....346
Tablo- 92 Sorunların Genelde Kimle Konuşulduğu - Ailenin Aylık Toplam Geliri (Miktar)....347
Tablo- 93 Ailenin Aylık Toplam Geliri (Miktar) - Zor Durumda Kalındığında Kimseden Yardım İstememe 348
Tablo- 94 Ailenin Aylık Toplam Geliri (Miktar) - Zor Durumda Kalındığında Başvurulan Kişiler: Aile....349
Tablo- 95 Ailenin Aylık Toplam Geliri (Miktar) - Aile Üyeleri Arasındaki İlişkiler 350
Tablo- 96 Ailenin Aylık Toplam Geliri (Miktar) - Aile İçinde Karar Almaya İlişkin Pratikler 351
Tablo- 97 Ailenin Aylık Toplam Geliri (Miktar) - Anne ve Babanın İlişkileri 352
Tablo- 98 Ailenin Aylık Toplam Geliri (Miktar) – Çalışma Deneyimi....353
Tablo- 99 Çalışma Deneyimi - Cinsiyet 354
Tablo- 100 Doğum Yeri – Çalışma Hikayesi: İşin Hangi Yolla Bulunduğu 355
Tablo- 101 İşin Hangi Yolla Bulunduğu- Türkçe'den Başka Dil (Anadil)....356

Kısaltmalar

Bkz	Bakınız
C	Cilt
Çev	Çeviren
ÇKK	Çocuk Koruma Kanunu
ÇMK	Çocuk Mahkemeleri Kanunu
Ed	Editör
Dn	Dipnot
GÖÇ	Göç Edenler Sosyal Yardımlaşma ve Kültür Derneği
M	Madde
s	Sayfa
S	Sayı
TCK	Türk Ceza Kanunu
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TESEV	Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler
TİHV	Türkiye İnsan Hakları Vakfı
TMMOB	Türk Mühendis ve Mimarlar Odaları Birliği
TODAİE	Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü

GİRİŞ

Bu çalışma, kent yaşamının "masum kâbusu" olarak adlandırılan suça karışan çocukları anlamak ve anlatmak amacıyla yapılmıştır. Çocukların masumiyet kavramıyla ilişkilendirilmesine, uygarlık tarihi boyunca çok sık rastlıyoruz. Batı dünyasında, çocuğun ahlaki açıdan zayıf olduğu ve bu nedenle masum olmadığı düşüncesi Ortaçağ'a damgasını vururken, Aydınlanma düşünürleri çocukların masumiyetlerini kaybetmeden, iyi bir eğitimle erdemli yurttaşlara dönüşebileceklerini savunmuşlardır. İslam düşüncesinde ise çocuk, saflığın ve masumiyetin temsilcisi olarak görülmüştür.

Toplumsal yaşamın tarihsel akışı içinde, çocukluğa ilişkin algılar ve kategoriler, iktidarın yapısı, üretim biçimi ve dinsel dogmalar ışığında belirmiş/dönüşmüş ve günümüzdeki içeriklerine ulaşmıştır. Ancak bugün, toplumda geçerli olan çocuk imgesinin, bütünlüğünü yitirişine tanık oluyoruz. Çocuklar bir taraftan soyut bir kategori olarak, "toplumsal yaşamın en kırılgan halkası", "korunmayı ve şefkati en fazla hak edenler", "geleceğin umutları" gibi ifadelerle tarif edilmekte, diğer tarafta ise "tinerci vahşeti", "kapkaç canavarı", "suç makinesi" gibi dehşet verici ifadelerle resmedilmektedir. Suça karışan, suça itilen çocukların, giderek daha fazla görünür olmalarına rağmen, yok sayılmalarının nedenini, çocukluğa ilişkin algının bu şekilde "yarılması" yoluyla, toplum vicdanının kendini rahatlatmasına bağlayabiliriz. Bu sorunsalı göz önüne almayan yaklaşımların, "yok saymayı" yeniden üretmek gibi bir işlevi olduğunu düşünüyoruz. Bazı çocukların "kentin kâbusu", bazılarının ise "yarınlarımız" olarak kurgulanmasının altında yatan toplumsal koşullara eğilmeyen bir yaklaşımın, çocuk suçluluğu olgusunun tüm gerçekliğiyle anlaşılması için, elverişli bir analiz bağlamı sunmakta yetersiz kaldığı söylenebilir.

Bu sorunsaldan yola çıkarak hazırlanan bu çalışma çocuk suçluluğu olgusunu farklı boyutlarıyla birlikte analiz etmek için, elverişli bir bağlam arayışına yönelmektedir. Bunun bağlantısal düşünmekten yana yapılmış bir tercih olduğunu belirtmeliyiz. Çalışmamız asıl olarak, çocuk suçluluğu olgusunda etkileşim halinde ilerlediğini düşündüğümüz, iki yapısal süreci takip etmektedir. Bunlardan biri, suça karışan çocukların yaşadıkları ortamdaki fiziksel, toplumsal koşulların, onların algısında kuruluşuna ilişkin süreçtir. Diğeri ise, toplumsal algıda "suçlu çocuk" imgesinin kuruluşuna ilişkindir.

GİRİŞ

Bu çalışma, kent yaşamının "masum kâbusu" olarak adlandırılan suça karışan çocukları anlamak ve anlatmak amacıyla yapılmıştır. Çocukların masumiyet kavramıyla ilişkilendirilmesine, uygarlık tarihi boyunca çok sık rastlıyoruz. Batı dünyasında, çocuğun ahlaki açıdan zayıf olduğu ve bu nedenle masum olmadığı düşüncesi Ortaçağ'a damgasını vururken, Aydınlanma düşünürleri çocukların masumiyetlerini kaybetmeden, iyi bir eğitimle erdemli yurttaşlara dönüşebileceklerini savunmuşlardır. İslam düşüncesinde ise çocuk, saflığın ve masumiyetin temsilcisi olarak görülmüştür.

Toplumsal yaşamın tarihsel akışı içinde, çocukluğa ilişkin algılar ve kategoriler, iktidarın yapısı, üretim biçimi ve dinsel dogmalar ışığında belirmiş/dönüşmüş ve günümüzdeki içeriklerine ulaşmıştır. Ancak bugün, toplumda geçerli olan çocuk imgesinin, bütünlüğünü yitirişine tanık oluyoruz. Çocuklar bir taraftan soyut bir kategori olarak, "toplumsal yaşamın en kırılgan halkası", "korunmayı ve şefkati en fazla hak edenler", "geleceğin umutları" gibi ifadelerle tarif edilmekte, diğer tarafta ise "tinerci vahşeti", "kapkaç canavarı", "suç makinesi" gibi dehşet verici ifadelerle resmedilmektedir. Suça karışan, suça itilen çocukların, giderek daha fazla görünür olmalarına rağmen, yok sayılmalarının nedenini, çocukluğa ilişkin algının bu şekilde "yarılması" yoluyla, toplum vicdanının kendini rahatlatmasına bağlayabiliriz. Bu sorunsalı göz önüne almayan yaklaşımların, "yok saymayı" yeniden üretmek gibi bir işlevi olduğunu düşünüyoruz. Bazı çocukların "kentin kâbusu", bazılarının ise "yarınlarımız" olarak kurgulanmasının altında yatan toplumsal koşullara eğilmeyen bir yaklaşımın, çocuk suçluluğu olgusunun tüm gerçekliğiyle anlaşılması için, elverişli bir analiz bağlamı sunmakta yetersiz kaldığı söylenebilir.

Bu sorunsaldan yola çıkarak hazırlanan bu çalışma çocuk suçluluğu olgusunu farklı boyutlarıyla birlikte analiz etmek için, elverişli bir bağlam arayışına yönelmektedir. Bunun bağlantısal düşünmekten yana yapılmış bir tercih olduğunu belirtmeliyiz. Çalışmamız asıl olarak, çocuk suçluluğu olgusunda etkileşim halinde ilerlediğini düşündüğümüz, iki yapısal süreci takip etmektedir. Bunlardan biri, suça karışan çocukların yaşadıkları ortamdaki fiziksel, toplumsal koşulların, onların algısında kuruluşuna ilişkin süreçtir. Diğeri ise, toplumsal algıda "suçlu çocuk" imgesinin kuruluşuna ilişkindir.

karşılıklı olarak işlevsel biçimde iç içe girmelerine, orijinal yaşam bütünü adını vermektedir. Çalışmamıza konu olan süreçlerin, "orijinal yaşam bütünü" kavramı altında değerlendirebileceğini düşünüyoruz. Bu bağlamdan hareketle çalışmamız metodolojik olarak, **Mannheim**'ın orijinal yaşam bütününü anlaşılır kılan yöntemin, anlama (verstehende methode) yöntemi olduğu varsayımına dayanmaktadır.

Çalışmamızda çocukların yaşadığı ortamı, fiziksel, toplumsal, zihinsel süreçlerin ağı olarak ele aldık. Bu tercihimizin nedeni, insanın **Pierre Bourdieu'**nun habitus adını verdiği, yapılaşmış yapı kuran yapılar olarak tanımlanabilen, gündelik pratikler sistemi içerisinde ve belirleyiciliğinde eylemde bulunduğu varsayımını kabul etmemizdir. **Bourdieu**'nun ortaya koyduğu kuramsal ilkeler ışığında habitusun, kentte suça karışmış çocuklarda fiilin sosyal değerine ilişkin algının oluşumu, suçun öğrenilmesi ve doğallaşması süreçlerinde belirleyici olduğunu düşünüyoruz.

Bu bağlamdan hareketle çalışmanın amacını, geniş bir perspektiften bakarak, toplumsal koşulların çocuk suçluluğu üzerindeki etkisini anlamak şeklinde tanımlayabiliriz. Bu tanımı biraz daha daraltırsak; çalışmanın amacı, habitusun çocuğun işlediği fiilin sosyal değerini anlama ve ona göre davranışlarını yönlendirebilme yeteneği üzerindeki etkisini sorgulamaktır.

Bu çalışmanın, Sosyal Bilimler geleneği içindeki belli başlı yaklaşımları, karşıtlık içinde görmeyen bir bakışla yazıldığını belirtelim. Bu şekilde, işlevsel- yapısalcı çözümlemelerden birini seçerek, diğerinin konuya katkılarından mahrum kalmak sonucundan kaçınmak hedeflenmiştir. Kuram ve kavramların geçişkenliğine yoğunlaşılmış; temel çerçeve bu şekilde oluşturulmuştur. Bu yaklaşım, kendini yönteme ilişkin tercihlerde de göstermektedir. Nitekim nitel ve nicel araştırma teknikleri bir arada kullanılarak "bilimler dünyasının gizli tanrısı pozitivizm" ile **Quentin Skinner**'ın ifadesiyle "put kıran" yorumlamacı yaklaşım bir arada kullanılmıştır.

Yorumlama çerçevesinin, üç yıl boyunca sahadan toplanmış nitel veriler ışığında oluşturulduğunu özellikle belirtelim. Saha uygulamasındaki yöntemsel tercihler de karşıtlıkların değil geçişkenliklerin ışığında belirlenmiştir. Çalışmadaki araştırılan ve araştıran arasındaki mesafe/mesafesizliğe ilişkin tercih de bu bağlamda değerlendirilmelidir. Araştırmacının daha önce yaşadığı hiçbir şeye benzemeyen bu deneyimde, olguyu bir nesnellik iddiasıyla uzaktan izlemek de, bir parçası olmak için çaba sarf etmek de tercih edilmemiştir. Çocuklardan birinin "Abla sen Sibel Can mısın" diye sorduğu andan çok daha önce tanımlanmış ve aşılamayan bu mesafeyi kabullenerek, tüm yaklaşma/ yakınlaşmalara rağmen, mesafeyi sıfırlama gayreti içine girilmemiştir.

Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Çocuk suçluluğunun, olgusal bağlamının incelenmesine ayırdığımız birinci bölümdeki tarihsel açıklamaların

amacı, çalışmada çocuk, çocuk suçluluğu gibi kavramların hangi içerikle kullanıldığını tespit etmektir. Bu kavramların oluşum ve değişim süreci, toplumsal ve tarihsel bağıntısallıklar içerisinde sunularak, çalışma boyunca hangi çocuk suçluluğundan söz edildiği ortaya konacaktır. Çocuk suçluluğunun hukukî bağlamına ilişkin açıklamalarımıza, genel olarak hukukun çocuğa bakışını belirleyen paradigmaların incelenmesiyle başlayacak daha sonra, çocuğun hukuka konu oluşunun düşünsel ve toplumsal dinamikleri üzerinde duracağız. Yine bu başlıkta, hukukun farklı alanlarındaki çocuk tanımlarını örnek vererek, genel olarak hukuk ve çocuk ilişkisini irdeleyeceğiz. Hukuk ve çocuk ilişkisinin genel çerçevesini böylece çizdikten sonra, Ceza Hukukunun öznesi olarak çocuğu ele alacağız ve Ceza hukukunun çocuğa ilişkin bu bağlamdaki düzenlemelerine ve kavramlarına eğileceğiz. Ceza ehliyeti araştırmalarına ilişkin uygulamayı irdeleyeceğimiz başlığın ardından, çocuk suçluluğunu açıklamaya çalışan veya genel olarak suçluluk hakkında olup, çocuk suçluluğu araştırmalarına katkı sağlayan kriminoloji kuramlarına yer vereceğiz. Birinci bölümün son başlığı olan "Toplumsal Boyut Olarak Kentsel Mekân" başlığı altında ise, mekân kuramının yürüttüğü temel tartışmalara, suçun mekansal bağlamına ilişkin kuramsal açıklamalara ve "habitus" gibi çalışmanın bel kemiğini oluşturan kavramlara değineceğiz. Burada yer verdiğimiz kuramlar ve yaklaşımların ileri sürdükleri görüşlerden belli başlıları, üçüncü bölümde ortaya koyacağımız saha uygulamalarının verileri ışığında tartışılacaktır.

İkinci bölüm, genel olarak çalışmanın yöntem tercihinin ve nedenlerinin açıklandığı; bu anlamda araştırmacının kamerasını koyduğu yeri, gösterdiği bölümdür. Araştırma alanının belirlenmesinde izlenen ilkeler; hangi tekniklerin nasıl kullanıldığı, bu bölümde açıklanmaktadır. Araştırmacının sahadaki varlığı ve deneyimi hakkında, notlar sunduğu verilerin toplanma sürecine ilişkin rapor ve verilerin çözümlenmesinde uygulanan yöntemle ilgili açıklamalar, bu bölümün son başlıklarıdır.

Çocuk suçluluğunun toplumsal bağlamının incelenmesine ayırdığımız son bölümde sahadan toplanan veriler, kuramsal açıklamalar ve kavramlar ışığında yorumlanacaktır. Bu bölümün çerçevesi, nitel verilerin sunduğu bağlantısal bilgi doğrultusunda çizilmiştir. Görüşme yapılan çocukların sözlerini içeriklerine müdahale etmeden aktararak, araştırmacının sesinden özerk dilsel yapıları korumak amaçlanmıştır. Şive ve gramere ilişkin düzeltmeler yapılmadığı gibi, suskunluk, gülüşme, sinirlenme şeklindeki sözsel olmayan anlatımlar da metne taşınmıştır. Bu bağlamda diyalojizmi perdelememek için, görüşmelerden uzun alıntılar yapılmıştır. Dolayısıyla araştırmanın son bölümünün, sayfa sayısı açısından ilk bölüm ile dengesinin bozulması göze alınarak, araştırılanın söylemi üzerinde bir tür epistemik şiddet uygulamaktan kaçınılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇOCUK SUÇLULUĞUNUN TARİHSEL, HUKUKSAL VE MEKANSAL BAĞLAMINA İLİŞKİN AÇIKLAMALAR

I-TARİHTE ÇOCUK SUÇLULUĞU

Çocuk suçluluğunun tarihsel bağlamına ayrılan bu başlıkta çocuk suçluluğu olgusu ve bu olgunun asli bileşeni olan çocuk kavramı kendi tarihsellikleri içinde incelenecektir. Bu incelemede çocuk kavramı ile çocuk ve suça ilişkin toplumsal algının tarihsel serüveni, üretim biçimi - üretim ilişkileri gibi toplumsal yapılarda ortaya çıkan değişimin yarattığı etkiler üzerinden takip edilecektir. Çocuk nedir sorusuna verilen yanıtla kaçınılmaz olarak bağlantılı olması nedeniyle çocuk suçluluğu, toplumsal tarihte çocuk ve iktidar paradigmasında ortaya çıkan değişimlerle birlikte değerlendirilecek, çocuk ve suça ilişkin hukukî düzenlemeler ve uygulamaların tarihçesi burada kısaca özetlenecektir.

Çocukluğun bebeklik gibi biyolojik (dolayısıyla evrensel) bir kategori olmayıp toplumsal bir tasavvur olduğu tezinden yola çıkarak yazdığı "Centuries of Childhood, A Social History of Family Life" adlı eserinde **Philippe Aries**, çocukluk tasavvurunun tarihin belli bir noktasında toplumsal koşulların sonucu olarak ortaya çıktığını savunuyor.[17] Tarihin her döneminde çocuğun suç işlemesine rastlanırken, çocuk suçluluğu olgusunun belli toplumsal koşulların ürünü olarak toplumsal tarih sahnesine çıkmasına yaptığımız tanıklık, **Philippe Aries**'ın tezlerini destekler niteliktedir. Gerçekten de Roma İmparatorluğu'nun ilk büyük kanunlaştırma hareketi olan 12 Levha Kanunlarına kadar çocuk ve suç konusunda yasal düzenlemelere rastlamıyoruz. Ancak bu durum eski

17 Philippe ARIES, Centuries of Childhood, A Social History of Family Life, (çev.: Robert Baldrick), New York, 1962, s. 47,61,129. Bugün Aries'in çocukluğun evrensel bir kategori olmayıp daha çok tarihsel olarak değişen kültürel bir yapı olduğu yolundaki görüşleri konunun uzmanları arasında geniş kabul bulmaktadır. Bu tezi geliştiren tarihçi ve sosyologların katkıları için bkz.: Neil POSTMAN, Çocukluğun Yokoluşu, (çev.: Kemal İnal), Ankara, 1995, s.53-69. Bob FRANKLIN, Çocuk Hakları, (çev.: Alev Türker), İstanbul, 1986, s.21-27., Kürşat BUMİN, Batı'da Devlet ve Çocuk, İstanbul, 1983, s. 21.

Hint, Çin, Mısır, Babil, Eti gibi uygarlıklarda çocukların suç işlemediğini değil, çocukluğun yetişkinlikten ayrı bir kategori olarak değerlendirilmediği bir dönem olduğunu işaret etmektedir.[17] Suç işlemiş çocuğun durumuna ait toplumsal algının, aslında toplumsal tarihin duraklarında değişen çocuk - iktidar ve suç paradigmasına bağlı olarak değiştiğini görüyoruz.

Bu duraklardan ilkini babanın çocuk üzerindeki mutlak otoritesinin kabul edildiği Antik Yunan ve Roma uygarlıklarının hüküm sürdüğü dönem olarak belirleyebiliriz. Ardından dinsel iktidarın babanın çocuk üzerindeki iktidarına eklendiği Ortaçağı ikinci dönem, modern devlet aygıtının ortaya çıkmasıyla başlayan dönemi de üçüncü dönem olarak irdeleyerek çalışmamıza tarihsel açıdan anlamlı bir perspektif oluşturmayı amaçlıyoruz. Bu başlıkta inceleyeceğimiz tarihsel bağlam, iktidar- çocuk düzlemleriyle belirlenmekle birlikte, yukarıda adı geçen dönemlere eşlik eden ceza hukukunun evrim çizgisine göre de değişen bir içerik kazanmaktadır. Bu nedenle çocukların işlediği suçlara ait yasal düzenlemeler ve cezalara dair örnekler ait oldukları ceza hukukunun farklı evrelerine özgü ilkeleri ışığında değerlendirilecektir.

Aristotales çocukluğu, insan yaşamındaki felaket olarak görüyor; hastalıklar, kazalar, insan yaşamını tehlikeye sokabilen bin türlü zorluklar arasında çocukluk döneminin de yer aldığını söylüyordu. **Aristotales**'e göre çocukluk kendi haline bırakılırsa mutsuzluk ve huzursuzluktan ibaretti; bu nedenle çocuk ayrı bir birey değil mutlak olarak babaya ait bir varlıktı.[18] Antik Yunan ve büyük ölçüde Roma dönemindeki çocuğa bakışı özetleyen bu görüşler aslında çocuk ve suça ilişkin dönemin yaklaşımını da belirleyen aforizmalardır. Baba otoritesinin mutlak olarak kabul edildiği bir dönem olan Antik Yunan uygarlığından günümüze dek ulaşmış belgelerde, çocuğun işlediği suç ve çocuğun sorumluluğuna ilişkin özgün bir yasal düzenlemenin bilgisine rastlamıyoruz.

Antik Yunan'ın miras bıraktığı "babaya itaat" anlayışı, Roma'da *"pater familias"* kurumuna vücut vermiş, çocuğun babaya bitişik varlığı algısı bu dönemde de devam etmiştir.[19] Cermen kavimlerinde de "munt" adı altında karşımıza çıkan babanın çocuk üzerindeki sınırsız diyebileceğimiz

17 Naci ŞENSOY, Eski Devirlerde ve İslam'da Yaşın Cezai Mesuliyet Üzerindeki Etkisi, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuasının 1947 yılı ikinci sayısından ayrı bası, 1947, İstanbul, s. 514-515.

18 ARISTOTLE, Politics, I, s. 6,28, VII, s. 225-226,229, Translated by Benjamin Jowett, http://etext.library.adelaide.edu.au/mirror/classics.mit.edu/Aristotle/politics.html

Nicomachian Ethics, trans. J.K.A. Thomson, Harmndsworth, Penguin, 1955, V, Part 6.

19 Çocuğun *alieni iuiris*-başkasına ait nesne olması bu dönemde öylesine yerleşik bir kabuldür ki Roma Hukukunda kişinin haklara ve borçlara ehil olması yani hak ehliyetine sahip olması özgür ve yurttaş olması ile baba hakimiyeti -"pater familias"- altında olmamasına bağlıdır. Bu demektir ki kişinin hukuken şahıs kabul edilmesi ancak babanın hakimiyetinden çıkmasına bağlıdır. Özcan KARADENİZ ÇELEBİCAN, Roma Hukuku, Ankara,1989, s. 127., Özlem ERİŞGİN, Roma Hukukunda Aile Babasının Egemenliği Altında Bulunanların Fiillerinden Sorumluluğu ile Türk Hukukunda Ev Reisinin Sorumluluğu, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1993, s. 15-16.

erki, çocuğu satma, öldürme, sokağa bırakma gibi bir çok yetkileri kapsıyordu.[17] İşte çocuğun babanın mal varlığından sayıldığı bu çağda çocuk ve yetişkinin durumunu suç ve ceza açısından ilk defa farklı düzenleyen 12 Levha Kanunlarında, cezai sorumluluk aslında, ergenler (baliğ) ve ergen olmayanlar (gayribaliğ) olarak ayrılmaktadır. Roma Hukukunun 12 Levha Kanunları ile anılan bu döneminde cezai sorumluluk belli bir yaşı doldurmaya göre değil, ergen olup olmama haline göre değerlendirilmiştir. [18]

Bu dönemde ölüm cezası gerektiren fillerin ergen olmamış biri tarafından işlenmesi durumunda ölüm cezası yerine ona ihtarda bulunulduğunu ve zararın iki katının tazmin edildiğini Roma Ceza Hukuku'na ilişkin temel metinlerden öğreniyoruz.[19] Ergen olmamış kişinin fiilini ve uygulanan yaptırımı dönemin suç ve ceza politikası açısından birkaç önemli özelliğe değinerek açıklayabiliriz. Öncelikle belirtilmesi gereken nokta, çağdaş hukuk teorisinde yapılan haksız fiil ve suç ayırımına Roma Hukukunda yer verilmediği, bütün suçların haksız fiil sayıldığıdır;[20] dolayısıyla Roma Hukukunda ceza ehliyetinden söz ederken kastettiğimiz, aslında haksız fiil ehliyetidir. Ayrıca bu dönemde bazı fiillerin hem cezai hem de tazmin ettirici yaptırıma bağlanmasına rağmen, bazı fiillerin sadece cezai yaptırıma bağlandığını görüyoruz. Vatana ihanet, aile babasının öldürülmesi gibi fiillere "kamu haksız fiilleri" denmekte ve ölüm cezası verilmekteydi.[21] Ceza evriminin genel çizgisindeki şahsi öç - kısas dönemine denk gelen bu evrede, cezalar da bugünkü yaptırım çeşitlerinden farklıydı.[22]

Özgürlükten mahrum bırakmanın bir ceza olarak uygulanmadığı dönemde esas olarak toplumsal düzeni bozduğu kabul edilen davranışın sonucunda bozulan düzenin tekrar tamir edilerek dengenin yeniden sağlanması amaçlandığından, bedene azap veren sert cezalar, yaptırımların büyük kısmını oluşturuyordu.[23] Ayrıca bu dönem ceza sorumluluğunun kolektif olduğu, işlenilen

17 Rona SEROZAN, Çocuk Hukuku, İstanbul, 2005, s. 3.

18 Theodor MOMMSEN, Römisches Strafrecht, Liepzig, 1899'den elektronik baskı, s. 75.

19 Ferrini, Diritto Penale Romano, Milano, 1899, s.128'den naklen Naci ŞENSOY, Çocuk Suçluluğu- Küçüklük- Çocuk Mahkemeleri ve İnfaz Müesseseleri, İstanbul, 1949, s. 80-81.

20 ÇELEBİCAN, Roma Hukuku, s. 274.

21 ÇELEBİCAN, Roma Hukuku, s. 275.

22 Suç ve Cezanın insanlık tarihi içinde geçirdiği evrimin kurallarının incelendiği eser için bkz. Emile DURKHEIM, Ceza Evriminin İki Kanunu, (çev.: Hamide Topçuoğlu), Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi 40. Yıl Armağanından Ayrı Basım, 1966, Ankara. Ayrıca, cezalandırmada şahsi öç- kısas- diyet döneminden örgütlü yaptırım ve şiddet tekeline geçiş dönemlerindeki sosyal ve ekonomik yapıların değişim sürecinin analizi için bkz. Cenk YİĞİTER, Feodal Dönemden Modern Döneme Geçişte Cezalandırma İktidarının Dönüşümü, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara, 2005, s. 15-65.

23 Durkheim, kapatılmanın eskiden önleme amaçlı uygulanırken zamanla özgürlükten mahrum bırakmanın bir ceza olabileceği yolundaki anlayışın geçerlilik kazandığını anlatıyor. DURKHEIM, Ceza Evriminin İki Kanunu. Modern Ceza Hukukunun ve özgürlükten mahrum bırakmanın yaptırım olarak kurumsallaşmasının tarihsel gelişimi için bkz.: Michel FOULCAULT, Hapishanenin Doğuşu Gözetim Altında Tutmak ve Cezalandırmak (çev.: Mehmet Ali Kılıçbay), Ankara, 2000, Suç ve Ceza kavramına farklı disiplinlerin yaklaşım biçimlerinin ayrıntılı incelendiği ve suç sosyolojisinin gerek metodolojik gerekse kuramsal açıdan çerçevesinin çizildiği eser için bkz. Cahit CAN, Toplumsal İnsanın Evrensel Doğası ve Cinsel Suçlar, 2002, Ankara, s. 414- 472 .

fiilden dolayı kişinin klanının, ailesinin sorumlu tutulduğu kolektif döneminden bireysel anlayışına doğru geçiş aşamasını temsil eden bir dönemdir.[17] Aile babasının aile evladının işlediği haksız fiilden dolayı sorumlu tutulduğu ve bu fiilin yaptırımı olarak zararı tazmin etmek, haksız fiil işleyen evladı karşı tarafa vermek, eve hapsetmek, öldürmek gibi yetkilerle donatıldığı bilinmektedir.[18]

Cezai sorumluluğun tespitinde ergen olma kriterinin esas alınması, söz konusu dönemde çocukların cinsiyetine göre bir ayırımı da beraberinde getirmiştir. Kız çocuklarının daha erken ergen olması gerekçesiyle uygulamada kızların 12, erkeklerin ise 14 yaşında ergen olduklarının kabul edildiğini görüyoruz.[19] Roma Hukukunun Klasik Hukuk diye adlandırılan döneminde ise çocuğun konuşabileceği zamana kadar süregelen yaşlarının kesin sorumsuzluk devresi olarak kabul edildiğini, ergen olmuş ama ergenliğe yakın olanların da cezasında *'miseratio aetatis'* yani acıma ve şefkatten kaynaklanan ceza indirimine gidildiğini yine bu konudaki kaynaklardan öğreniyoruz.[20]

Batı dünyasında Ortaçağ'ın önemli düşünürü **Augustin**'in çocukluğu ilk günah ile açıklayan görüşleri, Ortaçağ'ın çocuk ve suç paradigmasına dair önemli ipuçları taşımaktadır. Çocuğu ahlaki açıdan zayıf bulan **Augustin**, çocuksu bir masumluğun olmadığını söylerken; **Saint Thomas** da **Augustin**'in izinden giderek çocuğun çocuk olarak bir değeri olmadığını, ancak yetişkinin minyatürü olarak kabul edilmesi gerektiğini ifade ediyordu.[21] Ortaçağ da çocukluk dönemine karşı kayıtsızlığın[22] devam ettiği bir dönem olmakla beraber, Antik çağdan farklı biçimde yaş küçüklüğü ve ceza ehliyetine ilişkin daha ayrıntılı düzenlemelerle karşılaşıyoruz. Bu göreceli artan ilginin nedenini çocuğun iyi bir Hıristiyan olarak yetiştirme idealinin nesnesi haline gelmesi olarak yorumlayabiliriz.[23]

---

17 *Pater Familias*'ın *noxal* sorumluluk gereği zararı tazmin etmeyi reddedip haksız fiili işleyen evladını karşı tarafa vermesi anlamına gelen yukarıda da değindiğimiz *noxal terk* kurumunun, cezai sorumluluğun kolektif sorumluluktan bireysel sorumluluğa doğru geçişinde önemli bir aşamayı işaret ettiğini Vasfi Raşid Sevig, devletin doğuşunu ve cezalandırma yetkisinin kaynağını araştırdığı son derece kapsamlı ve ilginç makalesinde belirtmekte. Vasfi Raşid SEVİG, Cezanın Tarihi Menşei, AÜHFD XII, S. 3-4, 1955, s. 40-41. Cezanın bireyselleşmesini Foucault, cezanın genelleşmesi ve suçun yerine suçluluğun yavaş yavaş cezai müdahalenin hedefi haline gelmesi gibi bir dizi cezalandırma politikasının yönelimi içerisine yerleştirmektedir. FOUCAULT, Hapishanenin doğuşu..., s. 160-163. Ayrıca Durkheim'ın cezanın bireyselleşmesinin nedenlerine dair görüşlerinin analizi için Cahit CAN, Hukuk Sosyolojisinin Antropolojik Temelleri ve Genel Gelişim Çizgisi, Ankara, 2002, s. 29-39.

18 *Pater Familias* a dahil bir aile evladı haksız fiil işlediğinde haksız fiil ehliyetini haiz olmadığı için aile babasının (*pater familias*'ın)bu fiilden dolayı *noxal* sorumluluğu olduğu kabul edilmiştir. Bu sorumluluktan kurtulmak için haksız fiil işleyen aile evladını zarar görene devredebildiğini kaynaklardan öğreniyoruz. Noxal sorumluluk kavramının ayrıntılı açıklaması için bkz.: ERİŞGİN, s. 38, 72-86.

19 BUMİN, Batıda Devlet ve..., s. 17.

20 Mehmet Emin ARTUK, Çocuk Ceza Hukukunun Dünü ve Bugünü, Kocaeli Barosu Dergisi, S.1,1993, s. 29.

21 BUMİN, Batıda Devlet ve ..., s. 19,20,21.

22 ARİES, Centuries of Childhood..., s. 128.

23 İyi hıristiyan yetiştirme ideali ve disiplin uygulamalarının Ortaçağ Avrupa'sındaki yaygınlığı için bkz. BUMİN, Batıda Devlet ve ..., s. 22-23.

Konuya girişte değinildiği gibi, Ortaçağ'ın çocukluğa bakışı esas olarak Kilise'ye itaat düşüncesinin gölgesinde şekillenmiştir. Çocuğun üzerindeki mutlak baba otoritesine eklenen dinsel otorite ve skolastik düşüncedeki çocuğu ilk günahın sonucu olarak gören gelenek, çocuk ve suça ilişkin hukukî düzenlemeleri etkilemiştir. Artık sadece babaya değil Kilise'ye de ait olan çocuğun cezai sorumluluk yaşının yediye indiğini kaynaklardan öğreniyoruz.[17] Cezai ehliyetin bu kadar küçük bir yaş olarak belirlenmesi, **Aries**'in Ortaçağda çocukluk kavramının ve çocukluğa ilişkin ayrı bir dünyanın bulunmadığı görüşünü destekleyen bir veri niteliğindedir;[18] zira yedi yaşı Katolik Kilisesi, insanların doğru ile yanlış arasındaki farkı bildiği varsayılan 'akıl yaşı' olarak kabul etmektedir.[19] Bu ilkeyi bir diğer şekilde ifade edersek, Ortaçağda kiliseye göre çocukluk yedi yaşında bitmektedir.[20] Kilise aslında yedi yaşın altındaki küçüklerin ceza ehliyetinin bulunmadığı sonucuna varırken, yedi yaş altının çocuk olduğu varsayımından hareket etmemektedir. Kilise yedi yaşını bitirmemiş küçükleri hareketlerinde kastı bulunamayacak bir akıl hastası gibi gördüğü için sorumsuz kabul etmektedir. [21]

Doktrin yedi yaşını doldurmuş ama ergen olmamış çocukların işledikleri suçlarda ve verilecek ceza konusunda Ortaçağ boyunca tartışmış olsa da, cezai ehliyet konusundaki genel düzenleme ve uygulama yedi yaş ve altını mutlak ehliyetsiz saymak yolunda olmuştur.[22] Fransız hukukçularının bu ilkeyi zaman zaman genişleterek ergenden çok çocuğa yakın küçüklerin cezalandırılamayacaklarını savunduklarını görüyoruz. Nitekim 11 yaşında adam öldürmenin faili olan bir çocuğa Fransa'da 1630'da ceza verilmemiştir.[23] Diğer taraftan aynı dönemde İngiltere'de ise 7 yaş sınırı mutlak sorumsuzluk olarak düzenlenmiştir.[24]

17 ŞENSOY, Çocuk Suçluluğu..., s. 82.

18Aries'in XVII.Yüzyıl'a kadar bugünkü anlamıyla bir çocukluk kavramının bulunmadığı tezi eleştirilerle karşılanmıştır. Ancak Aries'in modelinin tarihte çocuğun cezai sorumluluğuna ilişkin düzenlemeler ve suç işlemiş çocuğa yönelik uygulamaları yorumlamak için elverişli bir çerçeve sunarken, yöneltilen eleştiriler ve ileri sürülen karşı tezlerin çocuk ve suça dair tarihsel gelişimi anlamlı okuyacak bir alternatif sunmadığı görülmektedir. Aries'in görüşleri üzerine tartışma için bkz.: Bekir ONUR, Türkiye'de Çocukluğun Tarihi, Ankara, 2005, s. 26-30, Mine TAN, Çocukluk: Dün ve Bugün, Toplumsal Tarihte Çocuk, Sempozyum 23-24 Nisan 1993, İstanbul, 1994, s. 16-26.

19 POSTMAN, Çocukluğun Yokoluşu..., s. 26. 'Akıl yaşı' kilise hukukunda kişinin dini vecibeler açısından sorumluluğunun başladığı yaşı ifade eden bir terimdir. Bkz. Catholic Encyclopedia, 'the age of reason, discretion' http://www.newadvent.org/cathen/01209a.htm

20 Kilisenin neden yedi yaşı sınır olarak belirlediğini Neil Postman şöyle açıklıyor: "Çünkü çocukların iyi bir biçimde konuşmaya başlamaları ancak yedi yaşında gerçekleşirdi. Yedi yaşından itibaren çocuklar, yetişkinlerin söyleyebildiği ve anlayabildiği şeyleri söyleyebilir ve anlayabilirlerdi." Yazar bu durumu Ortaçağ'ın sözel kültüre dayalı yaşam ve gelişim geleneğine bağlıyor ve çocukların dilsel yeteneklerinin gelişimiyle artık bir Ortaçağ yetişkiniyle aynı fonksiyonları yerine getirebileceğinin kabul edildiği için bebeklikten çıktığı anda yetişkin sayıldığını söylüyor. POSTMAN, Çocukluğun Yokoluşu..., s. 28.

21 ŞENSOY, Çocuk Suçluluğu ..., s. 82.

22 7 yaşın mutlak sorumsuzluk yaşı olarak kabul edilmesinde bir ortak kabul olsa da, hafifletilmiş ceza yaş sınırı Saksonlarda 12, Burgonlarda ve Vizigotlarda 13, Şuvablarda 14 olarak uygulanmıştır. Philippe Robert, Traite de Droit des mineurs, 1969, s. 60,61'den naklen ARTUK, Çocuk Ceza Hukukunun..., s. 29.

23 ŞENSOY, Eski Devirlerde..., s. 519.

24 ŞENSOY, Çocuk Suçluluğu..., s. 84, Bekir AKSAY, Ceza Hukukunda Yaş Küçüklüğü Kusur Yeteneğine

Dönemin İslam dünyasındaki düzenlemelerine kısaca göz atacak olursak, cezai ehliyet yaşının ergen olmaya bağlı olarak belirlendiğini, kızlara ve erkeklere göre değişen 9- 15- 17 ve 18 yaşlarının farklı İslam düşünürlerince savunulduğunu ve uygulamayı dönemsel olarak bu tartışmaların etkilediğini görüyoruz.[17] İslam hukukunda Kilise hukukundan farklı olarak, yaş küçüklüğü bir tür akıl hastalığı olarak görülmemektedir. Ergenliğin kişisel olgunlaşma için varlığı gereken sebeplerin oluşma anı olarak kabul edildiği için ceza ehliyetine sınır seçildiğini **Ömer Nasuhi Bilmen**, şöyle açıklıyor:

> "Bir taraftan hukukî, diğer taraftan cezai mesuliyeti tazammun eden 'ehliyeti kamile' bedeni bir 'kudreti kamile' ile hasıl olur. Büluğ ise 'istikmali zat' için vücudu lazım gelen sebeplerin tecelli zamanıdır. Başka bir ifade ile büluğ, insanda aklın tecelli etmesine, teemmül ve tefekkür hassalarının tebarüz eylemesine sebep olacak bir haldir"[18]

Çağdaşları Batılı hukukçulardan farklı olarak, İslam hukukçuları küçüklerin arasında mümeyyiz- gayri mümeyyiz ayırımı yaparak, iyiyi- kötüyü ayırt edebilen küçükler bakımından, yetişkinler için öngörülen ağır (had) cezaların yerine azarlama, öğüt verme, sopa, teşhir gibi (ta'zir) cezalardan birinin seçimini ve şiddetini kadının takdirine bırakarak uygulanmasını öngörmüşlerdir.[19] İslam Hukuku' nun cezai sorumluluğu ergen olma esasına göre belirleme ilkesi, Osmanlı İmparatorluğundaki, çocuğun ceza ehliyetine dair düzenlemelerin 1858' e kadar temelini oluşturmuştur.[20] 1800'ler den başlayarak Osmanlı kanunnamelerinin büyük ölçüde Avrupa'da hukuk alanında yaşanan gelişmelerden etkilenerek hatta bir çok Avrupa ülkesinin kanunlarının tercüme edilmesi şeklinde hazırlandığını görüyoruz. İslam Ceza Hukukunun sorumluluğa ilişkin esaslarının yerine farklı bir anlayış getiren (1274) 1858 tarihli Ceza Kanunu da, bu eğilim doğrultusunda 1810 tarihli Fransız Ceza Kanunu'ndan ilhamla, hatta büyük ölçüde bu kanunun tercümesi olarak hazırlanmıştır. Bu nedenle Ortaçağ Avrupa'sındaki toplumsal yapıların geçirdiği değişimin ve yeni filizlenen üretim ve iktidar biçiminin çocuk ve suç üzerindeki dönüştürücü etkisini izleyerek incelememize devam edeceğiz. Öncelikle kaynak kanunları yaratan toplumsal durumları ve koşulları merkeze alan bir analizin çocuk ve suç kavramsallaştırması serüveninin gerçek dinamiklerine ulaşmak açısından daha elverişli olacağı açıktır.

---

ve Sorumluluğa Etkisi, İstanbul, 1990, s. 21.

17 ŞENSOY, Eski Devirlerde..., s. 519-523.

18 Ömer Nasuhi BİLMEN, Hukuku İsmaliye ve Istılahatı Fıkhiye Kamusu, Cilt I,Münakihat, s. 40, cilt 2, ukubat, s. 137 (yayınlanmamış el yazması)'ndan naklen ŞENSOY, Eski Devirlerde..., s. 520.

19 Coşkun ÜÇOK- Ahmet MUMCU, Türk Hukuk Tarihi, 3. Bası, Ankara, 1982, s. 73,73,77.

20 ŞENSOY, Eski Devirlerde..., s. 523-526.

Tarihçi **Jaques le Goff** çocuğun, kentin ve burjuvazinin bir ürünü olduğunu söylüyor. [17] Tarımsal üretime ve toprağa bağlı yaşam biçiminden kentli yaşama, feodal iktidardan ulus devlet iktidarına geçişin çocukların hayatında çok şeyi değiştirdiği açıktır. Çocuklar öncelikle, yetişkinlerle birlikte toprak işi, hayvan bakımı, yemek, dikiş, eğlence, ibadet gibi birçok faaliyeti ortak yürüttükleri yetişkin dünyasından itilerek okula gönderildiler.[18] Çocukluk, yetişkinlikten ayrı bir kategori olarak kurgulanır kurgulanmaz, iyi yurttaş yetiştirme idealinin nesnesi olarak katı bir disipline hapsedildi.

Postman çocukluk kavramındaki değişim sürecinin başlangıcını matbaanın icadına bağlar. **Postman**'a göre; bu makinenin icadıyla yetişkinlere ait simgesel bir dünya kuruldu ve çocuklar bu dünyanın dışında tutularak onlara ayrı bir çocukluk dünyası bulundu.[19] Yazarlar, aralarında fikir birliği olmasa da, çocukluğun yetişkinlerin dünyasından koparılarak çocukluğun ayrı bir kategori olarak kurulması sürecinin başlangıcı konusunda, toplumsal kategorilerin tamamında değişimi başlatan Aydınlanma düşüncesinde, çocuğa bakışın ortaçağdan farklılaştığı noktayı vurguluyorlar. **Jean- Jacques Rousseau, John Locke** gibi Aydınlanma düşünürleri çocuğu ilk günahın tezahürü olarak gören ortaçağ imgelemine karşı, çocuğun masumiyetini ve masumların kirlenmeden iyi bir eğitimle erdemli yurttaşlara dönüştürülmesi gereğini savunmuşlardır.[20] Aydınlanma ve Fransız devriminin kazanımlarından biri olan halk ve yurttaş fikrinin çocukları ve kadınları da kapsaması, babanın çocuk üzerindeki mutlak egemenliğini sarsıcı etkisi açısından önemli bir dönüm noktasıdır.[21] Düşünsel dönüşümlerden önce, dönemin toplumsal-ekonomik dinamiklerinin çocukluğun eğitime ayrılması üzerinde etkili olduğunu görüyoruz. Özellikle kentli orta sınıf erkek çocukları için modern okul, feodaliteden kapitalizme geçişte sanayileşen ve kentleşen yeni toplumun işbölümü ihtiyacını karşılamaya yarıyordu.[22] Kentli orta sınıf çocukları "kurtuluşun ya da esaretin bileti"[23] olan okulla sosyalleşirken, feodal beyin

17 Aktaran BUMİN, Batıda Devlet ve..., s. 20.

18 Çocuklara özgü bir dünyanın kurulmasından önce çocukların yetişkin yaşamının her biçimine katıldıklarını Plump," ... onların içki içtiklerini, kumar oynadıklarını, cinsel ilişkilere girdiklerini ve aslında yetişkin yaşamının her biçimine katıldıklarını biliyoruz; fiziksel olarak bu yaşamdan kaçmalarına olanak yoktu." şöyle anlatıyor. J.H.Plumb, In the Light of History, 1972'den naklen FRANKLIN, Çocukların Politik..., s. 26.

19 POSTMAN, Çocukluğun Yokoluşu..., s. 33.

20 Colin HEYWOOD, Baba Bana Top At – Batı'da Çocukluğun Tarihi, (çev.: Esin Hoşsucu) İstanbul, 2003, s.31, POSTMAN, Çocukluğun Yokoluşu..., s. 76-80.

21 Nitekim Roma Hukukundan beri kabul edilegelen, babanın çocuk üzerindeki sınırsız yetkisini kutsayan düzenlemelere son bir örnek 1639'da Fransa'da babalara kendisine itaat etmeyen çocuklarını yargılamadan hapsettirme yetkisi veren bir bildiridir.BUMİN, Batıda Devlet ve..., s. 47.

22 Hoyles, Plumb ve Firestone gibi yazarların paylaştığı modern okul ve kapitalist toplum ilişkisi üzerine görüşler için bkz. TAN, Çocukluk: Dün, Bugün..., s. 23. Althouser'in kapitalist toplumsal yapıda okulun devletin ideolojik aygıtı olarak işlev gördüğü görüşünü de bu noktada hatırlıyoruz. Louis ALTHOUSER, İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları, (çev.:Y. Alp, M. Özışık) 4. Baskı, İstanbul, 1994, s. 42.

23 'Kurtuluşun ya da esaretin bileti' ifadesi Cüneyt Ozansoy'un, Öznesini Arayan Nesneler: Çocuk ve Çocuk Hakları başlıklı makalesinde çocuğun, çocukluk kategorisinin belirmesi ile yetişkinlerin disiplinine

topraklarında yaşarken değişen üretim biçimiyle çatısız kalan ailelerin çocukları ise fabrikalarda, madenlerde babaları kadar para kazanabilmek için çalışıyorlardı.

Feodal rejimin yerini alan modern devlet aygıtının ve tarımsal üretimin yerini alan kapitalist üretim biçiminin çocuk ve suç üzerindeki dönüştürücü etkisini iki ayrı düzlemde inceleyebiliriz. Bu iki düzlemi değişen toplum biçimiyle oluşan ekonomik koşullar ve modern devlet aygıtının suç ve ceza politikasını merkeze yerleştirerek formüle edebiliriz. Henüz XVII. Yüzyılda toplumsal değişim, demografik patlama ve üretimde artışla kendini gösterirken çocukların işlediği suçlarda bir artıştan söz eden kaynaklara rastlamamız tesadüf olmasa gerek. Örneğin 1703 yılında "çocuk suçluluğundaki artış"ın Papa XI. Clemens'in 14 Kasım 1703 tarihli vesikasına konu olduğunu ve Papa'nın küçük mahkûmların ceza kurumunda ayrı yerlere konulmalarına rağmen, uslanarak çıkmamaları ve daha ağır suçlarla kuruma geri gelmeleri sorumluluğu üzerine bir dizi tedbir de içeren bir emirname yayınladığını görüyoruz.[17] Yaklaşan bir durumun erken habercisi niteliğindeki bu vesikaya kadar, çocukların işlediği suçlar hakkındaki yasal metinlerde "çocuk suçluluğu" ifadesinin yer almaması da anlamlı bir veridir. Olgu artık kendini hissettirmeye başladığından, çocukları yetişkinlerden ayrı bir kuruma yerleştirmek, uslanmalarını hedeflemek, tekerrürü önlemek gibi ayrıntılı düzenlemeler gündem oluşturmaktadır. Nitekim Papa XI. Clemens'in "çocuk suçluluğundaki artış" üzerine yayınladığı vesikanın da gösterdiği üzere, XVII. Yüzyıl kapanıp XVIII. Yüzyıl henüz başlarken, XVII. Yüzyıl Avrupa'sında toprağa bağlı üretim biçiminin çözülmesi ile kırsalda aç kalmamak için yollara dökülen halkın "başı boş sürüler gibi" kasaba ve kentler arasındaki yollarda dolaştığını ve Fransa, İngiltere gibi ülkelerde bu insanların yaptıkları yağma ve hırsızlıkları önlemek için 'serseriliğe ilişkin' birçok yasa çıkarıldığını biliyoruz.[18] Değişen ekonomik koşulların sebep olduğu çözülme geleneksel aile yapısında ve onun dayanaklarından biri olan geleneksel işbölümünde de etkili olmuştur. "Tarımsal üretim yaşamında bir lokmayla bir hırkaya artı değer üreten işgücü" olan çocuk, endüstrileşmeye geçiş ve sanayileşme aşamasında tam zamanlı işçilere dönüşmüştür.[19] Özellikle buhar motorunun ve pamuklu

ve modern laik eğitimin yurttaş idealine bağımlı hale gelişini anlattığı bölüme verdiği "Eğitim ve Okul: kurtuluşun ya da esaretin bileti" başlığından alıntıdır. Yazar, modern devlet iktidarı ve çocuk açısından anlamlı bu başlık altında yurttaşı devlete feda eden söylemi eleştirirken, "Okula başlatılırken, öğretmene/ devlete 'eti senin, kemiği benim' deyişiyle teslim edilen, her sabah güne and ile başlayıp 'varlığım Türk varlığına armağan olsun' diye feda söylemiyle yoğrulan çocuk" örneğini vermektedir. Cüneyt OZANSOY, Öznesini Arayan Nesneler: Çocuk ve Çocuk Hakları, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 1999/1, Yıl:12, s. 47.

17 Novelli, La Rieducazione dei minorenni dal punto di vista scientifico, sociale, giuridico, Rivista di diritto penitenziario, 1938, s. 223 vd.'dan naklen Naci ŞENSOY, Çocuk Suçluluğu..., s. 190.

18 FOUCAULT, Hapishanenin Doğuşu..., s. 129-130.

19 SEROZAN, Çocuk Hukuku..., s. 17.

işleme makinelerinin icadının, eskiden yetişkin erkeklerin güç ve yeteneğini gerektiren işlerde çocuk emeğinin kullanılmasını mümkün kılmasıyla, çocukların altı- yedi yaşından itibaren dokuma tezgâhlarında, sekiz yaşından itibaren ise maden ocaklarında çalıştırıldıklarını görüyoruz.[17]

Foucault, XVIII. Yüzyıl sonlarından başlayarak cana karşı suçların yerini mala karşı suçların aldığını tarihçilerin adli sicil üzerinde yaptıkları incelemelere dayanarak söylüyor.[18] Bu veriyi tarihçilerin döneme ait açıklamalarının içine yerleştirerek yorumlamak gerekir. **Friedrich Engels**, dönemin İngiltere'sindeki sefalete tanıklığını şöyle aktarıyor.

> "... İş bulamazsa, polisten korkmadıkça çalabilir, ya da aç kalır ki, o zaman polis, bunu rahatsızlık vermeyecek bir biçimde yapmasına özen gösterir. Benim İngiltere'de kaldığım süre içinde, en azından yirmi- otuz kişi, en isyan ettirici koşullar altında, açlıktan öldü"[19]

Yaygın yoksulluğun ve açlığın gölgesinde arttığı belirtilen çocuk suçluluğuna uygulanan yaptırım da son derece ağırdır. **Postman**, 1780'lerin sonlarına kadar sayısı ikiyüzü aşan çocuğun idam cezasına mahkûm edildiğini, yedi yaşında bir kız çocuğunun elbise çaldığı için Norwich'de asıldığını aktarıyor.[20] Yine İngiltere'de 1833 yılı mahkeme kararlarında 9 yaşındaki bir çocuğun değeri çok az olan (2 penny) bir hırsızlık suçundan dolayı idam cezasına mahkum edildiği bilgisine rastlıyoruz.[21] XVIII. ve XIX. Yüzyıl' lara ait kaynaklar çocukların içinde yaşadıkları sefaleti, sömürülen çocuk emeğini ve artan çocuk hırsızlığını vurguluyor.

> "15 Ocak 1844 Pazartesi günü iki erkek çocuk, açlıktan ölmek üzere oldukları için bir dükkandan yarı pişmiş dana bacağını çalıp hemen yedikleri için yargıç önüne çıkarıldılar. Yargıç sorunu biraz daha derinlemesine araştırma gereğini duymuş ve polis memurundan şu ayrıntılı bilgileri almıştı: İki çocuğun annesi daha sonra polislik yapan eski bir askerin dul eşiydi; kocasının ölümünden sonra dokuz çocuğuna bakmakta çok güçlük çeker olmuştu. Kadın Pool's Place, Quaker Court, Spitalfields 2 nolu evde müthiş bir yoksulluk içinde yaşıyordu. Polis memuru eve gittiği zaman kadını çocuklarının altısıyla,

17 HEYWOOD, Baba Bana..., s.150-152, POSTMAN, Çocukluğun Yokoluşu..., s. 72. Çocukların yüzyılın başında üretici işgücünün % 10'unu oluştururken oranın yüzyılın sonlarında % 40'a yükseldiğini aktaran Colin Heywood, sektörlere göre çocuk işçiliğinin genel çalışanlar içerisindeki oranlarına da yer vermekte. HEYWOOD, Baba Bana..., s. 150-156.

18 FOUCAULT, Hapishanenin doğuşu..., s. 128.

19 Friedrich ENGELS, İngiltere'de Emekçi Sınıfının Durumu,(çev.: Yurdakul Fincancı), Ankara, 1997, s. 71-72.

20 POSTMAN, Çocukluğun Yokoluşu..., s. 73.

21 ARTUK, Çocuk Ceza Hukukunun..., s. 28.

> küçük bir arka odada, sözün gerçek anlamıyla hepsi birbirine sokulmuş durumda bulmuştu; odada oturulacak yeri olmayan eski iki hasır iskemle, iki bacağı kırık küçük bir masa, kırık bir bardak ve küçük bir tabaktan başka hiçbir şey yoktu. Ocakta ateşe benzer bir şey görünmüyordu; bir köşede de bir kadın önlüğünü dolduracak kadar eski-püskü kumaş parçaları vardı; tüm ailenin yatağı buydu"[17]

Charles Dickens'ın "Zor Zamanlar" isimli romanı başta olmak üzere diğer eserlerinde de anlattığı, çocukların içinde yaşadığı bu cehennem tablosunun örneklerini artırmak mümkün. Zira karşımızda kitleleri ele geçirmiş, toplumun geneline yayılmış derin bir yoksulluk olduğu çok açık. Dönemin çocuk suçluluğunu incelerken değişen toplum biçimiyle oluşan ekonomik koşullar kadar etkili olan bir diğer parametre döneme damgasını vuran modern devlet aygıtının suç ve ceza politikasıdır.

Avusturya, Fransa, Rusya gibi ülkelerin XVII. Yüzyıl sonlarından XVIII. Yüzyıl başlarına kadar devam eden modern hukuk sisteminin inşa sürecinde ceza hukuku alanında büyük bir dönüşüm yaşadıklarını görüyoruz.[18] Modern devletin ceza anlayışı, cezalandırma iktidarını hükümdarın intikamından toplumun savunulmasına kaydırarak, **Foucault**'un tabiriyle, "ince ama toplumsal bünyeye daha geniş ölçekte yayılmış olan bir hedefe ulaşmak için yeni taktikler belirlemek" üzere dönüşmüştür.[19] Modern devlet cezalandırma iktidarını kullanırken incelmiştir; yani cezalar insanileşmiş, yumuşamış, insan bedeni cezanın nesnesi olmaktan, infaz da seyirlik olmaktan çıkarılmıştır. Cezai yaptırımın hedefi artık suç veya suçlu değil suçluluk olmuştur.[20] Modern devletin toplumsal bünyeye daha geniş ölçekte yayılmış hedefi ise cezalandırma işlevinin genelleşmesinde gizlidir. Bu hedefi **Foucault**, belli bir kesimin yükselen hayat düzeyinden, yüksek nüfus artışından, zenginliklerin ve özellikle mülklerin artışından ve bunların sonucu olan güvenlik ihtiyacından ayırmamak gereğine dikkat çekiyor.[21]

Cezalandırma işlevinin genelleşmesiyle adalet daha sıkı ve daha özenli uygulanır hale gelmiş, eskiden elinden kaçmasına kolayca izin verebildiği küçük suçları bile takip ettiği gelişmiş bir adli mekanizma ve polis aygıtıyla modern devlet cezalandırma uygulamalarını yaygınlaştırmıştır.[22] Genelleşmiş cezaya artan ve çeşitlenen suç katalogunun da eklendiği dönemde, her özne kendini cezalandırılabilir-cezalandırılır bir evrensellik içinde bulmaya başlamış

17 ENGELS, İngiltere'de Emekçi..., s. 77-78.
18 FOUCAULT, Hapishanenin doğuşu..., s. 39.
19 FOUCAULT, Hapishanenin doğuşu..., s. 146.
20 FOUCAULT, Hapishanenin doğuşu..., s. 162.
21 FOUCAULT, Hapishanenin doğuşu...,s. 129.
22 FOUCAULT, Hapishanenin doğuşu..., s. 130-131, 137.

ve modern cezalandırma erki bu yönüyle, alt sınıf üyelerini yaşam koşulları nedeniyle yasa dışılığa yakın potansiyel *homo criminalis* e dönüştürmüştür. İşte XVII ve XVIII. Yüzyıl' lardan itibaren arttığı verilerle ortaya konan çocuk suçluluğunu, suç ve cezaya ilişkin, modern devletle birlikte değişen bu paradigma içerisine yerleştirmek anlamlı olacaktır.

Yukarıdaki paragrafta aktarılan cezalandırmanın amacına ve cezanın yöneldiği hedefe ilişkin ilkeler, aslında XVIII. Yüzyıl' dan itibaren etkili olacak *Klasik Kuramın* ayak sesleridir. *Klasik Kuramın* önde gelen isimlerinden **Beccaria'** nın belirttiği üzere cezalandırmayı haklı gösteren tek neden "önleme"dir; bu nedenle cezai yaptırımın hedefi suçluluğun önlenmesi olmalı, kefaret (ödetme) yaptırımın temelini oluşturmalıdır.[17] Döneme hakim olan tabii hukuk söyleminin etkisiyle *Klasik Kuram*, bireyin haklarını korumayı temel ilke olarak benimseyerek, yaptırımın nitelik ve niceliğine ilişkin tercihlerde bu ilkeyi belirleyici olarak kabul etmiştir. **Dönmezer** *Klasik Kuramın* tercihini şöyle açıklıyor:

> " Ferdi hürriyet ve şahsi masuniyeti hiçbir suretle izrar eylemeksizin ve tehlikeye düşürmeksizin cemiyeti müdafaa eylemek ve şahsi masuniyet ve hürriyet ile cemiyetin müdafaası çatıştığı zaman –cemiyet müdafaasının unsurlarından en mühim olan biri de ferdi hürriyet ve şahsi masuniyete riayet olunduğundan- ferdi hürriyet ve şahsi masuniyeti tercih eylemektedir."[18]

Cezai sorumluluğun esası manevi sorumluluğa bağlanırken, faile verilecek cezanın miktarı ve türünü de, irade özgürlüğünden kaynaklanan kusur ve failin kusurunun derecesi belirlemektedir.[19] **Toroslu**, klasik kuramın temelini oluşturan üç ilkeyi şöyle açıklamaktadır:

> "(...)Bir başka deyişle bu akım, ceza hukukunu üç temel ilke üzerine oturtmaktadır. Bunlardan birincisi ' kusurlu iradedir'. Buna göre suç, ceza normunun bilinçli ve iradi bir ihlalidir; iradenin kusurlu olabilmesi için de, özgür olması gerekir. Böylece irade özgürlüğü ceza hukukunun temel dayanağı haline getirilmiştir. İkincisi 'isnadiyettir'. Kusurlu iradeye sahip olabilmek için, failin somut olarak hareketlerinin etik ve sosyal değerini anlama ve bunları iç ve dış faktörlerin etkisi

17 Cesare Bonesana, Marchese BECCARIA, Of Crimes and Punishment, http://www.constitution.org/cb/crim_pun06.txt Chapter XII, Of the Intent of Punishments.
Jeremy BENTHAM, An Introduction to the Principles of Morals and Legislation, 1823 metni, http://www.la.utexas.edu/labyrinth/ipml/ipml.toc.html , Chapter XIII, Of Cases Unmeet for Punishment.
18 Sulhi DÖNMEZER, Cezai Mesuliyetin Esası, İstanbul, 1949, s. 19
19 ŞENSOY, Çocuk Suçluluğu..., 74-75, Klasik Kuramda manevi sorumluluk ve irade serbestisi hakkında ayrıntılı açıklamalar için bkz. DÖNMEZER, Cezai Mesuliyetin..., s. 19-30.

olmaksızın özgürce belirleme yeteneğine sahip olması gerekir. Üçüncüsü ise, ödetici cezadır."[17]

Klasik Kuramcılar cezanın suç teşkil eden fiilin yol açtığı zarardan fazla olmaması gerektiğine dikkat çekerek cezaların şiddetinin azaltılmasını savunmuşlardır.[18] *Klasik Kuram* cezai sorumluluğu manevi sorumluluğa, manevi sorumluluğu da irade özgürlüğüne bağladığı için, irade özgürlüğüne sahip olmayan akıl hastalarının ve çocukların ceza uygulamasına konu olmayacaklarını kabul etmiştir.[19]

Tahir Taner *Klasik Kuramın* cezai sorumluluğa ilişkin görüşünü şu sözlerle açıklamaktadır:

> "vicdanların sedası, ammenin itikadı irade serbestisinin mevcudiyetini anlatıyor. Bir kimse kanunen suç sayılan bir hareketi yapmak veya yapmamak hususunda haiz olduğu ihtiyarı, onu yapmak suretinde kullanmış olursa, başka söyleyişle, o hareketi işlemeyebilirken ve hatta işlememesi lazım gelirken işlemiş ise, sorumlu olması iktiza eder. Bu suretle fiili isteyerek işlemesi failin ahlaki ve manevi sorumluluğunu istilzam eder."[20]

1810 tarihli Fransız Ceza Kanunu *Klasik Kuramın* etkisiyle çocuklarda ceza sorumluluğunu her olayda "temyiz kudretinin" bulunup bulunmamasına bağlamıştır. Çocukların mutlak sorumsuz olarak kabul edildiği bir yaş sınırına yer vermeyen kanun, 16 yaşını doldurmayıp da suç işlediği sabit olan çocukların, her olayda "temyiz kudretinin" hakim tarafından araştırılarak, "temyiz kudreti" bulunmadığı takdirde beraat ettirilmesini, şartlara göre ıslah tedbirine hükmedilmesini düzenlemiştir. 16 yaşını doldurmayan failin "temyiz kudretini" haiz olduğuna hükmeden mahkemenin cezadan indirim yoluna gitmesi de bu kanunda öngörülmüştür.[21] Çocukların cezalandırılabilmesini "temyiz kudretine" bağlayan bu kanun "temyiz kudretinin" tanımını yapmamıştır. Kavramın tanımını, bu başlıkta daha önce Osmanlı hukukunda İslam Hukukunun cezai sorumluluğa ilişkin esaslarını ilga eden kanun olarak değindiğimiz ve açıklamasını mehaz kanununa ilişkin sürecin analizinden sonraya bıraktığımız, 1274 (1858) tarihli Osmanlı Ceza Kanunu yapmıştır.

Osmanlı Kanunnamelerinde 1810 tarihli Fransız Ceza Kanunundan etkilenerek hazırlanan 1858 (1274) Ceza Kanunnamei Humayuna kadar,

17 Nevzat TOROSLU, Ceza Hukukunda Okullar, Nurullah Kunter'e Armağan, İstanbul Üniversitesi, 1998, s. 369.
18 Füsun SOKULLU- AKINCI, Kriminoloji, İstanbul, 2002, s. 120-122.
19 Antolisei, Grrispigni, Bettiol gibi İtalyan ceza hukukçularından yaptığı alıntılar için bkz.Esin ONUR, Suçlu Çocuklara Uygulanan Yaptırımlar, Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, Ankara, 1978, s. 22.
20 Tahir TANER, Ceza Hukuku ve Türk Ceza Kanununun Şerhi, 2. Baskı, İstanbul, 1946, s. 302.
21 ARTUK, Çocuk Ceza Hukukunun..., s. 30.

yukarıda değinildiği gibi, İslam hukukunun ergen olmayan çocuğun kesinlikle ceza sorumluluğunun bulunmadığı ilkesi kabul edilirken, bu kanunla beraber ergen olma, sorumluluğun tek belirleyicisi olmaktan çıkarılmış ve çocuğun "temyiz kudreti" yoksa anne babaya teslimi, "temyiz kudreti" varsa verilecek cezada indirim düzenlenmiştir. [17] Mehaz kanundan farklı olarak, bu kanunda temyiz kudretini haiz olmayan küçüğün suç işlemesi halinde kefaletle anne babaya teslimi öngörülmüştür.[18] Mehaz kanunda tanımlanmamasına rağmen, 1858 Osmanlı Ceza Kanunu "temyiz kudreti" ni " fiil ve amelinin neticesi bir cürüm olacağını fark ve temyiz" edebilmek olarak tanımlayarak, fiilin suç olduğunu bilmeyi esas kriter olarak almıştır.[19]

Kanunnamelerle düzenlenen durum bu olsa da, Osmanlı İmparatorluğunun hüküm sürdüğü topraklarda yerel adaletin İslam yasası, padişahın yasası ve yöreye ait örf-adetin bir arada yorumlanarak oluşturulduğunu bilmekteyiz. Topluluğun gereksinimleri ile onayını dinden alan padişah buyruklarını uzlaştırmak kadının göreviydi. Kadıya yörenin örf adetini anlaşmazlıkların çözümünde kullanmak için tanınan bu takdir yetkisinin, Osmanlı İmparatorluğunun her bölgesinde değişik uygulamalarla karşılaşmamıza neden olduğunu söyleyebiliriz.[20] İmparatorluğun bölgelerinde farklı uygulamaların görülmesinin bir nedeni de, bazı bölgelere özgü örf ve adetlere uygun kanunnamelerin çıkarılmasıdır. Nitekim, **Ömer Lütfü Barkan** böyle mahalli bir düzenlemeyi aktarıyor: *Kanunnamei Kazai Bozok*'un "Ahkamı Kuttauttarik ve Sürrak" başlıklı faslının 40. maddesine göre

> "bu nevi fiilleri işleyen oğlancıklar baliğ olmadık olsa, yani 10 yaşından aşağı olsa cürüm alınmaya, lakin tahfif idüp tazir ideler yani döğülüp incideler"[21]

Çocuğa ve suça dair düzenlemelerin ardından Osmanlı toplumundaki çocukluk anlayışına kısaca değineceğiz.[22]

---

17 AKSAY, Ceza Hukukunda..., s. 27-29.

18 ONUR, Suçlu Çocuklara..., s. 25.

19 ŞENSOY, Çocuk Suçluluğu..., s. 97.

20 Ahlak Oyunları ,Osmanlı'da Ayıntab Mahkemesi ve Toplumsal Cinsiyet isimli kitabında Leslie PEIRCE, 1540-1541 tarihli Antep Mahkemesi tutanaklarını inceleyerek İmparatorluğun değişik bölgelerinde uygulanan farklı yargı dizgelerinin sosyolojik analizini yapıyor. Peirce'in derlediği mahkeme tutanaklarındaki davalar ve verilen kararlar özellikle kadılara tanınan yetkiye ve kanunnamelerin bölgenin örf adetine göre değişen farklı uygulamalarına zengin örnek sağlamaktadır. Ahlak Oyunları ,Osmanlı'da Ayıntab Mahkemesi ve Toplumsal Cinsiyet, Leslie PEIRCE, İstanbul, 2005, özellikle "Yasa Türleri" ve "Yerel Adalet" başlıkları için bkz. s. 149-167, Antep Mahkemesi tutanaklarında kadınların ceza ve dava ehliyeti için bkz. s. 197-213.

21 Ömer Lütfü BARKAN, XV ve XVI 'ncı asırlarda Osmanlı İmparatorluğunun Zirai, Ekonomik, Hukukî ve Mali esasları, birinci cilt, Kanunlar' dan naklen ŞENSOY, Çocuk Suçluluğu..., s. 91.

22 Osmanlı Döneminde suç işlemiş çocuklara özgü düzenlemeleri ve uygulanmış cezai yaptırımlara ilişkin örnekleri içeren araştırmalara ulaşamadığımızı, Osmanlı'da çocuğa bakış ve çocuğun yaşamına dair verileri içeren araştırmalardan ise birkaç eserle yetinmek zorunda kaldığımızı belirtmeliyiz.

Avrupa'daki toplumsal dönüşümleri geçirmemiş olan Osmanlı toplumunda, babanın çocuk üzerindeki mutlak egemenliğinin kesintiye uğramadığını görüyoruz. Özellikle "bireyciliğin" Avrupa'daki gibi etkili olamadığı toplumsal ilişkilerde, çocuğun akrabalar ve komşulardan oluşan cemaat içerisinde büyümeye devam ettiğini, oyun kültürü ve oyuncak tarihi çalışmalarından öğreniyoruz.[17] Ayrıca çocuğu günahkar sayan dinsel kaynaklı Batı düşüncesinden farklı olarak, Osmanlı'da yine kaynağını dinden alan, çocuğun masumiyet ve saflığın temsilcisi olduğu anlayışının hakim olduğunu görüyoruz.[18] Osmanlı'daki çocuğa bakışın ve çocukluk algısının temel belirleyicisinin, itaati terbiyeden sayan "osmanlı terbiyesi" anlayışının olduğunu söylemek yanlış olmaz.[19] Çocuğun bu itaat kültürü ve dinsel inançlarla kuşatılan maneviyatın çok güçlü olduğu bir ortamda yaşadığını görüyoruz.[20]

> Osmanlı'ya dair çalışmalarda çocuk suçluluğundan veya artan bir suç işleme oranından söz eden belgelere rastlamazken, 1826 ile 1881 arasındaki 55 yılda Fransa'da suç işleme oranının üç kat arttığını ve çocukların işlediği suçlardaki artışın ise dört kat olduğunu, 1881'de genel suçluluk içinde % 15 olan çocuk suçluluğunun 1901'de % 17'ye çıktığını görüyoruz.[21]

XIX. Yüzyıl'ın ikinci yarısında yukarıda tasvir ettiğimiz yaygın çocuk işçiliği tablosu değişmeye başlamıştır. Çocuk emeğinin azaltılmasına ve sömürünün yumuşatılmasına ilişkin fabrika yasaları denen reformlarla, suç işleyen çocuğa özgü yargılama ve ıslah sistemlerine ilişkin düzenlemelerin XIX. Yüzyıl'ın ikinci yarısında birbirlerini izleyerek gerçekleştirildiğini görüyoruz. Çocuk emeğinin azaltılmasına karşı reformcuların yürüttüğü kampanyayı, çocuklara yönelen korumacı[22] bakış (paternalist yaklaşım) harekete geçirmekle birlikte, çocukların tam zamanlı çalıştıkları için eğitilmediklerini, bu yüzden cahil ve vasıfsız yetişkin işçilere dönüşerek endüstride verimsizliğe yol açtıkları düşüncesini savunan gruplar da kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmişlerdir.[23] Fabrika yasaları ile belli yaşın

17 ONUR, Türkiye'de Çocukluğun..., s. 439-526.,Özdemir Nutku, Osmanlı Şenliklerinde Çocuk, s. 59-67, Füsun KILIÇ, Eyüp Oyuncakçılığı ve İstanbul Belediyesi'nin Eyüp Oyuncakları koleksiyonu, s. 127-132, Giovanni SCOGNAMİLLO, Beyoğlu Oyuncakçıları, s. 132-139, Toplumsal Tarihte Çocuk Sempozyumu içinde.

18 ONUR, Türkiye'de Çocukluğun..., s. 533-535.

19 ONUR, Türkiye'de Çocukluğun..., s. 533.

20 ONUR, Türkiye'de Çocukluğun..., Özellikle sünnet ve ramazan gelenekleri başlıkları için bkz.s. 203-215, 401-428; Osmanlı'da çocuk kültürünü belirleyen öğenin itaat olduğu yolundaki görüş için bkz.: İsmail DOĞAN, Türk Ailesinde Çocuk Kültürünü Belirleyen Geleneksel Değerlerin Değişim Sorunu, TC. Devlet Bakanlığı Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı III. Aile Şurası Tebliğler içinde, Ankara, 1998, s. 558-559.

21 ŞENSOY, Çocuk Suçluluğu..., s. 4-5.

22 Çocuklara yönelik korumacı- paternalist yaklaşımı II- Hukukta Çocuk Suçluluğu A- Çocuk ve Hukuk başlığı altında inceleyeceğiz.

23Çocuk koruma hareketinin orta ve üst sınıflar arasında bulduğu desteğin nedenini bu sınıfların sahip oldukları imtiyazlı konumu sürdürmek amaçlarından beslendiği yolundaki görüşler için bkz. Anthony PLATT, The Child Saving Movement and the Origins of the Juvenile Delinquency, in Juvenile Delinquency

altındaki çocukların belli iş kollarında çalışması yasaklanmış, çalışma saatlerinin yaşa göre ayarlanması zorunlu kılınmıştır. Zorunlu eğitimin de getirilmesiyle çocuk emeğinin genel iş gücü içerisindeki oranı azalmıştır.[17]

Çocuk koruma hareketinin etkilerinin yanı sıra, çocuk emeğinin kötüye kullanılmasına devlet müdahalesinin gerçekleşmesini sağlayan koşulları 1848 işçi hareketlerinin kazanımları içerisinde de değerlendirebiliriz. Eğitim hakkı gibi sosyal hakların ilk olarak 1848 Fransız Anayasası ile yasal metinlere geçmesi, devlete sosyo-ekonomik sorunlar karşısında pasif kalmayarak bir takım faaliyetlerde bulunma ediminin yüklenmesi bu yönüyle sosyal refah devletinin ilk ayak sesleri olarak kabul edilmektedir. Ancak tüm bu yasal düzenlemeler sonucunda çocukların yaşam koşullarının düzeldiğine dair somut veriye rastlanmamaktadır. Yaygın yoksulluk ve kötü koşullar içinde yaşayan çocukların işledikleri suçlar arasında hırsızlık suçunun arttığını bu konuda yapılmış araştırmalardan öğreniyoruz. Örneğin **Hadi Tan**, Fransız, İsviçre, İtalya, Macaristan ve Yunanistan'da yapılmış suç istatistikleri üzerinde gerçekleştirdiği incelemesinde, çocukların 14-18 yaş arasında çoğunlukla hırsızlık suçu işlediği sonucuna varmaktadır.[18]

Klasik kuram suç oranlarındaki genel artışı önlemekte yetersiz kaldığı noktasında eleştirilirken,[19] doğa bilimlerinde başarısı kanıtlanan pozitivizmin kullandığı ampirik yöntem XIX. Yüzyıl'ın ikinci yarısında sosyal bilimlerin değişik alanlarında da kullanılmaya başlanmıştı. Ceza hukukunda deney ve gözlemin kullanılarak suçluluğun azaltılmasını hedefleyen pozitivist kuram, suçtan çok suçluyu incelemeye almıştır. Klasik kuramın irade serbestisine dayandırdığı manevî sorumluluk ilkesinin yerine yasal sorumluluğu koyan Pozitivist kuramın görüşleri XIX. Yüzyıl'ın ikinci yarısı ve XX. Yüzyıl'da çocuğa ilişkin ceza hukuku uygulamasına da damgasını vurmuştur. Deney ve gözlem yöntemleriyle gelişen sosyoloji ve antropolojinin insana dair yaptığı çalışmaların bulguları ceza hukukuna taşınarak, bireyi suça iten nedenler araştırılmıştır. Sosyal istatistikler[20] gibi ampirik veriler, doğa bilimlerinde olduğu gibi, incelemelere konu olmuş; bu verilerden yola çıkarak "ortalama insan" gibi suç ve suçlulara ilişkin düzenliliklere ve kurallara ulaşılmaya

---

Historical, Theoretical and Societal Reactions to Youth, ed.Paul M.SHARP, Barry W. HANCOCK, second edition, NJ.1998, s. 6, HEYWOOD, Baba Bana..., s. 161. Çocuk koruma hareketinin XIX ve XX. yüzyıl çocuk suç ve ceza politikası üzerindeki etkilerini III-Kriminoloji Kuramları ve Çocuk Suçluluğu altında göreceğiz.

17 1830'lardan itibaren farklı iş kollarında azalan çocuk emeğinin oranları için bkz. HEYWOOD, Baba Bana., s. 163-166.

18 Hadi TAN, Çocuk ve Ceza, Adliye Ceridesi, S. 4, 1943, s. 428-429.

19 Klasik kuramın suçu önleme konusunda neden yetersiz kaldığına ilişkin açıklamalar getiren eleştiriler için bkz. Gülriz ÖZKÖK, Türkiye'de Çocuk Mahkemeleri (Hukuk Sosyolojisi Açısından Bir İnceleme) Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1990, s. 12.

20 DÖNMEZER, Avrupa'da suç istatistikleri üzerindeki ilk çalışmaların 1818-1829 tarihlerinde gerçekleştirildiğini aktarıyor. DÖNMEZER, Cezai Mesuliyetin..., s. 31.

çalışılmıştır. Örneğin askeri cerrah olan **Lombrosso**; suç işleyen askerlerin arasında dövmenin suç işlemeyen askerlere göre daha yaygın olduğunu gözlemlemesi üzerine başladığı araştırmalarında, bazı fiziksel özelliklerin ortak olduğunu belirleyerek, bunlara stigmat (damga) adını vermiştir.[17]

Pozitivistler sadece suçlunun fiziksel özellikleri üzerine yoğunlaşmamışlardır. İlginin suçtan suçluya yönelmesiyle suçlunun psikolojisi, içinde bulunduğu aile ve toplumsal ortamı giderek önem kazanmış, özellikle suç işleyen çocuğun çevrenin kurbanı olduğu görüşü geçerlilik kazanmıştır.[18] İrade serbestisini reddeden pozitivistler, "herkesin doğuşunun ve içinde bulunduğu toplumun nedensel bir sonucu" olduğunu kabul ederler.[19] Suç iradi, suçlu da kusurlu olmadığına göre ceza ödetici değil düzeltici olmalı, suçlunun 'tehlikelilik hali' ortadan kalkana kadar devam etmelidir. Pozitivist kuram cezanın gereksiz olduğu ve suçlunun cezalandırılmaya değil düzeltilmeye ihtiyacı olduğu görüşlerini ileri sürerek ceza yerine güvenlik tedbirlerini önermişlerdir. Suçun tehlikeliliğine ve toplumun savunulması ihtiyacına pozitivistlerin yaptığı vurgu,[20] akıl hastaları ve çocukların da uygun bir yaptırımla -güvenlik tedbirleriyle karşılaşmalarını sağlamıştır. Nitekim güvenlik tedbiri pozitivist kuramın etkileriyle Avrupa'daki ceza kanunlarında yerini almıştır.[21] Yaptırımın amacı ve yaptırım uygulamanın mantığına ilişkin olarak pozitivistlerin ceza politikasına getirdiği bu yenilik, suç işlemiş çocuklara uygulanan yaptırım açısından önemlidir. Buna göre suç işlemiş çocuklara uygulanan koruyucu ve düzeltici tedbir, ancak çocuğun kişiliğinin incelenmesinden sonra seçilebilecektir.[22] Temyiz kudreti ile hareket ettiği tespit edilen çocuğa hapis cezası da verilebileceğini kabul eden Pozitivist kuram ile çocuğa uygulanacak yaptırım olarak ödetmeyi (kefaret) tercih eden klasik kuram, XIX. Yüzyıl sonlarından itibaren hukuk metinlerinde bir arada yer alarak, çocuk ceza sistemini belirlemişlerdir. Böylece sistem suç işlemiş çocukları sınıflayarak koruyucu, düzeltici güvenlik tedbirlerinin yanı sıra, ödetme ve hapis cezasının da uygulanmasını mümkün kılacak biçimde dönüşmüştür. Bu dönemde pozitivist kuramın etkisiyle, giderek güçlenen

17 Biyolojik, antropolojik okulun babası sayılan Lombrosso, suçlular üzerinde yaptığı araştırmalarda alın çıkıklığı, kafatası genişliği,dudak inceliği gibi fiziksel özellikleri gruplayarak suçluları sınıflandırmıştır. Zeki HAFIZOĞLULLARI, Ceza Hukuku Ders Notları, http://www.baskent.edu.tr/~zekih/bolum3.doc s. 149, SOKULLU, Kriminoloji, s. 129-131.

18 Özellikle Pozitivist kuramın çocuk suçluluğunun nedenleri hakkında getirdiği açıklamalar için ÖZKÖK, Türkiye'de Çocuk..., bkz. 13.

19 HAFIZOĞULLARI, Ceza Hukuku ...,s. 150.

20 Pozitivist kuramın terminolojisi içinde yer alan suçun tehlikeliliği, toplumun savunulması gibi önermelerle XIX. Yüzyıl da burjuvazinin "tehlikeli sınıflar" kavramlaştırmasının birbirine olan yakınlığı dikkat çekicidir. Metodolojik açıdan pozitivist kuram içinde yer alan suça biyolojik açıklamalar getiren yaklaşım ile "tehlikeli sınıflar" kavramlaştırması arasındaki ilişki A- Biyolojik Kuramlar başlığı altında çocuk ceza politikası açısından incelenecektir.

21 ONUR, Suçlu Çocuklara..., s. 23.

22 ÖZKÖK, Türkiye'de Çocuk...,s. 14.

ceza hukukunun toplumu savunma misyonu ile yüklü olduğu görüşünün suça karışmış çocukların ıslah edilmesi düşüncesinin hayata geçmesini sağladığını görüyoruz.

Nitekim Pozitivist Kuramın rüzgârıyla XIX. Yüzyıl'ın ikinci yarısı çocuklara özgü adalet sistemi ve infaz kurumlarının kuruluşuna sahne olmuştur. Örneğin İngiltere'de 1847 yılında "Children and Young Person Act" Çocuklar ve Gençler Yasası çıkarılmış, 1849-1852 yılları arasında ise suç işlemiş çocukların iyileştirilerek topluma kazandırılması hedefini gerçekleştirebilmek için üç ıslah okulu kurulmuştur.[17] Birbirini izleyen ve tüm Avrupa'ya yayılan bu gelişmeler, çocuğun suç teşkil eden hareketinin cezalandırılması yerine, çocuğun ıslahını hedefleyen eğilimin sonucu gerçekleşmiştir.

1899 yılında Amerika'nın Pensilvanya eyaletinde itfaiyenin nasıl söndüreceğini merak ettiği için yangın çıkaran 8 yaşında bir kız çocuğunun, büyüklerle birlikte bir infaz kurumuna kapatılmasıyla birlikte alevlenen tartışmalarda, bu eğilim galip gelerek, çocuklara özgü ilk mahkemenin kuruluşunda etkin rol üstlenmiştir.[18] Aslında XIX. Yüzyıl'ın ikinci yarısında İngiltere, İsviçre, gibi Avrupa ülkelerinde, çocuklara özgü yargılama usulüne ilişkin bir çok düzenlemenin yapıldığını, mahkemelerin çocukları yargılarken aleniyet sınırlandırılması, jürisiz yargı gibi kurallara göre çocukları yargıladıklarını biliyoruz. Amerika'nın farklı eyaletlerinde de çocuklara özgü usul kurallarının ve çocuklara özgü denetim- gözetim sistemlerinin uygulanmasına rağmen, ayrı bir adalet sisteminin oluşturulması 1899 yılında Illinois Çocuk Mahkemesi Yasası ile öngörülmüştür.[19]

Sadece çocukların yargılandığı mahkemelerin kurulmasının anlamı, pozitivist ceza hukuku kuramının argümanları ve bu başlıkta kısaca değinilip ayrıntılı incelenmesi II-Hukukta Çocuk Suçluluğu başlığına bırakılan paternalist korumacı yaklaşım ve Çocuk Koruma Hareketinin kazanımlarının ışığında belirmektedir. Gerçekten çocuk mahkemeleri, başlangıçta çocuk suçlulara ve ihmal edilen çocuklara bakım temin eden bir hukuk sisteminden ayrı (non- legal) sosyal hizmet kuruluşu olarak düşünülmüş ve bu işlevi yerine getirmiştir.[20]

Çocuklara özgü adalet sisteminin ve infaz kurumlarının oluşturulması fikrinin doğması ve hayata geçirilmesi çocuk suçluluğunun tarihsel bağlamında bizi modern zamanlara bağlayan önemli bir dönüm noktasıdır. Çocuklara özgü bir yargılama mekanizması ve çocukların yetişkinlerden farklı kurallarla muhatap olması fikrinin modern toplumlarda yaygınlaşmasıyla

17 ARTUK, Çocuk Ceza Hukukunun..., s. 30, dipnot 12.

18 ŞENSOY, Çocuk Suçluluğu, s. 153, dipnot, 24.

19 Çocuk Mahkemelerinin kuruluşunu hazırlayan çocuklara özgü jürisiz ve aleni olmayan yargılama düzenlemeleri için bkz. ÖZKÖK, Türkiye'de Çocuk..., s. 18-20.

20 L.J. Siegel ve J.J Senna, Juvenile Delinquency'den aktaran Sevda ULUĞTEKİN, Çocuk Mahkemeleri ve Sosyal İnceleme Raporları, Ankara, 2004, s. 6

"çocuk suçluluğu" ifadesi modern hukuktaki anlamını kazanmıştır. Çocuk suçluluğunun tarihsel bağlamına ilişkin açıklamalarımıza burada son vererek, hukukî bağlamda çocuk suçluluğunu incelemeye geçiyoruz.

II- HUKUKTA ÇOCUK SUÇLULUĞU

A-GENEL OLARAK

Çocuk suçluluğunun hukukî bağlamı modern toplumun çocuk paradigmasının hem üretildiği hem de uygulandığı bir zemindir. Hukukun sadece suç teşkil eden fiili işleyen çocuğa değil genel anlamda çocuğa bakışı toplumdaki problematik durumu yansıtır.[17] Bu nedenle çocuk suçluluğu konusuna yoğunlaşmadan önce hukukun çocuğa bakışını belirleyen temel noktalara ve bu konudaki farklı eğilimlere değineceğiz.

1-ÇOCUK VE HUKUK

Çocuklar hukuk metinlerinde hakların öznesi olarak kurgulansa da, hukukun nesnesi olmaktan kurtulamamışlardır.[18]

> "Böylece karşımıza oy kullanamayan ama savaşa gidebilen, cinsel ilişkiye girme veya evlenme kararını kendisi veremeyen ama ana-babasının kararı ile evlendirilebilen, sokaklarda atölyelerde çalışıp para kazanabilen ama malvarlığı üzerinde tasarruf etme yetkisi sınırlandırılmış garip varlıklar çıkmaktadır."[19]

Çocukların yetersiz ve irrasyonel canlılar olduğu görüşü, yetişkin insanı "insan" statüsü için esas alan görüşün uzantısıdır. İnsan statüsünden çocukların ve yaşlıların dışlanması yetişkinler üzerine kurulu bir toplum ve hukuk dizgesi oluşmasına neden olmaktadır.[20] Modern hayat yetişkin istek

17 Çocuk Hukukuna hakim söylemleri toplumdaki çocuğa yönelik yaklaşımlar açısından inceleyen bir çalışma için bkz.: Robert ADAMS, Çocuk Hukuku ve Çocukların, Gençlerin Hakları, Çocuk Hakları içinde, Ed.: Bob FRANKLİN, s. 114-141.

18 "...çocuk bir hak nesnesi olarak görülür, üzerinde tasarruf edilebilen, üzerine yatırım yapılan bir nesne" OZANSOY, Öznesini Arayan..., s. 50.

19 Bu tespiti yapan John Holt, Çocukluk Sorunu başlıklı makalesinde yasalarda yaşa bağlı yapılan ayırımcılığın yarattığı çelişkili duruma çarpıcı bir örnek daha ekliyor. "Gençlere oy kullanma hakkı vermediğimiz erken bir yaşta araba kullanma hakkı(ehliyet alma hakkı) tanıyoruz ve oy kullanmalarını engellediğimiz yaşta evlenme ve cinsel hayatlarını yönlendirme hakkı tanıyoruz."John HOLT, "The Problem of Childhood", Children's Rights, The International Library of Essays on Rights, Volume 1, ed.: Micheal D.A. FREEMAN, Britain 2003 içinde, s. 144.

20 Yaşlıların toplumsal statülerden dışlanması ile ilgili Simone Beauvoir şunları söyler: "Tüketim toplumu ihtiyarlar söz konusu olduğunda sadece sanık durumunda değil, aynı zamanda suçludur da... ihtiyarların oranının dünyada en yüksek olduğu, 65 yaşından yukarı olanların halkın %12 'sini teşkil ettiği Fransa'da bile hepsi yoksulluğa, yalnızlığa, hastalıklara, umutsuzluklara mahkûm edilmişlerdir... Tüketim toplumunun açıkça öğretmeye yeltendiği insancı ahlakla yine onun barbarca tutumunu uzlaştırmak için, egemen sınıf,

ve ihtiyaçlarına göre tasarlandığı içindir ki her iki grubun payına güç yaşam koşulları düşer. Yetişkinlerin, belirleyici ve dönüştürücü rol oynadıkları bu güç koşullardan mağdur olan yaşlılara ve çocuklara yaklaşımı son tahlilde merhamet ve koruma duygularının ardına saklanan iki yüzlü bir tutum sergiler. Paternalist ve koruyucu yaklaşım, "kendi kendine yetemeyen" bu iki grup üzerinde vesayet kurarak hakların öznesi olma imkânlarını ortadan kaldırmaktadır. Bu nedenle "insan hakları" kavramlaştırmasından sonra çocuk hakları, yaşlı hakları gibi ek haklar katalogu hazırlama ihtiyacı doğmuştur.

> "Çocuk hakları hareketi, çocuğun bir nesne/veya hiç kimse olmama durumunu sorgulayan ve salt çocuk sayıldıkları için birçok haktan yoksun bırakılmalarına tepki duyan bir yaklaşımdan doğmuştur.Ancak, paradoksal bir şekilde, bu hareketin bayrağını taşımak ve söylemini oluşturmak da yine yetişkinlere düşmüştür."[17]

Aslında "Çocuk Hukuku"nun özü çocuklar için talep edilen haklardır.[18] Çocukları konu alan, çocukların haklarını tanıyan ayrı bir hukuk dalının oluşturulması hareketinin iki farklı eğilimin ve bunların arasında yer alan uzlaştırmacı- karma görüşlerin etkisi altında geliştiğini görüyoruz. Temel eğilimlerden ilki paternalizm adı verilen korumacı yaklaşıma göre çocuklar kendi kendilerine yetemeyen, "irrasyonel varlıklar"dır. **Dworkin** "Paternalism" başlıklı çalışmasında paternalizmi,

> " yalnızca kişinin refah, iyilik, mutluluk, ihtiyaç, çıkar ya da değerlerine referansla meşrulaşan, o kişinin eylem özgürlüğüne müdahale" [19]

olarak tanımlıyor. Paternalizmin çocuk hukukundaki yeri çocukları kendi "yetersizliklerinin zararlı sonuçlarından korumak" noktasındadır.[20] Bu "rasyonaliteden yoksun" grup için seçimleri bir başka grup – yetişkinler- yapmalıdır. Çocuklar bu seçimleri gelecekte anlayıp değerlendirecektir. Paternalizm bu sonradan gelen rızayla doğrulanmaya inanır; çünkü çocuklar "kendilerine yetemeyen", yetişkinlere bağımlı canlılardır. Bu yetersizlik-bağımlılık durumu **Kant**'ın sözlerinde şöyle ifadesini bulur:

> "Çocuklar olgunluğa ulaşırlar ve kendilerinin efendileri olurlar..., önceki bağımlılık durumlarından bir kurtuluş

ihtiyarları insan yerine koymamayı uygun bulur. İhtiyarların sesine kulak verilseydi, bu sesin insancıl bir ses olduğunu itiraf ve kabul etmek gerekecekti." Simone de BEAUVOİR, Yaşlılık, İlk Çağı, (çev.: Osman Canberk-Eray Canberk) 1970, s. 12.

17 OZANSOY, Öznesini Arayan..., s. 51.

18 Hillary RODHAM, "Children Under The Law", Children's Rights The International Library of Essays on Rights, içinde,s. 29.

19 Gerald DWORKIN, ,"Paternalism" *The Monist*, 56: 1972, 64-84, http://plato.stanford.edu/entries/paternalism/

20 FRANKLIN, Çocukların Politik Hakları, Çocuk Hakları içinde, s. 40.

anlaşması bile olmadan, fiilen kendilerine bakma yeterliliğine ulaşırlar."[17]

Paternalizmin çocuklar üzerindeki iktidarı meşru kılmak için ileri sürdüğü ikinci gerekçe çocukların rasyonalite ve deneyimden yoksun olduklarıdır. Korumacı bir paternalizme tabi olmadıkları takdirde yanlış seçimler yapacakları ve zarar görecekleri açıktır. Paternalizm savunucularından **Scarre** rasyonaliteyi şöyle tanımlamaktadır:

> "Rasyonel eylemler öznenin umut edilen faydasını maksizimize etmeye yönelik eylemlerdir... (Rasyonalite) hayatın pratik sonuçlarını çözmek için çok önemli olan sistematik eylem politikalarını planlama yeteneğinde görülür. Yetişkinlerin çoğu, uzun bir süre yaşamış oldukları için, bu yeteneğe sahiptirler, ama çocuklar,zihinsel güçleri ve deneyimleri yetersiz olduğu için bu yetenekten yoksundurlar."[18]

Temel ilkeleriyle özetlenen paternalist- korumacı yaklaşım, XIX. Yüzyıl' da ortaya çıkan Çocuk Koruma Hareketinin düşünce temellerini oluşturmuştur. Tarihsel bağlama ayırdığımız başlıkta değindiğimiz çocuk ıslah okulları, çocuk mahkemeleri gibi çocuklara özgü kurumların kurulması düşüncesi[19] ve çocukların zor koşullarda çalıştırılmasına tepki bu hareket içerisinde filizlenmiştir. Özellikle çocuk emeğinin sınırlandırılmasına ilişkin XIX .Yüzyıl Fabrika Yasaları, "Dickensçi çocuk emeği" klişesini gerçekte yaşayan kalabalık bir çocuk kitlesinin farkına varılmasıyla yükselen kamu öfkesinin yarattığı rüzgarla çıkmıştır.[20]

Çocuk hakları hareketi genel insan hakları hareketine son eklenen halkadır. The New York Times Gazetesi'nin çocuklara "son azınlık" adını vererek yaptığı haberi aktaran **Cindy Margolin**, diğer haklar hareketlerinden farklı olarak, bu hareketi protestolar, yürüyüşler, boykotlar ve gösterilerin değil, yasal ve teorik tartışmaların belirlediğini vurgulamaktadır.[21] Çocuklara ait hakların hukuk metinlerine geçmesinin alışılagelmiş gösteriler olmadan, sadece vicdanların çağrısıyla mümkün olduğunu görüyoruz. Nitekim uluslararası bir belgede çocuk haklarının ilk defa tespit edilmesi, Birinci Dünya Savaşında çocukların yaşadığı sefaletten etkilenen **Eglantyne Jebb** isimli kadının onlar için kurduğu Çocuk Esirgeme Vakfını Uluslararası Çocuk Esirgeme

17 Immanuel KANT, *The Philosophy of Law: An Exposition of the Fundamental Principles of Jurisprudence as the Science of Right,* trans. W. Hastie (Edinburgh: Clark, 1887). http://oll.libertyfund.org/Texts/Kant0142/PhilosophyOfLaw/0139_Bk.html

18 Geoffrey SCARRE, Children and Paternalism'den naklen, Bob Franklin, Çocuk Hakları, s. 43.

19 Tom CAMPBELL, "Some Early History, The Children's Liberation Movement", Children's Rights içinde, s. 11.

20 Emma Mac LENNAN, "Çalışma Hayatında Çocuk Hakları", Çocuk Hakları içinde, s. 142-147.

21 MARGOLIN, Cindy R., "Salvation Versus Liberation: The Movement For Children's Rights in a Historical Context", Children's Rights içinde, s. 7.

Birliğine dönüştürerek sürdürdüğü çalışmaları sonucunda gerçekleşmiştir. Milletler Cemiyeti sonradan Çocukların Refahı Birliği adını almış olan bu organizasyonun hazırladığı Çocuk Hakları Cenevre Bildirgesini 1924'te kabul etti.[17] 'İnsanlık çocuklara en iyisini sunmayı borçludur' ifadesiyle başlayan bildirge, çocukların fiziksel ve ruhsal olarak gelişebilecekleri ortamlarda bulundurulmalarını, beslenme, sağlık hizmetlerinden yararlandı-rılmalarını, kayırılmalarını; felaket zamanında en önce yardım edilmelerini, her türlü istismardan korunmalarını öngörmüştür. Bu haliyle Bildirge, korumacı yaklaşımın etkilerini açıkça görebildiğimiz bir metindir. 1959'da kabul edilen Çocuk Hakları Bildirgesi de ayırımcılıktan korunma, ad ve vatandaşlık gibi hakları tanırken, çocuğun özerk bir birey oluşundan, bakış açısının öneminden, karar alma mekanizmalarına katılımının değerinden söz etmemektedir. Eğitim, sağlık ve özel korunma haklarına yer veren Bildirge, korumacı yaklaşımın argümanları doğrultusunda belirmiş bir iradeyi yansıtmaktadır.

Çocukları hukuk yoluyla koruma fikri, bir taraftan koruyucu yasaların hayata geçmesini sağlarken, diğer taraftan çocukların özgürlüğünün ciddi biçimde sınırlandırılmasına neden olmuştur. Çocukları bir nesne gibi korurken haklarını koruyamayan birçok düzenleme, yaşa bağlı ayırımcılık yaparak çocukları yetişkinlere ve toplumsal yaşama karşı savunmasız bıraktığı gerekçesiyle eleştirilere hedef olmuştur. Çocuk Hukukunun gelişiminde rol oynayan ikinci yaklaşım paternalist korumacılığa karşı eleştiriler etrafında toplanmıştır.[18] Paternalist korumacılığa karşı özgürleştirici hareketin 1970'lerde güçlenerek geliştiğini görüyoruz. 'Kendi kaderini tayin etme gücü' şiarını kullanan hareketin adı ilk defa Çocuk Hakları isimli bir kitabın alt başlığında yer almaktadır.[19]

Genel olarak paternalizm, felsefeciler tarafından en çok "rasyonaliteden yoksunların rasyonel iradeye teslim olması gerektiği" iddiası noktasından eleştirilmiştir. Kadınlara, siyahlara ve etnik azınlıklara yönelik ayırımcılığın temelinde yatan düşünce olan paternalizme yönelik eleştiriler güçlendikçe, düşünce çocuklar için kurduğu teorik alandan da çekilmeye başlamıştır. Özellikle kadın hareketinin kazanımlarıyla sağlamlaşan özgürleştirici yaklaşım, toplumun bir kesiminin çıkarlarının başka bir kesime emanet edilmesinin tehlikelerine ışık tutarak, bu bağlamdaki her tür vesayetin sorgulanmasının yolunu açmıştır.[20]

Paternalist korumacılığa karşı öz-belirlenimi savunan özgürleştirici

17 Bilgin TİRYAKİOĞLU, Çocukların Korunmasına İlişkin Milletlerarası Sözleşmeler ve Türk Hukuku, TC. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, Ankara, 1991, s. 5.
18 CAMPBELL, Some Early..., s. 12-14.
19 CAMPBELL, Some Early..., s. 13.
20 Düşünsel zemin hazırlamanın yanı sıra kadın klüpleri ve derneklerinin çocuk hareketi içerisindeki etkin rolü için bkz. MARGOLIN, Salvation Versus..., s. 8-11, PLATT, The Child Saving..., s. 5-8.

yaklaşım, paternalizmin rasyonaliteyi kalkan olarak kullanıp, böylece bir grubun başka bir gruba boyun eğdirmesini meşrulaştırma aracı sağladığını iddia eder. Öz-belirlenimciler paternalizmin rasyonaliteye ilişkin ön kabulünü sorgularken, felsefi düşün dünyasındaki genel geçer rasyonalite tanımlarını irdeler: **Max Weber**'e göre; amaçsal rasyonalite (zweickrational), önceden belirlenmiş bazı amaçlara ulaşmak için uygun araçlar seçildiğinde gerçekleşirken, değer açısından rasyonellik (wertrational), eylemler, topluluğun ahlaki standartları ve değerleriyle uyumlu olduğunda mümkün olmaktadır. Rasyonalitenin standart IQ testlerinde ölçülmüş zekânın belli bir seviyede olması ile de tanımlandığını **Franklin** aktarıyor.[17] **Piaget**'nin çocuk gelişiminde artık klasikleşmiş aşamalarına göre ahlaki ve bilişsel gelişim çocukta 12-14 yaş arasında en üst seviyesine ulaşmaktadır. **Piaget**' nin teorisine göre bireyin seçiminin muhtemel sonuçlarını anlayabilmesi rasyonalitenin karşılığıdır.[18]

İster köklerini **Kant**'ta bulan bir etik teori yardımıyla tanımlansın, isterse **John Rawls**'un üçlü ahlak ayırımından yola çıkarak tanımlansın, öz-belirlenimcilere göre rasyonalitenin anlam belirsizliği ve çokluğu giderilememiştir.[19] Öz-belirlenimci akımın savunucularından **Palmeri** rasyonalite tanımındaki belirsizliği vurgulayarak, bizim genellikle çocukların rasyonel olmadıkları argümanını paternalist uygulamalarımızı örtbas etmek için kullandığımızı savunmaktadır.[20] Özgürleştirici hareket, çocukların irrasyonel ve yetersizliğinin ileri sürülerek yasal haklarının elinden alındığını, oysa yetişkinlerle eşit haklara sahip olmalarının önünde hiçbir engelin bulunmadığını ileri sürmektedir.

Korumacı paternalizme yönelik eleştirilerle güçlenen öz- belirlenimci özgürleştirici hareket etkilerini 1989 Birleşmiş Milletler Çocuk hakları Sözleşmesinde göstermiştir. Sözleşme daha önsözde, "... insanlık ailesinin tüm üyelerinin doğuştan varlıklarına özgü bulunan haysiyetle birlikte eşit ve devredilmez haklara sahip olmalarının tanınmasının, dünyada özgürlük, adalet, ve barışın temeli olduğu ..." düşüncesine yer vererek çocuğu birey olarak kabul eden bakışını ortaya koymuştur. Önsöz, "Çocuğun toplumda bireysel bir yaşantı sürdürebilmesi için her yönüyle hazırlanmasının ve Birleşmiş Milletler Şartı'nda ilan edilen ülküler ve özellikle barış, değerbilirlik, hoşgörü, özgürlük, eşitlik ve dayanışma ruhuyla yetiştirilmesinin gerekliliğini" vurgulayarak devam etmektedir. [21] Bu sözleşmenin amacının "çocukların her

17 FRANKLIN, Çocukların Politik..., s. 42.
18 Jean PİAGET, Çocukta Hüküm ve Muhakeme, (çev.: Sabri Esat Ziyavuşgil), İstanbul, 1939, s. 74, 182, 190.
19 Ann PALMERİ, Childhood's end: Toward the Liberation of Children, Children Rights içinde, s. 156.
20 PALMERİ, Childhood's End..., s. 154.
21 Rachel HODGKIN, Peter NEWELL, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Uygulama El Kitabı, UNICEF, 2000, s. 597.

türlü kötü muamele ve sömürüden, açlık ve yoksulluktan uzak tutularak kendi potansiyellerini gerçekleştirmeleri ve gelişimlerini özgürce sağlayabilmeleri, toplumun yararlı ve sorumlu üyeleri olmaları"nı mümkün kılmak yolunda ülkelere görev yüklemek olduğunu söyleyebiliriz.[17] Sözleşme; yaşama hakkı, düşünce, din ve vicdan özgürlüğü, özel yaşama saygı, kendisini ilgilendiren kararlara katılma hakkı gibi genel haklardan; ekonomik, cinsel - her tür sömürü ve istismardan, şiddetten korunma hakkı gibi korunma tedbiri gerektiren haklardan; nüfusa kayıt, isim, vatandaşlık, ana-babasını bilme gibi medeni statüsünü ilgilendiren haklardan; uygun yaşam koşullarına sahip olma, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik hakkı gibi gelişim ve refah haklarından; özürlü, mülteci, kimsesiz, silahlı çatışmalardan etkilenen çocuklar gibi güç ve özel koşullardaki çocukların haklarından oluşmaktadır.[18]

Görüldüğü gibi sözleşmede yetişkinlere tanınan temel haklar ve sosyal haklar büyük ölçüde tanınmış, bunların yanında çocuğun refahını ve gelişimini koruma altına alan haklar da yer bulmuştur. Bu metnin korumacı yaklaşım ile özgürlükçü yaklaşımdan birbirini tamamlar biçimde yararlanılarak oluşturulduğunu görüyoruz.[19] XX. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak, hukuk reformu, çocuğun hukukî statüsünde iki yönde değişime neden olmaktadır: Daha fazla yetişkin hakkının çocuklar için de genişletilmesi ve çocuğa özgü ihtiyaçların ve çıkarların hukuken yürütülebilen haklar olarak tanınması yönünde.[20]

Çocuk hukukunun *Magna Cartası* olarak adlandırılan bu metinde bir arada kullanılan iki yaklaşım, kuramsal açıdan yoğun tartışmalara ve farklı karma görüşlere kaynaklık etmeye devam etmektedir.[21] Örneğin öz-belirlenimci özgürleştirici yaklaşım, çocukların politik haklarını, seçme ve seçilme hakkının yaşa bağlı ayırımcılık yaratılmaması için, yaş sınırının düşürülmesi talebi çerçevesinde savunmaktadır.[22]

17 OZANSOY, Öznesini Arayan..., s. 55.

18 CAMPBELL, Some Early History, s. 15.

19 Çocuk Hukukunda, çocuğun özgürlüğü yok edilmeden korunabileceği yolundaki görüşler için bkz., SEROZAN, Çocuk Hukuku, s. 6-8. Serozan çocuğun özgür birey olarak kabul edilirken aynı zamanda korunmasına çocuğun cezai sorumluluğu açısından örnek veriyor. Bu iki yaklaşımın birbirini dışlamadan yorumlanması sayesinde cezai sorumluluk konusunda çocuğun yasa koyucuya ve uygulayıcıya "beni sorumlu tutma; eğer sorumlu tutacaksan kadife eldivenle tut" deme olanağına kavuştuğunu ifade eder.

20 RODHAM, "Children Under Law", Children's Rights içinde, s. 29.

21 Korumacı ve özgürleştirici yaklaşımdan yola çıkarak geliştirilen karma görüşler için bkz. ADAMS, Çocuk Hukuku ve Çocukların, Gençlerin Hakları, Çocuk Hakları içinde, s. 131 vd.

22 Çocukların politik haklarının genişletilmesini demokratik haklar kuramı açısından gerekçelendirerek savunan görüşler için bkz: Jeremy ROCHE, "Children: Rights, Participation and Citizenship", Children's Rights içinde, s. 269-287., FRANKLIN, Çocukların Politik Hakları, Çocuk Hakları içinde, s. 36-67. Özgürleştirmeye karşı çıkan görüşler çocukların daha fazla yetişkin hakkıyla donatılmasını farklı gerekçelerle doğru bulmamaktalar. Haklar retoriğinin çocukların hayatlarını daha iyi kılmadığını savunan Onora O' NEIL görüşlerini Children Rights and Children's Lives makalesinde ileri sürerken Laura M. PURDY, Why Children Should'nt have Equal Rights makalesinde siyaset felsefesi açısından eşitlik, demokrasinin doğası ve rasyonalite bağlamlarından çocukların yetişkinlerle aynı haklarla donatılmasına karşı çıkıyor. Onora O' NEILL, "Children Rights and Children's Lives", Children's Rights içinde, s. 291-311, Laura M. PURDY,

Çocuk hukukuna hakim olan genel yaklaşımların ve temel metinlerin niteliklerinin ana hatlarıyla tespit edildiği bu başlığın ardından, hukukun getirdiği çocuk tanımı-tanımları buraya kadar çizilen tarihsel ve kuramsal çerçevede değerlendirilecektir.

2- HUKUKTA ÇOCUK VE TANIMI

Hukukçunun zihninde çocuk bir tür hısımlığı ifade eder.[17] Hukuk terminolojisinde çocuğun akla gelen ilk anlamı, belli bir ana babadan türeyen evlattır.[18] Hukuk metinlerine çocuğun konu oluşu genel olarak koruyucu düzenlemeler nedeniyledir. Gerek uluslararası gerekse ulusal hukuk metinlerinde, düzenlenen alanın ait olduğu bağlama göre değişen çocuk tanımlarıyla karşılaşırız. Kanun koyucu çocuğun hangi yaşa kadar korunması gerektiğine karar verdiyse, hukuk metinlerinde çocuk o yaş sınırında tanımlanmıştır. Her düzenleme ait olduğu alana ilişkin koruduğu menfaatler ışığında bir seçim yaparak ve çocuğun özgürlüğü ile korunma ihtiyacı arasında denge kurarak, çocukluğun ne zaman bittiğine ilişkin bir ön kabulden yola çıkarak, çocuk tanımı getirir.

Türkiye'de yaklaşık seksen yıl uygulanan 765 sayılı Eski Ceza Kanunu, Çocuklara silah vermek ve taşıtmak başlıklı **550. madde**nin içeriğinde çocuğu "15 yaşından aşağı olanlar" olarak belirlerken çocukları kendi haline terk suçunun düzenlendiği **473. madde**de 12 yaşından aşağı olanları çocuk olarak kabul etmekteydi. Bu kanun 12 ve 15 yaş sınırlarına çocuklara içki vermek suçu (**m. 574**) açısından 18 yaş sınırını getirerek üçüncü bir yaş eklemişti. 2005 Haziran ayında yürürlüğe giren 5237 sayılı Ceza Kanunu ise, (**m. 6-b**) Ceza Kanunlarının uygulanmasında çocuk deyiminden, "henüz 18 yaşını doldurmamış kişi anlaşılır" diyerek ceza hukuku açısından genel bir yaş sınırı getirmiş görünmektedir. Ancak 5237 sayılı Kanunun, cezai sorumluluk için 12 yaş sınırını kesin sorumsuzluk yaşı olarak belirlerken 12-15 ve 15- 18 yaşlar arasını farklı düzenlemelere tabi tutarak, daha önce kendi getirdiği tanıma göre 18'e kadar süreceğini öngördüğü çocukluğu üç gruba ayırdığını görüyoruz.[19]

4721 sayılı Medeni Kanun açısından çocukluk yasal erginlik yaşı olarak kabul edilen 18 yaşın ikmaliyle bitse de (**m. 11**) Kanun çocukluğun

"Why Children Should'nt have Equal Rights", Children's Rights içinde, s. 329-349.

17 Çocuk Hukuku'nun ise geniş-objektif ve dar- subjektif olmak üzere iki anlamı olduğu hukukçular tarafından kabul edilmektedir. Geniş- objektif çocuk hukukunun kapsamını özel hukuk, ceza hukuku-kamu hukuku gibi alanlardaki çocuklara ilişkin düzenlemeler oluştururken dar- subjektif çocuk hukukunun konusunun objektif çocuk hukukunun çocuklara tanıdığı hak ve yükümlülükler olduğu kabul edilir. Ali Naim İNAN, Çocuk Hukuku, İstanbul, 1968, s. 10.

18 SEROZAN, Çocuk Hukuku, s. 3.

19 Ceza Hukukunun cezai ehliyet açısından ön gördüğü üç yaş grubu "Ceza Hukukunda Yaş Küçüklüğü ve Ceza Ehliyeti" başlığı altında ayrıntılı olarak incelenecektir.

daha erken yaşlarda bitebileceği istisnai haller için düzenlemeler getirmiştir. Buna göre çocuk 15 yaşında ana babasının olurunu ve mahkemenin onayını alma koşuluyla ergin (**m. 12**) sayılabileceği gibi 16 yaşını doldurmuş kişilerin olağanüstü durumlarda ve pek önemli bir sebeple hakim kararıyla evlenmelerine izin verilebileceği (**m.124**) ve evlenmenin kişiyi ergin kılacağı kabul edilmektedir. Medeni hukukta kendi fiilleri ile hak edinebilmek, borç altına girebilmek olarak tanımlanan fiil ehliyetinden çocuklar mahrumdur. Çocukluğun genel olarak 18 yaşın tamamlanmasıyla son bulduğunu kabul eden kanun, yukarda koşullarını aktardığımız mahkeme kararı ve evlenme yoluyla da çocukluğun 15 ve 16 yaşlarında da bitebileceğini söylemektedir. Böylece 15 yaşını ve 16 yaşını dolduran kişiler belli koşullar altında da olsa, kendi fiilleri ile hak edinebilmekte, borç altına girebilmektedir. Kaldı ki evlenmenin kişiyi ergin kılacağını öngören Medeni Kanun **11. maddesi** ile olağan evlenme ehliyetini 17 yaşın doldurulmasına bağlayan **124. maddesi** birlikte uygulandığında çocukluğun 17 yaşın doldurulmasıyla genel rüşt yaşı olan 18'den bir yıl önce de son bulabileceğini görüyoruz.

Hukukun çocuk tanımında, çocukluğun bitişi kadar olmasa da, başlangıcı üzerinde de farklı ilkeler ve düzenlemeler mevcuttur. Medeni Kanun **madde 28** 'e göre: "Kişilik, çocuğun sağ olarak tamamıyla doğduğu anda başlar ve ölümle sona erer. Çocuk hak ehliyetini, sağ doğmak koşuluyla, ana rahmine düştüğü andan başlayarak elde eder." Bu düzenleme aslında ceninin prenatal hak varsayımı adı verilen ilkeyle miras hakkının korunması nedeniyle getirilmiştir.[17] Ceza Kanunu ise on haftalık cenini çocuk düşürtme suçuna **(m. 99)** konu olması halinde koruyarak aslında çocuğun korunması için başlangıcı ana rahminde geçirilen on haftanın tamamlanmasına bağlamıştır.

Çocukluğun başlangıcı ve bitişine ilişkin iç hukuk düzenlemelerine örnekler artırılabilir. Ancak bu örneklerden de anlaşılacağı üzere, kanun koyucu çocukluğun başlangıcı ve bitişine yani çocuk tanımına ilişkin düzenlemelerde her bağlamda değişen parametrelerle hareket etmektedir.[18] Bu durum, **Franklin**'in "çocuk" teriminin iktidarla ilgili olduğu, belli bir yaşa işaret etmekten çok bir iktidar ilişkisini belirtme eğiliminde olduğu görüşünü destekler niteliktedir.[19]

Uluslararası hukuk metinlerinde de değişmez genel geçer bir çocuk

17 Çocuğun Medeni Hukuk alanındaki konumu ve hak ehliyeti konusundaki tartışmalar için bkz. SEROZAN, Çocuk Hukuku, s. 88-100.

18 Örneğin 4857 sayılı İş Kanunu **Çalıştırma yaşı ve çocukları çalıştırma yasağı** başlıklı **71.madede** – "Onbeş yaşını doldurmamış çocukların çalıştırılması yasaktır. Ancak, ondört yaşını doldurmuş ve ilköğretimi tamamlamış olan çocuklar, bedensel, zihinsel ve ahlaki gelişmelerine ve eğitime devam edenlerin okullarına devamına engel olmayacak hafif işlerde çalıştırılabilirler." diyerek iş hukuku açısından 15 yaş altının çocuk sayılarak korunduğunu çocukluğun dolayısıyla tam korunmanın aslında 15 yaşında bittiğini ifade etmektedir.

19 FRANKLIN, Çocukların Politik..., s. 23.

tanımına rastlamıyoruz. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 1. Maddesinde "Çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, onsekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır" diyerek, devletlerin farklı kanunlarda belirli hakların edinilmesi veya koruyucu önlemlerin kaldırılması için farklı yaşlar belirleyebilmesinin önünü açmıştır.

Bu yaklaşım aslında biyolojik dolayısıyla değişmez bir kategori olmayıp, toplumsal- kültürel bir tasarım olan çocukluğun doğasına uygundur. Çocuk ve Hukuk başlığı altında incelediğimiz özgürleştirici yaklaşımın, hakların öznesi olarak çocuğun oluşum halindeki kapasitesine saygı gösterilmesi konusundaki kazanımlarıyla paternalist korumacı yaklaşımın kabul ettirdiği devletlerin çocuğa özel koruma sağlama yükümlüğü arasında denge kurmak için farklı alanlara göre değişen farklı yaş sınırlarının düzenlenebileceğini Sözleşme kabul etmektedir.[17]

Çocuk Adalet Sisteminin Yönetimi Hakkında Birleşmiş Milletler Asgari Standart Pekin Kuralları [18] 2. maddesi ise : "Çocuk, mevcut hukuk sistemi içinde işleyebileceği bir suçtan ötürü, kendisine büyük insanlardan farklı davranılması gereken kişidir" diyerek, çocuğu yetişkin olmayanlar şeklinde tanımlamaktadır. Bu ifade yetişkinlik halini tanıma merkez alarak, çocuğu negatif yolla tanımlamaya örnektir. Çocuğu yetişkinlerin küçük bir modeli-türevi olarak gören tarihsel bağlamda değindiğimiz düşüncenin etkilerini bu tanımda görmekteyiz.[19]

Değişen toplumsal tasarımlarla birlikte çocukluk ve yetişkinlik kavramlarının sürekli değiştiğini görmekteyiz.[20] Hukuk metinleri 18 yaş ve sonrasına da özel düzenlemeler getirerek, olgunlaşmaya geçişte gençlere yönelik yetişkinler ve çocuklardan farklı rejimler öngörürken, diğer tarafta toplumsal hayatta çocukluktan gençliğe geçiş yaşı hızla düşmekte adeta çocukluk yok olmaktadır.[21] Yok olan çocukluğun yerini bir kategori olarak gençliğin aldığını görüyoruz. Hukuk muğlaklaşan yaş dönümleri ve kategoriler arası geçişleri belirlemek üzere gelişim psikolojisinden yararlanabilmektedir. Gelişim psikolojisi aslında 11-20 yaş arasını ergen olarak adlandırmakta ve 21-22 yaşa kadar tam olarak olgunlaşmanın gerçekleşmediğini kabul etmektedir. Ceza Kanunumuz açısından, daha önce değindiğimiz gibi, ceza

17 HODGKIN-NEWELL, Çocuk Haklarına Dair ..., s. 1.

18 40/33, United Nations Standart Minimum Rules for the Administration of Juvenile Rules

19 Çocuğun negatif bir şekilde "yetişkin olmayan" olarak tanımlanması ve bu tanımın arkasında yatan düşüncenin eleştirisi için bkz. FRANKLIN, Çocukların Politik..., s. 22.

20 FRANKLIN, Çocukların Politik..., s. 27.

21 12 ve 13 yaşındaki kızların Amerika'da en çok kazanan mankenler olduğunu (POSTMAN, Çocukluğun Yokoluşu, s. 13) veya güzellik yarışmalarına katılan ve kazananların yaş ortalamasının 17'den yukarı çıkmadığını anımsamak bile çocukluğun yok olduğunu düşünmemiz için yeterli olabilir. Son yıllarda yarışmalara katılan ve kazananların yaşlarının giderek daha da küçülmesine örnek olarak bkz. http://en.wikipedia.org/wiki/Miss_World

ehliyeti 12 yaşın tamamlanmasıyla başlar; yani 12 yaşın altı cezai açıdan sorumsuzdur. Ceza hukukçuları arasında gelişim psikolojisindeki yaş dilimleri ve tanımlarını esas alarak çocuk- ergen ayırımını yapan ve ceza ehliyeti olmayanları "çocuk", 12'den büyükleri ergen olarak tanımlayan hukukçular olduğu gibi, ehliyetsiz gruba çocuk diğer gruba "küçük" demeyi tercih edenler de vardır.[17] Bu çalışmada 18 yaşa kadar olanlar için "çocuk" terimi, 18 yaş ve yukarısı için de "genç" terimi tercih edilecektir. Bu tercihin nedeni hukuk uygulamasında "çocuk" teriminin yerleşmiş olmasıdır.[18] Ayrıca her iki grup için de "çocuk" terimi yaş belirtilerek kullanılacağı için herhangi bir karışıklığa sebep olmayacağı düşünülebilir. Cezai ehliyet yaşını geçmiş ama tam olarak olgunlaşmadığı varsayılan 18-22 yaş grubu için ise "genç" terimi, ceza hukuku terminolojisinde yaygın biçimde kullanılması nedeniyle tercih edilmiştir.

Bu çalışma kapsamında terimle ilgili olarak bir başka tercih "suçlu çocuk" yerine "suça yönelen çocuk"; "suç işlemiş çocuk" yerine ise "suça karışmış çocuk" ifadesinin kullanılması noktasındadır. Çocuk ve suç konusunda değişen paradigma son yıllarda, çocuğu suça iten nedenlerin çocuğun suç işlemesindeki belirleyiciliğini vurgulamasının yanı sıra, çocuğu damgalamamak adına etik bir tercih olarak bu ifadelerin kullanılmasını önermektedir. Uluslararası metinler, ulusal çocuk komisyonu raporları ulusal ve uluslararası sivil toplum kuruluşlarının kullanımında yaygınlaşan bu ifadeler, çocuk adalet sistemine ilişkin çocuk lehine (damgalamayı reddeden) iyi niyetli bir bakışı temsil etmesi nedeniyle bu çalışmada tercih edilecektir.

Çocuk suçluluğunun hukukî bağlamını genelden özele doğru irdelediğimiz bu başlıkta hukukun çocuğa yaklaşımını, çocuk hukukuna egemen olan ruhu ve hukukun çocuk tanımına değindikten sonra araştırma konumuz olan çocuk suçluluğunun, hukuktaki asıl bağlamı olan ceza hukuku çerçevesini incelemeye geçiyoruz.

17 Sulhi DÖNMEZER, Suçlu Genç Erişkinlerin Sorumluluğu, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi 10.Yılı Adliye ve Çocuk Suçluluğu Sempozyumu,İstanbul, 1993,s. 65-76, Bahri ÖZTÜRK, 2253 Sayılı Çocuk Mahkemeleri Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunun Uygulanmasında Ortaya Çıkan Muhakeme Hukuku Sorunları, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi 10.Yılı Adliye ve Çocuk Suçluluğu Sempozyumu, s. 187-218, İzzet ÖZGENÇ, Kusur Yargısı ve Yaş Küçüklüğü, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi 10.Yılı Adliye ve Çocuk Suçluluğu Sempozyumu, s. 251-276.

18 Yeni Ceza Kanunu (TCK) ve Çocuk Koruma Kanununun (ÇKK) da 18 yaşını doldurmayanlar için "çocuk" ifadesinin kullanıldığını görüyoruz. 5327 sayılı Ceza Kanunu Madde 6: " Ceza Kanunlarının uygulanmasında; ...b)çocuk deyiminden; henüz onsekiz yaşını doldurmamış kişi... anlaşılır" 5395 sayılı ÇKK. Madde 3: "Bu kanun uygulamasında; a)çocuk: Daha erken yaşta ergin olsa bile, onsekiz yaşını doldurmamış kişiyi ... ifade eder". İngilizce'de çocuk suçluluğu deyimini karşılar nitelikte kullanılan "juvenile delinquency" ifadesindeki juvenile kelimesi reşit olmayan anlamına gelmektedir. Türk hukukunda rüşt yaşı olan 18 yaşını doldurmamış kişinin çocuk olarak kabul edilmesinin İngiliz Hukukundaki terminolojiyle de uyumlu olduğunu görüyoruz.

B- CEZA HUKUKU BAĞLAMINDA ÇOCUK SUÇLULUĞU

Burfeind ve **Bartusch** "Çocuk Suçluluğu Bütünleştirici Yaklaşım" başlıklı çalışmalarında "çocuk suçluluğu" kavramının toplumsal olarak inşası sürecine etki eden üç faktöre işaret ediyorlar: Çocukluğun yetişkinlikten ayrı bir kategori olarak kabulü, pozitivist düşüncenin kriminolojideki artan hakimiyeti ve "baba gibi koruma" anlamına gelen *parens patria* ilkesinde ifadesini bulan korumacı yaklaşımın gelişimi.[17] Çalışmamızın buraya kadar olan başlıklarında ana hatlarıyla incelediğimiz bu kuramsal ve olgusal değişimlerin modern ceza hukukundaki çocuk suçluluğu kavramının şekillenmesini sağladığı açıktır. Modern ceza hukuku, kanunlarla ihtilafa düşen çocuklar için yetişkinlerden ayrı sorumluluk ve ehliyet düzenlemeleri, çocuklara özgü yargılama sistemi, mahkemeler ve infaz kurumları öngörmektedir. Araştırma konumuzun kentte suça karışmış çocukların toplumsal ortamı ve bu çocuklara ilişkin ceza ehliyeti araştırmalarına özgülenmesi nedeniyle, salt çocuk mahkemeleri ve infaz kurumlarına ilişkin düzenlemelere ve görüşlere özel olarak eğilmeyeceğiz. Ancak çocuğun ceza ehliyetine ilişkin hukukî düzenlemeler, kuramsal görüşler ve uygulamanın temas ettiği noktalarda bu kurumlar ve işleyişine ilişkin açıklamalara yer vereceğiz.

1- Ceza Hukukunda Yaş Küçüklüğü ve Ceza Ehliyeti

Ceza Hukuku bağlamında çocuğun fillerinden dolayı sorumluluğuna ilişkin düzenlemeler ve kurumları incelemek için öncelikle ceza hukukunda isnat yeteneği, kusurluluk gibi bazı kavramlara kısaca değinmemiz gerekir.

Ceza Hukuku iradi fiillerle ilgilenir.[18] Ceza Hukukunda failin cezalandırılabilmesi için kanuni tipe uygun ve hukuka aykırı bir fiilin işlenmiş olması şartının yanı sıra, failin kusurlu bir şekilde hareket etme ehliyetine sahip olması (isnat yeteneği) ve somut olayda kusurlu bir şekilde hareket etmiş olması (kusurluluk) şartı aranır.[19] Bu ifadeden anlaşılacağı üzere "kusurluluk" suçun bir unsurunu oluştururken isnat yeteneği failde aranması gereken bir unsurdur. Bazı yazarların isnat yeteneğinin faile ilişkin bir nitelik, kusurluluğun ise suç teşkil eden hareketin unsuru olarak ayrı değerlendirilmesini reddettiğini görüyoruz. Bu görüşe göre isnat yeteneği kusurluluğun ön şartıdır ve eğer isnat yeteneği yoksa suçun manevi unsuru bulunmadığı için suç oluşmamış sayılır.[20] Kusurlu davranabilme (isnat)

17 James W. BURFEIND, Dawn Jeglum BARTUSCH, Juvenile Delinquency: An Integrated Approach, 2006,s. 23.

18 Bu durumun Ceza Hukukunda şu temel ilkeyle ifade edildiğini görüyoruz; *Actus non facit reum nisi mens sit rea (mens rea)*: İrade suçlu değilse eylem (faili) suçlu yapmaz. Kayıhan İÇEL, Füsun SOKULLU-AKINCI, İzzet ÖZGENÇ, Adem SÖZÜER, Fatih S. MAHMUTOĞLU, Yener ÜNVER, Suç Teorisi, 2. Baskı, İstanbul, 2000, s. 198.

19 Sulhi DÖNMEZER, Sahir ERMAN, Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku, Genel Kısım, Cilt:II, Dokuzuncu Baskı, İstanbul, 1986, s. 157-158.

20 Bu görüş için bkz.: Ayhan ÖNDER, Ceza Hukuku Genel Hükümler, Cilt II, İstanbul,1989, s. 256-257.

yeteneğinin bulunmamasının fiili suç olmaktan çıkarmayacağı düşüncesinden hareketle isnat yeteneğini failde bulunması gereken bir nitelik olarak gören, dolayısıyla ceza ehliyeti ile ilişkilendiren görüşe katılıyoruz.[17] Buna göre isnat yeteneği kusurluluğun ön şartı olmayıp ancak kusurlulukla yakından ilgili bir kavramdır. İsnat yeteneğinin bulunmaması suç teşkil eden fiili suç olmaktan çıkarmamakta ancak failin ceza sorumluluğu üzerinde etkili olmaktadır.[18]

Doktrinde kusur yeteneği[19] olarak da anılan isnat yeteneği "bir fiilin bir kimsenin üstüne atılabilmesi, ona yüklenebilmesi için, failde bulunması gereken niteliklerin bütünü" olarak tanımlanmaktadır.[20] Türk Ceza Kanununda tanımına rastlamadığımız isnat yeteneğinin İtalyan Ceza Kanununda (85/2) "anlamak ve istemek yeteneği" olarak tanımlandığını görüyoruz. Buna göre isnat yeteneği yapılan hareketin anlamını kavrayabilme ve bu hareketi isteme yeteneği şeklinde anlaşılmaktadır.[21] Anlama ve isteme yeteneğine ilişkin doktrinde farklı yorumlarla karşılaşıyoruz. **Battaglini**, failin işlediği fiilin anlamını kavrayabilmesini hareketin bazı yararlara zarar verici niteliğinin fail tarafından kavranabilmesi olarak anlarken **Antolisei, Franchini, Grosso, Marucci** gibi yazarların "anlama yeteneğini", "eylemin sosyal değerini" anlamak şeklinde formüle ettiğini görüyoruz.[22] İsteme yeteneğinin ise **Garraud** gibi klasik kuramcılar tarafından, "cebir olunmaksızın hareket etmek, bir fiili ika eylemek veya eylememek hususunda serbestçe karar verebilmek veya icra edebilmek melekesinin ve bir istek ile diğer istek arasında seçmek hususunda müsavi kudret" olarak anlaşıldığını görüyoruz.[23] Ceza Hukukunda klasik kuramcılar yukarıda "Tarihte Çocuk Suçluluğu" başlığında değindiğimiz gibi cezai sorumluluğu manevi sorumluluğa, manevi sorumluluğu da irade özgürlüğüne bağlamaktadırlar.[24] Klasik kuramın ceza sorumluluğunun merkezine yerleştirdiği irade özgürlüğünün çok geniş yorumlanmasını eleştiren görüşlerin etkisiyle iradenin tam olarak özgür olmasının asla mümkün olamayacağı kabul edilmiş ve irade özgürlüğü tartışması ceza hukukunun, iradeyi özgür kabul ederek iradenin "oluşumu" değil "belirişi" ile uğraştığının kabul edilmesiyle, bir noktada sonuca bağlanmıştır.[25]

17 "...isnat yeteneği, failin bir niteliğini, bireyin bir olmak biçimini, başka bir deyişle kişinin bir durumunu ifade etmektedir." HAFIZOĞULLARI, Ceza Hukuku Ders Notları, s. 8, Doktrindeki tartışmanın ayrıntıları için bkz. İzzet ÖZGENÇ, Cumhur ŞAHİN, Uygulamalı Ceza Hukuku, 3. Baskı, Ankara, 2001, s. 60-90.

18 Faruk EREM, Ahmet DANIŞMAN, Mehmet Emin ARTUK, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 14. Baskı, Ankara, 1997, s. 494-497.DÖNMEZER- ERMAN, Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku, s. 159.

19 ÖNDER, Ceza Hukuku., s. 257, İÇEL vd., Suç Teorisi, s. 205, Nur CENTEL, Türk Ceza Hukukuna Giriş, 2.Baskı, İstanbul, 2002, s. 314.

20 DÖNMEZER-ERMAN, Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku, s. 159.

21 HAFIZOĞLULLARI, Ceza Hukuku Ders Notları, s. 8.

22 BATTAGLINI, s. 194'den naklen DÖNMEZER- ERMAN, Nazari ve Tatbiki, s. 163, Antolisei, Franchini, Grosso, Marucci vd' den naklen ONUR, Suçlu Çocuklara..., s. 141.

23 DÖNMEZER, Cezai Mesuliyetin Esası, s. 22.

24 Bkz.:I-Tarihte Çocuk Suçluluğu, s. 16.

25 İrade özgürlüğü (Libre Arbitre) ve ceza sorumluluğu konusundaki ceza hukuku okulları arasındaki görüş ayrılıklarını Dönmezer-Erman "Ceza Hukukunda Okullar Çatışması" başlığı altında ayrıntılı olarak

Anlama ve isteme yeteneği olarak anlaşılan isnat yeteneğinin ceza ehliyeti ile ilişkisini 1970 tarihli Yargıtay kararının şu şekilde kurduğunu görüyoruz:

> "1) Cezai Mesuliyetin temel şartları A) Maddi isnadiyet B) Manevi isnadiyet C)Kusurluluktur. 2)İşlenmiş olan cürümden dolayı bir kimsenin cezalandırılabilmesi için bu cürmün bu kimseye maddi bakımdan isnat edilmesi lazımdır. A) Maddi isnadiyet cürüm ile fail olduğu iddia olunan kimse arasında maddi ilişkiy gerektirir. Bu, cürüm ile fail arasında, maddi sebebiyet bağlantısıdır. Bundan dolayı maddi isnadiyet, cezai mesuliyetin ilk temel şartıdır. B) Cezai mesuliyetin ikinci şartı manevi isnadiyettir. Manevi isnadiyet failin bir fiili suç olduğunu bilerek ve isteyerek işlemesidir. Bu itibarla manevi isnadiyetin unsurları şuur ve iradedir. C) Kusurluluk: Failin kanuna aykırı bir iradeye sahip olmasıdır. Cezai mesuliyet ancak bu temel şartların bir arada ve aynı zamanda mevcudiyeti halinde kabul olunabilir."[17]

Yüksek mahkeme, manevi isnadiyet başlığı altında sınıfladığı isnat yeteneğini, "fiili suç olduğunu bilerek ve isteyerek işleme" şeklinde tanımlamaktadır. Fiilin suç olduğunu bilmeyi isnat yeteneğinin unsuru olarak kabul eden bu görüşün "kanunu bilmemek mazeret sayılmaz" ilkesine aykırılık teşkil ettiği gerekçesiyle eleştirildiğini görüyoruz.[18] Mahkemenin tanımında dikkati çeken diğer nokta ve isnat yeteneğinin unsurlarının şuur ve irade olarak belirlenmesidir. Şuur ve irade gibi kişide duruma göre değişebilir içerikli unsurlara dayanarak açıklanan isnat yeteneğini, azaltan veya ortadan kaldıran bazı haller ceza hukukunda öngörülmektedir.

Nitekim 5237 sayılı Türk Ceza Kanununda Ceza Sorumluluğunu kaldıran ve azaltan nedenler sayılmakta "yaş küçüklüğü" de bu başlık altında düzenlenmektedir. (Yaş küçüklüğü: 31.madde) Yaş küçüklüğü olarak ifade edilen çocukluğun farklı dönemlerinde isnat yeteneğinin tam olarak aranmaması gerektiği düşüncesi " anlayabilme ve isteyebilme gücünün ancak zamanla ve yaşın ilerlemesiyle kemale erdiği, çeşitli saiklere karşı gelebilme yeteneğinin ruhi bir olgunluğu gerekli kıldığı hususunda deneye dayanan gözleme" bağlanmaktadır.[19] Belli bir yaşa kadar bulunmadığı kabul edilen bu yeteneğin ceza hukukçuları arasında, "ruhi olgunluk", "ahlaki olgunluk",

işlemiştir. DÖNMEZER-ERMAN, Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku, Cilt-1, 7.Baskı, s. 77-112, Klasik Kuramın ceza sorumluluğunu irade özgürlüğüne dayandırmasını eleştiren pozitivist teorinin sosyal sorumluluğu ceza sorumluluğunun merkezine yerleştirdiğini, pozitivist kuramın ardından gelen görüşlerin ise ceza sorumluluğu konusunda klasik ve pozitivist yaklaşımlardan etkilenerek eklektik ve uzlaşmacı görüşler ileri sürdüklerini görüyoruz. bkz. DÖNMEZER, Cezai Mesuliyetin Esası,s. 70-141.

17 Y.1.CD. 24.1.1970- 1969-1360/268, RKD 1970, III/2, s. 15.

18 DÖNMEZER- ERMAN, Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku, s. 166,dn.23.

19 Manzini, Antolisei'den naklen DÖNMEZER-ERMAN, Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku, s. 173.

"ahlaki değer bilinci" gibi ifadelerle adlandırıldığını görüyoruz.[17] Çocukluğun belli bir dönemine kadar bulunmadığı kabul edilen ruhi olgunluğun- ahlaki değer bilincinin belirli bir yaş sınırına kadar da yeterli seviyeye ulaşmadığı varsayılmaktadır. Ceza Kanunları çocuklarda isnat yeteneğinin bulunmadığı bir yaş sınırı belirleyerek henüz bu yaşa ulaşmamış bir çocuğun ceza sorumluluğunun bulunmadığını kabul etmektedir. İşlediği suç teşkil eden fiilden dolayı hakkında ceza kovuşturması yapılamayan çocuğun belirlenen yaşa kadar ceza ehliyetinin bulunmadığı varsayılmaktadır.

Çocuğun ceza ehliyetine hangi yaştan itibaren sahip olabileceği konusunda uluslar arası bir standart yoktur.[18] Bunun nedenini **Dönmezer-Erman** şu sözleri açıklamaktadır:

> "Bir kimsenin hareketinin anlamını kavrama ve onu isteyebilme gücüne sahip olup olmadığı, belirli bir çevrede ve belirli bir zamanda geçerli olan sosyal değerlere göre anlaşılır; isnat yeteneği hakkında varılan sonuç zaman ve çevre şartlarına göre değişmektedir, değişecektir." [19]

Nitekim her ülkenin ceza sorumluluğunu farklı bir yaştan başlattığını aşağıdaki tabloda açıkça görüyoruz.

17 EREM-DANIŞMAN-ARTUK, Ceza Hukuku... ,s. 495.
18 Unicef , Birleşmiş milletler Çocuklara Yardım Fonu, "Çocuk Ceza Adaleti Sistemi" dergisi, 2000, s. 4
19 DÖNMEZER-ERMAN, Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku,s. 163.

Tablo-1 Bazı Ülkelerde Uygulanan Ceza Sorumluluk Yaşı

Bazı ülkelerde uygulanan ceza sorumluluk yaş sınırı			
7	**8**	**10**	**12**
Oklahoma (Amerika)	Nevada(Amerika)	Kolorado(Amerika)	Oregon(Amerika)
Belize (Afrika)	Washington(Amerika)	Avusturalya(Tasmanya dışındakiler)	Kanada
Güney Kıbrıs Rum	Bermuda	İngiltere ve Galler (UK)	Yunanistan
Gana (Afrika)	Keyman Adaları	Fiji (Afrika)	Jamaika
Hindistan	Gibraltar (Afrika)	Guyana (Afrika)	Hollanda
Irlanda	Kenya	Kiribati	San Marino
Liechtenstein	Kuzey Irlanda (UK)	Malezya	Türkiye
Malawi	İskoçya (UK)	Yeni Zellanda	Uganda
Nijerya	Sri Lanka	Vanuatu	**13**
Papua Yeni Gine	Batı Samoa		New York
Singapur	Zambiya		Georgia
Güney Afrika	**9**		Illinois
Pakistan	Malta		Fransa
Tazmanya (Avusturalya)	İran (kızlar)		Cezayir
Hong Kong			
14	**15**	**16**	**18**
Kaliforniya(Amerika)	Çek Cumhuriyeti	Andorra	
Texas(Amerika)	Danimarka	Macau	
Austria	Estonya	Polanya	
Bulgaristan	Finlanda	Portekiz	
Almanya	Islanda	İspanya	
Macaristan	Norveç	Arjantin	Peru
Italya	Slovakya		Brezilya
Japonya	İsveç		Kolombiya
Letonya	İran (erkekler)		Belçika
Litvanya	Mısır		Luksemburg
Çin			
Mauritius			
Romanya			
Slovenya			
Tayvan			
Rusya			
Vietnam			

Unicef resmi web sayfası, www.unicef.org/pon97/p56a.htm - 13k , Amerika Adalet Bakanlığı Çocuk Adalet bürosu resmi web sayfası http://www.ojjdp.ncjrs.org/pubs/tryingjuvasadult/table8.html 13 Mart 2005 tarihinde güncellenmiş verilerden yararlanarak hazırlanmıştır.

Ülkelerin çocukların ceza sorumluluk yaşına ilişkin düzenlemeleri hakkında uluslar arası metinlerin bir çerçeve çizdiğini görüyoruz. Örneğin Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi 40. Madde, 3. Paragrafında:

> "Taraf Devletler, hakkında ceza yasasını ihlal ettiği iddiası ileri sürülen, bununla itham edilen ya da ihlal ettiği kabul olunan çocuk bakımından, yalnızca ona uygulanabilir yasaların, usullerin, onunla ilgili makam ve kuruluşların

> oluşturulmasını teşvik edecek ve özellikle şu konularda çaba göstereceklerdir: a) Ceza yasasını ihlal konusunda asgari bir yaş sınırı belirleyerek, bu yaş sınırının altındaki çocuğun ceza ehliyetinin olmadığının kabulü; ..."

Bu maddeye göre sözleşmeye taraf ülkeler ceza sorumluluğu için asgari bir yaş belirlemekle yükümlüdür. Bu yaş sınırının belirlenmesi konusunda ise ilkeleri, Çocuk Adalet Sisteminin Yönetimi Hakkında Birleşmiş Milletler Asgari Standart Pekin Kuralları koymaktadır:

> "4.1- Küçükler bakımından ceza sorumluluğu yaşı kavramını tanıyan hukuk sistemlerinde, anılan bu yaşın başlangıcı, (küçüklerin) duygusal, zihinsel ve entelektüel erginlik durumları akılda tutularak, çok düşük bir yaş düzeyinde tespit edilmeyecektir. Ceza sorumluluğu bakımından asgari yaş, tarihe ve kültüre bağlı olarak, geniş ölçüde farklılık arz etmektedir. Modern yaklaşım, bir çocuğun ceza sorumluluğunun ahlaki vesikolojik unsurlarına uygun davranıp davranmayacağının; yani, bir çocuğun kendi bireysel muhakeme ve kavrayışı yoluyla, esası itibarıyla anti-sosyal nitelikteki davranışından sorumlu tutulup tutulamayacağının göz önünde bulundurulması şeklinde olacaktır."

Birleşmiş Milletlere üye ülkeler ceza sorumluluğunun başlayacağı yaş sınırlarını bu uluslararası belgelerdeki ilkeler ışığında belirlemekle yükümlüdür. Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere her ülke özgün sosyo-ekonomik ve kültürel yapısına dayanarak ceza sorumluluğunu farklı yaşlardan başlatmaktadır. Ceza sorumluluk yaşını çocukta sosyalleşmenin başladığı yaşa göre belirleyen Belçika, Brezilya, Portekiz, İspanya gibi ülkelerde ceza sorumluluk yaşının daha yüksek olduğunu görüyoruz.[17] Belirtilen asgari yaş çocuğun ceza sorumluluğu açısından tam ehliyetsiz olduğu yaş sınırıdır. Ülkeler tam ehliyetsizlik yaşının yanı sıra ikinci bir yaş sınırı daha belirleyerek bu yaşın altındaki çocukların da ceza ehliyetlerinin yetişkinlerde aranacak seviyeye henüz ulaşmadığını öngörmektedir. Doktrin bu ikinci grup içindeki çocukları tam olmayan ceza ehliyeti, hafifletilmiş ceza ehliyeti ve kısmi ceza ehliyeti grubu olarak adlandırmaktadır.[18]

Ülkelerin ikinci grubun sorumluluğuna ilişkin farklı karine ve kriterler kabul ederek bu grubu yetişkinlerden farklı bir sisteme tabi kıldığını görüyoruz. Bu sistemlerden bazılarını örnek verirsek; örneğin Alman Gençlik Mahkemeleri Kanunu 14 yaşından küçükleri tam ehliyetsiz

17 Uğur TEKİN, Çocuk Yargılamasında Avrupa'daki Yeni Uygulamalar, Çocuklar ve Suç-Ceza içinde, Ed.: Kayıhan İÇEL,Yener ÜNVER, Ankara, 2005, s. 488.

18 EREM- DANIŞMAN-ARTUK, Ceza Hukuku, s. 503, DÖNMEZER-ERMAN, Nazari ve Tatbiki..., s.173, TEKİN, Çocuk Yargılamasında..., s. 488.

çocuklar olarak kabul ederken 14-18 yaş arasını gençler, 18-21 yaş arasını ise genç yetişkinler adı altında düzenlemekte ve farklı derecelerde hafifletilmiş yaptırımlar öngörmektedir.[17] Ceza sorumluluk yaşını çok küçük (7) tespit eden Oklahoma, Nevada gibi Amerika'nın bazı eyaletleri ve İrlanda'nın ise hürriyeti kısıtlayıcı cezaları ancak 15 yaşından büyükler için kabul ederek 7-15 yaş arasına farklı yaptırım bir sistemi getirmektedir.[18]

Ceza sorumluluk yaşının 10 olarak tespit edildiği İngiltere'de yakın tarihe kadar 10-14 yaş arasının ceza sorumluluğu açısından farklı bir uygulamaya tabi olduğunu görüyoruz. 1998 tarihinde çıkarılan kanunla değiştirilene kadar 10-14 yaş aralığındaki çocukların *Doli incapax* adı verilen karineye göre ceza ehliyetinin bulunmadığı kabul edilmektedir.[19] Bu karineye göre çocuğun işlediği fiilin yanlışlığını fark edebilme yeteneğine sahip olduğunun ispat edilmesi halinde ceza ehliyetine sahip olduğu kabul edilecek ve söz konusu fiil kovuşturulmaya tabi olacaktır. Ancak 1998 yılındaki değişiklikle birlikte 10-14 yaş arası gruba uygulanan *doli incapax* karinesinin kaldırıldığını görüyoruz.[20] Bu düzenlemeyle İngiltere 10 yaş ve yukarısını tam ehliyetli kabul ederek yetişkinler için öngörülen tüm yaptırımların bu gruba da uygulanabilmesine imkân tanımaktadır. *Doli incapax* karinesinin hala kabul edildiği Avusturalya'da ise 10 yaş ceza sorumluluk yaşı olarak kabul edilmekte ve 10- 14 yaş arasındaki çocuklar doğruyu yanlıştan ayırdedebilme yeteneğine sahip oldukları ispat edilene kadar isnat yeteneğinden mahrum yani ehliyetsiz sayılmaktadırlar.[21]

14 yaş altında olan çocuklar için isnat yeteneğinin dolayısıyla ceza sorumluluğunun bulunmadığını kesin karine olarak kabul eden İtalyan Ceza Kanunu (85/2, 98/1) 14-18 yaş arasında ise çocuğun anlama ve isteme yeteneğine sahip olup olmadığının her suça göre araştırılacağını ve bu araştırma sonunda ceza sorumluluğunun varlığı tespit edilirse cezai kovuşturma yapılabileceğini öngörmektedir.[22]

Ceza sorumluluğu açısından farklı yaş gruplarına göre değişen derecelendirme Türk Hukuk sisteminde de düzenlenmiştir. İtalyan Ceza kanununda 14-18 yaş arası için öngörülen anlama ve isteme yeteneğinin her

17 Arthur KREUZER, Alman Gençlik Ceza Hukuku Hala Çağdaş mıdır?, (çev.: Yener Ünver),Çocuklar ve Suç-Ceza içinde, s. 95-110.

18 TEKİN, Çocuk Yargılamasında ..., s. 488-489.

19 Doli Incapax karinesi hakkında ayrıntılı açıklamalar için bkz.: Thomas CROFTS, Doli Incapax,: Why Children Deserve Its Protection, Murdoch University Journal of Law, Volume:10,Number:3, 2003.

20 Leonard Jason LYOD, The Crime and Disorder Act 1998 A Concise Guide, UK, 1999.

21 Gregor URBAS, The Age of Criminal Responsibility, Australian Institute of Criminology Trends& Issues In Crime and Criminal Justice No. 181, Australia, 2000, s. 1-2.

22 Adelmo MANNA, Enrico INFANTE, Criminal Justice Systems in Europe and North America, Italy, HEUNI-The European Institute for Crime Prevention and Control, affiliated with the United Nations, Helsinki, 2000,s. 12-13. İtalyan ceza hukukundaki yaş grupları ve ceza ehliyeti hakkında ayrıntılı açıklamalar için bkz. ONUR, Suçlu Çocuklara..., s. 142-144.

olayda araştırılması ilkesinin 29.06.2005 tarihinde yürürlüğe giren 5237 sayılı Türk Ceza Kanununda 12-15 yaş arası için kabul edildiğini görüyoruz.[17]

Türk Hukukunda ceza ehliyeti yaş küçüklüğü açısından şöyle düzenlenmiştir:

> "**Yaş Küçüklüğü Madde 31**: (1) Fiili işlediği sırada oniki yaşını doldurmamış olan Çocukların ceza sorumluluğu yoktur. Bu kişiler hakkında ceza kovuşturması yapılamaz; ancak, çocuklara özgü güvenlik tedbiri uygulanabilir."

31. Madde' nin ilk fıkrası ceza sorumluluğu olmayan, kovuşturma yapılamayan ve ceza verilemeyen ilk grubun yaş sınırını 12 olarak belirlemektedir. Bu grup için ceza sorumluluğunun bulunmadığı kesin karinedir aksi ispat edilemez.[18] 12 yaş altını ceza sorumluğu olmayan grup olarak belirleyen maddenin gerekçesi şu şekildedir:

> "Kişinin, fiziksel gelişimine paralel olarak, toplumun değer yargılarını, bunların anlam ve içeriğini algılama yeteneği gelişmektedir. Yine bu gelişim sürecinde algılama yeteneğinin yanı sıra, ayrıca toplumdaki ölçü davranış kurallarının gerekleri doğrultusunda hareketlerini yönlendirebilme (irade) yeteneği de gelişmektedir. Suç oluşturan fiili işlediği sırada henüz oniki yaşını bitirmemiş olan çocukların ceza sorumluluğu bulunmamaktadır. Fiili işlediği sırada henüz oniki yaşını bitirmemiş olması, çocuk açısından kusurluluğu mutlak surette ortadan kaldıran bir neden olarak kabul edilmiştir. İzlenen suç ve ceza politikasının gereği olarak, bu gruba giren yaş küçüklerinin ceza sorumluluğunun olmadığı normatif olarak kabul edilmiştir. Çünkü, bu çocuklar hakkında ceza yaptırımının uygulanması, cezanın özel önleme ve yeniden topluma kazandırma işlevi bakımından tamamen ters etki gösterecektir. Hatta, bu çocuklarla ilgili olarak ceza kovuşturmasına ilişkin işlemlerin yapılması, psikolojik gelişimleri üzerinde olumsuz etkiler meydana getirebilmektedir. Bu nedenle, suç yoluna sürüklenmiş olan bu çocuklarla ilgili olarak, sadece koruyucu ve eğitici nitelikte olan güvenlik tedbirlerine başvurulabilir."[19]

Görüldüğü üzere gerekçede anlama yeteneği "toplumun değer yargılarını, bunların anlam ve içeriğini algılama yeteneği" olarak, isteme yeteneği ise "toplumdaki ölçü davranış kurallarının gerekleri doğrultusunda

17 765 sayılı eski Ceza Kanununda 11-15 yaş arasının ceza ehliyeti araştırmasına tabi olduğunu ve 11 olan ceza sorumluluğu asgari yaş sınırının yeni ceza kanunu ile 12'ye çıkarıldığını görüyoruz.

18 DÖNMEZER, Cezai Mesuliyetin ..., s. 174.

19 Adalet Bakanlığı Yeni Türk Ceza Adaleti Sistemi Tanıtım Sitesi, http://www.ceza-bb.adalet.gov.tr/mevzuat/maddegerekce.doc.

hareketlerini yönlendirebilme (irade) yeteneği" biçiminde tarif edilmektedir. 12 yaşını doldurmamış olan çocuğun anlama ve isteme yetenekleri henüz gelişmemiş olduğu için kusurluluğundan söz edilemeyeceğinin kabul edildiği madde gerekçesine göre bu durumda çocuğu ceza kovuşturmasına ve cezai yaptırıma tabi tutmak çocuğun psikolojisi açısından olumsuz sonuçlar doğuracağı gibi cezanın toplumsal işlevine de aykırılık teşkil edecektir.

31. Madde'nin ikinci fıkrası, ise 12- 15 yaş arasındaki çocukların ceza sorumluluğunun bulunup bulunmamasını çocuğun işlediği fiilin hukukî anlam ve sonuçlarına ilişkin algısına ve davranışlarını yönlendirme yeteneğinin gelişimine bağlamıştır:

> "(2) Fiili işlediği sırada oniki yaşını doldurmuş olup da onbeş yaşını doldurmamış olanların işlediği fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılayamaması veya davranışlarını yönlendirme yeteneğinin yeterince gelişmemiş olması halinde ceza sorumluluğu yoktur. Ancak bu kişiler hakkında çocuklara özgü güvenlik tedbirlerine hükmolunur. İşlediği fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılama ve bu fille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin varlığı halinde, bu kişiler hakkında suç, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasını gerektirdiği takdirde oniki yıldan onbeş yıla; müebbet hapis cezasını gerektirdiği takdirde dokuz yıldan onbir yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. Diğer cezaların yarısı indirilir ve bu halde her fiil için verilecek hapis cezası yedi yıldan fazla olamaz."

12 yaşını doldurmuş ama 15 yaşını bitirmemiş olan çocuk işlediği fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılayamıyorsa ve davranışlarını yönlendirme yeteneği yeterince gelişmemişse 12 yaşını doldurmamış çocukların şartlarına tabi kılınmaktadır. İkinci fıkra işlediği fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılayamayan veya davranışlarını yönlendirme yeteneği yeterince gelişmemiş olan 12-15 yaş arasındaki çocuğun isnat yeteneği bulunmadığını bu nedenle ceza sorumluluğunun olmadığını kabul etmektedir. İkinci bir yaş grubu belirlenerek ceza sorumluluğunun bulunup bulunmadığının her olayda ayrı araştırmaya konu edilmesinin nedeni gerekçede şöyle açıklanmaktadır:

> "Çocukluktan gençliğe geçiş sürecinde bulunan oniki yaşını doldurmuş ve fakat henüz onbeş yaşını tamamlamamış kişiler, genellikle işlediği fiilin bir haksızlık oluşturduğunun bilincinde olmakla beraber, bazı durumlarda fiili işlemekten kendini alıkoyamamakta ve bazı davranışlar açısından iradesine yeterince hâkim olamamaktadır. Bu nedenle, suç oluşturan bir fiili işlediği sırada oniki yaşını bitirmiş olup da henüz onbeş yaşını bitirmemiş olan kişilerin, işlediği suç açısından

davranışlarını yönlendirebilme yeteneğine sahip olduğunun belirlenmesi hâlinde, ceza sorumluluğunun olduğu kabul edilmiştir."[17]

İkinci fıkranın gerekçesinde davranışları yönlendirme yeteneğinin yetersiz olması durumu üzerinde özellikle durulduğunu görüyoruz. Gerekçede çocuğun işlediği fiile ilişkin haksızlığın bilincinde olmasının ceza sorumluluğunun bulunduğuna kanaat getirmeye yeterli olmadığı belirtilmektedir. Bu durumda çocuğun işlediği fiilin hukukî anlam ve sonuçlarına ilişkin algılama yeteneğinin gelişmiş olmasının yanı sıra çocuğun bu algıya uygun bir biçimde davranışlarını yönlendirebilme ve alıkoyabilme yeteneğine sahip olması da aranacaktır. Madde metninde "fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılayamaması veya davranışlarını yönlendirme yeteneğinin yeterince gelişmemiş olması halinde" denmesine rağmen aradaki bağlacın "veya" değil "ve" olarak anlaşılması ve iki yeteneğin birlikte aranması zorunluluğu gerekçeden anlaşılmaktadır. İsnat yeteneğinin anlama ve isteme yeteneği şeklindeki formülüne uygun biçimde bu maddede anlama ve isteme yeteneğinin bir arada bulunması isnat yeteneğinin varlığına işaret etmektedir. Böyle olunca maddeyi tek başına algılama yeteneğinin veya davranışlarını yönlendirme yeteneğinin varlığının isnat yeteneğinin bulunduğunu söylemek için yeterli olmadığı şeklinde (veya yerine ve bağlacıyla) yorumlamak isnat yeteneği kavramının içeriğine daha uygundur.[18]

Gerekçeye göre, suç teşkil eden fiili işlediği sırada 12- 15 yaşları arasındaki çocuğun ceza sorumluluğunun olup olmadığı, çocuğun içinde bulunduğu aile koşulları, sosyal ve ekonomik koşullar ile psikolojik ve eğitim durumu hakkında uzman kişilerce hazırlanacak rapor dikkate alınarak çocuk hâkimi tarafından tespit edilir. Hakim çocuğun isnat yeteneği yani ceza sorumluluğu olmadığına kanaat getirirse çocuk hakkında ceza tertibine yer

17 Adalet Bakanlığı Yeni Türk Ceza Adaleti Sistemi Tanıtım Sitesi, http://www.ceza-bb.adalet.gov.tr/mevzuat/maddegerekce.doc.

18 Zeki Hafızoğulları bu maddedeki "veya" bağlacının yerine "ve" bağlacının kullanılması gerektiği yolundaki görüşlerini şöyle dile getiriyor: "Kanunda, 31/2. maddede, isnat yeteneğini birbirini çelen iki farklı ifade ile tanımlamıştır. Birinci tanım, seçenekli olumsuz bir önermedir. Gerçekten, Kanun," işlediği fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılayamaması **VEYA** davranışlarını yönlendirme yeteneğinin yeterince GELİŞMEMİŞ OLMASI halinde " isnat yeteneği yoktur demektedir. Olumsuz seçenekli önerme olumlu seçenekli önerme yapıldığında," işlediği fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılaması VEYA davranışlarını yönlendirme yeteneğinin yeterince GELİŞMİŞ OLMASI halinde " isnat yeteneği vardır olmaktadır. Böyle olunca, isnat yeteneği, birlikte "anlama ve isteme yeteneğinden" oluşmamakta, tersine isnat yeteneğini varlığı için, tek başına anlama yeteneğinin veya tek başına isteme yeteneğinin bulunması yeterli sayılmaktadır. Bu mümkün olmayan bir sonuçtur. İfadenin doğrusunun, failin "işlediği fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını ALGILAYABİLİR OLMAMASI VE davranışlarını yönlendirme yeteneğinin yeterince GELİŞMİŞ OLMAMASI halinde " isnat yeteneği yoktur biçiminde olması gerekir. Gerçekten, bir sonraki cümlede, Kanun, " işlediği fiili algılama **VE** bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin varlığı halinde " isnat yeteneğinin olduğunu kabul etmiştir. Yapılması gereken, seçenekli önerme yerine, Kanunun kullandığı doğru olan bu ikinci önermeyi olumsuz halinde ifade etmektir. Bu, isnat yeteneğinin, seçenekli önerme olarak ifade edilmeye elverişli olmaması demektir." Ceza Hukuku Ders Notları, s. 11.

olmadığına karar verir ve koruyucu, eğitici ve yeniden topluma kazandırıcı nitelikte güvenlik tedbirlerine hükmeder. Hakim çocuğun ceza sorumluluğunun bulunduğunu kabul ederse çocuğun işlediği sabit bulunan fiilin cezasını 2. Fıkradaki indirim hadlerini uygulayarak belirleyecektir. Bu düzenleme ikinci grup için ceza sorumluluğu olduğu kabul edilen ancak henüz yetişkinlerdeki seviyeye ulaşmamış bir tür "azalmış isnat yeteneği"nin varlığını kabul etmektedir. Dolayısıyla 12-15 yaş aralığının, ceza sorumluluğunun araştırmaya tabi olduğu ve ceza sorumluluğunun varlığına kanaat getirildiği takdirde ise hafifletilmiş sorumluluğun öngörüldüğü bir grup olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim doktrinde bu dönemi anlatmak için "şartlı sorumluluk", "kısmi mesuliyet", "tam olmayan ehliyet" şeklinde ifadelerin kullanıldığını görüyoruz.[17] Maddenin üçüncü fıkrası ise şöyle devam etmektedir:

> "(3) Fiili işlediği sırada onbeş yaşını doldurmuş olup da onsekiz yaşını doldurmamış olan kişiler hakkında suç, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasını gerektirdiği takdirde onsekiz yıldan yirmidört yıla; müebbet hapis cezasını gerektirdiği takdirde oniki yıldan onbeş yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. Diğer cezaların üçte biri indirilir ve bu hâlde her fiil için verilecek hapis cezası oniki yıldan fazla olamaz."

Maddenin bu fıkrası 15-18 yaş arasında üçüncü bir grup belirlemektedir. Bu grupta artık ceza sorumluluğunun bulunup bulunmadığı araştırılmamakta ancak bu yaş aralığındaki çocukların "azalmış kusur yeteneğine-isnat yeteneğine" sahip olduğu kabul edilmektedir. Yasa koyucu bu üçüncü ayırımı yapma gerekçesini şöyle açıklamaktadır:

> "Fiili işlediği sırada onbeş yaşını doldurmuş ve fakat henüz onsekiz yaşını tamamlamamış gençler, normal koşullarda, gerçekleştirdikleri davranışların hukukî anlam ve sonuçlarını kavrama yeteneğine sahip olmakla birlikte; bu kişilerin, davranışlarını yönlendirme yetenekleri yeterince gelişmemiş olabilmektedir. Bu nedenle, suç yoluna girmiş olan gençlerin, işledikleri suçlar bağlamında irade yeteneğinin zayıf olduğu normatif olarak kabul edilmiştir. Azalmış kusur yeteneğine sahip bulunan gençler hakkında kural olarak indirilmiş cezaya hükmedilir."

Üçünü fıkrada düzenlenen üçüncü grubun ikinci gruba göre daha az hafiflemiş ceza sorumluluğu grubu olduğunu söyleyebiliriz. Gerçekten üçüncü gruba öngörülen ceza indirim oranları ikinci fıkrada düzenlenen indirim oranlarına göre daha azdır.

17 AKSAY, Ceza Hukukunda..., s. 60; ÖNDER, Ceza Hukuku..., s. 271.

O halde aslında yasa koyucunun çocukları ceza sorumluluğu açısından iki gruba ayırdığını söyleyebiliriz. İlk grup ceza sorumluluğu bulunmayanlardır; 12 yaşını doldurmamış olan ve ceza sorumluluğu bulunmadığına kanaat getirilen 12-15 yaş arası çocuklardan oluşur. İkinci grup ise ceza sorumluluğu hafifletilmiş gruptur ve bu grupta yasa koyucu ceza sorumluluğunu derecelendirmiştir. 12- 15 yaş aralığındaki çocukların sorumluluğu hafifletilmiş ceza sorumluluğunun ilk derecesiyken, 15-18 yaş aralığındaki çocukların sorumluluğu ilk dereceye göre daha az hafifletilmiş ikinci sorumluluk derecesindedir.

TCK'nın (Türk Ceza Kanunu) 31/2. maddesiyle getirilen düzenlemenin 03.07.2005 tarihli 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununun (ÇKK) 35. maddesi ile de desteklenmekte olduğunu görüyoruz:

> "Sosyal İnceleme Madde 35: (1) Bu kanun kapsamındaki çocuklar hakkında mahkemeler, çocuk hakimleri veya Cumhuriyet savcılarınca gerektiğinde çocuğun bireysel özelliklerini ve sosyal çevresini gösteren inceleme yaptırılır. Sosyal inceleme raporu, çocuğun, işlediği fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılama ve bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin mahkeme tarafından takdirinde göz önünde bulundurulur."

Yeni TCK ve ÇKK' nun çocuğun işlediği fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılama ve bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin mahkeme tarafından tespit edileceğine dair getirdiği düzenlemenin oldukça açık olmasına rağmen uygulama, mülga 765 sayılı eski ceza kanunu ve 2253 sayılı Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunda yer alan düzenlemelerden oluşan karma bir sisteme göre devam etmektedir. Uygulama ve yürürlükteki düzenlemeler arasındaki farklılığı anlayabilmek için 12-15 yaş arasındaki çocuklarda ceza ehliyeti araştırmasına ilişkin günümüzdeki uygulamayı şekillendiren bu mülga yasaların ilgili maddelerine kısaca değineceğiz.

Uygulamada isnat yeteneğine ilişkin yapılan araştırmaya "farik mümeyyiz muayenesi" dendiğini görüyoruz. [17] "Farik mümeyyiz" ifadesi Haziran 2005'de yürürlükten kalkan 765 sayılı TCK'nın 54. maddesinde:

> "Fiili işlediği zaman on bir yaşını bitirmiş olup da on beş yaşını doldurmamış olanlar, farik ve mümeyyiz olmadıkları surette haklarında hiçbir ceza tertip olunamaz... Eğer çocuk işlediği fiilin bir suç olduğunu fark ve temyiz ile hareket etmiş ise suçunun cezası aşağıdaki şekillerde indirilir."

17 Gürol CANTÜRK, Çocuk Suçluluğunda Adli Psikiyatrik Değerlendirme, Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi, C.: 14, S:, Ankara, s. 31-34.

Maddede "farik ve mümeyyiz" ifadesi 1889 İtalyan Ceza Kanunundaki (discernimento) temyiz kudreti kavramına karşılık olarak kullanılmıştır.[17] Ancak bu iki kelime eş anlamlıdır. Farik kelimesinin fark kelimesinden türetilmiş, "ayıran, farkeden", "iyiyi kötüden ayırabilen" anlamına geldiğini görüyoruz.[18] Mümeyyiz kelimesinin anlamı ise "iyiyi, kötüyü, doğru ve yanlışı ayıran, seçen" olarak Türk Dil Kurumu Sözlüğünde karşımıza çıkmaktadır.[19] Aynı anlama gelen bu iki kelimenin yan yana yinelenmesinin kaynağı mehaz kanundan 1909 yılında yapılan çeviride karşımıza çıkmaktadır: "Sağiri merkum fiil ve amelinin sonucu bir cürüm olacağını farkı temyiz ile hareket etmiş olduğu takdirde..."[20] 765 sayılı Ceza Kanununun yürürlükte olduğu süre içinde bu eş anlamlı iki kelimeden oluşan yanlış ifade ceza hukukçuları tarafından eleştirilmiş içeriği konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür.[21] Mehaz kanun çevresinde yapılan tartışmada İtalyan Temyiz Mahkemesi'nin temyiz kudretini "eylemin moral değerini ve onun başkasına zarar verebileceğini anlamak yeteneği" olarak tanımladığını bazı İtalyan hukukçuların ise temyiz kudretinin eylemin suç olduğunu bilmek anlamına geldiği yönünde görüş ileri sürdüğünü görüyoruz.[22]

Türk ceza hukuku doktrini açısından tartışmanın asıl olarak bu iki görüş çevresinde yapıldığını söyleyebiliriz.

Gerçekten ceza hukukçularından bazıları 54. maddede yer verilen "fiilin bir suç olduğunu fark ve temyiz ile hareket etmiş" ifadesini fiilin suç olduğunu bilmek olarak yorumlamayı tercih etmekte ve bu durumun çeviri hatasından kaynaklanmadığını yasa koyucunun bilinçli bir tercihi olduğunu ileri sürmektedir. Bu görüş taraftarları, yasa koyucunun "fiilin bir suç olduğunu fark ve temyiz ile hareket etmiş" ifadesi ile "kanunu bilmemek mazeret sayılmaz" ilkesine çocuklar açısından bir istisna yaratmak ve bu istisna ile çocuklara ek koruma getirmek niyetinde olduğunu savunmuşlardır.[23]

Bu görüşe karşı olan ceza hukukçularına göre 54. Maddedeki "fiilin bir suç olduğunu fark ve temyiz ile hareket etmiş" ifadesi 2253 sayılı Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunun (ÇMK) 20. Madde ilk fıkra ile birlikte yorumlanmalıdır.

"Madde 20: Bu kanunda gösterilen ceza ve tedbirlerin uygulanmasından önce küçüğün işlediği suçun anlam ve

17 ONUR, Suçlu Çocuklara..., s. 142.
18 Mustafa Nihat ÖZÖN, Osmanlıca Türkçe Sözlük, 7. Baskı, İstanbul, s. 224, Ejder YILMAZ, Hukuk Sözlüğü, 4. Baskı, Ankara,1992, s. 273.
19 Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük, http://www.tdk.org.tr/
20 Adliye Nezareti, CK. layihası, İstanbul 1327 m.54'den naklen EREM-DANIŞMAN-ARTUK, Ceza Hukuku..., s. 501.
21 İÇEL, vd., Suç Genel..., s. 211.
22 ONUR, Suçlu Çocuklara..., s. 142.
23 EREM-DANIŞMAN-ARTUK, Ceza Hukuku..., s. 501-502, ÖNDER, Ceza Hukuku..., s. 271, ONUR, Suçlu Çocuklara...,s. 142-143

sonuçlarını kavrayabilme yönünden bedeni, akli ve ruhi durumu mütehassıs kimselere tespit ettirilir."

Bu maddenin meseleye getirdiği yorumla temyiz kudretinin "işlediği suçun anlam ve sonuçlarını kavrayabilme" olarak anlaşılması gerektiğini savunan görüşe göre temyiz kudretinin "fiilin suç olduğunu bilmek" olarak tanımlanması temyiz kudretinin hukukî anlamını yitirmesine neden olacaktır. Bu nedenle fiilin hukukî nitelik ve anlamını kavrayabilmek şeklinde tanımlanması temyiz kudreti kavramının hukukî anlamına daha uygundur.[17] Ancak bazı ceza hukukçuları, "fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını anlamak" ifadesinin de temyiz kudreti kavramına uymadığını belirtmektedirler. "Fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılayabilmek" aslında kanunu bilmek anlamına gelmektedir; kanunu bilmemenin mazeret sayılmadığı bir ceza kanununda bu ciddi bir çelişkidir.[18] Burada sorun, isnat edilebilirliğin fiilin (hukukî) anlam ve sonuçlarını anlamak olarak formüle edilmesinden kaynaklanmaktadır. İsnat edilebilirliğin esasını insani bir sorumluluğa, yani kişinin davranışlarının sosyal değerini idrak edebilmesine ve gerektiği gibi davranmasını engelleyecek psişik anormalliklerininin bulunmamasına dayandırdığımızda sorun büyük ölçüde ortadan kalkmaktadır.[19] Biz de, "fiilin anlam ve sonuçları" ifadesinin altında yatan esas anlamın, "fiilin sosyal değeri" olduğu kanaatindeyiz. Fiilin hukukî anlamını ve sonucunu anlamak, aslında fiilin suç olduğunu bilmekten başka bir anlama gelmemektedir. Kişinin bir fiilin suç olduğunu bilmesi, o fiile hukukun yüklediği anlamı ve bağladığı sonucu bilmesi demektir. Bu maddeyi, kanun koyucunun çocuğa ek güvence tanımak için kanunu bilmemek mazeret sayılmaz ilkesinin istisnası olarak gören, yukarıda değindiğimiz görüşe katılmıyoruz. Kanun koyucunun ceza hukukunun temel ilkelerinden biriyle (kanunu bilmemek mazeret sayılmaz ilkesi) çelişen bir düzenlemeye kastî olarak yer verdiğini kabul edemeyeceğimize göre, ceza hukuku geleneği içinde büyük ölçüde üzerinde anlaşıldığı gibi, isnat yeteneğinin fiilin sosyal değerini kavrayabilmek ve buna göre davranabilmek yeteneği olarak anlaşılması gerektiğini düşünüyoruz.

Nitekim, İtalyan Ceza Kanunu açısından bu tartışmanın 1930 tarihli Ceza Kanununun temyiz kudreti yerine anlama ve isteme yeteneğini ölçüt olarak getirmesiyle sona erdiğini görüyoruz. Bu kanuna göre 14-18 yaş arasındaki çocuk sanıkların anlama ve isteme yeteneğine sahip olup olmadıkları yargıç tarafından her suç için ayrı ayrı araştırılacaktır. (98/1) Yargıç bu araştırma sırasında çocuğun zihinsel gelişiminin normal olup olmadığını tespit ettirmek zorundadır; ancak bu yeterli değildir. Yargıç, çocuğun "eylemin sosyal

17 DÖNMEZER-ERMAN, Nazari ve Tatbiki..., s. 165-166, İÇEL vd., Suç Genel..., s. 211,
18 Nevzat TOROSLU, Yüksel ERSOY, Kanunlaşmaması Gereken Bir Tasarı, T. Ceza Kanunu Reformu İkinci Kitap, Makaleler, Görüşler, Raporlar, Ed.: Teoman Ergül, T. Barolar Birliği, Ankara, 2004, s. 12
19 Nevzat TOROSLU, Ceza Hukuku, Ankara, 2005, s. 247

değerini kavrama" biçiminde tanımlanabilen anlama yeteneğinin yeterli seviyede gelişip gelişmediğini ve heyecansal, duygusal ve güdüsel etkenleri kontrol etmeye yetecek duygusal gelişime ulaşıp ulaşmadığını denetlemek durumundadır. Yargıcın yaptığı bu isnat yeteneği araştırması sonucunda ulaştığı kanaatini ve gerekçesini hükümde göstermesi gerekir.[17]

Mehaz Kanundaki bu değişikliğin ülkemizdeki etkilerini Ceza Kanunu ve Çocuk Mahkemeleri Kanunu (ÇMK) Öntasarı metinlerinde görüyoruz. Örneğin 1989 tarihli Ceza Kanununu Öntasarı metninde (m.:101/1) "eylemin haksızlık niteliğini anlaması ve buna göre hareket edebilmesi" kabiliyetinden söz ederken 1992 tarihli Çocuk Mahkemesi Kanununu Tasarısı (m.: 23 ve gerekçesi) İtalya'daki değişikliği izleyerek anlama yeteneğini "fiilin toplumsal değerini ve sonuçlarını kavrama", isteme yeteneğini ise "bu değerlendirmelerine uygun davranabilme"yeteneği olarak tanımlamaktadır. 1997 tarihli Ceza Kanunu Öntasarı metninde ise "çocuğun eyleminin haksız niteliğini anlayıp anlayamadığını ve buna göre hareket edebilmesi için gereken ahlaki ve ruhi olgunluğa sahip olup olmadığının" tayininden söz ettiğini görüyoruz.(m.:103 ve gerekçesi)[18]

Farik mümeyyiz ifadesinin içeriğinin bu tartışmalar ışığında biçimlenerek nihayetinde kanun metninden çıkarıldığını görüyoruz. Ancak hiçbir kanun metininde rastlamadığımız bu ifade uygulamada ceza ehliyeti araştırmasının temel kavramı olmaya devam etmektedir. Bu konuya, çocukların ceza ehliyetinin araştırılmasına ilişkin uygulamaları inceleyerek devam ediyoruz.

2-Çocukların Ceza Ehliyetinin Araştırılmasına İlişkin Uygulamalar

Mülga ÇMK' nın yukarıda değindiğimiz 20. Maddesindeki "işlediği suçun anlam ve sonuçlarını kavrayabilme yönünden bedeni, akli ve ruhi durumu mütehassıs kimselere tespit ettirilir" ifadesi uyarınca isnat yeteneğine ilişkin araştırma hala adli tıp hekimleri tarafından yapılmaktadır.

ÇMK'nın getirdiği "mütehassıs kimselere tespit ettirilir" düzenlemesinden önce bu araştırmanın yargıçlar tarafından yapıldığını görüyoruz. ÇMK' dan önceki uygulama Yüksek Mahkeme kararlarına şöyle yansımıştır:

> "Çocukta anlama ve isteme kudretinin bulunup bulunmadığını takdir yetkisi doğrudan doğruya hakime aittir. Hakim bu hususta uygun göreceği her türlü soruşturma, araştırma ve incelemeyi yapar veya yaptırır. Seçilecek kişinin mutlaka hekim olması

17 ONUR, Suçlu Çocuklara..., s. 144, DÖNMEZER-ERMAN, Nazari ve Tatbiki, s. 177, dn.61.
18 T.C. Adalet Bakanlığı Türk Ceza Kanunu Öntasarısı (1997) Yayın İşleri Daire Başkanlığı Özel Seri : 3 , 103.Madde, s. 52, 103. Madde gerekçesi, s. 203.

gerekmez. Araştırılacak husus, çocuğun yaşına göre bedeni, ruhi ve zihni gelişme ve olgunlaşmasına bağlı olarak anlama ve isteme kudretine sahip olup olmadığının tespitidir."[17]

Bir diğer kararda mahkeme isnat yeteneğine ilişkin bu araştırmanın hukukî bir araştırma olduğunun altını çiziyor ve adli hekimler tarafından düzenlenen rapordaki eksiklikleri vurguluyor:

"Mahkemenin bilgisine ve mütalaasına başvurabileceği bilirkişilerin mutlaka hekim olması gerekmez. Çünkü tesbiti gereken husus tababete ait ve akıl ruh hastalıklarında olduğu gibi marazi bir hal değildir. Gerçekte araştırılacak olan şey çocuğun akli melekelerinin ve anlayış kabiliyetinin gelişme derecesine göre çocuğun suçu anlayarak ve isteyerek işlemiş olup olmadığıdır....b) Adli Tıp Meclisinin 29.04.1970 ve 26.10.1970 tarihli olup, bahse konu tıbbi değerden ve gerekçeden yoksun sağlık kurulu raporuna dayanan mütalaalarına geçerlilik tanımak mümkün olmadığı gibi, ayrıca bu mütalaalarda yer alan "zekâ geriliği veya akıl hastalığı bulunmadığına göre sanığın suç tarihinde farik mümeyyiz" olduğu yolundaki görüşü de tamamen isabetsizliktir. Zira anlama ve isteme kudreti- farik mümeyyiz olma- doğrudan doğruya çocuğun bedeni, ruhi ve zihni gelişme derecelerine, çevrelerine, öğrenim, eğitim ve görgüsüne bağlı bir durumdur." [18]

ÇMK'nın getirdiği "mütehassıs kişilere tespit ettirilir" düzenlemesinin ardından yargıçların isnat yeteneğinin tespiti konusunda uzman hekim raporuyla bağlı olduğu görüşünün yargı kararlarında ağırlık kazandığını görüyoruz:

"Sanığın işlediği suçun anlam ve sonuçlarını kavrayabilme yönünden bedeni,ruhi ve akli durumunun uzman kişilerce tesbiti gerekirken, hükümet tabibi raporu ile yetinilmesi yasaya aykırıdır." [19]

Böylece doktrinde hukukî bir kavram olduğu üzerinde uzlaşılmasına rağmen[20] anlama ve isteme yeteneğinin tayini adli tıp hekimlerine bırakılmıştır. Bu uygulamaya göre suça karıştığı iddiasıyla emniyete getirilen 12-15 yaş (765 sayılı eski Ceza Kanunu uyarınca 11-15 yaş) arasındaki çocuklar "Adli Tabibliğe" götürülerek hekimlere muayene ettirilmekte ve hekim tarafından "farik mümeyyiz raporu" düzenlenmektedir. Ekte örnek olarak sunulan raporda görüleceği üzere isnat yeteneği araştırması genelde şu kavramlar üzerinden yapılmaktadır:

17 Y.1.CD.13.06.1972, E/K:2616/2943.
18 Y.1.CD. 13.06.1972, E:1971/2616,K:1972/2923.
19 YCGK. 25.06.1984, E/K: 4/33-247.
20 EREM-DANIŞMAN-ARTUK, Ceza Hukuku..., s. 502, DÖNMEZER-ERMAN, Nazari ve Tatbiki..., s. 176, ÖNDER, Ceza Hukuku..., s. 270.

"Herhangi bir zekâ geriliği veya çocukluk dönemi psikiyatrik sendrom arazı tespit edilmediği, olay tarihinde doğum tarihi itibari ile 13 yaşının içinde olduğu, söz konusu olayda da herhangi bir psikopatolojik öğe bulunmadığı tıbbi kanaatine varıldığı cihetle;..... .....'nın 04.08.2003 tarihinde işlediği iddia olunan hırsızlık suçunun farik mümeyyizi olduğunu bildirir rapordur" (EK-1)

Sağlık Bakanlığı tarafından adli hekimler için hazırlanan ders materyalinde verilen örnek ise şu şekildedir: ".....'nın kimlik belgesinin incelenmesi sonucu .... yaşının içinde bulunduğu, yapılan muayenesinde çocukluk dönemi psikiyatrik sendrom bulgusu, zekâ geriliği saptanmadığı, ...tarihinde işlediği bildirilen ..... suçunun savunma ve tartışmasını yapabildiği saptanmış olup, ... tarihinde işlediği iddia edilen ..... suçunun farik ve mümeyyizi olduğunu bildirir rapordur."[17]

Rapor örneklerinde görüldüğü gibi ceza hukukundaki anlama ve isteme yeteneği- isnat yeteneği ve ceza ehliyetine ilişkin kavramlar adli hekimlerin incelemelerinde yer almamakta; muayene faklı kavramlaştırmalar üzerinden gerçekleştirilmektedir. Hekimlerin psikiyatrik bir inceleme olarak kabul ettiği bu nedenle Adli Psikiyatrinin konusu olarak karşımıza çıkan ceza ehliyeti meselesinde hekimlerin izlediği ölçütler ve kullandıkları kavramlara kısaca değinerek bu kavramların yukarıda değindiğimiz ceza hukukundaki isnat yeteneği ve ceza ehliyeti meselesindeki tartışmaları ne derecede kapsadığını değerlendireceğiz.

Adli Psikiyatri dalındaki uzmanların "farik mümeyyiz" ifadesinden çıkardıkları anlamın ceza hukuku bağlamından oldukça uzaklaştığını görüyoruz.

> "Bir çocukta zekâ geriliği ya da çocukluk devresi herhangi bir psikiyatrik sendrom belirtisi yoksa, yani çocuğun aklı başında ise o çocuk mümeyyizdir. Farik olmada işe birbirine çok yakın ve aynı doğrultuda oluşmuş olaylar, davranışlar, duyuşlar, duygular, heyecanlar, değer ölçüleri arasındaki ince ayırımı yapabilme ve bunlar arasında içinde bulunduğu koşullar altında doğru olanını, suç mahiyetinde olmayanını, toplumca makbul olanını ayırd edebilme, seçebilme ve uygulayabilme yeteneği söz konusudur."[18]

Bu paragrafta aslında aynı anlama gelen iki kelimeye farklı anlamlar yüklendiğini görüyoruz. Mümeyyiz olmak psikiyatrik sendrom belirtisi bulunmamaya bağlanırken farik olmak "toplumca makbul olanı ayırd edebilme, seçebilme ve uygulayabilme" şeklinde formüle edilmektedir. Mümeyyizliği

17 Ümit Naci GÜNDOĞMUŞ, Adli Tıp Birinci Basamak Hekimleri İçin, 2.Baskı, Ankara, 1997,s 17.
18 CANTÜRK, Çocuk Suçluluğunda..., s. 33.

psikiyatrik sendrom belirtisinin bulunup bulunmamasına dayanarak açıklarken psikiyatristler Medeni Kanunda temyiz kudretini düzenleyen madde bağlamından hareket etmektedirler.

> "Yani bu iki kelime arasında, lügat açısından, belirgin fark yoktur. Ne var ki Türk Medeni Kanunu'nda (herhangi bir akli arıza içinde bulunmayan her kişi Mümeyyizdir) denilmekle, hukuk açısından, bu iki kelime arasında bir nüansın varlığının kabulü gerekmektedir."[17]

Medeni Kanunun ilgili maddesinde (m. 13):Yaşının küçüklüğü yüzünden veya akıl hastalığı, akıl zayıflığı, sarhoşluk ya da bunlara benzer sebeplerden biriyle akla uygun biçimde davranma yeteneğinden yoksun olmayan herkes, bu kanuna göre ayırt etme gücüne sahiptir(mümeyyizdir) demektedir. Temyiz kudretine –ayırt etme gücüne- medeni hakları kullanma (fiil) ehliyetinin bir önkoşulu olarak kanunda tanım getirilmiştir. Buradaki ayırt etme gücü ile yaş küçüklüğü arasında kurulan ilişki fiil ehliyeti açısından görecelidir; marketten sakız almak konusunda mümeyyiz sayılan 6 yaşındaki bir çocuk bisiklet kiralamak konusunda mümeyyiz sayılmayabilir.[18] Akıl sağlığı yerinde olan her kişi mümeyyizdir öyleyse çocukların akıl sağlığı yerindeyse mümeyyizdir derken aslında 13. Madde içeriğindeki "yaş küçüklüğü" ibaresi göz ardı edilmektedir. Daha da önemlisi, Özel Hukuktaki ehliyete ilişkin kavramlar ile Ceza Hukukundaki ehliyete ilişkin kavramların tamamen farklı bağlamlara sahip olmalarına rağmen yapılan bu kavramlaştırmanın ortaya çıkardığı sakıncalı durumdur. Nitekim yukarıda yer verdiğimiz temyiz kudretinin Ceza hukukundaki içeriğine ilişkin tartışmaların sonucunda ulaşılan tanımların adli pskiyatrinin ceza ehliyetine ilişkin araştırmasına temel teşkil etmesi gerekirken bu yapılamadığı için isnat yeteneğinin tayini "mental sağlık ve seviye" tespitiyle sınırlı kalmaktadır. Bu hususu 1993 yılında Adli Tıp Kurumu IV. İhtisas Kurulu Başkanlığı görevini yürüten Doç.Dr. **Kriton Dinçmen** şöyle ifade etmektedir :

> "Maalesef, çoğu kez, üstün-körü bir psikiyatrik muayene sonunda çocukta belirgin bir çocukluk devresi psikiyatrik sendrom arazı veya zekâ geriliği bulgusuna rastlanmadığında, (suçunun farik ve mümeyyizi olduğu) şeklinde bir karara varıldığını görmekteyiz"[19]

17 Kriton DİNÇMEN, TCK. 54.maddesinin Karşısında (farik mümeyyiz olma) Kavramının Adli Psikiyatri Açısından İrdelenmesi, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi 10.Yılı Adliye ve Çocuk Suçluluğu Sempozyumu,s. 247. Aynı şekilde Hamit HANCI, Adli Tıp ve Adli Bilimler isimli kitabında, "Farik olmanın kelime karşılığı, ayırt etme, görme, seçme yeteneğinde olmadır. Mümeyyizlik ise, kişinin aklının başında olmasıdır." demektedir. Hamit HANCI, Adli Tıp ve Adli Bilimler, Ankara, 2002, s. 255.

18 SEROZAN, Çocuk Hukuku ..., s. 92.

19 DİNÇMEN, Adli Psikiyatri..., s. 248

Ülkemizde uygulamada isnat yeteneği araştırmasının mental sağlık ve seviye muayenesi ile sınırlı kalması, aslında adli psikiyatrinin isnat yeteneği ve tayinine ilişkin kavramlara yer verdiği eserlerde ileri sürülen görüşlerle uyum içindedir. Nitekim **Kriton Dinçmen** 1984 yılında yayınladığı Adli Psikiyatri kitabında:

> "Burada akademik bakımdan, bir hususiyete değinmemiz doğru olur. Kanuni açıdan genelde, herhangi bir zekâ geriliği veya çocukluk devresi psikiyatrik sendromlardan birine ait bulgu göstermeyen ve 11 yaşını (765 sayılı Ceza Kanunu uyarınca sorumsuzluk yaşı) bitirmiş bir çocuk, işlemiş olduğu suçun nevi ve işlenişinde psikopatolojik bir hususiyet olmadığı takdirde, suçun farik ve mümeyyizi olarak kabul edilir. Yani, bu hususta, 11 yaş, her suç için geçerli genel bir limit olarak kabul edilmiş bulunmaktadır."

diyerek muayenelerin çerçevesini çizmektedir. Bu çerçevede her ne kadar "şartlı ceza ehliyeti" bir yaş grubu için ceza kanunu tarafından düzenlenmişse de bu düzenlemenin aslında gerçek hayatta uygulama alanı bulmadığı, zekâ geriliği ve çocukluk devresi psikiyatrik sendromlarına rastlanmayan her çocuğun ceza ehliyetinin bulunduğuna dair rapor düzenlenebileceği belirtilmektedir. Nitekim "farik mümeyyiz muayenelerinin" sonuçlarına ilişkin yapılan çalışmalara baktığımızda "farik mümeyyizdir" raporu verilerek ceza kovuşturmasına konu olan çocukların oranının çok yüksek olduğunu görüyoruz.

İbrahim Tunalı ve **Özer Kendi**'nin 1980-85 yılları arasında Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Adli Tıp Anabilim Dalı'na "farik mümeyyizlik muayenesi" için getirilmiş 311 çocuktan 263'üne (% 84,57) "farik mümeyyiz oldukları" yolunda rapor verildiğini araştırmalarında ortaya koymuşlardır.[17] **Mazlum Çöpür** ve arkadaşları tarafından yapılan çalışmada, 1991-1992 yılları içinde İstanbul Adli Tıp Kurumu'na gönderilen 228 çocuğun% 89.0'unun işledikleri suçların farik ve mümeyyizi olduğuna, % 11.0'inin ise farik ve mümeyyizi olmadıklarına karar verildiği tespit edilmiştir. Farik ve mümeyyiz olmadıklarına karar verilenlerin % 75.0'inde ise, mental retardasyon ve psikotik bir hastalık saptanmış olması hekimler tarafından "farik mümeyyiz muayenesinin" mental muayeneyle sınırlı anlaşıldığını ortaya koymaktadır.[18] Nitekim adli hekimlerin yaptıkları incelemede zekâ geriliğine ilişkin denetlemenin muayenenin esasını oluşturması gereği adli tıp kitaplarında vurgulandığını görüyoruz:

17 İbrahim TUNALI- Özer KENDİ, Fark ve Temyiz Kudreti ile İlgili Bir Araştırma, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Yıl:78, Eylül- Ekim, F:12,1987, s. 177-189.

18 Mazlum ÇÖPÜR- Şeyma SARAÇ- Birgül TÜZÜN- İmdat ELMAS, 12-15 Yaşları Arasındaki Çocuklarda Suç ve Farik-Mümeyyizlik, İst. Tıp Fak. Mecmuası 61:1, 1998.

> "Farik mümeyyizlik muayenesinde çocuğun işlediği fiilin niteliğini ve bir suç olduğunu, yapılması ile başkalarının zarar göreceğini ve kendisine ceza verileceğini bilecek derecede zekâ gelişimine ulaşıp ulaşmadığı araştırılır."[17]

Aslında hekimlerin muayenesi, anlama ve isteme yeteneğine elverişli zekâ gelişimini tayin etmekle sınırlı kalmaktadır. Algının veya yeteneğin sorgulanmasına geçmeyen muayene bu yetiler için çocuğun yeterli zekâya sahip olup olmadığını ve akıl sağlığının yerinde olup olmadığını denetlemektedir. Zihinsel gelişiminde zekâ geriliğine ve psikopatolojik sendroma rastlanmayan her çocuğun ceza ehliyetine sahip olduğu kabul edilmektedir. Son yıllarda yapılan "farik mümeyyiz incelemelerinde" % 100'e yakın "farik mümeyyizdir" raporu verildiğini bu konudaki çalışmalardan öğreniyoruz. Örneğin, **Yaşar Bilge** ve arkadaşları tarafından 1989-1994 yılları arasında Ankara Çocuk Mahkemesinde haklarında dava açılan 4283 çocuk üzerinde yapılan çalışmada farik mümeyyizdir raporu alan çocukların oranı % 96,2 olarak belirlenmiştir.[18] Elazığ'da 1991-1998 yılları arasında "farik mümeyyiz raporu" verilen çocukların oranının % 97.6[19], 1987-1993 yılları arasında Antalya'da % 98.8[20], 1991-1993 yıllarında İzmir'de % 99.8[21], Sivas'ta % 97, Samsun'da % 100[22], 1996-2001 yılları arasında Kocaeli'de % 94.7 [23], 1988-1992 yılları arasında Bursa'da % 99.2[24] olduğunu yapılan araştırmalar ortaya koymuştur.

% 100'e yakın "farik mümeyyizdir" raporu verildiğini ortaya koyan bu çalışmalar karşısında söz konusu düzenlemenin yasa koyucunun amaçladığı işlevi yerine getirdiğini söylemek oldukça güçtür.[25] Düzenlemeden istenen sonucun elde edilememesi nedeniyle yasa koyucu adli hekim muayenesi yerine Çocuk Mahkemesi Kanunundan önce olduğu gibi yargıca bilirkişi ve uzman görüşlerinden yararlanarak isnat yeteneğini tayin hakkını tanımıştır.

17 HANCI, Adli Tıp ve Adli Bilimler, s. 255.

18 Yaşar BİLGE, İ.Hamit HANCI, Özer KENDİ, Z. BEYDAĞ TIRAŞ, Mala Yönelik Suçlar Açısından Çocuk Suçluluğu, İzmir Barosu Dergisi, S.:2, Y.:2001.

19Hikmet Ergin DÜLGER- İ.Hamit HANCI , Süheyla ERTÜRK, H. COŞKUNSAL, 1998-1991 Yılları Arasında Suç İşledikleri İddiasıyla Elazığ'da Farik Mümeyyizlik Muayenesi için Gönderilen Çocukların Demografik Özellikleri. Adli Tıp Dergisi, 1992; 8 : 131-136.

20 Y.Mustafa KARAGÖZ, Mehmet ATILGAN, Antalya'da 1987-1993Yıllarında Farik-i Mümeyyizlik Muayenesi Yapılan 1408 Olgunun Retrospektif Değerlendirilmesi. 1. Ulusal Adli Tıp Kongresi, İstanbul 1994.

21 Cezmi YAVUZ, İ.Hamit HANCI, Ali ÇAKMAK, Yücel ARISOY, B. EGE., 1991-1993 Yılları Arasında İzmir'de Çocuk Suçluluğu. 1.Adli Bilimler Kongresi, Kongre Kitabı 151-154. Adana 1994.

22 A. TURLA, Ö. BÖKE, Y. BAŞAR, K. USLU, Samsun'da Farik ve Mümeyyizlik Muayenelerinin Sosyodemografik Özellikleri. Adli Tıp Dergisi 2002; 16/1.

23 Ü.N. GÜNDOĞMUŞ, B. ÇOLAK, H. BOZ, Ü. BİÇER, 1996-2001 Yıllarında Kocaeli'nde Yapılan Farik-i Mümeyyizlik Muayenelerinin Değerlendirilmesi. Adli Tıp Dergisi 2003;17(2):1-7.

24 A ÇOLTU, Hamit HANCI, B. EGE, S. DEMİRCAN, 1988-1992 Yılları Arasında Bursa'da Farik ve Mümeyyizlik Muayenesine Gönderilen Çocukların Demografik Özellikleri, 7. Ulusal Adli Tıp Günleri, 1-5 Kasım Antalya, (1993) s. 51-8.

25 Bu husus adli psikiyatri uzmanlarının yaptıkları araştırmalarda da vurgulanmaktadır. TUNALI-KENDİ, Fark ve Temyiz ..., s. 189, ÇÖPÜR vd., 12-15 Yaşları ..., s. 4.

Yeni yasaların yürürlüğe girmesinin üstünden bir yıl geçmesine rağmen daha önce de belirtildiği üzere uygulama hala bu şekilde devam etmektedir.

II-KRİMİNOLOJİ KURAMLARI VE ÇOCUK SUÇLULUĞU

Suçluluğu açıklamaya yönelen kriminoloji kuramları genellikle biyolojik, psikolojik ve sosyolojik kuramlar olarak sınıflandırılmaktadır. Suç işlemiş insanların suç işlememiş insanlardan farklılaşan fizyolojik, genetik ve yapısal özelliklerinin suç işlemelerinde etken olduğunu savunan görüşlerin biyolojik kuramlar adı altında toplandığını görüyoruz. Suçun nedenlerini bedende değil ruhta arayan, zekâ geriliği, epilepsi, akıl hastalıkları, psikopatoloji vb. ile suça yatkınlık arasında tutarlı bir ilişki olduğunu ileri süren görüşler ise genel olarak psikolojik kuramlar arasında sayılmaktadır. Suçu açıklamak için bireysel farklılıkları değil toplumsal kurumları yaklaşımın temeline yerleştiren görüşler ise sosyolojik kuramlar olarak kabul edilmektedir. Bu üç temel yaklaşımın yanı sıra sosyo- psikolojik yaklaşımlar gibi karma kuramlar da suçun nedenlerine ilişkin her iki kuramın yaklaşımlarından yararlanarak bütünleyici açıklamalar getirmiştir. Bu kuramları çocuk suçluluğu ve çocuğun ceza ehliyetine ilişkin katkıları noktalarında yoğunlaşarak inceleyeceğiz.[17]

A- BİYOLOJİK KURAMLAR

"Tarihte Çocuk Suçluluğu" başlığı altında pozitivist ceza hukuku kuramının kurucusu olarak adını zikrettiğimiz **Lombroso**'nun görüşleri, suçun nedenlerini biyolojik açıklamalara dayandıran kuramlar arasında da karşımıza çıkmaktadır. Daha önce de değindiğimiz gibi, **Lombrosso** suç işlemiş insanlar arasında ortak fiziksel özellikleri belirleyerek, suçun stigmatlarını (damgalarını) tespit etmeyi hedeflemiştir.[18] **Lombrosso**, kafatası genişliği, yüzde asimetri, aşırı büyük veya küçük kulaklar, aşırı uzun kollar gibi fiziksel özellikleri suç işlemiş insanlarda ölçerek "doğuştan suçlu" tipini bulduğunu ve tipik suçluların bedenlerinde bulunan bu özelliklerin ırkların biyolojik evrimi içinde ilkel dönemin özellikleri olduğunu ileri sürdü. Suç ve evrim bağlantısı kuran bu görüşlerine ise 'atavism' adını verdi. **Lombrosso**'nun ana hatlarını aktardığımız görüşlerinden anlaşılacağı üzere suç ona göre biyolojik bir kaderdir. İnsan bedensel koşullarından nasıl kaçamazsa, suç işlemekten de öyle kaçamaz.[19]

17 Burada ana hatlarına değindiğimiz kuramlar, çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde analiz ettiğimiz verilerin yorumlanması sırasında verinin desteklediği ve çürüttüğü varsayımlarla bağlantılı olarak tartışılmaktadır. Bu nedenle bu başlıkta kuramların genel eğilimleri ve varsayımlarını belirlemekle yetineceğiz.

18 Bkz. I-Tarihte Çocuk Suçluluğu,s. 17, dipnot,76.

19 Stephen PFOHL, "The Classical Perspective: Deviance as Rational Hedonism," in Images of Deviance and Social Control, a Sociological History, 2nd Ed., 1994, s. 61-99.

Her ne kadar **Lombroso**'nun görüşlerini çürüten çalışmaların XX. yüzyılın başlarından itibaren ortaya çıktığını görsek[17] de, **Lombroso**'nun görüşleri uzun bir süre daha suçun nedenlerini açıklayan görüşleri etkilemeyi sürdürmüştür. Nitekim **Lombroso**'nun tezlerinden yola çıkan **William Sheldon**, 1949'da Boston Islahevinde kalan 200 erkek çocuğu üzerinde bir çalışma yaparak suç işleyen çocukların yaşam öyküleri ile vücut özelliklerini karşılaştırarak her vücut tipinin farklı karakter özellikleriyle ilişkili olduğunu iddia etmiştir. **Sheldon**, ıslahevindeki çocuklarının % 60'ının atletik yapıda olduğunu ve atletik yapıda olanların (mezomorfik) daha saldırgan, sert ve suçlu davranışa eğilimli oldukları tezini ileri sürmüştür. Ancak vücut yapılarının çocukları neden suça yönlendirdiğini açıklayamamıştır. [18]

Sheldon'ın iddiasını çürüten araştırmayı, **Sheldon** ve **Elenor Glueck**, 500 suç işlemiş ve 500 suç işlememiş olmak üzere 1000 çocuk üzerinde 10 yıl çalışarak gerçekleştirmişlerdir.[19] **Glueck**'ler, **Sheldon**'un suçluluğu beden tiplerine bağlayan görüşünü eleştirerek, yalnızca beden tipinin suçluluğu açıklamaya yetmediğini, karakterin, aile yaşamının, aile içindeki ilişkilerin, sosyo-kültürel özelliklerin de suçluluk üzerinde etkili olduğunu ortaya koydular.[20]

Ayrıca **Sheldon**'un söylediği gibi suç işleyen çocuklar arasında atletik (mezomorfik) yapılı olan çocukların oranı o kadar da baskın değildi. Dengeli tipteki çocukların da suç işlediğini **Glueck**'ler tespit etmişler, bu nedenle beden tiplerinin çocukların suç işlemesinde tek sebep olmadığını çevresel faktörlerin de belirleyici olduğunu vurgulamışlardır.[21] **Glueck**'lerin bu araştırması çocukların aileleri ile ilişkileri, şiddete maruz kalıp kalmadıkları gibi bir çok değişkeni irdelemesine rağmen, bedensel tipolojiyi de suçluluğun nedenleri arasına yerleştirdiği için, biyo-antropolojik yaklaşımlar arasında sayılmaktadır. Burada konumuz açısından önemli örneklerine yer verdiğimiz bedensel tipoloji kuramlarına yönelen ilk eleştiri, dış görünümün neden suça sebep olduğudur ki, bu kuramlar bunu gerekçelendirme konusunda yetersiz kalmışlardır. Farklı ırkların bedensel özellikleri karşısında da bu kuramların

17 Charles GORING 1913 yılında, yayınladığı İngiliz Mahkum isimli çalışmasında üniversite öğrenci ve öğretim üyelerinden belirlediği kontrol grubu ile suç işlemiş insanları karşılaştırarak Lombroso'nun stigmatlarının suç işlememiş insanlar arasında da yaygın olabileceğini kanıtladı. Encyclopedia of Criminology, Routledge, 2004.Physical Attractiveness and Criminal Behavior http://www.routledgeny.com/ref/criminology/physical.html erişim tarihi 20 Şubat 2006.

18 William H. SHELDON, Varieties of Delinquent Youth. An Introduction to Constitutional Psychiatry, NY., 1949'dan elektronik baskı, http://www.pep-web.org/document.php?id=paq.019.0269a erişim tarihi 20 Şubat 2006

19 John H. LAUB, Aleana C. ALLEN, Life Course Criminology and Community Corrections, Perspectives, in Understanding Criminology, 2000, s. 2.

20 Philip GREVEN, Spare the Child: The Religious Roots of Punishment and the Psychological Impact of Physical Abuse, 1990, s. 195-196.

21 SOKULLU-AKINCI, Kriminoloji, 159, Haluk YAVUZER, Çocuk ve Suç, 10. Baskı, İstanbul, 2001, s. 256.

Her ne kadar **Lombroso**'nun görüşlerini çürüten çalışmaların XX. yüzyılın başlarından itibaren ortaya çıktığını görsek[17] de, **Lombroso**'nun görüşleri uzun bir süre daha suçun nedenlerini açıklayan görüşleri etkilemeyi sürdürmüştür. Nitekim **Lombroso**'nun tezlerinden yola çıkan **William Sheldon**, 1949'da Boston Islahevinde kalan 200 erkek çocuğu üzerinde bir çalışma yaparak suç işleyen çocukların yaşam öyküleri ile vücut özelliklerini karşılaştırarak her vücut tipinin farklı karakter özellikleriyle ilişkili olduğunu iddia etmiştir. **Sheldon**, ıslahevindeki çocuklarının % 60'ının atletik yapıda olduğunu ve atletik yapıda olanların (mezomorfik) daha saldırgan, sert ve suçlu davranışa eğilimli oldukları tezini ileri sürmüştür. Ancak vücut yapılarının çocukları neden suça yönlendirdiğini açıklayamamıştır. [18]

Sheldon'ın iddiasını çürüten araştırmayı, **Sheldon** ve **Elenor Glueck**, 500 suç işlemiş ve 500 suç işlememiş olmak üzere 1000 çocuk üzerinde 10 yıl çalışarak gerçekleştirmişlerdir.[19] **Glueck**'ler, **Sheldon**'un suçluluğu beden tiplerine bağlayan görüşünü eleştirerek, yalnızca beden tipinin suçluluğu açıklamaya yetmediğini, karakterin, aile yaşamının, aile içindeki ilişkilerin, sosyo-kültürel özelliklerin de suçluluk üzerinde etkili olduğunu ortaya koydular.[20]

Ayrıca **Sheldon**'un söylediği gibi suç işleyen çocuklar arasında atletik (mezomorfik) yapılı olan çocukların oranı o kadar da baskın değildi. Dengeli tipteki çocukların da suç işlediğini **Glueck**'ler tespit etmişler, bu nedenle beden tiplerinin çocukların suç işlemesinde tek sebep olmadığını çevresel faktörlerin de belirleyici olduğunu vurgulamışlardır.[21] **Glueck**'lerin bu araştırması çocukların aileleri ile ilişkileri, şiddete maruz kalıp kalmadıkları gibi bir çok değişkeni irdelemesine rağmen, bedensel tipolojiyi de suçluluğun nedenleri arasına yerleştirdiği için, biyo-antropolojik yaklaşımlar arasında sayılmaktadır. Burada konumuz açısından önemli örneklerine yer verdiğimiz bedensel tipoloji kuramlarına yönelen ilk eleştiri, dış görünümün neden suça sebep olduğudur ki, bu kuramlar bunu gerekçelendirme konusunda yetersiz kalmışlardır. Farklı ırkların bedensel özellikleri karşısında da bu kuramların

17 Charles GORING 1913 yılında, yayınladığı İngiliz Mahkum isimli çalışmasında üniversite öğrenci ve öğretim üyelerinden belirlediği kontrol grubu ile suç işlemiş insanları karşılaştırarak Lombroso'nun stigmatlarının suç işlememiş insanlar arasında da yaygın olabileceğini kanıtladı. Encyclopedia of Criminology, Routledge, 2004.Physical Attractiveness and Criminal Behavior http://www.routledgeny.com/ref/criminology/physical.html erişim tarihi 20 Şubat 2006.

18 William H. SHELDON, Varieties of Delinquent Youth. An Introduction to Constitutional Psychiatry, NY., 1949'dan elektronik baskı, http://www.pep-web.org/document.php?id=paq.019.0269a erişim tarihi 20 Şubat 2006

19 John H. LAUB, Aleana C. ALLEN, Life Course Criminology and Community Corrections, Perspectives, in Understanding Criminology, 2000, s. 2.

20 Philip GREVEN, Spare the Child: The Religious Roots of Punishment and the Psychological Impact of Physical Abuse, 1990, s. 195-196.

21 SOKULLU-AKINCI, Kriminoloji, 159, Haluk YAVUZER, Çocuk ve Suç, 10. Baskı, İstanbul, 2001, s. 256.

Suçlu davranışa biyolojik faktörlerin doğrudan neden olduğunu savunan yaklaşımlar, insanın biyolojik yapısına mahkum olduğunu ve eğer biyokimyasal özellikleri suça elverişliyse suç işlemenin o insanın kaderi olduğunu söylüyorlardı. Bu yaklaşım "doğuştan suçlu" kavramını yarattığı gibi "suç işlemek için doğanlar" etiketini insanlığın bir grubuna yapıştırmıştır. XIX. yüzyılın ikinci ve XX. yüzyılın ilk yarısında "suçlular" üzerinde gerçekleştirilen bu çalışmaların sonuçları kentli orta sınıf tarafından ilgiyle izlenmekteydi. Hukukçular, kent planlamacıları eserlerinde "doğuştan suçlular" ve "suçlu sınıf" ın adresini gösteriyorlardı. **Jacob Riis**, 1890 yılında yayınlanan "Öteki Yarı Nasıl Yaşıyor" isimli eserinde New York'un "tehlikeli sınıfı"nı betimliyor ve tehlike karşısında hukuku göreve çağıyordu:

> "New York'un "tehlikeli sınıflar"ı aslında Amerika doğumlu ama İrlanda'lı Alman göçmenlerin çocukları... Ataları olan köylülerden daha da 'insanlıktan uzak' lar (vahşiler)"ölü tavşan", "külhanbeyi" gibi birliklerde birbirlerine bağlanmışlar... Herhangi bir suç veya saldırı için hazırlar... Yasanın elini bunların üzerinden bir anlığına çekmesine izin verelim veya Amerikan yaşamının medenileştirici etkisinin dışında kalmalarına müsaade edelim ve fırsat sunulursa tüm şehri kan ve kül içinde bırakacak bu sınıfın patlamasını izleyelim."[17]

"Tehlikeli sınıflar" ın kapitalizmin tarihi boyunca değişen tarifine dikkat çeken **Antonio Negri**, "Yoksullar: Tehdit Edici ve Zorunlu Bir Düşman, Tehlikeli Sınıflardan Yığının Tehlikesine" başlıklı makalesinde

> "sanayi çağında yoksullar tehlikeliydi: meteliksizler ve serserilerden oluşan yığın, tarım işçileri ve topraksız çiftçiler şehirlere ve fabrikalara doğru harekete zorlanmıştı. Endüstri çağında ise işçiler tehlikeli sınıf oldu."[18]

"Tehlikeli sınıflar"etiketinin adresi değişse de, "mağara" ve "barınak" larda yaşayan "hırsız", "cahil", "tembel", "miskin", "ahlaksızlıklara aşina" "yaratık" lara ilişkin algı değişmeden varlığını sürdürdü.[19] Avrupa'da da

karışmış çocuğa uyguladığı ankette çocukların %13'ünün ağır beden ve ruh hastalıklarından geçirdikleri saptanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Yasemin IŞIKTAÇ, Sosyolojik Açıdan Çocuk Suçluluğu ve Bir Hukuk Devleti Olan Türkiye'de Devletin Cezalandırma Yetkisini Kullanış Biçimi-Uygulama Esasları, Hukuksal Olgular ve Hukuk Devleti, Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi 3, hazırlayan Hayrettin ÖKÇESİZ, İstanbul,1994, s. 200.

17 A. Riss JACOB, How Other Half Lives,NY.1890, s. 134'den naklen PLATT, The Child Saving..., s. 8.

18 Antonio Negri, The poor: a threatining an indispensable enemy, From the dangerous classes to the danger of multitude, Translated by **Arianna BOVE.** Published on Global Magazine, Issue 2, May 2003. Translated by **Arianna BOVE.**

19 Tırnak içindeki sıfat ve isimler 1869 ve 1878 yıllarında Amerika'da yayınlanan suçun önlenmesi ve çocuk suçluluğu ve tehlikeli sınıflar konulu çalışmalardan alınmıştır. Charles Loring BRACE, The dangerous Classes of New York and Twenty Years' Among Them , Bradford Kinney PEIRCE, A half Century with juvenile delinquents, 1869, Nathan ALLEN, Prevention of Crime and Pauperism, 1878 'den naklen, PLATT, The Child Saving..., s. 8, 16.

Amerika'da olduğu gibi kentli orta ve üst sınıflarda alt sınıflara ilişkin bu imge XIX. Yüzyıl 'da oluşmuştu. **Victor Hugo**'nun 1862'de yayınlanan baş yapıtında anlattığı sefiller Paris'in "tehlikeli sınıfları" idi aslında. **Hugo** sefillerin suçla ettiği dansı önsözde şöyle anlatır:

> "İhtiyaçları aşırı fazlalaşan insanlar, kendi öz kaynaklarının sınırlarını zorlamaya itilirler ve yollarına çıkan herhangi bir savunmasız kişiden bile irkilirler. İş ve ücretler, yiyecek ve ısı, cesaret ve iyi niyet hepsi sahip olamadıkları şeylerdir. Işık gölgeye dönüşür ve karanlık yüreklerini doldurur ve bu karanlık içerisinde erkek, kadın ve çocuğun zayıflığını ele geçirir ve onları utanç verici işlere zorlar. Artık hiçbir dehşet veya korku dışlanmaz. Ümitsizlik, sadece dört duvarın adiliği ve basitliği ile sınırlanmıştır; hepsi kötülük ve suça yönelirler... Hepsi sefilleşmiş bozulmuş kötü ve pislik gibi gözükürler. Fakat o denli alçalmış kişilerin de daha fazla alçalamayacağı bir çizgi vardır ve bu dönüm noktasında, dış dünya adeta yutar bu zavallı, talihsiz, kimliksiz insanları... Onlar "Sefiller" dir toplumdan dışlananlar, yeraltı köpekleri..."[17]

Suçun biyolojik mirasla, bedensel eksikliklerle açıklanması aslında burjuvaziye toplumun bu en alt tabakasını suç politikasıyla kontrol etme yetkisini kazandırmıştır. Bu yetkinin gerekçesi suç işlemiş insanlar üzerinde yapılan biyolojik referanslı çalışmaların ışığında oluşturuluyordu. **Earnest Albert Hooton'**ın 17.076 kişi üzerinde gerçekleştirdiği "Suç ve İnsan" isimli çalışmasında vardığı sonuçlar ve suçu ortadan kaldırmak için önerdiği çözümler "tehlikeli sınıflar" üzerindeki denetim ve kontrol yetkisini toplumun üst sınıflarına teslim eder nitelikteydi. **Hooton**'a göre, aşağı durumda olan organizmalar zayıftı; toplumsal baskı ve kışkırtmalara daha kolay yenilip anti sosyal davranışta bulunuyorlardı. Toplum, bu türü sosyalleşeceği ve dürüstçe davranabileceği şekilde düzeltemezdi; aksine kötü organizmalar iyi çevreyi de bozmaktaydı. **Hooton** "Amerikalı Suçlu" isimli çalışmasında da suçu yok etmenin ancak, bedensel, zekâ ve ahlak açısından uygun olmayan kişilerin ortadan kaldırılarak ya da toplumdan tamamen soyutlayarak mümkün olduğunu söylüyordu.[18]

Çocuklar, "tehlikeli sınıflar" için "biyolojik miras" gibi kader olan "suçu yok etmek" misyonu içinde önemli bir yere sahipti. **Platt**, 'Çocuk Koruma Hareketinin Tarihi Heyeti'nin 1893 yılında düzenlenen "Charities and Correction" adlı ulusal konferansta ileri sürdüğü görüşleri aktarıyor.

"Suçlu öğe oluşturmak için büyüyen bu sahipsiz küçükleri,

17 Victor HUGO, Sefiller, (çev.: Ali Çankırılı), İstanbul, 2006, önsöz.
18 Earnest Albert HOOTON, Crime and Man, 1931, The American Criminal, 1939'dan naklen SOKULLU-AKINCI, Kriminoloji, s. 154-155.

hayatlarının mümkün olduğu kadar başındayken ele geçirmeliyiz. (yakalamalıyız)"[17]

Yukarıda düşünsel temellerine değindiğimiz Paternalist terminolojiden anımsayacağımız gibi, "çocukların kendi iyilikleri" gerektiriyorsa haklarına ve özgürlüklerine müdahale edilebilmekteydi. Biyolojik kuramların verilerinden destek alan çocuk koruma hareketine göre, çocukların kendi iyilikleri için onlara müdahale edilecek, geleceğin suçluları olmalarına müsaade edilmeyecektir. Bu yüzden "patolojik", "belalı" olarak tarif edilen ergenler de kendi iyilikleri için hapsedilmeli, ama bu yetişkinlere öngörülen ceza muhakemesi hukukundan onları muaf tutarak gerçekleştirilmelidir. Biyolojik kuramların suça getirdiği açıklamalar ışığında suça karışmış çocuğa bakan çocuk koruma hareketi, çocuğu korumak adına çocuğu belli bir yaşa kadar cezai sorumluluk alanı dışında tutmuş, suçu bir tür arıza, hastalık olarak kabul etmesi nedeniyle de çocuğu toplumun dışına çıkarıp onu ıslah etmek için hapsetmiştir.[18]

B- PSİKOLOJİK KURAMLAR

Psikolojik yaklaşıma göre suçlu davranışın nedeni genel olarak kişilik bozuklukları, zihinsel süreçlerde ortaya çıkan düzensizlikler ve dengesizliklerdir.[19] 1883 yılında yayınlanan **Francis Galton**'un "İnsan Yetisi ve Gelişmesi" isimli çalışmasının zekâ testlerinin psikolojideki yaygın kullanımını başlattığını görüyoruz. **Galton** çalışmasında zekâ testi oluşturmamıştı, ancak test yapımıyla ilgili ileri sürdüğü fikirler ve zekâ testinin bireysel farklılıkların nedenlerini açıklayabileceği iddiası geniş yankı buldu. Bireysel ve kolektif zekâ testlerinin psikolojik çalışmalarda XIX. yüzyılın ikinci yarısında ve XX. Yüzyıl başlarında sıkça kullanıldığını görüyoruz [20]

Zekâ testlerini ıslahevlerinde suça karışmış çocuklara ve kontrol grubu olarak suça karışmamış çocuklara uygulayan çok sayıda çalışma suça karışmış çocuklarda zekâ seviyesinin daha düşük olduğu sonucuna varmıştır.[21] Ancak suça karışmış çocuklarda zekâ seviyesinin düşük olduğunu söyleyen bu çalışmaların kullandıkları testler ve metodolojileri eleştirilere maruz

17 PLATT, The Child Saving..., s. 14. Ele geçirmek- yakalamak olarak Türkçe'ye çevirebileceğimiz fiil İngilizce orijinal metinde 'to get hold of' olarak kullanılmıştır.

18 Biyolojik yaklaşım ve çocuk koruma hareketinin belirlediği suçlu çocuk paradigmasının ürünü olan ilk çocuk mahkemelerinin yargıçlarının hukukçudan çok doktor, terapist olduğunu görüyoruz. Los Angeles Çocuk Mahkemesi yargıçlarından birinin 'çocuk mahkemesinin insan davranışlarının laboratuvarı olması gerektiğini' söylediğini aktaran PLATT bu dönemdeki mahkeme salonlarında kullanılan kelimelerin büyük oranda tıbbi metaforlardan oluştuğunu belirtiyor. PLATT, The Child Saving..., s. 11.

19 İÇLİ, Kriminoloji, s. 47.

20 YAVUZER, Çocuk ve Suç, s. 94.

21 Yukarıda değindiğimiz Glueck'ların çalışmasında suça karışan çocukların %13.1'nin zekâ seviyesi 70'in altında çıkarken, 1955'te Walton, 1958'de Anderson, 1963'te Gibbens ve Asun suça karışan çocuklarda zekâ seviyesi düşüklüğünün karışmayanlara göre daha yüksek olduğunu gösteren çalışmalar yapmıştır. Bkz. YAVUZER, Çocuk ve Suç, s. 98.

kalmış; yapılan yeni çalışmalar öncekilerin ulaştıkları sonuçları çürütmüştür.[17] Günümüzde bireysel zekâ testlerinin ölçtüğünün sosyo-ekonomik ve kültürel koşulların belirlenimindeki zekâ olduğu ve bu testin egemen kültürün kelime ve yetenek kavrayışının eseri olduğu görüşü yaygındır. Özellikle ıslahevi, cezaevinde gerçekleştirilen bu testlerde uygulayan- uygulanan ilişkisinin kuruluşu baştan sorunludur. Farklı anlam dünyalarına sahip iki insanın dilleri arasında uygulamayı yapan lehine tanınan bu üstünlük, ölçme aracının objektifliğini zedeler niteliktedir. Tıp insanları bu ihtimali bertaraf etmek için testi uygulayanın "denek" çocukla dostluk ilişkisi kurmasını önermektedir. Zekâ testi uygulayıcılarının aracın kendisinde bulunan sınırlılıkları ise kelime, bilgi anlayış ölçen testler yerine çocuktan tahta küplerle şekiller yapmasının istendiği pratik yetenek testlerinden medet umarak aşmayı hedeflediklerini görüyoruz. **Yavuzer'** in Ankara, İzmir, Elazığ Islahevinde bulunan 214 çocuk üzerinde gerçekleştirdiği Alexander Pratik Yetenek Testi non-verbal olup tahta küp ve bloklardan oluşan bir testtir. Bu testin sonucunda **Yavuzer**, çocukların yetenek oranı ortalamasının % 70.77 yani sınırlı yetenekte çıktığını ve çocukların işledikleri suç türlerine göre değişen anlamlı bir oran farklılığına rastlamadığını ifade ediyor. Uyguladığı zekâ testinin sonuçlarını değerlendirirken ise zekâ faktörünü suçluluk davranışının oluşumunda etkili olabilecek birçok etkenden biri olarak ele aldığını ifade etmektedir.[18] Ancak bu testin suça karışmamış ve ıslahevindeki örneklemle aynı eğitim ve sosyo-kültürel koşullara sahip olan bir gruba da uygulanmadığı için "sınırlı yetenek" olarak değerlendirilen % 70.77 oranının suça karışmış- karışmamış değişkenlerine göre karşılaştırılmasını yapamıyoruz. Suçlu davranışı ölçtüğü kabul edilen bu aracın ölçme ve değerlendirmeye ilişkin bulduğu sonucun suçlu davranışla zekâ arasındaki ilişkiyi kurduğunu söyleyebilmemiz, kontrol grubunun eğitim, sosyo ekonomik koşullar gibi özelliklerinin örneklemle tıpa tıp aynı olmasına yani zekâ dışındaki diğer tüm değişkenleri sabitleyebilmemize bağlıdır. Dolayısıyla % 70. 77 oranının testin kabul ettiği değer skalasındaki göreli düşüklüğünün zekâ-suç bağlantısı kurma gücü tartışmalıdır.[19]

Suçlu davranışı bireysel psikolojik farklılıklara dayandıran kuramlar psikanalitik ve psikiyatrik okulun görüşlerinden de yararlanmıştır. Freudien açıklamalara göre suç, zihni çatışmalar, bastırılmış arzular ve diğer eğilimler kompleksinin simgesidir. Psikanalizme göre suçlu davranışı, kısaca ifade

17 Suça karışan çocukların zekâ seviyesi ortalamasını 90 olarak bulan Rouke'un 1950'deki çalışmasını, 90'a eş değer bir zekâ seviyesini 1952'de suça karışmış çocuklara uyguladığı testte bulan Stott'un çalışmalarını örnek verebiliriz. Daha önceki çalışmalarında zekâ seviyesinin suça karışan çocuklarda daha düşük olduğunu söyleyen Glueck'ların 1950'deki çalışmalarında tam tersi bulgular elde ederek suçlu davranış ile zekâ seviyesi arasında hiçbir ilişkinin olmadığını savunmuşlardır. YAVUZER, Çocuk ve Suç, s. 99.

18 YAVUZER, Çocuk ve Suç, s. 100-101.

19 İstanbul Kriminoloji Enstitüsünün 974 suça karışmış çocuk üzerinde uyguladığı zekâ testinin sonuçlarına aynı yaşta suça karışmamış çocuklara uygulanmadığı gerekçesiyle ihtiyatla yaklaşan Işıktaç'ın yukarıdaki eleştirilerimizle aynı yöndeki görüşleri için bkz. IŞIKTAÇ, Sosyolojik Açıdan, s. 201.

edersek, saldırganlık ve cinsellik gibi içgüdülerden oluşan altbenliğin benlik tarafından denetlenememesi durumunda ortaya çıkan dengesiz kişilik sergilemektedir.[17] Psikiyatri ise suçlu davranışa nevrozların, psikozların ve psikopatlığın suçlu davranış üzerindeki etkilerini ayırarak yaklaşmaktadır. Epilepsi gibi nörolojik bozuklukların ve menenjit gibi psikozların çocukların davranışlarında değişikliklere yol açabildiği kabul edilmektedir.[18] Ancak nevrozlara göre daha ağır seyreden psikozlara giren akıl hastalıklarının doğrudan suça neden olduğu gibi bir önermenin altını doldurabilecek yeterli veri ve araştırma mevcut değildir.[19]

En genel biçimde antisosyal kişilik olarak tanımlanan psikopat kişilik ve suçlu davranış üzerine çok sayıda çalışma gerçekleştirildiğini görüyoruz. Özellikle mükerrir suçlular arasında psikopatolojik bulguların oranının yüksek çıktığı bu çalışmalar[20] psikopat tanımının değişmez bir içeriğe sahip olmaması ve psikopat olmayanların suçlu davranışlarını açıklamakta tamamen sessiz kalması nedeniyle eleştirilmiştir.[21] Bu eleştirilerin işaret ettiği yetersizliklerden çok daha önemli bir nokta psikopatlığın genel nüfusa oranının bilinmemesidir. Suça karışan nüfus içindeki psikopat kişilik oranının bilinmesi, genel nüfus içindeki psikopatların sayısının bilinmemesi nedeniyle suç ve psikopatlık arasındaki ilişkiyi tespit etmek açısından anlamlı bir veri değildir. Psikolojik ve biyolojik kuramlar, suçlu davranışı bireysel farklılıklardan yola çıkarak açıklamaları noktasında ortak yönteme sahiptir. Bu nedenle kriminoloji kitaplarında suçlu davranışa açıklamalar getiren kuramların bireysel kuramlar ve sosyolojik kuramlar olarak ayrıldığını görüyoruz.

C- SOSYOLOJİK KURAMLAR

Durkheim'e göre eylem, kolektif inançlara ne ölçüde bir aykırılık oluşturuyorsa, o ölçüde bir tepkiye neden olmakta ve bu doğrultuda cezalandırılmaktadır.[22] Eylem, kolektif duyguları yaraladığı için kınanmakta ve suç olarak nitelendirilmektedir.[23] Eylemi suç olarak belirleyen toplumdur. Bu nedenledir ki hangi eylemlerin suç olduğunu o toplumun hukuk normlarına bakarak belirlemekteyiz. Suç katalogu toplumdan topluma değiştiği gibi bir toplumda zaman içinde de değişmekte, yani o toplumda bir zamanlar suç olarak nitelenen eylem artık suç olmaktan çıkarılabilmektedir.[24] Bu nedenle suçun

17 DEMİRBAŞ, Kriminoloji, 112-114.

18 Martin- FITZPATRICK, Delinquent Behaviour'dan naklen Sokullu-Akıncı, Kriminoloji, s. 168.

19 John MONAHAN and Henry J.STEADMAN, Crime and Mental Disorder, An Epidemiological Approach, Crime Critical Concepts in Sociology içinde, Ed. Philip BEAN, Volume I, NY, 2002.

20 Psikopatolojik suç düşüncesi üzerine çalışmalar için bkz. DEMİRBAŞ, Kriminoloji, s. 118-121.

21 İÇLİ, Kriminoloji, s. 60; SOKULLU-AKINCI, Kriminoloji, s. 174; DEMİRBAŞ, Kriminoloji, s. 121.

22 Emile DURKHEİM, Toplumsal İşbölümü, (çev.: Özer Ozankaya), İstanbul, 2006 s. 127, 132,133,134

23 Durkheim'in kolektif bilinç- cezalandırma düşüncesi ve suç hakkındaki görüşlerinin ayrıntılı bir incelemesi için bkz. CAN, Toplumsal İnsanın Evrensel..., s. 139-175..

24 Suç teşkil eden bazı eylemlerin suç olmaktan çıkarılmasının en yakın tarihli örneğini ülkemizde Haziran 2005'de yürürlüğe giren 5237 sayılı kanunla gelen değişimde görüyoruz. 5237 sayılı Ceza Kanunu ile bu

diğer disiplinleri ilgilendiren özelliklerinden önce gelen özelliği sosyal olgu oluşudur. **Anthony Giddens'** ın sözleri de bu bakışı destekler niteliktedir:

> "suçun doğasına ilişkin doyurucu nitelikteki herhangi bir yaklaşım, sosyolojik olmak zorundadır çünkü, suçun ne olduğu bir toplumdaki kurumlara bağlıdır." [17]

Sosyolojik kuramlar, suçu açıklamak için geliştirilen kuramlar arasında suça en kapsamlı bakışı mümkün kılan kuramlardır. Temel çıkış noktası farklı toplumsal değişkenler olan birden çok sosyolojik kuramın, suçun nedenlerini farklı biçimde formüle ettiğini görüyoruz. Her biri suçun bir başka yönünü ortaya çıkaran bu kuramlar ilk ortaya çıktıkları tarihte tek başına suçu açıklama iddiasını taşımaktaydılar. Ancak her yeni çıkan görüş öncekilerin eksik bıraktığı noktadan sorunu ele alarak bir başka açılım sağlamıştır. Burada ana hatlarıyla ele alacağımız sosyolojik kuramlar günümüzde suça ilişkin yapılan her çalışmanın alfabesi niteliğindedir; ancak bu kuramlardan, ilk ortaya çıktıkları tarihteki gibi müstakil olarak yararlanılmamaktadır. Farklı kuramların varsayımları ve esas aldıkları değişkenler bir arada, bütünleşik (integrated) bir çerçevede, değerlendirilmektedir. Biz burada geleneksel sosyolojik kuramlar da diyebileceğimiz kuramların, temel varsayımlarına değinerek genel eğilimlerini inceleyeceğiz. Bu başlıkta ana hatlarıyla değindiğimiz kuramların varsayımları, çalışmamızın ilerleyen başlıklarında çocuk suçluluğuna etki eden sosyal dinamiklerle birlikte kapsamlı olarak ele alınacak ve saha uygulamasından elde ettiğimiz veriler ışığında yorumlanacaktır.

Sosyolojik kuramların sosyal yapı, sosyal süreç, çatışma, etkileşim gibi genel başlıklar altında incelendiğini görüyoruz. Ancak her kriminoloji kitabında farklı yapılan bu sınıflandırma kuramların hangi gruba girdiği konusunda konsensusa varılmadığını işaret etmektedir.[18] Karşımıza çıkan farklı sınıflandırmaların nedeni kuramların birden çok yaklaşımı barındırmasıdır. Örneğin bir kuram aynı zamanda suçlu davranışın öğrenilmesini açıklarken sosyal etkileşimi de, sosyalleşmeyi de açıklamakta ve bunu yaparken kültür ve suç ilişkisini de kurmaktadır. Kuramlara ilişkin her sınıflama kuramın bir açılımını diğerlerine tercih etme zorunluluğunu da beraberinde getirmektedir. Ayrıca bu tür bir yaklaşım kuramların birbirleriyle olan ilişkilerini

kanunun selefi olan 765 sayılı Ceza Kanununda kabahat olarak tanımlanmış bir çok eylem ceza kanunu dışında bırakıldı.

17 Anthony GIDDENS, Sosyoloji, Ankara, 2000, s. 186.

18 Örneğin, Freda ADLER- Gerard O. W. MULLER,- William S. LAUFER, gerilim ve kültürel sapma, alt kültürlerin oluşumu ve sosyal kontrol kuramları olarak sınıflarken, SHOEMAKER sosyal çözülme ve anomi, alt sınıf kaynaklı, kontrol ve damgalama kuramları biçiminde bir ayırıma gitmiştir. ADLER vd.'nin gerilim ve kültürel sapma kuramları altında incelediği bir kuram SHOEMAKER'da sosyal çözülme ve anomi başlığı altında incelenmiştir. Freda ADLER, Gerard O. W. MUELLER, William S. LAUFER, Criminology, USA, 1991. Türkçe'de yayınlanmış çalışmalarda da farklı sınıflamalarla karşılaşıyoruz. İÇLİ'nin Sosyal Süreç Teorileri başlığı altına dahil ettiği öğrenme kuramları DEMİRBAŞ'da Sosyopsikolojik Teoriler adı altında incelenmiştir. İÇLİ, Kriminoloji, s. 67, DEMİRBAŞ, Kriminoloji, s. 133.

perdelemektedir. Bu kuramların tartışılmaz özellikleri birbirlerinden etkilenerek veya bir diğerini eleştirerek, yani etkileşim içinde oluştuklarıdır. Bu nedenle bu çalışmada her kuram ayrı gruplar altında incelenmek yerine, geçiş noktalarını vurgulamak kaydıyla, bütünsellik içinde incelenecektir.

1- Sosyal Çözülme Kuramı

Şikago Okulu diye de bilinen *sosyal çözülme (social disorganization) kuramı*, **Robert E. Park**, **Ernest W. Burgess** ve **Luis Wirth**'in Birinci Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda endüstrileşme ve kitlesel göçlerle nüfusu artan Şikago kentinde yaşanan toplumsal değişimleri insan-çevre etkileşimi bağlamında inceleyen çalışmalarıyla ortaya çıkmıştır. Kentin yoğunluk, genişlik, heterojenlik unsurlarının kentte yaşayanların yaşam biçimleri ve davranışları üzerinde etkili olduğu varsayımından[17] yola çıktığı için bu kurama ekolojik okul da dendiğini görüyoruz. Kuramın önemli isimlerinden **Burgess**, kenti meydana getiren bölgeleri işlevlerine göre incelemiş ve kentin ortak merkezli iç içe geçmiş dairesel bölgelerden oluştuğuna hükmetmiştir.[18] **Burgess** bu dairesel bölgelere göre değişen yaşam biçimi ve ilişkiler ağını açıklamak üzere Şikago Üniversitesindeki bir çok sosyolog ve öğrenciyle kapsamlı bir çalışmaya girmiştir. Kuramda kent bir laboratuar olarak algılanmaktadır.[19] Çalışmalarda ampirik yöntem izlenerek kentteki suç istatistikleri, nüfus sayımı gibi resmi verilerden yararlanmanın yanı sıra yaşam öyküsü incelemelerinin de yapıldığını görüyoruz. Nitekim kuramdan esinlenen Şikago Çocuk Suçluluğu Enstitüsündeki araştırmacılar **Clifford Shaw ve Henry Mckay,** 33 yıllık bir süreci kapsayan Çocuk Mahkemesi kayıtlarından 55.998 adet veriyi Şikago'nun bölgeleri ile karşılaştırarak incelemişlerdir.[20] Suç istatistikleri ve mahkeme kayıtlarını incelemenin yanı sıra **Shaw**, Şikago kentinde suça karışmış çocuklarla yaşam öyküsü çalışmaları yapmıştır.[21]

Burgess'in iç içe geçmiş "ortak özekli" kent modelinden etkilenen **Shaw** ve **Mckay**, istatistiklerden ve mahkeme kayıtlarından yararlanarak

17 WIRTH, 1938 yılında yayınlanan "Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentleşme" makalesinde kentin yoğunluk, genişlik, heterojenlik unsurlarının kentte yaşayanların yaşam biçimleri ve davranışları üzerinde etkili olduğu görüşünü açıklamaktadır. Wirth ve Şikago okulunun diğer kuramcılarının görüşlerine IV-Toplumsal Boyut Olarak Kentsel Mekân başlığı altında ayrıntılı olarak yer vereceğiz. Louis WIRTH, Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentlileşme, 20. Yüzyıl Kenti, Ed.: ve çev.: Bülent DURU, Ayten ALKAN, Ankara,2002, s. 76-106.

18 Chauncy D. HARRIS, Edward L. ULLMAN, Kentin Doğası, 20. Yüzyıl Kenti içinde,s. 65.

19 Ernest W. BURGESS and Donald J. BOUGUE, "Research in Urban Society: A Long View," içinde Ernest W. BURGESS and Donald J. BOUGUE, Contributions To Urban Sociology Chicago: University of Chicago Press, 1964, s. 5.

20 ADLER- MUELLER-LAUFER, Criminology, 122.

21 Çocukların yaşam öykülerini The Jack Roller isimli çalışmasında kendi ağızlarından aktaran Shaw, çocukların anlatımlarına neredeyse hiç müdahale etmediğini hatta çocukların öykülerinin başlıklarını da kendilerinin seçmelerine izin verildiğini belirtiyor. Clifford SHAW, The Jack Roller, Starting Down Grade (Aşağı Kademeden Başlamak- yaşam öyküsünü anlatan Stanley isimli bir çocuğun kendi hayatı için seçtiği başlık) Crime, Critical Concepts in Sociology, içinde Volume:II, s. 171-178.

kentin suç bölgelerini belirlemiştir. Bu modelde kent beş sosyo-ekonomik bölgeye ayrılmaktadır.[17] İç içe geçmiş daireler olarak çizilen bu haritalarda merkez ticari, sosyal ve siyasal ilişkilerin yoğunlaştığı iş bölgesi olarak gözlenmektedir. İş bölgesinin yayılması nedeniyle oluşan geçiş bölgesi yaşamak için tercih edilen bir bölge değildir. Üst sınıflar tarafından iş merkeziyle iç içe olması nedeniyle tercih edilmeyen bölgede konutlar ucuzdur. Kente yeni gelen göçmenler buraya yerleşirler. Bir süre sonra imkânları artanlar işçilerin oturduğu üçüncü bölgeye taşınır ve geçiş bölgesinde gidenlerin yerini kente yeni gelenler almaya devam eder.[18] Yoksulluk en yoğun bu bölgede yaşanmaktadır ve akıl hastalıkları, fahişelik, intihar gibi vakalara bu bölgede diğer bölgelere göre daha sık rastlanmaktadır. **Shaw ve Mckay**'in çalışmaları geçiş bölgesinde çocuk suçluluğunun arttığını ortak merkezli kent haritasında dışarıdaki dairesel bölgelere doğru gidildikçe çocuk suçluluğu oranının azaldığını ortaya koymuştur. [19]

Geçiş bölgesindeki nüfusta gözlemlenen hızlı değişim ve hareketlilikle birlikte bu bölgede yaşayan etnik gruplar değişse de suçluluk oranı değişmemektedir. **Shaw** ve **Mckay** çalışmalarında geçiş bölgesinden işçilerin konutlarının bulunduğu üçüncü bölgeye taşınan etnik grubun çocuklarının yer değiştirmeyle birlikte çocuk suçluluğu kayıtlarındaki başı çeken varlığının azaldığını ifade etmekteler.[20] Bu tespitten hareketle, geçiş bölgesine "yüksek suçluluk bölgesi" adını veren **Shaw** ve **Mckay**' in bu durumu Şikago okulunun 'sosyal yapılardaki çözülme' görüşüyle açıkladığını görüyoruz. Sosyal çözülme görüşüne göre, yoksulluk, kültürel heterojenlik ve hareketlilik gibi sosyo ekonomik koşulların zayıflattığı toplumsal ilişkilerle tanımlanan geçiş bölgesinde (sosyal çözülme bölgesi) geleneksel ve gayri resmi kontrol mekanizmaları ve bireylerin toplumsal değerlere olan bağlılıkları çöküntüye uğramıştır.[21] Şikago Kuramcılarına göre sosyal çözülmeyle birlikte gelen süreç şu sonuçları doğurmaktadır:

> "a) çocuklar üzerinde sosyal denetimin önemli ölçüde yok olması; b) suçlu davranışın genelde ebeveynler ve komşular

17 SHAW, The Growth and Configuration of the City of Chicago, içinde Crime, Critical Concepts in Sociology, Volume:II, s. 167.

18 SHAW, XIX. Yüzyıl. ikinci yarısından itibaren Şikago'ya gelen İrlandalı, İngiliz ve zenci nüfusun hareketliliğini inceleyerek bu verilere ulaşmaktadır. The Growth and..., s. 165-166.

19 SHAW, merkezdeki geçiş bölgesinden daha yüksek gelir gruplarının yerleşim yeri olan çevreye doğru gidildikçe sadece çocuk suçluluğunun değil çocuk suçluluğu ile verem ilişkisinin de azaldığını ortaya koyan çalışmalar yapmıştır. The Growth and ..., s. 168. Gregory A. CLARK, Social Disorganization Theory, Encyclopedia Of Criminology and Deviant Behaviour, içinde Clifton D. BRYANT, ed. Philadelphia, 2001, s. 371.

20 SHAW, The Growth and ..., s. 169; PFOHL, The Classical..., s. 191; DÖNMEZER, Kriminoloji,s. 243-244,

21 SHAW, The Growth and..., 169; SHOEMAKER, Theories of Delinquency..., s. 82; PFOHL, The Classical ...., s. 191.

tarafından onay görmesi;

c) suç işlemek için çok sayıda fırsatın olması;

d) meşru iş ve eğitim için çok az sayıda fırsatın olması" [17]

Sosyal çözülme kuramının yoksulluk, kentteki etnik heterojenlik ve toplumsal hareketlilik-göç gibi faktörleri suçun açıklanmasında ön plana çıkarması, suçun bireysel açıklamalarının kriminoloji çalışmaları içindeki ağırlığının azalmasına yol açtığı kabul edilmektedir. Gerçekten, Şikago Okulunun çalışmalarının ardından suçu toplumsal yapılar ve faktörler yardımıyla açıklayan bir çok kriminoloji çalışması yapılmış ve yeni kuramlar ortaya konmuştur. Burada kısaca yer verdiğimiz sosyal çözülme kuramının varsayımlarından yola çıkan ve kuramın ulaştığı sonuçları geliştirerek destekleyen çalışmaların günümüzde de yapıldığını görüyoruz. [18] Kendisinden sonra gelen bir çok kuramı etkileyen sosyolojik çözülme kuramı bir çok açıdan eleştirilmektedir. Metodolojik açıdan kuram, suça ilişkin istatistiklere ve mahkeme kayıtlarına dayanarak suç bölgelerini belirlemesi nedeniyle eleştirilmiş, kayıtların asla tam gerçekliği yansıtamayacağı için, çizilen suç haritasının kesin çizgilere sahip olmaması gerektiği ileri sürülmüştür.[19] Kurama yönelen bir diğer eleştiri ise, çocuk suçluluğunda kültürün rolünü ihmal ederek ekolojik bir determinizme yol açtığı noktasındadır.[20] Eleştirilere göre suçluluğun tek nedenini sosyal çözülme bölgesinde ikamete indirgeyen kuram, bu bölgede yaşayan ama suç işlemeyen insanların durumuna yeterli açıklama getirmemektedir.[21] Suçluluk bölgeleri sosyal çözülme bölgeleridir, sosyal çözülme bölgeleri suçluluk bölgeleridir gibi bir analojiye yol açan sosyal çözülme tanımının da yeteri kadar açık yapılmaması eleştirilere neden olmuştur.[22] Kuramın kentlerin, iş ve ticaret merkezi çevresinde, ortak merkezli dairesel bölgeler oluşturarak geliştiği varsayımına dayanan gelişim modeli, Avrupa ve Asya'daki kent gelişim modellerine uymadığı noktasında da eleştiri almıştır. Ancak kuramın varsayımları farklı kentsel gelişim modellerine uyarlanabilme kapasitesine sahip bulunduğundan, bu eleştiri kentleşme ve kent planlama alanları dışında pek yankı bulamamıştır.

17 Robert M. BOHM, A Perimer on Crime and Delinquency'den naklen Zahir KIZMAZ, Sosyolojik Suç Kuramlarının suç olgusunu Açıklama Potansiyelleri Üzerine Bir Değerlendirme,C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:29, No:2, Aralık 2005.

18 CLARK, Social Disorganization..., s. 372; Lee Ellis, Anthony Walsh, Criminology: A Global Perspective, USA, 2000.

19 SHOEMAKER, Theories of Delinquency ..., s. 93.

20 Frank HEATHCOTE, Social Disorganisation Theories, Crime & Society, Readings in History and Theory içinde, Derleyenler, Mike FITZEGERALD, Gregor MCLENNAN, Jennie PAWSON, London, 1990, s. 357.

21 HEATHCOTE, Social Disorganisation s. 90; PFOHL, The Classical..., s. 191.

22 CLARK, Social Disorganization..., s. 371.

2- Aykırı Birleşme Kuramı

Sosyal Çözülme Kuramının yeterince incelemediği suçun kültürel bağlamına Şikago okulundan **Edwin Sutherland** eğilmiştir. **Sutherland**'a göre suç, herhangi bir kültürde herhangi bir kişiyi etkileyecek öğrenme sürecinin sonucudur; bu yüzden bu kurama *Öğrenme Kuramı* da dendiğini görüyoruz. **Sutherland**' ın görüşleri, **Gabriel Tarde** tarafından XIX. Yüzyıl sonlarında geliştirilen 'taklit' kuramına dayanır. **Tarde**, yaşadığı dönemde etkili olan **Lombrosso**'nun görüşlerini reddederek suçluların normal kişiler olduğunu, suçlu davranışı diğer davranışlar gibi öğrendiklerini savunmuştur. **Tarde**'ın ulaştığı sonuca göre:

> "Katil ve namlı hırsızların çoğu kentimizin, esaslı bir suç seminerinden geçmiş olmanın şart olarak arandığı meydanlarında veya kavşaklarında, evlerinde yeterli yemek ve eğitim olmadığından yağmacı sokak çocukları sürüleriyle birlikte, ilk önce yağma sonra da hırsızlık yapan terkedilmiş çocuklar olarak başlamışlardır."[17]

15 yıl yargıçlık yapan **Tarde**, istatistikler ve mahkeme dosyalarından elde ettiği verileri yorumlayarak, bireylerin birbirlerini temas yoğunluğu ve sıklığına bağlı olarak taklit ettiğini, aşağıdakilerin kendilerinden daha yukarıda gördükleri kişileri taklit ettiklerini ve iki davranış kalıbı çatıştığında birinin diğerinin yerini aldığını ifade etmiştir.[18] **Tarde**'ın taklit görüşünden yola çıkan **Sutherland**, Kriminolojinin İlkeleri isimli eserinde, kişinin suçlu davranış kalıplarıyla temas ettiği ve meşru davranış kalıplarından uzak olduğu için suçlu olduğunu söylemektedir.[19] **Sutherland**'a göre, suç ne zekâ düşüklüğüne ne de biyolojik, psikolojik bireysel farklılıklara indirgenebilir.[20] Suç kültürel bir etkileşimin sonucudur. Kültürel etkileşimde öğrenilen sadece suçun nasıl işlendiğine ilişkin teknikler değil, aynı zamanda gayrimeşru davranış kalıbı ve meşru davranış kalıbına ilişkin tanımlardır. Eğer kişi yasaların ihlal edilmesini olumlu gören kodların- tanımların, yasaların ihlal edilmesini olumlu görmeyen kodlardan-tanımlardan daha fazla olduğu bir kültürde büyümüşse, kişi suç işler. *Aykırı Birleşme (Diffrential Association)* adını verdiği bu ilkeye göre, yasaya uygun- meşru davranış kalıbının çocukluk döneminde öğrenilmesi, suçlu davranışa ilişkin normların da çocuklukta yerleşip gelişmesine neden olmaktadır.[21] **Sutherland**'a göre, suçlu davranış çocuklukta öğrenilir, suça

17 Gabriel TARDE, Penal Philosophy'den naklen ADLER-MUELLER-LAUFER,Criminology, s. 72.
18 ADLER-MUELLER-LAUFER, Criminology, s. 71.
19 Edwin SUTHERLAND and Donald R. CRESSEY, Principles of Criminology, Crime, Criminal Concepts in Criminology içinde, s. 155.
20 Sutherland, Beyaz Yaka Suçluluğu ve Profesyonel Hırsızlık başlıklı çalışmalarıyla da suçun alt sınıfların yetersizliklerinden doğduğu görüşünü çürütmüştür. ADLER-MUELLER-LAUFER, Criminology, s. 284-285.
21 ADLER-MUELLER-LAUFER, Criminology, s. 154-156.

elverişli koşullar ortaya çıktığında da kişinin suçlu davranış kalıplarıyla ve suçlu gruplarla etkileşim sıklığına ve yoğunluğuna bağlı olarak ortaya çıkar.[17]

Sutherland'ın varsayımlarını sınayan birçok ampirik çalışmanın ulaştığı sonuçların, özellikle suçlu davranış ve normlarıyla etkileşimin sıklığı, yoğunluğu, süresi ve önceliği ile suç teşkil eden davranış arasındaki bağlantıyı ispatladığını görüyoruz.[18] Bunlardan bazılarını örnek verirsek, okul çağındaki 126 oğlan ve 50 kız çocuğu üzerinde uygulama yapan **James Short**, suça karışan akranlarla olan etkileşimin çocuğun suça yönelimi üzerindeki etkisini tespit etmiştir. **Albert Reiss** ve **Lewis Rhodes** ise, çocuklarda arkadaşların karıştığı suç tipiyle aynı nitelikteki suçlu davranışın sergilendiğini gözlemlemişlerdir.[19]

Aykırı Birleşme kuramı kültürel etkileşime ve suçlu davranışın normlarına dikkat çekmesi açısından oldukça önemlidir. Kuramın varsayımları, geniş bir alanda sınanmaya ve geliştirilmeye elverişli genel sosyolojik bir çerçeveyi araştırmacıya sunmaktadır. Ayrıca aynı yoğunlukta ve sıklıkta etkileşime maruz kalan bireylerden bazıları suç işlerken bazılarının suça karışmamasına getirdiği açıklamalar, **Sutherland**'in bu konuyu eksik bıraktığı yolundaki eleştirileri çürütmektedir. Bu eleştirilerde **Sutherland**'in etkileşimin kişiye özel düzeyi ve kişisel deneyime yaptığı vurguyu ve varsayımlarını sıralamaya başlamadan önce "suç işleme fırsatı"na ilişkin getirdiği tanımın göz ardı edildiği düşüncesindeyiz.[20] **Sutherland**'ın ortaya koyduğu sistem, suçlu davranışın tekrar tekrar üretildiği yapıyı açıklamak için anlamlı bir başlangıç noktası sağlamasına rağmen, suça ilişkin normların ilk çıkışına ilişkin bir açıklama getirmemesi nedeniyle eleştirilmektedir. Ancak bu eleştirinin de, kuramın suça kültür ve çatışma bağlamındaki yaklaşımları dışlamadığı hatta bu tür açıklamalara tutarlı bir zemin sağlaması nedeniyle geçerliliğini yitirdiği kanısındayız.[21]

3- Aykırı Pekişme Kuramı

Suçun öğrenme sürecini analiz eden bir diğer kuram **Robert L. Burgess** ve **Ronald L. Akers** tarafından ortaya konan *Aykırı Pekişme (Differantial Reinforcement)* kuramıdır. **Sutherland**'in görüşünden yola çıkan kuramcıların suçun öğrenilmesi sürecini sosyal yapıya referansla açıkladıklarını görüyoruz.

17 ADLER-MUELLER-LAUFER, Criminology, s. 153, 156.

18 Sutherland'in varsayımlarını test eden bir çok ampirik çalışmanın varlığına rağmen Sulhi Dönmezer, "Sutherland'in teorisi ampirik tahkike müsait değildir" demektedir. DÖNMEZER, Kriminoloji, s. 450.

19 Sutherland'in kuramı üzerine yapılmış ampirik çalışmalar için bkz. ADLER-MUELLER-LAUFER, Criminology, s. 125.

20 Kültürel etkileşimin kişiye özgü kuruluşu ve derecelenmesi hakkındaki açıklama ve örnekler için bkz. SUTHERLAND- CRESSEY, Principles of Criminology, s. 156. Suç işleme fırsatı ve mağdura ilişkin koşulların genel çerçeve içindeki rolü üzerine açıklamalar için bkz. Principles of Criminology, s. 153-154.

21 Eleştiriler için bkz., KIZMAZ, Sosyolojik Suç Kuramlarının..., s.164; İÇLİ, Kriminoloji, s. 105.

Suçlu davranışa ilişkin farklılaşma ile ilişkilendirilen sosyal yapıda dört boyut tarif edilmektedir:

1- Toplumlar, cemaatler ve kültürlere göre değişen suç çeşitleri ve oranlarını açıklayan 'aykırı sosyal düzen';
2- toplumsal statü, roller ve sosyo-demografik kategorilere referans vererek suçun cinsiyet, yaş, etnik açıdan farklılaşmasını açıklayan 'sosyal yapıda aykırı konumlanma';
3- toplumsal bütünleşmedeki yetersizliğe, düşük seviyedeki sosyal uyuma ve sosyal kontrol mekanizmasındaki çöküşe referans yaparak cemaatlere ve bölgelere göre değişen suç oranlarını ve türlerini açıklayan 'sosyal çözülme ve çatışma';
4- kişilerin içinde bulundukları küçük gruplara ve kişisel ilişkiler ağına referans yaparak suçlu davranıştaki bireysel farklılaşmayı açıklayan 'aykırı sosyal konum'.

Burgess ve **Akers** sosyal yapı ve sosyal öğrenme adını verdikleri bu dört boyutlu modellerinde suçlu davranış kalıbının nasıl öğrenildiğini ve pekiştiğini açıklamakla kalmayıp, bu yapının analizinin suçlu davranışa ilişkin normların zayıflatılması için gereken kilit yapıları da göstermişleridir.[17]

4- Nötrleştirme Kuramı

Suçun öğrenilmesi sürecini **Sutherland**'in varsayımından yola çıkarak değerlendiren **David Matza** ve **Gresham Sykes**, aslında sadece suçun teknik bilgisini ve suça ilişkin normları değil, belki bunlardan da önce, çocukların içinde yaşadıkları kültürde gayrimeşru çerçeveler arasında rahatça gidip gelmeyi öğrendikleri görüşünü ileri sürdüler. Çocuklar, suça ilişkin bütünsel bilgiyi öğrenirken, eylemlerinden ötürü hissettikleri suçluluk duygusuyla da baş etmeyi de bu bağlamda öğrenirler **Matza ve Sykes**'ın çocukların çoğunda rastladıkları rasyonelleştirme (**Matza ve Sykes** buna 'nötrleştirme' der) yöntemleri aslında suça ilişkin öğrenme sürecinin bir parçasıdır.

"Nötrleştirme Teknikleri" isimli kitaplarında bu rasyonelleştirme mekanizmasını beş kategoriye ayırdıklarını görüyoruz.[18] Birinci nötrleştirme kategorisinde çocuk, sorumluluğunu inkar eder; bunun yerine sevgisiz ebeveynler, içinde yaşadığı yoksul ve kötü ortam, kötü arkadaşlar ve tesadüf gibi dış faktörleri kendini suça iten nedenler olarak görmektedir. Suçlu davranıştan doğan zararın inkarı ikinci nötrleştirmedir. Çocuk, suçlu davranışının gayrimeşru olduğunu ama gayri ahlaki olmadığını davranışından kaynaklanan zararı inkar ederek meşrulaştırmaktadır. Malı zarar gören kişinin bunu bertaraf edecek servete zaten sahip olduğunu savundukları gibi,

17 Ronald L.AKERS, Social Learning Theory, Encyclopedia Of Criminology and Deviant Behaviour içinde, s. 378-382.

18 Gresham M. SYKES and David MATZA, Techniques of Neutralization, A Theory of Delinquency, Crime Critical Concepts in Sociology Volume III içinde, s. 55.

çocuklar, çaldıkları arabayı ödünç aldıklarını söylemekte, çete kavgalarını iki grup arasında özel bir mesele olarak algılamakta, bu nedenle başka kimseyi ilgilendirmeyeceğini düşünmektedirler.[17] Çocuk üçüncü nötrleştirme tekniğinde, mağdurun varlığını inkar etmektedir. Suçlu davranıştan zarar gören kişinin masum bir kurban olmadığını ve bu davranışı hak ettiğini düşünen çocuk, kendi davranışıyla adaletin yerini bulduğunu düşünmektedir. **Matza ve Sykes** çocukta mağdurun varlığına ilişkin farkındalığın son derece zayıf olduğunu tespit ederek, bu algının güçlendirilmesi yoluyla çocuğun suç teşkil eden hareketi gerçekleştirmesi sürecine müdahale edilebileceğini ileri sürmektedirler.[18] Dördüncü nötrleştirme tekniğinde, çocuk kendilerini suçlayanları suçlamakta, kendi davranışından konuşulurken onların kendilerinden daha suçlu olduklarını bildiğini, iki yüzlülüklerinin farkında olduğunu söyleyerek, konuşmanın odağını kaydırmaktadır. **Matza ve Sykes**'in modeline göre beşinci nötrleştirmede çocuk kendince daha yüksek bir değeri korumak adına, hukuku ihlal etmek zorunda kalmıştır. Arkadaş grubu, çetesi, can dostunun ihtiyaçlarını- taleplerini karşılayabilmek için daha geniş topluluğun taleplerini feda etmiştir. **Matza ve Sykes** çelişkiyi grup içi normlara sadık kalarak toplumun normlarını reddetmek olarak açıklamaktadır. Çocuk dahil olduğu gruba özgü normların baskısını daha kaplamsal topluluğa ait normların baskısından daha fazla hissetmekte, "asla dostuna ihanet etme" gibi davranış kalıpları ile egemen toplumsal düzenin kalıpları arasında çelişki ve rollerde çatışma yaşamaktadır. Ama bu çatışma normların reddedilmesinden kaynaklanmamaktadır; baskı ve sadakat açısından daha öncelikli olanın seçilmesiyle bu çatışmanın son bulması da bunu kanıtlamaktadır. "Böyle olsun istemedim", "kimseye zarar vermek istemedim", "herkes benimle uğraşıyor", "kendim için yapmadım" diyerek çelişkisini dile getirmektedir. **Matza ve Sykes** "durumu tanımlayan" bu ve benzeri sloganları, aslında egemen normatif düzene muhalif bir ideoloji yaratma ifadesi olarak değerlendirmekten çok, egemen normatif düzeni teğet veya es geçen hamlelerin temsili olarak yorumlamayı tercih ettiklerini söylemektedirler.[19] Beşinci kategori ile iç ve dış sosyal kontrol mekanizmasının nötralize edilmesi tamamlanmış olmaktadır. Kuramın suçlu davranış üzerindeki sosyo-ekonomik, kültürel ve ideolojik etkenlere yer vermemesi nedeniyle, suçlu davranışı açıklamaktan çok çocukların suçu algılayışına ilişkin açıklamalara odaklandığını söyleyebiliriz.[20] Bu rasyonelleştirmenin yapısal analizini yapmayan kuramcıların, suçlu hareketin gerçekleştirilmesinde bu tekniklerin oynadıkları role ilişkin yeteri kadar açıklama getirmediklerini görüyoruz.

17 SYKES-MATZA, Techniques of Neutralization, s. 56.
18 SYKES-MATZA, Techniques of Neutralization, s. 57.
19 SYKES-MATZA, Techniques of Neutralization, s. 58.
20 Çocuklardaki suç algısına ilişkin saha uygulamasından elde ettiğimiz verilerle Matza ve Sykes'ın görüşlerini ilgili bölümde karşılaştırmalı olarak yorumlayacağımızı burada belirtelim.

çocuklar, çaldıkları arabayı ödünç aldıklarını söylemekte, çete kavgalarını iki grup arasında özel bir mesele olarak algılamakta, bu nedenle başka kimseyi ilgilendirmeyeceğini düşünmektedirler.[17] Çocuk üçüncü nötrleştirme tekniğinde, mağdurun varlığını inkar etmektedir. Suçlu davranıştan zarar gören kişinin masum bir kurban olmadığını ve bu davranışı hak ettiğini düşünen çocuk, kendi davranışıyla adaletin yerini bulduğunu düşünmektedir. **Matza ve Sykes** çocukta mağdurun varlığına ilişkin farkındalığın son derece zayıf olduğunu tespit ederek, bu algının güçlendirilmesi yoluyla çocuğun suç teşkil eden hareketi gerçekleştirmesi sürecine müdahale edilebileceğini ileri sürmektedirler.[18] Dördüncü nötrleştirme tekniğinde, çocuk kendilerini suçlayanları suçlamakta, kendi davranışından konuşulurken onların kendilerinden daha suçlu olduklarını bildiğini, iki yüzlülüklerinin farkında olduğunu söyleyerek, konuşmanın odağını kaydırmaktadır. **Matza ve Sykes**'in modeline göre beşinci nötrleştirmede çocuk kendince daha yüksek bir değeri korumak adına, hukuku ihlal etmek zorunda kalmıştır. Arkadaş grubu, çetesi, can dostunun ihtiyaçlarını- taleplerini karşılayabilmek için daha geniş topluluğun taleplerini feda etmiştir. **Matza ve Sykes** çelişkiyi grup içi normlara sadık kalarak toplumun normlarını reddetmek olarak açıklamaktadır. Çocuk dahil olduğu gruba özgü normların baskısını daha kaplamsal topluluğa ait normların baskısından daha fazla hissetmekte, "asla dostuna ihanet etme" gibi davranış kalıpları ile egemen toplumsal düzenin kalıpları arasında çelişki ve rollerde çatışma yaşamaktadır. Ama bu çatışma normların reddedilmesinden kaynaklanmamaktadır; baskı ve sadakat açısından daha öncelikli olanın seçilmesiyle bu çatışmanın son bulması da bunu kanıtlamaktadır. "Böyle olsun istemedim", "kimseye zarar vermek istemedim", "herkes benimle uğraşıyor", "kendim için yapmadım" diyerek çelişkisini dile getirmektedir. **Matza ve Sykes** "durumu tanımlayan" bu ve benzeri sloganları, aslında egemen normatif düzene muhalif bir ideoloji yaratma ifadesi olarak değerlendirmekten çok, egemen normatif düzeni teğet veya es geçen hamlelerin temsili olarak yorumlamayı tercih ettiklerini söylemektedirler.[19] Beşinci kategori ile iç ve dış sosyal kontrol mekanizmasının nötralize edilmesi tamamlanmış olmaktadır. Kuramın suçlu davranış üzerindeki sosyo-ekonomik, kültürel ve ideolojik etkenlere yer vermemesi nedeniyle, suçlu davranışı açıklamaktan çok çocukların suçu algılayışına ilişkin açıklamalara odaklandığını söyleyebiliriz.[20] Bu rasyonelleştirmenin yapısal analizini yapmayan kuramcıların, suçlu hareketin gerçekleştirilmesinde bu tekniklerin oynadıkları role ilişkin yeteri kadar açıklama getirmediklerini görüyoruz.

17 SYKES-MATZA, Techniques of Neutralization, s. 56.
18 SYKES-MATZA, Techniques of Neutralization, s. 57.
19 SYKES-MATZA, Techniques of Neutralization, s. 58.
20 Çocuklardaki suç algısına ilişkin saha uygulamasından elde ettiğimiz verilerle Matza ve Sykes'ın görüşlerini ilgili bölümde karşılaştırmalı olarak yorumlayacağımızı burada belirtelim.

söyleyen **Cohen**, bir sosyal tabaka içinde yaşarken çocukların hepsinin orta sınıf ölçüm çubuğu ile değerlendirildiklerini[17] ve bu değerlendirmede başarılı olabilmek için gereken rekabet koşullarından, sosyalleşme kanallarından mahrum bulundukları için yaşadıkları hayal kırıklığının, onları orta sınıf değerlerini lanetlemeye ittiğini belirtmektedir.[18] Yaşadığı hayal kırıklığıyla öz saygısı zayıflayan ve kendini toplum tarafından reddedilmiş hisseden çocuk içine düştüğü tatminsizlik duygusuyla baş edememektedir. Bu sorunsal, ortak mağdurları bir araya toplayıcı fonksiyonu aracılığıyla etkileşime elverişli bir çatıyı oluşturur. Sonuçta öfkeli ve reddedilmiş alt sınıf erkek çocuğu büyüyen düşmanlık duygularını besleyebileceği ve zarar görmüş öz saygısına destek bulabileceği ortama ve bağlama, çete gibi akran grupları içinde kavuşmaktadır.[19] **Cohen** bu sürece reaksiyon formasyon süreci adını vermektedir.[20] Bu süreci **Shoemaker** bir şema yardımıyla açıklar:

Tablo-2 Cohen'in reaksiyon formasyon süreci

İşçi sınıfına özgü sosyalleşme + Orta sınıfın başarı değerleri → Alt sınıfın eğitim sistemi içindeki başarısızlığı → Özsaygının zarar görmesi ve reddedilme duygusunun artması → Okulu terk etme ve suçlu akranlarla arkadaşlık → Habis ve negatif suçlu davranışla ve çete örüntüsü içinde gelişen kendilik algısı → Orta sınıf standart ve sembollerine artan öfke ve kin dolayısıyla reaksiyon formasyon[21]

Cohen'in varsayımları bir çok saha uygulamasıyla test edilmiştir. Alt sınıfa mensup erkek çocuklarının eğitimde sergiledikleri başarının diğerlerine göre daha düşük olduğu varsayımını doğrulayan bir çok çalışma yapılmıştır.[22] Çocuk suçluluğu ile sınıfsal statüler arasındaki ilişkiyi test eden bir çok çalışmanın da **Cohen**'in varsayımını desteklediğini görüyoruz. Örneğin **Travis Hirschi**, 4.000 den fazla öğrenciyle yaptığı (1969) çalışmada okul başarısı düşük, otoriteyi reddeden, okulu sevmeyen çocukların suç işleme oranının yüksek olduğunu ortaya koymuştur.[23] Okulu bırakma ile suç işleme arasındaki ilişkiyi tespit eden çok sayıda çalışma arasında **Elliot ve Voss**'un 1985 yılında yaptığı çalışmayı da örnek verebiliriz.[24]

17 COHEN, Delinquent Boys..., s. 84.
18 COHEN, Delinquent Boys..., s. 88-91,131.
19 SHOEMAKER, Theories of Delinquency ,s. 118.
20 COHEN, Delinquent Boys..., s. 132.
21 SHOEMAKER, Theories of Delinquency..., s. 119.
22 SHOEMAKER, bu konuda Polk -Schafer, Harvey - Slatin, Liazos gibi sosyologların araştırmalarını örnek veriyor. SHOEMAKER, Theories of Delinquency..., s. 119.
23 ADLER-MUELLER-LAUFER, Criminology, s.138.
24 SHOEMAKER, Theories of Delinquency ..., s. 121.

Cohen'in 1955 yılında yaptığı tespitler günümüzde çocuk suçluluğuna ilişkin bir çok soruyu yanıtlamaktadır. **Cohen**'e yönelen en önemli eleştiri, kuramın orta sınıf suçluluğunu ve kadın suçluluğunu içermemesidir. Oysa **Cohen** suç alt kültüründe ortaya koyduğu bazı değişkenlerin orta sınıf ve kadın suçluluğu için de geçerli olduğunu vurgulamıştır.[17] **Cohen**'in verdiği yanıtlar suçluluğu anlamak için son derece önemlidir. Sosyal determinizme varmayan kuram, aynı şartlarda olup da suça karışmayan çocukların durumunu kişisel özellikleri de göz önüne alan yaklaşımıyla açıklamaktadır.[18] **Cohen**'in suç alt-kültür kuramı, suçun sosyolojik kuramları arasında önemli bir yere sahiptir. **Sutherland** ve **Robert K. Merton**'un öğrencisi olan **Cohen, Sutherland**'den suçlu davranışa ilişkin normların kültürel etkileşimle öğrenildiği fikrini, **Merton**'dan ise sosyal yapıdan kaynaklanan gerilimin suçlu davranış üzerindeki etkisi fikrini alarak geliştirdi. **Cohen**'in görüşlerinde **Merton**'un gerilim kuramından ayrılan nokta alt- kültürlerin ortaya çıkışıyla ilgilidir.[19] Ayrıldıkları bu nokta dışında **Merton'un Cohen**'in görüşleri üzerindeki kuramsal ve metodolojik etkileri **Merton**'un Gerilim- anomi adı verilen kuramının incelenmesi sonucunda açıklık kazanacaktır.

6- Gerilim Kuramı

Robert K. Merton'un kuramı *Gerilim Kuramı, Anomi ve Sapma Kuramı* isimleriyle anılmaktadır. 1938 yılında yayınladığı "Sosyal Yapı ve Anomi" başlıklı çalışmasında suçu, toplumsal yapıdan kaynaklanan bir sapma olarak niteleyen **Merton**, suçun biyolojik, psikiyatrik özellikle Freudçu açıklamalarına karşı çıkmıştır.[20] **Merton** işlevsel yaklaşımının bir sonucu olarak kültürel amaçların ve kurumsallaşmış normların bireylerde uyumlu veya uyumsuz davranışlara neden olduğunu belirtir.[21] İyi düzenlenmiş bir toplumda kültürel amaçlar ve kurumsallaşmış araçlar arasında denge ve uyum vardır.[22] Ancak kültür başarıyı bir amaç olarak belirlerken, sosyal yapı buna ulaşmayı engelliyorsa bu uyumsuzluk bireyde hayal kırıklığına neden olmaktadır. Yukarıda değinilen **Cohen**'in alt kültür kuramının da temellerini oluşturan bu görüşü **Merton** şöyle açıklar:

> "Kültürel değerler sistemi nüfusun geneli için ortak olan belli başarı sembollerini hemen hemen her şeyin üstüne çıkararak yüceltirken, toplumsal yapı, nüfusun önemli bir bölümü için bu sembolleri elde etmenin onaylanan usullerine erişimi yoğun

17 COHEN bu konuyu Delinquent Boys isimli çalışmasının şu başlıkları altında tartışmıştır. "What About the Sex Differences s. 137-147 ve Middle Class Delinquency s. 157-169.
18 COHEN, Delinquent Boys, s. 148.
19 İÇLİ, Kriminoloji, s. 79.
20 Robert K. MERTON, Social Sturcture and Anomie, American Sociological Review 3, 1938, Crime, Critical Concepts in Criminology Volume III içinde, s. 201.
21 MERTON, Social Sturcture..., s. 202.
22 MERTON, Social Stucture..., s. 205.

bir şekilde sınırlıyor veya tamamen bertaraf ediyorsa, bunun sonucu önemli ölçüdeki antisosyal davranış olur."[17]

Merton'a göre kültürel amaçlar ve bu amaçlara ulaşmayı sağlayan kurumsallaşmış (meşru) araçlardan mahrum kalmak anomiyi yaratır. **Merton**'un, kuramını geliştirirken **Emile Durkheim**'dan ödünç aldığı anomi kavramını ondan farklı bir içerikle kullandığını görüyoruz. **Durkheim** anomiyi, değerlerin ve ilkelerin zayıflamasının yol açtığı sosyal çözülme olarak tanımlamaktadır.[18] İntihar isimli eserinde, intihar vakalarının en çok modern kentlerde yaygın olmasının nedenini, kentlerdeki karmaşık işbölümüyle birlikte ortaya çıkan normsuzluğa bağlamıştır. **Durkheim** anomiyi yaratan iki farklı kaynağı işaret eder: Birincisi toplumsal yapıyı meydana getiren kurumlar arasında işlevsel bağın mevcut olmaması durumudur. Diğeri ise kültür unsurlarının birbirleri ile uyumlu olmaması ve kültür ile sosyal yapı arasında uyumsuzluğun bulunmasıdır.[19] **Merton**, anomiyi **Durkheim**'ın gösterdiği ikinci kaynaktan yola çıkarak tanımlar. **Merton**'un kuramında anomi, kültürel amaçlar ile o amaçlara ulaşmayı sağlayan meşru araçlara ilişkin sosyal yapının neden olduğu uyumsuzluktan doğar. Kabul edilmiş normlarla toplumsal gerçekliğin birbirine uygun olmaması gerilim yaratır ve toplumsal normlara uygun davranıştan sapan davranışların ortaya çıkmasına neden olur. **Merton** bu gerilime karşı gelişen tepkileri beş grupta toplar.[20]

Tablo-3 Merton'un uyum ve anomi kategorileri

Uyum Modelleri	Kültürel Amaçlar	Kurumsallaşmış (Meşru) Araçlar
I-Uyumluluk(conformism)	+	+
II-Yenilikçilik(Innovation)	+	-
III-Şekilcilik(Ritualizm)	-	+
IV-Geri Çekilme(Retreatism)	-	-
V-İsyan(Rebellion)	±	±

İlk grup olan uyum gösterenler,(conformity) hem kültürel amaçları hem de onlara ulaşmak için kullanılan geleneksel araçları kabul ederler. Toplumun büyük çoğunluğu uyum gösterenlerden oluşur. Yenilikçiler

17 MERTON, Social Structure..., s. 207.
18 Emile DURKHEIM, Sosyolojik Yöntemin Kuralları (çev.: Enver Aytekin) Ankara, 1986, s. 113.
19 Emile DURKHEIM, Suicide, (translated by John A. Spaulding and George Simpson) 1951, Crime Ciritical Concepts in Sociology içinde, s. 409-417.
20 MERTON, Social Structure..., s. 204.

(innovation) ise toplum tarafından amaç olarak gösterilen değerleri kabul etmekle birlikte, bunlara ulaşmak için toplum tarafından meşru kabul edilen araçları reddederler.

Merton, başarı özlemlerine meşru araçların kullanım olanaklarından yoksun oldukları için ulaşamayan alt sınıf üyeleri arasında yaygın görülen sapma davranışını bu kategori ile açıklar. **Merton** 1938 yılındaki Amerikan toplumuna baktığında alt sınıftan olanların, siyah ırkın üyelerinin, azınlıkların toplumsal statülerini yükseltmelerini, dolayısıyla toplumsal ve ekonomik güç kazanmalarını engelleyen bir toplumsal yapı görüyordu. Alt sınıf üyeleri, "iyi eğitim", "iyi bir iş" gibi toplumun kültürel açıdan değer atfettiği başarı ve güç hedeflerine ulaşma araçlarına, ya sınırlı sahip olmaları ya da bu meşru araçlardan tamamen mahrum olmaları nedeniyle, yeni araçlar ve yollar ararlar.

Merton bu kategoriyle sadece alt sınıfın mala karşı suçlarını değil aynı zamanda daha yüksek bir statüye ulaşmak için olanakları sınırlı kişilerin meşru olmayan yollara başvurmasını da açıklamaktadır. Örneğin zimmete para geçirmek gibi, beyaz yaka suçları da **Merton**'a göre, baskın kültürün başarı sembollerine ulaşma olanaklarının kısıtlandığı, sosyal hareketliliğin daraldığı toplumsal yapılarda bu kategoriyle açıklanır. İyi düzenlenmiş bir toplum, kişilerin genel başarı sembollerine ulaşmak için eşit fırsat ve olanaklara sahip olduğu bir yapıdır. Böyle bir toplumda kişiler toplumsal yapının koyduğu hedeflere ulaşmalarının yine aynı yapı tarafından engellendiğini görüp gerilim yaşamazlar.[17] Oysa amaçlar ve araçlar arasında adaletli ve eşit bir denge olmadığı toplumsal yapılarda, amaçlara ulaşmak için yaratılan gayrimeşru araçlar yaygınlaşmakta, giderek bu araçlara başvuranların sayısı artmakta ve gayrimeşru araçlar olağanlaşma eğilimi göstermektedir. Dezavantajlı grupta yer alan herkes bu kategoride yer almaz. Kişiler toplumsal konumlarında veya kişiliklerindeki farklılıklar nedeniyle gerilimi farklı şiddette hissederler. Ancak amaçlara, gayri meşru araçlarla ulaşma yoluyla uyum sağlayanların sayısının artması ve bu yolun olağanlaşması, giderek daha çok kişinin etkilenmesine ve meşru araçları kabul eden kişilerde de bu kabulün zayıflamasına neden olur.[18] Şikago mafyasının lideri *Al Capone*, **Merton**'a göre, yenilikçi gruba prototip olarak uymaktadır.

> "Bu bağlamda Al Capone, tüm üyelerine ekonomik refah ve toplumsal yükselme için dikey hareketlilik kanallarının daraltılmış veya tamamen kapatılmış olduğu toplumlarda ahlak dışı anlayışın ahlakın emrettiğinin karşısındaki galibiyetini temsil eder."[19]

17 MERTON, Social Structure..., s. 205-207.
18 MERTON, Social Structure..., s. 206.
19 MERTON, Social Structure..., s. 207.

Merton, şekilcilik (ritualism) adını verdiği üçüncü kategorideki kişilerin, daha önce amaçlara ulaşma gayretleri sosyal yapı tarafından engellendiği, bu amaçlara inanmaktan vazgeçerek mecburen kurumsallaşmış araçlara uygun hareket ettiklerini söyler. Bu kişiler bireyin çabasının hiçbir şeyi değiştirmediğini görürler ve statü özlemlerinin şiddetini düşürürler veya bu özlemlerinden vazgeçerler. Kurallara göre oynarlar; yani meşru araçlara uygun davranış sergilerler.[17] "Çok yükseklere bakarsan hayal kırıklığına uğrarsın" veya "ben elde ettikleriyle mutlu olmasını bilen bir insanım" diyerek, durumlarını rasyonelleştirirler.[18] **Giddens**, şekilcilerin kendilerini pek az ödül sunan sıkıcı işlere adadıklarını ekliyor.[19]

Merton dördüncü kategoriye geri çekilme (retreatism) adını vermektedir. Bu gruptaki kişiler hem kültürel amaçları hem de bunlara ulaşmayı sağlayan geleneksel araçları reddederler. **Merton**, statü ve başarı elde etmek için meşru araçlarla mücadele etmelerine rağmen başarısızlığa uğrayıp yenildikleri için geri çekilen, kaçan kişilerde alkolizm, uyuşturucu bağımlılığı, amaçsızlık içinde boş gezme gibi davranış kalıplarına rastlandığını söylüyor.[20] **Merton** 1938 yılında Amerikan toplumunda bu tür uyumsuz davranış kalıplarına az rastlandığını belirtirken, **Kızmaz** bu tür davranışların günümüz toplumunda yaygınlaştığına dikkat çekiyor.[21]

Beşinci kategoridekiler (isyan) kültürel amaçları ve meşru araçları reddederek yerine yenilerini yerleştirmektedirler. Toplumun geneline hakim olan amaçların ve toplumun geneli tarafından meşru kabul edilen araçların yerine alternatiflerini koyarak ayrı bir dünya oluşturan gençlik çetelerini **Merton** bu kategoride değerlendirir. **Merton**'a göre bu tip anomi toplumdaki yerleşik normların yeniden şekillenmesine veya yeni normların oluşturulmasına başlangıç teşkil edebilir.[22]

Merton'un kuramı modern zamanlara özgü bir gerilimden söz etmektedir. Bu gerilimin en yoğun yaşandığı yerler olarak da kentleri göstermektedir. Tıpkı kendisinin doğup büyüdüğü, göçmenlerin oturduğu, yoksul kenar mahallelerin de bulunduğu Phidelphia gibi büyük kentler. **Merton** yoksul kenar mahalleden talihinin yardımıyla kurtulurken, dezavantajlı gruplara ait dünyaya ilişkin bakışının, bu dünyanın içinden biri olarak şekillendiğini görüyoruz.[23] **Merton**'un kuramının temelinde toplumun maddi başarı saplantısı ve uyum olanaklarındaki eşitsizliğin yattığını görmekteyiz.

17 Şekilciler kurumsallaşmış araçları reddetmediği için, bu kategorinin gerçek bir sapma olup olmadığının tartışıldığını Zahir Kızmaz aktarıyor. KIZMAZ, Sosyolojik Suç Kuramlarının..., s. 155.
18 Barlas TOLAN, Çağdaş Toplumun Bunalımı: Anomi ve Yabancılaşma, Ankara, 1980, s. 76.
19 GIDDENS, Sosyoloji, s. 188.
20 MERTON, Social Sturcture..., s. 205.
21 KIZMAZ, Sosyolojik Suç Kuramlarının..., s. 155.
22 PFOHL, The Classical..., s. 265.
23 PFOHL, The Classical..., s. 262.

Kuramın toplumsal değerlerde ve kontrol mekanizmalarında çöküşe yol açan 1929 ekonomik kriz, - Büyük Buhran (Big Depression)- dönemini izlemesi önemli bir noktadır.

Toplumun her kesiminin maddi başarı amacına güdülenmediğini ileri süren **Robert Agnew, Robert M. Regoli, John D. Hewitt, Giddens** [17] gibi yazarların **Merton**'a yönelttiği eleştirilerde, özellikle ekonomik daralma dönemlerinde daha yoğun hissedilen maddi başarı saplantısının baskısıyla çelişen toplumsal gerçekliğin yarattığı gerilimin göz ardı edildiğini görüyoruz. Toplumun maddi başarı saplantısı ve alt sınıfın bu başarı hedefine doğru, bulduğu her yoldan ulaşma mücadelesinin ne boyutlara ulaşabileceğini görmek için **Horace Mccoy**'un Büyük Buhran döneminde Amerika'da düzenlenen bir dans maratonunu konu alan "Atları da Vururlar" isimli romanına bakabiliriz. Kişi başına düşen gelirin % 49.7 azaldığı, işsiz sayısının 13 milyonu aştığı Amerika'da alt sınıflar için hayatta kalmak, işsiz ve açlar yığınından sıyrılıp ön plana çıkarak mümkün görünmektedir. Bunun en "kolay" yolu şöhret olmaktır. Büyük Buhran döneminde diğer tüm iş sektörlerinde daralma, durma yaşanırken eğlence sektörünün genişlemesi, alt sınıfların toplumda genel kabul gören maddi amaçlara ulaşmak için alternatif bir araç olarak şöhret olmayı görmesini düşündürmektedir. Şöhret **Mccoy**'un kahramanlarının önünde başarının kapısını açabilecek tek anahtardır. 20 dakikalık molalarla hiç durmadan dans edecekleri, tek kişi ayakta kalana kadar devam edecek bu dans maratonuna bazıları sadece sokakta kalmamak ve yarışma sırasında açlıktan ölmeyecek kadar dağıtılan yemek için, bazıları ise şöhret avcıları tarafından keşfedilmek için girmişlerdir. Büyük Buhran yıllarında Amerika'yı baştan aşağı sarmış olan bu dans maratonlarında bodyguard olarak çalışan **Mccoy**, romanında aslında kendi gözüyle gördüklerini anlatmaktadır.[18]

Merton'un sınıflamasında yenilikçiler adını verdiği grubun toplumun geneline hakim olan maddi başarıya ulaşma amacını kabul eden, ama geleneksel araçlara ulaşımda engellenme yaşadıkları için geleneksel araçlara alternatif araçlar yaratan kişilerden oluştuğunu hatırlarsak; şöhreti alternatif araçlara, şöhret olmaya güdülenmiş alt sınıf üyelerini ise yenilikçilere örnek verebiliriz. Günümüz televizyon programlarının da hemen hemen hepsinin şöhret ve başarı vaadi üzerine kurulduğunu göz önüne alırsak, maddi başarı saplantısının toplumun ne kadar büyük bir kısmı üzerinde etkili ve bu motivasyonun ne kadar güçlü olduğunu daha iyi değerlendirebiliriz. Bu nedenle **Agnew, Regoli, Hewith ve Giddens**'ın **Merton**'a yönelttiği eleştirilere katılmıyoruz.

Merton'un yeterince üzerinde durmadığı bir diğer nokta olan

17 Bu yazarların eleştirilerinin ayrıntıları için bkz.: SHOEMAKER, Theories of Delinquency..., s. 107-108; GIDDENS, Sosyoloji, s. 188; KIZMAZ, Sosyolojik Suç Kuramlarının..., s. 156-157.
18 Horace MCCOY, Atları da Vururlar, (çev.: Ayşe Aksöz) İstanbul, 2005.

aynı uyum kategorisinde yer alan kişilerden neden bazılarının suç işleyip bazılarının suç işlemediği ve neden suç tiplerinin farklılaştığı hakkında ise **Richard Cloward** ve **Lloyd Ohlin** çalışmalar yapmıştır. **Merton**'un tahrik edici bir tez olarak değerlendirilen çalışmasının çok sayıda araştırmaya kaynaklık ettiğini, bir çok araştırmacı tarafından sahada teste tabi tutulduğunu ve yeniden formüle edildiğini görüyoruz.[17] **Cloward ve Ohlin, Merton** ve **Sutherland**'e ithaf ettikleri "Suçluluk ve Fırsat" isimli çalışmalarında, **Merton**'un anomi ve gerilim tezi ile **Sutherland**'in sapmanın günlük sosyal etkileşim içinde öğrenildiği görüşünü bir araya getirerek oluşturdukları *Aykırı Fırsatlar Kuramını* ortaya koymuşlardır.[18]

7- Aykırı Fırsatlar Kuramı

Cloward ve Ohlin'in ilgisi, geleneksel hedeflere doğru giden meşru yollarda tahditlerle karşılaşan insanların hoşnutsuzluk konumları üzerine yoğunlaşır.[19] Hoşnutsuzluk konumunun yarattığı hayal kırıklığı ve emellere kavuşmak için alternatif araç arayışı üzerinde tartışırken, **Cloward ve Ohlin**, "sapma örneklerine yol açan baskının sapmanın belirli kalıplarını tespit edemediğini" ileri sürerler.[20]

Bu noktada **Cloward ve Ohlin**'in hayal kırıklığını gidermek (düzeltmek) için mevcut yollar arasında yapılan tercihi belirleyen dinamikleri açıklamak üzere **Sutherland**'in sapmanın sosyal etkileşim içinde öğrenildiği önerisine başvurduklarını görüyoruz.[21] Onlar alt kültürü, engellenmiş fırsatların yarattığı gerilime kolektif bir sosyal uyum süreci olarak görürler.[22] Meşru fırsat kanalları gibi gayri meşru fırsat kanalları da eşit dağıtılmadığından, üç farklı suç alt-kültüründen söz edilebilir.[23]Üçünü de oluşturan sosyal gerilim kaynağı aynıdır; anomi üreten engellenmiş meşru fırsatlardır. Farklılığı yaratan ise, sapkın uyumda izlenen özgün kanallardır.[24]

Kriminal alt- kültür: Kriminal alt kültür, engellenmiş meşru fırsatlar deneyiminden gelen gayri meşru değerlerle temas halinde büyüyen çocukları ve gençleri içine almaya elverişlidir. Çocuk bu kültür içinde kıdemli suçlulara saygı göstermeyi öğrenir. Bu geleneğe katılan çocukları yönlendiren esas değer, suçluluğun ve suçlu davranışın başarıya ulaşma aracı olarak kabul edilmesidir. Yetenek ve bilgiyi kullanarak en kısa yoldan maddi kazanç ve güç

17 Aralarında Merton'un görüşlerini desteklemeyen verilere ulaştığını söyleyen çalışmaların da yer aldığı çok sayıda saha araştırmasının çoğunluğu Merton'un kuramını destekler niteliktedir. PFOHL, The Classical..., s. 264; ADLER-MUELLER-LAUFER, Criminology, s. 115-118.
18 Richard A. CLOWARD, Lloyd E. OHLIN, Delinquency and Opportunity, London,1960.
19 CLOWARD - OHLIN, Delinquency and Opportunity, s. 82-86.
20 CLOWARD - OHLIN, Delinquency and Opportunity, s. 40.
21 PFOHL, The Classical..., s. 266-268.
22 CLOWARD - OHLIN, Delinquency and Opportunity, s. 7-10.
23 CLOWARD - OHLIN, Delinquency and Opportunity, s. 19-21.
24 CLOWARD - OHLIN, Delinquency and Opportunity, s. 20-21; PFOHL, The Classical..., s. 267.

elde eden kişi "oyunda büyük sayı" yaparak grup içinde prestiji elde eder.[17]

Bu kültürde suçun kolektif bir anlamı vardır. Suçluluk, organize, disiplinli ve rasyonel olmalıdır. Alt-kültürün üyeleri, örgütlü suç iktidar yapısına ve sapmaya saygılıdır. Çocuk- genç dürüst, güvenilir, sadık ve sözünün eri ve cesur olduğunu ispatlayınca çeteye kabul edilir. Genç, profesyonel örgütlü faaliyetlere çırak olarak katıldığında üzerindeki anomiden kaynaklanan gerilimin şiddeti azalır. Artık meşru alemdekileri mümkün olan her fırsatta sömürülecek "enayi" olarak görmeğe başlar. Genç, çıraklığı sırasında hırsızlık malını alıp satanlar, malzemeciler gibi suçtan kazanç sağlayan bir kitleyle tanışır. Suçlu yaşam biçimine dahil olan genç, suç kariyerinde ilerledikçe yağma ve soygunla geçinen kefiller, entrikacı karanlık avukatlar, namussuz polisler, rüşvetçi politikacılar, hilekar işadamları ve rüşvete alışmış gardiyanlardan oluşan yeni bir dünyaya girer. Bu dünyada çevre edinmek için doğru adamı tanımak gerekmektedir.[18]

Çatışma alt-kültürü: Bu kültürün hakim olduğu çevrelerde, suç kariyerinde çıraklık yaparak başarılı gayrimeşru işlere ulaşmak imkânı sınırlıdır. Kıdemli suçlular yeteneksiz, başarısız ve örgütlenmemiş bir görünüm çizer. Bu çevrelerde yaşayan gençler başarıya giden sadece meşru araçlardan değil gayrimeşru araçlardan da mahrumdur. Bu kültürde genç, sapma davranışına ilişkin bilgiyi edinecek rol modelden yoksundur. Yetişkin dünyasıyla arasındaki bağ zayıftır, çetesine ise yürekten bağlıdır. Genç çetesinin şerefini ve kendi namusunu korumak için gönüllüdür ve bunu yapmak için elinde sadece cesareti vardır. Bu nedenle bu alt- kültürde şiddet önemli yer tutar. Neden başkalarından farklı davrandığına ilişkin açıklamaları zayıftır. Çeteler arasında prestij bakımından en altta görülen çatışma alt- kültüründen gelen bu çetelerde, şiddetin yönlendirilmesi kayıtsızlığı uyuma, ihtimamı ise statüye dönüştürmektedir.[19]

Geri Çekilmeci alt-kültür: Bu alt- kültür, çifte mağlubiyetin yarattığı bir bakış sergiler. Meşru ve gayri meşru yapıda kendine yer bulamamış, şiddet kültürü içinde de varlık sağlayamamış gencin her iki dünyadan da kaçışının yarattığı bu kültürde uyuşturucu, alkol gibi bağımlılık yapan maddelerin kullanımı yaşamın ağırlığından kaçmaya yarar ve bu dünyanın dışındaki zevkler olarak kabul edilir. Yeni hedefler ve yeni başarı kriterleri bu dünya içinde belirir. Meşru ve gayri meşru sistem içindeki fırsatlardan mahrum kalmış olan genç, kültürel hedeflere ulaşmak için hiçbir araca sahip değilse sosyal yapıdan tamamen kopmuş biri olarak yaşar.[20]

17 CLOWARD - OHLIN, Delinquency and Opportunity, s. 22.
18 CLOWARD - OHLIN, Delinquency and Opportunity, s. 23.
19 CLOWARD - OHLIN, Delinquency and Opportunity, s. 24-25.
20 CLOWARD - OHLIN, Delinquency and Opportunity, s. 25-27, 182-186.

Cloward ve Ohlin "Suçluluk ve Fırsat" isimli çalışmalarının ilk satırında,

> "Bu kitap, büyük kentlerdeki alt sınıfın yaşadığı bölgelerde bulunan yetişkin erkekler arasında da yaygın olan suçlu gençlik çeteleri ve alt kültürler hakkındadır."[17]

diye belirtmelerine rağmen, kuramlarının alt sınıf suçluluğuna yoğunlaştığı, orta sınıf suçluluğunu açıklamaya elverişli olmadığı gerekçesiyle eleştirildiğini görüyoruz. [18]

Aykırı Fırsatlar Kuramı bir çok ampirik çalışma ile desteklenmiştir. Örnek olarak, **Irving Spergel** 1964 yılında gençlik çeteleri üzerinde yaptığı araştırmada, çetelerin içinde bulundukları çevrede hakim olan kültür ve geçerli olan olanaklar ile çetelerin farklı özelliklerinin örtüştüğünü ispatlamıştır.[19] **Steffensmeier** ve **Farrington**'un 80'lerin sonlarında yaptıkları araştırmalarda, genç-çocuk suçluluğundaki kariyer basamaklarına ilişkin buldukları verilere ilişkin ulaştıkları sonuçlar **Cloward ve Ohlin**'in görüşlerini destekler niteliklerdir.[20] Kuramı destekleyen çalışmaların yanında, **James Short** ve **Fred Strodtbeck**'in Şikago'daki gençlik çeteleri üzerinde yaptıkları araştırmada, ebeveyn suçluluğunun yarattığı ebeveyn suç-alt kültürünün, çocuklar üzerinde daha kaplamsal çevrenin suç alt-kültüründen daha etkili olduğunu ileri sürmüşlerdir.[21] Çalışmalarında çocukların ekonomik beklentilerine ulaşma araçlarından mahrum olmalarından kaynaklanan bir hayal kırıklığının işaretine rastlamadıklarını belirten araştırmacılar, bunun nedenini de bu çetelerdeki baskın temanın kavga ve seksüel faaliyet olmasına bağlamışlardır.[22]

8- Damgalama Kuramı

Sosyal etkileşim sürecinin suçlu davranış üzerindeki etkisini bir başka açıdan analiz eden kuram, *Damgalama Kuramı*dır. Suçlu davranışı suçlunun kişilik özelliklerine veya toplumsal yapıya referans vererek açıklayan görüşlerden farklı olarak, suçlu davranışa diğer insanların ve ceza adalet sisteminin verdiği tepkiye ve bu tepkinin sonuçlarına dikkat çeken bu yaklaşımın, 1950'lerden sonra kuramsal gelenek içinde ortaya çıksa da kökenleri **George Herbert Mead** ve **Frank Tannenbaum**'un 1918 ve 1930'larda ileri sürdükleri görüşlere kadar dayanır. Mead kriminal damgalamanın ihtişamını "elinde kor ateşten bir kılıçla kapıda bekleyen ve insanları ait oldukları

17 CLOWARD - OHLIN, Delinquency and Opportunity, s. 1.
18 Frank Hagan, Introduction of Criminology'den naklen KIZMAZ, Sosyolojik Suç Kuramlarının..., s. 161.
19 SHOEMAKER, Theories of Delinquency ..., s. 132.
20 SHOEMAKER, Theories of Delinquency ..., s.133-134.
21 PFOHL, The Classical..., s. 273.
22 SHOEMAKER, Theories of Delinquency..., s. 133.

dünyalara göre ayıran bir meleğin" görüntüsüne benzetmiştir.[17] **Tannenbaum** ise "fişleme" terimini kullanarak tanımladığı suçlulaştırma sürecinde, sapma davranışına adeta refakat eden damgalamanın insanları uyumsuzluk diyarının derinliklerine itebildiğini savunmuştur.[18]

Tannenbaum'un görüşlerini genişleterek, *Damgalama Kuramının* varsayımlarını formüle eden 1951 yılında "Sosyal Patoloji" isimli eseriyle **Edwin Lemert** oldu. **Lemert** sembolik etkileşim kavramından yararlanarak damgalama sürecini ilk sapma ve ikinci sapma olarak iki aşamada incelemektedir.[19] **Lemert**'e göre ilk sapmadan ikinci sapmaya doğru giden süreç şöyle gerçekleşmektedir: (1) Kişi (çocuk) basit bir sapma davranışına başvurur (komşunun arabasına taş atmak gibi).Bunu (2) resmi olmayan basit toplumsal yaptırım izler.(komşu sinirlenir, kızar). (3) Çocuk ilk sapma niteliğinde eylemlere devam eder. (4) Daha kuvvetli ama hala resmi olmayan bir yaptırım uygulanır. (5) Yaptırımla karşılaşan çocuk bu yaptırımı uygulayanlara karşı kin ve düşmanlık duygularıyla yeni bir sapma davranışı içine girer. (6) Bu davranış resmi yaptırımla karşılaşır. Çocuk, çocuk mahkemesinde "çocuk suçlu" olarak yargılanır. (7) Çocuk, mahallesinde ve kurallara uyan akranları arasında "kötü", "suçlu" olarak damgalanır.(8) Damgalanmaya ve cezalandırılmaya tepki sapma davranışı pekiştirerek güçlendirir. (9)çocuk sapma davranışa biçilen sosyal statüyü benimser ve bu role uyum sağlamaya çalışır; kendisini "suçlu" olarak görür ve sapma davranışı sergileyen gençleri bulur, onlara katılır.[20] Bu noktada çocuk ikinci sapmayı, suçlu kimliğini benimsemiş ve bilinçlenmiş olarak gerçekleştirmektedir. Artık hem çevrede hem de çocuğun kendine ilişkin düşüncelerinde suçlu damgası çocuğa yapışmış durumdadır ve böylece çocuk suç kariyerinde ilerlemeye başlar.

Lemert'in sapmanın sosyal etkileşim içinde onaylanmamış davranış olarak anlaşılması gerektiği yönündeki görüşleri, 1962'de **Howard Becker'ın** editörlüğünü yaptığı Ötekiler (The Others) isimli çalışmada yankı buldu. Ötekiler isimli bu çalışmada, **Howard Becker**'in "Sapma ve Diğerlerinin Yanıtı" başlıklı çalışması ön plana çıkmaktadır.[21] **Becker**'e göre sapma, kişinin eyleminin niteliği olmaktan çok, diğerlerinin "suçluya" uyguladığı kural ve yaptırımın sonucudur. **Malinowski**' nin Trobriand Adası üzerine gerçekleştirdiği çalışmasında örnek verdiği toplulukça onaylanmayan

17 George Herbert MEAD, The Psicology of Primitive Justice'den naklen, PFOHL, The Classical..., s. 347.

18 PFOHL, The Classical..., s. 347; Frank TANNENBAUM, Crime and the Community'den naklen ADLER-MUELLER-LAUFER, Criminology, s. 180.

19 Edwin M. LEMERT, Social Pathology, McGraw- Hill, 1951, Crime Critical Concepts in Sociology Volume III, içinde, s. 8-12.

20 LEMERT, Social Pathology, s. 10.

21 Howard S. BECKER, Deviance and The Responses of The Others, Outsiders, 1963, Crime Critical Concepts in Sociology Volume III içinde, s. 2-8.

davranışlar ve bunlara yönelen tepkiye referans veren **Becker**, bir davranışın sapma olup olmadığının başka insanların o davranışa verdiği tepki olduğunu belirtmektedir.[17] Sapma davranışı tanımlayan kuralları yapanlar kimlerdir sorusunun yanıtı **Becker**'e göre, yüksek sosyal konumları kendilerine toplululuk üyelerinin uyması gereken kuralları koyma ve uygulama gücünü veren "manevi girişimciler" dir. Sapma davranışını tanımlayanlar ve kategorize edenlerin kim olduğunu sormak, **Giddens**'a göre aslında toplumdaki güç dengesine bakmayı gerektirir. **Giddens**, sapma kurallarının varlıklılar tarafından yoksullar, erkekler tarafından kadınlar, yaşlılar tarafından gençler, etnik çoğunluklar tarafından azınlıklar için düzenlendiğini söylemektedir.[18]

Becker, çocuk suçluluğu çalışmalarında orta sınıftan çocukların gözaltına alındıklarında, genellikle, yargısal sürecin ilerleyen aşamalarına geçmeden serbest bırakıldıklarının, ancak gözaltına alınan alt sınıf çocuklarının orta sınıf çocuklarına göre daima daha ileri aşamalardaki yargısal işlemlere konu olduklarının ortaya konduğunu belirtmiştir.[19] **Becker**'a göre bu farklılık her sapma davranışına verilen tepkinin aynı olmadığını ve davranışın öznesinin kimliğinin, diğerleri için taşıdığı anlama göre değişebileceğini göstermektedir. Sapmaya ilişkin kuralları koyanlar dışında kalanlara Dışardakiler (outsiders) adını veren **Becker**, sistemin kural koyanların kuralı ihlal edenlere tuzak kurdukları bir sürece dönüşebildiğini ileri sürmektedir. **Becker**, bu bağlamda, yanlışlıkla damgalamanın da mümkün olabileceğine dikkat çekmekte ve bu durumda da damgalamanın ikinci ve sonraki sapmaları tetikleyici sonuçlara sebep olacağını ifade etmektedir.[20]

Damgalama Kuramının, suç ve suçlu davranışı kuşatan sürece ve ceza adalet sistemine ilişkin orta sınıf varsayımlarını sorgulayan bir kuram olarak, kriminoloji üzerinde büyük etkisi olduğunu ve aynı çıkış noktasından hareket eden bir çok görüşün bu kuramda ifade bulduğunu görüyoruz.[21] Kurama yöneltilen eleştirilere kısaca değinirsek, en sık tekrarlanan eleştirinin kuramın ilk sapmanın nedenlerine ilişkin açıklama getirmemesi olduğunu görüyoruz. Ancak kuramın damgalama sürecini, yani sapmaya ilişkin toplumsal tepkinin kişinin ve ardışık sapma davranışlarının üzerindeki etkilerini incelemeye yoğunlaşması, kuramın zaafı olarak değil tercihi olarak değerlendirilebilir; çünkü kuram, esas olarak sosyal etkileşim kuramları arasında yer almakta ve sosyal etkileşimle sapma davranışını açıklayan kuramların varsayımlarını dışlamamaktadır. Kuramın varsayımlarının farklı metodolojileri izleyen bir

17 BECKER, Deviance and The Responses, s. 4-5.
18 GIDDENS, Sosyoloji, s. 189.
19 BECKER, Deviance and The Responses, s. 6.
20 BECKER, Deviance and The Responses, s. 6-7, ADLER-MUELLER-LAUFER, Criminology, s. 181, PFOHL, The Classical..., s. 351-352.
21 PFOHL, The Classical..., s. 351-359.

çok ampirik çalışmaya konu olduğunu ve çok sayıda çalışmanın bulgularının bu varsayımları desteklediğini görüyoruz. Örneğin **Platt**, damgalama sürecinin çocuk suçluluğunun ortaya çıkmasında önemli rol oynadığını çalışmalarıyla ortaya koymuştur.[17] Ampirik çalışmaların, özellikle damgalamanın, bir sonraki sapmaya neden olup olmadığı, kişinin kendilik algısını düşürüp düşürmediği üzerinde yoğunlaştığını ve bir çok çalışmanın kuramın varsayımlarını destekler sonuçlara ulaştığını görüyoruz.[18]

IV-TOPLUMSAL BOYUT OLARAK KENTSEL MEKÂN

Çalışmamızın başlığından (Kentte Suça Karışmış Çocuklarda Toplumsal Ortam ve Ceza Ehliyeti Araştırmaları) anlaşıldığı gibi kent, genel çerçeve olarak seçilmiştir. Kentte suça yönelen çocukların suçlu davranışını anlamayı amaçlayan bu çalışmada mekân, insan davranışları üzerinde etkisi olan, toplumsal bir boyut olarak ele alınmaktadır. **Harvey**'e göre toplumsal davranışın mekânsal boyutunun analize esas alınması, toplumsal davranışın doğasından kaynaklanan bir zorunluluktur:

> "Toplumsal davranışı kentin belli bir coğrafya, belli bir mekânsal biçim edinme yoluyla ilişkilendirmeliyiz. Bir kere bir mekânsal biçim yaratıldığında, onun toplumsal sürecin gelecek gelişmesini kurumsallaştırmaya ve kısmen de belirlemeye eğilimli olacağını kabul etmeliyiz."[19]

Mekânı özellikle de kentsel mekânı toplumsal davranışı açıklarken bağlam olarak ele alan yaklaşım, insanı toplumsal koşulları içinde değerlendirirken bu koşulların ürünü ve belirleyicisi olduğu gerçeğini göz önüne alan bir geleneğe bağlanmaktadır. "Mekân ve Suç İlişkisinde Farklı Yaklaşımlar" başlığı altında suçlu davranışı mekânla ilişkilendirerek açıklayan yaklaşımlara kısaca değinilecektir.

A-MEKÂN VE SUÇ İLİŞKİSİNDE FARKLI YAKLAŞIMLAR

İnsan davranışlarını anlamaya yönelen toplumsal araştırmalarda, kentsel mekânın bağlam olarak ele alınmasının, **Park**'ın 1915 yılında yayınlanan, "Kent: Kentsel Çevrede İnsan Davranışının Araştırılmasına Yönelik Öneriler" başlıklı makalesi ile başladığını söyleyebiliriz.[20] **Park**

17 ADLER-MUELLER-LAUFER, Criminology, s. 184.

18 SHOEMAKER, Theories of Delinquency..., s. 214-223. Bu kuramın varsayımlarını biz de çalışmamızın ilgili başlığında veriler ışığında gözden geçireceğiz. Bkz. Üçüncü Bölüm, C- Mekan ve İmkan- Gerçeklik ve Tahayyül, 4- "Çinçinden Subay,Polis Çıkmış mı ki Ben Olayım: Damgalama.

19 David HARVEY, Sosyal Adalet ve Şehir, İstanbul, 2003,s. 32.

20 Robert E. PARK, "The City: Suggestions for the Investigation of Human Behaviour in the Urban Environment, The American Journal of Sociology, V.20, No.5, March 1915, s. 577-612. İnsan davranışları

bu makalesinde, kentlerde kırsal mekânlardan farklı işbölümü, örgütlenme ve yaşam biçimin geçerli olduğu varsayımına dayanarak, kentsel mekânın ekonomik etkinlik ve işlevine göre bölgelere ayrıldığı görüşünü ileri sürmektedir. Park'ın bu makalesine 1925 yılında **Burgess ve Mckenzie** ile birlikte hazırladığı "Kent: Şikago" isimli eserinde yer verdiğini görüyoruz. Bu eser, çalışmamızın *Sosyal Çözülme Kuramı* başlığında değindiğimiz *Şikago Okulu* diye de bilinen, *"Ekolojik" (Çevrebilimsel) Kuramın* varsayımlarını ve yöntemini ortaya koymaktadır.[17]

Ekolojik yaklaşım öncelikle insana özgü olan durumların, insanın doğal çevresi içinde bir bütün olarak araştırılması gereğine dikkat çekmektedir. Ekolojik kuram, kentlerin mekânsal düzenlenme biçiminin toplumsal ilişkiler ve davranışlarla etkileşimi, kente özgü yaşam kültürünü kırsaldaki yaşam kültüründen ayıran özellikler gibi konular üzerinde yoğunlaşmaktadır. Ekolojik yaklaşıma göre yapılmış çalışmaların ortaya koyduğu, kentsel mekânların doğasına ilişkin sonuçlardan etkilenen sosyal bilimcilerin, (**Park**'ın yukarıda adı geçen makalesindeki önerdiği araştırma çerçevesini uygulayarak) kentte nüfus dağılımı, iş ve ticaret aktivitelerinin dağılımı, suçluluk oranlarının dağılımı gibi konularda, veriler toplayıp haritalar oluşturduklarını görüyoruz.

Sosyolojik Kriminoloji Kuramları başlığı altında değindiğimiz çocuk suçluluğunun kentsel mekândaki dağılımı ve özellikleri üzerinde yoğunlaşan **Shaw ve Mckay'in** *Sosyal Çözülme Kuramı,* **Sutherland**'in *Aykırı Birleşme Kuramı* da bu çalışmalar arasındadır.

Ekolojik yaklaşımın varsayımlarından yola çıkarak, suçlu davranışı açıklamaya çalışan bu kuramlarda, kentsel yapı toplumsal bir boyut olarak ele alınmaktadır. Kentsel ve kırsal mekânlardaki suç oranları ve suç tipleri arasında farklılıklar bulunduğu varsayımına dayanan bu çalışmalar, esas olarak XIX. Yüzyıl'dan itibaren sosyolojik düşünceye egemen olan gemeinschaft (cemaat) ve gesellschaft (cemiyet) ayırımına[18]ilişkin çözümlemelerden beslenmektedir.[19]

üzerinde coğrafi koşulların oynadığı role ilişkin görüşlerin Aristotales, Montesquieu gibi birçok düşünür tarafından dile getirildiğini biliyoruz. Nitekim, XIX. Yüzyıl sonlarında Guerry ve Quetel bu yaklaşımı devam ettirerek, iklim ve topoğrafyanın insan davranışları, özellikle kriminal davranış, üzerindeki etkilerini tespit etmeye çalışmışlardır. Fiziksel çevre ile suçlu davranış arasında ilişki arayan yaklaşımlar hakkında ayrıntılı açıklamalar için bkz.: DÖNMEZER, Kriminoloji, 206-212. Şikago Kuramının, insanın etkinlikleri ve ilişkileri aracılığıyla yaşadığı çevreyi nasıl biçimlendirdiğini ve çevrenin, toplumsal davranışları nasıl dönüştürdüğünü açıklamaya yönelik, bir "insan ekolojisi" oluşturduğunu görüyoruz. Bu nedenle çevrebilimsel yaklaşımın sistematik ilk ifadesini Şikago Kuramının açıklamalarında bulduğumuzu söyleyebiliriz.

17 Robert.E. PARK, E.W. BURGESS, and R.D.MACKENZIE. The City. Chicago, IL: University of Chicago Press,1925.

18 Gemeinschaft ve gesellschaft ayrımı, Tönnies'in kente ve kıra özgü farklılaşan toplumsal ilişkiler tipolojisini oluşturduğu klasik metinler arasında sayılan eserinde yapılmaktadır. Ferdinand TÖNNİES, Gemeinschaft ve Gesellschaft, Sonuç bölümü, (Çev.: Ahmet Aydoğan), Şehir ve Cemiyet içinde, İstanbul, 2000, s. 185-219.

19 Herman DIEDERICKS, Urban and Rural Criminal Justice and Criminality in the Netherlands since

Ancak kriminolojideki ekolojik yaklaşım içinde 1970'lerden başlayarak bu gelenekten ayrılan çalışmalar dikkati çekmektedir. Literatürde suçun mekân ve zamanda dağılımını inceleyen yaklaşımlara, genel olarak "Epidemiyolojik Kuramlar" adı verildiğini ve 1970'lerden sonra ortaya çıkan görüşlerin ise, "çevresel kriminoloji" (environmental criminology) veya "mekânı temel alan suç kuramları" (place-based crime theories) adı altında değerlendirildiğini görüyoruz.[17] Bu başlıklar altında yapılan çalışmalar, genel olarak "suçlu arama", "suçlunun mekânsal davranışı" ve "suçun en çok işlendiği sıcak noktalar" gibi kavramlaştırmalar üzerinden "durumsal suç önleme stratejileri" (situational crime prevention strategies)[18] üretmeye yönelmektedir. Kentte suça ilişkin veri ve istatistiklere dayanarak haritalar hazırlayan bu çalışmalar, olay önlemeye ilişkin görüşler ve teknikler üretmektedir. Kent tasarımcılarının ve kolluk kuvvetlerinin kullanımına sunulan bu suç önleme tekniklerinde, aslında sayısal bilgilerden yola çıkarak kentsel mekânlar "suç işlenme kapasiteleri ve potansiyelleri" açısından belirlenmekte; kentsel mekân bu veriler ışığında yeniden tasarlandığında ve kolluk gerekli teknolojiyle donatıldığında suçla mücadelenin kazanılacağı varsayımına dayanmaktadır.[19] Suç olgusuna "mevzi savunma" perspektifinden bakan bu yaklaşımlara kuram demek oldukça güçtür.[20] Bilimsel açıdan kuram, olguların nedenlerini, bir düzen içinde oluşup oluşmadıklarını ve aralarındaki ilişkileri aydınlatmaya ve bunların bağlı olduğu yasalar bulunup bulunmadığını ortaya koymaya çalışan bir düşünce sistemi olması nedeniyle, bilgi alanının soyut ve simgesel bir boyutudur.[21] Oysa yeni ekolojik yaklaşımların bu türünde, suçun en çok işlendiği mekânlar tespit edilerek suç gibi çok boyutlu bir olgu sadece bu noktadan hareketle açıklanmakta ve mekâna ilişkin kurgularla suçluluğun azaltılması ve önlenmesi amaçlanmaktadır. Bu açıdan durumsal suç önleme teknikleri, suça ilişkin sistematik ve kapsayıcı açıklamalar getirmekten çok,

the Middle Ages: Some Observations, The Civilization of Crime içinde, Ed.: Eric A. JOHNSON, Eric H. MONKKONEN, Chicago, 1996.

17 G.A CREWS. 2001. Epidemiology of Deviance. In: Bryant, C.D. (chief edi.), Adler, P.A., Adler, P., and Jay, C. (assoc. eds), Encyclopedia of Criminology and Deviant Behavior, Volume I: Historical, Conceptual, and Theoretical Issues. USA: Brunner-Routledge, Taylor and Francis Group, 143-147.

18 Durumsal suç önleme stratejileri, suçu bir tercih olarak kabul etmekte ve bu tercihin yapılmaması için, suça uygun koşulları sağlayan mekânı dönüştürerek o mekânda suç işlenmesini önlemeyi ve suçluların derhal yakalanabilmesini hedeflemektedir. R.V.G. CLARKE, "Situational" Crime Prevention, British Journal of Criminology, V. 20, 1980, s. 136-147.

19 Örneğin Oscar Newman "savunulabilir mekân" kavramsallaştırmasında, mekânların, doğru tasarımla suça karşı korunaklı hale getirilebileceğini ve bu yolla suçun önlenebileceğini ileri sürmektedir. Oscar NEWMAN, Defensible Space, Crime Prevention Through Design, Architectural Press, 1972, Crime Critical Concepts in Sociology V.I içinde, s. 302-315.

20 Özellikle Şehir ve Bölge Planlama ve Coğrafi Bilgi Teknolojileri alanında yapılan çalışmalarda bu yaklaşımların "yeni suç kuramları" olarak ele alınmasına rastlamaktayız. Aygün ARDOĞAN, Şebnem DÜZGÜN, Mekân ve Suç: Suç Haritalaması ve Diğer Analitik Yaklaşımlar, Emniyet Müdürlüğü Polis Dergisi, S. 36 (Özel Sayı) elektronik baskı.

21 Doğan ERGUN, Yöntemi Bulmak, 2.Baskı, Ankara, 2006, s. 57, Ruşen KELEŞ, Kentleşme Politikası, Ankara,1990, s. 65.

suçla mikro alanlarda mücadele etme tekniklerini ortaya koymaktadır.

Mekân, bu yaklaşımda insan davranışlarının toplumsal bağlamı olarak değerlendirmeye dahil edilmemektedir. Analizin merkezinde suçun gerçekleştiği yer olarak mekânın ele alınması, suç işleyen kişiyi ve onun yaşadığı mekânla ilişkisini gözden kaçırmaktadır. Suçu statik ve indirgemeci bir bakışla ele alan yaklaşımın uygulamada çoğu zaman, "hattı müdafaa" işlevine dönüştüğünü söyleyebiliriz. Nitekim Ankara'da suçun en çok işlendiği yerler arasında sayılan Kızılay'da mendil, çiçek vs. satan çocuklar, polisin kendilerini arabaya bindirip başka yerlerde bıraktığını anlatmaktadırlar. Çocuklardan biriyle Kızılay'da yapılması planlanan bir görüşme çocuğun, polisin kendilerini Sıhhiye'den ileri geçirmediklerini söylemeleri nedeniyle Ulus'ta yapılabilmiştir. Mekânın "durumsal suç önleme stratejileriyle" suçtan korunması, mekâna ve suça ilişkin toplumsal tahayyüldeki egemen kodlar üzerinden gerçekleştiği için, uygulama bir tür damgalama ve mekânsal farklılaşmayı vurgulamaktadır.[17]

Mekân ve suç ilişkisini Şikago Okulunun varsayımlarından hareketle araştıran, dolayısıyla mekânı toplumsal bir boyut olarak ele alan bir çok çalışmanın, kentsel ve kırsal suça ilişkin verileri karşılaştırarak kentleşme ve modernleşmeyle suçun niteliğinde ve niceliğinde dönüşüm olup olmadığını bulmaya yöneldiğini görüyoruz. Kentleşme ile suç arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalar, kentsel ve kırsal mekânlarda, sanayi ve tarım bölgelerinde ve kentlerin belli alanlarında suçun dağılımını karşılaştırmakta, suç tiplerinde bu alanlara göre bir farklılaşma olup olmadığını sorgulamakta, suçta tekerrürün bu bölgelerde nasıl bir dağılım gösterdiğini saptamaya çalışmaktadır.

Suç işleme oranlarının ülkenin her bölgesinde ve kentinde eşit dağılmadığını toplumbilimciler 1800'lerde fark edip endüstrileşmenin yoğun olduğu bölgelerde suç ve suçluya ilişkin farklılaşmayı çalışmalarında ortaya koymuşlardır.[18] Suçluluğun yerel topluluğa özgü örneklerini (community patterns of delinquency) inceleyerek suçlulukta kentsel-kırsal farklılığının veya benzerliğinin boyutlarını ortaya koymaya çalışan araştırmaları esas olarak iki grupta toplayabiliriz. Modernleşmenin suç üzerindeki etkilerini olumlu yorumlayan ilk yaklaşıma göre modernleşmeyle gelen toplumsal gelişmeler

17 Durumsal suç önleme stratejilerinin altını çizdiği damgalama ve mekânsal farklılaşmanın, çocukların algılarında nasıl belirdiğini mekansal damgalamayı incelediğimiz "ÇİNÇİNDEN SUBAY, POLİS ÇIKMIŞ MI Kİ BEN OLAYIM": DAMGALAMA başlığı altında çocukların ifadeleri ışığında değerlendireceğiz.

18 Alison 1840 yılında İngiltere'de yaptığı çalışmada endüstri devriminden sonra hızlı kentleşme ve yoğun nüfus hareketlerinin toplumsal durumlarda yarattığı değişiklikleri tespit etmiştir. Archibald ALISON, *The Principles of Population, and their Connection with Human Happiness,* V.: 2, Edinburgh,1840; Bu dönemde yapılmış kentleşmenin sonuçları üzerine yerel topluluk düzlemindeki (community-level studies) çalışmaları Wilks aktarıyor. J.A.WILKS, Ecological Correlates of Crime and Delinquency, Washington DC.1967,s. 138-157

suçların şiddetinin azalmasına ve adam öldürme suçunun daha az işlenmesine neden olmuştur. XIX. Yüzyılın ortasında batı toplumlarının bir çoğunda suç istatistiklerini inceleyen toplumbilimciler, suç işleme oranlarındaki dönemsel azalmayı, endüstrileşmeyle gelen gelişimin suçlu davranışın doğası üzerindeki olumlu etkisi olarak yorumlamıştır. Suç istatistiklerinde cana karşı işlenen suçların olduğu ilk sırayı mala karşı suçların alması bu araştırmacılar tarafından, modernleşmeyle birlikte suçun sadece şiddetinin değil oranının da azalacağı ve suçun modernleşerek kontrol edilebilir hale dönüşebileceği yolunda tahminler yapılmasına neden olmuştur.[17] Modernist yaklaşım, modernleşmenin suç ve suçluluk üzerinde olumlu etkileri olduğunu savunurken diğer yaklaşım, aynı istatistiklerden mala karşı suçların, yüksek kentleşme olan bölgelerde arttığı sonucuna varan araştırmalar ortaya koymuştur. Endüstrileşen kentlerde suçluluk oranları artarken kırsal mekânlardaki suçluluk oranlarının artmadığını tespit eden bu çalışmalarda, suçluluk kentleşme ve ona bağlı modern yapıların kaçınılmaz bir bedeli olarak değerlendirilmiştir. Kırsal-kentsel dikotomisinin bu alanda yapılan çalışmaları, yakın bir tarihe kadar modernizm ve kentleşme yanlıları –muhafazakar ve geleneksel toplum yanlıları olarak ikiye ayırdığını görüyoruz.[18] Modernleşmeye yönelik eleştirilerin güçlenmesiyle birlikte kente özgü suçlar ve kırsal suçlar ayırımı üzerine tespitler yapan çalışmaların, muhafazakar gelenekten farklı bir yaklaşım kazanarak çeşitlendiğini görüyoruz. [19]

Özellikle XX. yüzyılın ikinci yarısında kentleşme ve suç ilişkisi üzerine yapılan çalışmaların sayısında önemli bir artış yaşanmıştır. Toplumbilimcilerin yerel topluluk (community level) düzlemindeki araştırmalarda aynı istatistiklerden farklı sonuçlar çıkarması[20] bizim araştırmamız açısından çok önemli bir noktaya dikkat çekmektedir. Bu araştırmalarda kullanılan istatistikler aynı olsa da kent ve kır tanımı farklı yapılmaktadır.[21] Kent bu

17 Bu yaklaşımla yapılan araştırmalar için bkz.: John D. ROGERS, Theories of Crime and Development: An Historical Perspective, The Journal of Development Studies, , V.: 25 I.: 3, April 1989, s. 318.

18 Eric A. JOHNSON, Urban and Rural Crime in Germany, 1871-1914, The Civilisation of Crime içinde,s. 217-218; DIEDERICKS, Urban and Rural Criminal Justice..., The Civilisation of Crime içinde,s. 153. Örneğin Clinard, 1941 ve 51'de Iowa'da, 1955'de İsveç'de yapılmış çalışmalardan elde edilen sonuçlara göre, kırsal suç oranlarının kentsel suç oranlarındaki artışı yakaladığını ve kırsal alanda işlenen mala karşı suçların kentsel alandaki mala karşı suçlardan iki kat hızlı arttığını ortaya koyarak suçlu davranışın doğasının kent-kır ayrımına göre çok fazla farklılaşmadığını savunmuştur. Marshall B. CLİNARD, The Relation of Urbanization and Urbanism to Criminal Behaviour, Urban Sociology içinde, 2.edition, Chicago,1970, s. 541-542.

19 ROGERS, Theories of crime...,s. 314-319.

20 Örneğin, Spector, 1975 yılı istatistiklerine dayanarak Amerikan kentlerinde şiddet ile kentleşme arasında belirgin bir ilişki olmadığı sonucuna varırken aynı istatistikleri inceleyen Sheldon, bunun tam tersi sonuçlara ulaşmaktadır. Sheldon mala karşı suçların ve suçta tekerrürün kentsel alanlardaki yüksek oranına dikkat çekmektedir. Sheldon DANZIGER, Explaning Urban Crime Rates, American Society of Criminology, V.14,No.2, August 1976.

21 Bu durumu Flango ve Sherbenou "Suç Ekolojisi Araştırmalarında Sorunlar" başlığı altında incelemektedir. Yazarlar, kentsel tanımdan kaynaklanan sorunun yanı sıra istatistiklerin tek tip olmaması ve farklı araştırma yöntemlerinin kullanılmasının da bu farklı sonuçların ortaya çıkmasında etkili olduğunu vurguluyorlar.

çalışmalarda, nüfus yoğunluğu ve büyüklüğü gibi fiziksel özellikleriyle ve idari bir birim olarak ele alınmakta ve her araştırmacı kırsal mekânlardaki nüfus yoğunlaşmaları (kentleşen kırsal) ile kentsel bölgelerdeki düşük nüfus yoğunluğuna sahip bölgeleri (kırsallaşan kent) farklı sınıflamaktadır.[17] Böylece kentin sadece fiziksel boyutu yardımıyla tanımlanması yerel topluluklar düzleminde gerçekleştirilen kriminoloji araştırmalarının ulaştığı sonuçları büyük ölçüde etkilemektedir. Bu nedenle kentsel mekâna ilişkin kavramlaştırmalar ve algılar önem taşımaktadır. Çalışmamızda mekânın, özel olarak kentsel mekânın hangi anlam ve içerikte kullanıldığını ortaya koymak amacıyla mekâna ilişkin kavramlaştırmalar ve algıların çözümlenmesine geçiyoruz.

B- MEKÂNA İLİŞKİN KAVRAMLAŞTIRMALAR VE ALGILAR

Kenti tanımlarken nüfus yoğunluğu ve büyüklüğü gibi sayıların, tek belirleyici ölçüt olarak kullanılmasının, kent olgusunu anlamak için sistematik bir yaklaşımı benimseyenler tarafından öteden beri eleştirildiğini görüyoruz.[18] Kentsel mekânın ilk fark edilen özelliği elbette çok sayıda insanın yerleşim yeri olmasıdır.

Ancak mekânı kentsel kılan özellik, bu yoğunluktan çok yoğunluğun sonuçlarıdır. Nitekim kentteki nüfus yoğunluğu insan etkinliklerinin ve karşılıklı etkileşim sürecinin farklılaşarak karmaşıklaşmasına neden olur. Kenti toplumsal bir varlık (entity) olarak değerlendirmemizin nedeni de, kentte üretim tüketim gibi toplumsal etkinliklerinin ve kültürel süreçlerin kırsal yaşamdaki biçimlerinden farklı bir dönüşüm geçirerek, kente özgü yaşam biçimini belirlemeleridir.

Ekolojik Kuramın öncülerinden **Wirth**, kent sosyolojisinin klasik metinlerinden biri olan çalışması "Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentlileşme"de "kent yalnızca günümüz insanına daha büyük bir oranda iş ve yerleşim olanakları sunan bir yer değildir, aynı zamanda dünyanın en uzak yerlerindekileri kendine çeken, türlü bölgeleri, insanları ve etkinlikleri bir düzene göre biçimlendiren, ekonomik, siyasal ve kültürel yaşamın öncüsü ve denetleyicisi konumunda olan bir merkezdir." diyerek kentin toplumbilimsel tanımının fiziksel boyutundan daha fazla dinamiği içermesi gerektiğine dikkat çekmektedir.[19]

Victor Eugene FLANGO, Edgar L.SHERBENOU, Poverty, Urbanization and Crime, American Society of Criminology, V.:14, No.: 3, November 1976, s. 332-334.

17 Clinard'ın birden çok araştırmanın verilerini karşılaştırırken bu tanımlama sorununu aşmak için hafif (slight) kentleşmiş kırsal alanlar: köy, orta (moderate) kentleşmiş kırsal alanlar: kasaba, yaygın kentleşmiş alanlar: kent olarak sınıfladığını görüyoruz. Clinard 5.000 nüfus üstü olan her kenti aynı kategoride değerlendirirken Flango ve Sherbenou 840 yerleşim alanını 100.000 nüfusun altındaki ve üstündekiler şeklinde ayırmaktadır. CLİNARD, The Relation of...,s. 546; FLANGO- SHERBENOU, Poverty, Urbanization...,s. 338.

18 Louis WIRTH, Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentlileşme, 20.Yüzyıl Kenti içinde, s. 80-85.

19 WIRTH, Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentlileşme, s. 78.

Kentleşme ve suç konusundaki kriminolojik araştırmalarda ulaşılan, farklı sonuçların da ortaya koyduğu üzere, mekânın insan davranışlarının anlaşılması için elverişli bir arka plan sunması, mekânın nasıl anlaşıldığı sorunuyla yakından ilgilidir. Yaşanılan mekân, aslında varolma biçimini belirleyen bir boyuttur. **Heidegger** "İnşa Etmek, Yerleşmek, Düşünmek" başlıklı makalesinde "olmak ve yerleşmek" kelimelerinin Sanskritçe aynı etimolojik kökenden geldiğini ve bağlantılı kavramlar olduğunu ortaya koymaktadır. **Heidegger**'e göre "yerleşmek", aslında"varolmaktır". Dünyada varolmak da kendi konutunu "inşa etmektir".[17] Nitekim Arapça'da "istiva" kelimesinin "yerleşmek, oturmak" gibi anlamlarının yanı sıra, bir tür "varoluşu", "istikrar kurmayı" da işaret ettiğini görüyoruz.[18]

Dilin simgesel olarak belirlediği mekân ve insanın "varolma, yapma ve düşünme biçimi" arasındaki ilişkiyi konu alan incelemeye **Lefebvre,** "toplumsal yerbilim"[19] araştırması adını verirken mekânı ontolojik bir kategori olarak ele almaktadır.[20] Mekân kuramının bir başka önemli ismi **Harvey** ise, mekânsal biçimlerin, "içinde toplumsal süreçlerin oluştuğu cansız nesneler değil, toplumsal süreçleri, bu süreçlerin mekânsal olmasıyla aynı tarzda içeren şeyler" olarak görülmesi gerektiğini vurgular. **Harvey**'e göre mekân, insanı biçimlendiren ve onun tarafından biçimlendirilen toplumsal bir boyuttur; bu nedenle anlam sistemleri ile mekân arasındaki ilişki önemlidir.[21]

Mekânın sosyal analizine ilişkin son dönem kuramsal çalışmalarda, -genel olarak söylersek kent sosyolojisi çalışmalarında- kır-kent dikotomisinin büyük ölçüde aşıldığı ve kentsel mekânın bu dikotomiden yola çıkılarak tanımlanması yaklaşımının, terk edildiği görülmektedir.[22] Bu yaklaşımın yerini kentsel mekânın, kente özgü yapılardan ve süreçlerden yola çıkılarak belirlenmesi yaklaşımı almaktadır. Nitekim **Shaw** ve **Mckay,** kentsel mekânda çocuk suçluluğunu konu alan araştırmalarında, kentsel ve kırsal farklılaşmayı anlamak için en iyi temelin, kentleşmeye ilişkin sürecin analiziyle elde edileceğini belirtmektedir.[23] **Lefebvre'**e göre de kentleşme ve sanayileşme, "toplumunbilimi"nin başlangıç noktasını" oluşturan sürecin çifte görünümüdür.[24]

17 Martin HEIDEGGER, Poetry, Language, Thought içinde, "Building, Dwelling,Thinking", (trans.: Albert Hofstadter), NY, 1975'den tıpkı elektronik baskı , http://evans-experientialism.freewebspace.com/heidegger7a.htm erişim tarihi 01.06.2006.

18 AALULBAYT ULUSLARARASI ARAŞTIRMA GRUBU, Hermenutik ve Tefsir İlimi, http://quran.al-shia.com/tr/maqalat/ erişim tarihi 1 Ağustos 2006.

19 Henri LEFEBVRE, Modern Dünyada Gündelik Hayat, (çev.: Işın Gürbüz) İstanbul,1998, s. 180.

20 Matt GOTTDIENER, Mekân Kuramı Üzerine Tartışma: Kentsel Praksise Doğru, Praksis, S. 2, 2001, s. 253-259.

21 HARVEY, Sosyal Adalet ...,s. 16-19.

22 Murray BOOKCHİN, Kentsiz Kentleşme (Yurttaşlığın Yükselişi ve Çöküşü), (çev.: Burak Özyalçın), İstanbul, 1999, s. 10-16,31-34.

23 Clifford SHAW Henri MCKAY, Juvenile Delinquency in Urban Areas, Chicago, 1969, s. 17-18.

24 LEFEBVRE, Modern Dünyada....s. 53.

"Kentselin sınırlarının" çizilmesinin ideolojik-politik-ekonomik olmak üzere üç düzeyde yapılan çözümlemeyle mümkün olduğunu belirten mekân kuramının önde gelen düşünürü **Castells** ise, kitlesel tüketimin (mass consumption) kentsel mekâna özgünlük sağladığını ifade etmektedir.[17] Kuramcıların çoğunun üzerinde anlaştığı nokta, modernitenin arka planı olan kentsel mekânı ortaya çıkaran sürecin üretim ve-veya tüketim biçimindeki farklılaşma olduğudur.[18] "Kitlesel tüketim" "toplumsal (yeniden) üretim" kavramlarıyla analiz edilmeye çalışılan karmaşık ve kapsamlı kentleşme süreci mekânsal eylemin oluşumu üzerinde etkili olmaktadır.

Mingione, mekânsal oluşum ile sanayileşme ve sermaye birikimini ilişkilendirmektedir.

> "Sermaye birikiminin ve onun sömürücü, çelişkili doğasının ilk kertedeki mekânsal sonucu, toplumsal ilişkilerin mekânda eşitsiz veçelişkili dağılımıdır. Bu sorunlar altkümesi, bölgesel azgelişmişlikler, dengesizlikler, kentsel yoğunlaşma, varoşlaşma, kentsel eşitsizlikleri içerir." [19]

Kentleşmenin sanayileşmeyle değil, işsizlik veya enformel sektörle birlikte oluştuğu toplumlarda eşitsizlik ve dengesizliğin doğurduğu gerilim, üretim alanından yeniden üretim alanına kaymaktadır.[20] Gündelik hayatın geçtiği kentsel mekânlar, özellikle konut alanları, sadece barınak değil, toplumsal etkileşim ve güç ilişkilerinin doğal sahnesidir. Bu mekânlar arasındaki farklılıklar mekân sakinlerinin kamusal imkânlara ulaşma/ ulaşamama dolayısıyla yaşam kalitesini belirlemektedir.[21] Mekânda aynı zamanda bu imkân ve imkânsızlıkların yeniden üretiminin de gerçekleşmesi orada yaşayan çocuklar ve gençler yani yeni kuşaklar açısından önemli sonuçlar doğurmaktadır. Mekân ve yaşama şansı ilişkisini sahadan elde ettiğimiz veriler ışığında Üçüncü Bölümde irdeleyeceğiz.

---

17 Manuel CASTELLS, Kent, Sınıf, İktidar, (çev.: Asuman Erendil), Ankara, 1997, s. 14.

18 Lefebvre'in kuramında vurgu üretim ve yeniden üretim kavramının üzerindedir. Ona göre kentsel mekânda üç düzeyde yeniden üretim söz konusudur: Biyolojik yeniden üretim, işgücünün yeniden üretimi ve üretimin toplumsal ilişkilerinin yeniden üretimi. Henri LEFEBVRE, The Production of Space, (Trans. Donald Nicholson-Smith) 2001,UK, s. 32.

19 Enizo MİNGİONE, Social Conflict and the City, UK, 1981, s. 21-22.

20 MİNGİONE, s. 57.

21 Sema ERDER, Kentsel Gerilim, 2. Baskı, Ankara, 2002, s. 26-30

İKİNCİ BÖLÜM
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Yöntemi bulmak ve bilimi oluşturmak gerekir

Jean-Paul Sartre[17]

I- ARAŞTIRMA ALANININ BELİRLENMESİ

Yöntem açısından belirtilmesi gereken öncelikli nokta, bu araştırmanın suça karışmış çocukları nesnel bir demografik kategori (grup) olarak tanımlamak ve "ölçmek" gibi bir problematikten yola çıkmadığıdır. Bu nedenle Türkiye'de kentte suça karışmış çocukların bütününü -"evren"i- "temsil edebilecek" bir "örneklem" arayışına gidilmemiştir. Bu tercihin nedeni, araştırılan konunun doğasından kaynaklanan niteliğinde yatmaktadır. Ülke genelinde "suça karışmış çocuklar" adını verebileceğimiz bir evreni tanımlayabilecek kriterler belirlemek ve indirgemeci olmayan bir yaklaşıma bağlı kalarak evrenin tamamını kapsayan bir kategori tanımlamak tutarlı bir metodoloji açısından oldukça güçtür.

Bu konudaki ilk güçlük, resmi makamlara intikal eden olaylar ile "varlığından habersiz kalınmış, ancak gerçekte işlenmiş bulunan suç" sayısı arasındaki farktan kaynaklanmaktadır. Kara rakam veya saklı suçluluk adı verilen suçluluğun karanlıkta kalan kısmı, adli kayıtları ve polis kayıtlarını esas alan bir çalışmada suçluluğun gerçek verilerine ulaşmayı güçleştirmektedir.[18] **Can**, saklı suçluluğu da içeren bir yaklaşımla suç gerçekliğinin üç düzeyde anlaşılabileceğini belirtmektedir:

" 1. Gerçek suçluluk (Saklı suçluluk, kuşkusuz bu bölüm içinde yer almaktadır.)

2. Görünür suçluluk (Adalet organlarına bildirildiği halde, sonradan uzlaşma nedeniyle hükme bağlanmamış, dolayısıyla istatistiklere geçmemiş olan suçlar da buraya eklenebilir)

17 Jean Paul SARTRE, Yöntem Araştırmaları: Diyalektik Aklın Eleştirisi, Üçüncü Basım, (Çev.: S. Rifat Kırkoğlu) İstanbul, 1988 s. 41.

18 İşlenmiş suçlar -resmi makamlara intikal etmiş suçlar- işlenmiş, resmi makamlara bildirilmiş ve mahkemelerde hükme bağlanmış suçlar arsında değişmez bir oran olduğu görüşü artık terkedilmiştir ve kara rakamın gerçek suçluluğa ilişkin değerlendirmelerde taşıdığı önem giderek artmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz.: CAN, Toplumsal İnsanın Evrensel Doğası., s. 451-456.

3. Yasal Suçluluk" [17] (istatistiklere konu olan suçluluk)

Nitekim, tespit edilemediği için saklı suçluluğu değerlendirme dışı bıraksak da suç gerçekliğine ilişkin bu üç farklı düzey araştırma konumuz açısından önem taşımaktadır. İstatistiklere göre, 2004 yılında emniyete getirilen çocuk sayısı 51 bin 900 iken hakkında dava açılan çocuk sayısı 35 bin 448'dir.[18] Davası mahkumiyetle sonuçlanan çocuk sayısının ise 8031 olduğunu ve mahkumiyet kararı verilen çocuklardan 627'sinin yani % 7,8'nin hürriyeti bağlayıcı ceza alarak infaz kurumuna yerleştirildiğini aşağıdaki tabloda görüyoruz.

Tablo-4 Mahkumiyet kararı verilen suç türlerine ilişkin oranlar

ÇOCUK MAHKEMELERİNCE HAKLARINDA MAHKUMİYET KARARI VERİLEN SANIKLARIN YAPTIRIM TÜRLERİNE GÖRE DAĞILIMI (1/1/2004-31/12/2004)					
Hürriyeti Bağlayıcı Ceza	Para Cezası	Hürriyeti Bağlayıcı Ceza ve Para Cezası Birlikte	Erteleme	Diğer Tedbirler	Toplam
627	1550	245	3989	1620	8031
%7,8	% 19,3	% 3,1	%49,7	%20,2	%100

http://www.adli-sicil.gov.tr/Istatistikler/1996/cocuk9.htm adresinden uyarlanarak hazırlanmıştır.

Görüldüğü üzere açılan davalarda suçları mahkeme tarafından sabit bulunan çocuklardan büyük kısmına verilen ceza tecil edilmektedir. Açılan davalardan ancak bir kısmında çocuklar hüküm alarak infaz kurumuna yerleştirilmektedir. Bu nedenle infaz kurumlarında tutulanlar, suça karışmış çocukların ancak bir kısmını oluşturmaktadır ve bu grubu araştırma evreni olarak alan herhangi bir çalışmanın konusu suça karışmış çocuklar değil hüküm almış çocuklar olarak ortaya çıkmaktadır. Hakkında dava açılmış çocuklardan oluşan grubu suça karışmış çocuklar kümesinin karşılığı olarak ele almak da bu noktada çözüm değildir; çünkü savcıların daha önce suç kaydı olmayan çocuklar hakkında iddianame düzenlemeyip nasihat ederek onları serbest bırakması sık rastlanan bir durumdur.

Araştırma konusunun doğasına özgü bu durum, araştırmanın yürütüleceği alanın belirlenmesinde etkili olmuştur. Saha uygulamasının ilk durağı olan Ankara Çocuk Mahkemelerinde izlenen duruşmaların, incelenen dosyaların ve çocuklarla yapılan görüşmelerin sonucunda araştırma konusu ve alanının kendine özgü niteliklerinin anlaşılması, yöntemsel bir tercih yapma

17 CAN, Toplumsal İnsanın Evrensel Doğası, s. 453.
18 Devlet İstatistik Enstitüsü, Güvenlik Birimlerine Gelen veya Getirilen Çocuk İstatistikleri, 2004 Yıllığı.

zorunluluğunu da beraberinde getirmiştir. Araştırmanın, sürecin sadece bir aşamasıyla sınırlanması tercih edildiğinde (örneğin araştırma alanı, kovuşturma aşamasını esas alan bir çalışmada kolluk birimleriyle, infaz aşamasını esas alan bir çalışmada ise cezaevi- ıslahevi ile sınırlanmaktadır.) çocuk suçluluğunun farklı boyutlarına ilişkin bilgiyi bütüncü bir yaklaşımla yorumlamak oldukça güçleşmektedir. Örneğin infaz aşaması ile sınırlanan bir çalışmayı ele alırsak önümüze şöyle bir tablo çıkar: TCK'da "Cinsel Dokunulmazlığa Karşı Suçlar" (cinsel suçlar) başlığı altında düzenlenen suçlardan birini işlediği gerekçesiyle hüküm giymiş veya bu suçlardan birinin sanığı olarak tutuklanmış çocukların, genel olarak tutuklu- hükümlü çocukların toplamına oranı 2004 yılı istatistiklerine göre (2477/236) yani % 9.5'dür. Oysa aynı yıl emniyet birimlerine cinsel suçlardan birinin şüphelisi olarak getirilmiş çocukların, emniyete şüpheli olarak getirilmiş çocukların toplamına ait sayı içindeki oranı % 0,89 (binde 8,9) dur. Yine aynı yılın istatistiklerine göre infaz kurumlarında hükümlü veya tutuklu bulunan kız çocuklarının sayısının toplam tutuklu veya hükümlü çocukların sayısına oranı (2477/40) yani % 1.6 'dır. Oysa şüpheli olarak emniyet birimlerine getirilen kız çocuklarının sayısı toplam sayı içinde % 13'ü oluşturmaktadır.[17] Bu örneklerden de anlaşıldığı gibi sürecin sadece bir aşamasını esas alarak araştırma alanı belirleyen bir çalışmanın elde ettiği resim diğer aşamalara ait resimden oldukça farklı olmakta ve bu nedenle bütüncü bir bakış ortaya koyamamaktadır.[18] Buna karşılık kolluk kuvvetlerince tutulmuş çocuğa uygulanan adli kovuşturma- soruşturma- yargılama ve infaz aşamalarından birine indirgenmemiş yani sürecin tamamını kapsayan bir çalışma alanı, araştırmacıya çocuk suçluluğuna ilişkin bilgiyi yorumlamak için bütüncü ve tutarlı bir perspektif oluşturma imkânını sağlamaktadır.[19] Bu gerekçelerle, çalışma alanı çocuk mahkemeleri, çocuk polisi, Adli Tıp Şubesi, Kapalı Çocuk Cezaevleri ve Islahevlerini kapsar biçimde belirlenmiştir.

17 http://www.adli-sicil.gov.tr/Istatistikler/1996/cocuk9.htm; Devlet İstatistik Enstitüsü, Güvenlik Birimlerine Gelen veya Getirilen Çocuk İstatistikleri, 2004 Yıllığı.

18 Araştırma alanını infaz kurumlarıyla sınırlayan bir çalışma, kız çocuklarının erkek çocuklarına oranla daha az suç işlediklerini tespit etmekle yetinirken, şüpheli olarak emniyete getirilmiş erkek çocuklarına oranla kız çocuklarının hakkında hüküm veya tutuklama kararının daha az verildiğini gözden kaçıracaktır. Islahevlerinde gerçekleştirilen bu çalışmada olduğu gibi: Mehmet Akif SÖZER, Çocukların Eğitim Durumları ve Geleceğe İlişkin Beklenti Düzeylerinin Temel Toplumsal Ortamlardan Aldığı Etkiler (Islahevlerinde Kalan Çocuklar Üzerinde Bir Araştırma) Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2003, s. 73. Aynı şekilde, hükümlü istatistiklerini esas alan bir çalışma, "Ülkemizde En çok İşlenen Çocuk Suçları" başlığı altında adam öldürme suçlarından sonra ikinci sırada cinsel suçları incelemekte ve cinsel suçtan hüküm giyme oranının, sadece hüküm giyen çocuklar için geçerli olduğunu göz ardı ederek "suç işleyen çocuklar" grubunun tamamında geçerli bir durummuş gibi yorumlamaktadır. Ömer ÖZKAN, Hukukî ve Sosyolojik Açıdan Ülkemizde Çocuk ve Çocuk Suçluluğu, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1994, s. 158-160.

19 Nitekim, 1968'de İstanbul Polisinde yapılan bir araştırmada, hükümlülere ilişkin istatistik ve verilerden farklı bulgulara ulaşıldığı belirtilmektedir. Özellikle cinsiyet ve cinsel suçlarla ilgili oranların hükümlülerin oluşturduğu profilden farklılaşan tarafları vurgulanmaktadır. Nephan SARAN, İstanbul Şehrinde Polisle İlgisi Olan Onsekiz Yaşından Küçük Çocukların Sosyo- Kültürel Özellikleri Hakkında Bir Araştırma, İstanbul,1968, s. 50-52.

Araştırmadaki çocukların yaşlarına ilişkin sınırlılık 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun ceza ehliyeti ve yaş küçüklüğü düzenlemelerinden kaynaklanmaktadır. Birinci Bölümde, "Ceza Hukukunda Yaş Küçüklüğü ve Ceza Ehliyeti" başlığı altında, ayrıntılarına yer verildiği üzere Ceza Kanununun çocuğun ceza ehliyetine ilişkin düzenlemeleri 12-18 yaş arasını kapsamaktadır. Bu nedenle sahada görüşülen çocuklar 12-18 yaş aralığındadır.[17] Ancak gerçek yaşı 18'den büyük olduğu halde nüfusa geç kaydedildiği için, kayıtlara göre 18'den küçük olan çocuklarla resmi kayıtlarda görünen yaşları esas alınarak görüşme gerçekleştirildi.

Araştırma kapsamında 2004-2005 yılları arasında Ankara Emniyet Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğünde 40, Ankara Elmadağ Çocuk Kapalı Cezaevi' nde 54, Ankara Keçiören Islahevi'nde 15, Elazığ Kapalı Cezaevi' nde 22, Elazığ Islahevi' nde 17 olmak üzere toplam 148 çocuğa 50 açık ve kapalı sorulardan oluşan görüşme formu, (Ek-1) araştırmacı tarafından çocuklara sorular okunup yanıtları işaretlenerek ve not alınarak uygulandı. Ankara Emniyet Müdürlüğü Çocuk Şubede yaklaşık bir yıl süren uygulama boyunca "Şubede" hazır bulunulan zaman dilimi içerisinde "Şubeye" getirilen çocukların tamamı ile görüşme gerçekleştirildi; ancak bazı görüşmeler o sırada çocukların salıverilmesi, kurumlara götürülmesi gibi nedenlerle tamamlanamadı. Şubede geçirilen zaman dilimi içerisinde şubeye getirilmiş çocuklar arasında herhangi bir kritere göre seçim yapmadan hazır bulunan çocukların tamamıyla yapılan görüşmelerde, herkese eşit şans tanıma ilkesini sağlamak için mesai saatleri sürekli değiştirilerek günün farklı saatlerinde şubede bulunan çocuklar da uygulamaya dahil edildi.[18] Görüşme yapılan gruba ilişkin genel bilgi vermesi açısından cinsiyet ve yaş dağılımını gösteren tablolar (verilerin yorumu ilgili bölüme bırakılarak) aşağıda sunulmaktadır.

17 5237 sayılı Ceza Kanunundan önceki 765 sayılı Kanunundaki düzenleme 11-18 yaş arasını kapsamaktaydı. Bu kanunun yürürlükte olduğu sırada 11 yaşında olan çocuklarla yapılan görüşmeler kanunun değişmesi ve ehliyet yaşının 12'ye çıkması nedeniyle değerlendirme dışı bırakılmıştır.

18 Eşit şans tanıma ilkesi için bkz. Birsen Gökçe, Toplumsal Bilimlerde Araştırma, Dördüncü Baskı, Ankara, 2004, s. 114.

Tablo-5. Ankara Emniyet Müdürlüğü Çocuk Şubede görüşülen çocukların yaş dağılımı

Yaş		Frekans	Yüzde
Geçerli	12	2	5,0
	13	3	7,5
	14	8	20,0
	15	6	15,0
	16	9	22,5
	17	12	30,0
	Toplam	40	100,0

Tablo-6 Ankara Emniyet Müdürlüğü Çocuk Şubede görüşülen çocukların cinsiyetlerine göre oranları

		Frekans	Yüzde
Geçerli	kız	10	25,0
	erkek	30	75,0
	Toplam	40	100,0

Araştırma alanına ilişkin bu çerçeve, izleyen başlıkta (II-Araştırmada Uygulanan Yöntem) gerekçeleriyle açıklanacağı üzere yönteme ilişkin tercih ışığında biçimlenmiştir. Bu tercih uyarınca araştırma tasarımı, çalışma boyunca elde edilen verilerin gösterdiği yönde değişerek oluşmuştur.[17] Özellikle Çocuk Polisinde görüşülen çocuklardan büyük kısmının İstanbul, İzmir, Bursa gibi büyük şehirlerde de suça karışmaları ve bu kentler arasında "mekik dokumaları" bu görüşmelerin sadece Ankara'da değil ülkenin "Batısı"nda suça karışan çocukların yaşam alanlarına ve hikayelerine ilişkin ipuçları taşıdığı görüşünü uyandırdı. Tasarım aşamasında öngörülemeyen bu yeni bilginin ışığında araştırma alanı yeniden çizilerek araştırmanın ülkenin batısındaki durumla sınırlanmasına engel olmak amacıyla Güneydoğu ve

17 Araştırma tasarımının araştırma süreci içerisinde oluşması, "Yorumlayıcı Paradigma"daki sosyal olgu ve olaylarda olasılıkların ve kesin sonucun baştan öngörülebilir olmaması kabulünün doğal bir sonucudur. Bu paradigma ve yönteme ilişkin tartışmalara izleyen başlıkta değinilecektir. Bu noktada araştırma tasarımın araştırılan konuya ilişkin elde edilen bilgi ve verilerle birlikte şekillendiğini belirtmekle yetinelim. YILDIRIM-ŞİMŞEK, Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, s. 26-27. Tasarımın araştırma süreci içinde gelişerek oluşması ile çalışmanın başında tamamlanarak doğrusal bir süreçte işlemesi arasındaki yöntemsel farklılığın nitel ve nicel çalışma yöntemlerinin özellikleri açısından karşılaştırılarak incelendiği çalışma için bkz. Pınar Öktem, Sosyolojide Nitel Araştırma Geleneğinin Tarihçesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2004, s. 42-44.

Doğu Anadolu Bölge Cezaevi ve Eğitimevi' nin (Islahevi) bulunduğu Elazığ Cezaevi ve Eğitimevi de araştırmaya dahil edildi. Böylece 21- 28 Kasım tarihleri arasında Elazığ E Tipi Kapalı Cezaevinde, 28 Kasım -5 Aralık tarihleri arasında Elazığ Eğitimevi'nde, 7 - 21 Aralık tarihleri arasında Elmadağ Çocuk Kapalı Cezaevinde ve 22-31 Aralık tarihi arasında Ankara Keçiören Eğitimevi' nde tam sayım tekniği izlenerek resmi kayıtlarda gösterilen mevcudun tamamına görüşme formu uygulandı.[17] Araştırmanın temel sorunsalı hakkında, derin ve kapsamlı yorumlar oluşturmaya yetecek çeşitlilikte ve değerde verinin toplandığına ilişkin inancın oluşmasıyla saha çalışması tamamlandı. Kurumlarda görüşülen grup hakkında genel bir bilgi vermesi amacıyla hazırlanan yaş dağılımı tabloları aşağıda sunulmaktadır.

Tablo 7- Ankara Elmadağ Kapalı Çocuk Ceza ve Tutukevinde görüşülen çocukların yaş dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	14	3	5,6	5,6	5,6
	15	6	11,1	11,1	16,7
	16	14	25,9	25,9	42,6
	17	31	57,4	57,4	100,0
	Toplam	54	100,0	100,0	

Tablo 8- Ankara Keçiören Eğitimevi'nde görüşülen çocukların yaş dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	16	2	13,3	13,3	13,3
	17	13	86,7	86,7	100,0
	Toplam	15	100,0	100,0	

17 Yukarıda belirtilen tarihler arasında araştırma yapılan kurumlarda bulunan çocuk sayısını tespit eden kurum yazıları ektedir. Ek 2-5. Görüşme formu, kurumların mevcuda ilişkin resmi beyanları esas alınarak, tam sayım tekniğine uygun bir biçimde, o dönemde bulunan çocukların her biri ile tek tek görüşülerek eksiksiz uygulanmıştır. Tam sayım tekniği için bkz.: Muzaffer SENCER- Yakut IRMAK, Toplumbilimlerinde Yöntem, İstanbul, 1984, s. 373.

Tablo 9- Elazığ Kapalı Ceza ve Tutukevi'nde görüşülen çocukların yaş dağılımı

		Frekans	Yüzde
Geçerli	14	1	4,5
	15	5	22,7
	16	10	45,5
	17	6	27,3
	Toplam	22	100,0

Tablo 10- Elazığ Eğitimevi'nde görüşülen çocukların yaş dağılımı

		Frekans	Yüzde
Geçerli	14	1	5,9
	15	4	23,5
	16	5	29,4
	17	6	35,3
	18	1	5,9
	Toplam	17	100,0

II-ARAŞTIRMADA UYGULANAN YÖNTEM

Bu araştırmada esas olarak, "Yorumlayıcı Paradigma"nın önermelerinden beslenen nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Araştırmanın yapılma nedeni, pozitivist paradigmanın epistemolojik açıdan "bilginin keşfedildiği, ortaya çıkarıldığı" varsayımına dayanarak çocuk suçluluğu olgusunu açıklamak değildir. Bu çalışmada, "insan bilimlerinde araştırma olgusunun hiçbir zaman tam anlamıyla açık olmadığı, bu nedenle daima yorumlanmaya ihtiyaç duyulduğu" postülasından yola çıkılmıştır.[17] **Mannheim**'ın ifadesi ile, "orijinal yaşam bütünü" olarak adlandırılan ruhsal yaşantıların ve toplumsal durumların karşılıklı olarak işlevsel biçimde iç içe girmelerini anlaşılır kılan yöntem "anlama yöntemidir" (verstehende methode).[18] "Anlama", bu bağlamda sosyal bilimlerin ilgi alanını oluşturan toplumsal dünyaya giriş yöntemi olarak kullanılmamaktadır. **Giddens'**a göre "anlama" üyeleri tarafından üretilen ve yeniden-üretilen bir varlık olarak insan toplumunun varoluşsal/ontolojik bir koşulu olarak anlaşılmalıdır.[19]

17 Philipp MAYRING, Nitel Sosyal Araştırmaya Giriş, (çev.: Adnan Gümüş,M. Sezai Durgun) Adana, 2000, s. 13.

18 Karl MANNHEIM, İdeoloji ve Ütopya, (çev.: Mehmet Okyayuz), Ankara, 2002, s. 68-69.

19 Anthony GIDDENS, Sosyolojik Yöntemin Yeni Kuralları, Yorumcu Sosyolojilerin Pozitif Eleştirisi, (çev.: Ümit Tatlıcan- Bekir Balkız) İstanbul, 2003, s. 199.

Türkiye'de pozitivist yöntem izlenerek çocuk suçluluğu ve suç üzerine yapılan çalışmalarda ortaya konan bulguların, alandaki bilgi birikimine katkıları açıktır; ancak bu alanda yorumlayıcı yöntemle yapılmış çalışmaların yetersizliği önemli bir sorundur.[17] Gerçekten sorunu neden-sonuç ilişkisi yardımıyla açıklamak yerine, aktörlerin içinde bulunduğu etkileşim sürecini onların perspektifinden anlamaya çalışan betimleyici araştırmalara, ülkemizde pek rastlanmamaktadır. Dolayısıyla bu araştırma, Türkiye'de çocuk suçluluğunu yorumlayıcı bir biçimde anlamak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Yorumlayıcı paradigmanın "bilginin yorumlandığı, oluşturulduğu" varsayımı bu amacı gerçekleştirmeye en uygun epistemolojik yaklaşımı, sağlamaktadır.[18] Araştırmada izlenecek yol, çocukların suçlu davranışını belirleyen genellenebilir yasalara ulaşmak yerine tekil biçimleri anlamak olacaktır. Bu yönüyle araştırma olaylar ve durumlar arasında "ilişki arayıcı" "eğilim belirleyici" olarak tasarlanmıştır.[19]

Bu araştırmanın öncelikli hedefi, kentte suça karışmış çocukların sosyal ilişkileri, içinde yaşadıkları ortam, yaşam perspektifleri ve anlam dünyalarına ilişkin betimlemelere ulaşmaktır. **Neuman**'ın da belirttiği gibi yorumlayıcı paradigma buna uygun bir çerçeve çizmektedir:

> "yorumlayıcı yaklaşım, insanların kendi sosyal dünyalarını nasıl yaratıp muhafaza ettiklerine ilişkin kavrayış ve yorumlara ulaşmak için insanların, doğal ortamlarında doğrudan ve

17 Nitekim bu araştırmalardan bir çoğuna çalışmamız sırasında değinilmekte, bunların bulgularından yararlanılmaktadır. Belli başlılarını burada saymamız gerekirse; Feyyaz GÖLCÜKLÜ, Türkiye'de Çocuk Suçluluğu Hakkında Bir Araştırma, AÜSBF Yayınları, No: 141, Ankara, 1963; SARAN, İstanbul Şehrinde Polisle İlgisi Olan Onsekiz...; Sevda ULUĞTEKİN, Hükümlü Çocuk ve Yeniden Toplumsallaşma, Ankara, 1991; Haluk YAVUZER, Psiko-Sosyal Açıdan Çocuk Suçluluğu, İstanbul, 1981; Handan Yokuş SEVÜK Uluslararası Sözleşmeler Açısından Çocuk Suçluluğu ile Mücadelede Kurumsal Yaklaşım, İstanbul, 1998; SÖZER, Çocukların Eğitim Durumları....; Arif AKGÜL, Kent Güvenliğinin Sağlanması ve Suçun Önlenmesinde Bilgi Teknolojilerinin Kullanımı: Ankara İli Örneklemesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi Ankara, 2003; Gülistan TATAR, Metropoliten Alanda Çocuk Suçluluğu, İstanbul Çevresinde Yapılmış Bir İnceleme, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1993; Gülay ÖTER, Çocuk Suçluluğunda Ailenin Fonksiyonu ve Farik- Mümeyyizlik Kavramı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1994; Sedat TÜRKERİ, Çocuk Islahevleri ve Cezaevindeki Çocukların Suç İşleme Nedenleri Açısından İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1995; Nebahat YAKIŞIKLI, 11-15 Yaş Grubundaki Suç İşlemiş Çocukların Sosyo-Kültürel Özelliklerinin Araştırılması, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1997; Sibel ELİBOL, 11-15 Yaş Grubundaki Mala Yönelik Suç İşlemiş Çocukların Sosyodemografik Özellikleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1998; Hülya ÖZKAN, Ailenin Bazı Özelliklerinin Çocuğun Suça Yönelmesinde Etkisi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 1995; Elif Yalçın DERELİ, Çocuk Mahkemelerinde Yargılanan Çocukların, Ahlak ve Adalet Anlayışlarının Gelişimi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2000; Rüstem ERKAN, Mazhar BAĞLI, Faruk SÜMER, Mahmut ÜNVER, Sosyal Çevrenin Sokak Çocukluğuna ve Çocuk Suçluluğuna Etkisi: Diyarbakır Örneği, I. Ulusal Çocuk ve Suç: Nedenler ve Önleme Çalışmaları Sempozyumu 29-30 Mart 2001, Ankara, 2002, s. 51-78; Elif YILMAZ, Suçlu Kentin Çocukları: İstanbul'da Suç İşlemiş Çocuklar Sorunu, 21. Yüzyıl Karşısında Kent ve İnsan, İstanbul, 2001, s. 339-352; Veysel KUNT, Suç ve Çocuk, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2003; Gülizar IŞIK, Çocuk Suçluluğunda Ailenin Etkileri: Elazığ Islahevi Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 2003.

18 Pozitivist ve yorumlayıcı paradigmaların epistemolojik varsayımlarının karşılaştırılması için bkz.: YILDIRIM-ŞİMŞEK, Sosyal Bilimlerde...,s. 23-28.

19 GÜVEN, Toplumbiliminde Araştırma... s. 31-32, GÖKÇE, Toplumsal Bilimlerde..., s. 53-54.

ayrıntılı gözlemlenmeleri vasıtasıyla, sosyal açıdan anlamlı eylemlerininsistematik analizidir." [17]

Araştırmada amaca en etkili biçimde ulaşabilmek için gözlem, görüşme ve doküman incelemesi teknikleri bir arada kullanılmıştır. Yorumlayıcı paradigmaya dolayısıyla nitel araştırma geleneğine göre birden çok tekniğin bir arada kullanılması yani "çeşitleme", verilerin güvenilirliği ve geçerliliğini sağlamak açısından önemlidir.[18] Bu araştırmada tekniklerin birlikte kullanılması, verilerin denetlenmesinin yanısıra toplanan verilerin farklı açılardan değerlendirilmesine imkân tanımıştır. İlk olarak Ankara Çocuk Mahkemeleri nezdindeki dosyalar üzerinde incelemeler yapılmış, özellikle çocukların savcılık ifadeleri ve olay yeri tutanakları karşılaştırılarak suç teşkil eden fiile ilişkin adli makamların tanımları ile çocukların anlatımları karşılaştırılmıştır. Mahkeme dosyalarında çocukların doğum yerleri, oturdukları mahalleler, işlendiği iddia olunan suç tipi ve fiilin gerçekleştiği yer özellikle incelenmiştir. Ayrıca Ankara Çocuk Mahkemeleri'ndeki duruşmalar izlenerek, katılımlı gözlem tekniği ile çocukların yargılama sırasındaki tutum ve söylemlerine ilişkin veriler toplanmıştır.

Ankara Emniyet Müdürlüğü Çocuk Şube (Çocuk Şube), Ankara Elmadağ Kapalı K Tipi Cezaevi, Ankara Eğitimevi, Elazığ Kapalı E Tipi Cezaevi ve Elazığ Eğitimevi 'nde toplam 148 çocukla kapalı ve açık uçlu sorularla yapılandırılmış "derinlemesine görüşmeler" gerçekleştirilmiştir.[19] Görüşme formu, demografik özellikler ve kimlik bilgilerini tespit eden, ortamı tanımlayan, belli bir davranış ortaklığı ve farklılaşmayı ifade eden, çocukların yaşamperspektifi veanlamdünyalarını betimleyen,sosyo-ekonomikdurumlarını tespit eden, sosyal ilişki dinamiklerini tanımlayan soru gruplarından (toplam 46 sorudan) oluşmaktadır. Doğum yeri, yaş gibi demografik bilgilerden ve ölçmeye yönelik araştırma desenlerinden, genellemelere ve ilkelere ulaşmak için değil, araştırma alanını daha iyi tanıyarak sistematik yorum ve analizler oluşturabilmek için yararlanılmıştır.[20] Görüşmeler, yüz yüze görüşme tekniği ile araştırmacı tarafından, sorular çocuklara okunarak uygulanmış, açık uçlu sorular ağırlıklı olduğu için ses kayıt cihazına kaydedilmiştir.[21]

17 NEUMAN, Social Research..., s. 62.

18 "Çeşitleme" (triangulation) hakkında ayrıntılı açıklamalar için bkz.: NEUMAN, Social Research..., s. 140-142; YILDIRIM- ŞİMŞEK, Sosyal bilimlerde..., s. 41.

19 Türkçe'de "derin mülakat" da denen tekniğin İngilizce'de "depth interviewing" olarak adlandırıldığını görüyoruz. Derinlemesine görüşme tekniğinde açık ve kapalı uçlu soruların bir arada kullanımı için bkz.: Michael Q. PATTON, How to Use Qualitative Methods in Evaluation, 2nd ed., Newbury Park, 1987, s. 112-114.

20 Nitel ve nicel veri toplama tekniklerinin "genel resmi" görebilmek için bir arada kullanımı hakkında ayrıntılı açıklamalar ve örnek çalışmalar için bkz.: Alan BRYMAN, Quantity and Quality in Social Research, 1988, London, s. 137-140.

21 Çocuk Şubede yapılan görüşmelerde kurumdan alınan izin çerçevesinde ses kayıt cihazı kullanılmış, cezaevi ve ıslahevlerinde ses kayıt cihazı kullanılmasına izin verilmediğinden bu kurumlardaki görüşmelerde çocukların açık uçlu sorulara verdikleri yanıtlar not alınmıştır.

Mahkemede ve "çocuk şubede" irtibat kurulan çocukların kendi arkadaşlarını toplamaları suretiyle oluşan üç-yedi kişi arasında değişen gruplarla, çocukların kendi yaşam alanlarında, yarı yapılandırılmış grup görüşme tekniği ile toplam 30 görüşme yapılmış, bu görüşmeler sırasında ses kayıt cihazı kullanılmıştır. Grup görüşmelerinde "aktif ve metodik bir dinleme" yöntemi uygulanmış,[17] tema ve bağlam aynı kalsa da her gruba farklı sorular yöneltilmiştir.[18] Böylece grup görüşmelerinin çocukların, başlarından geçenler ve yaşadıkları ortam hakkında anlatmak istedikleri, önemli gördükleri şeylere dayanması sağlanmıştır.

Bu çalışmada çocuklarla birlikte onların doğal yaşam ortamlarında zaman geçirmeye özellikle önem verilmiştir. Bazı çocukların aileleriyle, akrabalarıyla bir arada bulunup evlerinde kalarak, bazı çocuklarla bütün gün ve geceyi birlikte geçirerek katılımlı gözlemde bulunulmuştur. Çocuklarla (hiç ayrılmadan) birlikte geçirilen zaman özellikle uzun tutularak, çocukların yaşam ortamlarının değişik yüzlerinin ve günlük pratiklerinin kesintisiz gözlemi elde edilmek istenmiştir. Nitel araştırma geleneğinin "doğal ortama duyarlılık ilkesi" adını verdiği bu ilke gözetilerek[19], araştırma amacıyla ortamın manipüle edilmesini yani deneysel bir ortama dönüşmesini önlemek amaçlanmıştır.[20] Katılımlı gözlemler sırasında çocukların yaşam ortamlarındaki gündelik ayrıntılara özellikle dikkat edilmiş, mekânlar ve tavırlar, jestler ve bakışlarla ilgili etnografik veriler toplanmıştır.[21] Doğal ortama duyarlılık ilkesinin sonucu olarak ortaya çıkan bir diğer ilke verilerin bağlamı içerisinde değerlendirilmesi ilkesidir. **Mannheim** bu ilkeyi "her anlam, oluşumu ışığında ve arka planını oluşturan yaşam deneyiminin asıl bağlamında kavranılması gerek(ir)"şeklinde açıklamaktadır.[22] Aslında bu durum sosyal olguların bağlı oldukları ortama göre biçimlendikleri şeklindeki temel kuralın bir sonucudur.[23] Bu gerekçelerle gözlemlerden ve görüşmelerden elde edilen bilgilerin ait oldukları ortamlara özgü bağlamlar içinde yorumlanmasına dikkat edilmiştir.[24]

17 Aktif dinleme metodu olarak bilinen, görüşülen kişinin son söylediklerinin görüşmeci tarafından başka kelimelerle ya da soru biçimine sokularak tekrar edilmesi yöntemi, çocuklarla kriminolojik amaçlı görüşmelerde önerilmektedir. Neylan ZİYALAR- Sevil ATASOY, Çocuklarla Kriminolojik Amaçlı Görüşme Teknikleri, I. Ulusal Çocuk ve Suç: Nedenler ve Önleme Çalışmaları Sempozyumu içinde, 29-30 Mart 2001, Ankara, 2002, s. 226.

18 Bu yöntemle yapılmış bir çalışma için bkz.: Yoksulluk Halleri, Türkiye'de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri, Ed.: Necmi ERDOĞAN, İstanbul,2002, s. 9-20.

19 ÖKTEM, Sosyolojide Nitel....,s. 40-41.

20 PATTON, How to Use Qualitative ...., s. 13.

21 Gündelik ayrıntıların gözlemlenmesinin betimleyici çalışmalar açısından gerekliliği konusunda bkz.: BRYMAN, Quantity and Quality ..., s. 63-64.

22 MANNHEIM, İdeoloji ve..., s. 51.

23 YILDIRIM- ŞİMŞEK, Sosyal Bilimlerde..., s. 38.

24 Doğal ortama duyarlılık ilkesinin metodoloji kitaplarında "sosyal olgu ve olaylar oldukları, yaşandıkları şekilde incelenmeli ve açıklanmalıdır" şeklinde yer aldığını görüyoruz. Remzi ALTUNIŞIK, Recai COŞKUN, Serkan BAYRAKTAROĞLU, Engin YILDIRIM, Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı, Üçünü Basım, Sakarya,2004,s. 55.

Saha uygulanmasının her aşamasında titizlikle üzerinde durulan bir diğer husus, "araştırmacı-olgu etkileşimi"dir. Nesnel olma çabası uğruna araştırma konusunu nesneleştiren yaklaşımdan özellikle kaçınılmış "çözümleme nesnelerine", "veri kaynaklarına" yani çocuklara yakın olarak daha derin ve geçerli bilgiler elde etmek tercih edilmiştir. **Mayring** araştırmacı-olgu etkileşiminin neden gerekli olduğunu şöyle açıklamaktadır:

> "Bugün fen bilimlerinde nesnel bir ölçümün olmadığı çok iyi bilinmektedir; her ölçüm olgu alanına bir tecavüzdür, olguda değişiklikler yaratmaktadır. Sosyal bilimlerde ele alınan olgular daha da karmaşık araştırmaya reaksiyonda bulunan ve bu süreçte değişikliğe uğrayan öznelerdir; onlardan ancak "iletişim süreci" aracılığıyla "veri" toplanabilmektedir. Bu veriler daima belirli bir etkileşme sürecinde oluşan öznel açıklamalardır."[17]

Bu yaklaşım, **Durkheim**'ın "toplumsal fenomenleri, tasavvur eden bilinçli öznelerden ayırıp, kendi kendileri olarak ele almalıyız (...); gerekli olan, onları dışsal şeyler olarak incelemektedir" şeklindeki görüşünden oldukça farklı bir noktayı işaret etmektedir.[18] Ancak yorumlayıcı paradigmada, pozitivist yöntemdeki nesnellik ilkesinin yerini araştırmacının tamamen serbest öznelliği almamaktadır. Araştırmacı perspektifini ve öznel yorumlarını satır aralarına gizlememeli ve her zaman gerekçelendirmelidir. Açık ve gerekçelendirilen öznel bakışların aslında sosyal bilimlere nesnellik kazandıracağı bile düşünülmektedir. "Sosyal Bilimleri Açın" isimli raporlarında Gulbenkian Komisyonu üyeleri bu düşünceyi şöyle açıklamaktadırlar:

> "Biz bütün bilim adamlarının belirli bir sosyal ortama ait olduklarını, dolayısıyla sosyal gerçekliği algılar ve yorumlarken kaçınılmaz olarak bazı önkabüllerle ve önyargılarla yola çıktıklarını kabul ediyoruz.(...) Bilginin sosyal olarak kurulmuş olduğu gerçeği, daha geçerli bilgiye ulaşmanın da sosyal olarak mümkün olduğu anlamına gelir. Bilginin sosyal temelleri olduğunu kabul etmek, nesnellik kavramıyla hiç de çelişki içinde değildir. Tam tersine biz, geçmişteki uygulamalara yönelik eleştirileri değerlendirerek ve hakikaten daha çoğulcu ve evrensel yapılar kurarak yapılacak bir yeniden yapılandırmanın, sosyal bilimlerin nesnelliğini artırabileceğine inanıyoruz."[19]

Aslında "araştırmacının katılımcı rolü" ve "araştırmacı- olgu etkileşimi" ifadeleriyle anlatılmak istenen, araştırmacının (çoğu zaman) kendine yabancı bir grubun yapma ve düşünme biçimleriyle karşılaştığında,

17 MAYRING, Nitel Sosyal ..., s. 22.
18 DURKHEİM, Sosyolojik Yöntemin...,s. 67.
19 GULBENKIAN KOMİSYONU, Sosyal Bilimleri Açın..., s. 86-87.

olgu veya olaya ilişkin o grubun kendi kodlarını, meta-dil[17] yani bilim dilinin kavramlarına dönüştürerek anlamlandırması aşamasında ortaya çıkan sıkıntılı durumdur. Araştırmacının kendi "epistemik çevresi" dışında yaşanan hayatlara tanıklığı, bilinir gibi olanın aslında bilinmediğini ortaya çıkarması açısından da rahatsız edicidir. **Pierre Bourdieu**'nun sosyolojiyi rahatsız edici bir bilim[18] olarak tanımlamasına da denk düşen bu durum, araştırmacının önünde "kendine dönük düşünümsellik" olarak Türkçe'ye tercüme edilen "self-reflexitivity" yaklaşımını bir imkân olarak belirler. Araştırmacı, empati ile dahi aşamayacağı dışsallığı bir noktada kabul ederken, araştırmanın, "özneleri yerinden etmesi"ne hazırlıklı olmalıdır.[19] Araştırma süreci içinde değişime uğrayan araştırmacı ve özneler, nitel araştırmanın esas verilerine dönüşmektedir. **Mayring** bu durumu işaret ederken nitel araştırmanın bu anlamda "diyalog" olarak adlandırılabileceğini söylemektedir.[20]

Araştırma kapsamında katılımlı gözlem tekniğiyle çalışma yapılan bir diğer kurum Adli Tıp Kurumu Ankara Şubesidir. Bu kurumda esas olarak adli hekimlerin gerçekleştirdikleri "farik mümeyyiz" muayeneleri bir ay boyunca (Temmuz 2005) izlenmiştir. Araştırmacı, suça karıştığı iddia edilen çocuğun, kolluk kuvvetleri tarafından tutulmasıyla başlayan süreci, baştan sona izleyerek ve saha uygulamasını bu akışa uygun tasarlayarak, çocukların suçla ilişkileri ve suçlu davranışa ilişkin algıları üzerine, derin ve kapsamlı bir kavrayış ve yoruma ulaşmayı amaçlamıştır. "Oluşum" ve "sürece" dikkat çeken **Mannheim** da "tarihin ve yaşamın anlamı; oluşumunda, akışında saklıdır" diyerek sosyal bilimlerde bir anın, durumun değil sürecin analizinin söz konusu olduğunu işaret etmektedir.[21]

III- ARAŞTIRMACININ GÜNLÜĞÜ

Bu başlık altında üç yıllık bir süreci kapsayan araştırmanın raporu sunulmaktadır. Nitel çalışmalarda toplanan veriler, araştırılan doğal ortamdan elde edildiği ve laboratuar deneylerindeki gibi aynı ortamın yeniden yaratılması mümkün olmadığı için bir nitel araştırmanın verileri, bir başka

17 Anthony Giddens meta-dili belirleyen kriterlerin kesinlik, soyutlama, gibi gündelik hayattaki bilimsel olmayan diğer dil biçimlerinin kriterlerinden ayrıldığını belirtmektedir. GIDDENS, Sosyolojik Yöntemin... , s. 194.

18 Bourdieu'ya göre sosyoloji, "hiç durmadan, kendisini uygulayan kimseyi katı gerçeklerle yüzyüze getirir; bastırılmış ve gizli şeyleri ortaya çıkararak büyüleri bozar." Pierre BOURDİEU, Toplumbilim Sorunları, (çev.:Işık Ergüden), İstanbul, 1997,s. 19-34.

19 Self- reflexivity "kendine dönük düşünümselliği" izleyen yöntem ve uygulamasına örnek için bkz.: ERDOĞAN, Yoksulluk Halleri, s. 15.

20 MAYRİNG, Nitel Sosyal.., s. 23.

21 Mannheim, "Formalize edilmiş ve anlamsal açıdan içi boşaltılmış ruhsal unsurlardan bir nevi mekânik inşa denemesi" olarak tanımladığı "mekânik" bakış açısına karşıt bir eğilim olarak oluşumcu bakışı "herhangi bir anlamın özünü bulup, onu öznedeki oluşumuyla algılamaya çalışan eğilim" şeklinde açıklamaktadır. MANNHEIM, İdeoloji..., s. 49,51.

çalışmayla aynen tekrarlanamaz.[17] Bu nedenle her nitel araştırma orijinal ve kendine özgü özellikler taşır.[18] Nitel araştırmanın özgünlüğünün en iyi anlaşıldığı bölüm, çoğu zaman araştırma raporlarıdır. Araştırma raporunda araştırmacının konumunu ve tutumunu açıkça ortaya koyması yani kendi perspektifini okuyucuya sunması, çalışmanın sonunda vardığı sonuçlara hangi yol, yöntem ve algısal tercihlerle ulaştığını göstermesi açısından önemlidir.[19] Araştırmacının sahada doğrudan elde ettiği verileri nasıl topladığı araştırma raporunda anlatıldığı için raporun, öznelliği açıkça yansıtan bir dille yazılması ve raporda birinci tekil şahıs ifade kullanılması, araştırmacının saha uygulamasının bir parçası olmasının doğal sonucudur.[20] Bu gerekçelerle, araştırma raporu niteliğindeki verilerin toplanma sürecini, kimi zaman birinci tekil şahıs kullanımına izin veren öznel bir perspektifle aktarıyoruz.

İlk Kurum: Mahkeme

Çocuk suçluluğu konusunda saha uygulamasını da içeren bir çalışma yapmaya karar verdikten sonra, çocuklarla karşılaştığım ilk kurum Ankara Çocuk Mahkemeleri oldu. Araştırmaya başladığım 2003 yılında Ankara'da iki çocuk mahkemesi görev yapmaktaydı. O dönem henüz Çocuk Ağır Ceza mahkemeleri kurulmamıştı ve bu iki mahkeme çocuklara ilişkin ceza yargılamasına tabi her tür davaya bakıyordu. İlk olarak 1. Çocuk Mahkemesi başkanı ile temasa geçtim ve duruşmaları izleyip dosyalar üzerinde çalışma talebimi ilettim. Başkanın yaklaşımı son derece olumlu oldu ve her aşamada çalışmamı kolaylaştıran yardımlarını esirgemedi. Yaptığım çalışma ve kimliğim hakkında kendisine aktardığım sözlü bilgilerin dışında, hiçbir belge veya izne ihtiyaç duymadan duruşmalara katılmamı ve dosyaları inceleyebilmemi sağladı. Mahkeme heyeti üç erkek üyeden oluşmakta ve duruşmalara bir de kadın savcı katılmaktaydı. Yasa gereği çocuk mahkemesi üye ve savcıları çocuğu olan hukukçular arasından seçilmek durumunda olduğundan, üyeler ve savcı evli ve çocuk sahibi idiler. Hatta üyelerin torun sahibi de olmaları dikkat çekiciydi.

Mahkeme salonu duvarında çocukların yaptığı suluboya resimler ve cam kenarında bol miktarda yeşil yapraklı çiçek saksıları vardı. Çocuklar, mahkeme salonuna girdiklerinde resim ve çiçekleri uzun uzun inceliyorlardı. Katibe çocuklara "ablacım" diye hitap ediyordu: "Nüfus cüzdanın yanında mı ablacım?" gibi. Katibe ve mübaşirin deneyimli ve müşfik tavırları gözden

17 ÖKTEM, Sosyolojide Nitel...., s. 46.
18 YILDIRIM-ŞİMŞEK, Sosyal Bilimlerde...,s. 39.
19 YILDIRIM-ŞİMŞEK, Sosyal Bilimlerde...,s. 61.
20 ÖKTEM, Sosyolojide Nitel..., s. 46. Keith PUNCH, Introduction to Social Research: Quantitative and Qualitative Approach, London, 1998, s. 162. Neuman, araştırma raporunda araştırmacının saha uygulamasının bir parçası olarak, vardığı hükümleri, yaşadığı tereddütleri, verdiği tepkileri, sahada hissettiklerini ve kişisel deneyimlerini belirtmesi gerektiğini söylüyor. NEUMAN, Social Research ...,s. 481-482.

kaçmıyordu. Mahkemedeki sıcak ve gerilimsiz ortam çocukların duruşmadaki tavırlarını etkiliyor, çocukların genellikle rahat ve konuşkan halleri göze çarpıyordu.

Çocuk Mahkemesinde hafta içi her gün duruşma vardı ve sabahtan öğleye kadar devam ediyordu. Üyeler genellikle öğleden sonra odalarında dosyalar üzerinde çalışıyor, başkan da mahkeme salonunda "karara çıkan" dosyaların kararlarını katibeye yazdırıyordu. Mahkemenin dosya yükü bir hayli ağırdı ve dosyaların çoğu bir seneden daha uzun süredir devam eden sonuçlandırılamamış davalara aitti. Her gün yirmiye yakın dosyanın duruşması oluyor ve bir sonraki duruşma tarihi üç aydan daha erken bir güne verilemiyordu. Genelde ilk duruşması olan dosyaların tarafları mahkemede hazır bulunurken, çoğunlukla tarafların katılmadığı duruşmalar ortalama beş dakika sürüyordu.

Ankara Barosu CMK servisi, çocuklar için bir avukatın müdafi olarak duruşmada hazır bulunmasını sağlıyordu. Avukatı duruşma sırasında mahkeme salonunda hazır bulunmayan çocuğun duruşması erteleniyor ve Baro'ya duruşmaya gelmeyen avukat hakkında yazı yazılıyordu. Ancak bu çok sık tekrarlanan bir durum değildi ve genellikle avukatlar duruşma sırasında hazır bulunuyordu.

Çocukların büyük çoğunluğu mahkeme salonunda nerede duracağını, ne zaman konuşacağını biliyordu. Mahkemeye ilk defa gelen veya mahkeme hakkında hiçbir bilgisi olmayan çocuklar salona girer girmez kendilerini belli ediyorlardı. Onlara mübaşir müdahale ederek nerede durmaları gerektiğini gösteriyor, ne zaman konuşmaları gerektiğini, karşıda durup mimikleri ve baş işaretiyle haber veriyordu. Buna rağmen kendisine soru sorulmadan konuşmaya başlayan veya laf arasına giren çocukları başkan uyarıyordu. Bu istisnai durumlar dışında mahkemeye sanık olarak gelen çocukların büyük çoğunluğunun mahkemenin acemisi olduklarını söylemek oldukça güçtü. Öyle ki, çocukların çoğunluğunun mahkeme heyeti, savcı, katibe, mübaşir, şikayetçi, müdahil ve avukatlardan oluşan mahkeme kompozisyonuna aşinalıkları her hallerinden belli oluyordu. Bu insanlardan kimin ne iş yaptığı, en yetkilinin kim olduğuna ilişkin yargıları mahkeme salonuna girmeden önce oluşmuştu ki, konuşurken kimin gözünün içine bakacaklarını biliyorlar, bu bilgiye dayanarak mahkeme salonundaki herkesi tartıyorlardı. Heyetin oturduğu yüksek kürsünün hemen önünde, kürsüye göre aşağıda kalan bir sırada katibenin yanında oturan bana genellikle kısa bir bakış atıyorlar ve ilgilerini heyet üzerinde yoğunlaştırıyorlardı. Sempatisiyle heyeti etkilemek isteyenler olduğu gibi, duruşu ve konuşmasıyla mahkemeye meydan okuyanlar da vardı. Salona girdiği andan itibaren gözünü başkana dikip kim soru sorarsa sorsun

başkana bakarak ters cevaplar veren 16 yaşındaki bir erkek çocuğa başkanın, "korkmuyor musun lan?" demesi üzerine adeta dudaklarının arasından tükürür gibi "Allah'tan başkasından korkmam" diyen çocuk gibi.

Çocukların hemen hepsi sanki ne ile karşı karşıya olduklarına dair bir bilinç ve mahkemenin kudretine dair belli ön kabullerle birlikte mahkeme salonuna adım atıyordu. Çocukların mahkemedeki ifadeleri, bir korkudan çok, öğrenilmiş- mecburi bir saygının gölgesinde gerçekleşir gibiydi. Konuşmaları hukukî söylemin farkındalıklarını düşündüren küçük ayrıntılarla örülüydü. Evden veya işyerinden hırsızlıklarda sanıklar, olayın gerçekleşme anına ilişkin sorulara benzer muğlaklıkta yanıt veriyor, "bilmem ki hatırladığım kadarıyla hava kararmamıştı" ya da "hava aydınlanmıştı", "biz girdiğimizde gündüzdü" diyorlardı. Polis tutanaklarında olayın gece vuku bulduğuna ilişkin ibarelerin bulunması üzerine, başkan olayın geçtiği yerin meteoroloji müdürlüğüyle, olay günü havanın kaçta karardığının tespit edilmesi için yazışma başlatıyordu. Bu nokta, çocukların önceden hazırlanarak geldiği durumlardan sadece biriydi. Suçun sabit bulunması halinde, gece işlendiği tespit edilirse verilen cezanın artacağını bildiklerinden olsa gerek, hırsızlık suçundan sanık olan hiçbir çocuğun "geceydi" dediğine tanık olmadım. Gözcülük yaptığı iddiasıyla gelen çocuklar da olayı anlatırken bulundukları yerden işyerinin, evin veya otomobilin görünmediğini söylüyorlardı. Yargıç soru sorarken özellikle sözlerini seçerek konuşuyor, ancak çocuklar bir cambaz ustalığıyla manevra yapıp, neyi anlatmak istiyorlarsa onu anlatmayı başarıyorlardı. Zaman zaman üyelerin kendi aralarında hukukî niteleme üzerine yaptıkları tartışmalarda geçen hukukî terimleri işitip itiraz etmeye bile yeltenenler oluyordu. Çocuklar mahkemenin kapısından sanki çocukça olan birçok şeyi dışarıda bırakarak giriyorlardı. Çocuk yargılaması alanında çalışan bir kamu görevlisi bu durumu şöyle okuyordu: "Biz bunları çocuk olarak görmüyoruz, çocuk olmaktan çıkmışlar."

Çocukların mahkeme salonundaki hazırlıklı ve belletilmiş halleri genelde tek bir durum karşısında değişiyordu. Yargıç, sanık vekili yerinde duran avukata söz verip, de avukat "müvekkilimin ifadesine katılıyorum, beraatine karar verilmesini, talebimiz yerinde görülmediği takdirde ceza kanunundaki lehine hükümlerin uygulanmasına" dediği anda, çocukların yüzünde şaşkınlık ifadesi beliriyordu. Çocuklarla mahkeme salonunun dışında yaptığım görüşmelerden, çocukların büyük çoğunluğunun lehlerine konuştuklarını anladıkları bu insanları ilk defa gördükleri anlaşılıyordu.

Mahkeme salonundan çıkan çocuklarla koridorda konuşup kendimi tanıtıyor; telefon numaramı verip, eğer kabul ederlerse başlarından geçenler, yaşadıkları çevre, nasıl bir ortamda büyüdükleri hakkında onlarla konuşmak

istediğimi söylüyordum. "Hayat boş, her şey boş, biz ekmeğimize bakalım, sen de boş ver bunları abla" diyen de oldu; hemen ayak üstü hayatını, ailesini anlatmaya başlayan da. Yaşadığı yerin adresini verip her zaman gelebileceğimi söyleyenler çoğunluktaydı. Mahkemedeyken verdikleri açık davetiye üzerine çocukların yaşadıkları, çalıştıkları ortamlara gittiğimde ise birçok engel ve güçlükle karşılaşıyordum. Öncelikle aşmam gereken, görüşmeye gittiğim çocuğun bir akrabası olduğunu söyleyen çocuktan biraz büyük bir başka çocuk veya bir yetişkin engeli oluyordu. Çocuğu yakından tanıyınca, bu akrabalık bağının aslında ya sadece hemşehrilik bağından ya da aynı mahallenin insanları olmaktan ibaret olduğu ortaya çıkıyordu.

Mahkeme salonuna yalnız gelip salonda tek başına sanık yerinde duran çocukla konuşmak üzere çalıştığı, yaşadığı ortama gittiğimde koruyucularıyla karşılaşıyor, çocuğa daha çok yaklaştığımda "suç kirveleri", "haram dayıları", "güzel abileri", "gayrimeşru amcaları" ile muhatap olmak zorunda kalıyordum. Çocukların çevresindeki bu gayrimeşru çember genelde beni kabul ediyor, onlar da hayatlarını, ortamlarını anlatmak ve bana göstermek istiyorlardı, ama çocukların çevresindeki bu gayrimeşru ve koruyucu halka tarafından geri püskürtüldüğüm de oluyordu. Bir kez, küçük yaşta sahte kimlikle fuhuş yapan bir kız çocuğunun "gazino ağası" ve ablası tarafından tehdit edildim, bir kez de yankesicilik suçunun sanığı olan bir kız çocuğu ile görüşmeye gittiğim Çin Çin Bağları' nda (Örnek Mahallesi) kızın halası, teyzesi olduklarını söyleyen bir grup kadın tarafından arkamdan terlik ve taş fırlatılmak suretiyle kovalandım. Bu kız çocuğu da diğer sanık çocukların hemen hepsi gibi mahkeme salonuna yalnız gelmişti. Oysa halası ve teyzesi olduğunu iddia eden kadınlar bana "ne olmuş karakola, mahkemeye düşmüşse, düşer de çıkar da, ona bir şey olmaz, sana ne" diyerek çocuğun benimle görüşmesine engel oldular.

Mahkemedeki duruşmalarda tanıdığım çocuklardan bazıları saha çalışmamın ilerlediği aşamalarda çocuk polisinde, adli tıpta ve tutukevlerinde yeniden karşıma çıktılar. Beni yeniden gördüklerinde, "neler neler oldu abla sana anlatayım da dinle" diyerek son görüşmemizden bu yana olanları anlatmak için her seferinde artan bir hevesle benimle konuştular. Kızılay'da, Kuğulu Park' ta beni görünce, yalnız olmamalarına rağmen, benim yanıma geldiler, yanlarındaki ilk defa gördüğüm kişilerin gayrimeşru vukuatları da dahil olmak üzere gizlemeye gerek duymadan yaptıkları her şeyi anlattılar. Bir süre sonra artık mahkemeden tanıdığım çocukların yanında sokakta gördüğüm çocuklar da benimle görüşüyor, teması koparmıyordu. Anlatacakları yeni bir şey olmadığında hal hatır sormaya, "kitap çıktı mı" diye sormaya arar oldular.

2004- 2005 adli yılında Üçüncü Çocuk Mahkemesinin kurulmasıyla yeni tarihli dosyaların hepsine bu mahkeme bakmaya başladı. Başkanın yardımcı ve kolaylaştırıcı yaklaşımı sayesinde bu mahkemede de duruşmaları izleme ve dosyaları inceleme imkânı buldum. Bu mahkeme heyetinde kadın yoktu ve katipleri de erkekti. Çocukların tavırlarında bu durumdan kaynaklanan bir farklılık olduğunu söylemek oldukça zor. Ancak bir önceki mahkeme salonuna hakim olan ılıman iklim bu mahkemede yoktu ve çocuklar diğerinde olduğu kadar konuşmaya hevesli değildi. Bu mahkemedeki duruşmasından sonra koridorda konuştuğum hiçbir çocukla süregelen bir bağlantı kuramadığımı belirtmeliyim.

İkinci Kurum: Çocuk Polisi

2004 yılı Ekim ayında, Ankara Emniyet Müdürlüğü'ne bağlı Çocuk Şube Müdürlüğünde tutulan çocuklarla mülakat yapmak için Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanlığı vasıtasıyla yaptığım başvurunun kabul edilmesi üzerine, Necatibey Caddesi üzerindeki Emniyet Müdürlüğü binası dördüncü katında bulunan "Çocuk Şube"de çocuklarla görüşmelere başladım.

Suç işlediği iddiasıyla polis tarafından yakalanan çocuklar karakoldan sonra buraya getiriliyor, burada hazırlık evrakı tamamlanıyordu. Bir çocuk, şubeye getirildiğinde ilk olarak avukatla görüşmesi sağlanıyordu. CMK servisinden görevlendirilen avukat, çocuğun şubeye getirilmesinden kısa bir süre sonra şubeye geliyor, avukat görüşme odası denen bu işe tahsis edilmiş bir odada çocukla yalnız görüşüyordu. Çocuklar gözaltına alındıktan hemen sonra ve gözaltı süresi uzatıldığı takdirde her 24 saatte bir ve salıverilmezden önce olmak üzere en az iki kez "darp cebir raporu" için adli hekime götürülmekte, 15 yaşından küçük çocuklar, "darp cebir raporu"nun dışında, "farik mümeyyiz raporu" için de adli hekim muayenesine çıkarılmaktaydı. Evrakı tamamlanan çocuk savcıya götürülmekte, ifadesi savcı tarafından alınarak hazırlık dosyası tamamlanmaktaydı. Şubeye karakoldan çocuk getirilmesiyle bu hareketlilik başlıyor, tutuklama veya salıverme kararı çıkmasına kadar devam ediyordu. Şube 24 saat hareketliydi. Çocuğu yakalayan karakol günün her saatinde çocuğu şubeye getirebiliyordu.

Şubedeki bu çalışma şekli ve çocukların hareketliliği benim çalışma zamanlarımı ve çalışma biçimimi de belirledi. Çocuklarla görüşmelerim muayeneye götürülmeleri, avukat görüşmeleri gibi nedenlerle kesintiye uğramakta, bazen de yarım kalmaktaydı. Çalışmaya ilk başladığımda akşam üzeri 18:00-19:00 sularında şubeye gidiyor, gecenin ilerleyen saatlerine dek

çocuklarla görüşüyordum. Görüşmelerin tamamlanmamasına rağmen saatin gece yarısını geçmesi üzerine çocuk şubede sabahladığım gecelerin sayısı hayli fazlaydı. Çocuklar gece geç saatlerde uyumak yerine konuşmayı tercih ediyorlardı.

Şubeye gelen çocuklar iki gruba ayrılmaktaydı: Adli çocuk ve idari çocuk. Bir suça karıştığı iddiasıyla tutulan çocuklara, şubede adli büro baktığı için adli çocuk denmekte; sokakta yanında bir yetişkin olmayan, başı boş izlenimi veren çocuklara, çocuk şubeye getirildiklerinde, bunlarla idari büro ilgilendiği için idari çocuk adı verilmekteydi. Genelde sokakta dilenen, selpak, yara bandı vs. satan ve küçük yaştaki çocuklar idari çocuk olarak şubeye getiriliyordu. İdari çocuklar adli çocukların tutulduğu parmaklıkla kapalı gözaltı odalarında değil tv ve koltukların bulunduğu genişçe bir odada tutuluyorlardı.

Şube, uzun bir koridorun iki yanındaki odalardan oluşmaktaydı. Pek büyük olmayan parmaklıklı gözaltı odalarında, çocukların üzerinde uyuduğu duvar kenarına yerleştirilmiş sıralar vardı. İki adet gözaltı odasından başka iki de yatakhane vardı. Parmaklıklı gözaltı odasında erkek çocuklar, yatakhane veya tv odasında ise genelde kız çocukları bulunuyordu. Tuvalete gitmek veya su içmek isteyen çocuklar, nezarethane görevlisi memura seslenerek kapıyı açtırıyor ve koridorun sonundaki tuvaleti kullanıyorlardı. Yemeklerini ise içinde büyükçe bir masa ve buzdolabı bulunan bir mutfakta yiyorlardı.

Çocuklarla, "müdafi görüşme odası" adı verilen odada yalnız görüşmeme ve görüşmeler sırasında ses kayıt cihazı kullanmama izin verilmişti. Çocuklara kendimi tanıtırken özellikle, polis olmadığımı, adliyede çalışmadığımı, avukatları olmadığımı vurgulayarak üniversitede çalıştığımı ve polise getirilen çocuklar hakkında bir kitap hazırladığımı belirtiyordum. Kitapta onlarla ilgili isim veya herhangi bir kimlik bilgisinin yer almayacağını söyleyerek, ses kayıt cihazını anlattıklarını unutmamak için kullanacağımı ekliyordum. En kısa görüşme bir saat sürüyordu. Çocuklar sık sık açık uçlu sorularda uzun açıklamalar yapıyor, akıllarına geleni anlatıyorlardı. Bu yüzden bir görüşme ortalama bir buçuk saat sürüyor, görüşmenin bitmesine rağmen sohbet etmek istiyorlardı. Şubedeki bir yıl kadar süren çalışmalarım boyunca sadece bir kez bir çocuk görüşmek istemedi. Bazen beni koridordan geçerken gören bir iki saat önce görüştüğüm çocuklar "biraz önce unutmuşum anlatmayı beni çağır abla da onları anlatayım" diyorlardı.

Polis memurlarının beni uyardığı "dikkat edin bu çocuk tehlikeli" veya "madde bağımlısı" dedikleri çocuklar en kolay güvenip açılanlar oluyordu. Memurlar çocukların ne anlattığını merak ediyor ve gerçeği söylemeyeceklerini düşünüyorlardı. Bana çocukların çoğu zaman inkar etmeden karıştıkları suçları anlattıklarını duyan memurlar şaşırıyorlardı.

Benim onların iddia edilen suçu işleyip işlemedikleriyle ilgilenmediğimi anladıklarında çocuklar kendiliklerinden anlatıyorlar ama arada bir beni tartmayı da ihmal etmiyorlardı. Zaman zaman onlar da bana soru yöneltiyor özel hayatımı, nereli olduğumu, benim görüşme formundaki bir soruya nasıl cevap vereceğimi merak ediyorlardı. Onlarca çocuk bir yıl içerisinde birkaç kez yeniden şubede karşıma çıktı. Bazen haftada iki kere şubeye getirilen çocuklar oluyordu.

Çocuklar genelde kendilerine uygulanan adli prosedür hakkında bilgi sahibiydi. Bana bilgilerini teyit etmek için soru soruyorlardı. Genelde savcının karşısına çıkarılıp serbest bırakılma beklentisi içindeydiler. Ancak bu beklentileri gerçekleşmediği durumlarda, gözaltı süreleri uzatıldığında veya aileye teslim kararına rağmen onları teslim alacak kimsenin gelmemesi üzerine şubede geçirdikleri süre uzayınca, bir belirsizlik duygusuna ve korkuya kapılıyorlardı. Böyle durumlarda hakimin ne karar vereceğini, savcının ne yapacağını, polisin ne zaman onları serbest bırakacağını soruyorlar, aldıkları cevaptan tatmin olmayarak bir süre sonra yeniden bu konuyu açıyorlardı. Bilinmezlik ve endişe içerisinde beklerken benden cep telefonumu kullanmayı veya onlara sigara vermemi istiyorlardı. Sigara içmelerine şubede izin verilmiyordu ama onlar bir yolunu buluyorlardı. Bir sigara veya bir iki telefon denemesinden sonra (genelde aradıkları telefonlara ulaşamıyorlardı), hayatlarının, mahallelerinin, arkadaş ortamlarının ne kadar "pislik", "kötülük" ve "bela" ile dolu olduğunu anlatıyorlardı. Hayatından memnun olan çok az çocuk vardı. Hayatından nefretle söz edenler değiştirmeyi istemiyor, değiştiremeyeceğini düşündüğü için de üstüne kafa yormayı gereksiz buluyordu. Birçoğu kendine ne olacağı umurunda değilmiş havasına bürünüyor ancak bir süre sonra endişeleri açığa çıkıyor ve polisin onu ne zaman salıvereceğini bilip bilmediğimi soruyorlardı.

Çocuklarla görüşürken onlara yanımda getirdiğim kek, poğaça, çikolata, meyve suyu gibi şeyleri ikram ediyordum. Utana sıkıla önce poğaçayı yiyorlardı. Çikolata vs de yemelerini önerdiğimde, doyduklarını söyleyerek daha fazlasını istemiyorlardı. Çoğunun ailesi poliste olduğunu ya bilmiyor ya da haber verilmesine rağmen polise gelmiyordu. Ailesinin arayıp sorduğu, para, yemek bıraktığı çocukların daha mahcup ve nedamet getirmiş tavırları dikkat çekiyordu.

Kendisini almaya ailesinden kimse gelmediği için günlerce şubede kalan çocuklar oluyordu. Banyo yapamamaktan, tv'de istedikleri diziyi seyredememekten yakınıp, herhangi bir şeyi bahane edip ağlamaya başlıyorlardı. Susturabilmek çok güçtü. Yaşı küçük olanlar ve kızlar yüksek sesle ağlıyor, koridorda sesleri yankılanıyordu. Madde bağımlısı

olup şubede madde yoksunluğuna giren çocukları susturabilmek veya bir şeye ikna edebilmek de oldukça güçtü. Amir veya komiserlerden birinin konuşması üzerine sakinleşiyorlar, ama bir süre sonra şubede sükunet yeniden bozuluyordu. Sentetik uyuşturucunun etkisinde olduğunu söyleyen bir çocuk görüşme sırasında, ikram ettiklerim arasından bir poğaçayı yemiş, daha sonra görüşmenin üstünden birkaç saat geçmesine rağmen beni tekrar görmek istemişti. Çocuğu görmeye gözaltı odasına gittiğimde, çocuk bana poğaçanın içine ne koyduğumu sordu. Görüşme öncesi aldığı maddenin etkisi yüzünden durup oturamadığını söyleyen çocuk görüşmeden çıkıp uyuduğunu, poğaçanın içine koyduğumu iddia ettiği sakinleştirici uyuşturucudan biraz daha istediğini söylüyordu. Ne dediysem ikna olmayınca, çareyi çocuğa bir poğaça daha vermekte buldum. Poğaçayı yedi ve hemen uyudu.

Birkaç ay geçtikten sonra çalışma saatlerimi kaydırarak, sabah sekizde gelip akşama kadar çalışmaya başladım. Memurların çalışma saatleri ve yerleri değişiyordu. Bir süre sonra şubede görev yapan memurların tamamını tanıyordum. Kadın polis memurları azınlıktaydı ve çocuklar en çok onları seviyordu. Çocukların memurlarla ve memurların çocuklarla ilişkileri her iki tarafaçısından dagelgitli idi. Biransütlimanolanortalıkbiransonrageriliyordu. Çocuklar yanlış bir şey yaptıklarında veya saygısızca bir şey söylediklerinde memurlar kızıp azarlıyor, küsüp konuşmuyorlardı. Çocuklar kadın polislere nazlanabiliyorlar hatta şımarıklık, "çocukluk" bile yapabiliyorlardı. Çocuklar "en çok bunu seviyorum" dedikleri memur hakkında bir anda fikirlerini değiştirebiliyorlardı. Bu durumu da "ayıdan post, polisten dost olmaz" sözüyle ifade ediyorlardı.[17] Memurlarla sürekli beraberdim ve bana alıştıklarını, "sizin kadroyu üniversiteden buraya aldıralım" diyerek ifade ediyorlardı. Yediklerini, içtiklerini benimle paylaşıyorlar, ben de çocukların getirilmesini beklerken onlara dosyalama işlerinde yardım ediyordum. Çalışmam hakkında birçok soru soruyorlar, fikirlerini paylaşıyorlardı. Çocukları bu yola özellikle iten ailelerden söz ediyorlar, çocukların durumundan onları doğurup sahipsiz ve ilgisiz bırakan aileleri suçluyorlardı. Polislik mesleğinden, polisin teröre veya öğrenci eylemlerine bakışına kadar her konuda sohbet etmeye hevesliydiler. "Efendi hırsızlar"dan saygıyla söz ediyor, belalı çeteleri koruyanların polisi korumadığını ima ediyorlardı. Çinçin'e "tabii ki girmeyeceğini" anlatan bir polis memuru, "arkamdan çoluğuma çocuğuma bakacak mı bu devlet? "Nerede, bakmaz!; benim anam ağlayacağına başkasınınki ağlasın" diyordu. Daha sonra bu sözü çocukların ağzından da duydum. Polis memurları ile çocukların aynı dili konuşup aynı müziği dinlediğine tanık olmak ilginçti.

17 Özlem Cankurtaran Öntaş, da "Çocuk Hakları ve Sosyal Hizmetin Güçlendirme Yaklaşımı Bağlamında Suça Yönelen Çocuk Polis İlişkisi" başlıklı çalışması kapsamında gözaltına alınan, tutuklanan çocuklarla yaptığı görüşmelerde, çocukların polisler için bu sözü söylediklerini kaydediyor. Özlem Cankurtaran Öntaş, Tehlikeli Çocuklar ve İktidar, Birikim, S. 192, Nisan 2005, s. 54.

Aynı suça karıştıkları iddiasıyla, birlikte getirilen çocuklarla önce tek görüşme, ardından da grup görüşmeleri yaptım. Suç ortağı oldukları iddia edilen, birlikte yakalanan çocuklar genelde akraba idiler. Akraba olmayanlar da ya hemşehri ya da aynı mahallenin çocuğuydu. Polis deneyimi en fazla olan çocuğun grup üzerindeki etkisi açıkça gözlenebiliyordu. Grup üyeleri görüşme sırasında genelde birbirlerini kolluyor, birbirlerinin sözlerini destekliyordu. Nadiren de olsa görüşme sırasında aralarında tartışan gruplar da oldu. Grubun üyelerinden bazı çocukların daha sonra farklı gruplar içinde ve farklı suç tiplerine karıştıkları iddiasıyla şubeye getirildiğine tanık oldum. Önceki grup aynı suçla tekrar şubeye geldiğinde, gruba yeni katılanlar oluyor; grup üyeleri sürekli değişiyor; artıyor ama eksilmiyordu. Önceki görüşmede birlikte konuştuğum arkadaşlarını sorduğumda, "o artık bizim yanımıza gelmiyor (...) larla geziyor", "otoya çıkıyor" veya "eve giriyor" ya da "telefona geziyor" [17] cevabını alıyor, o çocuğun "habitusunu" değiştirdiğini ve yeni "habitusta" yaygın olan suç türüne geçtiğini anlıyordum. Aynı grubun aynı tür suç iddiasıyla birden çok geldiği oluyordu. Grubun hep birlikte farklı bir suç türüne geçiş yaptığına hiç tanık olmadım. Bazen önceleri onlarla gezen bir arkadaşları hakkında "Hızlı koşturuyor. Yakında gayrimeşrular alır yanına. Ya da Yukarıdaki (Allah) alır." dediklerini işitiyordum.

Görüşme formundaki soruları sevip, "hayatımı yazmışsın oraya" diyenler de oluyordu, sorulardan sıkılıp kendi istediklerini anlatmak isteyenler de. Konuşmanın bir yerinde ölümcül bir illete yakalanan bir aile üyesi, yakın akraba veya kendisi hakkında bir hastalık hikayesi mutlaka geçiyordu. "Kan tükürmek", "kan işemek", "psikolojisi bozulup eliyle dişini sökmek", "Atatürk'ün hastalığı", "beynin büyüyerek kafatasını patlatması" gibi ibarelerle hastalıklar tanımlıyorlar, dehşet verici ayrıntıları kanıksamış bir ifadeyle anlatıyorlardı. Trafikte duran arabalara selpak satan kız kardeşinin arabanın camından uzatılan paranın yere düşmesi üzerine, yere eğilmişken saçının araba cantına takılarak hareket eden arabayla sürüklenmesini ve kafatasının ezilip gözlerinin asfalta bulaşmasını uzun uzun anlatan çocuk gibi.

Görüşme formundaki soruları anlamakta zorlanan çok az çocuk oldu. Madde etkisindeki çocuklar bile çok zorlanmadan sorulara yoğunlaşabiliyorlardı; en azından hiçbir görüşmeyi bu nedenle yarım bırakmak zorunda kalmadım. Yaptığım çalışma ile ilgileniyor, bunun ne işe yarayacağını bile bana soruyorlardı. "Bu yazdıkların bizim hayatımızı değiştirecek mi?" diyen tiner bağımlısı karton toplayan çocuklardan birinin sorusu karşısında yanıt vermekte zorlandığımı itiraf etmeliyim. Aslında çoğu zaman soruları beni hayrete düşürecek kadar zekâ ve muhakeme yeteneği ile doluydu. Devlet, mafya, Tanrı, kader, cennet, yoksulluk, para, aile, zengin olmak gibi

17 Otomobil hırsızlığı, evden hırsızlık, cep telefonu gaspı ve yağma için kullanılan tabir.

konularda çok kafa yordukları konuşmalarından anlaşılıyordu. Görüşmenin sonunda çocuklara telefonumu veriyor, istedikleri takdirde arayabileceklerini söylüyordum. Aramayan çocuk olmadı. En azından bir kez arıyorlar, şubeden çıktıklarını ve nerede olduklarını söylüyorlardı. Hatta çocuklardan biri aileye teslim için Doğubeyazıt'a götürülürken polisin elinden kaçmış, beni arayarak görüşmek istemişti. Telefonlar daha sonra da kesilmiyordu. Aralıklı olarak halen arayıp hayatlarında olan gelişmelerden haberdar ediyorlar ve benim kitabımı soruyorlar. Bayramlar, yılbaşları ve kutsal günlerde mani biçimindeki mesajlar göndermeyi de ihmal etmiyorlar. Bazı çocuklar ise polisten çıkınca tövbe ettiklerini söylüyorlar, yeni girdikleri işi veya devam ettikleri okulu anlatıyorlardı. Tövbe eden çocuklar, bazen annelerine, ağabeylerine telefon açtırıp onlarla konuşmamı istiyordu. Aileler büyük olasılıkla çocuğun anlattıklarına dayanarak, çocuğunun gayrimeşruyu bırakmasında benim payım olduğunu düşünüyor ve "Allah razı olsun" diyorlardı.

Bir kız çocuğu bırakılmasının ardından beni aramış ağabeyi olduğunu söyleyen genç bir erkekle konuşmamı istemişti. Ağabey aslında Hacı Hüsrevli olan ama Ankara'da hırsızlık iddiasıyla yakalanan kızı İstanbul'a geri götürdüğünü söylüyor, beni Hacı Hüsrev 'e davet ediyor ve teşekkürlerini sunuyordu. Ne için teşekkür ettiklerini ve teşekkürü hak etmek için ne yaptığımı tespit etmek güç. Polise düştüklerinde onlara yakınlık gösteren, ilgilenip anlattıklarını dinleyen "iyi biri" olarak görüyor olmaları kuvvetle muhtemel.

Üçüncü Kurum: Adli Tıp

Bir suça karıştığı iddiasıyla çocuk şubeye getirilen 15 yaşından küçük çocukların "farik mümeyyiz" muayeneleri Ankara Adliyesi içindeki Adli Tıp Kurumu Başkanlığı'na bağlı çalışan Adli Tıp Şube Müdürlüğü'nde yapılmaktaydı. Muayeneleri yerinde gözlemlemek ve çocuk yargılama sistemindeki süreci kesintisiz izlemek amacıyla Adli Tıp Kurumu Başkanlığı'ndan izin alarak 05.07-02.08.2005 tarihleri arasında muayenelerde hazır bulunarak katılımlı gözlem yaptım.

İki doktor aynı anda, genişçe bir salonda hasta kabul ediyordu. Muayene için ayrılmış bir oda vardı, ancak hastayı soyunmuş bir vaziyette muayene etmeleri gerektiğinde doktorlar bu odayı kullanıyordu. Adliyenin birinci katındaki adli tıp şube müdürlüğünün önü, adliyenin her zaman en kalabalık yerlerinden biriydi. Sabah dokuzda başlayan muayenelere öğle yemeğinde ara veriliyor öğleden sonra beşe kadar hasta bakılıyordu. Kanuna göre adli hekim tarafından düzenlenmesi öngörülen bir çok rapor burada veriliyordu. Trafik suçlarında alkol muayenesinden, ölüm raporuna veya fiili livata raporuna kadar birçok muayene ve raporu hazırlayan şubede dört doktor

nöbetleşe çalışıyordu. Kapının önündeki kalabalık nedeniyle, doktorlar her bir muayeneye iki-üç dakikadan fazla zaman ayıramıyordu.

Çocuklar, çocuk şubeden polislerin nezaretinde getiriliyor, muayene sırasında polisler dışarıda bekliyordu. Salonda iki doktor aynı anda hasta bakıyordu. Çocuklar içeri girince katip ve katibe tarafından yönlendiriliyor, doktorun önündeki sandalyeye oturmaları isteniyordu. Üç dakikalık muayenede, genelde çocuğa nereli olduğunu, ailesini ve işlediği iddia olunan olayı soran doktor, çocuğu konuşturarak çocuğun işlediği suçun farkında ve sonuçlarını algılayabilecek yetenekte olup olmadığını anlamaya çalışıyordu. Doktor, simit sattığını söyleyen bir çocuğa "10 simit kaç lira eder, 5000 lira versem üstüne ne verirsin" gibi sorular sorarken diğer çocuklara da "ekmek kaç para, 10 kg demir mi ağır 10 kg pamuk mu" gibi sorular yöneltiyordu. Çocuklar konuşmaya pek hevesli değillerdi, "evet, hayır, yok, var" gibi cevaplar veriyorlar, lafı ağızlarında geveliyorlardı.

Doktorlar muayene koşullarından memnun değillerdi ve bunu "çok vaka olduğu için yüzeysel ve hızlı bakıyoruz", , "aslında her suç türüne özel vermeliyiz raporu ama böyle olmuyor; çocuğun o fiilinin suç olup olmadığını bilmesi çok önemli ama bunu öğrenmek iki dakikalık muayenede zor" şeklinde ifade ediyorlardı. Muayene esnasında doktorlar ilk olarak çocuğun yaşına baktıklarını söylüyorlardı. 12 yaşında ve ilk olayı olan bir çocukla 14-15 yaşlarındaki bir çocuğu aynı şekilde değerlendirmediklerini, 13 ve yukarısını farik mümeyyiz değil demek için ileri yaşlar olarak gördüklerini belirtiyorlardı.

Çocuğun nüfusundaki yaşından büyük veya küçük gösterdiği düşünülen durumlarda mutlaka kemik incelemesi isteniyordu. Çünkü doktorlar için ilk halledilmesi gereken yaş konusuydu. Bunun ardından zekâ geriliği meselesi geliyordu. Çocukta zekâ geriliği olup olmadığını da, bu konuşmada anlamaya çalışıyorlardı. Çocukluk çağı psikozlarından birinin varlığı, çocuğun fiilini oyun olarak görmesi, psiko-sosyal gelişim, sosyal çevre, ailenin teşviki gibi hususlar ikincil kalıyor ve bunları derinlemesine araştırmaya zaman bulunamıyordu.

Adli hekim muayenesinin, sürecin diğer aşamaları kadar çocukların ilgi ve merakını çekmediği gözlenebiliyordu. Doktoru herhangi bir şeye ikna etmek için çaba sarf etmiyorlar ve sık sık "bilmiyorum" cevabını veriyorlardı. Burada tam olarak ne yapıldığını ve adli tıp muayenesinin ne işlerine yarayacağını bilemiyorlardı. Çocuklara sorduğumda, "polis gözaltında dövdü mü dövmedi mi" diye doktora çıkartıldıklarını söylediler. Doktorun işledikleri iddia edilen fiil hakkında ve kendileri hakkında sorduğu soruları, muayeneyle ilgisiz bir nevi sohbet olarak değerlendirdikleri anlaşılıyordu.

Adli Tıp Şubede yaptığım katılımlı gözlemler sırasında, daha önce polis şubeye getirilmiş çocuklarla karşılaşıyordum ve adliye koridorunda konuşuyorduk. Yeniden getirilmelerine sebep olan olayı anlatıyorlar, arkadaşlarından, aile üyelerinden haberler veriyorlar, ama poliste iken sordukları kendi durumlarının ne olacağı hakkındaki soruları burada sormuyorlardı.

Dördüncü Kurum: Çocuk Cezaevleri ve Islahevleri

İlk olarak 2004 yılı Haziran ayında çocuk cezaevlerinde ve ıslahevlerinde tutulan çocuklarla mülakat çalışması yürütmek için Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'ne yaptığım başvuruya ve ardından Adalet Bakanlığı Çocuk Gözetim birimi ile altı ay süren yazışmalara rağmen bir sonuç elde edilemedi. Ancak 2005 yılı Ekim ayında bu birimde çalışan sosyal çalışmacı kadronun değişmesi üzerine, başvuruyu aynı biçimde tekrar yaptım ve bu sefer, başvurunun hemen ardından, çalışma takdir ve beğeni ile karşılanıp Elazığ ve Ankara kapalı ve açık infaz kurumlarında çocuklarla mülakat yapmam için izin verildi. (Ek-2)

Uygulama alanı olarak Elazığ ve Ankara'nın seçilmesi ile ilgili gerekçeler şöyle sıralanabilir: Elazığ, son 15 yılda Doğu ve Güneydoğu'daki kent ve köylerden en fazla göç almış Doğu Anadolu kenti olmasının yanında, Doğu ve Güneydoğu bölgelerinin tek çocuk ıslahevine sahip kenti olması nedeniyle çalışma konusu açısından önem taşımaktaydı. Türkiye genelindeki üç (açık infaz kurumu) ıslahevinden (Ankara, İzmir ve Elazığ) biri olan Elazığ ıslahevi, Türkiye'nin doğu ve güneydoğusunda işlenmiş suçlardan verilmiş hükümlerin açık infaz kurumu olarak yetkilendirilmişti. Çalışmanın sadece ülkenin batısında suça karışmış çocuklara ait veriler üzerine temellenmesi gibi bir yoksunlukla malul olmaması ve ülkenin doğusunda suça karışmış çocuklara ait verilere ulaşmak üzere Elazığ cezaevi ve ıslahevi, mülakatları gerçekleştirmeye en uygun kurumlar olarak belirdiğinden, Bakanlığa yapılan başvuru Elazığ ve Ankara kurumlarını kapsamaktaydı. Bu kurumlarda sadece erkek çocuklarının cezaları infaz ediliyordu.

21 Kasım günü Elazığ'ın 10 km dışında bulunan Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda çalışmaya başladım. Kurumda, o dönemde bulunan çocukların tamamı ile görüşerek 22 mülakat gerçekleştirdim. Görüşmeler sırasında ses kayıt cihazı kullanmama izin verilmediği için, görüşme formundaki açık uçlu sorularda çocukların anlattıklarını not aldım. Çocuklar, infaz koruma memurları tarafından koğuştan sırayla çıkarılıp cezaevinin içinde eğitim servisi olarak hazırlanmış dersliklerden oluşan bir bölüme getiriliyorlardı ve bu dersliklerden birinde yalnız görüşmemiz sağlanıyordu. Ceza infaz koruma memurlarından güvenliğim için kapıyı açık bırakmam konusunda beni

uyaranlar olmasına rağmen, çocuklarla yalnız kaldığım odanın kapısını kapalı tutmaktan tedirgin olmuyordum. Çocuklar öylesine efendi ve saygılıydılar ki, benden izin istemeden yanımda sigara bile içmiyor, kapıdan çıkarken her zaman yol veriyorlardı. Dolayısıyla çocukların yanında kendimi tedirgin hissetmemi veya güvenliğimden endişe etmemi gerektiren hiçbir durumla karşılaşmadım.

Çocukların büyük çoğunluğu köy ve ilçe doğumluydu. Çoğu bir süre önce köyden ilçeye veya ilçeden kente göç etmiş ailelerin çocuğuydu. Bingöl, Tunceli, Diyarbakır'dan göç etmiş ailelerin çocukları olanlar olduğu gibi, bu kentlerin köylerinden, ilçelerinden bağlı bulundukları kent merkezine aileleriyle göç etmiş çocuklar da vardı. Bu son grup o kentlerde suça karışmış, tutuklanmış, ve yargılanmış ve haklarında verilen hükmün infazı için Elazığ cezaevine konmuşlardı. Diğerlerine göre azınlıkta olan bir grup çocuk vardı ki, onların aileleri köyde, ilçede yaşamayı sürdürüyorlar, ama çocuklar büyük kentlere gidip geliyor; geçici işlerde çalışıyorlardı. Bunun adına "gurbete çıkmak" diyorlardı. Görüştüğüm çocukların yaşam öykülerinde kırsaldan kente göç olgusuna rastlamadığım çocuk olmadı. Kendisi kent doğumlu olan çocuğun mutlaka ailesi göç etmişti. Memleketle bağlantıları zayıflamış ama kopmamıştı. Ailenin yaşlı üyeleri birçok örnekte göç etmemiş, kırsalda kalmıştı. Birçoklarında ailenin büyükleri bölgedeki terör olaylarının takvimine göre köye geri dönmüş, boş bir köyde iki- üç hane olarak yaşamaktaydı.

Çocukların büyük çoğunluğunun 1987-1988 doğumlu olduğunu ve 6-7 yaşlarında kente geldiklerini göz önüne alarak, 90'larda bölgede yaşanan terör ve istikrarsızlığın yarattığı büyük göç dalgasına rastlayan toplumsal hareketliliğin toplumsal sonuçları çocukların hikayelerinde karşıma çıkıyordu. "Kente kaç kişi geldiniz" sorusuna Ankara'da 3-5 arası yanıt alırken Elazığ'da "15 hane" veya "bütün köy" gibi yanıtlar aldım. Bazılarının "terör zamanı"[17] anıları tazeydi. Örgütün kaçırdığı ağabey, sabaha karşı alevler yükselen tarlalar ve evler, bir gecede toparlanıp göç eden köyler çocukların hikayelerinde kanıksanmış bir arka planı oluşturmaktaydı. Çocuklar köydeki toprakların büyük kısmının boş durduğunu; eskiden ailece işlediklerini, şimdi herkesin bir yere dağıldığını, bu nedenle toprağa bakacak kimsenin kalmadığını anlatıyorlardı. Arada bir gidip köyde tek kalan büyük hala, amca veya dede gibi aile büyüklerinin işlediği küçük bir bahçeye yardım ettiklerini ekliyorlardı. Çocuklar, köye dönüp orada yaşamak isterler mi diye sorulduğunda, net bir şekilde hayır diyorlardı. "Tohuma, gübreye, ilaca para bulacaksın, bir de çalışacak işçi toplayacaksın, adam kalmadı ki köyde." "Köyde para kazanamazsın ki, bir karnın doyar" "Köyde cahil kalırsın, her

17 Terör zamanı: Çocukların bölgede silahlı çatışmaların yoğun olarak yaşandığı dönemi işaret etmek için kullandıkları tabir.

gün aynı" gibi gerekçeleri bu konuda düşünülmüş, konuşulmuş olduğunu işaret eder nitelikteydi. Köye dönmeyecek olsalar da çoğu köyünden büyük bir özlemle söz ediyor, kendi köylüsü olan birinden bahsederken "toprağım" diye hitap ediyordu.

İlçeden göç eden ailelerin çocukları da babalarının çalıştığı işkolunun yok olmasının veya kurumun özelleştirilip kapatılmasının ardından kente geldiklerini anlatıyorlardı. Maden (Eti ferrokrom) veya mermer ocağı işçisi, yöreye özgü yumurta topuk ayakkabı ustası, terzi, sulama kanalı bekçisi iken işsiz kalanların çocukları, yaşamlarındaki olayların gelişimini aktarırken, tanık oldukları bu değişimi genelde tevekkülle karşılamış görünüyorlardı. Babasının işini kaybetmesini ve ardından yaşadıklarını anlatan 16 yaşındaki bir delikanlı hem utanıyor hem de ağlıyordu.

Aslında çocukların tamamına egemen olan bir hava vardı; ağırbaşlı, beyefendi halleri, bulundukları yere düşmekten ötürü kendilerinden utanmaları ve sadece kendilerini suçlamaları, Ankara'da rastlamadığım bir durumdu. Doğu Anadolu erkek kültüründe önemli yer tutan "gakgoşluk", "dadaşlık", "delikanlılık" raconunun kalıntılarıyla karşılaştığımı Elazığ'da elliye yakın çocukla görüştükten sonra anlayabildim. Mağrur ve terbiyeli üslupları, nedamet getirmiş üzgün halleri, bu çocukların, Ankara-İstanbul'da suça karışmış çocuklarla karşılaştırıldıklarında, suç dünyasında daha az profesyonel kaldıklarını düşündürüyordu.

Görüşmeler oldukça uzun sürüyordu. Sabah sekizde başlayıp 18.30'a kadar çalışmama rağmen, günde iki görüşme ancak tamamlanıyordu; çünkü benim onlara yönelttiğim kadar çocukların da bana soracak soruları vardı. Yeryüzünde bu kadar farklı dilin neden var olduğunu merak edip "ne olmuş da onlar İngiliz, biz Kürt, siz Türk olmuşsunuz" diye soranların yanı sıra, "devlet sana para verir, git Elazığ'a Orhan'ı bul soru sor?" diyen de vardı. Bunun para karşılığı yapılan bir çalışma olmadığını anladıklarında, benim için üzülüp vazgeçmemi ve gidip para getirecek bir iş yapmamı öneriyorlardı. Bazıları bu durum karşısında minnet duyarak, "ama sen yine de yaz bu kitabı, belki bizim gibilere faydası olur" diyordu.

Çocuklarla aynı yemeği yiyor, onların çalıştığı çay ocağından çaylarını içiyordum. Bardağımı hiç boş bırakmıyorlardı. "Bugün çok içtim, içmeyeyim" deyince keyifleri kaçıyordu, ben de kırmamak için her getirdikleri çayı içiyordum. Beni konukları olarak görüyorlar ve ikramda bulunuyorlardı. Her ne sebeple olursa olsun, ikramlarını geri çevirmenin aramızdaki ilişkiyi zedeleyebileceğini kestirebiliyordum. Çokça çay içmenin yanı sıra, hatırı sayılır miktarda boncuk işinden yapılmış tespih, bileklik ve maşallahlarım oldu. Akademik çalışmalara ve işbirliğine son derece açık olan müdür ve ikinci

müdürlerin sağladıkları imkânlar ve özveriyle çalışan kurum personelinin yardımları sayesinde hafta sonları da çalışarak mülakatları tamamladım. (Ek-3)

Cezaevinin ardından Elazığ Çocuk Islahevi'ndeki çocuklarla mülakat yapmaya başladım. Çalışma devam ederken, cezaevlerinin adı "kapalı ceza infaz kurumu", ıslahevlerinin adı da "çocuk eğitimevi" olarak değiştirildi. Çocuk eğitimevindeki çocuklar davaları devam ederken kapalı infaz kurumunda kalmış, hüküm verilip kesinleştikten sonra eğitimevine alınmışlardı. Çocuklar burada cezaevindeki gibi kapalı değillerdi. Genişçe bir bahçenin ortasındaki eğitimevi şehrin içindeydi. Eğitimevi' ndeki çocuklardan bazıları dışarıda okula gidiyor veya çalışıyordu. Burada çocuklar günlük ihtiyaçlarını karşılamakta oldukça aktif görev alıyorlar; yemekhanede yemek yapıyor, kaloriferi yakıyor, temizlik yapıyorlar; akşamları da kurumda verilen çeşitli meslek ve bilgi edindirme kurslarına katılıyorlardı. Gündüz dışarıda çalışan ve okula giden çocuklarla da akşam görüşerek kurumda bulunan 17 çocukla görüşme yaptım.

Eğitimevi' ndeki çocuklar arasında Elazığ doğumlu yoktu. Diyarbakır, Siirt, Malatya, Mardin, Batman, Urfa,Tunceli ve Antep'in ilçe ve köylerinde doğmuşlar, kent merkezine veya Adana, Mersin gibi kentlere göç etmişlerdi. Göç ve işsiz aileler konusunda, cezaevinde gördüğüme çok yakın bir tabloyla karşılaştım ve doğdukları topraklardan ayrılmalarına ilişkin benzer hikayeler dinledim. Çocukların halleri, duruşları da cezaevindeki gözlediklerim gibiydi; tek fark, çocukların Eğitimevi' ndeki rahat tavırlarıydı. Kurum içinde, bahçede rahat dolaşabiliyorlar, çarşıya gidebiliyorlardı. Bu hareket serbestisi tavırlarına yansıyordu. Kurumu ve kurum idarecilerinin kararlarını eleştiriyorlar, eleştirilerini kurumda görev yapan öğretmenlere yakınma şeklinde iletebiliyorlardı. Çocukların en fazla yakındıkları konu, çalışmak gibi görünüyordu. Cezaevinde hiçbir şeyle uğraşmadan kapalı kalmanın daha iyi olduğunu söylüyorlar, birinden emir veya talimat almak istemediklerini anlatıyorlardı. Eğitimevi'nde de çocuklar benimle yemeklerini, çaylarını paylaştı, boncuk işi tesbihler armağan ettiler; yazdıkları şiirleri, manileri verdiler. Hala yazdıkları mektuplarla boncuk hediyeler ve şiirler yolluyorlar ve kitap nasıl gidiyor diye soruyorlar.

Elazığ Eğitimevi' ndeki çalışmayı tamamladıktan hemen sonra, Ankara Elmadağ K tipi Kapalı Çocuk Cezaevi'nde çalışmaya başladım. (Ek-4) Ankara'nın 41 km. kuzeydoğusundaki ilçesi Elmadağ'ın hemen dışında bulunan cezaevi, sadece çocukların bulunduğu bir ceza infaz kurumuydu. Kazada (ilçede) yapıldığı için K tipi olan cezaevi önce büyük mahkum ve tutuklular için yapılmış ve bir süre böyle hizmet vermişti; uzun bir süreden

beri de çocuk cezaevi olarak kullanılmaktaydı. Doktor odası olarak tanzim edilen, ama kuruma ait bir doktor olmadığı için sık kullanılmayan bir odada çocuklarla yalnız görüşmem, cezaevi idaresi tarafından sağlandı. Tahliye edilen, ıslahevine gönderilen ve kuruma yeni gelen hükümlü veya tutuklu çocuklar nedeniyle, kurumdaki çocuk sayısının sürekli değişmesine rağmen, çalışma süresi içinde Elmadağ cezaevinde bulunan 55 çocukla mülakat yapabildim.

Cezaevine girmeden önce Ankara'da yaşayan çocuk sayısı oldukça fazlaydı. Ankara dışında doğmuş, sonradan Ankara'ya gelmiş çocuklar kadar, kendisi Akara doğumlu ancak ailesi Ankara dışında doğmuş çocuk da vardı. İlçelerden ve köylerden gelen çocuklar azdı. Ankara'da suça karışmış çocukların çoğu aynı mahallelerden geliyorlar ve birbirlerini tanıyorlardı. Birbirini tanıyan çocukların aynı tip suçlara karışmış olduğunu tespit etmek zor olmadı. Genelde kolektif işlenen suçlarda suç ortakları ile birlikte cezaevine girmişlerdi. Kardeşi, amca veya dayı çocuğu da aynı cezaevinde olan çocuklar vardı. Kendisinden yaşça büyük suç ortağının Ulucanlar Cezaevi'nde olduğunu söyleyen çocuklar çoktu. Bu çocuklar kendilerini tetikçi olarak görüyor, işyeri kurşunlama ve yaralama gibi olaylara karıştıklarını anlatıyorlardı. Bireysel işlenen suçlardan dolayı cezaevinde bulunan çocuklar da cezaevindeki kendi mahallesinden olan diğer çocukları tanıdığını söylüyorlardı.

Çocukların çoğu daha önce tevkif edilmişti ve mahkemede bakılan birden çok dosyaları olduğunu anlatıyorlardı. Aralarında, "af çıkarsa çıkarım yoksa bu kadar dosyayla zor" diyenler vardı. İlk tevkifi olan çocuklar genelde kavgada yaralama veya kazaen ölüme sebebiyet verme gibi olaylara karışmışlardı. "Kapatılma"ya karşı bu çocukların tavrı, birden çok tevkifi ve dosyası olan çocuklardan farklıydı. Her duruşmaya tahliye umuduyla çıkıyorlar, her an bırakılma umuduyla yaşıyorlardı. Beklentileri gerçekleşmeyince gözlerden uzak bir yerde ağlıyorlardı. Birden çok dosyası ve tevkifi olan çocuklar da elbette çıkmak istiyorlardı, ama diğerleri kadar bunu dillendirmiyorlar, belki de kendilerinde o hakkı görmüyorlardı. Kapatılmayı kanıksamış, buradaki hayata alışmış bir halleri vardı. Kendi tabirleri ile "paşa paşa yatıyorlardı". Bu tabir onlara göre efendiliği bozmadan, kaderlerinde ne yazılmışsa onu yaşamak anlamına geliyordu. "Bizim sonumuz ya kurşun ya cezaevi" diyorlardı, yaşlarına pek uygun olmayan bir tevekkülle. İlk defa bir kurumda, çıkınca gidecek yeri olmayan, çıkınca ne yapacağını bilmediğini söyleyen bu kadar çok sayıda çocukla karşılaştım. Çocuk yuvasından yaşı dolduğu için çıkarılan olduğu gibi, ailesi kabul etmeyeceği veya bakacak durumda olmadığı için gidecek yeri olmayan çocuklar da vardı. Onlar da tahliyelerine kalan günleri sayıyorlardı, ama giderek büyüyen bir korkuyla. "Burası sokakta kalmaktan iyi, karnımız doyuyor, hem sıcak" diyordu bir

çocuk durumunu anlatmak için. "Hiç yollamasalar beni buradan, ne güzel pislik yok, hap yok, tertemiz" diyordu bir diğeri.

Görüşmeler havanın açık olduğu günler oldukça uzun sürüyordu. Görüşme yaptığım oda ikinci kattaydı ve penceresinden cezaevini çevreleyen duvarın müsaade ettiği kadar karşı tepedeki evler ve otoyol görünüyordu. Ancak, bu manzaranın görülmesi için havanın sisli ve kapalı olmaması gerekiyordu. Aralık ayındaki görüşmeler sırasında, havanın açık olduğu günlerde, görüşme için alt kattaki koğuşlardan çıkarılan çocuklar biraz daha kalıp dışarıyı seyredebilmek için benden izin istiyorlardı. Bazen parmaklıklı camın önünde durup yoldan geçen kamyonlardan, uzaktan görünen evlerden konuşuyorduk. "Bıraksalar buradan Ankara'ya kadar yürüsem, adımlarımı saymadan" demişti bir çocuk. Çay ocağında çalışan, ilk tevkifi ve dosyası olan çocuk sabahları bana çay getirdiğinde, "dışarıda" havanın nasıl olduğunu soruyordu. "Soğuk, buz gibi" dediğimde "ne güzel" diye karşılık veriyordu. Günün sadece 8 saatini parmaklıklar ve kapalı kapılar arkasında geçirmenin ruh halimde yarattığı sıkıntıyı tecrübe ettikten sonra, buradaki çocukların ve bir ömür bu kurumlarda çalışmış personelin psikolojik durumunu tahayyül bile edemiyorum. Gerek müdür ve ikinci müdürler gerekse personel ile aramda oluşan güzel diyalog, kapanmanın bana yaşattığı travmayı hafifletiyor, onların yardımlarıyla duruma alışıyordum. Çocukların hazırlanmasına katıldığı yemeklerden yiyip, getirdikleri çayları içerek ve yine birçok boncuk işi hediye alarak buradaki çalışmayı tamamlayıp Keçiören Çocuk Eğitimevi'ndeki görüşmelere başladım.

Keçiören Çocuk Eğitimevi, içinde lojmanların, Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkif evleri Personeli Yetiştirme Merkezi' nin ve bir de erkek lisesinin bulunduğu büyük bir bahçede yer almaktaydı. Büyük ağaçlar, bakımlı bir yeşil alan ve süs bitkilerinin yetiştirildiği bir sera da bulunan güzel bir bahçeydi. Çocuklar lisede okuyan öğrencilerin de gelip yemek yediği yemekhanede çalışıyor, top sahasında oynuyor, kısacası müştemilat içerisinde serbest hareket edebiliyorlardı. Zaten dışarıda okuyan ve çalışan çocuklar hayli fazlaydı. Parmaklıklar ve ağır demir kapıların yokluğu çocukların tavırlarını etkiliyor, görüşmelere rahat ve daha hafif bir hava hakim oluyordu. Çocuklar hep bir şeylerle ilgileniyor, hep meşgul oluyorlardı. Çağırdığım çocuğun bulunup uğraştığı işi bırakıp gelmesi zaman alıyordu. Burada da çocuklar gündelik işleri büyük ölçüde kendileri görüyordu. Temizlik, yemek, bulaşık gibi işlerde aktif görev aldıkları gibi, kurumda verilen meslek ve eğitim kurslarına da katılıyorlardı. Buradaki çocuklar da Elazığ Eğitimevi' ndekiler gibi çalışmaktan genelde pek memnun değillerdi; ama burada da, Elazığ'daki gibi, meslek edindiği ve eğitimine devam edebildiği için hayatından memnun olan çocuklar da vardı.

Kırsaldan gelen ve kırsalda suça karışmış çocuklar, diğer cezaevi ve eğitim evlerinde olduğu gibi, burada da vardı. Bunlar genelde "töre cinayeti" diye adlandırılan suçlara karışmışlardı. Bu çocuklar küçük bir çevrede doğup büyümüşler ve ilk defa yaşam alanlarını terk edip buraya gelmişlerdi. Çalışmayı yadırgamayan, kurumun kurallarından şikayet etmeyen çocuklar genelde bu çocuklardı. Çalışıp ailelerine para gönderdiklerini gururla söylüyorlardı. İstanbul, İzmir gibi metropollerde de suça karışmış, birden çok tevkifi olan çocuklar kuruma eleştiriler yöneltiyor, çalışmaktan yakınıyorlardı. Kurumda görev yapan sosyal çalışmacının çocuklarla iyi ilişkiler kurduğu gözleniyordu. Çocukların bir işe yerleştirilmeleriyle veya okuldaki durumlarıyla sosyal çalışmacının yakından ilgilendiğine tanık oldum.

Kurumda bulunan çocuklardan on beşiyle görüşme yaptım. Kurumdaki bazı çocuklarla daha önce poliste mülakat yapmıştım. "Yine mi kitap hazırlıyon abla" diye gülerek içeri giriyorlardı. Onlarla görüşmeyeli başlarından geçenler hakkında konuşuyor; arkadaşları, aileleri hakkında sohbet ediyorduk. Kurumdaki çocuklar, psikolog ve sosyal çalışmacılarla konuşmaya alışkındı. Kurumda çalışan kadın personel sayısının fazlalığı ve çocuklarla iç içe bulunmalarının çocuklar üzerindeki olumlu etkisi gözlenebiliyordu. Ayrıca çocukların çıkan yemeğin kalitesinden şikayet etmediği tek kurumun burası olduğunu eklemeliyim. Keçiören Eğitimevi'ndeki mülakatların tamamlanması ile saha uygulamasını da tamamlamış oldum.

IV-VERİLERİN ÇÖZÜMLENMESİ VE YORUMU

Görüşme formundaki demografik özellikler ve kimlik bilgilerini belirleyen sorular gibi kapalı uçlu sorulardan nicel; ortamı tanımlayan, belli bir davranış ortaklığı ve farklılaşmayı ifade eden, çocukların yaşam perspektifi ve anlam dünyalarını betimleyen, çocukların sosyal durumlarının analizini yapan, sosyal ilişki dinamiklerini tanımlayan açık uçlu sorulardan ve yarı yapılandırılmış grup görüşmelerinden nitel veriler elde edilmiştir. Kapalı soruların cevaplarından elde edilen nicel veriler, Statistical Package for Social Sciences For Windows Standart Version 13.0 (SPSS For Windows 13.0) programına yüklenerek frekans ve yüzdeler olarak çözümlenmiştir. Eğilim ve ilişkileri belirlemek için ise (Chi-Square) kay-kare testi uygulanmıştır.[17]

Çocukların doğal ortamları ile dış dünyaya ilişkin algılarına ilişkin toplanan veriler, bağımlı ve bağımsız değişkenler biçiminde bir ayrıma gidilmeyerek bütüncü bir yaklaşımla yorumlanmıştır. Değişkenlere kendi başına anlam vermek yerine her değişkenin diğeri ile etkileşim halindeki

17 Kay-kare testinde anlamlılık düzeyi 0.05 alınmıştır.

birlikteliğinin ön plana çıkardığı anlamlar vurgulanmıştır.[17] Bu tercih, olguların karmaşık yapısı ve birbirinden tamamen bağımsız değerlendirilebilecek parçalara ayrılamayacağı hakkındaki varsayıma dayanmaktadır. **Braudel** bunu şöyle ifade eder:

> "Hayatı dev bir sorun, bir denklem, daha doğrusu kısmen birbirine bağlı, kısmen de bağımsız bir denklemler yumağı olarak düşünün.(...) Bu denklemlerin çok karmaşık, sürprizlerle dolu olduklarını ve çoğu zaman "köklerini" keşfedemediğimizi unutmayın"[18]

Tutuklu veya hükümlü olmayan çocuklarla gerçekleştiren görüşmeler ses kayıt cihazı yardımıyla kaydedilmiştir. İnfaz kurumlarında ses kayıt cihazının kullanımına Adalet Bakanlığı tarafından izin verilmediği için, görüşmelerde çocukların ifadeleri birebir yazıya dökülmüştür. Nitel verilerin işlenmesinde "betimsel kayıt tekniği" kullanılarak çocukların ifadelerindeki gerçek ve özgün sesin korunması ve okuyucuya aktarılması hedeflenmiştir. Bu tekniğe göre, duraklamalar, suskunluk anları; ağlama, gülme, tereddüt etme gibi anlam taşıyan mimik ve jestlerin yazıya aktarılırken kaybolmamasına dikkat edilmiş; çocukların ifadelerindeki gramer yapısı da aynı gerekçelerle değiştirilmeden orijinal şekli korunarak aktarılmıştır.[19] Çocukların kendi aralarında kullandıkları "gayrimeşru jargon"un sadece kavramlar ve tanımlar değil söz dizini açısından da egemen kültürün dilinden başkalığını vurgulamak açısından çocukların ifadeleri değiştirilmeden, olduğu gibi aktarılmıştır.[20]

Çocukların ifadelerinden elde edilen nitel verilerin analizinde "nitel içerik- çözümlemesi" adı verilen tekniğe uygun çalışılmıştır. Bu aşamada, görüşmelerden uzun aktarımlar yapılmış ve gözlem notları, orijinal hallerine çok yakın biçimde betimlenmiştir. Betimlemelerin ve alıntıların ardından, anlatımlardaki ortak bazı boyutlar belirlenerek, veriler belirli kesitlere yerleştirilmiştir. Bu aşamada biçimsel boyutlar, içeriksel boyutlar ve belirli tiplerden oluşan yapıyı ortaya çıkarma amaçlanmıştır. Bu yapılandırıcı boyutlar altında toplanan kategori sistemi, materyalin iki aşamada işlenişi ile saptanmıştır. İlk olarak materyalde "keşif noktaları" tespit edilmiş, hangi verinin hangi kategoriye bağlandığı ortaya çıkarılmıştır. İkinci aşamada materyalin tamamı gözden geçirilerek kategori sistemi ve tanımlarında değişiklikler ve eklemeler yapılmıştır. Kategoriye bağlanan ve kategorinin örneklenmesinde

17 Bağımlı- bağımsız değişken ayırımı ve bütüncül yaklaşım hakkında ayrıntılı açıklamalar için bkz.: YILDIRIM- ŞİMŞEK, Sosyal Bilimlerde..., s. 39-40

18 Charles MORAZE'den naklen GULBENKIAN KOMİSYONU, Sosyal Bilimleri Açın, Sosyal Bilimlerin Yeniden Yapılandırılması Üzerine Rapor, Dördüncü Baskı, (çev.: Şirin Tekeli), İstanbul, 2003, s. 11.

19 Betimsel kayıt tekniğinin özellikleri için bkz.: MAYRING, Nitel Sosyal..., s. 78-81.

20 Özetleme gibi tekniklerin yerine betimsel kaydın tercih edilmesinin en önemli nedeni ,verilerin "tekilliğe ilişkin" indirgenemez niteliğini tam yansıtma kaygısıdır. Tekillik ve tam yansıtma için bkz. MAYRING, Nitel Sosyal..., s. 76-80; ERDOĞAN,... Yoksulluk Halleri..., s. 15-17.

geçerli olan somut metin örnekleri, "altın örnek" olarak gösterilmiş ve kategorilerin birbirinden ayrılması sağlanmıştır.[17] Verilerin bu ilk analizinden çıkan bazı kavramlara göre kodlama gerçekleştirilmiştir.[18] Araştırmacı, veri setinin kodlanmasında Doç. Dr. Ramazan Günlü ile birlikte çalışma yapmıştır. Araştırmacılar, materyale ilişkin kodlama ve kavramsallaştırmanın benzerlikleri ve farklılıkları üzerinde karşılaştırmalar yaparak ortak bir kodlama kılavuzuna ulaşmak için birlikte çalışmışlardır. Bu şekilde organize edilen veriler belirli olgu ve kuramlara göre kodlanmış ve yorumlanmıştır. Yorumlama ve değerlendirme aşaması ile verilerin çözümlenmesi aşaması tamamlanmıştır.[19]

17 Yapılandırıcı nitel içerik-çözümlemesi tekniğinin 1. Kategorilerin tanımlanması, 2. Altın örnek,3.Kodlama kuralı aşamalarının ayrıntılı açıklaması için bkz.: MAYRING, Nitel Sosyal...,s. 103-105.

18 Verilerden çıkarılan kavramlara göre yapılan kodlama için bkz.: YILDIRIM-ŞİMŞEK, Sosyal Bilimlerde...,s. 180.

19 İçerik analizi tekniğinin aşamalarına ilişkin şema için bkz. MAYRING, Nitel Sosyal..., s. 105.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇOCUK SUÇLULUĞUNUN TOPLUMSAL BAĞLAMI

I- MEKÂN VE İMKÂN: GERÇEKLİK VE TAHAYYÜL

"... İnsan yaşadığı yere benzer,
O yerin suyuna, o yerin toprağına benzer.
Suyunda yüzen balığa,
Toprağını iten çiçeğe,
Dağlarının, tepelerinin dumanlı eğilimine.
Konya'nın beyaz,
Antep' in kırmızı düzlüğüne benzer.
Göğüne benzer ki gözyaşları mavidir.
Denizine benzer ki dalgalıdır bakışları.
Evlerine, sokaklarına, köşe başlarına,
Öylesine benzer ki.
Ve avlularına,
(Bir kuyu halkasıyla sıkıştırılmıştır kalbi)
Ve sözlerine,
(Yani bir cep aynası alım-satımına belki)
Ve bir gün birinin bir adres sormasına benzer.
Sorarken sorarken üzünçlü bir ev görüntüsüne,
Camcının cam kesmesine,
Dülgerin rende tutmasına,
Öyle bir cigara yakımına,
Birinin gazoz açmasına,
Minibüslerine, gecekondularına,
Hasretine, yalanına benzer.
Anısı ıssızlıktır.
Acısı bilinçtir...."

Edip Cansever, *Mendilimde Kan sesleri*

Çocuk suçluluğunun toplumsal bir boyut olan mekansal bağlamıyla birlikte analizine ayırdığımız bu bölümde, çocuk suçluluğunu "ortaya çıkaran, çevreleyen ve biçimlendiren toplumsal koşullar"[17] genelden özele, soyuttan

17 Toplumsal (Sosyal) bağlam, "bir sosyal olgu veya ilişkiyi ortaya çıkaran, çevreleyen ya da biçimlendiren değer ve koşullar" olarak tanımlanmaktadır. Ömer DEMİR-Mustafa ACAR, Sosyal Bilimler Sözlüğü Ankara, 1997, s. 205.

somuta doğru bir dizge halinde incelenmektedir. Bu bölümdeki açıklamalar esas olarak, çocuk suçluluğunu tanımlamak yerine çocuk suçluluğunu tanımak ve tanıtmak amacına yöneliktir. Çocuk suçluluğunu çevreleyen toplumsal koşullar ve yapılara ilişkin bu incelemede, saha uygulamasından elde edilen verilerden yola çıkılmakta; verilerin işaret ettiği kuramsal kavramlaştırmalara ulaşıp bu kavramların ışığında veriler değerlendirilmektedir. "Çocuk suçluluğunun nedenleri" başlığı altında "nedenlerin", ayrı kategoriler halinde incelenmesi gibi bir yolun tercih edilmeyişinin temel gerekçesi, toplumsal davranışı farklı görünümlerinin bazılarından yola çıkarak tanımlamaya çalışan parçalı ve indirgemeci yaklaşımdan kaçınmaktır.[17] Bu tür bir kategorik yaklaşım, toplumsal olgunun bütünselliğini bozmakla kalmayıp, sadece bütünleşik bir yaklaşımın kapsayacağı bağlamları gözden kaçırabilmesi nedeniyle tercih edilmemiştir.

Kentsel mekânların, gelir, meslek, eğitim durumu, yaş, toplumsal statü gibi niteliklere göre belirlenen toplumsal tabakalaşma ve farklılaşmaya göre ayrışması sadece nitelik farklılığını değil aynı zamanda bir hiyerarşiyi de temsil etmektedir. "Kentsel ayrımlaşma" (urban segregation) adı verilen bu süreçte kent, içinde yaşayanların toplumsal statüleri, yaşam biçimleri, tüketim kalıpları, özel ve kamusal hizmetlerden yararlanma biçimleri ve ölçüleri açısından farklılaşmış ve ayrımlaşmış olan mekânlara bölünmektedir.[18]

A- "SON DURAKTAN DA SONRAYIZ": KİTLESEL TÜKETİM OLANAKLARINA ERİŞİM

Görüşme yapılan çocukların, yaşadıkları yere ilişkin anlatımlarında, kamu hizmetlerinden düşük ölçüde yararlanılan "düşük konumlu" mekân vurgusu ön plana çıkmaktadır:

> Elazığ Eğitim 15:
> " Bakarsan Adana'dayız ama köyden kötü. Sular tulumbadan... Elektrik yok. Çarşıya yol yok. Son duraktan sonra yayan gitmelisin bir saat. Son duraktan da sonrayız."

17 Nitekim Türkiye'de yapılan çalışmalarda "çocuk suçluluğunun nedenleri" başlığı altında birtakım faktörlerin sıralanması ve bu faktörlere ilişkin kuramsal açıklamalar ile saha uygulamalarına ayrı kategorilerde yer verilmesi sık rastlanan bir durumdur. Bu çalışmaların bazılarında "nedenler", bireysel, toplumsal olarak gruplandırılmakta: GÖLCÜKLÜ, Türkiye'de Çocuk Suçluluğu ...,s. 23; Mehmet KEKLİKKIRAN; Türkiye'de Çocuk Suçluluğu, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1999, İstanbul, s. 59, bazılarında ise bireysel, ailevi, sosyal çevresel olarak sınıflanmaktadır: ÖTER-AKALIN, PaşaKapısı Cezaevindeki...,s. 115; ÖZKAN, Hukukî ve Sosyolojik Açıdan ..., s. 123-140; SEVÜK, Uluslararası Sözleşmelerdeki ...,s. 42-58. Bu tür sınıflandırmalarda ekonomik koşullar bazen "anne-çocuk ilişkisi" gibi ailevi nedenlerin arasında sayılmakta bazen de hiç değerlendirmeye alınmamaktadır. Bazı çalışmalarda da sosyal yakın çevre, ekonomik ve fiziki ortamın birbirinden bağımsız kategorilermiş gibi ele alındığını görüyoruz. YILMAZ, Suçlu Kentin Çocukları..., s. 340-341.

18 Sema ERDER, Refah Toplumunda Getto, İstanbul, 2006, s. 34-40.

Elazığ Eğitim 2:

" Adı şehirde oturuyoruz... Çarşıya bir saat, iki saatte gidersin. Araba, dolmuş yok. Dağlık bir mahalle. Bir komşumuz kanlısından saklanır. Kaç yıldır bulamamış kanlısı, bizim orası öyle dağlık."

Kentleşmeyi, modern yaşamı biçimlendiren hizmet ve imkânlarla özdeşleştiren varsayımın, çocukların algılarında da yerini aldığını görüyoruz. Çocuklar, yaşadıkları yerdeki yetersiz ve kötü koşulları hizmet ve imkânlara "erişememe, ulaşamama" ekseninde yorumlamaktadırlar. "Son duraktan da sonrayız" ifadesinde çocuğun kentsel kaynaklara kendini ne kadar uzak hissettiğini anlatma çabasını görebiliriz. Kamusal hizmetlerin ve imkânların ulaşamadığı yerlerde oturmak, çocukların sosyal dışlanmayı fark ettikleri ilk bağlam olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocuklar, yaşadıkları ortamı sevip sevmedikleri sorusuna genelde "nefret ediyorum" cevabını verirken sevmemelerinin ilk nedenini ulaşım, elektrik, su gibi kamu hizmetlerinin dışında konumlanmış olmak bağlamına referans vererek açıklamaktadırlar. Bu erişememe ve dolayısıyla engellenme hissinin çocukları, yaşadıkları mekânın kent olup olmadığını sorgulamaya ittiğini görüyoruz. "Kanlısından saklanabilecek kadar dağlık bir alan" tasviri çocuğun algısında yaşadığı yeri, kentin ve modern yaşamın kıyısında konumlandırdığını göstermektedir. Çocuklar yaşadıkları yer ile "çarşı" arasındaki mesafeyi vurgularken, toplumsal tabakalaşma içindeki konumlarına ilişkin bilinçlerini de sergilemektedirler. Kentsel ayrımlaşmanın sonucunda çeşitli tabakalar birbirlerinden sosyal olarak ne kadar uzaktaysa, mekânsal konumları da o kadar uzak olmaktadır.[17] Çocuklar içinde yaşadıkları koşulları, mekânsal-sosyal bağlamlarda algılamakta ve kendilerini "kenarda kalmış", "ayrı tutulmuş" yani tecrit edilmiş hissetmektedirler.[18] **Şenol ve Cantek**'in "kenar mahallelilik" üzerine düşünceleri çocuklardaki bu algıyı anlatmaktadır. **Şenol ve Cantek**'e göre, "Kenar mahallelilik", mahalleliğin bir alt türüdür ve merkez tarafından genellemeyle oluştuğundan dışarıdan bakıldığında çok fazla ayrışmaz.[19] **Edward Said,** "medeniyetin kenarında" yer alanların marjinal olarak tanımlandığını ve merkezin "kaybedecek bir şeyi olmayan" marjinale göre "durumsal üstünlüğe sahip olduğunu tespit etmektedir.[20]

Castells'in kentsel sistemin ideolojik-politik-ekonomik yapılardan ve

17 ERDER, Refah Toplumlarında..., s. 35

18 Oscar Lewis "ayrı tutulma" "kenarda kalma" duygusunun yoksulluk kültürünün birey düzeyinde gözlenen en belirgin özelliği olduğunu belirtmektedir. Yeni kentli yoksulluk bağlamındaki yorumlarımızda Lewis'in görüşlerine yine değineceğiz. Oscar LEWIS, İşte Hayat, Yokluk Kültürü İçindeki Bir Porto Riko'lu aile üzerine İnceleme, Cilt 1, (çev.: Vahit Çelikbaş) İstanbul, 1971,s. LVI.

19 L.Funda ŞENOL-Levent CANTEK, Vitrinin Dışı, Haritanın Dibi veya Kenar Mahalleye Dair "Dip" Notlar, Birikim, Temmuz-Ağustos 1998, s. 127-128

20 Edward Said'den naklen ŞENOL-CANTEK, Vitrinin Dışı..., s. 128.

bu yapıların birbirleriyle ilişkilerinden oluştuğu yolundaki görüşüne yukarıda "Mekâna İlişkin Kavramlaştırmalar ve Algılar" başlığı altında değinmiştik. **Castells Althousser**'i izleyerek, Marksist diyalektiğin ekonomik yapının ideolojik ve siyasal yapıyı oluşturduğu saptamasını, üretim güçleri ve üretim ilişkileri arasındaki ekonomik düzeydeki çatışmaların bir üretim biçiminden diğerine geçiş için gerekli olduğunu ancak yeterli olmadığını vurgularken ekonomik, siyasal ve ideolojik bağlamdaki çelişkilerin bazı durumlarda bağımsızlaşarak tüm sistem üzerinde etkili olabildiklerini ileri sürmüştür. Kapitalist sistemlerde kentler, üretimin mekânı olmaktan çıkmış, daha çok tüketimin yoğunlaştığı alanlara dönüşmüştür. Kentsel mekânın "kitlesel tüketim" eylemi etrafında oluştuğunu söyleyen **Castells**, konut, eğitim, sağlık, eğlence gibi alanlardaki kitlesel tüketimin emeğin yeniden üretimi için gerekli olduğunu vurgulamaktadır. Kentsel mekân, kitlesel tüketimin sağlandığı alanlar olarak, tüketime konu olanların üretim ve dağıtımında kapitalist sistemin doğasından kaynaklanan çelişkilerin ve eşitsizliklerin mekânı olmaktadır. [17] Örneğin çocukların "yol yok, otobüs, dolmuş yok" diyerek vurguladıkları durum, ekonomistler tarafından ortak mallar olarak adlandırılan ulaşım ve toplu taşımacılık gibi sektörlerin, "pazar fiyatını karşılamamaları ve doğrudan arz ve talep tarafından yönlendirilmemeleri" noktasında tanımlanmasına rağmen, bu sektörlerdeki ürünün- hizmetin kâr beklentisinin belirleyiciliğinden kurtulamaması nedeniyle, kitlesel tüketim alanlarında ortaya çıkan boşlukla ilgilidir.[18]

B-"YIKIK DÖKÜK DE DEĞİL, DOĞRU DÜZGÜN DE DEĞİL": GECEKONDU

Kitlesel tüketim olanaklarının kentteki dağıtımı, konut alanlarının sunduğu toplumsal ortamın öncelikli belirleyicisidir. Yaşanılan mekânın, birey ve gruplara sunduğu konut ve iş alanları, sağlık olanakları, eğitim, ulaşım ve çevre koşulları gibi kamusal donanımların sadece dağılımı değil bunların kaliteleri arasındaki farklılıkların da yarattığı eşitsizliğin çocukların anlam dünyalarındaki etkileri anlatımlarında açıkça gözlenebilmektedir. Görüşmeler sırasında yaşam alanları, çocukların anlatmaya en hevesli oldukları konu olmuştur. Her görüşmede çocukların yaşam alanlarının kalitesinin düşüklüğü ilk söz ettikleri nokta olurken, yaşam alanının kalitesini karşılaştırmalar yaparak, benzetmeler yaparak anlatmaya çalıştıkları görülmektedir.

Polis Görüşme: 31

"Demetevler ... Çok güzel bir yerdi. Çok sevdim. Ankara'dan bir semt tabi ki televizyonlarda falan duymuştum. Şimdi otogarda

17 CASTELLS, Kent, Sınıf..., s. 15-18, 28; Castells'in Kentsel eşitsizlikler üzerine görüşlerinin ayrıntılı açıklaması için bkz.: ERDER, Refah Toplumu..., s. 42-46.
18 CASTELLS, Kent, Sınıf.., s. 31.

> indik... Eve baktık, Demetevler'de...Gittik hep apartman, hep yani lüks yerler, yaşanacak yerler. Yani beğendik. Çok güzel beğendik. Ahmet ile buluştuk bir yerde çay içtik. Ondan sonra otobüse bindik. Her 1 km de baktık hep gecekondu ondan sonra ...
>
> Çok kötü evler, yıkık dökük de değil doğru düzgün de değil. Anlatabiliyor muyum? Yani ... Ev yaşanılır bir yer değil. Zaten... Yaşanacak yer değil derken orada eskiden olduğu gibi yaşayamam. Çünkü oradaki insanların hepsi fakir hepsi yoksul. Oradaki evler hep yıkık dökük gittim sokaklardaki hapçı çocukları gördüm. Sonra içki içen adamları gördüm. İçki içen kızları gördüm. İçki içen bayanları gördüm. Pavyondan çıkan insanları gördüm. Oranın gençlerini gördüm. Analarını babalarını... çok değişik insanlar gördüm. Hep yokluk içinde. Mesela adam çalışıyordu içki içiyordu eli boş olarak da eve dönüyordu. Çoluğu çocuğu aç, bunu gözümle gördüm. Elinde bir parça ekmek olup dışarıda yiyen çocukları gördüm. Ayağında ayakkabı olmayan çocukları da gördüm. Yani İsmetpaşa 'da belli bir yaşam gördüm. Ondan sonra da .... Mesela... İnsan garip şeyler görüyor. Oradaki yaşamla diğer yaşamı yan yana getiriyorduk, çok farklı görüyorduk... Çünkü burası bir başkent olması gerektiği için..."

17 ve 16 yaşındaki iki erkek çocuk, Doğubeyazıt'tan Ankara'daki hemşehrilerinin yanına çalışmak için gelişlerini ve gördüklerini anlatmaktadırlar. Çocuklar başlangıçta hemşehrilerinin Demetevler mahallesinde yaşadığını sandıkları için otobüsten inince doğrudan bu mahalleye gitmişlerdir. Hemşehrileriyle birlikte İsmetpaşa mahallesine gidince bu iki mahalle arasındaki farkları karşılaştırmalar yoluyla algıladıklarını görüyoruz. "Oradaki yaşamla diğer yaşamı yan yana getiriyorduk, çok farklı görüyorduk" şeklindeki ifadelerinde çocukların yaptıkları karşılaştırmayı açıkça görüyoruz. Bu farkın başkentteki yaşam alanları arasında olması nedeniyle de garipsediklerini söylüyorlar. Demetevler'de gördükleri yaşam alanının ve biçiminin onların televizyondan gördükleri başkent imgesine daha çok uyduğunu da öğreniyoruz.

Demetevler'i "hep apartman , hep yani lüks yerler, yaşanacak yerler" şeklinde tarif ederken İsmetpaşa'daki evleri "Çok kötü evler, yıkık dökük de değil doğru düzgün de değil. Anlatabiliyor muyum? Yani ..." diyerek betimlemektedirler. Yıkık dökük olmayan ama doğru düzgün de olmayan şeklinde tarif edilen konutların gecekondular olduğunu bir önceki cümlede geçen "ondan sonra hep gecekondu" ifadesinden öğreniyoruz.

Çocukların yarısından fazlası, % 61,9' u oturdukları konut türünün gecekondu olduğunu söylemiştir.[17] Apartman dairesinde yaşayan çocukların oranı %19,7'dir. Apartman dairesinde yaşayanların oranı ile kırsal konutta yaşayanların oranı birbirine çok yakın; %18,4 olarak belirmiştir. Bu çocuklar, alt katı ahır, ağıl, kümes gibi kullanılan, ortak bahçeye açılan odalardan oluşan, konut türünü gecekondudan farklı biçimde tasvir etmektedirler. Aileleri, kentlerin köylere ve kasabalara yaklaşan sınırlarında ve köylerde yaşayan çocukların bu tasviri, konut türünün gecekondu ve apartmandan farklı, kırsal bir konut olduğu düşündürmüştür. Görüşme yapılan çocuklardan sadece bir tanesi, ailesini hiç tanımamış ve hayatı boyunca çocuk yetiştirme yurdunda kalmıştır. Bu dağılımda, gecekonduda yaşayan çocukların sayısının yüksekliği dikkat çekicidir.

Tablo 11- Konut Türü

		Frekans	Yüzde
Geçerli	apartman dairesi	29	19,6
	Gecekondu	91	61,5
	Kırsal konut	27	18,2
	yetiştirme yurdu	1	,7
Toplam		148	100,0

Çocukların yaşam alanlarını anlatırlarken "gecekondu" "apartman dairesi" ayrımını bu şekilde açıkça vurgulamaları ama oturdukları "gecekondu"nun kime ait olduğu hakkında muğlak ifadeler kullanmaları dikkat çekmektedir.

Polis 14

"EYLEM : Yenidoğan? Yenidoğan' da mı oturuyorsunuz? Oturduğunuz ev kira mı?

ÇOCUK : Bizim

E : Size ait?

Ç: Herhalde.

E : Akrabanızın evi mi, kimin evi? Tapu kimin üstüne?

Ç : Tapusu yok ki

E : Kira ödemiyorsunuz o zaman? Gecekondu mu?

Ç : Evet.

17 1994 yılında cezaevinde yapılan bir çalışmada gecekonduda oturan çocukların oranının %13.95 olduğunu ve çoğunluğun apartmanda oturduğunu görüyoruz. ÖTER, Çocuk Suçluluğunda Ailenin Fonksiyonu ..., s. 42. 1995 yılında ıslahevlerinde ve Sinop cezaevinde kalan çocuklar üzerinde gerçekleştirilen çalışmada ise gecekonduda oturan çocuk oranı %23,9 olarak bulunmuştur. Gecekonduda oturma oranın yıllar içerisinde hızla artması dikkat çekiyor. TÜRKERİ, Çocuk Islahevleri ve Çocuk Cezaevindeki..., s. 29

E: Kim yapmış o evi?

Ç: Babam.

E : Hiçbir belge yok mu elinizde onunla ilgili?

Ç : Yok...15 sene olmuş... Bilmiyorum da. Annem soruyor. Tapu işine gidecekmiş.

E : Ne olmuş?

Ç: Tapu işine gidene vermişlermiymiş ne. Belki bize de verirler diye annem soruyo."

Çocuk, gecekondunun kendilerine ait olup olmadığı sorulduğunda önce bizim derken ikinci kez "size ait?" sorusu üzerine "herhalde" yanıtını vermektedir. Babasının konutu 15 sene önce yaptığını ve kimseye kira ödemediklerini bilmesine rağmen "herhalde (bizim)" demesinin nedeni çocuğun "gecekondu" ya ilişkin düşünceleri olsa gerek. Nitekim tapunun olmadığını emin bir biçimde söylediğini görüyoruz. Annesinin bu tapuyu almak için sorup soruşturduğunu da aktaran çocuğun "gecekondu"nun mülk edinilmesi sürecine ilişkin bir görüşe sahip olduğunu anlıyoruz. Ancak çocukların "gecekondu kimin, gecekondu ne zaman bizim olur" konusu üzerine, diğer konulardaki kadar konuşmaya hevesli olmadıklarını görüyoruz. Bu durumu **Castells**'in konutun bir ürün olduğu kadar toplumsal konumu ifade eden bir araç olarak görüldüğü yolundaki görüşünden yola çıkarak analiz edebiliriz. **Castells**'e göre yaşanılan konut, niceliksel olduğu kadar niteliksel de olan toplumsal anlamlarla yüklüdür ve bunlar birbirleriyle yakından ilişkilidir. [17]

Özellikle konu gecekondu olduğunda konutun toplumsal konum boyutu önem kazanmaktadır. Gecekondu, toplumsal olan ile mekânsalın kesiştiği bir kavramdır.[18] **Erder**, gecekondu olgusunun "büyük ölçüde, kent hukuku kuralları dışında, kuralları açıkça bilinemeyen, kurumları kolayca algılanamayan bir süreç" içinde oluştuğunu dile getirmektedir.[19] Bu çalışmanın konusu bakımından gecekondunun, kişinin sosyal konumuyla ilişkilendirdiği simgesel anlamı önem kazanmaktadır. Gecekondunun toplumsal konumu tarif eden boyutu, konutun fiziksel koşullarından çok toplumdaki gecekonduya ilişkin algı etrafında oluşmaktadır.[20] Gerçekten kişi konutun "düşük seviyesiyle kendini özdeşleştirirken",[21] bir taraftan da toplumda gecekonduya ilişkin yargılarla kendine bakmaktadır. Gecekonduyu salt mekânsal bir boyut olmaktan çok öteye taşıyan bu yargılar hakkında bilgi vermesi için bir gazete köşe yazarının satırlarını aktaralım:

17 CASTELLS, Kent, Sınıf..., s. 35.

18 ERDER, Refah Toplumlarında...,s. 2.

19 ERDER, Kentsel Gerilim, s. 53.

20 Madunluk halleri (yoksulluk gibi) "nicel bir durum olarak kendi içinde tanımlanamaz; ancak özgül bir durumdan kaynaklanan toplumsal tepki açısından tanımlanabilir." Georg SIMMEL, "The Poor", On Individuality and Social Forms içinde, (Ed.: Donald N. Levine), Chicago, 1971,s. 176.

21 Ersan OCAK, "Yoksulun Evi",Yoksulluk Halleri içinde, s. 113.

> "Benim; memurum, öğretmenim, polisim, subayım, astsubayım; işe her gün tıraş olmuş, ütülü pantolon temiz gömlekle gidecek. Öbür soytarı; kokuşmuş üst baş. Bir haftalık sakal ve belki bir hafta hiç çıkarılmadan giyilmiş elbise ile dolaşacak. Hazinenin ya da özel şahsın arazisini işgal edip gecekondu dikecek. Sonra o gecekondular, görevliler tarafından yıkılmak istendiğinde; çatısına çıkacak iki-üç yaşındaki bir bebeyi de kolundan tutup, kurbanlık koyun gibi sallandıracak ve bağıracak: Bu evi yıkarsanız, bu çocuğu öldürürüm diye...Öldürür tabii... Çünkü o gecekondu, çocuktan daha önemli o pislik için..."[17]

Yüksek tirajlı bir gazeteden alınan, ajitasyon seviyesi oldukça yüksek bu satırlar, gecekondu imajının nitelikleri hakkında önemli noktaları dile getirmesi açısından çarpıcıdır.[18] Bu satırlarda dikkati çeken ilk bağlam "işgal" nitelemesidir.

"Gecekondulular: işgalciler" özdeşleştirmesinin arkasında yatan anlamsal çerçeveyi görebilmek için toplumdaki gecekondu imajının geçirdiği değişime kısaca bir göz atalım.

Gecekondulaşmanın ilk dikkati çektiği 1950'lerden günümüze kadar gecekondu olgusunun ve dolayısıyla toplumdaki imajının da değişim geçirdiğini literatürdeki gecekondu araştırmalarını ve bu araştırmalarda olguya ilişkin adlandırmalarda görebiliyoruz.

1960'larda **İbrahim Yasa** Ankara gecekonduları üzerine yaptığı araştırmasında, gecekondulukların "kentin geçiş yerlerinde yerleşmiş, geçiş halinde topluluklar" olduğu sonucuna ulaşırken,[19] yabancı araştırmacı **Sewell,** yine 1960'larda Ankara'da yaptığı çalışmasını şu yargıyla bitirmektedir:

> " Gecekondu, büyüme sürecinin çözülemeyen sorunlarından kaynaklanır... Gecekondu olgusunun kent üzerindeki olumsuz etkileri ise sağlıksız, pahalı fiziksel çevrelerin yaratılmasının yanı sıra bu yasadışı gelişmeye karşı etkin önlemler almayı başaramayan devletin prestij ve güven yitirmesi, kentte yetişecek ve durumunu kır ile karşılaştıramayacak kuşakların sınıflar arası nefret kaynağı olabileceğidir."[20]

1960'lı yıllarda yapılan çalışmalarda, gecekondulular kentte kalıcı

17 Memduh BAYRAKTAROĞLU, Umuda Doğru, "Fakirin Böylesi Sevilir mi?" Akşam Gazetesi, 8 Kasım 1995.

18 Ulusal Basındaki gecekondu haberlerine ve yorumlarına ilişkin daha fazla örnek için bkz.: ERDER, Kentsel Gerilim, s. 89.

19 İbrahim YASA, Ankara'da Gecekondu Aileleri, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü, Ankara, 1966.

20 G.H. SEWEL, "Squatter Settlements in Turkey: Analysis of a Social, Political and Economic Problem" 'den naklen Tansı ŞENYAPILI, "Gecekondu Olgusuna Dönemsel Yaklaşımlar", Değişen Mekân, Mekânsal Süreçlere İlişkin Tartışma ve Araştırmalara Toplu Bakış: 1923-2003 içinde, Derleyen Ayda ERAYDIN,

mı, kalıcılarsa kente ne katacaklar, kentten ne götürecekler sorularına odaklanıldığını görüyoruz. Bu dönemde gecekonduya "işgal" kavramlaştırması üzerinden yaklaşılmamaktadır. Ekonomistlerin özellikle kırdan kente göçün nedenlerine yoğunlaştığı bu dönemde, gecekondunun kente yeni gelenlerin ucuz konut gereksinimini karşılayan, Türkiye'ye özgü bir deneyim olduğunun altı çizilmektedir. Gecekondulaşma süreci "ne kamu öncülüğünde planlı ne de kamunun düzenlediği açık piyasa kuralları içinde" gerçekleşmekteydi.[17] Gecekondunun ilk ortaya çıkışı kırdan yeni gelenlerin kente tutunmak için buldukları çözümde yatmaktaydı. Bu yaklaşımın 1970'li yılların başındaki gecekondu araştırmalarına da hakim olduğunu ve gecekondu bölgelerinin "yukarı doğru sosyal hareketlilik ve beklentiler bakımından kentlerin en dinamik kesimleri" olarak tanımlandığını görüyoruz.[18]

Ancak 1970'li yılların ikinci yarısında gecekondulaşma sürecinde yaşanan değişim gecekonduya ilişkin imajı da dönüştürmüştür. Bir taraftan "gecekondu yasası", "kentsel toplum kalkınması" gibi kamunun gecekondu olgusunu yasal zemine çekme girişimleri kapsamında "ıslah", "önleme", "kendi evini yapana yardım", "gecekondu affı" gibi araçlar geliştirilirken[19], diğer taraftan gecekondulaşma sürecinde gözlenen ticarileşme ve rant elde etme dönemi toplumsal algıda gecekonduyu "kente yeni gelenlerin barınma ihtiyacını karşılamak için salt kullanım amacıyla yaptığı konut" tarifinden uzaklaştırmıştır:

> "Gecekondu topraklarında apartmanlar yükseldi. El arabalı satıcı, dükkan sahibi esnaf oldu. Arsa ofisi ve iş büroları açıp büyük şehrin tarlalarını satmaya başladı.... Vurgun düzenine ayak uydurabilen kazanmakta, toprakaltı mağara düzeninden marley döşeli ve BTB yüzlü yapılara tırmanabilmektedir."[20]

1970'li yılların sonuna doğru artık gecekondulaşma sürecine dahil olan insanların homojen bir kitle olarak algılanmaktan çıktığını ve gruplara ayrılarak değerlendirildiğini görüyoruz. **Tekeli** gecekondu ile ilgili grupları "tek gecekondusu olanlar, birden çok gecekondusu olanlar, spekülatör ya da aracılar, kiracılar, gecekondu alanlarında iş yapanlar, toprak sahipleri, gecekonduların emeğinden yararlanan kentliler, gecekondu emeğinden yararlanmayan kentliler ve politikacılar" olarak sayar.[21] **Tekeli**'nin bu sınıflaması da açıkça göstermektedir ki gecekondu artık sadece kente yeni gelenlerle kentliler

Ankara, 2006, s. 95.

17 ERDER, Kentsel Gerilim, s. 52.

18 Emre KONGAR, "Altındağ'da Kent ile Bütünleşme", Amme İdaresi Dergisi, C. 6, S. 4, Aralık,1973.

19 Emre KONGAR, "Kentleşen Gecekondular ya da Gecekondulaşan Kentler Sorunu", Kentsel Bütünleşme içinde, Türk Sosyal Bilimler Derneği Türkiye Araştırmaları Vakfı Ortak Semineri, Yayın no: 4, Ankara, 1982, s. 40-46

20 B. ARPAD, Milliyet Gazetesi, 15 Aralık 1976.

21 İlhan TEKELİ, Gecekondulu, Dolmuşlu, İşportalı Şehir, İstanbul, 1976.

arasındaki bir gerilim kaynağı olmaktan çıkmıştır. Toplumun bu kadar geniş kesiminin dahil olduğu bu süreç gecekonduya ilişkin olumsuz algıyı güçlendirirken, "bozuk kentleşme", "çarpık kentleşme", "yanlış kentleşme" gibi değer yargısı içeren nitelemelerin de kent ve gecekondu araştırmalarından gündelik dile aktarıldığını görüyoruz. 1980 sonrasında siyasal karışıklıklar ve zorunlu göç sonucu kente gelen etnik grupların kendi konutlarını yapmayıp eski gecekondularda kiracı olmalarıyla gecekonduda kiracı olan nüfus artmış [17] ve "gecekondu", "kamu arazilerine işgal yoluyla, salt kullanım amacıyla yapılmış olan konutlar" tanımını aşan bir içeriğe kavuşmuştur. Olgunun, kavramın sınırlarından taşması sonucu literatürde yeni bir kavram arayışı içine girildiğini görüyoruz.

Daha önce de değindiğimiz gibi **Erder**, "formel kent hukukunun dışında üretilmiş olan tüm konut alanlarını kapsayan" biçimde "enformel konut alanları" kavramının kullanılmasını önermektedir.[18] **Buğra** ise, gecekonduda yaşanan ticarileşmeyi "ahlaksız konut ekonomisi" terimi ile adlandırmaktadır.[19] Gecekondu olgusunun ilk yaşandığı dönemde ilk kuşak gecekondululara ilişkin toplumsal algıda çok fazla ön plana çıkarılmayan "işgal" ve "hukuksuzluk" referansları, olgunun geçirdiği dönüşümle birlikte güçlenerek çeşitlendiğini, gecekonduluya ve gecekondudaki yaşama ilişkin olumsuz yargılara güçlü bir temel oluşturduğunu görüyoruz. **Tekeli**'nin genişleterek toplumun değişik kesimlerine yaydığı gerilim hattına rağmen toplumsal yaşamda gecekondu olgusuna ilişkin olumsuz yargıların büyük ölçüde yöneldiği kesim gecekonduda yaşayanlardır. Ancak 26 yaşına geldiğinde bunu itiraf edebilen bir gecekondulunun sözlerinde bu olumsuz yargıların ağırlığını görüyoruz:

> "Ben bir gecekondu semtinde oturuyorum. Haliyle evimiz gecekondu. (Müstakil yani) Hayatım boyunca her yerde bundan eziklik duymuş olmamdan nefret ediyorum. Üniversitede, iş ortamında, ikili ilişkilerimde hep gizlenecek yegane sırrım bu oldu. Bu ortamlardahep birisinin daha, benim gibi müstakil bir evde oturuyor olduğu gerçeğini duymak istedim. Hiç olmadı ama. Laf arasında geçen, alt kat, üst kat gibi apartmanvari sözcükler hep içimi acıtmıştır. Hep keşke demişimdir. Keşke, "yan komşumuzun oğlu" diye başlayan bi cümle kurabilseydim

17 ŞENYAPILI, "Gecekondu Olgusuna Dönemsel Yaklaşımlar" Değişen Mekân...içinde, s. 112-113.

18 ERDER, Kentsel Gerilim, s. 83-85. Erder'in bu önerisine Işık ve Pınarcıoğlu, meşruiyeti geniş toplum kesimlerince kabul edilen bir kent hukuku olduğu yanılsamasına yol açtığı için karşı çıkmaktadır. Toplumun geniş bir kesiminde meşruiyeti kabul edilen bir kent hukukunun varlığından söz edebilmemiz için orman arazisine ruhsatsız yapılan Koç Üniversitesi'nin açılışının Cumhurbaşkanı tarafından yapıldığını unutmamız gerekecektir. Oğuz IŞIK- M. Melih PINARCIOĞLU, Nöbetleşe Yoksulluk Sultanbeyli Örneği, 3. Baskı, İstanbul, 2003, s. 176-178

19 Ayşe BUĞRA, Devlet- Piyasa Karşıtlığının Ötesinde İhtiyaçlar ve Tüketim Üzerine Yazılar, İstanbul, 2000, s. 97-119.

diye içimden geçiriyorum. Şu yaşıma geldim hala aynı şeyleri hissediyorum. En çok da adres yazmam ya da söylemem gerektiği zamanlar kızarıyorum. Ne fena değil mi? Utanıyorum." [17]

Bu satırların da açıkça anlattığı üzere gecekondu, "toplumsal bölünme ve hiyerarşilerin yoğunlaşma noktasıdır".[18] Sadece düşük seviyeli yaşam koşullarından değil aynı zamanda toplumsal algıdaki "hukuksuzluk", "gayrimeşruluk" çağrışımı nedeniyle yeni kuşak gecekondulu ların kendilerini konumlandırdıkları yer "toplumsal-sınıfsal açıdan aşağıdadır". Burada sözünü ettiğimiz, maddi koşullar ve dış yapılarla tanımlanan yoksulluktan daha etkili bir konumsallıktır. **Bourdieu**' nun "konumsal sefalet" adını verdiği bu durum, salt maddi koşullarla tanımlandığında gözden kaçan "sıradan sefaleti" de anlayabilmemizi sağlayan konumsallıktır.[19]

Çocukların kendilerini yerleştirdikleri konumsallıkta yaşadıkları gecekondu bölgesinin koşullarına göre kademeli bir farklılaşma gözlemliyoruz. Yaşam alanına ilişkin daha iyi koşulları betimleyen çocukların, kendilerini toplumsal piramitte daha yukarıda konumlandırırken, daha kötü koşullarla çevrili bir ortamda yaşadığını söyleyen çocukların kendilerini "en dışarıda", "en kenarda", "en altta" konumlandırdıklarını görüyoruz.

Elmadağ 16:

" Bizimkisi Hıdırlıktepe, en kötüsü. İsmet Paşa' dan da kötü. En alttayız. Hep ekmek karnesi...., yeşil kart..."

Çocukların koşullara göre değişen tutumları, **Gökçe**'nin 1971 yılında Ankara gecekondularında yaşayan 14-20 yaş arasındaki gençler üzerinde yaptığı çalışmasında ulaştığı "gençlerin içinde bulundukları çevrenin koşullarından çok kolay ve hızla etkilendikleri ve bu koşulların olumlu veya olumsuz oluşlarına göre kentsel yaşamla uyum veya çatışma içinde olacakları" yolundaki sonuçla örtüşmektedir.[20]

Çocukların yaşam alanlarına ilişkin anlatımlarında altını çizdiğimiz koşullar "maddi koşullar"ı içeren ama maddi biçimlere indirgenemeyen yapılardır. Nitekim salt maddi koşullar ve dış yapılarla tanımlanamayan bir konumsallıktan söz ettiğimizi önceki paragrafta belirtmiştik. Aslında yukarıda verdiğimiz örnekler, toplumsal konumsallığı yaratanın doğrudan maddi koşullar değil bunlara ilişkin duygulanımlar (istenç ve anlıktan ayrı görülen, duygusal tepkiler) olduğunu ortaya

17 http:// www. itiraf.com. 13 Şubat 2001.
18 ERDOĞAN, Yoksulluk Halleri..., s. 24.
19 Pierre BOURDIEU, The Weight of The World: Social Suffering in Contemporary Society, California, 1999, s. 4.
20 Birsen GÖKÇE, Gecekondu Gençliği, Ankara, 1971, s. 249-257.

koymaktadır. **Bourdieu** bu durumu **Pascal**'dan bir alıntıyla açıklamaktadır:

> "Pascal'ın dediği gibi, 'dünya beni içeriyor, ama ben onu anlıyorum.'... Dünya beni içeriyor, ama tam da beni içerdiği için onu anlıyorum; beni ürettiği için, ona ilişkin kullandığım kategorileri ürettiği için, bana apaçık görünüyor"[17]

Aşağıdaki satırların sahibi Ankara'da yaşayan 16 yaşındaki erkek çocuğuna, bize aktardığı dünyanın "apaçık göründüğü gibi":

Elmadağ 33:

> "Elektrikçinin geleceği günü herkes bilir. Hazırlığını yapar. Elektrik parası bizim orada herkese 5 milyon gelir. Su zaten beleş. Su memurunu vurdulardı mahallede. Ondan beri su idaresi fatura göndermiyor. Evden çıkarken toplu borç çıkıyor. Onu da ödemez kiracı. Ev sahibi arar durur."

Çocuk bize yaşadığı yeri anlatırken "yaşadığı mekâna ilişkin bir duyguyu-sezgiyi" aktarmaktadır. **Bourdieu**, mekâna ilişkin duyguya habitus adını verir. Habitus, ne tam anlamıyla bireyseldir ne de bireysel davranışların tek belirleyicisidir. "Eyleyicilerin" içinde işleyen yapılandırıcı bir mekânizma, onların çeşitli durumlarla başa çıkmasını sağlayan bir strateji üretme ilkesidir. [18] Yaşadığı mekândaki elektrik, su gibi kitlesel tüketim imkânlarından yararlanma biçimini anlatırken, elektrik ve su faturası ödememek çocuğun dilinde olumlu veya olumsuz olarak kodlanmamaktadır.

Çocuk, yaşadığı dünyadaki farklı durumlarla başa çıkmayı sağlayan strateji üretme ilkesinin yani habitusun tam da içinden konuşmaktadır. Habitus, bu örnekten de anlaşıldığı üzere "toplumsal konumların uzamı" değil, "elverişlilikler uzamı" (imkânlar uzamı) dır. [19] Çocuğun anlatımındaki "bizim orada" sadece mekânsal bir uzamdan ibaret değildir. Nitekim elektriğin "kaçak kullanımı"nın kentin bir mahallesine veya toplumun belli bir kesimine göre genellemesini yapmak oldukça güçtür. Bu sözlerde öne çıkan, çocuğun sadece elektrik ve su faturasını ödemekten kaçınan kişilerin olduğu bir mahallede yaşaması değildir. Buradaki önemli nokta, kolektifleşmiş pratiktir. Çocuğun algıladığı ve bize aktardığı bu kolektifleşmiş pratiğe ilişkin "somutlaşmış toplumsallıktır", yani habitustur.[20] Çünkü "habitus, bir konumun içkin ve bağıntısal özelliklerini birlikçi (üniter) bir yaşam stilinde, yani insanların, malların/varlıkların, pratiklerin tercihindeki birleştirici

17 Pierre BOURDIEU- Loic J.D. WACQUANT, Düşünümsel Bir Antropoloji için Cevaplar, İstanbul, 2003,s. 118.
18 BOURDİEU-WACQUANT, Düşünümsel ..., s. 27.
19 Pierre BOURDİEU, Pratik Nedenler Eylem Kuramı Üzerine,(çev.:Hülya Tufan), İstanbul, 1995, s. 22.
20 BOURDİEU, Düşünümsel..., s. 119.

kökendir"[17] Su faturasının hiç gelmemesi, borcun kiracı evden çıkarken toplu olarak "çıkarılması" ve ev sahibinin bu parayı kiracıdan alamamasına ilişkin pratikler, mahalleye su saatlerini okuyup fatura düzenlemek üzere gelen devlet memurunun mahallede öldürülmesi ile birlikte çocuğun (ve orada yaşayanların) "zihinsel şemalarına yerleşmiş tarihsel bağıntıların" içindedir.[18] Bu tür tarihsel bağıntılar, söz konusu edilen pratiklerin "Su memurunun" öldürüldüğü mekânsal uzamdan daha geniş bir uzamda etkili olmasını sağlarken bir taraftan da başka pratikler için birleştirici kökene eklenmektedir. Çünkü toplumsal "mekân ile habitus arasındaki ilişki, öncelikle bir koşullanma ilişkisidir: Mekân, habitusu yapılandırır."[19] Mekân, bazı iktidar ya da sermaye türlerine (fiziksel, ekonomik, kültürel, toplumsal sermaye türleri gibi) gömülü konumlar arasındaki tarihsel-nesnel bağıntılar konfigürasyonu iken habitus, bireylerin bedenlerine ve zihinlerine, zihinsel ve bedensel algı, beğeni ve eylem şemaları biçiminde "konulmuş" bir tarihsel bağıntılar bütünü biçimindedir.[20]

Bourdieu toplumsal mekânın, keyfi olarak kurulmuş bir yer değil de üretilmemiş olan ve içinde doğulan bir uzam olarak düşünülmesinin önemine dikkat çekmektedir. Çünkü toplumsal mekânın bu şekilde anlaşılması, habitusun pratikleri ve pratiklere ilişkin algıları düzenleyen, yapı kuran-yapı olarak kavranmasını sağlamaktadır.[21] Çocuk yaşadığı ortamdaki elektrik-su gibi kitlesel tüketim olanaklarına ilişkin pratikleri anlatırken bir taraftan da bu pratiklere ilişkin algıyı da bize aktarmaktadır. Aktarılan pratiğe ilişkin algının "biz kaçak elektrik-su kullanıyoruz" şeklinde olmadığı çok açıktır. Çocuğun "Elektrikçinin geleceği günü herkes bilir. Hazırlığını yapar"diyerek gösterdiği algısı, **Bourdieu**'nun "her toplumsal alan, dışsal kuvvetleri, kendi iç yapısına göre bir prizma gibi kırıp yansıtır" şeklindeki görüşünü destekler niteliktedir.[22]

Burada elektrik-su kullanımı pratiklerine ilişkin algının yasal-yasal olmayan, formel-enformel düalizmine göre oluşmadığını ve toplumsal alanın, devletin kitlesel tüketim ve hizmetler üzerindeki iktidarını, iç yapısına göre bir prizma gibi kırıp yansıttığını görüyoruz. Sonuçta bu durum çocuk tarafından "kural ihlali" olarak algılanmamaktadır.

Literatürde de bu tür pratiklerin farklı açılardan ele alındığını görüyoruz. Nitekim **Erdoğan**, kaçak elektrik ve su kullanımını "idare etme sanatı" çerçevesinde ele almaktadır:

17 BOURDİEU, Pratik Nedenler..., s. 23, Bourdieu, habitus ile insan pratikleri ve yaşam biçimi arasındaki ilişkiyi Distinction isimli eserinde ayrıntılı olarak incelemektedir: Pierre BOURDİEU, Distinction, A Social Critique Of The Judgement Of Taste, (Tr.: Richard Nice), London, 1994, s. 170.
18 BOURDİEU, Düşünümsel..., s. 25.
19 BOURDİEU, Düşünümsel..., s. 118.
20 BOURDİEU, Düşünümsel..., s. 25, 81.
21 BOURDİEU, Distinction..., s. 170.
22 BOURDİEU, Düşünümsel..., s. 26.

> "Türkiye'de kent yoksulları bağlamında idare etme sanatının çeşitli şekillerde icra edildiği söylenebilir: Kaçak elektrik ve su kullanma, Certeau'nun deyişiyle "gizli kahramanlar" olarak "mutfak kadınları milletinin" yemek ve beslenmeyle ilgili türlü yaratıcılık biçimleri, seyyar satıcılık ve işportacılık yapma vb. Son dönemlerde mafya çeteleri tarafından örgütlenir olmuşsa da, gecekondu yapımı bu sanatın şahikası olmuştur."[17]

Erdoğan'ın idare etme sanatı içinde değerlendirdiği yaratıcılık biçimleri bize ilk bölümde kriminoloji kuramları ve çocuk suçluluğu bağlamında değindiğimiz Merton'un görüşlerini hatırlatmaktadır.[18] Merton, toplumda meşru araçların kullanım olanaklarından yoksun oldukları için meşru amaçlara (özlem ve ihtiyaçlarına) gayrimeşru araçlar yaratarak ulaşmaya çalışanları, "yenilikçiler" olarak gruplandırmaktadır. Yenilikçiler, meşru amaçlarına ulaşmak için meşru araçlardan yoksundurlar veya kısıtlı olarak bu araçlara ulaşabilmektedirler. Yoksun oldukları meşru araçlar yerine yeni yollar ve araçlar yaratmaktadırlar. Sonuçta Merton'un da belirttiği gibi, amaçlar ve araçlar arasında adaletli ve eşit bir denge olmadığı toplumsal yapılarda, amaçlara ulaşmak için yaratılan gayrimeşru araçlar yaygınlaşmakta, giderek bu araçlara başvuranların sayısı artmakta ve gayrimeşru araçlar olağanlaşma eğilimi göstermektedir.[19] Elektrik ve suyun meşru olmayan yollardan elde edilmesi için yaratılan yeni yöntemleri ve bu yolların olağanlaştığını çocuğun ifadesinde açıkça görüyoruz.

Ayrıca **Erdoğan**, **Bayat**'ın "sıradan olanın sessiz tecavüzü" kavramını da kaçak elektrik-su kullanımı gibi pratikleri yorumlamak için önermektedir. 'Sessiz tecavüz', bireylerin ve ailelerin yaşamlarının temel ihtiyaçlarını (barınma mekânı, kentsel kolektif tüketim, enformel işler, iş fırsatları ve kamusal mekân) elde etmek için, giriştikleri sessiz ve gösterişsiz bir yasa dışı tarzda, kolektif olmayan fakat uzun süreli doğrudan eylemler"dir.[20] "Sıradan olanın sessiz tecavüzü" kavramlaştırması söz konusu pratiklerin kural ihlali yönüne dikkat çekmesi ve ihlalin nasıl yapıldığını vurgulaması açısından önemlidir. Ancak bu tür pratikleri, literatürde sıkça kulanılan "kent yoksullarının kente tutunma stratejileri" kategorisinde değerlendirmek, sosyolojik analizin parametreleri açısından daha tutarlıdır. Çünkü **Erdoğan**'ın da belirttiği gibi elektrik ve suyu kaçak kullanma gibi pratiklerin, "direniş stratejisi" olarak yorumlanması oldukça sorunludur.[21]

17 Necmi ERDOĞAN, "Garibanların Dünyası: Türkiye'de Yoksulların Kültürel Temsilleri Üzerine İlk Notlar", Yoksulluk Halleri içinde, s. 29.
18 Bkz.: III-Kriminoloji Kuramları ve Çocuk Suçluluğu, 6- Gerilim Kuramı.
19 MERTON, Social Structure..., s. 206.
20 A. BAYAT, "Un-Civil Society: The Politics of the Informal People" dan naklen ERDOĞAN, Yoksulluk Halleri..., s. 29.
21 ERDOĞAN, Yoksulluk Halleri..., s. 30.

Oysa bu tür pratikler, "kente tutunma stratejisi", "dönüştürme kapasitesi" gibi kavramlar bağlamında düşünüldüğünde eyleyiciler ve onların algı dünyası hakkında daha çok bilgi üretmek mümkün olmaktadır. Örneğin, dönüştürme kapasitesi kavramı, **Işık ve Pınarcıoğlu**'nun çalışmasında kent yoksullarının kentle girdiği ilişki bağlamında yoksulluk stratejilerinden biri olarak kullanılmaktadır: "Dönüştürme kapasitesi, bireylerin 'yapabilirliklerinin', fırsatlara ulaşabilme yeteneklerinin cemaat içinde oluşan 'kolektif verimlilik' sayesinde geliştirilebilme kapasitesidir."[17] Nitekim bu kavramdan, ilerleyen başlıklardaki analizlerimizde de yararlanacağız. Çocukların yaşadıkları mekâna ve habituslarına ilişkin analizlerimize çocukların ifadelerinde ön plana çıkan bir başka bağlamla devam ediyoruz.

D-"BİZİM ORALAR PİS": DAHA İYİ BİR HAYAT HAYALİ

Cocukların yarısından fazlası (%61,5) yaşadığı yerden neftret ettiğini söylemiştir. Bu noktada çocukların yaşam ortamlarına ilişkin anlatımlarında habitüel bir başka boyut belirmektedir.[18] Çocuklar dışsal bir mantıkla, yaşadıkları ortamı "pislik", "bela" dolu, "bozuk" olarak betimlemektedirler:

> Elazığ Kapalı 6:
>
> "Yaşadığım yerden nefret ediyorum. Ortam çok bozuk. Bali içki herşey var. Gecekondu hep. Çoğu psikopat."
>
> Elmadağ 49:
>
> "Esrar, bali, hap bütün pislikler bizim orada."

Elazığ (17) ve Ankara (17)' dan iki erkek çocuğunun yukarıda aktarılan sözleri, onlarca örnekten sadece ikisi. Çocukların yaşam ortamlarını "pislik" olarak niteledikten sonra ilk vurgu yaptıkları nokta, ortamdaki yaygın madde kullanımıdır. Çocukların betimlemelerinde, öncelikli ve yoğun bir biçimde madde kullanımını vurgulamalarının nedeninin, görüşmeciyi normal- sapkın dualizminde normal çizgisine yerleştirerek normalin bakış açısından konuşmak ve böylece görüşmeciye yaklaşma eğilimi olduğu düşünülebilir. Elmadağ 49 görüşme numaralı çocuğun yaşadığı mahalle üzerine biraz düşündüğümüzde bu olasılık biraz daha güçlenmektedir. Bu çocuğun yaşadığı yer, Ankara'da kent merkezine yakın "çöküntü bölgelerinden" Yenidoğan mahallesidir.[19]

17 IŞIK-PINARCIOĞLU, Nöbetleşe Yoksulluk..., s. 76. "Yapabilirlik" kavramını yoksulluğun belirlenmesinde önemli bir kategori olarak ele aldığımız açıklamalar için bkz. S. 268 Dipnot 564 vd.

18 Arnd –Micheal Nohl, "Breakdans ve Medrese: Göçmen Gençlerin Çok Boyutlu Habitusu" çalışmasında Bentley'in "çok boyutlu habitus" kavramından yararlanarak Almanya'daki göçmen Türk gençlerinin habitusunun birden çok boyutunu tespit etmektedir. Arnd- Micheal NOHL, Breakdans ve Medrese. Göçmen Gençlerin Çok Boyutlu Habitusu, Toplum ve Bilim, S. 82, Güz 1999, s. 91-113.

19 "Çöküntü bölgeleri" ifadesinin kente göçle gelen en yoksul kesimin yaşadığı kent merkezine uzak olmayan düşük konumlu bölgeler karşılığında kullanımı için bkz.: ŞENYAPILI, Gecekondu Olgusuna ...,

Bu mahallenin girişindeki bir duvarın üzerinde büyük harflerle yazılı şiiri aktaralım:

"Yenidoğanı duman almış etrafını esrar sarmış,
Güzellerin içinde beni seven biri varmış.
Ne bakarsın güzelim camdan,
Mest olmuş gözlerim esrardan,
Ağzım dilim kurudu kız sana yalvarmaktan.
Kerpiçten duvar olmaz, ipneden adam olmaz,
Olursa esrarkeş olsun, esrarkeş gönül kırmaz.
Evim barkım yok ki anam, avradım olsun,
Bir çift kağıt esrarım zulamda olsun, bir de onu yakacak çakmağım olsun,

Bu dünyayı yakmazsam anam avradım olsun."[17]

Mahallenin girişindeki bu şiiri, habitusun dışsal alanla sınırını çizen sözlü bir beyan olarak değerlendirebiliriz.[18] Şiirdeki esrar kullanımı ve esrar kullananlara ilişkin ifadeler içsel bir mantığın sesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Yenidoğan'ı esrar dumanın sardığı söylenirken mahalledeki esrar kullanımının yaygınlığı doğal bir olgu olarak aktarılmaktadır. Özellikle esrarkeşin gönül kırmayacağı düşüncesi esrar kullanan kişiye de içerden bir bakışı ifade etmektedir. Mahallenin giriş tabelası niteliğindeki bu ifadeler ile çocuğun "Esrar, bali, hap bütün pislikler bizim orada." sözleri karşılaştırıldığında çocuğun ortamını dışsal bir mantıkla tanımladığını daha açık görebiliyoruz. Çocuğun yaşadığı ortamdaki madde kullanımına ilişkin pratikleri ve algıları doğallaşmış haliyle aktarması açısından aşağıdaki sözleri örnek verebiliriz:

Elazığ Eğitim 15:

"Bizim mahalleden geçsen esrar kokusundan başın döner. Her evde var. Küçük bebeler bile bilir esrar nasıl sarılır. İçmesen de kokusu yeter, kafa yapar."

Değişen Mekân içinde, s. 113, IŞIK- PINARCIOĞLU, Nöbetleşe Yoksulluk, s.38.

17 Bu şiiri bana ilk defa çocuklardan Şilan okuduğunda son bir satır daha vardı: "Kolumda birkaç faça izi, bırak o da Eylem Ablamızdan hatıra kalsın."

18 Nohl, yukarıda değinilen çalışmasında, göçmen gençlerin medrese olarak kullandıkları dairenin girişindeki, yabancı ziyaretçilerin ayakkabılarını çıkarmasını isteyen bir levhayı dışsal alana sınır çeken sözlü beyan olarak değerlendirmektedir. NOHL, Breakdans ve Medrese..., s.108.

Elmadağ 33

> "Roche aldı mı bir çocuğu kimse tutamaz. Zaten hapsız-balisiz de kapkaç yapamazsın, cesaretin olmaz. Kapkaççı illaki maddelidir. Bali en güzeli. Hayallere dalarsın. Ne hayalin varsa o olursun"

Sahadan elde edilen veriler, çocukların arasında ve yaşadıkları ortamda madde kullanımının ve bağımlılığının oldukça yaygın olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 12- Madde kullanımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Sigara kullanımı	Sürekli	129	87,2	87,2	87,2
	ara sıra	12	8,1	8,1	95,3
	Kullanmıyorum	7	4,7	4,7	100,0
	Toplam	148	100,0	100,0	
Alkol kullanımı	Sürekli	42	28,4	28,4	28,4
	ara sıra	59	39,9	39,9	68,2
	Kullanmıyorum	47	31,8	31,8	100,0
	Toplam	148	100,0	100,0	
Çözücü kullanımı	Sürekli	6	4,1	4,1	4,1
	ara sıra	13	8,8	8,8	12,8
	Kullanmıyorum	129	87,2	87,2	100,0
	Toplam	148	100,0	100,0	
Yapıştırıcı kullanımı	Sürekli	29	19,6	19,6	19,6
	ara sıra	13	8,8	8,8	28,4
	Kullanmıyorum	106	71,6	71,6	100,0
	Toplam	148	100,0	100,0	
Uyuşturu-cu kullanımı	Sürekli	55	37,2	37,2	37,2
	ara sıra	19	12,8	12,8	50,0
	Kullanmıyorum	74	50,0	50,0	100,0
	Toplam	148	100,0	100,0	
Hap kullanımı	Sürekli	49	33,1	33,1	33,1
	ara sıra	12	8,1	8,1	41,2
	Kullanmıyorum	87	58,8	58,8	100,0
	Toplam	148	100,0	100,0	

Tablolarda maddelerin sürekli kullanımına bakıldığında en yüksek oranın % 87 ile sigara kullanımında olduğunu görüyoruz. Alkolü sürekli kullananlar % 28.4, ara sıra kullananlar ise 39.9'dur. Suça karışmış çocuklar üzerinde yapılan diğer çalışmalarda bu orana yakın oranların tespit edilmesi ilgi çekicidir. Örneğin **Sözeri** 2002 yılının Mart ayında ıslahevlerinde kalan çocuklarla yaptığı uygulamada sigara kullanım oranını %75.1 olarak belirlemiştir.[17] **Yavuzer**, 1981 yılında ıslahevlerinde bulunan çocuklarla gerçekleştirdiği çalışmasında çocukların % 37,3'ünün alkol kullandığını tespit etmekte;[18] **Kunt** ise 2002 yılının Kasım ayında ıslahevlerinde kalan çocuklarla

17 SÖZER, Çocukların Eğitim Durumları ..., s.135.
18 YAVUZER, Psiko-Sosyal Açıdan Çocuk..., s. 135.

yaptığı uygulamada alkol kullanımının % 38,2 oranında olduğunu bulmuştur.[17] Bu üç çalışmanın bulgularıyla elimizdeki bulguları karşılaştırdığımızda sigara ve alkol kullanım oranlarının yıllar içerisinde artma eğiliminde olduğunu görüyoruz. Diğer maddelerin kullanım oranları arasında ilk göze çarpan % 37.2 ile uyuşturucuya ait sürekli kullanım oranıdır. Diğer çalışmalarda madde kullanımının sürekli-ara sıra olarak ayrılmadığını görüyoruz. Örneğin **Sözeri**, uyuşturucu kullanımını genel olarak sormuş ve %55,1 oranını bulmuştur. Elimizdeki verilere göre uyuşturucunun ara sıra ve sürekli kullanım oranı toplam % 50 çıkmaktadır. Hap kullanımında ise elimizdeki bulgulara göre sürekli kullanım oranı % 33.1, ara sıra kullanım oranı ise % 8.1 olup toplam hap kullananların oranının % 41.2 olduğunu söyleyebiliriz. **Kunt** sorularında hap gibi sentetik uyuşturuculara yer vermezken, **Sözeri**, bu oranı % 4.5 olarak tespit etmiştir. Elde ettiğimiz verileri (41.5) bu rakamla (4.5) karşılaştırdığımızda üç yıllık bir zaman dilimindeki artış dikkat çekicidir. Yapıştırıcı ve çözücü kullanımının araştırmacıların sorularında ayrılmadığını, uçucu adı altında tek soruda düzenlendiğini görüyoruz. **Kunt**, uçucu kullanımını % 9.6 oranında olduğunu bulurken [18] **Sözeri**, % 36, 7 oranını tespit etmiştir.[19] Yapıştırıcı ve çözücü olarak ayırdığımız sorulardan elde ettiğimiz oranların toplamı, % 31.3 olmaktadır. Bu soruların sorulmasında özellikle maddelerin isimlerinin görüşmeci tarafından çocuğa önerilmemesi gerektiğinden görüşmeler sırasında "bali", "tiner" isimleri zikredilmemiştir. Çocuklara "hani bazı şeyler var koklanıyor, onlardan kullandın mı hiç" şeklinde soru yöneltilmiştir. Çocuklar bali ile tineri kendileri ayırarak yanıt verdikleri için bu maddeler ayrılarak görüşme formu oluşturulmuştur. Her ikisi de uçucu sınıfında olsa da kullanımı ve şehirlerdeki yaygınlığı açısından ortaya çıkan farkı çocukların anlatımından öğreniyoruz:

> Elmadağ 44:
>
> "Ankara'da bali 750 tl., İstanbul'da 5-6 milyon. 2 milyonluk tiner 4 gün dayanır. Bali 10- 15 tüp alırsın bi hafta gider. Bali'i Ankara'da, her yerde bulursun. Yerlerde satarlar. (sorum üstüne) İşportada. Tiner İstanbul'da kolay. Tineri en çok Beşiktaş'ta çiçekçiler, büfeler satar. Su gibi bidonlarda satıyorlar."

İstanbul'da tinerin daha yoğun kullanılmasının nedenini orada tinerin daha kolay bulunmasına ve ucuz olmasına bağlayan çocuk, İstanbul dışında ki yerlerde de bali daha kolay bulunduğu için buralarda daha çok balinin kullanıldığını söylüyor. Bu tür maddelerden birinin diğerinden daha yoğun

17 KUNT, Suç ve Çocuk, s. 78.
18 KUNT, Suç ve Çocuk, s.78.
19 SÖZER, Çocukların Eğitim..., s.134.

kullanımını belirleyen unsurlar arasında arz kadar etkili bir diğer unsur da maddenin etkisidir. Çocukların özellikle balinin, hayal edilen şeyi gerçek gibi gösteren halüsinasyon etkisi yarattığını vurguladığını görüyoruz.

Elmadağ 33

"Hap falan hikaye. Ama bali kadar güzeli yok. Bali çekince senden güzeli yok. Kral sensin. Ne istiyorsan osun... Bali en güzeli. Hayallere dalarsın. Ne hayalin varsa o olursun."

Özellikle bali, tiner gibi uçucu maddelere bağımlı olduğunu söyleyen çocukların "bu maddelerin götürdüğü bir başka dünyadan" bahsetmeleri birinci bölümde kriminoloji kuramları bağlamında yer verdiğimiz **Cloward** ve **Ohlin**'in, **Merton**'un görüşlerinden etkilenerek ortaya koydukları "geri çekilmeci alt-kültür" kategorisini hatırlatmaktadır. **Cloward** ve **Ohlin**'e göre, geri çekilmeci alt-kültürü belirleyen, çifte mağlubiyetin sonucu ortaya çıkan kaçıştır. Meşru ve gayrimeşru kanallar içinde kendine yer bulamamış, gencin her iki dünyadan da kaçışının yarattığı bu kültürde uyuşturucu, alkol gibi bağımlılık yapan maddelerin kullanımı yaşamın ağırlığından kaçmaya yarar ve bu dünyanın dışındaki zevkler olarak kabul edilir. Meşru ve gayrimeşru sistem içindeki fırsatlardan mahrum kalmış olan genç kültürel hedeflere ulaşmak için hiçbir araca sahip değilse sosyal yapıdan tamamen kopmuş biri olarak yaşar.[17] **Cloward-Ohlin**'in sözünü ettiği sosyal yapıdan kopuşu 16 yaşında hap bağımlısı olduğunu söyleyen bu çocuğun anlatımında görüyoruz:

Polis Görüşme 22

"ÇOCUK : Mahalle araları nasıl diyeyim, hep dedikoducu yani o yüzden yani nasıl yoldan geçemiyoruz, herkes esrarcı diyor, hapçı diyor, lakap takıyorlar herkes. Koskocaman kadınlar yoldan gidiyorum, Kürtçe küfrediyorlar... Esrar içiyor, hap atıyor.

EYLEM : Herkes kullanıyor mu?

ÇOCUK : Evet.

E : Kullanmayan, bağımlı olmayan yok mu?

ÇOCUK : Esrar bağımlısı olmaz da hap bağımlısı olur, hap çok... hapa para yetiştiremezsin. Altı yedi aydır hap kullandım, hap insanı eritiyor, kemik erimesi yapıyor.

E : Hangi haplar?

ÇOCUK : Süperman var, elmas var, şey var . . . leydi var, aydede var, harç var, kiraz var, harmoni var, bir de şey var,

17 CLOWARD- OHLİN, Delinquency and Opportunity, s. 25-27, 182-186.

roche var. Roche attığın zaman millete saldırırsın, döversin.

O da öyle bir şey.

E : Ne zamandır alıyorsun hapı?

ÇOCUK : Altı -yedi aydır kullanıyorum hapı, esrar da iki buçuk üç senedir kullanıyorum.

E : Hapa nasıl alıştın?

ÇOCUK : Herkes atıyordu, misal ... atıyordu, ben de merak ettim. Bir ara alayım dedim bir tane. Hap alamadım, param yok; bizim bir arkadaş var o dedi "ilk defası benden olsun." attım, üzerine bir iki tane bira içtim. Baktım işte ilk defasında patlıyor içimde, patlıyor, kendimi kaybettim, ne bileyim lahmacun istedim işte, her şey göze güzel görünüyor, öyle işte, öyle öyle alıştım.

E : Neden yabancı müzik dinleniyor hap içince?

ÇOCUK : Başka müziği dinleyemiyorsun, kafayı yiyorsun, duvarlara vuruyorsun, ne bileyim dinleyemiyorsun işte.

E : Nerede içiyorsun? İçince eve gidebiliyor musun?

ÇOCUK : Şimdi misal ablamgile gittiğim zaman hapı içince konuşuyorlar, kalkıp beynime çakıyorlar, sanki dövüyorlar, sanki o kadar ki... Hani nasıl... Konuşmasını istemiyorum. Kimsenin... yanımdaki insanın da kafası güzel olsun, konuşsun, kafa güzel olmadıktan sonra yanımda oturtmam yani, onuşturtmam onu.

E : Öyle istiyorsun.

ÇOCUK : Hı hı.

E : Peki hapı içince eve gidemiyorsun, nereye gidiyorsun?

ÇOCUK : Gidemiyorum, taksiyle geziyorum.

E : Taksiyle.

ÇOCUK : Evet.

E : Kimin taksisiyle?

ÇOCUK : Ticari taksiyle.

E : Para?

ÇOCUK : Para veriyoruz tabi.

E : Parayı verip sizi gezdirmesini söylüyorsunuz.

ÇOCUK : Evet bazen fazla veriyoruz, al sabaha kadar gez diyoruz zaten.

E : Toplanıyorsunuz

ÇOCUK : İki kişi üç kişi bazen. Para yoksa da uno-tipo arıyoruz.

Alıp geziyoruz sabaha kadar.

E : Uyunmuyor mu hap içince?

ÇOCUK : Bak bu haplar uyutmuyor ama tek bir hap var adamı uyutuyor: ..... o adamın uykusunu getirir ondan sonra hapın kafası geçtikten sonra esrarımı içiyorum, hapla bir kere çok bira içersin, hapın kafası geçtikten sonra da diğer şarkıları dinlemek zorundasın. Misal, Mazlum'dan... Azer, Mustafa...

E : Hapın etkisi geçince mi?

ÇOCUK : hı hı

E : Onları dinlemen gerekiyor

ÇOCUK : Esrar içiyorsun ya bi de haplıyken çok bira içersin yani garanti on beş tane, on beş yirmi tane bira rahat içersin .

E : Sonra ertesi gün?

ÇOCUK : Misal hap attığın sıralarda iki gün yemek yiyemezsin. Tam iki gün boyunca yemek yiyemezsin, yüzünün müzünün hep şekli değişiyor. Gözlerin ufalıyor, kan doluyor, yatamıyorsun.

E : Anlaşılır mı bir insana bakınca?

ÇOCUK : Tabi misal haplıyken ben, eve gidiyorum, evdekiler hep anlar, anlaşılıyor. Bir ara haplıydım evde de, taa gece ikide eve gittim. Kapıyı çaldım, baktım herkes yatıyor, ben de yani bir odada kalıyorum, evin içinde yatamıyorum. Televizyonu açtım, müzik müzik bir şey yok, bir o yana dön, bir bu yana, sabaha kadar hiç yatmadım. Ondan sonra bir baktım saat üç oldu, kapı çaldı, bir arkadaş var, o da esrar filan satıyor biliyor musun? Polisten kaçmış herhalde, esrarını ve hapını bana teslim etti. Dedi sende dursun, ben yarın alırım. Baktım esrar ayağıma geldi, iki tane de ondan aldım, esrarın da birisini sardım içiyorum. Sabaha kadar esrar içtim, yani evin içini de duman sarmış. Baktım ablam geldi, baktı hiçbir şey demedi, haplıyım ya bir de, yani şeklim meklim hep kaymış benim. İki gün boyunca hiç yatmadım, üç gün de yemek yiyemedim ondan sonra, çektim hamama gittim. Biraz yıkandım orada kendime geldim biraz."

Çocuk, hapın etkisindeyken hap kullanmayan insanların konuşmalarına hatta onlarla aynı ortamda bulunmaya tahammül edemediğini söylemektedir. Üç gün yemek yiyememesi, uyuyamaması üzerine söyledikleri çocuğun gündelik hayattan koparak bir başka boyutta yaşadığını açıkça ortaya koymaktadır. Çocukların habitusunda bu maddelerin keyif verici olarak değil

yaşamın ağırlığından kaçmaya yarayan bu dünyanın dışındaki zevkler olarak işlev gördüğünü düşündüren bir diğer sebep, madde kullanımı ile gelecek beklentisi arasındaki ilişkidir. Çocuklara yöneltilen "geleceğinden umutlu musun" sorusuna verilen yanıtlarla madde kullanımına ilişkin yanıtlar arasında anlamlı ilişki ($p< 0.05$) belirmektedir. Ek-5'de sunulan Kay-kare tabloları incelendiğimizde çözücü, yapıştırıcı, uyuşturucu, hap kullanan çocukların genellikle "geleceğimden umutlu değilim" şeklinde yanıt verdiklerini görüyoruz. (EK-5 Tablo-58, 59, 60, 61)

Hapın etkisi altındayken kapalı yerde kalamamaları ve sürekli hareket etmek isteği içinde olmaları, hap kullandığını söyleyen çocukların ortak özellikleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun sonucu hap kullanan çocukların davranış ortaklığı içinde olduğunu görüyoruz: Hapın etkisi geçene kadar arabayla gezmek, yüksek sesle yabancı müzik dinlemek gibi. Çocuklar, paraları varsa piyasa taksisiyle gezdiklerini veya tanıdık taksi şoförüne borçlandıklarını söylemektedirler. Ancak para veya borçlanma imkânı olmadığında, çocuklar oto çalıp bütün gece veya iki gün boyunca onunla gezmekte ve hapın etkisi geçince otoyu terk etmektedirler. Polislerle yapılan görüşmelerde, kullanım hırsızlığında genelde uno, tipo, doğan, şahin modelindeki araçların çalındığı belirtilmektedir. Hatta polisler gece geç saatlerde bu tip arabalar içinde trafikte seyreden birkaç çocuk görünce "dur çağrısı" yapıp takibe geçtiklerini de eklemektedirler. Bu durum çocukların oto hırsızlığındaki işleyişe ilişkin anlattıklarıyla da örtüşmektedir.

Elmadağ 33:

"Uno, tipo, kartalı gezmek için alırsın, işe giderken kullanırsın. Satmak için tofaş, fiat olmasın, kontakt üzerinde olsun her yere satarsın. O zaman bizden alıyorlar, ruhsatını yapıyorlar. 'Change' yapıyorlar. Motor falan numarasını hepsini yeniliyorlar. Bizden alan başkasına verir. O öbürüne, öteki esas gayrimeşruya[17] götürür. Biz onu bilmeyiz."

Cloward-Ohlin' in "geri çekilmeci alt-kültürü"nü hatırlatan hap kullanan çocukların anlattıkları kriminal milyöde (muhit, ortam) [18], dikkati çeken bir diğer nokta "ilk sefer arkadaştan ikram" ilkesinin ne kadar yaygın olduğudur. Kişinin, kullandığı maddeyi çevresinde kullanan ne kadar çok kişi olursa, maddeye ulaşımı o kadar kolaylaşmaktadır. Çocuklar bu konuda bir tür "saadet zinciri" işleyişi tarif etmektedirler:

17 Bu çalışmada "gayrimeşru" kelimesi, çocukların sözlerindeki içeriğe uygun olarak gayrimeşru faaliyetleri, bu faaliyetlere karışan kişileri ve ilişki ağını içeren bir kapsamda gayrimeşru yaşam biçimi karşılığında kullanılmaktadır.

18 Tükçe'de 'çevre, ortam, muhit' anlamında kullanılan milyönün, ingilizce karşılığı 'milieu' dür. Türk Dil Kurumu Sözlüğü, http://www.tdk.org.tr/tdksozluk/sozara.htm.

Elazığ Eğitim 12:

"Bir kere bu çevreye girince zincirin, çarkın parçası oluyorsun. Sen kullanılıyorsun, kullanıyorsun."

Madde kullanımı ile arkadaşın madde kullanımına ilişkin veriler arasındaki anlamlı ilişki de ($p< 0.05$) çocukların kullandıkları maddenin aynı zamanda arkadaş çevresinde de kullanıldığını ortaya koymaktadır. Çocukların tamamı arkadaşlarının sigara içtiğini belirtmiştir. Alkol, uyuşturucu, yapıştırıcı, çözücü ve hap kullanımı ile arkadaşların bu maddeleri kullanımının çapraz karşılaştırıldığı tablolara bakıldığında özellikle maddeleri sürekli kullandığını (bağımlı olduğunu) söyleyen çocukların arkadaşlarında da aynı maddenin kullanımının yaygın olduğunu görüyoruz. (Ek-5 Tablo- 62,63,64,65,66) Hap ve uyuşturucu kullanan çocukların genelde kendinden yaşça büyük arkadaşları olduğunu yine bu iki verinin çapraz karşılaştırılmasından ($p<0.05$) öğreniyoruz. (Ek-5 Tablo 67,68) Bulgular bu iki maddeyi kullanan çocukların davranış ortaklığı sergilediğini göstermektedir: Hap ve uyuşturucu kullanan çocukların büyük çoğunluğu, yukarıda belirttiğimiz gibi kendinden büyük çocuklarla arkadaşlık ettiklerini, ayrıca mahallede çok zaman geçirmeyip kent merkezinde geç saatlere kadar gezdiklerini ve kent merkezini çok renkli, hareketli bulduklarını, orada canlarının hiç sıkılmadığını söylemektedirler. Bu iki verinin çapraz karşılaştırılması sonucunda aralarında anlamlı bir ilişkinin varlığı ortaya çıkmaktadır. ($p<0.05$) (Ek-5 Tablo-69,70,71,72,73,74) Bu sonuçları, çocukların kullandıkları madde ile sosyalleştiklerini ve aynı tür maddeyi kullanan çocukların diğer maddeleri kullananlardan farklı pratikleri benimsedikleri şeklinde yorumlayabiliriz. Örneğin yapıştırıcıyı sürekli kullanan çocukların büyük çoğunluğu "tek başına da kent merkezine gidip orada yapacak birşeyler bulduğunu" söylerken uyuşturucu-hap gibi maddelerde çocukların genelde grup halinde hareket ettiğini görüyoruz. (Ek-5 Tablo-75) Yapıştırıcı kullanan çocukların oto hırsızlığı yaptığına pek rastlanmazken hap kullanan çocukların genelde oto kullanım hırsızlığını kolektif bir biçimde gerçekleştirdiğini görüyoruz. Kullanılan maddenin vücutta yol açtığı kimyasal değişimin suç türü üzerinde etkili olduğunu düşünebiliriz; ancak böyle bir genelleme yapabilmek için bu konuya özgülenmiş kapsamlı bir araştırmaya ihtiyaç olduğu açıktır.

Çocukların kullandıkları madde ile en son yaşadıkları yer arasında da anlamlı ilişkiye rastlanmıştır. Bu ilişkiyi yorumlamaya geçmeden önce çocukların en son yaşadıkları yere ilişkin nitel ve nicel bilgilere değineceğiz. İlk olarak, yapıştırıcı bağımlısı olduğunu söyleyen Ankara'da yaşayan 17 yaşındaki erkek çocuğun sözlerine yer verelim:

Polis Görüşme: 23

"...Mucizeye inanmam ben. Biz ölü gibi yaşıyoz. Bulamazsam

öldürürüm, ölürüm. Bağımlıyım. Mahallede çok. Orada oturmasaydık belki farklı olurdu. Ben doğdum doğalı hep orada oturduk." [17]

Çocuk, sokakta arkadaşlarıyla yaşadığını söylemiştir. Görüşme yaptığımız çocuklar arasında Ankara'da Macunköy ve İskitler mahallelerinde yaşayan karton toplayan çocukların büyük kısmı sokakta arkadaşlarıyla yaşadıklarını kışın metruk inşaatlara sığındıklarını anlatmışlardır. Bu çocukların çoğu ailesiyle ilişkileri kopmuş veya zayıflamış olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocukların "buraya gelmeden önce en son yaşadığın yer neresi" sorusuna verdikleri yanıtlara bakarsak:

Tablo- 13 En son yaşanılan yer

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Ailesiyle birlikte	64	43,2	43,2	43,2
	Sokakta arkadaşlarıyla	33	22,3	22,3	65,5
	Akrabasının evinde	9	6,1	6,1	71,6
	Çocuk yetiştirme yurdu	10	6,8	6,8	78,4
	Gayrimeşru evi	23	15,5	15,5	93,9
	Çalıştığı yerde	9	6,1	6,1	100,0
	Toplam	148	100,0	100,0	

Sokakta arkadaşlarıyla ve "gayrimeşru evinde" kalanların % 37.8 oranında olduğunu görüyoruz. Görüşme formunun ilk defa uygulandığı soruların denetlenme aşamasında, bu soru çocuklara yöneltilirken "diğer" seçeneği tanımlanmış; "gayrimeşru evi" ve "çalıştığı yer" ifadelerine seçenekler arasında yer verilmemişti. Ancak görüşme formları uygulandıkça çocukların verdiği yanıtlarla "diğer"i oluşturan olasılıklar "gayrimeşru evi" ve "çalıştığı yer" olarak ortaya çıktı. Çocukların yaşadıkları yere ilişkin algılarının analizinde, betimledikleri farklı ortamların özellikleri önem kazanmaktadır. Bu nedenle çocukların kuruma gelmeden önce yaşadıkları ortama ilişkin kendi tanımlamaları ve adlandırmalarını esas alarak yorumlayacağız.

1-"Girdin mi Ortama Sokakta Kalmazsın": Gayrimeşru Mekân

Çocuklar arasında "gayrimeşru ev" veya "gayrimeşru mekân" ifadesi yaygın kullanılmaktadır. Çocukların kendi anlatımlarından bu ifadenin anlamını öğreniyoruz:

17 Çocuk, görüşme formunu uygularken sorularımı yarıda keserek bana "Bu yazdığın kitap hayatımızı değiştirecek mi?" sorusunu yöneltti. Şaşkınlık içinde geçen birkaç saniyelik duralamadan sonra "bilmiyorum" cevabımın üzerine yukarıdaki cümleleri söyledi.

Elazığ Kapalı 10:

> "İlk Mahkemeye 13 yaşımda çıktım. Cezaevine ilk gelişim 2004'dü. Cezaevinde tanıştığım arkadaşlarımın yanına gittim çıkınca. Orada kaldım. Kendilerine göre güzel bir yer yapmışlar. Kanepe falan. Çok büyük bir inşaatın içinde. Elazığ'ın en büyük inşaatı. Yarım bırakmışlar. Bir gün mahalledeki bir çocuktan 6230 aldık, sattım. İnşaattan hiç çıkmıyordum. Arkadaşlarım yiyecek, sigara getiriyorlardı. Polis bile o inşaata giremiyor. Cinayet işlenmiş orada. Bir ay sonra dışarı çıktım, çıkmaz olsaydım. Polis beni hemen tuttu. Çıkmasaydım"

Bu anlatımda ön plana çıkan nokta, "gayrimeşru evi" ne girişin cezaevinde tanışılan arkadaşlar yoluyla olduğudur. Söz edilen inşaat ise, Elazığ'da dava konusu olmuş ve yapımı durdurulmuş yıllardır metruk bulunan büyük bir binadır ve kentin "sanayi mahallesi" diye bilinen gecekondu bölgesinin hemen kenarındadır. Bölgeye ilişkin katılımlı gözlemlerimiz sırasında, polisin o inşaata giremediği yolundaki inancın, mahalleliler arasında yaygın olduğunu gördük. Mahalleliler, büyük kısmı tamamlanmış bu inşaatın içinde çok sayıda çocuğun yaşadığını söylemektedirler. Elazığ'da "gayrimeşru mekân"da yaşadığını söyleyen çocuklar bunun gibi "kentin kör noktalarını" veya "çöküntü alanlarını" tarif etmektedirler. Ankara'daki "gayrimeşru ev"de kaldığını söyleyen çocuklar ise, gecekondu mahallelerinde gecekondu veya daire kiraladıklarını anlatmaktadırlar:

Elmadağ 11 :

> "11 yaşımda evden kaçtım. Parklarda, bankamatiklerde yattım. Sonra geliştik, çevremiz oldu. Her mahallede illa ki bir mekânımız var şimdi. Bekar evi yani.(Kaç işi kaldıkları ve komşuların bu duruma nasıl yaklaştıkları gibi sorular yöneltince) Parasını verdin mi kim ne diyecek?! Ev sahibi de bilir bizim ne iş yaptığımızı, ondan kirayı çok ister. O parayı ona bizden başkası vermez. Ev sahibi alır parasını memnun olur gerisinden ona ne."

Bu anlatımda da ilk dikkati çeken nokta, çocuğun belli bir çevreye girdikten sonra bu evlerde kalabilmesidir. "Sonra geliştik, çevremiz oldu. Her mahallede illaki bir mekânımız var şimdi" diyerek çocuk, bu evlerden çevre edinince yararlanabildiğini vurgulamaktadır. Çocuğun önceleri sokakta yatarken, gayrimeşru işler yapan insanlarla tanışıp, bu ilişkiler içinde yer aldıktan sonra her mahallede bir mekânının olduğunu söylemesi ilgi çekicidir. Elazığ ile karşılaştırıldığında Ankara'daki "gayrimeşru evi"nin tanıklarının "gayrimeşru mekân"a tanıklık etmekle kalmadığını, bu durumdan çıkar elde ettiğini görüyoruz.

Elmadağ 33:

> " Mekânda ev sahiplerini sürekli beslersin. Para yerine cep telefonu, bilgisayar verin diyor evsahibi."

Gayrimeşru mekândaki yaşam biçimi ve ilişkiler hakkında çocukların anlattıkları suç işleme ile madde kullanımı ve yaşanan yer arasındaki bağlantıları gözler önüne sermektedir:

Elmadağ 33:

> "Buraya girmeden önce hepsi ağabeyimdi, kardeşimdi. Cebinde 1 milyarın varsa herkes ağabeyin oluyor; buraya düşünce hiç kimsen kalmıyor. Gayrimeşruda her mahallede bir evin oluyor. Çinçin, Yenidoğan ...Her yerde hırsız var, her yerde hırsızın evi var. Mekân deriz biz. Gayrimeşru mekân. Girdin mi ortama sokakta kalmazsın.Gündüz hepsi yatar. Gece kalkınca haydi işe denir. Giderler. Gelen gelir; parayı getirir. Birlikte yenir. Paran olmasa da istediğin kadar kalırsın.Bali, esrar... Alışır gidersin. 1 milyar, iki milyar girer cebine her gün. 1 saat durmaz cebinde. Nereye gittiğini bilmezsin. Bizim ortamda ayrım kayrım yapanı dışlarlar. Bir elbise aldın mı herkes giyer, sen de herkesle beraber giyersin. Ben hiç sadece benim bir kazak giymedim.

Çocuk, "Gayrimeşruda her mahallede bir evin oluyor. Girdin mi ortama sokakta kalmazsın." sözleriyle bu mekânların onların bakış açısından öncelikli işlevini açıklıyor. Ankara ve İstanbul'da özellikle yaygın olduğunu anladığımız bu evlerin, çocukları sokakta ve savunmasız kalmaktan koruyarak kolektif bir yaşam biçimi içinde aidiyet duygusuyla sarmalarken bir tür öğrenme sürecine de dahil ettiğini söyleyebiliriz. "Kriminoloji Kuramları ve Çocuk Suçluluğu" başlığında görüşlerine yer verdiğimiz **Sutherland**'in suçun nasıl öğrenildiğini açıkladığı *Aykırı Birleşme (Diffrential Association)* kuramına göre, çocukların girdikleri etkileşimde öğrendikleri sadece suçun nasıl işlendiğine ilişkin teknikler değil, aynı zamanda gayrimeşru davranış kalıbı ve meşru davranış kalıbına ilişkin tanımlardır. Suçun öğrenilmesi sürecini **Sutherland**'in bu varsayımından yola çıkarak değerlendiren **David Matza ve Gresham Sykes**, yine aynı başlıkta değindiğimiz üzere, çocukların bu tür gruplarla etkileşimi sırasında, aslında sadece suçun teknik bilgisini ve suça ilişkin normları değil, belki bunlardan da önce, içinde yaşadıkları kültürde gayrimeşru çevreler arasında rahatça gidip gelmeyi öğrendikleri görüşünü ileri sürmüşlerdir. Çocukların, "Sonra geliştik, çevremiz oldu. Her mahallede illaki bir mekânımız var şimdi" ve "Gayrimeşruda her mahallede bir evin oluyor. Girdin mi ortama sokakta kalmazsın." gibi sözleriyle ifade ettikleri durum **Matza ve Sykes**'ın çocukların suçun teknik bilgisi ve suça

ilişkin normlardan önce gayrimeşru çevrelere girip çıkmayı öğrendikleri yönündeki tespitlerine uymaktadır.

Genelde erkek çocuklarının kaldığı bu evlerden Ankara'dakilerde kızların nadiren kısa süreli kaldığı veya girip çıktığı gözlenmiştir. Bu evlere kabul edilmede öncelikli kod arkadaşlık ve hemşehrilik bağları olarak karşımıza çıkmaktadır. Büyük kentlerdeki büyük "gayrimeşru mekânları"nda özellikle hemşehrilik bağının ve etnik kökenin bu evlerin kapısını açan önemli bir anahtar olduğunu görüyoruz.

Keçiören 10:

"Batman'da mahalleden arkadaşlar, İstanbul'u, gayrimeşruyu anlatıyordu. K.İ. var Diyarbakırlı iyi biri gel gidelim. Çok para var. Ceketler, kemerler, saatler şekilliydi. Gittik Tarlabaşı' na; sorduk, gösterdiler. Villadır. 100 kişi vardır içeride. 10 kişi bir odada. Gaspa, hırsızlığa bakar K.İ; S.P. uyuşturucu, tarihi eser; Ş. kardeşler silah işine."

Çocukların sözünü ettikleri evler belli bir yaşam biçimini de şekillendirmektedir. Örneğin bu evlerde genelde hırsızlık ve gasp yapanların kaldığını biliyoruz. Madde kullanımının oldukça yaygın olduğu bu evlerde, kolektif harcama ve mülkiyetin grup içi normlar ve pratiklerle düzenlendiğini görüyoruz.

Elmadağ 33:

" Karanlık çöktü mü, çıkarız. Gezeriz yer tespit ederiz, keşfederiz. Otururuz bir yere bekleriz 2'ye 3'e kadar. Sonra eve gider eldiven, maske alırız. Mahalleyi her zaman ekip başı seçer. Herkes eşit almaz çıkan paradan. Önce içerdeki arkadaşlara ayrılır. Hastanede, sokakta kalanlara verilir. Akrabam hastanede desen, komşum cezaevinde karısı bebesi aç desen hırsızlık malından önce bunlara para gider. Hiçbir hırsız paraya acımaz. Cürümün yakalanırsa ailesi senin ailen oluyor. Bacın gibi her gün gidip para veriyorsun."

Elde edilen paranın paylaşılmasında ve eşyaların kolektif kullanımında geçerli olan kurallar, grup içinde dışarıdakinden farklı normların oluşturulduğunu göstermektedir. **Merton** birinci bölümde değindiğimiz sınıflamasında toplumun geneline hakim olan amaçların ve toplumun geneli tarafından meşru kabul edilen araçların yerine alternatiflerini koyarak ayrı bir dünya oluşturan gençlik çetelerini "isyan" adını verdiği beşinci kategoride değerlendirmektedir. **Merton**'a göre bu tip anomi, toplumdaki yerleşik normların yeniden şekillenmesine veya yeni normların oluşturulmasına

başlangıç teşkil edebilir.[17] Çocukların grup içi dayanışma ve vefaya ilişkin uydukları normların, toplumda kurumsallaşmış pratiktekilerden daha etkin ve yaygın olduğunu görüyoruz. Özellikle dayanışmaya ve çevreye yardıma ilişkin kuralların ne kadar etkin olduğunu, gayrimeşru evin dışındaki çocukların gözlemlerinden yararlanarak teyit ediyoruz:

Elmadağ 44:

> " Durumu iyi olmayanlara yardım eden hırsızlar var. Herkes onlara saygı duyar. Mahallenin fakirlerine ellerinde torbalarla gelirler."

Dayanışma ve vefaya ilişkin kurallar gibi grup üyelerine karşı dürüst olmak, "arkadaşını satmamak" gibi kurallar da oldukça etkin uygulanmakta; ihlali halinde ise yaptırım gruptan atılmak biçiminde gerçekleşmektedir. Gruptan atılan çocuğun sokakta ve savunmasız kaldığını göz önüne alırsak bunun oldukça etkili bir yaptırım olduğunu söyleyebiliriz.

Elmadağ 21:

> " Gayrimeşrular birkaç evde toplanılmazsa olmaz. İllaki birden çok mekân olacak. Herkes aldığını getirecek; evdekilerle paylaşacak. Parayı gömmek olmaz. Gayrimeşrudan günde 200-300 düşer,işe çıkmasan da."

"Parayı gömmek" gayrimeşrudan elde ettiği geliri çevreyle paylaşmamak, kendine saklamak anlamında kullanılmaktadır. Grubun iç kuralları ve dinamiklerine ilişkin elde ettiğimiz bilgiler, **Cloward-Ohlin**'in "kriminal alt-kültür" hakkında söylediklerini onaylar biçimdedir. "7- Aykırı Fırsatlar Kuramı" başlığında yer verdiğimiz görüşleri hatırlarsak; Kriminal alt kültür, engellenmiş meşru fırsatlar deneyiminden gelen gayrimeşru değerlerle temas halinde büyüyen çocukları ve gençleri içine almaya elverişlidir. Çocuk bu kültür içinde kıdemli suçlulara saygı göstermeyi öğrenirken, bir taraftan da suçluluğu ve suçlu davranışı, başarıya ulaşma aracı olarak kabullenmektedir. Grup içinde prestiji, yetenek ve bilgiyi kullanarak "oyunda büyük sayı" yapan yani en kısa yoldan maddi kazanç ve güç elde eden kişi elde eder.[18] Bu kültürde suçun kolektif anlamı öne çıkar. Gelişigüzel bir suçluluk kabul edilemez; suçluluk, organize, disiplinli ve rasyonel olmalıdır. Alt-kültürün üyeleri, örgütlü suç iktidar yapısına ve sapmaya saygı duyduğu ve bunu gösterdiği ölçüde grubun üyesi olabilir. Çocuk-genç dürüst, güvenilir, sadık ve sözünün eri ve cesur olduğunu ispatlayınca çeteye kabul edilir. **Cloward-Ohlin**'e göre çocuk, profesyonel örgütlü faaliyetlere çırak olarak katıldığında üzerindeki anomiden kaynaklanan gerilimin şiddeti azalır.[19]

17 PFOHL, The Classical ..., s. 265.
18 CLOWARD- OHLİN, age., s.22.
19 CLOWARD- OHLİN, ,s.23.

Çocukların kullandıkları madde ile yaşadıkları yer arasında anlamlı ilişki tespit ettiğimizi yukarıda belirtmiştik. Çocukların anlatımlarında ön plana çıkan yaşanılan yer ile madde kullanımı arasındaki ilişki, kaykare tablolarda da açıkça görünmektedir. Gayrimeşru evde yaşayan çocukların % 78,3'ünün sürekli, % 4, 3'ünün ise ara sıra olmak üzere toplam % 82,7 oranında çocuk, hap kullandığını söylemektedir. (Ek-5 Tablo-76) Aynı tabloda ailesiyle birlikte yaşayan çocukların % 79,7'sinin "hap kullanmıyorum" yanıtını verdiğini görüyoruz.

Gayrimeşru evde yaşayan çocuklar arasında yaygın olan diğer madde uyuşturucudur. Gayrimeşru evde kalan çocukların % 65,2'si sürekli, % 13'ü de ara sıra uyuşturucu kullandıklarını söylemektedirler. Bu verilere göre gayrimeşru evdeki çocukların % 78,2'si uyuşturucu kullanmaktadır. (Ek-5 Tablo- 77) Bu veriler, kullanılan madde türünün, yaşanılan yere göre değiştiğini ve aynı yaşam alanını paylaşan kişiler için ortak bir noktaya dönüştüğünü düşündürmektedir. Yaşanılan yer ile kullanılan madde arasındaki anlamlı ilişki ($p< 0,05$) yaşam alanının grup içi etkileşim üzerindeki etkisini de göstermektedir. Arkadaşların veya ailenin kullandığı madde ile çocukların kullandıkları madde bu geniş çerçevede değerlendirilmelidir.

Nitekim çocuk suçluluğu konusunda sahadan veri toplayan çalışmalarda araştırmacıların, ailedeki alkol vs kullanımını sorduğunu ve yüksek yüzdeler tespit ettiğini görüyoruz.[17] Ailedeki madde kullanım oranı, önemli bir veri olsa da, çocuğun ailesiyle mi, gayrimeşru evde mi yoksa sokakta mı yaşadığı bilgisiyle birlikte yorumlandığında daha isabetli bir çerçeve oluşturmaktadır.

Ayrıca ailenin de bir parçası olduğu daha kaplamsal bir boyut olan milyö madde kullanımı açısından analizi yorum bağlamını genişletmekte ve bir çok ilişkiselliği içermektedir. Örneğin madde kullanımı ve yaşam alanı arasındaki ilişkiyi bu çocuğun sözlerinde bir kez daha görüyoruz:

Elmadağ 24:

"Bizim oradaki parkta sigara içenleri görürdüm; bazılarının dumanı daha çok çıkıyor. Sordum, al bak dediler. Esrara da öyle alıştık. Önce bağımlılık geldi sonra hırsızlığa alıştım. Hep arkadaşlar ısmarlıyor. Yanında çok parayla gezen arkadaşlar

17 Örneğin Gülay Öter, Nejat Akalın'ın Paşakapısı Cezaevindeki çocuklar üzerinde gerçekleştirdiği çalışmada, ailede alkol kullanan var mı sorusuna evet yanıtı veren çocukların oranı % 40'tır. Gülay ÖTER, Nejat AKALIN, "Paşakapısı Cezaevindeki Tutuklu Çocukların, Psiko-Sosyal, Sosyo- Kültürel, Ekonomik ve Kriminolojik Özellikleri" Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi 10. Yıl Adliye ve Çocuk Suçluluğu Sempozyumu, İstanbul, 1993, s. 118. Kunt, Bu rakamı % 48,9 olarak bulmuştur. KUNT, Suç ve Çocuk, s.76. 1992 yılında ıslahevlerinde kalan çocukların tamamı üzerinde gerçekleştirdiği çalışmasında bu oranı ÖZKAN, %27 olarak bulurken, IŞIK Elazığ Islahevinde 2003 yılında yaptığı çalışmada çocukların % 40'ının ailesinde alkol kullanan birinin olduğunu tespit etmiştir. ÖZKAN-KOCAELİ, Ailenin Bazı Özelliklerinin..., s. 35. IŞIK, Çocuk Suçluluğunda Ailenin..., s.115. Özkan'ın çalışması dışında, bir çok saha uygulamasında bu rakamın % 40 civarında bulunduğunu söyleyebiliriz.

var; bizi gezmeye, parayı yemeye götürüyorlardı. Sonra ben de yaparım dedim."

Madde ile tanışılan yer genelde "bizim orası" olarak kodlanan bir çevredir. Maddeyi ilk kullanmanın yine arkadaş aracılığıyla olduğunu ve çocuğun maddeye bağlandıktan sonra maddeyi elde etmek için para bulmak amacıyla hırsızlığa alıştığını görüyoruz. Çocukların hikayelerinde ailedeki alkol vs alışkanlıklar, farklı bir bağlamla karşımıza çıkmaktadır. Örneğin babanın alkolik olmasını daha büyük bir resmin içinde bir parça olarak yorumlayabiliriz:

Elmadağ 19:

"Haftada 80 alıyordum çalıştığım yerden. Çamaşır makinesi, koltuk almıştık; ayda 200 takside gidiyordu. Kira zaten 40. Bakkal, tüp... kalan para yetmiyordu. Babam da parayı alıp kumara, içkiye gidiyordu. Vermek istemiyordum. Elektrik, suya para bırakmıyordu. Babama 50 alıyorum diyordum. 30 u saklıyorduk. Babamdan gizli taksit ödüyorduk. Hep borç, hep borç, hep borç: Sanki hayata borçlu gelmişiz... Babam da arada gider gelmezdi. Kafasına göre. Üç gündür gelmiyordu eve. Sonra polis babamın iple boğulduğunu söyledi. dokuz aydır içerdeyiz. Annem, kardeşim, ben."

Elazığ Kapalı 18:

"Babandır sesini çıkaramıyorsun, ne yapacaksın? 'Baba yav senin yaptığın ayıp değil midir? Sebze tablasını satıyorsun; kumar oynuyorsun.... İçki içiyorsun...' diyemiyorsun. Adamın babası kumar oynamıyor, içmiyor; ne hoş. Adamın içine ferahlık geliyor, huzur geliyor."

Bu çocuklardan ilki alkol kullanmadığını diğeri ara sıra kullandığını belirtmiştir. Çocukların madde kullanımı üzerinde, ailedeki madde kullanımı ve maddenin türünün etkili olduğunu söyleyebiliriz. Ancak yaşanılan yer ve çevrenin, ailedeki alışkanlıklara göre çocuğun alışkanlıkları üzerinde daha doğrudan etkisini gözlemekteyiz.[17] Özellikle hap gibi sentetik maddelerin ve uçucuların kullanımını ailedeki alkol kullanımına bağlayarak açıklamak, bizi yüzeysel bir determinizme götürebilir. Oysa, maddeye alışmak ve madde için gereken parayı elde etmek amacıyla suça alışmak yukarıda örneklerini verdiğimiz gibi oldukça sık rastlanan bir durumdur ve içinde yaşanılan sosyalleşilen koşullarla birlikte gerçekleşmektedir. Bu nedenle aile üyeleri ve aile içindeki alışkanlıkların da bu koşulların ürünü olarak değerlendirilmesi

17 Suça karışmış ve suça karışmamış çocuklarda, ailedeki alkol-uyuşturucu kullanımı ile çocukların madde kullanımını karşılaştıran çalışmaların bu iki grupta değişkenler arasında anlamlı bir ilişkiye rastlamadığını görüyoruz. ÖTER, Çocuk Suçluluğunda..., s. 47.

kanaatindeyiz. Yaşanılan yer, özellikle gayrimeşru ev, çocukların kullandıkları madde kadar en çok kime güvendiklerini ve başları sıkıştığında kime başvurduklarını da belirleyen bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Örneğin çocukların, zor durumda kaldıklarında -başları sıkıştığında- kimden yardım istedikleri yaşanılan yere göre değişmektedir. Gayrimeşru evlerde kalan çocukların % 63,6'sı bu soruya "güvendiğim yerlerdeki tanıdıklarımdan yardım isterim" şeklinde yanıtlamışlardır. (Ek-5 Tablo-78) Burada "güvendiğim yerlerdeki tanıdıklarım" biçiminde kodlanan aslında gayrimeşru işlerle uğraşan ve o çevrede güç ve nüfuz elde etmiş kişilerdir. Diğer taraftan, ailemden yardım isterim diyen çocukların % 75'inin ailesiyle yaşıyor olması, (Ek-5 Tablo 79) ve gayrimeşru evde yaşayan çocuklardan % 95'inin "ailemden yardım istemem" yanıtını vermesi, çocukların nerede yaşadıkları ile kime güvendikleri arasındaki ilişkiyi gözler önüne sermektedir. Çocukların zor durumda kaldıklarında ne yaptıkları aslında sorunlarını çözmek için hangi yola başvurduklarını gösteren önemli bir işarettir. Ailenin rehberliğinden ve desteğinden yoksun çocuklar, tahmin edileceği gibi, sokakta ve gayrimeşru evde yaşayan çocuklar arasında yoğunlaşmaktadır. Bu çocuklar, bulundukları çevredeki arkadaşları ve tanıdıklarından yardım isteyerek habitusta "kayıtlı" olan yollarla sorunları çözmektedirler. "En çok kime güvenirsin" sorusunu "ailemden birine" diyerek yanıtlayan çocukların % 75'inin ailesiyle yaşıyor olması da aile çatısı altında olmayan çocukların "kendi başlarının çaresine bakmak" durumunda olduğunu düşündüren bir diğer veridir. (Ek-5 Tablo 80) Nitekim, **Kagan ve Zucker** araştırmalarında, suça karışan çocukların yardıma ihtiyaç duyduklarında babaları yerine arkadaşlarına başvurduklarını bulmuştur.[17] "Zor durumda kaldığımda allaha sığınır dua ederim" diyen çocukların ailesiyle yaşayan çocuklar arasında azınlıkta, sokakta ve gayrimeşru evde yaşayan çocuklar arasında ise çoğunlukta olması da çocukların yaşadıkları yer ile yaşam karşısındaki tavırları arasındaki ilişki açısından önemlidir. Nitekim yetiştirme yurdunda kalan çocuklardan % 90'ının "başı sıkıştığında Allaha sığındığını" söylemesi yaşam karşısında en savunmasız konumda bulunan bu çocuklar açısından anlamlıdır. (EK-5 Tablo 81)

Çocukların yaşadıkları yer ile anlamlı ilişki sergileyen bir diğer tavır ortaklığı, en çok sevilen, onun gibi olmak istenen kişi seçimidir. Çocuklara "en çok kimi sever, kim gibi olmak istersin" sorusu yöneltilmiş ve şu yanıtlar alınmıştır:

17 KAGAN ve ZUCKER'dan naklen Gülseren GÜNCE, Çocuk Suçluluğu ve Aile, Çocuk Suçluluğu ve Çocuk Mahkemeleri Sempozyumu, 22-23 Haziran 1983, Ankara 1983, s.5. Yukarıda değindiğimiz çalışmasında IŞIK, çocukların, başı derde girdiğinde % 20'sinin babasından yardım istediğini bulmuştur. Gülizar IŞIK, Çocuk Suçluluğunda, s.93.

Tablo-14 En Sevilen, Onun Gibi Olmak İstenen Kişi

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Ailemden biri	43	29,1	29,1	29,1
	Arkadaşlarımdan biri	7	4,7	4,7	33,8
	Akrabalarımdan biri	20	13,5	13,5	47,3
	Öğretmenlerimden biri	5	3,4	3,4	50,7
	ünlü biri (şarkıcı,artist,manken)	35	23,6	23,6	74,3
	Hiçkimse	21	14,2	14,2	88,5
	Gayrimeşrudan birileri	17	11,5	11,5	100,0
	Toplam	148	100,0	100,0	

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere çocukların % 29'u, ailesinden birini örnek alırken, % 23, 6'sı şarkıcı, artist, manken gibi ünlü kişileri örnek almaktadır. Yaşanılan yer ile bu soruya verilen yanıtları karşılaştırdığımızda, ailesinden birini örnek aldığını söyleyen çocuklardan % 62'sinin ailesiyle yaşadığını görüyoruz. (Ek-5 Tablo 82) Öğretmenini örnek alan çocukların tamamı ailesiyle yaşamakta; şarkıcı, artist, manken gibi ünlü birini örnek alma oranı sokakta, gayrimeşru evde yetiştirme yurdunda yaşayan çocuklar arasında oldukça yüksek oranlara ulaşmaktadır. Özellikle yetiştirme yurdunda kalan çocukların % 50'sinin şarkıcı, artist gibi ünlüleri kendilerine model olarak aldıklarını söylemeleri bu çocukların çevrelerinde rol modelden yoksunluklarını vurgulamaktadır.

Yukarıda betimlemeye çalıştığımız gayrimeşru evlere (mekânlara) erişme kanallarından yoksun olan veya buralardan dışlanan çocukların büyük kısmının sokakta yaşadığını görüyoruz.

2-"İşte İki Gün Öyle Geçer, Dört Gün Orada, Burada": Yaşamın Kıyısındakiler

Bu çocuklar arasında aile bağları kopmuş çocuklar olduğu gibi aileyle ilişkileri çok zayıflamış çocuklar da mevcuttur. Ayrıca yetiştirme yurdunda kaldığını söyleyen çocuklardan sadece bir tanesi anne ve babasını hiç tanımamaktadır; onun dışındakiler yetiştirme yurdunda büyümelerine rağmen anne, baba veya akrabalardan biri ile zayıf da olsa iletişim halindedir; ancak kendisine bakamayacağını söyleyen aile ve akrabalarının yanında yaşayamamaktadırlar. Bu çocuklar her ne kadar yetiştirme yurdunda yaşadıklarını söyleseler bile sık sık kaçıp sokakta kaldıklarını da belirtmektedirler. Özellikle kurumlarda görüşülen bu tipolojiye uygun çocuklar infaz veya tutukluluk hali bitince nereye gideceğini bilemediklerini bu nedenle cezaevinden çıkmak istemediklerini belirtmektedirler.

Elmadağ 12:

"Annem 15 yıl önce bırakmış gitmiş bizi. Babam ben küçükken öldü. Babaannem bakıyordu bize, ölünce dedem yurda verdi. Dedem öldü, gittik ki amcam dedemin evine bizi almadı, kiraya vermiş. Yurt da almıyor şimdi. Dedenin ölüm kağıdını getirmeden almayız dediler. Abimi zaten almıyor yurt yaşı büyük diye. Abimin "Ali karnım aç" demesi gücüme gidiyor en çok. Kış da gelince 'ufak bir iş yapalım içeri gireriz yaza çıkarız' dedik."

Çocukların kışın sokakta kalmamak için bir suça karışıp cezaevine girmeleri çok sık rastlanan bir durumdur. Görüşmede kendileri bunu itiraf edenlerin yanı sıra kurumlarda kalan çocuklar koğuşlarında, bu durumda olan çok sayıda çocuğun bulunduğunu söylemişlerdir. "Çocuklar neden suç işler" sorusuna çocuklar, "bazen de kışın sokakta kalmamak için" diye verdikleri yanıtla, bu seçeneği, görüşme formundaki 33 numaralı sorudaki nedenler arasına sokmuşlardır. Aşağıdaki tabloda çocukların % 83'ünün, çocukların kışın sokakta kalmamak için suç işleyip cezaevinde kışı geçirdiklerinden ve yaz gelince dışarı çıktıklarından haberdar olduğunu görüyoruz.

Tablo-15 Kışın Sokakta Kalmamak İçin Küçük Bir Suç İşleyip Yaz Gelince Dışarı Çıkmak

		Frekans	Yüzde
Geçerli	Evet	123	83,1
	Hayır	25	16,9
	Toplam	148	100,0

Kışın sokakta kalmamak için bir suça karışmak, çocuklar arasında yaygın bir yöntem olarak bilinmektedir. Bu durumda ilk vurgulanması gereken nokta, çocukların hangi suçtan kaç ay tutuklama alarak kurumda kalacaklarını hesaplayabilmeleridir. Elmadağ 12 numaralı görüşmede çocuğun, "Kış da gelince 'ufak bir iş yapalım içeri gireriz; yaza çıkarız' dedik" ifadesinden, üç-dört ay tutuklama ile salıverileceği suçları bildiğini öğreniyoruz. Çocuklar, hangi suçtan ne kadar yatıp çıkacaklarını hesaplayabilmektedirler. Ceza Kanunu ve İnfaz Kanununun birden çok maddesiyle düzenlenmiş bir duruma hakim olmayı gerektiren bu bilgiyi, çocukların çevrelerinde daha önce cezaevine girip çıkanların deneyimlerinden yararlanarak oluşturduklarını görüşmelerden öğreniyoruz.

Gidecek bir yeri olmayan "bimekân" çocukların çoğu, yukarıda belirttiğimiz gibi ailesi var ama bağları zayıflamış olan çocuklardır. Bu çocukların belli bir yaştan sonra "kimsesizleşme sürecine" girdiğini görüyoruz. Bunun en sık rastlanan nedeni anne ve babanın ayrılıp annenin yeniden evlenmesi ve annenin önceki evliliğinden olan çocuğunu yanına alamamasıdır[17]:

Elmadağ 44:

> " Annem de evlendi babam da evlendi tekrar. Evlerine gidemiyorum. Gençlik parkında kulübede yatıyordum buraya gelmeden önce... Şu baliyi bıraksam, hırsızlığı falan hepsini bırakırım. Buradan çıktığımda Amatem'e alsalar 1 sene kalsam. Orası en iyisi. Bir aldılar, serum takıp yolladılar. Biraz daha kalsam bırakırdım. Okuma yazmayı burada öğreniyorum. Bize yılbaşı hediyesi dağıttılar 2006 çocuklar özgür diye. 4-5 sayfasını okudum. Çok güzel. Kitap yapmışlar bizim için. Aslında ben bir şey istemem. Para vermesinler, elbisem olmasın, sigaram olmasın tek ki annem gelsin bir yüzünü göreyim."

Bu çocuğun anlatımında karşımıza çıkan "kimsesizleşme süreci" saha uygulaması boyunca oldukça sık karşılaştığımız bir durumdu. Çöküntü bölgelerinde terk edilmiş kulübe veya "evciklerde", parklarda yaşayan bu çocuklar kimi zaman aileleriyle iletişim kursalar da bu sürekli olmamakta; aile çatısı altındaki yaşamdan yoksun olmaları eğitim alamamaları, madde bağımlısı olmaları gibi birçok noktada hayatlarını etkilemektedir. Bu çocuklardan bazıları, Elmadağ 44 numaralı görüşmede sözlerini aktardığımız çocuk gibi, "bimekân" ve tamamen kimsesiz bir tablo çizmektedirler. Aile çatısı altındaki yaşamdan yoksun çocukların genelde daha büyük kentlerde yaşadıklarını söyleyebiliriz. Ayrıca elimizdeki verilere göre aile çatısı altında yaşama oranı da kentlere göre değişmektedir. Nitekim elimizdeki verilere göre, çocukların aile ile yaşama oranı Elazığ'da % 56,4 iken, Ankara'da bu oran % 38,5'e düşmektedir.

17 Sokakta yaşayan çocukların kişisel hikayelerinde en çok bu duruma rastlasak da, evsiz ve sokakta kalma olgusunun altında yatan makro düzeydeki, demografik değişimler, yapısal uyum politikaları, sosyal güvenlik sistemindeki değişim, sosyal konut politikalarındaki yetersizlik, yaygın ve derin yoksulluk, işsizlik gibi yapısal nedenleri göz ardı edemeyiz. Faruk SAPANCALI, Sosyal Dışlanma, İzmir, 2005, s.171.

Tipolojik olarak "yaşamın kıyısındakiler"[17] olarak adlandırdığımız bu çocukların yaşadığı kimsesizleşme sürecinde kurumlara yerleştirilme ve kurumlardan kaçma döngüsel olarak yaşanmaktadır. **Giddens**, İngiltere'de sokakta yaşayanların yurt, bakımevi gibi kurumlara girme ve ayrılmalarına ilişkin verileri yorumlayarak bu sürece "kısır sokak döngüsü" adını vermektedir.[18] Çocuklar, kişisel hikayelerinin başlarında yurt gibi kurumlardan, "yurttan kaçmak" bağlamında söz ederken hayatlarının bir noktasından sonra bu kurumları, "yurda geri alınma", "yurda kabul edilme" gibi taleplerle anmaktadırlar:

> Elmadağ 25:
>
> "Annemi babamı hiç tanımadım. Yurtta büyüdüm. Yurttakilerden uyuşturucuya alıştım. Sonra yaşın doldu dediler yurttan çıkardılar....
>
> Uyuşturucu alıp verirken bar kapısında beni sıkıştırıp cep telefonumu paramı aldılar bir gece. Yediremedim. Gittim verin dedim. 5 kişilerdi. Üzerime geldiler. Kelebek vardı bende. Yaraladım, öldü. Buraya düştük...
>
> Mahkemede karşı tarafın avukatı yaş tayini istedi. Kemikten. Yaşım 15 çıktı. Yurttaki kayıtlar yanlışmış, meğer 15 yaşındaymışım. Şimdi buradan çıkınca beni yurda geri alırlar mı? Ben hakime dilekçe yazsam olur mu?"

Bu durum bize, yurt ve bakımevi gibi kurumlardaki elverişsiz koşullardan kaçan çocuğun, sokaktaki tehlikeli yaşamdan kurtulmak için elverişsiz koşullara rağmen sığınılacak bir çatı olarak gördüğü yurda dönmekten başka çaresi olmadığını düşündüğünü göstermektedir. Bu çocukların gözünde yurdun sokaktan kurtulmanın tek adresi olarak belirmesi, onların sokağa (mecburiyet) bağımlılık derecelerini de ortaya sermektedir. **Williams**, sokaktaki çocukların genel sınıflamalara tabi tutulmasına çekinceyle yaklaşsa da, grupları ortak özellikleriyle tanımlamanın sorunu anlamak açısından önemini vurgulayarak, çocukları sokağa bağımlılıkları açısından gruplandırmaktadır: çocuklar, sokaktan yarar sağlayanlar, yetişkin statüsünde davrananlar, okuldan atılmışlar ve normal yaşamdan kopmuş- yabancılaşmış çocuklar olarak dört gruba ayrılabilir. Son kategoride sayılan çocuklar, önceki yaşamlarından ve

17 Martha Burt, 1980'lerde Amerika'daki evsiz, sokakta yaşayanlar üzerine gerçekleştirdiği çalışmasında, evsizliği "sınırın ötesinde" olmakla tanımlamaktadır. Burt, sokakta yaşamanın-evsizliğin, Amerika'da ilk olarak Büyük Depresyon döneminde 1933'te ortaya çıktığını, Ocak 1933'te 1,2 milyon insanın evsiz kaldığını ve sokakta yaşadığını belirtiyor. Martha R. BURT, Over The Edge : The Growth of Homelessness in The 1980s, New York, 1992, s. 3. Çalışmamızda, görüştüğümüz çocukların kişisel hikayeleri ışığında, kendilerine bakabilecek aile- akraba ve arkadaş desteğinden yoksun olmaları, kentsel yaşama tutunma stratejilerinin (Işık- Pınarcıoğlu buna "cemaat temelinde oluşan sinerji" adını vermektedir. Bu konuyu daha önce belirttiğimiz gibi III- Mekânsal Yarılma: Karşı Ufuklar başlığı altında inceleyeceğiz.) dışında kalmış olmaları "yaşamın kıyısında" olma halini düşündürdüğü için bu ifade tercih edilmiştir.

18 GIDDENS, Sosyoloji, s. 293-297.

çevrelerinin değerlerinden uzaklaşmış bir durumdadırlar.[17] **Williams**'ın sözünü ettiği önceki yaşamından kopuş ve yabancılaşmayı aşağıda aktardığımız yaşama biçiminde görebiliriz:

Keçiören 4:

" En çok cezaevinde kaldım. 8 yıldır evde kalmıyorum hiç. Toplam 6 yıl cezaevinde yattım. İstanbul, Bursa, Mersin. Ev, otodan hep gezdim. Mekân yapardık, kalırdık. Kafayı dinlemek için bir tekel bayii patlatırdım. Araba da çaldım mı... Issız bir yere gider içer, arabada da uyurdum. İşte iki gün öyle geçer, dört gün orada, burada... Öyle öyle geçer gün."

Çocuğun, "İşte iki gün öyle geçer, dört gün orada, burada... Öyle öyle geçer gün" diyerek ifade ettiği yaşam biçiminin sadece bir kentin sokaklarında yaşanmadığını, "İstanbul, Bursa, Mersin...", gibi kentler arası gidip gelerek nerede yer bulursa orada kalarak ve ihtiyaçlarını karşılamak için suça karıştığını görüyoruz. Yaşamın kıyısındakiler olarak adlandırdığımız bu çocukların anlatımlarında görüldüğü üzere bu çocukların yaşam biçimi ve suçla ilişkileri, sokakta çalışan ve aileyle iletişimi devam eden çocuklardan ve "gayrimeşru evler"de yaşayan çocuklardan farklı bir tablo çizmektedir.

Bu noktada literatürdeki "sokak çocukları"na ilişkin sınıflamalar üzerine yapılan tartışmalara kısaca değineceğiz. Sokak çocuklarının, yukarıda yer verdiğimiz **Williams**'ın sınıflamasındaki gibi dörtlü gruplara ayrılmasına yabancı literatürde sık rastlansa da Türkiye'deki çalışmalarda UNICEF'in, Üçüncü Dünya Ülkeleri için geliştirdiği modelin tercih edildiğini görüyoruz. UNICEF bu modele göre sokaktaki çocukları, aileleriyle yaşayan, aile bağları zayıflamış ve aile bağları tamamen kopmuş çocuklar olarak üç gruba ayırmaktadır. Bu modelde, ailesinden tamamen kopmuş çocuklara "sokağın çocukları" adı verilirken, diğer iki gruptaki çocuklara "sokaktaki çocuklar" denmektedir.[18] Türkiye'deki sokak çocukları üzerine yapılan araştırmalarda bu iki ifadenin şu şekilde kullanıldığını görüyoruz:.

"Sokaktaki çocuklar"; "sokaklarda ya da alışveriş merkezlerinde çalışarak ailenin yaşama sorumluluğunu paylaşan çocuklardır. Bu çocuklar için ev; oyun, kültür ve günlük hayat merkezi olmaktan çok uzaktır. Sokak onların günlük aktivite mekânları olsa da, çoğu geceleri evlerine döner. Aile ilişkileri bozuluyor olsa da, aile desteği hızla zayıflasa da, çocuklar evdedir ve hayatı ailelerinin bakış açısıyla görmeye devam etmektedirler."[19]

17 Chris WILLIAMS, `Who are "street children"? A hierarchy of street use and appropriate [education & welfare] responses', Child Abuse and Neglect - The International Journal (USA), V.: 17, 6, 1993, s. 831-841

18 UNICEF, A Background Paper on "Street Children" submitted at the National Workshop on the Street Children, 29-30 August, Yeni Delhi, 1988.

19 Oğuz POLAT, Sokak Çocukları, http://www.sokakcocuklari.net/ erişim tarihi Ağustos, Sokak Çocukları Rehabilitasyon Derneği. Bu gruba yani sokakta çalışan çocuklara ilişkin elde ettiğimiz verileri 1-"Okula

"Sokağın çocukları" olarak adlandırılan ikinci grup ise aileleri tarafından terkedilmiş veya ailelerini terk etmiş çocuklardır ve tüm ihtiyaçlarını sokaktan karşılamaktadırlar.[17] **Atauz**, Ankara ve Şanlıurfa'daki sokak çocukları üzerine yaptığı çalışmadan elde ettiği verilere dayanarak, ikinci grubu iki alt gruba ayırmaktadır. **Atauz**, "sokağın çocukları"nı gurbete büyük kentlere giderek ailelerine para gönderenler ve ailesinden kopmuş çocuklar olarak sınıflamaktadır.[18] Biz araştırmamızda ailesinden ayrılıp "gurbete para kazanmak için gelen" çocuklardan suça karışanların büyük kısmının "haram dayı", "haram amca" şeklinde hitap ettikleri hemşehrilerinin yanında "gayrimeşru ev"lerde kaldıklarını gözlemledik. Elazığ'da kurumdan çıkınca ne yapacağı, gelecekten ne beklediği sorusuna yanıt veren çocuğun belirttiği gibi, çocukların büyük çoğunluğu gurbete giderken gayrimeşru çevresinden biri ile bağlantı kurmaktadır:

> Elazığ Eğitim 1:
>
> "Yok yav ne geleceği... Çıkarsan ne yapacaksın, çıkmazsan ne. Hep aynı. Ben bu yoldan çıkmam. Cezaevinden tanıdığım bir büyük hemşehrimin yanına İstanbul'a gideceğim çıkınca. Haram Dayı...Gayri meşrusu çok. Beni yanına alacak."

Nitekim, "Gurbete para kazanmaya gelen" ve kentte suça karışan çocuklardan gayrimeşru mekânda yaşamayanlar, çalıştıkları yerde (% 6.1) veya akrabalarının evlerinde (% 6.1) kaldıklarını belirtmişlerdir.

Sokak çocukları üzerine yapılan araştırmalarda kabul edilen sınıflamaların temelinde çocuğun aile ile ilişkilerinin güçlü veya zayıf olması ve aileden kopması yatmaktadır.[19] Kentte suça karışmış çocuklarla gerçekleştirdiğimiz çalışma sırasında, aileyle bağları çok zayıflamış çocuk ile ailesinden tamamen kopmuş çocuğun yaşam biçiminin çok farklılaşmadığını tespit ettik. Çocukların yaşam biçimlerindeki karıştıkları suç tipi, suçun işleniş şekli gibi özelliklerin, bir önceki başlıkta betimlediğimiz gibi, çocukların yaşadıkları yere göre farklılaştığını gördük. Gerçekten sokakta yaşadığını söyleyen çocukla, gayrimeşru evde yaşadığını söyleyen çocuk, aile ilişkileri açısından bakıldığında aynı sınıfa girse de, gayrimeşru evde yaşayan çocuk, grubun koruması altında olması ve aidiyet duygusuyla hareket etmesi

Gitmeyeyim; Para Kazanayım; Borcumuzu Ödeyelim Dedim": Kentsel Yoksulluk, Geçinme Stratejileri ve Çocuk Emeği" başlığı altında yorumlayacağız.

17 Bahattin AKŞİT- Nuray KARANCI, Ayşe Gündüz HOŞGÖR, Turkey Working Street Children in Three Metropolitan Cities: A Rapid Assestment, Geneva, 2001, s.9.

18 Sevil ATAUZ, Ankara ve Şanlıurfa'da Sokak Çocukları, UNICEF, 1990, s.7

19 Bu gruplandırmaya alternatif tanımların da geliştirildiğini görüyoruz. Nitekim Avrupa Sokak Çocukları İlişki Ağı'nın 1997 tüzük toplantısında aile bağlarına dayalı gruplandırma yerine her üç grubu da içeren bir tanım önerilmiştir: Sokak çocukları, "18 yaşın altında olup sokaklarda ihmal ve istismar gibi zor koşullarda yaşayan ve çalışan ve bu yüzden özel koruma ve yardım gerektiren çocuklar"olarak tanımlanmıştır. Aktaran Betül ALTINTAŞ, Mendile, Simite, Boyaya, Çöpe... Ankara Sokaklarında Çalışan Çocuklar, İstanbul, 2003, s.27.

açısından sokaktakilerden farklılaşmaktadır. Bu nedenle, görüşme yaptığımız çocuklardan gayrimeşru mekânlara ve bu gruplara ulaşma imkânından yoksun olan bu grubu "yaşamın kıyısındakiler" olarak adlandırdık. Bu çocuklar zaman zaman kendi aralarında gruplaşsalar da bu gruplar, gayrimeşru evlerdeki gibi kalıcı ve sıkı güven ilişkilerine dayanmamaktadır. Çocuklar genelde yalnız başlarına ihtiyaçlarını elde etmek için market, büfe gibi yerlere girerek hırsızlık yapmaktadırlar. Hırsızlık mallarının tüketilmesi veya kolay paraya çevrilebilmesi dikkat çekicidir. Bir araya geldiklerinde gasp yaptıkları; ancak yalnızken gaspa cesaret edemedikleri genel olarak gözlenmiştir. Oto hırsızlığında ise, kullanım hırsızlığına bu grup arasında yaygın olarak rastlanmaktadır. Polisle yapılan görüşmelerden, kışın soğuk havalarda bu gruptan çocukların karıştığı oto hırsızlığı olaylarının başka zamanlara göre arttığı öğrenilmektedir.[17]

Yaşanılan yer ile kullanılan madde ve bağımlılık arasındaki ilişkiye baktığımızda sokakta yaşayan çocuklar arasında yapıştırıcı kullanımının, diğer çocuklara göre daha yüksek oranda olduğunu görüyoruz. (EK-5 Tablo 83) Ayrıca sokakta yaşayan çocukların kime güvenirsin sorusuna diğerlerine göre daha yüksek bir oranda "kimseye güvenmem" yanıtı vermesini, bu çocukların kimsesizliğini ve "bir başınalığını" vurgulayan bir veri olarak değerlendirebiliriz. (EK-5 Tablo 80)

Çocukların yaşadıkları yere ilişkin anlatımlarında öne çıkan bir diğer bağlam çevredeki insanların kriminal geçmişleri olarak belirmektedir.

17 Türkiye'de sokak çocuklarının sayısının her geçen gün arttığını bu konuda yapılan çalışmalar ortaya koymaktadır. Sokak çocuklarının sayısının, 2004 yılında sadece İstanbul'da, 25 bini aştığı ifade edilirken, ülke genelinde ise 60 bin çocuğun sokakta olduğu tahmin edilmektedir. Şehrin Masum Kabusu- Sokak Çocukları Belgeseli, Yönetmen: Hüseyin NACAR, Yapım: Adres Production, Şeyh Bedrettin Film Kolektifi, 2004. TBMM (2005) Çocukları Sokağa Düşüren Nedenlerle Sokak Çocuklarının Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu'nda bu sayının 40 bin olduğu belirtilmektedir. <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/sokak_cocuklari_kom/raporlar.htm.

3- "Bizim Evin İki Yanındaki Evde Hırsız Oturuyor; Cardın Ali Derler": Çevrenin Suçu

Çocuklaryaşadıklarıortamıanlatırken"bizimoralarpis"betimlemesinin ardından ilk olarak yukarıda yer verdiğimiz madde kullanımından söz etmekte; ardından yaşadıkları yerlerdeki insanların kriminal geçmişlerini ve ilişkilerini anlatmaktadırlar.

Elazığ Eğitim 15:

> "Bizim evin iki yanındaki evde hırsız oturuyor. Cardın Ali derler. Yanında yürüsen seni kaybeder. Eli çabuktur. Yolunu kaybeder. Arar bulamazsın. Namlıdır."

Bu çocuğun anlatımında kapı komşusunun hırsızlıkla nam salması, doğal karşılanan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bize bunu düşündüren, çocuğun hırsızın mesleğindeki hüner ve maharetini, -sanki bir meslek erbabından bahseder gibi- överek anlatmasıdır. Hırsızlık da diğer meslekler kadar doğallaşmış, ismin önüne eklenen bir unvana dönüşmüştür. Bu anlatımda çok hissedilmese de çocuklar çevrelerindeki suçtan çoğu zaman kurtulmak istedikleri ama yakalarını bırakmayan bir "pislik" olarak söz etmektedirler:

Polis 21

> "Yaşadığım yerde çok pislik var. İçkici, hırsız çok var. Pislikten uzak durmak çok zor. Olmadığın yerde bile sürükleyip götürüyorlar. Onlar da benim gibi pişman olursa değişir yoksa hiçbirşey değişmez. Sokağa çıktığında insan indi mi bataklığa saplanıyor. Kuşçuluğa başladım sonra eve girme, oto, gasp diye gitti. Beni de kendine alet etti. Bekle burada diyor, biri geçerse ıslık çal diyor. Genellikle uno, tipo gibileri çalınıyor. En kolay onlar çalıştırılıyor. İnşaatta bir mekân yapmıştı. Tv, koltuk çalmış, duvara kağıt yapıştırmış, ev yapmıştı. Belediye yıkmış. Babam, abim Yiğit'e vurdu benim peşimi bırakmasını söyledi. Yiğit tamam dedi sonra evi yaktı. Yine benim yakama yapıştı. Dikmen-İlker kadar pislik bir yer yok."

Çocuk, çevresindeki kriminal faaliyetlerden söz ederken bunları dışsal bir mantıkla "pislik" olarak değerlendirmekte ve dışına çıkılması imkânsız bir kuşatmanın içinde olduğuna ilişkin algısını aktarmaktadır. Çocuk, "Sokağa insan indi mi bataklığa saplanıyor" diyerek ifade ettiği iradesini kuşatan, gayrimeşru faaliyetler, gayrimeşru ilişkiler ağı ve bu yapıları oluşturan yapıdır yani kriminal habitustur. Çocuk, dışsal mantıkla "pislik" olarak tanımladığı kriminal habitusa karşı direncinin zayıflığını da aynı ifade içerisinde göstermektedir.

Aslında şikayet ettiği, kendisinin de bir parçası olduğunu bildiği yapıdır. Buna rağmen bu şikayet, ona dışarıdan bir mantığın yüklediği bir görev gibidir. Ancak burada meşru dünya ve gayrimeşru dünya algısı arasında tam anlamıyla bir kategorik yarılmadan söz edemeyiz. Çocuk kabul ettiği, doğal karşıladığı bir yapının içinde, o yapı hakkında konuşmak durumunda kalmaktadır. "Yaşadığım yerde çok pislik var. İçkici, hırsız çok var" diyen çocuk, polise hırsızlıktan getirilmiştir ve inkar etmemektedir. Bu nedenle yaşadığı yer hakkındaki tespitinin arkasından "Pislikten uzak durmak çok zor. Olmadığın yerde bile sürükleyip götürüyorlar", demek ihtiyacı hissetmektedir.[17] Bu kuşatmadan kurtulmaya ilişkin ise çocuk, alternatif ve güvenilir bir planın var olabileceğine ihtimal vermemektedir. Çocuğun "Onlar da benim gibi pişman olursa değişir yoksa hiçbir şey değişmez", demesi çocuğun sadece kendisinin değil, iradesinin de kuşatıldığını göstermektedir. Bu yargıları, çocuğun araya bir başkasının sorusu, düşüncesi girmeden kendi doğal zihinsel akışında sıralaması da bu yorumu destekler niteliktedir. Hemen hemen her çocuk, yaşadığı yerin "en pis" olduğunu ısrarla söylemektedir:

Elazığ Kapalı 7:

"Palu'nun çocukları çok pis. Hemen kan çıkarırlar. Kavga ederler."

Çocuklar, çevrelerinde olan kriminal faaliyetleri ve yaygın şiddeti ihbar ederken aslında milyödeki karşı karşıya oldukları "imtihan"ın zorluğundan şikayet etmektedirler. "Mekânla imtihan"ın aslında kazanmak imkânsız bir imtihan olduğuna, görüşmeciyi ikna etmek için çevredeki kriminal faaliyetlerin yaygınlığını ve yoğunluğunu vurguladıklarını düşünebiliriz. "Mekânla imtihan" **Lefebvre**'in mekân kuramında yer verdiği bir kavramdır. **Lefebvre**, hiçkimsenin ve hiçbir şeyin mekanla imtihandan -mekanda sınanmaktan- kaçınamayacağını söylemektedir. "Mekanla imtihan, modern dünyanın 'takdiri ilahi'ye veya kadere yanıtı olan bir tür ateşten gömlektir."[18] Çocuklar gayrimeşru faaliyetleri öğrenmelerini, mekanla sınanmalarının yani bu ateşten gömleği giymelerinin bir sonucu olarak kodlamaktadırlar:

Elmadağ 15:

"Yaşadığım yer düzgün bir yer olsaydı böyle olmazdı. 3. Sınıfa kadar başka yerde oturuyorduk. Babam Almanya'ya gitti; haber

17 Bu tür ifadeler, kendi durumunu ve yaptığını meşrulaştırma haklılaştırma çabası olarak da yorumlanabilir. Çocukların yaptıklarını meşrulaştırmalarına ilişkin açıklamalarımıza B- "İçerde Zaten Kral, Çıkıca Daha da Kral: Gayrimeşruyu Doğallaştıran Habitus başlığı altında yer vereceğiz.

18 LEFEBVRE, The Production of..., s. 416. "Mekanla imtihan" kavramının, Lefebvre'nin mekân kuramında yer verdiği 'mekanı yaratamayan, üretemeyen grupların, sınıfların özne haline gelemeyeceğini veya özne olarak tanınamayacağı' düşüncesi bağlamında ele alındığı bir çalışma için bkz.: Asu AKSOY, Kevin ROBINS, Modernizm ve Binyıl: İstanbul'da Mekânla İmtihanı, Çev.: Aslı Didem Danış,Birikim, S. 123, Temmuz 1999, s.53- 62.

alamadık; buraya taşındık. Herşey bitti. 4. Sınıfa geçtiğimde hırsızlığı öğrenmiştim"

Çocukların bu yaşadıklarını, gayrimeşru ve meşru dünya arasında tam bir yarılma olarak görmememizin temel nedeni burada yatmaktadır. Çocukların, meşru dünyadan bihaber bir yaşam alanı ve dünya algısı içinde yaşadığını söyleyemeyiz. Çünkü herşeyden önce çocuklar "meşru"yu da içinde barındıran bir "gayrimeşru" yaşam biçimini izlemektedir. Örneğin çocuklar evden hırsızlık yaparak para çalmaktadır ve bu parayla ihtiyaçlarını meşru biçimde gidermektedir. Yani lokanta soyarak karnını doyurmamaktadır veya konfeksiyon mağazasını soyarak kıyafet ihtiyacını gidermemektedir. Gayrimeşrudan elde ettiği "şey"i paraya çevirmek ve o parayı herkes gibi harcamak çocuklar için önemlidir. Bu nedenle **Işık** ve **Pınarcıoğlu**'nun formel ile enformel arasındaki geçişkenliğe işaret ettikleri sektörel olarak formel faaliyetlerin enformele "karıştığı", dönüştüğü yönündeki görüşlerine[17] katılarak enformelin de aslında içinde formeli barındırdığı için dönüşme kapasitesini içinde taşıdığını düşünüyoruz.

Görülmektedir ki çocuklar, içinde bulundukları milyöyü yoksulluk, madde kullanımı ve kriminal faaliyetlerin yoğunluğu ile tanımlamakta; kendi konumsallıklarını bu koşullar içerisinde görüşmeciye sunmaktadırlar. Çocukların anlatımında milyönün suçu ve suçun milyösü iç içe geçmiş bir ağ görüntüsü çizmektedir:

Elmadağ 10:

"7-8 ay barlarda bulaşıkçı da çalıştım. 'Elaltı' da alırdım. Silah, uyuşturucu getirir bize emanet ederlerdi. Arama falan olursa diye. Çıkarken de alırlardı. 50- 100 verirlerdi. 7 milyar para yaptım böyle."

Çocukların gayrimeşru yaşamlara olan yakınlıklarını, görüşmeciye anlatmaya hevesli olduklarını görüyoruz. Burada aslında hangi milyöye nasıl girdiğini anlatırken çocuk, o milyöye nasıl girildiğine ilişkin kodları da aktarmaktadır. Bunu yapmasının asıl nedenini habitustaki konumunu tarif etmek isteği olarak yorumlayabiliriz. Çocuklar için bu konumun, aidiyet, kimlik gibi bir çok karmaşık yapıyı işaret ettiğini düşünebiliriz.[18] Çocuk bir tür "yaka kartı" gibi kriminal habitusuna ait koordinatları, kendisiyle ilgili temel bilgiler arasında saymaktadır. Burada dikkat edilecek nokta, çocukların kriminal habitusa ilişkin bu sözlerini, "nasıl oldu da buraya düştün" gibi bir soru karşılığında söylemedikleridir. Dolayısıyla bu sözlerin, "kimsin, kimlerdensin" sorularına -sorulmamasına rağmen- verilen yanıtlar gibi

17 IŞIK, PINARCIOĞLU, Nöbetleşe Yoksulluk..., s. 56-63.

18 Bourdieu bu durumu, "Bir konuma ulaşma biçimi, habitusta kayıtlıdır" diyerek ifade etmiştir. BOURDİEU, Düşünümsel Bir ..., s.128.

görüşme sırasında çocukların ağzından döküldüğü izlenimi araştırmacıda uyanmıştır. Çocuklar bu sözleriyle aslında kendilerini belirleyen durumu tarif etmektedirler:

> Elazığ Kapalı 10:
>
> "10 yaşımdan beri gayri meşru kovalayan, olgun kişilerin yanında büyüdüm. Oturmayı kalkmayı öğrendim."

Çocuk, "gayrimeşru kovalayan, olgun kişilerin yanında" büyüdüğünü söyleyerek, habitusa kayıtlı konumlara ulaşırken, önceden çizilen bir haritayı izlediğini belirtmektedir. "Oturmayı kalkmayı öğrenmek" ise çocuğun girdiği kriminal milyönün kurallarını öğrendiğini ve o kurallara göre yaşadığını ifade etmek için seçtiği sözler olarak yorumlanabilir. Milyödeki yaygın suç tipi değişse de çocukların anlatımlarındaki ortak nokta, "gayrimeşrunun gölgesinde büyümek" olarak karşımıza çıkmaktadır.

> Elazığ Kapalı 12:
>
> "Bizim zamanımızda fakir ailelerin çocuklarını her mahalleden toplarlardı. 'Biz ailene bakarız, sana bakarız. Senin görevin bu işi yapmak..., bu adamı korumak... Götür bu silahı teslim et.' 9 yaşımda bana silah verdiler. 'Al bunu şuna götür.' Götürdüğümüz yer göz koydu bize. Bir süre elden ele dolaştık. O yaştan beri hep böyle görmüşüm hayatı. Ben de size bunu sorayım dedim. Ben bu jileti niye yapıyam?
>
> Herkese şüpheli bakıyam. Sonra pişman oluyam. Ben niye jiletsiz, belasız yapamıyam... Yüzlerce çocuk ortamda böyle böyle büyüdü. Yüzlerce çocuk da ortama özendi, kenarda köşede telef oldu."

Çocuk, önce konumunu belirleyen koşulları anlatmakta; ardından "... 9 yaşımda bana silah verdiler" diyerek konumuna ulaşma biçimini aktarmaktadır. Daha sonra konumsallığının bir sonucunu ifade edercesine "o yaştan beri böyle görmüşüm hayatı" demektedir. Görüşmeciye yöneltmek istediği soru da bu noktayla ilgilidir. Neden kendini jiletle kesmektedir?[17] Herkese neden şüpheyle bakmaktadır? Sonradan pişman olsa da "belasız, jiletsiz" neden yapamamaktadır? Bunlar her ne kadar soru cümlesi biçiminde olsa da tam anlamıyla soru olduklarını söylemek oldukça güç.[18] "O yaştan beri böyle görmüşüm hayatı" cümlesinin açıklaması niteliğinde olan bu soru cümlesi gibi söylenen sözleri yerine yerleştirirsek; o yaştan beri kendimi

17 Çocukların vücutlarındaki dövmeleri ve kesikleri habitüel uyum sembolleri olarak yorumladığımız açıklamalar için bkz.: A- "Hukuk Nerede? Adalet mi Var Bu Dünyada": Kamusala ve Hukuka İlişkin Paradigmada Sarsıntılar başlığı

18 Çocuğun sözlerinin, araya başka birinin sözleri, soruları girmeden doğal akışıyla aktarıldığını belirtelim.

jiletle kesiyorum, herkese şüpheyle bakıyorum, çevremde güvenilecek insan bulamıyorum, beladan uzak kalamıyorum, başım hep belaya giriyor. Çocuk sorar gibi yaptığı soruyu yine kendisi yanıtlamaktadır. Aslında o, 'neden böyle oldu' sorusunun yanıtını vermek üzere bütün bunları anlatmaktadır. Ancak çocuğun doğal düşünce akışında bir sonraki durak, kriminal habitusa dönerek yaptığı bir tespit olmaktadır.

Yüzlerce çocuk, ortamda böyle büyürken bir başka grup daha vardır ki onlar, ortama özenip, kenarda köşede telef olmuşlardır. Ortama girebilen çocuklar böyle (jiletle kendini keserek, herkese şüpheyle bakıp beladan uzak duramayarak) büyürken, ortama giremeyenler "telef" olmaktadır. Çocuğun sözlerinde gayrimeşrunun gölgesinde büyüyenler ile "telef olanlar" ayrımını açıkça görüyoruz. İkinci grup çocuk da kriminal habitus biçimini temsil etmektedir; ancak gayrimeşrunun merkezinde konumlanamamakta; "kenarda, köşede" kalmakta ve bu nedenle "telef" olmaktadır. Çocuğun, "gayrimeşrunun gölgesinde büyüyenler" ve "özenenler" arasında akıbetleri açısından ayırım yapsa da, ortamda gayrimeşruya hiç bulaşmayan çocuklardan söz etmeyişi, ortamdaki çocukların hepsini iradesi kuşatılmış olarak algıladığını düşündürmektedir. Çocuk milyöde kendi konumlarını belirleyen bir grubun varlığına tanık olmamış mıdır; bu soruya olumlu veya olumsuz bir yanıt vermek zor olduğu kadar anlamsız da görünmektedir. **Bourdieu**, "bir konuma ulaşma biçimi habitusta kayıtlıdır" derken aslında "belirlenim ile (öz) belirlenim" arasındaki paradoksu vurgulamaktadır:

> " (...) toplumsal eyleyenler, kendilerini belirleyen durumu, toplumsal ve tarihsel olarak inşa edilmiş algı ve beğeni kategorileri aracılığıyla etkin olarak belirler. Toplumsal eyleyicilerin, ancak kendilerini belirledikleri ölçüde belirlendikleri bile söylenebilir; ama bu (öz) belirlenimin ilkesini oluşturan algı ve beğeni kategorilerinin kendileri de, büyük ölçüde inşa edildikleri iktisadi ve toplumsal koşullar tarafından belirlenir."[17]

Algı ve beğeni kategorilerinin toplumsal koşullar tarafından belirlendiğini ve toplumsal eyleyicilerin habitustaki konumlarını bu kategoriler aracılığıyla belirlediğini kabul ederek, "aktör" ile "yapı" arasındaki görünür ilişkinin gerisindeki habitus ve mekân ilişkisini sosyal çözümlemenin merkezine koymaktayız. Buna göre algı ve beğeni kategorileri, konumsallığın sonucu değil öncelikle nedenlerindendir. Araştırdığımız alanın verileriyle konuşursak; görüşme yapılan erkek çocuklarının hemen hepsi kumaş pantolon ve çizgili takım elbiseye karşı beğenilerini dile getirirken, hiçbiri küpe, piercing ve yırtık kot pantolondan beğeni ile söz etmemekte hatta kullanan kişileri

17 BOURDİEU, Düşünümsel Bir ..., s.128.

olumsuz biçimde algılamaktaydılar. Çocuklar bu algı ve beğeni kategorileri aracılığıyla, kendilerini belirleyen durumu etkin olarak belirlemektedirler. Çocukların çizgili takım elbiseye duyduğu beğeni ve erkeğin küpe takmasına ilişkin algının ise, büyük ölçüde iktisadi ve toplumsal koşullar tarafından inşa edildiği açıktır.

Bourdieu'nun görüşleri, çocukların milyödeki gayrimeşru faaliyetleri doğal olarak algılamalarının ve bize bu şekilde aktarmalarının nedenlerini açıklamaktadır. Çocukların gayrimeşru durumları anlayabilmek için gereken araçlara, habitüel kodlar halinde sahip olduğunu görüyoruz.

Elmadağ 3:

> "Bizim Çinçin'de bir kadın vardı; sokakta, aç. İçerden bir çıktım kadın ev almış. Sordum. Sokak kadınlığından. İyi yapmış; ya ne yapacaktı? Aç mı kalacaktı?"

Çocuk, "çevrende kendini kurtarmış insanlar var mı?" sorusuna yanıt olarak bu tanıklığını aktarmaktadır. "Sokak kadınlığı" yaparak ev satın alan bir kadını "kendini kurtaran insan" olarak örnek verirken çocuk, "ya ne yapacaktı? Aç mı kalacaktı" diyerek, milyödeki yaşam şansının gayrimeşru uğraşlardan geçmesine ilişkin ön kabulünü bizimle paylaşmaktadır. Bu durumu çocuğun algısında normalleştiren ve meşrulaştıran nedenler arasında bu ön kabulü sayabiliriz.

Gayrimeşru uğraşlara ilişkin önkabul ve bunlara ilişkin algının, çocuğun mekanın yaşam şansını belirlemesine ilişkin tanıklığına dayandığını düşünebiliriz. "B- Mekâna İlişkin Kavramlaştırmalar ve Algılar" başlığında yer verdiğimiz üzere, kentsel mekân, orada yaşayanlara salt barınak sunmanın ötesinde toplumsal etkileri olan bir ortam sunmaktadır ve bu yönüyle yaşam şansını belirlemektedir. **Williams**'a göre mekânın yaşam şansını belirlemesi, kentsel mekânın, toplumsal yeniden üretimin mekânı olma özelliğinin sonuçlarındandır.[17]

"Mekân tarafından belirlenen yaşam şansı" kavramlaştırmasıyla **Merton**'un birinci bölümde yer verdiğimiz "yenilikçiler" kategorisindeki insanların tutumları arasında bir paralellik söz konusudur. **Merton** meşru araçların kullanım olanaklarından yoksun oldukları için toplumsal ve ekonomik güç kazanamayan ve toplumdaki kaynaklara gayrimeşru araçlarla ulaşma çabası içinde olan alt sınıf üyelerini yenilikçiler olarak sınıflamaktadır. **Merton**'a göre amaçlar ve araçlar arasında adaletli ve eşit bir denge olmayan toplumsal yapılarda, amaçlara ulaşmak için yaratılan gayrimeşru araçlar yaygınlaşmakta, giderek bu araçlara başvuranların sayısı artmakta ve gayrimeşru

17 Peter WILLIAMS, Constituting Class and Gender: A Social History of The Home 1700-1901, Class and Space The Making of Urban Society içinde, Ed.: Nigel THRIFT, Peter WILLIAMS, NY, 1987, , s.156.

araçlar olağanlaşma eğilimi göstermektedir.[17] Çocuğun sözlerine dönersek; çocuk kadının önceleri sokakta ve açken sonra ev aldığını belirtmektedir. Bu sözleri yorumlarken, çocuğun kadının önceki durumuyla sonraki durumu arasında bir karşılaştırmayla göreli bir refahı fark ettiğini belirtirken "ev satın alabilmek" ve "ev sahibi olmak" ın sağladığı toplumsal statünün çocuğun anlam dünyasındaki karşılığını da göz ardı etmemeliyiz. Çocuğun gözünde kadın ev sahibi olarak kendini kurtarmış; toplumsal statüsünü yükseltmiştir.

Çocukların yaşadıkları mekandaki yaşam şansına ilişkin tanıklıkları ve algıları asıl olarak çevrenin yoksulluğu bağlamında "III- Mekansal Yarılma: Karşı Ufuklar" başlığı altında incelenecektir; ancak buradaki açıklamalarımızda çocukların milyödeki yaşam şansına ilişkin ön kabullerini belirlediği için aynı çocuğun çevrenin yoksulluğuna ilişkin sözlerini aktaracağız:

Elmadağ 3:

" Bizim mahallenin yarısından fazlasının kalacak yeri yok, sokakta. Hep açlık hep sefalet. Bizim orada karnın doyuyorsa zenginsin."

Çocukların "çevrende kendini kurtarmış insanlar var mı" sorusuna verdikleri yanıt, kriminal habitustaki gayrimeşru faaliyetler ve ilişkiler ağına ilişkin algılarını göstermekte; aynı zamanda iradenin gayrimeşru kodlar tarafından nasıl kuşatıldığını ve çocukların algısında bu ağın alternatifsiz olduğunu da ortaya çıkarmaktadır. Çocuklar, gayrimeşru yaşamın yerine başka bir şey koyamamakta; kurtuluşu da gayrimeşru yollarda bulmaktadır:

Elmadağ 21:

"Gayrimeşrudan büyüklerimiz var. Onlar kendini kurtarmış güçlü insanlar. Bir güzel ağabeyimiz var. Ataparktan 4 daire almış, altında sıfır Bmw'si var. Yenidoğan'a hapa gittiğimizde tanıştık."

Kendini kurtarmanın yolu çocuğa göre yine gayrimeşru faaliyetlerden ve ilişkilerden geçmektedir. Ev ve araba sahibi olmak çocuğun anlam dünyasında (yetişkinlerin olduğu gibi) toplumsal statü sahibi olmanın işaretleri olarak burada da karşımıza çıkmaktadır. Ev ve araba sahibi olan "güzel abi" ile Yenidoğan'da hapa gidildiğinde tanışılmıştır. "Güzel Abi" uyuşturucu mu satıyor, kullanıyor mu anlayamıyoruz. Ancak daha sözlerinin başında, "gayrimeşrudan büyüklerimiz var. Onlar kendini kurtarmış güçlü insanlar" diyerek çocuk, gayrimeşru yollardan insanın kendini kurtarıp, güç elde edebileceğini düşündüğünü göstermektedir.

Çocukların sözlerinde kriminal milyö, içine girildiğinde (bir parçası

17 Bkz.: Birinci Bölüm, 6- Gerilim Kuramı.

olunduğunda) aç veya parasız kalma endişesinin kaybolduğu kuşatıcı bir yapı niteliğindedir:

> Elmadağ 15:
>
> " Ben bedava yaşamayı bulmuşum. Hiçbir şey pahalı gelmez benim gibisine. Eskiden gelirdi. Şimdi ben yapmasam da çevredeki arkadaşlar yapmıştır ellerinde para vardır, yeriz."

Çocuk, eskiden kendisine her şeyin pahalı geldiğini, ama artık hiçbir şeyi pahalı bulmadığını; çünkü şimdi her istediğinde para bulabildiğini söylemektedir. Çocuğun ihtiyaçları kriminal milyönün bir parçası olduğu ölçüde karşılanmaktadır. Paranın bitmemesinin en önemli nedeni çocuğun çevresindeki arkadaşlarının da gayrimeşru faaliyetlerden para elde etmesidir. Çocuk için bir zamanlar pahalı gelen ve ulaşamadığı her şey artık elde edilebilirdir. Çocuğa, "Ben bedava yaşamayı bulmuşum" dedirten güven duygusunun en önemli nedeninin, çocuğun içinde olduğu ve kendini kuşatan ilişki ağı olduğunu söyleyebiliriz. Birinci bölümde "5- Alt-Kültür Kuramı" başlığı altında yer verdiğimiz **Cohen**'in görüşlerini hatırlarsak: Alt sınıflar orta sınıf statüsünü yasal yollardan elde edebilme imkânlarından uzaktır.[17] Ancak topluma egemen olan değerler ve standartlar orta sınıf statüsünü elde etmeyi bu çocuklara da hedef olarak göstermektedir.[18] Çocuklarda bazı şeylere sahip olmak ile toplumsal statü sembolleri arasındaki ilişki açıkça görülmektedir:

> Elazığ Kapalı 8:
>
> "6320, telefonun en yeni serisiydi ben onu istiyordum. İlla ki almalıyım. Yani ne yapıp edip. Başka model olsa olmaz. Ama normalde çok zor benim onu almam. Damat Tween, LCW, Çetinkayalar... ben bunları giyemiyorum."

Çocuklarla yapılan görüşmelerin yanı sıra, doğal yaşam ortamlarında onlarla bir aradayken, cep telefonunun statü simgelerinden en güçlüsü olduğu açıkça gözlenmekteydi. Erkek çocuklarında karşı cinse alınan hediyelere, fiyatına göre değer biçilmesi ve bu hediyelere para bulma gayreti de sık gözlediğimiz bir durumdu:

> Elazığ Kapalı 18:
>
> "Bir kıza hediye almaya gidince, kaç para: 15 milyon 20 milyon. Yok ortak, bunun bir değeri yok. Hediye alacaksan yüksek alacaksın ki kızın gözüne giresin. Kız bana diyor Pantol al. Pantola özenmiş. Yav sen hiphop pantolu napacaksın. Giy şalvar, giy etek. 'Yok ben dar pantol isterim.' Dar pantol ha ne

17 COHEN, Delinquent Boys..., s. 52-55.
18 COHEN, Delinquent Boys...,s. 56-57.

kadar hoş. İşte köylü kızı cahil."

Çocukların sözlerinde ifadesini bulan nesneler "6320", "hip hop pantolu" olarak kodlanmıştır. Anlatımlarda dikkat çeken nokta, bu 'şey'lerin artık sadece telefon ve pantolon olmadıklarıdır. Buradaki tüketim psikolojisi için **Marx**'ın uygun bir terimi bulunmaktadır. **Marx**'a göre kapitalizm koşullarında üretilen her nesne, bir "toplumsal hiyerogliftir" ve mallar kullanımlarıyla hiç ilgisi olmayan, bir anlama ve bir dizi çağrışıma sahiptir.[17]

Çocuğun meta fetişizmi güdüsüyle sahip olmak istediği şeyler ona göre pahalı olduğu için elde edememektedir. Bu noktada **Cohen**'in görüşlerine dönersek; yaşadığı hayal kırıklığıyla öz saygısı zayıflayan ve kendini toplum tarafından reddedilmiş hisseden çocuk içine düştüğü tatminsizlik duygusuyla baş edememektedir. Bu sorunsal, ortak mağdurları bir araya toplayıcı fonksiyonu aracılığıyla etkileşime elverişli bir çatıyı oluşturur. Sonuçta öfkeli ve reddedilmiş alt sınıf erkek çocuğu, büyüyen düşmanlık duygularını besleyebileceği ve zarar görmüş öz saygısına destek bulabileceği ortama ve bağlama, çete gibi akran grupları içinde kavuşmaktadır.[18]

Cohen'in görüşlerine yaptığımız atıflarda bir noktadaki çekincemizi belirtmeliyiz. Sahada elde ettiğimiz veriler ve gözlemlerimiz ışığında, çocukların oluşturdukları grupları batılı terminolojideki "çete" kategorisinde değerlendirmek literatürdeki "çete" tanımları açısından sorunludur. Çetelerin, çocuk psikolojisi açısından son çocukluk yıllarının normal toplumsal gruplaşmaları olarak tanımlandığını görüyoruz.[19] Görüştüğümüz çocukların içinde oldukları kriminal milyöde, genellikle akranlığının bulunmaması bu anlamıyla bir çete kategorisiyle karşı karşıya olmadığımızı göstermektedir. Çocuklardan "arkadaş grubumda benden yaşça büyükler var" diyenlerin oranı (112 çocuk %76) oldukça yüksektir.

Literatürde üzerinde anlaşılan **Cohen**'in çete tanımına göre, akranlık olmasa da şiddet ve öfke, çeteyi bir arada tutan en önemli özelliktir. Öyle ki çocuklar hiç kullanmayacakları, işlerine yaramayacak şeyleri bu öfke nedeniyle çalabilirler, çevrelerine zarar verebilirler. Bu öfkeye bağlı şiddet gösterileri oyun gibidir; bir ihtiyacı karşılama amacına yönelmez.[20] Sahada elde ettiğimiz veriler ve gözlemler, **Cohen**'in çete kültüründeki aidiyet duygusu ve kimlik dayanağına ilişkin açıklamalarını destekler nitelikte olsa da amaçsız şiddet ve zarar verme olarak tanımlanan davranış ve tutumlara rastlamadık. Ülkemizdeki suça karışan çocukların, oluşturdukları grup içindeki kriminal eylemlerinin, salt zarar vermekten çok belli bir yarar elde etmeye yönelik olduğunu

17 Karl MARX, Kapital, C.1, Çev.: Alaattin Bilgi, İstanbul,1986, s. 86-89.
18 COHEN, Delinquent Boys..., s. 132; SHOEMAKER, Theories of Delinquency ,s.118.
19 YAVUZER, Çocuk ve Suç ..., s.109.
20 COHEN, Delinquent Boys..., s.24-27.

söyleyebiliriz. Bu nedenle çocukların oluşturdukları grupları batıya ait bir terminolojiyle adlandırmak yerine kendi özgünlüğü içinde değerlendirmenin daha uygun olacağı kanaatindeyiz.[17] Ayrıca gözlemlerimize göre çocuklar, bir gruptan çıkıp bir başkasına geçmekte; gruplar zaman zaman bir araya gelerek gayrimeşru faaliyetlere karışmaktadır. Çocukları girip çıktıkları, oluşturdukları gruplara ayırarak incelemek yerine sürekli bir parçası oldukları kriminal milyö perspektifiyle değerlendirmek, daha geniş bir yorum alanı sağlamaktadır.

Aşağıdaki tablolarda görüleceği gibi çocukların hemen hemen tamamı arkadaşlarının gayrimeşru faaliyetler içinde olduğunu söylemektedir. Çocukların % 93,2'si arkadaşlarından en az birinin "karakola düştüğünü" belirtmiştir. Arkadaşlarından en az biri mahkemeye çıkan ve bir suça karışan çocukların oranı da % 93,2'dir. Hapse giren arkadaşı olan çocuk oranı ise, % 86,5'dır.

Tablo- 16 Arkadaş Karakol Deneyimi

		Frekans	Yüzde
Geçerli	Evet	138	93,2
	Hayır	10	6,8
	Toplam	148	100,0

Tablo- 17 Arkadaş Mahkeme Deneyimi

		Frekans	Yüzde
Geçerli	Evet	138	93,2
	Hayır	10	6,8
	Toplam	148	100,0

17 Türkiye'de yapılan birçok çalışmada, tanıma ilişkin farklılaşan yaklaşımların dile getirildiğini ancak çete kavramının kullanılmaya devam edildiğini görüyoruz. Nurdan DUMAN, Çeteye Katılma Potansiyeli Olan ve Olmayan Liseli Gençlerin Arkadaş Grupları ile İlişkileri: Çeteye Katılma Potansiyeli Olan Gençlerin Grup Dinamikleri, I. Ulusal Çocuk ve Suç: Nedenler ve Önleme Çalışmaları Sempozyumu 29-30 Mart 2001 içinde ,s.164.

Tablo- 18 Arkadaş Kriminal Faaliyete Karışma Deneyimi

		Frekans	Yüzde
Geçerli	Evet	138	93,2
	Hayır	10	6,8
	Toplam	148	100,0

Tablo- 19 Arkadaş Cezaevi Deneyimi

		Frekans	Yüzde
Geçerli	Evet	128	86,5
	Hayır	20	13,5
	Toplam	148	100,0

Çocuk ve Gençlik Psikolojisi alanında yapılan çalışmalar, kişinin ergenlik döneminde[17] "kim olduğuna, nelere değer vereceğine, kime bağlanıp inanacağına karar verdiğini ve 'onun gibi olmak' istediği kişiler aradığını ve sahip olacağı kişiliğine özdeşleşme ile biçim vermeye çalıştığını" ortaya koymuştur.[18] Bu dönemde büyük ölçüde arkadaş çevresi içinde sosyalleşen ergen, "gereksinme ve isteklerini arkadaş grubunun standartları doğrultusunda tatmin etmek amacıyla sürekli faaliyet girişimlerinde bulunmaktadır."[19] Çocuğun içinde olduğu milyöde en yakın temas halinde olduğu arkadaş grubunun çocuk üzerindeki etkisi bu açıklamalarla da tespit edilmektedir. Araştırmamızda çocukların arkadaş çevrelerinden en az birinin karakola gitme, mahkemeye çıkma ve hapse girme oranlarını öğrenirken aynı zamanda karakola, mahkemeye gitme ve hapse girme nedenleri de sorulmuştur. Alınan yanıtlara göre çocukların polise veya ceza infaz kurumuna getirilme nedenleri ile arkadaşlarının nedenleri % 74,3 oranında örtüşmektedir. Bir başka ifade ile çocukların % 74,3'ü arkadaşlarıyla aynı nedenden (suç türünden) kuruma getirilmiştir. 2 çocuğun kurumlara getirilme nedeni hem aile üyelerinin hem de arkadaşlarının suç türüyle aynıdır.

Türkiye'de yapılmış çalışmalarda çocuğun çevresindeki kriminal geçmişi olan kişileri öğrenmeye yönelik soruların farklı parametrelerle oluşturulduğunu görüyoruz. Örneğin **Kunt**, Keçiören Islahevinde gerçekleştirdiği çalışmasında çocuklara, "arkadaş çevrenizden sabıkası (suç işlemiş ve hüküm giymiş) olan var mı" sorusunu yöneltmiş ve evet yanıtını % 11,9 oranında olduğunu tespit etmiştir. [20] **Türkeri** ise, "aile ve yakın çevrede

17 Erickson, bu dönemin 13-14 yaşlarından başlayıp 20-21 yaşlarına kadar sürdüğünü söylüyor. Aktaran DUMAN, Çeteye Katılma ..., s.161.
18 DUMAN, Çeteye Katılma ..., s. 161-162.
19 YAVUZER, Çocuk ve Suç..., s.111-117.
20 KUNT, Suç ve Çocuk, s.87.

suç işleme durumu" adı altında oluşturduğu verileri aile ve sosyal çevre şeklinde ikiye ayırmıştır. "Sosyal çevresinde suçlu olan" çocukların oranını % 13 olarak bulmuştur. "Sosyal çevrede suç işleyenler" i, komşular ve arkadaşlar olarak iki grupta soran **Türkeri,** % 40 oranında çocuğun arkadaşları arasında suç işleyen kimseler olduğunu tespit etmiştir.[17] Gerek **Türkeri**'nin gerekse **Kunt**'un bulduğu rakamlar (% 11,9 ve % 13) bizim bulduğumuz rakamlara göre oldukça düşük kalmaktadır. Bu farkın, konunun soruluş biçiminden kaynaklandığı düşünülebilir. "Arkadaşlarımdan en az biri karakola düştü" sorusuna çocuklar, "arkadaş çevrenizden sabıkası olan var mı" sorusundan daha rahat yanıt vermiş olabilirler. Bu soruyu izleyen "arkadaşlarımdan en az biri mahkemeye çıktı" sorusunun ardından "arkadaşlarımdan en az biri suç işledi" sorusunun gelmesinin çocukların evet demesini kolaylaştırmış olabileceğini düşünebiliriz. Çocuklar çevrelerindeki sabıkalı insanlar sorulduğunda kendilerini muhbir gibi hissederken, "arkadaşlardan en az biri suç işledi" bir önerme olarak sunulduğunda buna evet demeyi daha soyut bir açıklama olarak algılıyor olabilirler. Görüşmenin yüz yüze veya form dağıtıp, doldurtmak suretiyle yapılması kadar sorunun soruluş biçimi de çocukların verdikleri yanıtı etkilemektedir. Nitekim **Öter**, yüz yüze yaptığı görüşmelerde çocukların arkadaşları arasında suça karışanların bulunması oranını % 75 olarak bizim araştırmamızdaki rakama yakın bulmuştur.[18]

Araştırmamız sırasında çocukların polis, mahkeme ve cezaevine ilişkin bilgilerini, çevrelerindeki kişilerin kriminal deneyimlerinden yararlanarak oluşturduklarını gözlemledik. Bu nedenle çocukların çevrelerindeki kriminal deneyimlerin yoğunluğunu anlamak için karakol, mahkeme ve cezaevi deneyimlerini ayırarak sorduk. Nitekim bu dizgeyle arkadaşlarımdan en az biri şeklinde başlayan önermeleri "evet, hırsızlıktan giren var hem de çok" veya "her gün karakolda bizden birileri" diyerek yanıtladılar. Bu nedenlerle, çocuğa "arkadaşlarının arasında sabıkalı–suç işleyen var mı" şeklindeki ifade vermeyi hatırlatan soru yapısından özellikle kaçınılmıştır.

Türkiye'de yapılan araştırmalarda suça karışan çocuğun ailesinde suç işleyen birinin bulunup bulunmaması ve buna ilişkin oran hemen her çalışmada sorulmuş olmasına rağmen arkadaş çevresindeki kriminal geçmişi olan kişilerin oranı ve bu faaliyetlerin yoğunluğunun nadiren sorgulandığını görüyoruz. Araştırmamızda ailedeki kriminal deneyimleri konusunu aile ve akrabaların hapse girip girmediği sorusu ile sınırladık. Ailelerindeki kriminal faaliyetlerin, çocukları en çok ilgilendiren kısmının "cezaevine girmek" olduğunu söyleyebiliriz.

17 TÜRKERİ, Çocuk Islahevleri ..., s. 60- 61
18 ÖTER, Çocuk Suçluluğunda ..., s. 46.

Elmadağ 2:

"Kendimi bildim bileli annem içeri girer çıkar. Hiçbir şeyimizi eksik koymadı. O kadın çocukları için her şeyi yapardı. Yozgat'ta, Ulucanlar' da, Kırşehir' de yattı. Yattı da yattı ... Daha 10 aylık cezası var. Gıyabi tutuklaması var yakalansa.... Babam içer. Evin arkasında boş bir yer var, orada içer. Yengelerim, amcalarım, kardeşlerim hep hurda hırsızlığa gideriz. Logar kapağı, çelik kapı ne bulursak söker yükleriz at arabasına. Götürür, satarız."

Yukarıda belirttiğimiz üzere, çocukların % 74,3' ü arkadaşlarıyla aynı suç türünden yakalanmış; % 25,7 ise aile üyelerinden birinin işlediği suç türü ile aynı nedenle kuruma getirilmiştir. Çocuk, aile üyeleri ile birlikte hurda hırsızlığı yaptığını söylemektedir. Bu sözleri, "annen çalışıyor mu" sorusuna yanıt olarak söylediğini belirtmeliyiz. Genellikle çocukların, aile üyelerinden birinin ceza evine girmiş olması halinde sorulmadan, ceza evine girme nedeni, hangi ceza evlerinde ve ne kadar kalındığına ilişkin bilgileri ayrıntılarıyla anlattıklarını görüyoruz:

Elmadağ 11:

"Babam Çorum, Antalya, Ulucanlar'da yattı. Beş sene hiç görmedim. Tüm sülalem hurdacıdır. Herkes girdi çıktı. Hurda toplayan adam hırsızlıktan illaki yatar."

Elmadağ 21:

"Babam ben çok küçükken girmiş içeri. 9 yıl yattı çıktı. 3 ay dışarıda kaldı. Sonra yine girdi içeri. 14 yılda dört ay gördüm babamı."

Çocukların çoğunun, anne ve babalarının cezaevine girip çıkması hakkında konuşurken kanıksanmış, içselleşmiş bir deneyimden söz eder gibi, kendiliklerinden ayrıntılara girdiklerini belirtmeliyiz. "Hurda toplayan adam hırsızlıktan illaki yatar" sözlerinde cezaevine girmenin çocuk için doğallaşmasına tanık oluyoruz. "9 yıl yattı çıktı. 3 ay dışarıda kaldı. Sonra yine girdi içeri" sözleri, çocuğun cezaevine girme ve çıkma ve yeniden girme döngüsünü yakından izlediğini ve bu durumu kabullendiğini düşündürmektedir. Verileri sayısallaştırdığımızda, çocukların yarısından fazlasının (% 65,5) ailesinde cezaevine girmiş biri olduğunu görüyoruz

Tablo - 20 Aile Üyeleri Cezaevi Deneyimi

		Frekans	Yüzde
Geçerli	Evet	97	65,5
	Hayır	51	34,5
	Toplam	148	100,0

Çekirdek ailenin dışında, akrabaları arasında cezaevine giren yakını olan çocukların oranı ise daha yüksektir. (% 76,4)

Tablo- 21 Akraba Cezaevi Deneyimi

		Frekans	Yüzde
Geçerli	Evet	113	76,4
	Hayır	35	23,6
	Toplam	148	100,0

Araştırmamızın bulgularına göre, çocukların büyük kısmının ailesinden veya akrabalarından biri ceza evine girmiştir. Ülkemizde yapılan araştırmalarda, arkadaşlara ilişkin suçluluk oranının sorgulanmadığını, daha çok ailedeki suçluluk oranlarının ortaya çıkarılmasına çalışıldığını yukarıda belirtmiştik. Bu araştırmalarda elde edilen bulgularla kendi sonuçlarımızı karşılaştırırsak; **Yavuzer**, 1981 yılında ıslahevlerinde gerçekleştirdiği çalışmasında aile ve akrabalarında hüküm giyen yakını bulunan çocukların oranını % 54 olarak belirlemiştir.[17] 1980'lerden günümüze kadar artan suçluluk oranı düşünüldüğünde, **Yavuzer**'in bulduğu oran ile bizim bulduğumuz arasındaki fark anlaşılabilir. Ancak, **Uluğtekin**'in 1980'lerin ikinci yarısında Ankara ve İzmir Islahevlerinde yaptığı araştırmada bu oranın düştüğünü görüyoruz. **Uluğtekin**, "aile çevresinde suçlu bulunan" çocukların oranının % 30, 23 olduğunu belirtmektedir.[18] **Özkan** ıslahevlerinde 1992 yılında yaptığı araştırmada bu oranı % 31 [19] bulurken, **Türkeri**, 1994-95 yılları arasında ıslahevleri ve Sinop Cezaevinde yaptığı araştırmada % 51,7 [20] oranını tespit etmiştir. **Yakışıklı** ise, İstanbul Mahkemelerindeki dosyaları 1994 yılında taramış ve % 49,8 oranını elde etmiştir.[21] 1994 yılında İstanbul Paşakapısı Tutukevinde yaptığı çalışmada **Öter**, % 47,73 [22] oranında çocuğun "aile ve

17 YAVUZER, Çocuk ve Suç, s. 147.
18 ULUĞTEKİN, Hükümlü Çocuk ..., s.103.
19 ÖZKAN, Ailenin Bazı ..., s. 35.
20 TÜRKERİ, Çocuk Islahevleri ..., s.60.
21 YAKIŞIKLI, 11-15 Yaş Grubundaki Suç...,s. 43.
22 ÖTER, Çocuk Suçluluğunda..., s.43.

akrabasında suç işlemiş bir yakını bulunduğunu" söylerken, İstanbul Çocuk Mahkemelerinde 1996-97 yılları arasında gerçekleştirdiği çalışmada **Elibol**, bu oranı % 32 [17] olarak bulmuştur. **Işık**, 2002 yılında Elazığ Islahevinde yaptığı taramada % 32, 9 oranına ulaşırken[18] **Sözer**'in de aynı yıl 2002'de Elazığ ve İzmir Islahevlerinde % 36 oranını tespit etmiştir. [19]

Bulunan oranların birbirine yakın değil, oldukça farklı olduğunu görüyoruz. Bu durumun nedenlerine ilişkin, araştırmaların yöntemlerini karşılaştırarak, bazı görüşler ileri sürebiliriz. Araştırmaların çoğunda, çocuklara "ailede suçlu, suç işlemiş biri var mı" şeklinde soru yöneltilmiş olduğunu görüyoruz. "Ailende suç işlemiş biri var mı" sorusu ile "aileden en az biri hapse girdi" sorusunun, çocukta yaratacağı duygu açısından aynı etkide olmayacağı açıktır. Çocukların arkadaşlarının kriminal geçmişleri hakkındaki açıklamalarımızda belirttiğimiz gibi, çocuğun bu konuda konuşmayı ailesindeki sabıkalı insanları ihbar etmek gibi algılayıp kendini rahatsız hissetmesi bu tür sorular karşısında muhtemeldir.

Nitekim araştırmamızda çocuğun, aileden hapse giren biri varsa neden dolayı girdiğini anlatmasının da hangi tür soru karşısında rahatsız olmadığını gösterdiği kanaatindeyiz. Soruların bu tür duyarlılıklar göz önüne alınarak hazırlanmasının elde edilecek yanıtları da etkilediğini göz önüne alarak biz çalışmamızda "ifade alınmasını" hatırlatan soru yapısından uzak durduk. Oranları yüksek bulan araştırmacıların yönteminin, iki noktada benzeştiğini görüyoruz: Sorunun ifade ediliş biçimi ve görüşme tekniği. Gerçekten, oranları yüksek çıkan araştırmaların, yüz yüze görüşme tekniği veya resmi kayıtları tarama yöntemi ile elde edilen verilere dayanması tesadüf olmasa gerek. Çocukları kurumdaki bir salona toplamak ve formları dağıtıp işaretlemelerini sağlamak suretiyle elde edilen veriler ile araştırmacıyla çocuğun yalnız kalarak yüz yüze görüşme yapması tekniği arasındaki farklar, elde edilen yanıtların samimiyeti ve güvenilirliği açısından da fark yaratmaktadır. Yüz yüze görüşme tekniğinin kişisel ve güvene dayanan samimi tarzının, çocukların verdikleri yanıtlardaki samimiyet ve güvenirliğe ilişkin bir referans olduğunu düşünüyoruz.

Gerek aile ve akrabalardaki gerekse arkadaş çevresindeki kişilerin kriminal deneyimleri çocukların üzerinde çok etkili olmaktadır. Çocukların sözleri, bu deneyimlerin onlara aktarılırken bir anlamda olumlandığını, en azından olumsuz bir durum olarak aktarılmadığını düşündürmektedir:

17 ELİBOL, 11-15 yaş Grubundaki mala..., s. 52.
18 IŞIK, Çocuk Suçluluğunda..., s. 113.
19 SÖZER, Çocukların Eğitim..., s.103.

Elmadağ 5:

> " Küçükken hep duyardım. O cezaevine girmiş, bu cezaevinden çıkmış diye. İşte küçükken cezaevine girsem diyordum. Merak ediyordum."

Kriminal faaliyetler ve deneyimlerin, görüştüğümüz çocukların çoğunu çevreleyen ilişkiler ağında önemli bir yer tuttuğunu gördük. Sadece aile, akrabalar ve arkadaşlar değil, çok daha geniş bir çevre içinde de çocuk kriminal faaliyetlere ve olaylara yakından tanık olmaktaydı.

Elmadağ 24:

> "Silah kaçakçılığını çocukluğumdan beri gördüm amcamlarda. Bir "güzel ağabeyimiz" vardı mahallede. Hırsızlığı da onda gördüm.6-7 yaşımda amcam gözümün önünde vuruldu."

Çocukların sözlerinde, "kriminal faaliyetlere ve olaylara tanıklıkları", özellikle küçük yaşta gerçekleşen ilk tanıklık vurgulanarak aktarılmaktaydı. Çocukların anlattıkları, yaşadıklarını ve gördüklerini dışsal bir mantıkla değerlendirdikleri görüşünün, bu noktada anlamını yitirmesine neden olmakta. Çocukların başlarından geçen olayları anlatarak bir anlamda dertleştiklerini düşünebiliriz:

Elmadağ 2:

> "Elde yok avuçta yok. Baktım açız. 7 yaşımda dayımın yanına gittim. Babam 'iş öğren' dedi. Dayım dolmuşlarda otobüslerde yolunu buluyor İstanbul'da. Ben de yanında bir şeyler yapıyordum. Babama para tatlı geliyordu...Abla bu işler geldi beni buldu, ben gidip bela aramadım ki, hep mecburiyetten."

Bu sözlerde ön plana çıkan "iş öğrenme" sürecine ilişkin yorumlarımızı "V- Gayrimeşru Kodların Habitusua Özgü Kuruluşu" başlığına bırakarak, çocuğun hayatı ile ilgili görüşmeciyle paylaştığı duruma dikkat çekmek istiyoruz. Çocuk "Abla bu işler geldi beni buldu, ben gidip bela aramadım ki, hep mecburiyetten" diyerek ben böyle olmasını istemezdim, ben daha farklı olsun isterdim demek istemektedir. Gerçekten çocukların hayatlarına ilişkin yaptıkları yorumlarda, metaforlarla ifade edilen "daha iyi bir hayat hayali"ne sıklıkla rastlamaktayız:

Elazığ Kapalı 10:

> "Güzel bir mahalle olsa diye düşünürüm hep. Bizim mahallede çok zaman kavga çıkar. Polisler çok gezer. Ben sakin bir mahalle isterdim. Tüm evler birbirine yapışık, dar. Ben geniş bir alan isterdim."

Çocuklar yaşadıkları ortamı ve hayatı anlatırken, pislikten, beladan yakınmakta ve ardından daha iyi bir ortamda daha iyi bir hayat tarif etmektedirler. Çocuğun "Ben sakin bir mahalle isterdim" sözleriyle, aslında yaşadığı mekandaki kriminal faaliyetler ve olayların yoğunluğundan yakındığını ve bunların olmadığı dolayısıyla da "polislerin çok gezmediği" bir mekanda yaşamak istediğini görüyoruz. Bu çocuğun tarif ettiği "sıkışmışlık" hissinin farklı bağlamlarda da karşımıza çıktığını belirtmeliyiz.

Elazığ Kapalı 1:

> "İlçede parklar,kafeler, gençlere ait yerler yoktu. Küçük yer her gün aynı. Daha gelişmiş bir yerde yaşamak isterdim... Mesela şehirdeki kızlar, serbest dolaşıyor. Bizim orası gelişmiş bir yer olmadığı için kızlar hep eskiye yönelik hareket ediyor. Geçenlerde internet salonu açıldı; büyükler karşı çıktı. Belediye kapatmak zorunda kaldı."

Çocuklar yaşadıkları yerden söz ederken farklı nedenlerle sıkışmışlık hissini tarif etseler de bu sıkışmışlıktan kurtulmak için genelde aynı adresi işaret etmektedirler:

Elazığ Eğitim 16:

> "Köyde kalıp cahil, görgüsüz kalacağına çarşıda kendini yetiştir. Dağdan çarşıya inen bir şahıs bir hanıma 'oha falan', kaba sözler söyler. Ama çarşıda büyürse hem eğitilmiş olur hem de toplumda kendine bir çevre edinir"

Çocukların sözlerinde "küçük yer- daha gelişmiş yer" dikotomisine genelde teknolojik imkânlara ulaşamamaktan ve cinsiyet kültüründen kaynaklanan kaygıların eşlik ettiğini görüyoruz. Çocukların algısında kent ve özellikle kent merkezi (çarşı) özgürleşilen[17] ve çevre edinilen mekanlardır. Bu sözlerde köyde kalmak, cahil kalmak anlamına gelmekte; çarşıda (kent merkezinde) büyümek ise eğitimli ve çevre sahibi olmakla bağdaştırılmaktadır. Kimi zaman çocukların köy yaşamından kaçmalarına, emek yoğun ürün yetiştirilen yerlerdeki ağır koşullara dayanamamaları neden olmaktadır.

Elmadağ 10:

> "Tarlada çalışırken çok oturup ağladım. Ağır iş yapılıyor, kimse bu çocuk kaldıramaz demiyor... Evden kaçmayı çok merak ediyordum. Herkese soruyordum evden kaçmak nasıl bir şey. Antalya'ya kaçtım."

17 Çocukların kentlere ilişkin algıları, Ortaçağ'da "burg"lar için söylendiği düşünülen "kent havası özgürleştirir" sözünü hatırlatmaktadır.

Ecevit'lerin Ordu ilinin Çandır köyünde gerçekleştirdiği saha uygulamasına dayanan çalışmalarında, özellikle emek yoğun ürün yetiştirilen bölgelerde "erkeklerin askerlik ve evlilik öncesi, yılın uzun bir döneminde, kentlerdeki, düzenli-düzensiz işlerde çalışma eğilimlerinin yükseldiği" belirtilmektedir.[17] Kırsalda yaşayan çocukların kente ve kent merkezine ilişkin algılarını ve bu mekanlarla girdikleri ilişkiyi, yoksulluk ve gelir uçurumu bağlamlarında ele almanın daha isabetli olacağı kanaatindeyiz. Bu nedenle bu bağlamda, yaşadıkları ortamı betimlerken, çocukların sözlerinin daha iyi bir hayatın hayaline yöneldiğini belirtmekle yetinelim. Şu ifade olduğu gibi:

Elazığ Kapalı 16:

"Bana doğru yolu gösterecek bir ortamda oturmak isterdim."

Çocuklar için daha iyi bir hayat düşüncesi içinde bulundukları imkânların tam karşıtı olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaşadıkları ortamı betimlerken hayallerindeki ortamı ve hayatı betimlemeye geçmelerini böyle yorumlayabiliriz. Daha iyi hayat hayalinin yöneldiği parametreleri tartışmayı yukarıda belirttiğimiz gibi yoksulluk ve göç bağlamlarını irdelediğimiz "III-Mekansal Yarılma : Karşı Ufuklar" başlığına bırakarak çocukların yaşadıkları mekana ilişkin, bir başka algısal kategoriyi incelemeye geçiyoruz.

E- "ÇİNÇİNDEN SUBAY, POLİS ÇIKMIŞ MI Kİ BEN OLAYIM": DAMGALAMA

Başlıkta yer verdiğimiz sözler, halk arasında "Çinçin Bağları", resmi kayıtlarda ise "Örnek Mahallesi" olarak bilinen bir mahallede yaşayan ve gasp nedeniyle Kızılay'da yakalanıp, polise getirilen 15 yaşında bir erkek çocuğuna aittir.(Polis 26) Çinçin mahallesi örneğinden yola çıkarak analiz edeceğimiz damgalama, sadece burasıyla sınırlı bir olgu değildir. Çinçin örneği üzerine yapılan analiz ve yorumların büyük ölçüde, Ankara'da Yenidoğan, Dikmen-Keklik, Elazığ'da Sanayi Mahallesi, İstanbul'da Hacıhüsrev, Gaziosmanpaşa gibi bir çok mahalle için de geçerli olduğunu görüyoruz.[18] Basında çıkan haberlerde ve suç haritalarında (ve ortalama kentlilerin zihinlerindeki haritalarda) dıştan, çocukların sözlerinde de içten damgalamanın izlerini

17 Mehmet ECEVİT, Yıldız ECEVİT, Kırsal Yoksullukla Mücadele: Tarımda Mülksüzleşme ve Aile Emeğinin Metalaşması, Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları, Ed.: Yasemin Özdek, TODAİE, Ankara, 2002, s. 283.

18 "A- Mekân ve Suç İlişkisinde Farklı Yaklaşımlar" başlığında yer verdiğimiz "suç haritaları metodu" ile Türkiye'deki büyük kentlerde kriminal faaliyetlerin en yoğun olduğu mahalleler tespit edilmektedir. Burada sayılan mahalleler, suç haritalarında sık sık karşımıza çıkmaktadır. Bkz.: Ersin CANDEMİR," Suç Haritaları Metodu", Akademik Bakış, Polis Akademisi Dergisi, S.18, 2002, s.22. Ayrıca bkz.: yazarın bu konuda yayınlanmamış yüksek lisans çalışması, Kamu Güvenliğinin Sağlanmasında Coğrafi Bilgi Sistemlerinin Kullanılması, İstanbul, 2000. Yazılı basında da suç haritalarına sık sık yer verildiğini görüyoruz. Türkiye'nin 2005 Suç Haritaları başlıklı haber için bkz.: http://www.sabah.com.tr/2006/05/07/gnd118.html, İstanbul ve Ankara'nın suç haritaları için bkz.: http://www.aksam.com.tr/arsiv/aksam/2002/11/18/yasam/yasam7.html.

sürmeye ve bu olguyu bir metonim olarak Çinçin Mahallesi üzerinden çözümlemeye geçiyoruz.

2006 yılı Mayıs ayında Hürriyet Gazetesinin "Başkentte Kabus Okul" manşetiyle gündeme taşınan olaylarda gerek resmi makamların basına yaptığı açıklamalar, gerekse haber metninde yapılan yorumlar "mekansal damgalama" açısından önemlidir. Olayı Ankara Haber Gazetesi şöyle aktarıyor.

> "Ankara'nın Harlem'i olarak bilinen Çinçin'de sokak çetelerinin,devletin okul müdürünü haraca bağladığı ortaya çıktı."[17]

Haberin devamında, Çinçin Mahallesindeki Hıdırlıktepe İlköğretim Okulu'nun önünde, öğrencilere esrar satıldığı; öğretmenlerin tehdit edildiği belirtiliyor. Mahalleliye kömür vermeyen müdürün otomobilinin parçalandığını da aynı haberden öğreniyoruz. Habere göre, bir süre önce 16 yaşındaki bir öğrenci müdürün odasını basarak kömür istemiş; müdürün karşı çıkması üzerine öğrenci, silah çekerek müdürü tehdit ettikten sonra okuldan ayrılmış ve bir süre sonra kalabalık bir grupla okula baskın gerçekleştirmiştir. Müdür bahçe etrafında toplanan kalabalığı görünce İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne haber vermiş; İl Milli Eğitim Müdürünün, "müdürümü rehin aldılar" diyerek Emniyet'i bilgilendirmesi üzerine polis gelerek kalabalığı dağıtmıştır. Bu olaydan sonra müdürün evinin önündeki otomobilinin okuldan bir öğrenci tarafından lastiklerinin patlatılıp, camlarının parçalandığını; polis tarafından gözaltına alınan saldırganın suçu sabit görülmesine rağmen, öğrencinin yaşı küçük olduğu için serbest bırakıldığını haberden öğreniyoruz.

Bu olayın ardından okul müdürünün, Hürriyet Gazetesi muhabirlerine yaptığı açıklamada;

> "Dedim, bu tür olaylar yaşandı okul içinde. Burada ben hedef haline geldim. Benim üç çocuğum var, bunların geçimini sen mi sağlayacaksın? Bir torbacının günlük hasılatı altı milyar. Böyle bir rantta adam seni beni dinler mi? İstifa ettim. Benimle birlikte ekibim de istifa etti... Beni hiç karıştırmayın, çünkü istifa ettim. İşin boyutları değişiyor. Benim malıma canıma zarar verirlerse, buna sebep olan kim varsa tararım. Gözüm bir şey görmez. Benim tek servetim çocuklarım. Burada hiç kaybedecek bir şeyi olmayacak insanlar var. Ben bunlarla mücadele edemem ki."[18]

Milli Eğitim Bakanlığı yetkililerinin de, iddiaları doğrulayarak, "Öğretmenlerimizin hizmet vermesi mucize. Polisin giremediği yere girebilen tek devlet kurumu milli eğitimdir" dediklerini ve sayıları 50'ye yaklaşan

17 http://www.ankarahaber.com/index.php?islem=detay&id=13170 - 49k, 04.05.2006 tarihli haber.
18 http://www.hurriyet.com.tr/gundem/4388705.asp?m=1, 10.05.2006 tarihli haber.

başarılı öğrencinin bu bölgeden "kurtarılıp" Ankara'daki yatılı bölge ve pansiyonlu ilköğretim okullarına gönderildiğini öğreniyoruz.[17]

Resmi makamların açıklamalarıyla, çocukların "bizim oralar pis" diyerek betimledikleri ortamdaki madde kullanımının ve kriminal faaliyetlerin yoğunluğu teyit edilmektedir.

Halk arasında Çinçin için yaygın kullanılan Ankara'nın Teksas'ı, Harlem'i, suç merkezi gibi ifadelerin yazılı ve görsel basında bu tür olaylarla birlikte sıkça yer bulduğunu da görüyoruz. Müdürün uyuşturucu satışı ve ranta ilişkin açıklamaları, mahalleye hakim olanlar ile devlet görevlisi arasındaki bir gerilimi işaret eder niteliktedir. "Bir torbacının günlük hasılatı altı milyar. Böyle bir rantta adam seni beni dinler mi hiç. Beni hiç karıştırmayın (...) Burada hiç kaybedecek bir şeyi olmayacak insanlar var" diyerek müdür, devletin görevlisi olarak aslında bir duruşu temsil etmektedir. Bu mekansal gerilimin, Milli Eğitim Bakanlığı yetkililerinden yapılan açıklamalarda da "polisin giremediği mahalle" ifadesi ile vurgulandığını görüyoruz. Çocukların anlatımlarında yaşadıkları mekân için sık sık "polisin giremediği yer" tanımlamasını yaptıklarını görüyoruz:

Elmadağ 46:

"Evde otururken deriz, 'hadi kurtlar vadisi yapalım'. Çıkıyoruz sokağa. Birine sataşıyoruz. İllaki çatışma çıkıyor. Sallamalar, silahlar, takım elbiseler... Polis gelir mahalleye giremez. Uzaktan sıkar polis bize. Ancak sivilse Çinçine girebilir. Ama arabasına sıkarız. Kurtlar vadisi yapmış oluruz."

Polislerin Çinçin Mahallesi'nin bazı sokaklarına giremediğinin düşünülmesi, çocukların algılarında Çinçin'i (mekanı), onları polisten saklayan bir nevi kale imgesine dönüştürdüğünü görüyoruz:

Elmadağ 3:

"(...) Beni Çinçin'de herkes bilir. Çinçinli Yiğit, deyin Ankara'nın her yerinde namım vardır, bilirler. 300'e yakın dosyam var. 2,5 yıl yattım çıktım 2 ay gezdim geri geldim...Çinçin'de olsaydım polis beni alamazdı. Gülveren'de yakalandım"

Mekanın, polisin ulaşamadığı düşünülen "kurtarılmış bölge" olarak algılanması, Elazığ'daki görüşmelerde de karşımıza çıktı:

Elazığ Kapalı 10:

"(...) Elazığ'ın en büyük inşaatı. Yarım bırakmışlar (...) Polis

17 http://www.ankarahaber.com/index.php?islem=detay&id=13170 - 49k, 04.05.2006 tarihli haber.

bile o inşaata giremiyor. Cinayet işlenmiş orada. Bir ay sonra dışarı çıktım, çıkmaz olsaydım. Polis beni hemen tuttu. Çıkmasaydım"

Polislerin, basında da yer alan "polisin bazı bölgelere girememesi" söylentileri hakkındaki görüşlerine "III-Araştırmacının Günlüğü" başlığı altında değinmiştik. Hatırlarsak; Çinçin'e "tabii ki girmeyeceğini" anlatan çocuk şubeden bir polis memuru, "arkamdan çoluğuma çocuğuma bakacak mı bu devlet? "Nerede, bakmaz!; benim anam ağlayacağına başkasınınki ağlasın" diyordu.

Çocukların mekanı, meşru ve gayrimeşru iktidar odaklarının mücadele alanı olarak algılamasının nedenlerini, çocukların yaşadıkları mekândaki tanıklıklarından çıkarıyoruz. Çocukların sözlerinde kentsel mekân, "kurtarılmış alanlar", meşru- gayrimeşrunun hakimiyet alanları gibi kodlarla birlikte yer almaktadır:

Elmadağ 23:

"Keçiören'de işe çıktık. Okul bebesinin telefonunu melodisine bakayım diye aldım. Vermedim. Dayı oğluyla gidiyoruz. 'A Takımı' bakıyormuş oraya. Aşağıdan geldiler. 'Gasp mı yapıyorsunuz' dediler. Dayı oğlunun kafasını masaya geçirdiler. Çok dövdüler. Çinçin'de olsak dokunamazlardı." [17]

Bu ifadeden de anlayacağımız gibi çocukların algısında, kentsel mekân farklı güç gruplarının hakimiyet alanı olarak bölünmüştür. Çocuk, "A Takımı bakıyormuş oraya, (...) Çinçin'de olsak dokunamazlardı." diyerek, kentsel mekana ilişkin iktidar mücadelesine ve bu mücadele sonucuna göre bölünmeye tanık olduğunu göstermektedir. Çocukların, gayrimeşru iktidar odaklarının mekandaki hakimiyeti karşısında devletin tavrına tanık olmalarının sonuçlarına ve bu duruma ilişkin algılarına "V- Gayrimeşru Kodların Habitusua Özgü Kuruluşu" başlığı altında yer vereceğiz. Ancak burada, çocukların algılarında kentsel mekânın "polisin giremediği düşünülen, kurtarılmış" bölgeler ve bazı grupların hakimiyet alanları olarak kodlandığını belirtelim. Çinçin'de oturmayan çocuklardan birçoğunun da kendi mahallelerinden çok bu mahallede ve buradaki gruplarla vakit geçirdiğini tespit ettik. Çocuklara göre, polisin giremediği düşünülen bu tür mahalleler, bir taraftan onları koruyup, yakalanmaktan korurken diğer taraftan da gayrimeşru yaşam biçiminin damgasını taşımalarına neden olmaktadır. Örneğin, Çinçinli gençlerin hemen hepsinin bir kere gözaltına alınmış olduğu, o bölgede yaşayanlar arasında yaygın bir kanaattir.[18] Çocuklar, Kızılay'da, Ulus'ta dolaşırken polis

17 Burada adı geçen "A Takımı"na ilişkin açıklamalarımıza, gayrimeşrunun hakimiyet alanı bağlamında, B-"İçerde Zaten Kral, Çıkınca Daha da Kral": Gayrimeşruyu Doğallaştıran Habitus başlığı altında yer vereceğiz.

18 Çinçin'de yaşayan gençlerle yapılan bir röportajda, muhabirin kendine aktarılan bu bilgiye yer vererek

çevirmelerinde polisin hep onları durdurduğunu, ve Genel Bilgi Toplamadan (GBT) sabıkaları ve ikametgah adreslerinin çıktığını bu yüzden bir suça karışmasalar da göz altına alındıklarını söylemektedirler. Çinçinli gençlerle yapılmış bir röportajda da gençlerin bu durumdan yakındığını görüyoruz:

> "Kızılay'a gittiğimizde, polis bizi sürekli yoldan çeviriyor. Tedirgin oluyoruz. Biz de Ulus'ta, Kızılay'da rahatça gezmek istiyoruz"[17]

Bu sözlerde ifade edilen mekânsal damgalama (territorial stigmatization) ve semt ayrımcılığı (residental discrimination) iki taraflıdır. Kızılay ve Ulus'un suç haritalarında mala karşı suçların en çok işlendiği bölgeler olarak işaretlendiğini görüyoruz.[18] Çinçin Mahallesi ise yukarıda aktardığımız üzere, genel olarak suça karışan insanların yaşadığı yer olarak damgalanmaktadır. "Ortalama kentli açısından bu gibi mahallelerin suç,etnik köken ve kentsel dokuya dahil olamama dolayımıyla bir kentsel patoloji kaynağı"[19] olarak algılanması sonucunda, Kızılay'da bir Çinçinli gencin -o anda suça karışmamış olsa da- gece geç saatte dolaşıyor olması ile Çankaya'da ikamet eden aynı yaşta bir gencin dolaşması polis tarafından aynı şekilde yorumlanmamakta ve tepki farklılaşmaktadır. Her iki durumda da polisin tepkileri üzerinde, mekânsal damgalanmanın sosyo-psikolojik sonuçlarının etkili olduğunu söyleyebiliriz. Damgalamaya ilişkin toplumsal kabullerin, polislerin "olağan şüpheliler" algısını belirlediği görüşü, bir çok çalışmada ileri sürülmüştür.[20]

Mekan ve Suç İlişkisine Farklı Yaklaşımlar başlığı altında değindiğimiz durumsal suç önleme stratejilerinin damgalama ve mekânsal farklılaşma üzerindeki etkilerini ise, çocukların algılarında şu sözler üzerinden okumamız mümkün:

> Elmadağ 33:
>
> "Çankaya'dakilerin canı pahalı. Bizim orada polis bulamazsın orada (Çankaya' da) her sokak başında bir polis duruyor... Eskisi gibi gezmiyorlar. Sabaha kadar duruyorlar. Boş gezeni bile alıyorlar. Sen yapmasan bile bir hırsızlık olmuşsa zaten senin üstüne kalıyor."

Görüşmeci çocuğun, "bizim orada" diyerek kastettiği mahalle genelde kağıt toplayarak geçimini sağlayan insanların yaşadığı, yoksulluğun yaygın

yazısına başladığını görüyoruz. http://www.evrensel.net/04/04/30/toplum.html, 30.04.2004.

17 http://www.evrensel.net/04/04/30/toplum.html, 30.04.2004.

18 http://www.egm.gov.tr/stratejigelistirmedb/arastirma/profil/haber.htm, http://www.aksam.com.tr/arsiv/aksam/2002/11/18/yasam/yasam7.html.

19 Mustafa ŞEN, Mekânsal Damgalanma: "Sen Altınsın Ben Tunç muyum?" Yoksulluk Halleri içinde, 187.

20 PFOHL, Images of Deviance..., s.351-352; BECKER, Deviance and The..., s.3-6.

ve derin olduğu gecekondu mahallelerinden biri Macunköy Mahallesidir. Çankaya ise üst ve orta sınıf kentli grubun yaşadığı 1930'lardan beri imarlı eski bir mahalledir.[17]

Polis tarafından çevrilmek, aranmak ve gözaltına alınmak konusunda Çinçin gibi mahallelerde yaşayan gençlerin deneyimleri, Çankaya'da oturduğunu söyleyen gençlerden oldukça farklıdır. Çocuklar, "göz altına alınıp serbest bırakılma"nın sık sık başlarına geldiğini söylemektedirler. Çocuklar polisle ve karakolla ilk karşılaşma ve ilk yakın temaslarını, genelde böyle bir çevirme ve gözaltına alınıp serbest bırakılma hikayesi içerisinde anlatmaktadırlar:

> Kuğulupark Görüşme: 1
>
> "EYLEM ÜMİT: Polisle ilk ne zaman karşılaştınız, yani ilk ne zaman gördünüz polisleri karakolu falan?
>
> "BARAN: Cumartesi günüydü, biliyor musun, 3 ay önce, beni işte, iki tane amca oğlu buradaydı. Şüpheli şahıs olarak bi aldılardı... Şimdi yukarıda biliyor musun, ben bunların (çiçek satan kız kardeşlerinin) başında duracağım, o gün de Fenerbahçe ile CimBom'un maçı vardı. İki amca oğlu da kahveye gidip maçı izleyecektik. Bir tane polis benim peşime takılıyor, bir tane de polis onların peşine takılıyor, acaba bunlar ayrılarak mı yapıyor falan. En son kardeşlerimin yanına gidiyorum. Onlar da maçı izlemeye gidiyor. Faruk'un kardeşi böyle dolandı, ben de onun peşinden girdim, alacaklılardan mı kaçıyor ne? dedim. Kahvede polis benim enseme yapıştı, gel buraya dedi. Gittim mecbur, dedim "ne oldu". Ekip arabası falan çağırdılar, çağırmadılar ki araba gelmedi, trafik çok sıkışıktı, yürüyerek bizi karakola götürdüler. Telefonumu elimden aldılar, çaresiz verdik. Karakola gittik, bi komiser, hayvan gibi şişman, hemen odaya çekti zaten. Öldürdü, öldürdü, öldürdü, senin bu saçının tipi ne, dövüyor, sen nasıl askere gideceksin, dövüyor, sen nerelisin, dövüyor, sus cevap verme, dövüyor.
>
> ŞİLAN: Benim de saçımdan tuttular, nezarethaneye attılar. beni de bi biri dövdü bi öbürü, dövdü. Ağabey, vallahi bir şey yapmadım falan. Bir şey yapmadıysan sen niye orada duruyorsun dedi. Ağabey, çiçek satıyorum, çiçek satmanın yasak olduğunu bilmiyor musun falan dedi. Ağabey, ne yapayım, eve ekmek götürüyorum. Yok, yalan atma, suçu üstüne alacaksın, bilmem ne kadar dövdüler, 2-3 saat falan dövdüler öyle. Ondan sonra raporun altına da, tutanağın altına, kağıdın altına da, raporun

17 Bu mahallelerin oluşumu ve özellikleri hakkında bkz.: Tansı ŞENYAPILI, Baraka'dan Gecekonduya Ankara'da Kentsel Mekânın Dönüşümü: 1923-1960, İstanbul, 2004, s. 112 vd.

altına da imza at dedi, ben de imzayı attım, hadi çıkın gidin dedi. Çok dövdüler yani....

BARAN: Ne yaptığımızı bilmiyok ya ondan dayak yedik. Anlat diyo ben bilmiym ki ne anlatıym.

ŞİLAN: (Karakolun adını söylüyor) ben hiç öyle dayak yemedim. Hani sonraları bi işler olduğunda yedim, bir, iki tokat yedim ama orada o sefer, daha çok dövdüler beni. 1-2 saat dövdü, adam yere yatırıyordu, küfür ediyordu, müfür ediyordu. Ben dedim, kızım ya beni dövmezler diye. Ama en fazla döverken birkaç tane... Onlardan çok beni dövdüler. Karşılık veriyordum ya ben, yani onlar soruyordu. Siz yaptınız diyodu. Cazlıyordum, karşılık veriyordum çünkü biz ne yaptık ki diye."[17]

Çocukların anlattıkları hikayede ön plana çıkan nokta, ilk kez gözaltına "şüpheli" olarak alınmalarıdır. Çocuklar, alışveriş ve ticaret merkezlerinin çevresindeki trafiğin yoğun olduğu caddelerde çiçek, mendil vs. satarken polisin onları götürdüğünü iddia etmektedirler. Çalışmamızın, hikayenin nasıl geliştiğini ve çocukların anlatımını doğrulama veya yanlışlamaya yönelik bir kapsamı olmadığı için, hikayenin sadece çocukların, polis ve karakola ilişkin algılarını gösteren kısmına odaklanıyoruz. Çocukların karşılaştıkları ilk yaptırımın (gözaltına alınma) ardından bunu uygulayan makama karşı kin ve düşmanlık içinde olduklarını görüyoruz.

Birinci bölümde görüşlerine değindiğimiz **Lemert**'in sembolik etkileşim kavramından yola çıkarak geliştirdiği *Damgalama Kuramında*, ilk sapmayı izleyen yaptırıma çocuğun duyduğu tepki, ikinci sapmayı hazırlayan bir aşama olarak değerlendirilmektedir. Hatırlarsak **Lemert**'e göre çocuktaki cezalandırılmaya karşı oluşan tepki, sapma davranışını pekiştirerek güçlendirir.[18] Nitekim bu görüştüğümüz çocuklarla, Çocuk Şube'de ilerleyen zamanlarda defalarca karşılaştık. Her gözaltına alınma, bir

17 Bu görüşme, Kuğulu Park ve Atakule civarında çiçek ve mendil satan çocuklarla çalıştıkları ortamda gerçekleştirilmiştir. Çocuklarla irtibat, çocuk şubede kurulmuştur. Akraba olan (13- 15 yaşlarında) iki kız ve (16 yaşında) bir erkek çocuğu ile gerçekleştirilen ve ses kayıt cihazıyla kaydedilen görüşmeden ilgili bölümdür. Çocukların, çocuk şubelerde kötü muameleyle karşılaşmadıklarını, yakalandıkları karakollarda veya aşayiş şubelerinde şiddete maruz kaldıklarına ilişkin anlatımlarını tespit eden bir çok araştırma raporu ve akademik çalışmaya ulaştık. Bunlardan bazıları sivil toplum kuruluşları ile Avrupa Birliği kurum ve kuruluşlarının ortak yürüttüğü projeler kapsamında yapılan taramalar sonucu hazırlanan raporlardır. Bu raporların en yeni tarihlisi, Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu'nun finanse ettiği Özgürlüğünden Yoksun Gençlerle Dayanışma Derneği'nin gerçekleştirdiği Islahevleri ve Cezaevlerinde Tutuklu ve Hükümlü Durumda Bulunan Çocukların Sosyal ve Yasal Koşullarının İyileştirilmesi Projesi sonuç raporudur. Ankara, 2005. s. 84 Tarama ve proje raporlarının yanı sıra, çocuklarla nitel çalışma yapan bir çok araştrmacı da çocukların bu tür ifadelerini aktarmaktadır. ALTINTAŞ, Mendile, Simite..., s. 90; CANKURTARAN-ÖNTAŞ, Tehlikeli Çocuklar..., s. 51.

18 Bkz.: Birinci Bölüm III- Kriminoloji Kuramları ve Çocuk Suçluluğu, C-Sosyolojik Kuramlar 8-Damgalama Kuramı

öncekine göre daha ağır bir suç türü nedeniyle olmaktaydı. Başlarda çalıntı telefon almak- satmak- kullanmak gibi olaylar nedeniyle polise gelirken, aylar içerisinde oto hırsızlığı, evden hırsızlık gibi suçların sanığı olarak adli kurumlarda karşımıza çıktılar. Bu gözlemimizi, ilk sapmanın ikinci sapma üzerindeki pekiştirici etkisi olarak yorumlayabiliriz. Genel olarak suçluluk ve damgalama kuramı çalışmaları, "sapmayı gösteren kişi sistem içinde adli süreçte ne kadar ilerlemişse, kişinin hayatını normale dönüştürme şansının da o kadar azaldığını ortaya koymuştur"[17] Bu çalışmaların temel varsayımı, sabitleşmiş-istikrarlı (stabilized deviance) sapmanın, büyük ölçüde liberal-sağ paradigmanın suçun kontrol altına alınması için önerdiği çözümlerden oluşan sosyal kontrol sisteminin ürünü olduğudur. [18] Damgalama kuramında "sapmanın toplum tarafından inşa edilen doğası" olarak tanımlanan, ilk sapma davranışını, yaptırımı daha ağır olan bir başka sapmanın izlemesi sürecini biz çalışmamızda tespit ettik. Görüştüğümüz çocuklardan % 77,7'si daha önce bir suça karıştığını ve ilk suçu olmadığını ifade etmiştir. Çocukların % 72,9'u ise ilk karıştığı suçtan daha ağır yaptırımı olan bir başka suç nedeniyle kuruma getirildiğini belirtmiştir. Çocuğun suç kariyerinde ilerlemesinde etkili olan birden çok unsurun varlığını tespit etsek de, ilk sapmaya verilen toplumsal tepkinin çocuk açısından yarattığı sonuçlar ve bunun ardından ikinci sapmaya yönelim, damgalama sürecinde izlenebilen en somut aşamalardır.

Çocukların ilk sapmanın ardından karşılaştıkları polis, savcılık, adli tıp gibi kurumlar ve bir parçası oldukları adli süreç, kendilerini kriminal bir şahsiyet olarak kodlamalarına neden olmaktadır. Araştırmamızda, ilk gözaltına alınmasına ilişkin ayrıntıları anlatmayan bir çocuğa rastlamadığımız gibi, arkadaş ortamında bilinmesini istemeyen çok az çocuk gördük. Çocukların, yaşadıkları gözaltına alınma deneyiminden çıkardıkları ilk sonuç, kendileri hakkında ("öz-belirlenimsel") olmaktadır. Adli sürece dahil oldukları andan itibaren kendilerini "kriminal özne" olarak görmektedirler. **Lemert** bu durumu, "çocuk sapma davranışına biçilen sosyal statüyü benimser ve bu role uyum sağlamaya çalışır; kendisini "suçlu" olarak görür ve sapma davranışı sergileyen gençleri bulur, onlara katılır,"[19] biçiminde açıklamaktadır. Gözaltına alınan çocukların büyük kısmının ilk 10 - 12 saatte serbest kaldığını söyleyebiliriz.[20] Bu deneyimi, arkadaş ortamında anlatırken sonunda salıverilmiş olmalarını (kurtulmuş olmalarını) vurgulamalarına rağmen çocukların gözaltından çıktıktan sonra yürüyüşlerinin, konuşmalarının değiştiğini gözledik. Yürüyüş, bakış gibi sözsüz eylemlerdeki değişim, çocukların gözaltından çıkınca farklı bir kimliğe büründüklerini düşündürmekteydi.

17 Stanley COHEN, Visions of Social Control, Crime, Punishment and Classification, UK, 1995, s. 33-34
18 COHEN, Visions of..., s. 130.
19 LEMERT, Social Pathology, s. 10.
20 10-12 saatlik zaman dilimi, resmi bir istatistiğe dayanmayıp, Çocuk Şube'de araştırma yaptığımız 1 yıl içerisinde tuttuğumuz notlardan yararlanarak çıkardığımız ortalama bir süredir.

Çocukların büyük çoğunluğu, çıkar çıkmaz arkadaş ortamına dönmek istiyordu. Damgalamanın refleksif sonucu olan içerden damgalama ile çocuğun, kendine yakıştırdığı kriminal kimlikten veya kriminal kariyerdeki yeni kimliğinden arkadaşlarını haberdar etmek için sabırsızlandığına sık sık tanık olduk. Başına gelenleri arkadaşlarına anlatırken gözlemlediğimiz çocuğun kendini ve kurumları kodlayışı, adli sistemle girdiği etkileşim sonucunda kriminal kimliğinin bilincine vardığını düşünmemize neden olmuştur. İlk sapma ve ardından ilk gözaltına alınma, çocukların kendileriyle ilgili fikirlerini oluşturmalarında-dönüştürmelerinde etkili olurken bir diğer unsurun da bu dönüşümü pekiştirdiğini düşünüyoruz: Çocukların "bizim ortamlar" dedikleri arkadaş ortamlarında başlarından geçen olaylara verilen tepki. Görüşme yaptığımız çocuklar arasında kurumda bulunmaktan dolayı utanan ve pişmanlık gösterenler olsa da bunlar ailelerine karşı mahcup olmaktan söz etmekteydi. Çocukların hemen hemen tamamı ise, arkadaş ortamlarında gözaltına alınmalarının, mahkemeye çıkmalarının, tutuklanmalarının onları "meşhur" yapacağını düşünmekteydi. Gayrimeşru kelimesinin yapısını bozarak söyledikleri "gayri-meşhurlardan olduk herhalde artık" sözlerini onların "gayrimeşru dan ünlü biri olmakta bir adım daha attım herhalde" düşüncesinin ifadesi olarak yorumlayabiliriz.

Gayrimeşru yaşam biçiminde yeri olan ve sıkça kullanılan "gayri-meşhur" kelimesinin anlamını çocuklar genelde "gayrimeşru koşturanlar arasında namı duyulan kişi" olarak açıklamaktadırlar. "Gayrimeşru koşturmak" ifadesi ise kriminal kariyerin belli bir aşamasını geride bırakan kişiler için kullanılmaktadır. Çocuklar kurumlardan çıkınca, kriminal deneyimleri nedeniyle kınanmadıkları, aksine kıdem ve prestij kazandıkları bir ortama dönmektedirler. "Ortamlara girdiklerinde" çocukların, sapma davranışına verilen toplumsal tepkiyle düştükleri anomik durumdan sıyrıldıklarını ve ortamdaki değer yargılarına göre kendilerini değerlendirdikleri için rahatladıklarını gözledik. Sonuçta, savcılığa çıkınca genellikle salıverilen çocuklar, savcının takipsizlik kararı vererek davaya bile konu etmediği fiillerinden dolayı kendilerine çok büyük bir rol biçmekte ve kriminal kültürün bir parçası olduğu düşüncesini pekiştirmektedirler. Böylece, 10-12 saatlik gözaltı deneyiminden çocuğun aklında kalan, savcının nasihati yerine, gayrimeşru dünyaya olan aidiyet hissi olmaktadır. Çocuklar, adli sürecin bir parçası olunca kendilerini kriminal özne olarak hissetmelerinin yanı sıra, sürece dahil oldukları ölçüde kriminal kariyerde daha deneyimli çocuklarla temasları da artmaktadır. Adli prosedürün yol açtığı bu yoğun temas sonucu çocuk, bir taraftan gayrimeşru faaliyetlere ilişkin bilgilerini artırmakta diğer taraftan da yeni bağlantılar kurmaktadır. Çocukların bazıları bu etkileşimin farkındaydı:

Elazığ Kapalı 12:

"İçeri ilk geldiğinde hata yapmış, saf. Sen o adamı 5-6 ayda ilk mahkemesine çıkarırsan o adam girdiği gibi çıkmaz. Hepsi tertemiz geliyor, çıkarken jilet atmış çıkıyor. Ayıptır söylemesi ben kalbimin üstüne jilet atmışım; dikiş tutmamış. Ben tavsiye etmem hiçbir gence. Nasihat da ederim ama jileti alan banyoya bahçeye..."

Çocukların sözlerinden "ortamlara girme"nin kendi kendilerine bakışlarını normalleştiren bir işlevi olduğunu anlıyoruz:

Elmadağ 1:

"Ortamlara girmeseydim, conconlar gibi olurdum. Bir şey bilmezdim. Benim gibilerden biri saati sorsa psikopata bir şey söylemez giderdim."

Bu sözlerden çocuğun aslında kendisini ve kendi gibileri "psikopat" olarak görmesine engel olan tek şeyin ortamlara girmek olduğunu düşündüğünü anlıyoruz. Çocuk aslında karşı taraftan kendine bakarak kendini damgalamaktadır. Bu çocuğun sözlerindeki gibi "içerden damgalama" örneklerine çok sık rastladık. Çocuk kendini "psikopat" karşı ufuklarda gördüğü kişileri de "conconlar" olarak tanımlamaktadır. Onları "concon" kendisini "psikopat" olarak tanımlayan bağlam ise ortamdır. Çocukların yaşadıkları ortama ilişkin anlatımlarını bu noktadan itibaren karşı ufuklara yönelen algıları üzerinden değerlendireceğiz. Kendilerini ve yaşadıkları ortamı tanımlarken, çocukların kendileri gibi olmayanlara ilişkin düşünceleri ve farklı hayatlar algıları önemli bir bağlam olarak belirmektedir.

III- MEKANSAL YARILMA: KARŞI UFUKLAR

Yarılma, "varlığı hayal edilen bütünlüğün planlanmamış bir hareketle çatlaması, hep varolmuş bir çatlağın belirginleşmesi, için dışa çıkması, kutupları olan bir yapının oluşmasına ilişkin sürecin farkına varma durumudur."[17] Bu çalışmada mekansal yarılma terimi, "II- Mekân ve İmkân: Gerçeklik ve Tahayyül" başlığı altında değindiğimiz kentsel ayrımlaşma (urban segregation) kavramının işaret ettiği toplumsal katmanlaşma ve hiyerarşi olgusunu ve bu olguyu çevreleyen nedenleri-sonuçları kapsayan bir bağlamda kullanılmaktadır. Mekânsal yarılma bu anlamıyla, toplumsal katmanlaşma, zengin-fakir kutuplaşması gibi yapısal süreçlerin de dahil olduğu, sınıfsal temelli bir içeriğe sahiptir. Kısaca ifade etmek gerekirse,

17 Halil NALÇAOĞLU, Yarılamayan Kentin Batısı: Ankara ve Batıkent Üzerine Notlar, Birikim, Temmuz 1999, S.123, s. 63.

mekânsal yarılma, toplumdaki eşitsizlik ve katmanlaşma dinamiklerinin mekânda aldığı biçimdir. Fiziksel mekândaki yarılma, toplumsal kutuplaşma -dışlanma- çatışma eksenlerinde gerçekleşmektedir. Ancak, hemen sonrasında toplumsal kutuplaşma- dışlanma-çatışma, mekânda yeniden üretildiği için[17] yarılma, fiziksel boyutları aşmakta; kimlik, eylem, bilinç gibi boyutları da etkisi altına almaktadır.

Kentleşme ve Kent Sosyolojisi alanındaki literatürde, "kentsel kriz" başlığıyla adlandırılan kentsel mekândaki bu tür eşitsizlik ve farklılaşma, metropoliten kentlerin hepsinde ortak olan öğedir.[18] Ancak kişiler, mekânsal yarılmayı bulundukları konumla ilişkilendirerek algılamaktadır. Bu konumun koordinatları ise mekânsal ve uzamsal olarak belirlenmektedir. Dolayısıyla, kişinin mekânsal yarılmayı algılayış biçimi, içinde bulunduğu kaplamsal toplumun koşullarıyla olduğu kadar, bu toplumun hangi katmanında bulunduğu ile de yakından ilgilidir. Bu nedenle, mekânsal yarılmaya ilişkin çocukların algıları, -Türkiye pratiği üzerinden- yoksulluk, göç gibi toplumsal olgular eşliğinde analiz edilecektir.

Çocukların anlatımlarında mekânsal yarılma algısını ilk olarak, "daha iyi bir hayat hayali" bağlamında görüyoruz.

A-"BAZEN BAHÇELİ BEBESİ OLSAM NE OLURDU DİYE DÜŞÜNÜYORUM": KUTUPLAŞMA VE DAHA İYİ HAYAT TANIMI

Başlıkta yer verdiğimiz (Elmadağ 33) sözlerde gördüğümüz gibi çocuk, daha iyi bir hayatı mekânsal bir farklılaşmayla birlikte tahayyül edebilmektedir. Çocuğun "Bahçeli bebesi olsam" diyerek Bahçelievler Mahallesi'nde oturan bir çocuk olmayı kastettiğini görüyoruz. Çocuklar daha iyi bir hayatı hayal ederken, mekansal yarılmaya ilişkin algılarından yola çıkmaktadırlar:

Elmadağ 24:

> "Oturaklı, güngörmüş, geniş bir ailenin çocuğu olsaydım diyorum; Çinçin'de oturmazdık. O zaman gasp ettiğim, evine girdiğim ailelerden biri olurdum... Başka olurdu hayatım."

Çocukların, Bahçeli'de veya Çinçin'de oturmak şeklinde yaptıkları ayırımı, toplumsal kutuplaşmaya ilişkin gözlem ve algılarının bir ifadesi olarak yorumlayabiliriz. Çocuklar bulundukları yerden bakıp, gördükleri karşı ufukları, kendi durumlarının tam karşıtı olarak tanımlamaktadırlar. Çocuk, oturaklı, gün görmüş, geniş bir ailenin üyesi olsaydı, Çinçin' de

17 Kentsel mekânın, toplumsalın yeniden üretiminin de mekânı olması konusunda mekân kuramcılarının görüşlerine B- Mekana İlişkin Kavramlaştırmalar ve Algılar başlığı altında değinmiştik. Kentsel mekanın toplumsal yeniden üretimin de mekanı olması ve bunun sonuçları için bkz.: WILLIAMS, Constituting Class ... , s. 156.

18 ERDER, Refah Toplumu..., s. 40.

oturmayacağını, dolayısıyla karşı kutuptan biri, yani gasp ettiği veya evine girdiği insanlardan biri olarak, başka bir hayatı yaşayacağını düşünmektedir. Mekânsal bağlamda algıladıkları toplumsal kutuplaşmanın, çocuklara göre, kendi konumlarının tersine çevrilmesi olduğunu söyleyebiliriz. Çocukların bulundukları yerden bakıp, Bahçelievler veya Ayrancı gibi mahalleler arasında bir farklılaşma görmediklerini, buralarda oturanlara ayrı kimlikler atfetmediklerini görüyoruz. Bu durum, "merkez"dekilerin "kenar"dakilere ayrı kimlik atfetmemesi ile örtüşmektedir.[17]

Kenar mahalle, merkezdekiler için bir bütün olarak nasıl "lekeli ve tehlikeli" ise, merkez de kenardakiler için nezih ve mutena bir yaşamın mekânsal simgesi olmaktadır. Bu nedenle çocukların algılarında merkez, bir anlamda karşı ufuklar, mekânsal sınırlarla belirlenmemekte; bir yaşam biçimini ifade etmektedir:

> Elmadağ 25:
> "Daha kültürlü insanların arasında olmak isterdim. Sizin gibi hocaların, psikologların. Ne bilim üst insanların arasında..."

Yaşadığı yerden nefret ettiğini söyleyen çocuklara nasıl bir yerde yaşamak istedikleri sorulduğunda verdikleri yanıtların, karşı ufuklara ilişkin algılarını yansıttığı kanaatindeyiz. Kendi mekânlarına benzemeyen yerlerde yaşanan hayata ilişkin görüşlerinin aynı zamanda kendi hayatlarına ilişkin olumsuz bakışı da içerdiğini söyleyebiliriz. Aslında çocuk, karşı ufuklarda gördüklerini anlatırken, kendi hayatında hissettiği eksiklerin adını koymaktadır:

> Elmadağ 40:
> "Daha terbiyeli, ahlaklı çocukların oturduğu bir yerde olmak isterdim. Evler ucuzladı it kopuk Fatih'e doldu."

Bu düşüncelerin, dışardan bir mantıkla yapılan habitüel bir değerlendirmenin sonucu olduğu söylenebilir. Ancak bu yorum, çocukların daha iyi bir hayata duydukları özlemi dile getirdikleri sözlerinin samimiyetini ortadan kaldırmaz kanaatindeyiz. Kaldı ki, çocukların "yaşadıkları hayattan başka bir hayat nasıl mümkün olurdu" diye düşünürken mekânsal bir analiz yapmaları, algılarında mekânın, karşı ufukların '*conditio per quam*'ı (onu olanaklı kılan ya da ancak onunla olanaklı olduğu koşulu) olarak kodlandığını da göstermektedir. Nitekim yaşadığı yerden nefret etmek (veya memnun olmakla) yaşadığı hayattan nefret etmek aynı bağlama oturmaktadır. Burada ilginç olan nokta, çocuğun "bizim mahallede keşke daha terbiyeli, ahlaklı çocuklar otursaydı" demek yerine "daha terbiyeli, ahlaklı çocukların oturduğu

17 ŞENOL-CANTEK, Vitrinin Dışı..., s. 128.

bir yerde olmak isterdim" demesidir. Bu sözleri şu şekilde anlayabiliriz: "Bazı yerlerde daha terbiyeli, ahlaklı çocuklar oturuyor. Ama bizim mahalle (Fatih) it kopuk dolu." Çocukların, kendilerini de bir parçası olarak gördükleri milyöye ilişkin, bir algıdan yola çıkarak konuştuklarını, bu sözlerden anlıyoruz. Her ne kadar kendilerini bir parçası olarak görseler de, bu, milyödeki yoğun şiddetten yakınmalarına engel olmamaktadır. Karşı ufukları, yine milyödeki yoğun şiddetin yokluğunun belirlediğini görüyoruz. Çocukların tahayyülündeki öteki, içinde oldukları ve kendilerini rahatsız eden koşulların yokluğuyla belirlenmektedir:

> Elmadağ 47:
>
> "Her gün kavga olmayan bir yerde yaşamak isterdim. Benim arkadaşımın 3 tane parmağını kesmişler mahalledekiler. İnfaz etmişler."

Çocuğun sözlerinden, kriminal faaliyetlerin yoğunluğu ile tanımladığı kendi ortamının tam karşıtı olan yani kavganın ve "infaz"ın olmadığı bir ortamda yaşamayı hayal ettiğini anlıyoruz.

Çocukların görüşmeler sırasında, karşı ufukları "kent merkezi-çarşı" olarak kodladıklarını gördük. Kendi konumlarını merkeze göre "öteki" olarak kabul etmelerini, onların iki dünya arasında sık sık gidip gelmelerine ilişkin gözlemlerimizle birlikte düşünebiliriz. Saha uygulamamızın ilk aşaması olan Çocuk Mahkemelerinde irtibat kurduğumuz çocuklarla onların yaşam ortamlarında yaptığımız görüşmelerde çocukların çoğunluğunun zamanlarının büyük kısmını mahalleleri dışında geçirdiklerini gördük. Çocuklar, evlerinden oldukça uzak olan mekânlarda zaman geçirmekteydi. Oturdukları mahalle ve "takıldıkları ortam"ı birbirinden ayıran çocuklar bunun nedenini "burada yapacak bir şey yok" şeklinde açıklıyorlardı. Mahkeme aracılığıyla irtibat kurduğumuz bu çocuklarla birlikte geçirdiğimiz zaman içerisinde çocuklardan duyduğumuz bu cümlelere, hazırladığımız görüşme formunda önerme biçiminde yer verdik. Örneğin görüşme yaptığımız çocuklardan % 91,9'u "yaşadığım yerde yapacak çok şey yok, canım sıkılır" önermesine "evet" dedi.

Çocuklardan bazıları, Ankara'da Kızılay, Kuğulupark, Atakule, Bahçeli gibi yerlerde, bazıları da Batıkent, Keçiören, Dikmen gibi mahallelerin meydanlarında zaman geçirmekteydiler. Çocukların kendi ifadeleriyle "takıldıkları yerler" değişse de, oralara hep "merkez" diyorlardı. Aynı şeyi Elazığ'da da gözledik. Çocuklar "merkez" olarak farklı yerleri görse de, bu yerlerin o bölgedeki alışveriş merkezlerinin, kafelerin, parkların bulunduğu merkezler, olduğunu söyleyebiliriz. Çocukların % 75,7'sinin "mahallede çok zaman geçirmez merkeze ineriz" önermesine "evet" dediğini görüyoruz.[17]

Tablo-22 Yaşanılan Yer ve Kent Merkezi Arasındaki Tercih

		Frekans	Yüzde
Geçerli	Evet	112	75,7
	Hayır	36	24,3
	Toplam	148	100,0

Çocukların merkezi kendi yaşadıkları yerden daha renkli ve hareketli buldukları açıkça gözlenmekteydi. Nitekim görüşmelerdeki çocukların % 77,7'si, kent merkezini çok renkli ve hareketli bulduklarını, % 78,4'ü de geç saatlere kadar kent merkezinde gezdiklerini söylemiştir.

Tablo- 23 Kent Merkezi ve Burada Geçirilen Zamana İlişkin Algı (Kent Merkezini Renkli ve Hareketli Bulma)

		Frekans	Yüzde
Geçerli	Evet	115	77,7
	Hayır	33	22,3
	Toplam	148	100,0

17 "Mahallede çok zaman geçirmez kent merkezine ineriz" cümlesinin de görüşme formundaki diğer önermeler gibi çocukların kendi dillerinden- söylemlerinden derlendiğini hatırlatalım. Çocukların sık sık kullandıkları "merkeze inmek" terimini, Cantek ve Şenol, mekânın hiyerarşik konumuna ilişkin algıya referansla açıklamaktadır. ŞENOL, CANTEK, Vitrinin Dışı..., s. 134.Burada dikkat edilecek nokta, öznenin kendini merkeze göre konumlandırıp, uzakta hissetmesidir. Kendi konumunu esas alıp uzakta olduğu düşünülen merkez olsaydı "merkeze gitmek" ifadesinin tercih edileceğini düşünüyoruz. Yani merkez, kişinin konumuna göre uzak algılanmamakta, kişi kendi konumunu merkeze göre uzak olarak tanımlamaktadır. Bu uzaklık algısının yanı sıra, "merkeze inmek" ifadesinin de, kırsaldan kente inmek gibi bir anlam çağrıştırdığı düşünülebilir.

Tablo- 24 Kent Merkezinde Geçirilen Zaman

		Frekans	Yüzde
Geçerli	Evet	116	78,4
	Hayır	32	21,6
	Toplam	148	100,0

Çocukların iki dünya arasında gidip gelmelerinde açıkça gözlenen durumun, özlemini duydukları hayatlarla özdeşleşme çabaları, olduğu kanaatindeyiz. Merkezde çalışmak için bulunan çocukların da, doğum günü kutlamak gibi bahanelerle buradaki kafelere gittiklerini, ihtiyaçlarını karşılamak için mahalledeki dükkanlar yerine merkezdeki mağazaları tercih ettiklerini gördük. Bunlar gibi bir çok ayrıntı, çocukların merkezdeki yaşam ve özellikle tüketim biçimine yaklaşmak çabası içinde olduklarını düşündürmüştür.[17] Ancak çocukların, bu dünyadaki (kent merkezindeki) varlıkları (genelde kalabalık bir grup olarak bulunuyorlar) ve özdeşleşme çabalarının algısal dünyalarında yarılmayı pekiştiren bir işlev gördüğünü söyleyebiliriz. Çocukların, "lunapark "gibi gördükleri kent merkezlerindeki yaşamın dışında olduklarını hissetmeleri, gerek sözlerinde gerekse sözsüz eylemlerinde çok sık gözlenmekteydi. Kent merkezinde olmalarına rağmen kendilerini dışarıda hissetmelerini, pahalılık, zenginler, arabayla gezenler gibi bazı kodlarla ilişkilendirerek anlatıyorlardı. "Kent merkezinde her şey var ama çok pahalı" diyen çocukların oranı % 89, 9'dur.

Merkezde geçirdikleri zaman içinde çocukların ilgisini en çok mağazalarda satılan şeyler ve çevrede gördükleri arabaların çektiğini gözledik. Çocuklar, markaları, araba modellerini ve fiyatları yakından takip ediyorlardı. Aynı zamanda bu şeyleri kullanan, tüketen insanları da izliyorlardı. Çocukların % 86,5'i "kent merkezinde vitrinlere bakar, vitrindekileri alacak param olmadığı için üzülürüm"; % 81,1'i, "kent merkezinde pahalı arabalara binmiş zenginleri görünce (öfke) hınç duyarım" demiştir.

17 Çocukların karşı ufuklarla, tüketim aracılığıyla bütünleşme çabalarına ilişkin gözlemlerimiz, Şenyapılı'nın gecekondulu nüfusun kent yaşamına en yoğun tüketim alanında katıldığı yolundaki tespitiyle de örtüşmektedir. Şenyapılı Ankara'da gecekondulu nüfus üzerine gerçekleştirdiği çalışmasında, gecekondu nüfusunun kent yaşamına en yoğun tüketim alanında katıldığını, bu kesimin kent ekonomisindeki tüketici işlevinin (üretici-hizmet yaratıcı işlevlerin yanı sıra) kentsel bütünleşme bağlamında düşünülmesi gerektiğini vurgular. Görüşme yaptığımız çocukların yarıdan fazlasının gecekonduda oturduğunu göz önüne alarak, Şenyapılı'nın "tüketerek kentle bütünleşme" tespitinin bizim konumuz açısından da önem taşıdığını söyleyebiliriz. Tansı ŞENYAPILI, Gecekonduların Ekonomik Profili, Kentsel Bütünleşme içinde, s. 112.

Tablo- 25 Kent Merkezindeki İmkânlara Erişilebilirlik Durumu ve Çocuğun Algısı (kent merkezinde vitrinlere bakar, vitrindekileri alacak param olmadığı için üzülürüm önermesinin sonuçları)

		Frekans	Yüzde
Geçerli	Evet	128	86,5
	Hayır	20	13,5
	Toplam	148	100,0

Tablo- 26 Kent Merkezindeki İmkânlara ve Bu imkânlara Sahip İnsanlara İlişkin Algı (Kent merkezindeki pahalı arabalara binmiş zenginleri görünce (öfke) hınç duyarım önermesinin sonuçları)

		Frekans	Yüzde
Geçerli	Evet	120	81,1
	Hayır	28	18,9
	Toplam	148	100,0

Çocuklar, çok renkli ve hareketli buldukları bu dünyada zaman zaman kendilerini kötü hissettiklerini söylemektedirler. % 63,5 oranındaki çocuk, kendini kötü hissedip eve dönmek istediği zamanların olduğunu söylerken, çocukların % 73' ü, kent merkezindeki insanların onlara küçümseyerek baktığını düşünmektedir.

Tablo- 27 Kent Merkezi ve Yaşanılan Yer Farklılaşmasına İlişkin Algı (Kent Merkezinde Bazen Kendimi Kötü Hisseder Eve Dönmek İsterim önermesinin sonuçları)

		Frekans	Yüzde
Geçerli	Evet	94	63,5
	Hayır	54	36,5
	Toplam	148	100,0

Tablo- 28 Kent Merkezindeki İnsanlar ve Biz Algısı (Kent Merkezindeki İnsanlar Bize Küçümseyerek Bakarlar önermesinin sonuçları)

		Frekans	Yüzde
Geçerli	Evet	108	73,0
	Hayır	40	27,0
	Toplam	148	100,0

Çocukların kent merkezinde gördükleri yaşam biçimiyle özdeşleşme ve buralardaki varolma çabalarının, yarılmayı pekiştirdiğini gösteren bu verilere, çocukların merkezdeki insanlara ilişkin bakışlarını ortaya koyan bir veriyi ekleyebiliriz. "Kent merkezindeki insanların paraları var ama insanlıkları yok" diyen çocukların oranının % 91, 2 gibi oldukça yüksek bir rakam olduğunu görüyoruz.

Tablo- 29 Kent Merkezindeki İnsanlara İlişkin Algı

		Frekans	Yüzde
Geçerli	Evet	135	91,2
	Hayır	13	8,8
	Toplam	148	100,0

Çocukların, özdeşleşmeye çalıştıkları ve sürekli temas halinde oldukları bu dünyada hissettikleri dışlanma ve anomi, algılarındaki biz ve onlar kutuplaşmasını belirginleştirdiği kanaatindeyiz. İki dünya arasında olma durumunu, çocukların kendi yaşadıkları ortamın referansıyla konuşurken, "merkez"deki yaşam ve tüketim biçimine ilişkin kodları kullanmalarından anlıyoruz. Cezaevlerinde kalan çocukların bir çoğunun yazdıkları şiirlerin, bu tür referanslar ve "ithal" kodlarla örülü olduğunu görüyoruz. Bu şiirlerin hemen hepsi, "biz ve onlar" kutuplaşmasının örnekleri olarak okunabilecek bağlamdadır. Elazığ Cezaevindeki çocuklardan birinin yazdığı bu şiirde olduğu gibi:

"Ey sosyetenin güzel ve asil kızı,
Artık sus bir de beni dinle,
Bir de beni dinle ki, bir daha benim gibilerin kalbini çalmayasın.
Evet kızım, şu an sokaklarda elleri cebinde
Yeryüzüne dargın, hali perişan işte o serseri benim.
Evet kızım, sen hayatını okul ve barlarda,
Bense sokaklarda ve cezaevlerinde geçirdim.
Senin defterini öğretmenler, benimkini ise savcılar imzaladı hep.
Senin ömrün boyunca kullanabileceğin bir kalemin
Benimse ustaca sallayabileceğim bir bıçağım oldu hep.
Evet kızım, serseri senin içtiğini içmez, giydiğini giyemez.
O yüzden sen liseli ben serseri.
Evet kızım, biz sosyetenin süslü basamaklarına çıkamasak da,
Son model arabalara binemesek de,
sarışın, esmer kızlarla gezemesek de,

Alemde ismimiz, cezaevinde resmimiz, her kahvede bir masamız,
Her karakolda sabıkamız vardır."

Bu şiirde "biz ve onlar" kutuplaşması ile karşı ufuklara özlem duygusunun bir arada olması açıkça hissedilmektedir. Okul-bar-öğretmen-kalem-son model arabalar karşı kutupta yer alırken, sokak-cezaevi-savcı-bıçak-kahvede masa gibi kodlar bu tarafın dünyasını tanımlamaktadır.[17] Özellikle, tüketim biçimiyle kutupları tanımlamayı, "serseri senin içtiğini içmez, giydiğini giyemez. O yüzden sen liseli ben serseri" sözlerinde görebiliriz. Kendilerini özlem duydukları dünyadan ayrı ve o dünyanın dışında görmelerine neden olan farklılaşma, aslında çocukların daha iyi bir hayatı tanımladıkları bağlamlardan en önemlisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Daha önce de değindiğimiz gibi mekânsal yarılmanın algı dünyasındaki sonuçları, kişinin kentsel mekândaki konumu ile ilişkilidir. Nitekim çocukların daha iyi bir hayat algılarının kendi konumsallıklarının bir sonucu olduğunu, karşı ufukları yoksulluğun olmamasına bağlayarak, betimlemelerinden anlıyoruz.

Elmadağ 33:

"Okuldan çıkışta bir işim olsa. Ama insanların pis muamelesi yapmadığı bir iş. Cebimde her gün üç-dört milyon olsa.İşten eve, evden işe gider gelirim. Yeter bana. Evde borç olmasa,ekmek, tüp olsa, kömür olsa. Hep evde otururum."

Burada çocuk, daha iyi bir hayatı, temel ihtiyaçların karşılandığı, en azından buna yetecek kadar gelirin eve girdiği bir hayat olarak düşünmektedir. Hayal ettiği gibi temel ihtiyaçların karşılandığı ve birilerine borçlanılmadığı durumda, çocuğun evde oturacağını söylemesi, yukarıda değindiğimiz 'iki dünya arasında gidip gelme' bağlamı açısından anlamlıdır. Çocukların kendi yoksullukları hakkında doğrudan konuşmayıp, karşı ufukları ve daha iyi hayatı betimlerken, çevrelerindeki yoksulluğu tüm çıplaklığıyla anlatmaları da dikkat çekmektedir. Bu nedenle, çocukların yaşadıkları ve tanık oldukları yoksulluk hakkındaki açıklamalarımızı, bu bağlamda yapacağız.

B- "BİZİM ORADA KARNIN DOYUYORSA ZENGİNSİN": YOKSULLUĞUN MEKANSAL YOĞUNLAŞMASI

Çocukların yaşadıkları ortamdaki yoksulluğu genellikle, "aç ve sokakta kalmak", "karnı doymamak", "kalacak yeri olmamak" gibi ifadelerle tanımladıklarını görüyoruz.

17 Kodların simetrik kullanılması dikkat çekicidir. Şiirde, "okul- sokak, bar- cezaevi, öğretmen-savcı, kalem-bıçak, son model araba-kahvede masa" ikililerinin birbirlerinin karşılığı olarak kullanılması da bu açıdan anlamlıdır.

Elmadağ 3:

"Bizim mahallenin yarısından fazlasının kalacak yeri yok, sokakta. Hep açlık, hep sefalet. Bizim orada karnın doyuyorsa zenginsin." Çocuklar, çevrelerinde tanık oldukları yoksulluğu aktarırken, yoksulluğun derinliği ve yaygınlığını özellikle vurgulamaktadırlar:

Elmadağ 31:

"İskitlerin tamamı kağıt toplar. Kağıt toplayanın iki gün karnı doyar kalanında aç gezer. Bizim oranın insanı alışık açlığa"

Alıntı yaptığımız sözlerde görüldüğü üzere, görüşme yaptığımız çocukların büyük bir kısmı yaşadıkları milyöyü anlatırken, literatürde "yaşamda kalabilmek için gerekli mal ve hizmetlere olan ihtiyaçların karşılanmaması durumu" olarak tanımlanan mutlak yoksulluk türüne yakın bir durumu tarif etmektedirler.[17] Ancak çocukların yaşadıkları ortamdan aktardıkları yoksulluk hallerinin mutlak yoksulluk tanımının sınırlı kapsamıyla değerlendirilemeyeceği kanaatindeyiz. Bu noktada literatürdeki yoksulluk tanımlarına ilişkin tartışmalara kısaca değineceğiz. Yoksulluk araştırmalarında yakın bir tarihe kadar etkili olan iktisat ağırlıklı yaklaşım, daha kolay nicelleştirilebilmesi nedeniyle, parasal gelir ve tüketim harcamaları parametrelerine göre yoksulluğu tanımladığında, sadece gıda harcamalarının maliyetinin esas alındığı dar anlamda mutlak yoksulluk ve gıda yanında giyinme, barınma, ısınma gibi harcamaların maliyetinin de göz önüne alındığı geniş anlamda mutlak yoksulluktan söz etmektedir.[18] Dünya Bankası'nın 1990 yılı kalkınma raporunda, minimum kalori miktarı belirleyerek, günlük geliri bunu almaya yetmeyen insanları mutlak yoksul olarak tanımladığını görüyoruz.[19]

Tanımından da anlaşıldığı gibi mutlak yoksulluk, yoksulluğun yüzlerinden sadece biridir. Yoksulluğa ilişkin statik bir resim vermekte; bu nedenle yoksulluğun başka kategorilerini perdelemektedir. Nitekim, Dünya Bankasının önerisiyle ölçüldüğünde, kalkınmış ülkelerde neredeyse

17 Y.K. ALLAGH' dan naklen Fikret ŞENSES, Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk, Kavramlar, Nedenler, Politikalar ve Temel Eğilimler, 4. Baskı, İstanbul, 2006, s. 63; Ahmet İNSEL, İki Yoksulluk Tanımı ve Bir Öneri, Toplum ve Bilim, S. 89, Yaz 2001, s. 64.

18 Hüseyin GÜL, Cem ERGUN, Mutlak Yoksulluk ve Nedenleri: Ankara Örneği, Yoksulluk, C. 1, Ed.: Ahmet Emre BİLGİLİ, İbrahim ALTAN, İstanbul, 2003, s. 390.

19 Ahmet İnsel, Dünya Bankasının 1 dolar olarak belirlediği günlük gelirin, satın alma paritesiyle 1 dolar olduğuna dikkat çekmekte, Amerika'da 1 doların satın alma gücü ile Türkiye'de 1 doların satın alma gücü arasındaki farkı vurgulamaktadır. Ahmet İNSEL, Yoksulluk, Dışlanma ve STK'lar, Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları, Ed.: Arzu Karamani, No. 6, 2005, İstanbul, s. 6. Dünya Bankası ile Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından 2004 yılında hazırlanan raporda satın alma gücü paritesine göre günlük kişi başına düşen gelirin Türkiye için, 1 , 2.15 ve 4.30 Dolar olarak belirlendiğini görüyoruz. Devlet İstatistik Enstitüsü'nün, *" Yoksulluk Çalışması"* adlı haber bülteni ile 14 Nisan 2004 tarihinde kamuoyuna duyurulmuştur.

hiç yoksul kalmamakta, diğer ülkelerde ise, ülke koşulları içindeki göreli yoksulluk, gelir dağıtımındaki adaletsizlik gibi bir çok olguyu meşrulaştırıcı bir işlev görmektedir. Örneğin çocuğun, "iki gün karnı doyar, kalanında aç gezer" sözleriyle tarif ettiği yoksulluk halinin, açlık sınırı olarak adlandırılan dar anlamda mutlak yoksulluk tanımına girmemesi olasıdır; ya da gelirinin büyük kısmını alkol, sigara gibi mallara harcayan erkeklerin, hanehalkının ihtiyaçlarına ne kadar para ayırdığı gibi durumlar mutlak yoksulluk tanımının kapsamı dışındadır. Farklı kategorileri ve "halleri" bulunmasının yanı sıra yapısal olarak yoksulluk, nicelleştirmeye pek de elverişli olmayan dışlanma, çaresizlik, umutsuzluk, marjinalleşme, yardıma bağımlı olmaktan utanmak gibi bir çok unsurla yakından ilişkilidir. Örneğin çocukların yaşadıkları yerlerde yardımla geçinmek çok yaygındır:

Elmadağ 33

"Bizim orada dört tane ekmek için millet birbirini vuruyor. Adam yaralıyorlar, belediyenin dağıttığı erzak için. Herkes birbirini yiyecek açlıktan. 1 saat sırada bekliyorsun; dört ekmek veriyor günde. 10 tane vermiyor ki! O rezillik, kalabalık... Ekmek yemem daha iyi. Belediye aydan aya erzak dağıtıyor zaten."

Çocuğun, yardıma bağımlı yaşamayı kanıksadığını, ekmek dağıtımı sırasındaki kalabalık ve düzensizlikten şikayet ettiğini düşünebiliriz; ancak ekmek almak için sokaktaki ekmek büfesinin önünde sıraya girildiğini, belediyenin erzak dağıtımında ise evrak gösterilerek yardımın belediyeden alındığını belirtelim. Yukarıdaki sözleri, çocuğun yardım alırken görülmek ve başkalarını görmekten utanç hissettiği şeklinde anlayabiliriz. Çocuk yardım alırken reva görülen muamele kadar, başkalarını o halde (rezillik, kalabalık) görmek zorunda kalmaktan da yakınmaktadır. Yardıma muhtaç olmak kadar, herkesin birbirini açlıktan yediğine tanık olmak da çocuğun sözlerinde ön plana çıkmaktadır. Çocuklar için, yoksulluk kadar yardıma bağımlılığın da tanıdık olduğunu görüyoruz:

Elazığ Kapalı 16:

"Çevremde durumu olmayanlar var hep. Aşevinden yiyorlar hep. Çocuklar sabah okula gidiyor, öğleden sonra alüminyum doğramacıda çalışıyor. Gecenin yarısına kadar. Yine de karınları doymuyor."

Çocukların yardımla yaşamak konusundaki tanıklıkları, çocukların yaşadığı çevredeki yoksulluğun derinliğini gösteren bir durumdur ve "yoksulluk, mekansal olarak yoğunlaştıkça derinleşir ve niteliksel bir boyut kazanır"

görüşünü doğrulamaktadır.[17] Çocuğun sözlerinde, çalıştığı halde karnı doymayan ve yardım alan insanların yaşamına tanık olması ön plana çıkmaktadır. Yardıma bağımlı yaşamanın yaygınlığı kadar boyutlarını da çocuklar anlatmaktadır:

Elmadağ 43:

"Bizim mahallede hep fakir, hep devlet yardımı. Kömür yardım, ekmek yardım, erzak yardım....

Burada örnek olarak sunduğumuz sözler, çocukların hemen hepsinin benzer bağlamda söylediklerinden sadece birkaçıdır. Çocukların yaşadıkları çevrede onlarla birlikte zaman geçirdiğimiz sırada yoksulluğun yaygınlığı ve boyutlarını gözlemleme imkânı da bulduk. Nitekim çoğu yerde, çocukların sözlerinde ifadesini bulan, yiyeceğin yanı sıra yakacak ve giyecek gibi temel ihtiyaçların da ancak yardımla karşılanabildiği, derin ve kronik bir yoksullukla karşılaştık. Özellikle kent merkezinden fazla uzak olmayan çöküntü alanlarında yaşayan insanların, (Ankara Kalesi çevresi, Ulucanlar, Bentderesi, Hıdırlıktepe gibi) "temel kaynaklardan, eğitimden ve taleplerini dile getirmek için gerekli sosyal örgütlenmelerden yoksun" olduklarını ve bu mahallelerde yoksulluğun bir nesilden diğerine taşınan bir kategori olduğunu gözledik.[18] Çocukların bu tür yoksulluğun derinliğini, diğer yoksulluk kategorileriyle karşılaştırarak ifade ettiklerini görüyoruz:

Elmadağ 16:

"Bizimkisi Hıdırlıktepe, en kötüsü. İsmet Paşa' dan da kötü. En alttayız. Hep ekmek karnesi...., yeşil kart..., belediye yardım ediyor herkese."

Çocuğun yaşanan yoksulluğu tanımlayabilmek için bir karşılaştırma yaptığını görüyoruz. Çocuklardan bazıları çevrelerindeki yoksulluğu anlatırken yaptıkları karşılaştırmalarda, kendilerinden daha yoksul olanları örnek vererek kendilerinin yoksulluklarını derecelendirmektedir:

Elmadağ 48:

"Benden daha zavallısı var her yerde. Hep sokak, hep açlık, kimsesizlik. Herkes aç."

Yoksulluğun derinliği ve derecesinin tespit edilmesindeki gibi, yoksulluğun herhangi bir biçiminden söz ederken de karşılaştırma yapmak kaçınılmazdır.[19] Nitekim özellikle "Az Gelişmiş Ülkeler"deki yoksulluk

17 Alev ÖZKAZANÇ, Modernliğin Çözülmesi, Toplumsal Dışlanma ve Suç, III. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildirileri 2000, s. 27.

18 Şenses, "taleplerini dile getirmek için gerekli sosyal örgütlenmelerden, temel kaynaklardan ve eğitimden yoksun ve yoksulukları bir nesilden diğerine taşınan" yoksulları kronik yoksulluk kategorisinde değerlendirmektedir. ŞENSES, Küreselleşmenin Öteki..., s. 138.

19 Bu konuda Marx'ın Ücretli Emek ve Sermaye isimli eserinde verdiği bir örneği hatırlayalım. Marx evinde mutlu yaşayan bir insanın evinin yanına saray yapılmasıyla ortaya çıkan durumu aktarmaktadır.

üzerine yapılan tartışmalarda yoksulluğun mutlak değil göreli bir kavram olduğu vurgulanmaktadır. Göreli yoksulluk, "bir kişinin veya grubun yaşam düzeyinin kendisinden daha yüksek gelire sahip bir referans grubunun geliriyle karşılaştırması sonucunda ortaya çıkan bir olgu" olarak tanımlandığı gibi, "maddi kaynakların, toplumda adet haline gelmiş veya en azından özendirilen ve onaylanan normal etkinliklere katılımın ve konfora ve yaşam koşullarına sahip olmanın olanaksız veya son derece kısıtlı hale gelecek kadar yetersiz kalması" şeklinde de tanımlanmaktadır.[17]

Milyödeki kronik yoksulluğu tarif eden çocukların büyük kısmının aynı resmin içinde bu yoksulluğu yaşadığını söyleyebiliriz.[18] Ancak milyöde yaşanan yoksulluğun derinliği, yukarıda verdiğimiz örneklerdeki gibi göreli olarak değişmektedir. Örneğin "ailenin aylık geliri ne seviyede" sorusuna "normal" diye yanıt veren bir çok çocuk "ailenin aylık geliri ne kadar" şeklindeki bir sonraki soruyu "300 Ytl'den az" diyerek yanıtlamıştır.[19] Aynı zamanda bir çok çocuk ailesinin gelirini "kötü", "çok kötü" olarak değerlendirmiş ve aylık gelirin 300 Ytl'den az olduğunu söylemiştir. Aynı miktarda aylık gelirin haneye girmesine rağmen çocukların bunu normal, kötü ve çok kötü olarak değerlendirdiğini görüyoruz. Çocuklara "neden normal dedin, kötü veya çok kötü demedin" diye soru yönelttiğimizde çocuklar yaşadıkları çevrede tanık oldukları yoksulluk hallerinden örneklerle karşılaştırmalar yaparak yanıt verdiler. Çocukların haneye giren aylık gelire ilişkin yanıtlarını sayısallaştırırsak, karşımıza şöyle bir tablo çıkıyor:

Tablo- 30 Ailenin Aylık Toplam Geliri (Miktar)

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	300 YTL'den az	86	58,1	58,1	58,1
	300-500 arası	34	23,0	23,0	81,1
	500-700 arası	15	10,1	10,1	91,2
	700 ve üzeri	13	8,8	8,8	100,0
	Toplam	148	100,0	100,0	

Evin yanına saray yapılması sonucunda, o evin kulübeye dönüşeceğini ve kulübe büyütülse de saray aynı hızla büyüdüğü takdirde kulübede yaşayan insanın yoksun ve hoşnutsuz kalacağını söylemektedir. Karl MARX, Ücretli Emek ve Sermaye, Marx-Engels Seçme Yapıtlar C. 1, İstanbul, 1976, s. 32.

17 P. Streeten ve E. Oyen'den naklen ŞENSES, Küreselleşmenin Öteki..., s. 91.

18 Cezaevi ve Islahevlerinde görüştüğümüz çocukların çoğunun yaşam ortamlarını gözleme imkanı bulamadık. Ancak bu çocukların, birbirlerinin kıyafetlerini giymesi (bir koğuşta kalan 10 çocuğun, aynı montu giyerek görüşme odasına gelmesi gibi), boncuk işi yaparak sigara parası çıkarmaya çalışması, ailelerinin parasızlık yüzünden görüşe gelememesi, gibi gözlediğimiz bir çok ayrıntı ışığında bu fikre vardık.

19 Bkz. Ek-1, Görüşme Formu, soru 23-24,

Tablo- 31 Ailenin Aylık Toplam Geliri (seviye)

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	çok iyi	1	,7	,7	,7
	İyi	7	4,7	4,7	5,4
	Normal	58	39,2	39,2	44,6
	Kötü	34	23,0	23,0	67,6
	çok kötü	48	32,4	32,4	100,0
	Toplam	148	100,0	100,0	

Tablolarda görüldüğü gibi çocukların %58, 1'i ailesinin aylık gelirinin 300 Ytl'den az olduğunu söylemekte; % 39,2' si ise ailesinin gelirini normal bulmaktadır. Bu tablolar haneye giren aylık gelir hakkında fikir vermektedir; ancak görüşme yaptığımız çocukların ailelerinde yoksulluğun nasıl yaşandığına ilişkin bilgileri, aile üyelerinin iş ve çalışma durumu hakkındaki verilerden öğreniyoruz.

Tablo- 32 Ailedeki Çalışanlar

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Baba	19	12,8	12,8	12,8
	Kendisi	9	6,1	6,1	18,9
	Ağabey-abla-kardeş	4	2,7	2,7	21,6
	Diğer	6	4,1	4,1	25,7
	Hiçkimse	18	12,2	12,2	37,8
	baba-kendisi	35	23,6	23,6	61,5
	baba-ağabey-abla-kardeş	12	8,1	8,1	69,6
	anne-kendisi	3	2,0	2,0	71,6
	anne-ağabey-abla-kardeş	1	,7	,7	72,3
	Kendisi-ağabey-abla-kardeş	21	14,2	14,2	86,5
	Kendisi-diğer	2	1,4	1,4	87,8
	baba-anne-kendisi	3	2,0	2,0	89,9
	baba-anne-ağabey-abla-kardeş	1	,7	,7	90,5
	baba-kendisi-ağabey-abla-kardeş	10	6,8	6,8	97,3
	baba-kendisi-diğer	1	,7	,7	98,0
	Kendisi-ağabey-abla-kardeş-diğer	2	1,4	1,4	99,3
	baba-anne-kendisi-ağabey-abla-kardeş	1	,7	,7	100,0
	Toplam	148	100,0	100,0	

Tabloya ilk bakışta, ailelerde genellikle birden çok kişinin çalıştığını görebiliyoruz. Sadece babası çalışanların oranı % 12,8'de kalırken; en yüksek oran % 23,6 ile kendisi ve babası çalışanların oranıdır. Çocukların % 12,2'sinin ailesinde çalışan kimse bulunmamaktadır. Görüştüğümüz çocuklar arasında sadece annenin çalıştığı aileye rastlamadık. Çocuklardan babaanne veya anneannesinin dilendiğini veya emekli maaşlarının haneye gelir olarak girdiğini söyleyenleri "diğer" (çalışıyor) olarak kodladık. Tabloda çarpıcı olan nokta, ailede çalışan üyelerin çokluğu ve genellikle abla, ağabey, kardeşler ve kendisinin geçici işlerde çalışmasıdır. Babanın meslek ve çalışma durumuyla ilgili verilerden, haneye giren gelirin ne kadar düzenli olduğuna ilişkin bilgi edinebiliriz:

Tablo- 33 Babanın İş-Meslek Durumu

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	İşsiz	29	19,6	21,2	21,2
	Emekli	6	4,1	4,4	25,5
	Memur	3	2,0	2,2	27,7
	Daimi işçi	15	10,1	10,9	38,7
	Esnaf-zanaatkar	14	9,5	10,2	48,9
	Çiftçi	10	6,8	7,3	56,2
	İşveren	1	,7	,7	56,9
	Geçici işçi	44	29,7	32,1	89,1
	İşportacı	8	5,4	5,8	94,9
	Gayrimeşru meslekler	3	2,0	2,2	97,1
	kağıt toplayıcısı	4	2,7	2,9	100,0
	Toplam	137	92,6	100,0	
Kayıp	Uygun	11	7,4		
Toplam		148	100,0		

Tabloda, babası emekli, memur, daimi işçi, esnaf-zanaatkar, çiftçi, işveren gibi düzenli bir gelir elde edenlerin oranının % 35,7 olduğunu görüyoruz. Buradan hareketle % 70'e yakın bir çoğunluğun babasının düzenli bir geliri olmadığını düşünebiliriz. Özellikle babasının işsiz olduğunu söyleyen çocukların % 21,2 gibi önemli bir oranda olması çarpıcı bir noktadır. Babanın işsiz veya geçici işçilik, işporta gibi düzenli gelir elde edilmeyen işlerde çalışıyor olması haneye giren gelirin miktarı ve düzenliliği üzerinde doğrudan etkili olmaktadır. Aile üyelerinin tamamına yakınının sosyal güvencesi olmayan geçici işlerde çalışmasını, babanın gelirinin yetersiz ve düzensiz olmasının bir sonucu olarak değerlendirebiliriz. Bu grubun, son

dönem yoksulluk araştırmalarında yoksulluğun yeni yüzlerinden biri olarak işaret edilen "çalışan yoksullar" kategorisinde yer aldığını söyleyebiliriz.[17]

Yoksullukla ilgili açıklamalarımızda her ne kadar gelir seviyesine ilişkin verilere yer versek de, görüşme yaptığımız grubun yoksulluğunun adını koymak veya derinliğini ölçmek gibi bir amacımız olmadığını belirtmeliyiz; çünkü **Ecevitler**'in de kırsal yoksulluk üzerine yaptıkları çalışmada belirttiği gibi "Yoksulluk basit bir açlık ve sefalet düzeyi değildir (...) Yoksulluk, emeğin yeniden üretiminin sağlanamadığı koşul ve eğilimlerin bir toplamıdır. Hane emeğinin getirisi, (yaşam için, ertesi gün çalışabilmek için) gerekli olan ihtiyaçları (yeniden üretimi) sağlayamıyorsa yoksulluk söz konusu demektir"[18] Yoksulluk, sadece gelir/tüketim harcamaları parametreleriyle değerlendirildiğinde statik boyutuyla tanımlanmaktadır. Oysa kişilerin yaşamlarını iyileştirecek "yapabilirliklerinin" analiz edilmesi, yoksulluğun dinamik boyutuna ışık tutmaktadır.[19] Biz de görüşme yaptığımız gruba hakim olan yoksulluğu/refahı dinamik olarak algılayabilmek için, "yapabilirlik araştırması" bağlamında çapraz karşılaştırmalar (belli başlı konularla sınırlı olarak) gerçekleştireceğiz.

Oturulan konut türü ile geliri karşılaştırdığımızda (Ek-5 Tablo-84) gelir seviyesi yükseldiğinde apartman dairesinde oturma oranının arttığını; gelir seviyesi düştükçe ise gecekonduda oturma oranının arttığını görüyoruz. ($p<0,05$) Oturulan evin kime ait olduğu ile gelir seviyesini karşılaştırdığımızda, (EK-5 Tablo-85) kiracı olanların en düşük gelir seviyesinde yoğunlaştığını, gelir seviyesi yükseldikçe kirada oturma oranı düşerken, ev sahibi olmanın oranı gelirle birlikte yükselmektedir.($p<0,05$) Oturulan evin mülkiyet durumuna ilişkin frekanslara baktığımızda, oturduğu evin mülkiyetine sahip olanların oranının % 14,3 olduğunu görüyoruz.

Tablo- 34 Oturulan Evin Mülkiyeti

		Frekans	Yüzde
Geçerli	Kira	74	50,0
	Mülk	21	14,2
	Akraba evi	52	35,1
	Toplam	147	99,3
Kayıp	-2	1	,7
Toplam		148	100,0

17 İNSEL, İki Yoksulluk..., s. 62-63.
18 ECEVİT-ECEVİT, Kırsal Yoksullukla..., s. 272-288
19IŞIK-PINARCIOĞLU, Nöbetleşe Yoksulluk..., s. 72.

Gelir seviyesi ile çocukların çalışıp çalışmadıkları arasında da anlamlı bir ilişki tespit edilmektedir. (EK-5 Tablo- 86) Şimdiye kadar para kazandıran bir işte çalıştığını söyleyen çocukların büyük çoğunluğu görüldüğü gibi en düşük seviyedeki gelir grubundadır. Çalışmadığını söyleyen çocukların en fazla, gelirin en yüksek olduğu grupta yer aldığını görüyoruz.($p<0,05$) Çalışan çocuklara ilişkin açıklamalarımızı "1-'Okula Gitmeyeyim; Para Kazanayım; Borcumuzu Ödeyelim dedim' Kentsel Yoksulluk , Geçinme Stratejileri ve Çocuk Emeği" başlığı altında yapacağız; ancak burada çocukların çalışmasının genellikle eğitimden yoksun kalınarak mümkün olduğunu, bu açıdan çocuk çalışmasına ilişkin verilerin "yapabilirlik" bağlamında önemli bir kategori olduğunu vurgulayalım.

Tablo- 35 Çalışma Deneyimi

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Evet çalıştım	133	89,9	89,9	89,9
	Hayır çalışmadım	15	10,1	10,1	100,0
	Toplam	148	100,0	100,0	

Gelir seviyesi ve gelecek beklentisini karşılaştırdığımızda, geleceğinden umutlu olmadığını söyleyen çocukların büyük bir bölümünün, %74,1'i, en düşük gelir seviyesinden olduğunu tespit ediyoruz. (Ek-5 Tablo 87) Kurumdan çıkınca ne yapacaklarına ilişkin sorumuzu "bilmiyorum" diye yanıtlayan çocukların da % 81'inin ailesinin en düşük gelir grubunda yer aldığını görüyoruz. (Ek-5 Tablo 88) Kurumdan çıkınca eve dönmek istemediğini söyleyen çocukların % 94,1'i yine ailesinin aylık geliri en düşük olanlardır.(Ek-5 Tablo 89) Kurumdan çıkınca "gayrimeşruya devam edeceğini" söyleyen çocukların ise % 74'ü yine en düşük gelir grubundandır. (Ek-5 Tablo 90)

Çocukların kime güvenip, sorunlarını kimle konuştukları ve zor durumda kaldıklarında kimden yardım istediklerine ilişkin yanıtları da gelir ile anlamlı bir ilişki sergilemektedir. En çok kime güveniyorsun sorusuna "gayrimeşrudan birilerine" şeklinde yanıtlayan çocukların 93,8'inin, ailesinin aylık gelirinin en düşük seviyede olduğunu tespit ediyoruz. (Ek-5 Tablo 91) Gelir seviyesi yükseldikçe anne-babayla sorunları konuşmak oranı arttığını; sorunlarını hiç kimseyle konuşmadığını söyleyen çocukların % 81,4'ünün en düşük seviyede gelir grubundan olduğunu belirtelim (Ek-5 Tablo 92) Çocukların kime güvendiği, sorunlarını kimle konuştuğu ve kimden yardım istediğine ilişkin veriler, çocukların kentsel yaşamda ve yoksullukla mücadelede ne kadar korunaklı olduklarını ve mücadele kapasitelerini göstermesi açısından

önemlidir. Örneğin "zor durumda kaldığımda (başım sıkıştığında) kimseden yardım istemem kendim hallederim" diyen çocukların çoğunluğu, %72,1'i, en düşük seviyede gelir grubundadır. Gelir seviyesi yükseldikçe bu şekilde yanıt veren çocukların oranının düştüğünü görüyoruz. (Ek-5 Tablo 93) Zor durumda kaldığında aile büyüklerinden yardım isterim diyen çocukların oranı, gelir seviyesi yükseldikçe artmakta; aile büyüklerinden yardım istemeyen çocukların büyük çoğunluğu da en düşük gelir grubunda yer almaktadır. (Ek-5 Tablo 94) Son dönem yoksulluk araştırmalarında, işsiz veya düzenli ve yeterli geliri olmayan babanın, evdeki otoritesinin erozyona uğradığı, geleneksel aile yapısında çatlaklar oluştuğu tespitlerine rastlıyoruz.[17] Görüşmeler sırasında çocukların "başım sıkıştığında aile büyüklerinden yardım istemem" şeklindeki yanıtlarıyla sık karşılaşınca bir çocuğa, "neden" diye sorduk. Aldığımız yanıt, "Ne yardım isteyecem, kendilerine hayrı yok. Bu zamanda kimsenin kimseye yardımı yok" oldu. Bazen de çocuklar bu soruyu yanıtlarken nedeni sorulmadan açıklama yapıyorlardı. Alkolik, kumarbaz, evdeki çalışanların parasını alan babayla ilgili hikayeler bu soru bağlamında anlatıldı. Ayrıca aile üyeleri arasındaki ilişkileri sorduğumuzda elde ettiğimiz veriler de, gelir seviyesi düştükçe aile yapısında çatlaklar oluştuğu yolundaki tespiti destekler niteliktedir. (Ek-5 Tablo 95) Tabloya baktığımızda "aile üyeleri arasındaki ilişkiler kötü" diyen çocukların tamamına yakını, % 92,2'si, en düşük seviyede gelir grubundadır. Ailede önemli kararların nasıl alındığına ilişkin veriler de bu bağlamda anlamlıdır. Geleneksel aile yapısında otoriteyi temsil eden babanın tek başına karar verdiğini söyleyen çocuklar % 49,3 oranındadır. "Kararların ortak alınmadığını, herkesin başının çaresine baktığını" söyleyen çocukların oranı olan % 25,7 ise, az sayılmayacak bir rakamdır.

Tablo- 36 Aile İçinde Karar Almaya İlişkin Pratikler

		Frekans	Yüzde
Geçerli	Ailesi olmadığı için bu soru sorulmadı	1	,7
	Baba tek başına	73	49,3
	Baba-anne birlikte	23	15,5
	Aile üyeleri birlikte	13	8,8
	Kararlar ortak alınmaz	38	25,7
	Toplam	148	100,0

Kararlar ortak alınmaz diyen çocukların %78,9'unun en düşük gelir grubunda yer alması da dikkat çekmektedir. (Ek-5 Tablo 96) Aile yapısındaki

17 Sencer Ayata'nın Türkiye Sosyal Ekonomik, Siyasal Araştırmalar Vakfı'nın Temmuz 2002'de düzenlediği sempozyumda sunduğu "Türkiye'de Yoksulluk Araştırması"nın sonuçlarını aktaran yazılar için bkz.: Meral TAMER, "Prof. Ayata'nın Yoksulluk Araştırması", 6 Temmuz 2002, "Prof. Ayata: Aile İçi Çoktan Patladı", 7 Temmuz 2002, Milliyet.

dönüşümleri, babanın evde bulunma durumuna ilişkin veriler de ortaya koymaktadır. Babası ara sıra evde bulunan ve hiç bulunmayan çocukların oranı hayli yüksektir.

Tablo- 37 Babanın evdeki varlığı, konumu

(Baban evde ne kadar bulunur sorusuna alınan yanıtlar)

		Frekans	Yüzde
Geçerli	Her zaman	5	3,4
	Genellikle	18	12,2
	Ara sıra	72	48,6
	Hiç bulunmaz	51	34,5
	Toplam	146	98,6
Kayıp	Uygun değil	2	1,4
Toplam		148	100,0

Aile yapısı ve ilişkileri konusunda çocuklara yönelttiğimiz bir diğer soru da anne ve babanın ilişkileriyle ilgilidir. Anne ve babasının her zaman ve genellikle kavga ettiğini söyleyen çocukların oranı aşağıdaki tabloda görüldüğü üzere hayli yüksektir. Anne ve babasının genellikle kavga ettiğini söyleyen çocukların %72,'si, "her zaman kavga ederler" diyen çocukların da % 85,4'ü en düşük gelir grubunda yer almaktadır. (Ek-5 Tablo 97)

Tablo- 38 Anne Ve Baba Arasındaki İlişkiler

		Frekans	Yüzde
Geçerli	Hiç kavga etmezler	18	12,2
	Ara sıra tartışırlar	43	29,1
	Genellikle kavga ederler	25	16,9
	Her zaman kavga ederler	41	27,7
	Toplam	127	85,8
Kayıp	Anne babasını bir arada görmediği için soru sorulmadı	21	14,2
Toplam		148	100,0

Aile yapısı ve ilişkileri hakkındaki verilerin gelirle karşılaştırmasından elde ettiğimiz oranlar, 'yeni yoksulluğun' geleneksel aile yapısındaki dengeleri değiştirdiğini düşündürmektedir. Ayrıca genel olarak çapraz karşılaştırmaların da açıkça ortaya koyduğu gibi görüşme yaptığımız grubun yaşamı yeniden üretmek ve dönüştürmek imkânı ve "yapabilirlik" kapasitesi oldukça düşük çıkmakta; bu anlamda yoksulluğa, yoksunluklar ve umutsuzluk eşlik etmektedir.

Yaşam için/yaşamı yeniden üretebilmek için "yapabilirlik"[17] yeteneğini esas aldığımızda iki tür yoksulluktan sözedebiliriz: "Yapabilirlik" yeteneğinden kısmen veya tamamen yoksun olanlar. Yaşamı yeniden üretebilmek için sahip oldukları sınırlı imkânlarla, yoksulluğun sınırında da olsa hayata tutunan kent yoksullarını birinci grupta sayabiliriz. Bu grubun "ekmek kavgası"nın içinde yer almasına neden olan şeyin sınırlı da olsa bu "yapabilirlik kabiliyeti" olduğunu vurgulayan **Işık** ve **Pınarcıoğlu**, daha önce de değindiğimiz gibi, bireylerin 'yapabilirliklerinin', gelecekteki fırsatlara ulaşabilme yeteneklerinin cemaat içinde oluşan 'kolektif verimlilik' sayesinde geliştirebilme kapasitesi"ni dönüştürebilme kapasitesi olarak adlandırmaktadır.[18] Yoksulluk araştırmalarında "geçinme" veya "geçim stratejileri", "yoksullukla mücadele yöntemleri" gibi ifadelerin de aynı anlamda kullanıldığını görüyoruz.[19] Bu stratejilere/mücadele yöntemlerine veya kapasitesine sahip gruplar, belli oranda yukarı doğru hareketlilik gösteren dinamik ve motivasyonu yüksek bir kesimdir; oysa yaşamı yeniden üretmek için "yapabilirlik" yeteneğinden tamamen yoksun gruplarda yoksulluk kronikleşmiş ve ümitsizlik hakim olmuştur. Bu ikinci tür yoksullukta kişiler, yoksullukla baş etme silahlarından yoksun oldukları için dönüştürme sürecinin dışındadırlar ve kente tutunma stratejileri geliştirememişlerdir. Bu tür yoksulluk, sistem dışına atılmışlık, marjinalleşmiş olmak, en altta olmak gibi kavramlarla ifade edilmektedir. Biz bu iki kategoriyi, çocuk suçluluğu konusuyla ilişkili olarak iki bağlamda inceleyeceğiz. İlk olarak kentte geçinme stratejilerinden biri olarak çocuk emeği bağlamında verilerimizi yorumlayacağız. Ardından, en alttakiler ve suç ilişkisini toplumsal algıdaki "tehlikeli sınıflar" kavramlaştırması ışığında irdeleyeceğiz.

---

17 "Yaşamı yeniden üretebilmek için yapabilirlik" kavramının içeriği ve sınırlarını belirlerken, Hannah Arendt'in İnsanlık Durumu'nda önerdiği anlamıyla Vita Activa teriminden yararlanabiliriz. Arendt, Vita Activa terimiyle, üç temel insan etkinliğini, emek, iş ve eylemi ifade ettiğini söylemektedir. "Emek; büyümesi, metabolizması ve mukadder çöküşü, yaşam süreci içerisinde emek yoluyla aynı anda üretilen ve beslenen hayati zorluklara bağlı, insan bedeninin biyolojik (yaşam) sürecine karşılık gelen bir etkinliktir. İnsanın emek harcama/çalışma durumu hayatın kendisidir. İş; insani varoluşun, türün sürekli yinelenegelen hayat döngüsüne takılmamış, ölümlülüğü bu döngüyle telafi edilemeyen doğa dışı oluşuna karşılık gelen bir etkinliktir. İş, doğal çevrenin tümünden tamamen farklı, "yapay" bir şeyler dünyası oluşturur. Her bireysel hayat, bu dünyanın sınırları içinde kaimdir; oysa bu dünyanın kendisi bütün bu sınırların aşılması ve geride bırakılması anlamını taşır. İnsanın iş durumu dünyasallıktır. Şeylerin ve maddenin aracılığı olmadan, doğrudan insanlar arasında geçen yegane etkinlik olan eylem, insanın çoğulluk durumuna, yeryüzünde insanın değil insanların yaşadıkları ve bu dünyadan oldukları gerçeğine karşılık gelir. İnsanlık durumunun bütün bu saydığımız yanları siyaset ile belli ölçülerde rabıtalı olmakla birlikte, bütün siyasi hayatın koşulunu özellikle bu çoğulluk durumu oluşturmaktadır-sadece *conditio sine qua non* (olmazsa olmaz) değil, ama *conditio per quam*(onu olanaklı kılan ya da ancak onunla olanaklı olduğu koşul)." Hannah ARENDT, İnsanlık Durumu, Seçme Eserler 1, Çev.: Bahadır Sina Şener, İstanbul, 2000, s. 36- 41.

18 IŞIK-PINARCIOĞLU, Nöbetleşe Yoksulluk, s. 39,76.

19 ŞENSES, Küreselleşmenin Öteki..., s. 76; Orta Doğu Teknik Üniversitesi Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Ana Bilim Dalı 1999 yılı Stüdyo Çalışması, Kentsel Yoksulluk ve Geçinme Stratejileri Ankara Örneği, Ankara, 1999, s. 6-23.

1- "Okula Gitmeyeyim, Para Kazanayım, Borcumuzu Ödeyelim, dedim" Kentsel Yoksulluk , Geçinme Stratejileri ve Çocuk Emeği

Yaşamı yeniden üretmek için "yapabilirlik kapasitesine" sınırlı olarak sahip olan yoksullar, yaşamlarını sürdürme mücadelesinde farklı stratejiler geliştirmişlerdir. Özellikle kent yoksullarının, kentte yaşama tutunabilmek için hanehalkı düzeyinde bazı önlemler aldıklarını ve yeni yöntemler bulduklarını görüyoruz. Yoksulluk araştırmalarında, harcamaların kısılmasından hane yapısının değişimine kadar bir dizi önlemden, enformel yöntemlerden, etnik kökene dayalı ağlar ve cemaat dayanışmasından oluşan yeni stratejiler aracılığıyla, yoksullukla baş etmeye çalışan bir kesimden söz edildiğini görüyoruz.[17] Yoksul hane halklarının yoksulluk karşısında verdikleri ilk tepkinin içe dönük olduğunu söyleyebiliriz. Bu bağlamda harcamaların kısılmasını, geçimlik etkinliklere yönelimi ve hane büyüklüğünü ve bileşimini değiştirmeyi örnek verebiliriz.

Bunlar arasında konumuz açısından önem taşıyan değişim, hanehalkı bileşiminin yakın akrabaların katılımıyla değişmesi ve hane yapısının dönüşümüdür. Türkiye'deki yoksulluk araştırmalarında da, kente tutunma mücadelesi veren yoksulların yaşadıkları mekânlarda akraba ve hemşehri kümelenmesi olgusunun tespit edildiğini görüyoruz.[18] "Gelirin toplandığı birim olarak hanenin (mecazi anlamda aynı kaptan yemek)", kapitalist dünya ekonomisi zamanla evrildikçe değişim geçirdiği bir gerçektir.[19] Ücret düzeylerinin çok düşük olduğu yerlerde, kolektif yeniden üretimi sağlamak için gerekli gelir düzeyine ulaşamayan haneler, hayatta kalabilmek için sınırlarını genişletme yoluna gitmektedir.

Saha uygulamasında biz de, yakın akrabaların aynı mekânı paylaşarak harcamaları kısmayı ve haneye giren geliri artırmayı denediklerini gözledik. Aynı mahallede, birbirlerine yakın evlerde oturan akrabalar, gıda harcamalarını birleştirerek "tek tencere kaynatma" yöntemini izliyorlardı. Ayrıca ortaklaşa iş yapıyor, ortak bir bütçeden harcama yapıyorlardı. Görüşme yaptığımız çocuklara yakın akrabalarının nerede yaşadığını sorduğumuzda bu gözlemimizi teyit eden sonuçlara ulaştık.

17 ŞENSES, Küreselleşmenin Öteki..., s. 246-253; IŞIK-PINARCIOĞLU, Nöbetleşe Yoksulluk..., s. 73-83; Sevil ATAUZ, Kent Yoksulu Aileler ve Çocukları, III. Aile Şurası Tebliğleri içinde, s. 435-445; Emine ÖZMETE, Ailede Değişen Değerler ve Yaşam Kalitesi, III. Aile Şurası Tebliğleri içinde, s. 240-261.

18 Sencer AYATA, Toplumsal Çevre Olarak Gecekondu ve Apartman, Toplum ve Bilim, S. 46/47, Güz 1989, s. 101-102.

19 Etienne BALIBAR, Immanuel WALLERSTEIN, Irk, Ulus Sınıf Belirsiz Kimlikler, "Kapitalist Dünya Ekonomisinde Hane Yapıları ve Emek Gücü Oluşumu, Çev.: Nazlı Ökten, Üçüncü Baskı, 2000, s.134-141.

Tablo- 39 Ailedeki Yakın Akrabaların Mekansal Konumu ve İlişki Yoğunluğu

		Frekans	Yüzde
Geçerli	Aynı şehirde	9	6,1
	Aynı mahallede	108	73,0
	Memlekette	25	16,9
	Bilmiyorum	6	4,1
	Toplam	148	100,0

Görüşme yaptığımız çocukların % 73'ü akrabalarıyla aynı mahallede yaşadıklarını belirtmiştir. Dede, nine, amca, dayı, hala gibi aile büyükleriyle aynı evde yaşadığını söyleyen çocukların oranı ise, % 34,5'tir.

Tablo-40 Aile Büyüklüğü

		Frekans	Yüzde
Geçerli	Evet	51	34,5
	Hayır	97	65,5
	Toplam	148	100,0

Hane büyüklüğünü ve yapısını anlayabilmek için ailedeki çocuk sayısına baktığımızda, ailelerin tamamına yakının 3 veya daha fazla çocuklu olduklarını görüyoruz. 6 ve daha fazla çocuklu ailelerin oranı ise % 40 gibi azımsanmayacak bir orandır.

Tablo-41 Ailedeki Çocuk Sayısı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	2 ve daha az	6	4,1	4,1	4,1
	3-5 arası	81	54,7	55,1	59,2
	6 ve daha fazla	60	40,5	40,8	100,0
	Toplam	147	99,3	100,0	
Kayıp	ailesini tanımıyor	1	,7		
Toplam		148	100,0		

Yoksul hanehalkının kente tutunma stratejileri bağlamında akraba ve hemşehri kümelenmesi içinde yaşaması çocukların arkadaş grubunun akraba çocuklarından oluşmasına ve dolayısıyla suça birlikte karışmalarına neden olmaktadır. Kuruma birlikte getirilen çocukların genelde akraba

olduklarını daha önce belirtmiştik. Çocukların akrabalık bağları uzak veya bulunmadığı durumlarda da hemşehrilerine de akrabam dediklerine rastladık. Aynı mahallede birbirlerine yakın evlerde oturan çocukların aileleri arasında iletişim ve dayanışmanın yüksek olduğunu gözledik.

Çocuk sayısının fazla olması, hanenin harcamalarını artırırken, diğer taraftan hane gelirini artırma potansiyelini de beraberinde getirmektedir. Nitekim, yoksul hanehalklarının yoksulluğa verdiği dışa dönük tepkilerden ilki, hanehalkı üyelerinden daha çok kişinin işgücüne katılımını sağlamak olmaktadır.[17] Bir çok ülkede kadınların ve çocukların işgücüne katılımının, ekonomik kriz ve daralma dönemlerinde yüksek düzeylere ulaştığını görüyoruz.[18] Özellikle göçle gelen yeni kentli ailelerin yoksulluğa verdiği ilk tepki, çocukların da dahil olduğu hanehalkı üyelerinin formel istihdama, bunun gerçekleşmemesi durumunda yüksek kazançlı enformel istihdama yönelmesi olmaktadır.

Yaptığımız görüşmelerde çocukların çalışmaya başlamalarının nedeninin, genelde ailenin ödenemeyen borçları veya ailede çalışacak başka kimsenin bulunmaması olduğunu gördük:

Elazığ Eğitim 6:

"Ev borcumuz çoktu zaten. Babamın vurduğu adamın akrabaları da kan parası diye sıkıştırınca, mecbur okulu bıraktım çalışmaya girdim."

Elazığ Eğitim 8:

"Evimizin borcu vardı. Okula gitmeyeyim; para kazanayım; borcumuzu ödeyelim dedim."

Elmadağ 19:

" Tahliye olduktan sonra askere gidene kadar iyi para biriktirmeliyim. Askere gittiğimde annem yalnız kalacak, daha fazla çalışmam lazım."

Gelir ile çalışmaya ilişkin veriler arasındaki anlamlı ilişki de çocukların bu sözlerini destekler niteliktedir. (Ek-5 Tablo 98) Tabloda görüldüğü üzere en düşük gelir seviyesindeki çocukların tamamına yakını, % 94,2'si, çalıştığını belirtmiştir. Gelir yükseldikçe, çalışmamış çocuk sayısı artmaktadır. Yukarıda aktardığımız gibi çocukların bazıları, okulu bırakarak çalışmaya başladıklarını, bazıları da çalışırken okulda başarısız olunca okulu bıraktıklarını belirttiler. Çalışma koşullarının çocukların eğitim sürecinden uzaklaşmalarına neden

17 ATAUZ, Kent Yoksulu...,s. 442.
18 ŞENSES, Küreselleşmenin Öteki..., s. 249.

olduğu bir gerçektir.[17] Görüşme yaptığımız çocukları, eğitim kurumlarıyla ilişkilerine göre değerlendirdiğimizde, hiçbir kuruma girmemiş çocukların % 9,5; kurum çatısı altındaki çocukların % 10,1; kurumdan kopmuş çocukların ise % 80,4 oranında olduğunu görüyoruz.

Tablo-42 Öğrenim Durumu

		Frekans	Yüzde
Geçerli	Okuma yazma bilmiyor	14	9,5
	Ilkokul terk	22	14,9
	Ilkokul mezunu	4	2,7
	Ortaokul terk	44	29,7
	Ortaokul mezunu	19	12,8
	Lise terk	30	20,3
	Ilkokul devam	1	,7
	Ortaokul devam	8	5,4
	Lise devam	6	4,1
	Toplam	148	100,0

Eğitimine devam etmediğini belirten çocukların oranının % 80 gibi büyük bir rakamda olması, birinci bölümde yer verdiğimiz kriminoloji kuramları arasında **Cohen**'in görüşlerini destekler niteliktedir. Okulda dersleri iyiyken okulu bıraktığını söyleyen çok az sayıda çocukla karşılaştık. Çocuklar okulla ilgili konuşurken, anlayamadıkları ve sevemedikleri dersler, anlayışsız öğretmenler, çete kavgaları ve uyuşturucu satıcılarının hakim olduğu okul çıkışları gibi birçok olumsuzluklardan söz etmekteydiler. Çocukların okuldan ziyade eğitim kurumuna yönelik olumsuz bakışları, **Cohen**'in, orta sınıfın ölçüm çubuğuyla değerlendirilen alt sınıf çocuklarının, başarısız olmaları ve bunun sonucunda orta sınıf değerlerini reddetmelerine ilişkin görüşlerini hatırlatmaktadır. **Cohen**, bir sosyal tabaka içinde yaşarken çocukların hepsinin orta sınıf ölçüm çubuğu ile değerlendirildiklerini[18] ve bu değerlendirmede başarılı olabilmek için gereken rekabet koşullarından, sosyalleşme kanallarından mahrum bulundukları için yaşadıkları hayal kırıklığının, onları orta sınıf değerlerini lanetlemeye ittiğini belirtmektedir. Araştırmamızın bulgularını da, **Cohen**'in okulu bırakma ile suç işleme arasında ilişki bulunduğu varsayımını doğrulayan, **Travis Hirschi, Elliot** ve **Voss**'un birinci bölümde değindiğimiz saha uygulamalarıyla aynı doğrultuda görebiliriz. Çocuklar da diğer hanehalkı

17 ATAUZ, Kent Yoksulu ..., s. 443.
18 COHEN, Delinquent Boys..., s. 84.

üyeleri gibi, formel-enformel geçişkenliğini ve yenilikleri izleyerek yeni işler ve iş alanları keşfetmektedir. Çocuklara "şimdiye kadar para kazandığın bir işte çalıştın mı, ne tür bir işti" sorularını yönelttiğimizde aldığımız yanıtlar formel-enformel geçişkenliğini vurgulamanın yanı sıra bu işlerin çeşitliliğini de gözler önüne sermektedir.

Tablo- 43 Çalışma Deneyimi

		Frekans	Yüzde
Geçerli	Evet çalıştım	133	89,9
	Hayır çalışmadım	15	10,1
	Toplam	148	100,0

Görüldüğü gibi çocukların büyük çoğunluğu, % 89,9'u, daha önce para kazandığı bir işte çalıştığını belirtmiştir. Çalışma ile cinsiyeti çapraz karşılaştırdığımızda, kızların % 40'ının, erkeklerin % 93,5'inin çalışmış olduğunu görüyoruz. Cinsiyet ile çalışma arasında anlamlı bir ilişkiyi bu tabloda tespit etmekteyiz. (Ek-5 Tablo 99) Türkiye'deki çocuk işgücünde erkeklere nazaran kızların oranı düşük olsa da, yetişkin kadın-erkek işgücü oranlarıyla karşılaştırıldığında kız çocuklarının oranının daha yüksek çıktığını Uluslararası Çalışma Örgütü ve Devlet İstatistik Enstitüsünün bulduğu rakamlardan öğreniyoruz.[17]

Çocukların yaptıkları işleri genel olarak, işporta, çıraklık ve diğer olarak gruplandırdık. "Diğer" adı altında gruplandırdığımız işler, enformel ile formel istihdamın kesişme noktalarında yaratılan yeni iş türleridir.

Tablo- 44 Çalışma Hikayesi- İş Türü

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	İşporta	9	6,1	6,8	6,8
	Çıraklık	46	31,1	34,6	41,4
	Diğer	15	10,1	11,3	52,6
	İşporta-Çıraklık	35	23,6	26,3	78,9
	İşporta-Çıraklık-diğer	17	11,5	12,8	91,7
	Çıraklık- diğer	10	6,8	7,5	99,2
	İşporta-diğer	1	,7	,8	100,0
	Toplam	133	89,9	100,0	
Kayıp	Çalışmadı	15	10,1		
Toplam		148	100,0		

Tabloda gördüğümüz gibi, çocukların çoğunluğu sadece işportacılık veya çıraklık yapmayıp, işporta, çıraklık ve diğer işleri de yapmıştır. Çıralık yapan çocuklar da birden çok ve çeşitli işyerlerine çırak olarak girip kısa

17 Aziz ÇELİK, Çocuk İşçiliğin Bitmeyen Öyküsü, Birikim, S. 192, Nisan 2005, s. 35.

sürede işten çıktıklarını ifade etmişlerdir. Örneğin hem mobilyacıda, hem kuaförde, hem de oto tamircisinde çalıştığını söyleyen çocuklar vardır. Sadece bir iş türünde örneğin garsonluk yaptığını söyleyen çocuk sayısı oldukça azdır. Çocuklar genelde önce işportada bir şeyler sattıklarını bir süre sonra ise bir yerlere çırak olarak girdiklerini söylemektedirler. İlk simit satarken inşaatta iş bulan, sonra bulaşıkçılık yapıp en sonunda gazinoda koruma olarak çalışan çocuk gibi. İlk olarak işporta satan çocukların çalışmaya başlama yaşı 6'ya[17], çıraklıkla başlayanların ise 11 yaşına kadar inmektedir.[18] Tabloda çoğunluğun çırak olarak çalışmış olduğu görülmektedir. Bu bulgu, Türkiye'deki çocuk işgücünün büyük kısmını, çırak olarak çalışan çocukların oluşturmasıyla uyumludur.[19] Çocuklar çırak olarak çalıştıkları yerde en fazla 6-7 ay çalıştıklarını sonra farklı bir işe girdiklerini söylemektedirler. Çocukların yaptıkları işlere ilişkin veriler değişik iş kollarına yayılmış geniş bir yelpazede karşımıza çıkmaktadır. İşlerin özgünlüğünü ve bir çocuğun ne kadar çok iş koluna girip çıktığını tespit edebilmek için işkollarını ve işyerlerini gruplandırıp nicelleştirmekten kaçındık. Örneğin kömür fabrikasında hamallık ile sebze halindeki hamallığı aynı grupta değerlendirmek istemedik. Kimi zaman da çocukların anlatımları işin ağırlığı, tehlikesi, çalışma saatleri ve maruz kalınan kimyasallar açısından, (örneğin mobilyacı ile marangozdaki) bazı yerlerde çalışmanın farklı olduğunu düşündürdü.[20] Ayrıca bir çocuğun birbirinden ne kadar farklı işlerde çalıştığını göstermesi açısından da çocukların çalıştıkları işleri kümülatif olarak değil ayrıntılı bir tabloda sunmayı tercih ettik.

17 TBMM (2005) Çocukları Sokağa Düşüren Nedenlerle Sokak Çocuklarının Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu'nda çocukların sokakla tanışma yaşının 5'e düştüğü ve her 7 çocuktan birinin sokak çocuğu olma riski ile karşı karşıya olduğu belirtilmektedir.
<http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/sokak_cocuklari_kom/ raporlar.htm

18 Şahinkesen, Ankara, Denizli, Eskişehir, İzmir, Kayseri, Konya ve Tekirdağ'da yürüttüğü çalışmada çıraklığa başlama yaşını 11 olarak tespit etmiştir. Ali ŞAHİNKESEN, Küçük İşletmelerde Çıraklık Eğitimi Kanununa Göre Çalışan Çocuklar, Çocuk İstismarı ve İhmali içinde, Ed.: Esin Konanç, İpek Gürkaynak, Ayten Egemen, Ankara, 1999, s. 51-55.

19 Meral TEKİN, Çırak Olarak Çalışan Çocuklar Üzerinde Yapılan Bir Araştırma, Çocuk İstismarı ve İhmali içinde, s. 45.

20 Mobilyacıda çalışan çocukların çoğu boya işinde çalıştıklarını ve ağır kimyasallara maruz kaldıklarını ve uçucu madde kullanmaya böyle başladıklarını anlattılar. Tarla sulama işinde çalışan çocuklar da pamuk sulamanın domates tarlasında çalışmaya göre çok daha fazla yorucu olduğunu ve pamuktaki çalışma saatlerinin daha uzun olduğunu anlattılar.

Tablo-45 Çalışma Hikayesi- İş Yeri

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	-2	38	25,7	25,7	25,7
	Aşçı, su tesisatı tamiri,	1	,7	,7	26,4
	bayan kuaför mobilyacı	1	,7	,7	27,0
	bayan kuaförü otobüs muavini	1	,7	,7	27,7
	berber tostçu çaycı	1	,7	,7	28,4
	beyaz eşya tamiri	1	,7	,7	29,1
	börekçi	1	,7	,7	29,7
	Bulaşıkçı	3	2,0	2,0	31,8
	Bulaşıkçı,komi, cenepcili	1	,7	,7	32,4
	büfede	1	,7	,7	33,1
	Çiçekçi ayakkabıcı	2	1,4	1,4	34,5
	Duvarcı, inşaat	2	1,4	1,4	35,8
	ekmek fırını ocakcı	1	,7	,7	36,5
	Emlakçı, inşaat	1	,7	,7	37,2
	eve temizlik	2	1,4	1,4	38,5
	eve temizlik, tezgahtarlık	1	,7	,7	39,2
	Fırıncı- eczane	1	,7	,7	39,9
	fırıncı hamurcu	1	,7	,7	40,5
	Fırıncı bulaşıkçı	1	,7	,7	41,2
	Garson, bulaşıkçı	1	,7	,7	41,9
	Garson, yufkacı, su tesisatı	1	,7	,7	42,6
	garson,oto yıkama,erkek berberi	1	,7	,7	43,2
	Garson,	4	2,7	2,7	45,9
	Garson, barboy, koruma	1	,7	,7	46,6
	Garson, eczane	1	,7	,7	47,3
	Garson, kurye	1	,7	,7	48,0
	Garson, marangoz	1	,7	,7	48,6
	Garson, oto boya, oto tamir	1	,7	,7	49,3
	Garson, boyacı,marangoz	1	,7	,7	50,0
	halı,demir doğrama	1	,7	,7	50,7
	bakır kaplama	1	,7	,7	51,4
	gazinoda komi, garson,marangoz	1	,7	,7	52,0
	tarla işçiliği, inşaat	1	,7	,7	52,7
	İnşaat	5	3,4	3,4	56,1
	İnşaat, çuval fabrikası	1	,7	,7	56,8
	İnşaat, garson	1	,7	,7	57,4
	İnşaat, kaynakçı marangoz	1	,7	,7	58,1
	İnşaat, mobilya	1	,7	,7	58,8
	inşaat oto tamir	1	,7	,7	59,5
	inşaat oto yıkama	1	,7	,7	60,1
	İnşaat,bakkal	1	,7	,7	60,8
	İnşaat,bulaşıkçı,	1	,7	,7	61,5
	inşaat,fabrika,aşçı	1	,7	,7	62,2
	Kıraathane	1	,7	,7	62,8
	Kıraathane,çaycı,ayakkabıcı	1	,7	,7	63,5
	Kaynakçı,bulaşıkçı	1	,7	,7	64,2
	Kırtasiye	1	,7	,7	64,9
	Komi	2	1,4	1,4	66,2
	komi, bulaşıkcı	2	1,4	1,4	67,6
	Komi, kuaför	4	2,7	2,7	70,3
	Kuaför	1	,7	,7	70,9
	Kuaför, komi, elektrikçi	1	,7	,7	71,6
	kuaför	1	,7	,7	72,3
	Kuaför, tüpçü	1	,7	,7	73,0
	Kuaför, kaportacı	1	,7	,7	73,6
	Kuaför, tabelacı	1	,7	,7	74,3
	Kuaför, garson, komi	1	,7	,7	75,0
	Kumarhanede çaycılık	1	,7	,7	75,7
	Manav	1	,7	,7	76,4
	Marangoz, tekstil fabrikası	1	,7	,7	77,0
	Marangoz, bulaşıkçı, elektrik tamiri	1	,7	,7	77,7
	Mobilya boya,	2	1,4	1,4	79,1
	Mobilya boya, kaportacı	1	,7	,7	79,7
	Mobilya boya, oto tamiri	1	,7	,7	80,4
	Mobilya boya, oto boya, kaportacı	1	,7	,7	81,1
	Mobilya, doğrama alüminyum, oto tamir,kaportacı,çelik konstrüksiyon	1	,7	,7	81,8
	Mobilya boya kaynakçı	1	,7	,7	82,4
	Mobilya boya polyester	1	,7	,7	83,1
	Mobilya boya, alüminyum doğrama	1	,7	,7	83,8
	Narenciye bahçesi işçiliği	1	,7	,7	84,5
	oto boya	1	,7	,7	85,1
	oto tamiri	2	1,4	1,4	86,5
	oto tamiri boya	1	,7	,7	87,2
	oto tamiri kuaför pastane komi	1	,7	,7	87,8
	oto tamiri-benzinci-garson	1	,7	,7	88,5
	oto tamiri-pastacı	1	,7	,7	89,2
	oto tamiri, kaportacı,kaynakçı, otobüs muavini	1	,7	,7	89,9
	Oto tamiri,alüminyum doğrama, kaynakçı	2	1,4	1,4	91,2
	Oto tamiri, mobilya, çuval fabrikası	1	,7	,7	91,9
	Oto tamir,çelik imalat	1	,7	,7	92,6
	oto yıkama	2	1,4	1,4	93,9
	Oto tamiri, marangoz, Kuaför, bisikletçi	1	,7	,7	94,6
	Oto tamiri mobilya, benzinci	1	,7	,7	95,3
	Sandviçci de paket servisi	1	,7	,7	95,9
	Şoförlük	1	,7	,7	96,6
	tarla işçisi	1	,7	,7	97,3
	Tarla sulama(domates),otobüste muavinlik	1	,7	,7	98,0
	Tarla sulama (pamuk), kamyon muavinliği, fabrika	1	,7	,7	98,6
	Testicide ve demircide ocakçı	1	,7	,7	99,3
	Toptancı (gıda)	1	,7	,7	100,0
	TOPLAM	148	100	100	

Tablodaki iş türlerinin çeşitliliği, çocuk emeğinin kentte varolan iş kollarının tamamına yayılmış olduğunu düşündürmektedir. Ayrıca tabloda, yukarıda da vurguladığımız gibi çocuğun aynı iş kolunda çalışarak çıraklıktan kalfalığa geçmediği, birbirleriyle bağlantısı olmayan farklı iş kollarında geçici olarak çalıştığı da ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, küçük yaştan beri çalışmasına rağmen çocuğun o işte deneyim kazanamadığını ve meslek edinemediğini söyleyebiliriz. Özellikle sanayide son derece ağır koşullarda çalışan çocukların, mesleki eğitim ve deneyim edinmeye elverişli ortamdan uzak olduğunu **Atauz**, Ankara'da sanayide çalışan çocuklar üzerine gerçekleştirdiği çalışmasında da tespit etmektedir.[17] Ayrıca çocukların hiçbirinin çıraklık sözleşmesi yapmadığını da belirtelim.

Çıraklık ve işporta olmayan işleri diğer olarak kodladığımızı yukarıda belirtmiştik. Bu işler de gösterdikleri çeşitlilik ve farklar nedeniyle tek grupta toplanamamıştır. Ayrıca, "gözlükçüde müşteri takipçiliği", "hastanede sıra kiralama", "hafriyat dökülecek boş arsa değnekçiliği" gibi kente özgü yeni yaratılan rant elde etme yollarını ve "aile işi kaçakçılık", "kumar gözcülüğü", "çöp mafyasında değnekçilik" [18]gibi enformel işleri de sergilemesi nedeniyle, diğer işleri de ayrıntılı bir tabloda sunuyoruz.

17 Sevil ATAUZ, Sanayi Kesiminde Çalışan Çocuklar, Çocuk İhmali ve İstismarı içinde, s. 67.

18 Çocukların kendi ifadeleriyle adlandırdığımız bu işlerden bazılarını açıklamamız, kente özgü yeni para kazanma yolları keşfetme konusundaki yaratıcılığın anlaşılmasına yardım edecektir. Örneğin gözlükçüde müşteri takipçiliği yaptığını söyleyen çocuk, göz hastanelerinde muayeneden çıkan hastalardan doktorun gözlük yazdıklarını tespit ederek, anlaşmalı olduğu gözlükçülere götürünce komisyon aldığını belirtmektedir. Hafriyat dökülecek boş arsa değnekçiliği yaptığını söyleyen çocuk ise, inşaatlardan çıkan hafriyatı boşaltmak isteyen inşaat şirketleri için mafyanın kapattığı boş (Mülkiyet sahibinin bu durumdan haberdar olmadığını belirtelim) arsaları bekleyerek başka şirketlerin kamyonlarının boşaltmasına engel olduğunu ve aylık aldığını anlatmaktadır. Özellikle bu işler, formel enformel geçişkenliğinin ve kente tutunma çabası içinde rant elde etmenin yeni yollarının yaratılmasının önemli örnekleridir.

Tablo-46 Çalışma Hikayesi- Yeni İş Türleri

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Uygun değil	96	64,9	64,9	64,9
	Çobanlık	2	1,4	1,4	66,2
	Tartıcılık	3	2,0	2,0	68,2
	Karton toplama	7	4,7	4,7	73,0
	Hurdacılık	15	10,2	10,2	83,1
	Pazarcılık	6	4,1	4,1	87,2
	Kumar gözcülüğü	2	1,4	1,4	88,5
	Kömür fabrikasında hamallık	1	,7	,7	89,2
	Halde hamallık	2	1,4	1,4	90,5
	Hurdacılık, hamallık	4	2,7	2,7	93,2
	Hastanede sıra kiralama	1	,7	,7	93,9
	Gazinoda koruma	1	,7	,7	94,6
	Fason cep telefonu aksesuarı Pazarlama	1	,7	,7	95,3
	Gözlükçüde müşteri takipçiliği	1	,7	,7	95,9
	Hafriyat dökülecek boş arsa değnekçiliği	1	,7	,7	96,6
	Çöp mafyasında değnekçilik	1	,7	,7	97,3
	aile işi kaçakçılık	1	,7	,7	98,0
	Karton toplama, hurdacılık	2	1,4	1,4	99,3
	Karton toplama, pazarcılık, hamallık	1	,7	,7	100,0
	Toplam	148	100,0	100,0	

İşportacılık yaptığını söyleyen çocukların, daha önce yaşanılan yer bağlamında "İşte İki Gün Öyle Geçer, Dört Gün Orada, Burada": Yaşamın Kıyısındakiler" başlığı altında yaptığımız sınıflamadaki, sokaktaki çocuklar grubunda yer aldıklarını belirtmeliyiz. Hatırlarsak; "Sokaktaki çocuklar"; "sokaklarda ya da alışveriş merkezlerinde çalışan çocuklardır. Bu çocuklar için ev; oyun, kültür ve günlük hayat merkezi olmaktan çok uzaktır. Sokak onların günlük aktivite mekânları olsa da, çoğu geceleri evlerine döner. Aile ilişkileri bozuluyor olsa da, aile desteği hızla zayıflasa da, çocuklar evdedir ve hayatı ailelerinin bakış açısıyla görmeye devam etmektedirler."[17]

"Sokağın çocukları" ise bazı tanımlara göre, gerçek sokak çocukları, bir ailesi olmayan, evden kaçan, evden atılan ya da terk edilen gece ve gündüz, sokaklarda başıboş dolaşan/çalışan çocuklardır.[18]

Sokakta çalışan çocukların simitten midyeye, korsan müzik cd'sinden

17 Oğuz POLAT, Sokak Çocukları, İstanbul, 2002, s. 2.
18 Sevil ATAUZ, Dünya Kentlerinin Yeni Olgusu: Sokak Çocukları, Birikim, S.116, Aralık 1998, s. 71.

ütüye kadar çok çeşitli şeyleri sokakta sattığını veya seyyar sandıkla ayakkabı boyamaktan trafikte duran araba camı silmeye kadar çeşitli işler yaptığını tespit ettik.[17] Sokakta para kazanacak işler yaptığını söyleyen çocukların en çok selpak ve yara bandı sattığını; kız çocukları arasında çiçek, erkek çocukları arasında simit satmanın yaygın olduğunu; İstanbul'da yaşadığını veya kaldığını söyleyen çocukların trafikte duran arabaların camlarını sildiklerini öğreniyoruz.[18] Bu saydıklarımızı genelde 11 yaşından daha küçük çocuklarda gözledik. Çocukların yaşları büyüdükçe korsan cd, ütü, penye gibi şeyleri sattıklarını ya da selpak, yara bandı satan küçük kardeşlerinin, akraba çocuklarının "başlarında durduklarını" gördük. Kız çocukları 12-13 yaşlarına kadar çiçek satmaya devam etmekte; erkek çocukları ise selpak-yara bandı satmayı daha küçük yaşlarda bırakmaktaydı.[19] Bunun esas nedeni insanların, küçük yaştaki erkek çocuklardan selpak, yara bandı gibi şeyleri satın alıp, yaşları biraz büyükçe olanlardan almamalarıdır; ancak erkek çocuklarının biraz büyüyünce selpak satmaktan utanıp, farklı işlere kaymaları da nedenler arasında sayılabilir. Gerçekten erkek çocuklar, sokakta geçirdikleri birkaç yıldan sonra "girişimci iş adamları" gibi davranmakta, enformel sektörde değişik işleri denemektedirler. Bu bağlamda sokakta çalışan çocukların yaptıkları işleri işporta adı altına sığdıramayacağımız açıktır. Enformel sektörün mekân pratiğinin, büyük ölçüde sokakta çalışan çocukların yarattıkları yeni iş türleriyle oluştuğunu söylemek yanlış olmaz. [20] Görüşme yaptığımız sokakta çalışan erkek çocuklardan "bi işim var, halledip gelicem", "alacağım vardı birilerinden, onu görüşmeye gittiydim" gibi sözleri oldukça sık duyduk.[21]

17 Akşit ve arkadaşları Adana, Diyarbakır ve İstanbul'da yaptıkları araştırmada sokakta çalışan çocukların yaptıkları işler arasında ayakkabı boyacılığının en yaygını olduğunu belirtmişlerdir. AKŞİT-KARANCI-HOŞGÖR, Working Street..., S. 42.

18 Atauz, çocuklar tarafından yapılan işlerin ortak yönlerini "hiç sermaye gerektirmeyen yada çok az sermaye ile dönebilen, bir beceri gerektirmeyen,hızlı iş değiştirmeye imkan tanıyacak biçimde olmak" şeklinde saymaktadır. ATAUZ, Dünya Kentlerinin..., s. 74.

19 Karatay ve arkadaşlarının, İstanbul'un sokaklarında çalışan çocuklar üzerine 1999 yılında yaptığı araştırmada, tam tersine kızların erkek çocuklarından daha erken yaşlarda sokakta çalışmayı bıraktığını tespit etmiştir. Bu değişimi, Karatay'ın çalışmasından bu yana geçen 7 yıl içinde yaşanan ekonomik krizlerin bir sonucu olarak düşünebiliriz. Abdullah KARATAY-Arif LAÇİN-Talip YİĞİT-Hayrettin PALA, Beyoğlu Bölgesinde Yaşayan Yoksul Aileler ve Sokakta Çalışan Çocuklar, Yoksulluk Sempozyumu, C.: III içinde, İstanbul, 2003, s. 263. Nitekim, Esin Konanç ve arkadaşlarının 1992 yılında Ankara, İstanbul, ve İzmir'de sokaktaki çocuklar üzerinde gerçekleştirdikleri çalışmada, "çocukların hemen hemen tamamına yakınının erkek olduğu nadiren kızlara rastlandığı" ifade edilmektedir. Bu veriler, son yıllarda yaşanan ekonomik krizler ve istihdamdaki daralmanın kız çocuklarının sokakta çalışma oranlarını etkilediği görüşünü desteklediği kanaatindeyiz. Esin KONANÇ, Sezen ZEYTİNOĞLU, Şeyda KOZCU, Şule BİLİR, Korunmaya Muhtaç Kent Çocukları, İstanbul, 1992, s. 12.

20 Altıntaş, Ankara Sokaklarında yaptığı çalışmada, bu durumu tespit etmekte ve belli bir yaştan sonra çocuğun "satıcı vasfının kaybolduğu" düşüncesine yer vermektedir. ALTINTAŞ, Mendile, Simite..., s. 47.

21 Zeytinoğlu, Ankara sokaklarında çalışan çocuklar üzerine yapılan bir araştımadan "Bu çocukların ekonominin kurallarını erken yaşta benimsemiş küçük iş adamları gibi çalıştıkları açıkça görülmektedir" tespitini aktarmaktadır. Sezen ZEYTİNOĞLU, Sokakta Çalışan Çocuklar ve Sokak Çocukları, Çocuk İhmali ve İstismarı içinde, s. 72. Williams, bu çocukları "yetişkin statüsünü erken kabul edenler" kategorisinde değerlendirmekte; çocukların sokaktan yarar sağlamalarının ardından ikinci aşamada yetişkin statüsünü kabul ettiklerini belirtmektedir. WILLIAMS, Who Are Street..., s. 840.

Simit genelde mahalle aralarında satılmakta ve bıraktığı kâr itibarıyla sabit bir getirisi olmaktadır. Oysa selpak, yara bandı, kalem gibi şeyleri çocuklar, kent merkezindeki kalabalık caddelerde ve meydanlarda satmaktadırlar ve insanların çoğu zaman para verip bir şey satın almamaları gibi nedenlerden dolayı günlük 30-40 milyon arasında para toplamaktadırlar.

Çocuklar, yaşadıkları mahallelerden kent merkezine genelde 20-30 kişi birlikte taksiye binerek gelmektedirler.[17] Akraba çocukları ve kardeşlerini bir araya toplayan daha büyük çocuklar, sokakta onları belli bir mesafeden gözetmektedirler. Yaşı küçüklerin ve özellikle kız çocuklarının yanlarında bir büyük olmadan sokakta çalışmadıklarını söyleyebiliriz. **Akşit** ve arkadaşlarının da, Adana, Diyarbakır ve İstanbul'da gerçekleştirdiği çalışmada çocukların kendinden büyük ağabeyleri, akraba çocuklarının gözetiminde sokakta çalıştıklarını tespit ettiklerini görüyoruz.[18] Çocuklar onları uzaktan koruyan ağabeyleri ablalarının gözetiminde kendilerini güvende hissettiklerini belirtseler de, kimi zaman küçük çocukların bu gözetimden kaçtığını ve 10-15 gün bulunamadığını gördük. Kaçıp geri gelen bu çocukların kimi zaman çaldığı arabayla gezmeyi öneren sokaktan tanıdığı büyük çocuklarla dolaştığını, kimi zaman da çaldığı parayı birlikte harcamayı planlayan bir gruba takılarak Antalya'ya gittiğini gözledik.[19]

Çocukların sokaktaki diğer çocuklarla iletişim ve dayanışma ağının oldukça güçlü olduğunu söyleyebiliriz. Birbirlerini kolladıklarına, paralarını paylaştıklarına çok tanık olduk. Sokağın çocukları olarak adlandırılan diğer grupla olan ilişkileri de oldukça ilginçtir. Sokaktaki çocuklar madde bağımlısı olan sokağın çocuklarından saygı ve korkuyla söz etmektedirler. Yapıştırıcı, uçucu maddeleri sadece denediğini söyleyen sokakta çalışan çocuklar, bu maddeleri ilk defa sokağın çocuklarından aldıklarını söylemektedirler. Sokağın çocuklarının, sokakta çalışan çocukların elinden zorla paralarını aldıklarına ne tanık olduk ne de duyduk. Bunun aksine, sokaktaki çocuklara biri zarar vermek istediğinde, karanlığın içinden aniden beliren uçucu madde etkisindeki çocukların yabancıyı dövdüklerinin, hatta öldürdüklerinin anlatıldığı bir çok hikayeyi çalışan çocuklardan dinledik. Bunlardan birini örnek olarak aktarıyoruz. Sokağın çocuklarının, sokaktaki çocuklar üzerindeki etkilerini ve sokak yaşamındaki rollerini göstermesi açısından önemli bir görüşmedir.

17 Bu çocukların, taksi şoförleriyle süregiden bir alacak verecek meselesi olduğuna veya "bi şoför abimiz var bizi idare eder" dediklerine çok tanık olduk.

18 AKŞİT-KARANCI-HOŞGÖR, Working Street..., s. 38

19 Sokakta çalışan çocukların büyük kısmının İstanbul, Antalya veya Bodrum'a kaçma hikayesi olduğunu gördük. Çocuklar, içinde oldukları çalışma hayatını vurgularcasına bu kaçışları tatile çıkmak gibi anlatıyorlardı. Atauz sokakta çalışan çocuklardan zaman zaman evden kaçanları, sokağın çocuğu olmaya aday olarak gruplandırmaktadır. ATAUZ, Dünya Kentlerinin..., s. 74.

" (...)

ŞİLAN : Abla ölmeden önce Özgür vardı Vedat'lar vardı, biz "kızak" diyorduk, Apo vardı, doluydu. Onlarda bali çekiyordu, tiner çekiyordu, daha doğrusu onlar da bizi koruyordu.

FERHAT : Kimse bana şu baliciler birine tecavüz etti demesin, yalan.

ŞİLAN : Abla yalan yemin ederim, Orada var ya balicilere baksan melek gibi, belki dıştan kötüleyebilirsin ama aralarına katıldığın zaman, biri sana dokunduğu zaman o insanı yaşatmazlar.

FERHAT : Ben mesela aylarca yanlarında kaldım bali poşetini hayatta elime almadım; elime aldığımda döverlerdi. Sigarama karışmıyordu ama içki içeceğim zaman "seni öldürürüm ya sen kimsin" falan derdi. Başkaları denerdi onlardan alıp. Kızarlardı çekme diye.

EÜ : Nereden tanıyordunuz onları?

FERHAT : Sakarya'dan, Kızılay'dan.

ŞİLAN : Biz karakola girdiğimiz zaman Özgür sallamayla karakola girdi "bırakın lan kardeşlerimi, erkek olan varsa dokunsun bana" diyordu. ' şöyle duruyordu "çıkın kız ne işiniz var burada yürüyün sokaklarınıza diyordu.

FERHAT : Bunları almayın beni alın diyordu.

ŞİLAN : Polislerde yanlış anlıyordu, iyilerdi şimdi öldüler.

EÜ : Niye?

ŞİLAN : Kavga etmişler.

FERHAT : Şimdi tinerci falan diyorlar ya, bunları yapan kim biliyor musun abla hap bağımlısı, psikopat insanlar yapıyor. Bunlar, bunları yakalayamıyorlar. Suçu kimin üstüne atacaklar tinerciye, ya tinerci ya balici. Polisin direk kullanacağı bir malzeme var; balici. Halbuki yalan.

ŞİLAN : Tamam belki bali çekerken şuurunu kaybediyor ama onlar öyle değildi abla çekmiyorlardı. Onlarda can sıkıntısından çekiyordu.

BARAN : Bali çeken adamın kendinden başka kimseye zararı olmaz ki, sadece kendine.

ŞİLAN : Onlar aramızda hiç içmezlerdi. Hatta yanımıza geldikleri zaman ağızları kokmasın diye sakız çiğnerlerdi.

Paramız olmadığı zaman cebimize para koyuyorlardı. Bizi taksiyle evimizin önüne bırakıyorlardı. Yeri geliyordu ağabeyim 1 milyon ver, ablam 1 milyon ver diyorlardı, onlar da bize veriyordu. Şimdi ben sana versem, sen bana vermez misin?Onlar çok iyilerdi. Toprakları bol olsun. Bir kavgamız olduğu zaman çekilin diyorlardı.

FERHAT : Bizi hayatta karıştırmazlardı.

EÜ : Nasıl kavgalar oluyordu?

ŞİLAN : Mesela "ağabey bir çiçek al" diyordum yanındaki kız "ne çiçeği" deyip beni itiyordu. Oradan bunlardan biri görüp "senin Allah'ını kitabını, sen bu kızı nasıl itersin."diyordu. Dalıyordu. Abi dur bişey yapmadı diyodum. Kaç tanesinin suratını dağıttı öyle rahmetliler.

FERHAT : Mesela bazı sapıklar oluyordu bunu kız görüyorlardı, kimi küfür ediyordu hemen geliyorlardı.

ŞİLAN : Mesela şimdi bizi SSK'nın önüne bizi almıyorlar niye? Hepsi öldü diye. Biz önceden SSK iş hanının önünde patron gibiydik. 50 kişi önde vardı.

FERHAT : Oralar hep bizimdi"[17]

Sokak çocukları araştırmalarında kategorik olarak ayrılsa da her iki grup sokaktaki yaşamda iç içe geçmiş biçimde karşımıza çıkmaktadır. Gruplar arasındaki etkileşim ve geçişkenlik çocukların aktardıkları deneyimlerinde açıkça görülmektedir. **Küntay** da İstanbul sokaklarındaki çocuklar üzerinde yaptığı araştırmanın sonucunda, "yazın alanındaki kategorilerin arasındaki ayırım çizgisinin gerçekte belirsizleştiği" ni vurgulamıştır.[18]

Çocuklar farklı grupların sokaktaki hakimiyetinden söz ederken, onlar için sokağın "çocuk kamusal alanı" haline dönüştüğünü de anlıyoruz.[19] "Oralar hep bizimdi" derken çocuğun kentin bir meydanını kendilerine ait, kendilerini de kente ait hissettiğini söylüyor. Bu örüntüler içinde kendini güvende hisseden çocukların birbirleriyle sadece parayı değil formel istihdam, gayrimeşru faaliyetler hakkındaki bilgi ve deneyimlerini de paylaştıklarını gözledik. Özellikle gece geç saatlerde sokakta kalan çocuklar kentin farklı yüzlerini de yaşıyorlardı. Gece yarısından sonra bar kapılarında çiçek satan küçük kız çocukları gibi.

17 Görüşme çocukların yaşadıkları mahallede bir parkta yapılmıştır. Çocuklar gerçek isimleri yerine seçtikleri isimle yer almaktadır. (Yenidoğan Görüşme:8,)

18 Esin KÜNTAY, İstanbul'da Sokak Çocukları: Genel Değerlendirme, 21. Yüzyıl Karşısında Çocuk ve Genç Bildiriler içinde, Ed.: Esin Küntay, Güliz Erginsoy, İstanbul, 1999, s. 571.

19 Sokakların "çocuk kamusal alanı" olması ifadesi Karatay ve arkadaşlarının çalışmasında geçmektedir. KARATAY- LAÇİN- YİĞİT- PALA, Beyoğlu Bölgesinde..., Yoksulluk C.: III, s. 265.

Sokaktaki çocukların polisle ilk karşılaşmaları, genelde bir suça karışmaktan dolayı değil, sokakta bulunmaktan dolayı olmaktadır. Verilerin toplanma sürecini aktardığımız başlığımızda, sokakta çalışan, başıboş ve yalnız görünüm çizen çocukların, polis tarafından yakalanarak çocuk şubeye götürüldüklerini, idari çocuk olarak işlem yapıldığını aktarmıştık. **Güngör**, Mersin'de gerçekleştirdiği araştırmasında, sokaktaki çocukların % 54,3'ünün karakola düştüğünü belirtmektedir.[17] **Altıntaş** ise çocukların üçte ikisinin sokakta çalışırken polis veya zabıta müdahalesiyle karşılaştığını tespit etmiştir.[18] **Alada, Sayıta ve Temelli** ise İstanbul sokaklarındaki çocuklarla yaptığı çalışmada "çocukların tümünün büyük sıklıkla polis sorgusuna ve gözaltına alındığını" tespit etmiştir.[19] Çocukların polisle ilk karşılaşmaları ve polis deneyimleri konumuz açısından önem taşımaktadır. Sokaktaki yaşamı anlatırken, sözün mutlaka polise geldiğini görüyoruz:

> " (...)
>
> FERHAT :Korkuyorsun evden "akşama kadar ne yapıyorsun" diyorlar. Ben küçüktüm Çankaya karakolunu bilirsin?
>
> EÜ : Evet.
>
> FERHAT : Şuradan şuraya kadar mesafe var. Korkardım karanlıktan, çok küçüktüm 7 yaşında falandım, gider bir karakolun aşağısına otururdum. Oradan gelen geçen ekipler beni hemen alırlardı, çay ocağına falan götürürlerdi, yemek, para verirlerdi, uyuturlardı beni. Sabah olurdu tartardım onları para alırdım, küçüktüm işte ; neyin ne olduğunu bilmiyordum. Gelirdim biraz daha çalışırdım. Paran olmadığında korkuyordum eve gitmeye, korkuyorsun ama korkmanın da bir anlamı yok. Beni para için dövmüyorlardı ama "sen ne yaptın" diyorlardı. Bilmiyorsun ki, çocuksun işte.
>
> ŞİLAN : O yüzden yeri geliyor paradan nefret ediyorum. Mesela akrabalığın dışında, sevgiyi de aşkı da her şeyi tattık, her şeyimizi sokakta. Ama öyle bir büyüdük ki gören sevgili zannediyordu; halbuki kardeş gibiydik. Mesela 15-20 kişi yan yana gelirdik "ay hadi gelin karakola", anons verirdik, yakalamazlardı. Karakolun içine girerdik, "çekin gidin" derlerdi.
>
> EÜ : Anons mu verirdiniz?
>
> ŞİLAN : Yakalanmak istiyorduk.
>
> EÜ : Niye?
>
> FERHAT : Eve gitmiyoruz bahanemiz yok, paramız da yok.

17 Mehmet GÜNGÖR, Yoksulluk ve Sokakta Çalışan Çocuklar (Mersin Örneği) Yoksulluk C.: III içinde, s. 294.

18 ALTINTAŞ, Mendile, Simite..., s. 90-91.

19 Adalet ALADA,Sevgi USTA SAYITA, Sezai TEMELLİ, Küreselleşme, Yoksulluk ve Şiddet Bağlamında Sokak Çocukları, Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları içinde, s. 261.

Hiç olmazsa polis yakaladı derdik.

EÜ : Para yapamayınca mı?

ŞİLAN : Hıhı... Karakola telefon açardık" şurada çocuklar var, arabamızın üstünü kirletiyorlar" diye "kapatın lan telefonu" diyorlardı, anlıyorlardı bizi. Normalde dua ederdik "ne olur bizi polis yakalamasın" diye; dakika sonra polis yakalardı, arabaya atardı. Ben ona deli oluyorum Eylem abla yemin ederim ki bak.

FERHAT :"Ben oradan geçen bir sakinim, çevredeki çocuklar beni rahatsız ediyor, arabalarıma saldırıyorlar" derdim.

EÜ : Neyim derdin?

FERHAT : Sakinim... Çevre sakini.

Hep birlikte gülüşürler.

ŞİLAN : Yakalamasınlar derdik yakalarlardı. Sonradan büyüdük, esirgeme gelip bizi yakalıyordu, dövüyordu, itiyordu, çekiyordu, kovalıyordu, şöyle sırtımızdan tutup arabanın içine fırlatıyorlardı. Küçüktük hiçbir şey de yapamıyorduk. Ama büyüdük artık bizimde bir gururumuz var. İnsanların önünde pantolonumuzdan tutuyorlardı gören hırsız zannediyordu zorumuza gidiyordu. Bir ara ben Kuğulupark'ın oradaydım Sıla'yı polis almasın diye neler yaptım. O Kuğulu parkın içindeki herkes benim üstüme saldırdı. Hele o esirgeme yok mu? Benim arkamdan bağırmaz mı tutun, hırsız" diye, ben deli oldum. Yakaladı beni götürdü ben esirgemede bağırdım çağırdım "ben hırsız değilim" diye. Utandım bana hırsız diye bağırınca. Sırf beni yakalamak için bağırdı.

Bu gruptaki çocuklar genellikle, polise ilk olarak "idari çocuk" olarak getirildiklerini anlatmaktadır. Polisle bu ilk temaslarında çocuklar, bir suçları yokken alıkonulmalarının nedenini anlayamamaktadırlar. Bu ilk deneyimin ardından çalıntı cep telefonu kullanmak, almak satmak gibi nedenlerden göz altına alındıklarını anlatmışlardır. Zamanla polise karşı bakışlarının değiştiğini görüyoruz. Çocuklar, hırsızlık yaptıklarında polisin onları yakalamadığını; ama yapmadıkları farklı suçların sırf sokakta çalışıyorlar diye üzerlerinde kaldığını anlatarak, yakınmaktadırlar. **Altıntaş**'da bu durumu tespit ederek, "bir bölgede hırsızlık vakası sözkonusu olduğunda polisin zanlı olarak öncelikle o bölgedeki sokak çocuklarının hepsini göz altına aldığını" belirtmektedir.[17] Sokaktaki yaşamın, gayrimeşru faaliyetler ve polisle temas açısından taşıdığı potansiyeli çocukların şu sözlerinden anlıyoruz:

17 ALTINTAŞ, Mendile, Simite..., s. 91.

" (...)

FERHAT : Sokak, o zamanlar evimizdi. O kapalı köprü bizim evimizdi ya. Sakarya var ya evimizdi. Evde bulmadığımız huzuru orada buluyorduk.

BARAN : Sakarya'daki tüp geçitin merdivenlerindeki lastikleri hep biz yaktık. Her gün birisi geliyordu bu lastikleri kim yaktı diyordu, kimse ses etmiyordu.

FERHAT : Eve gitmiyorsun oralarda ateş yakıyorsun.

ŞİLAN : Ben karın üstünde, yağmurun altında yatıyordum. Yağmurun altında hepimiz el ele tutuşup şarkı söylüyorduk. En çok Özcan Denizin şarkısını söylüyorduk.

FERHAT : Sabahın altısını beklerdik bakkalların önüne yoğurt, süt koyarlar ya biz de gider hemen alırdık.

EÜ : Oralarda kapının önüne koyuyorlar değil mi dükkanların?

ŞİLAN : Hepsini koyup gidiyo arabalar, süt, yoğurt ekmek. Ama ekmek almadık, ekmek çalmak günahtır diye, ekmek çalmıyorduk.

EÜ : Ekmek niye?

ŞİLAN : Bilmiyom ki, nimettir diye.

FERHAT : Paramız yoksa çalardık abla.

ŞİLAN : Abla biz ne yapıyorduk biliyor musun? Mesela birileri araba çalıyor ya arabaya biniyorduk, "dayı 8 tane poğaça versene" dayı 8 tane poğaçayı veriyordu gaza basıp gidiyorduk. Benzinliğe gidiyorduk "ağabey 30 milyonluk benzin" benzini dolduruyordu ben elimi cebime atıyordum bu gaza bir basıyordu, benzin de çalıyorduk.

EÜ : Arkanızdan arabayla yetişmiyorlar mı?

ŞİLAN: Plakamızı veriyorlardı, biz de başka plaka takıyorduk

FERHAT : Bunlar taksiye biniyorlardı. Bunların cebinde

400-500 milyon para varken bile taksiden inip kaçıyorlardı.

ŞİLAN : Hıdırlığa gidiyorduk, adam korkuyordu.

Gülüşürler.

EÜ: Siz korkmuyor muydunuz?

ŞİLAN: Niye?

Gülüşürler.

EÜ : Hıdırlık'a niye gidiyordunuz?

ŞİLAN : Taksiciyi ekecektik.

EÜ : Hıdırlıktan buraya nasıl geliyordunuz o zaman?

ŞİLAN : Oradan tanıdık bir taksiye biniyorduk.

BARAN : Oranın taksilerine kadar her şeyini tanıyorduk.

ŞİLAN : Ama abla, paramız olmayınca ben ekiyordum. Paramız olunca ben ekmiyordum. 30 milyon tutuyordu "ağabey 10 milyon var" paramız olmayınca canımızı alacak?

FERHAT : Bunların içinde en temizi bendim; ne taksiyi ektim, ne bir şey yaptım. Yoğurt falan çaldım, sakız çaldığım oldu Gimalardan.

BARAN : Sonuçta hepimizin, adımız çıkmadı mı? Yani yapsak da yapmasak da.

FERHAT : Bali çekmedim, bana balici dediler .

ŞİLAN : Hırsızlık yapıyorduk yakalanmıyorduk yapmıyorduk boş yere üstümüze yıkıyorlardı.

Gülüşürler.

BARAN : Yok yere yakalanıyorduk ben ona sinirleniyordum.

ŞİLAN : Yapasımız geliyordu.

Gülüşürler.

ŞİLAN: Valla Eylem Abla ya. İnsanı çıldırtıyolar. Yaptım yakalamadın, yapmadım ne yakalıyon.

FERHAT : Dedim ya o cüzdanı biz çalmadık ama döve döve artık bize yaptırttılar.

ŞİLAN : Benim hırsızlıktan 5 tane sicilim var ama hiç birini yapmadım.

FERHAT : Yinede polis üstümüze yıkıyor.

ŞİLAN : Niye? Bunun yaşı küçüktü, bu yapıyordu, beraber yakalanıyorduk Bunu bırakıyorlardı ben mahkemeye çıkıyordum.

FERHAT : Hep olan bize oluyordu.

BARAN : Ben dedim ya adam yaralamadan içerideydim, o gün bunun (Şilan'ı kastederek) kardeşi Sıla oradaydı bu Sıla'ya bakmaya geldi.

ŞİLAN : Beni tutup içeri attılar. Neymiş? "Etlik e gidip 2 tane burma bilezik çalmışım"

Bu sözlerden çocukların algısında sokaktaki yaşamın, her safhası heyecan ve yeni deneyimlerle dolu büyük bir oyundan farksız olduğunu anlıyoruz. Polisten kaçmak ve polise yakalanmak da, sanki bu oyunun bir

parçası gibidir. Sonunda serbest bırakılacaklarından emin oldukları adli soruşturma sürecini de, bu oyun oynayan çocuk bakışıyla görmeye eğilimli olduklarını söylemeliyiz. Görüşme sırasında polisin onları suçsuz yere yakaladığını, şiddete maruz kaldıklarını ve bunlara çok sinirlendiklerini veya tehlikeyle burun buruna geldikleri anları anlatırken sık sık gülüşmelerin olduğunu görüyoruz. Bunun yanı sıra aralarda komik ayrıntıları atlamamaları ve tüm yakınmalarına rağmen o günlerde çok eğlendiklerini vurgulamaları dikkat çekicidir. Bütün bunlardan, sokağı sadece çocukların gördüğü bir harikalar dünyası gibi yaşadıkları ve başlarına gelen olumsuzlukları çocukça bir oyuna dönüştürdükleri izlenimi edindik. **Jim Hyland** ve **Nicolas Fenton**, Sokak Çocukları, Eğiticilerin Eğitimi Programında, sokak çocuklarını "toplumsal barometre" ye benzetmektedirler. Toplumsal barometre gibi bize toplumda bir şeylerin iyi gitmediğini gösteren bu çocuklar, kendiliklerinden sokağa düşmemektedir. Baş edemedikleri sorunlardan kaçmak için kendilerini sokağa atmakta ve orada bir nebze özgürlük hissetmektedirler. Oysa hissettikleri özgürlük, hiç beklemedikleri bir anda hayal kırıklığına dönüşen bir yanılgıdır.[17] Sokakların sunduğu özgürlük havası ve aidiyet duygusunun, bu çocuklar için ne kadar büyük bir yanılgı olduğunu, yukarıda yer verdiğimiz görüşmeden kısa bir süre sonra gerçekleşen bir olay ortaya koydu. Sokaktaki yaşamı gülüşerek, coşkuyla anlatan bu çocuklardan biri, görüşmeden birkaç ay sonra karanlık sokaklardan birinde kurşunlanarak hayata veda etti.

Yoksul hanehalkları arasında, "yaşamı yeniden üretmek için yapabilirlik" kabiliyetini esas alarak yaptığımız ayırıma göre ikinci grubu, sistem dışına atılmış, marjinalleşmişleri, yani enalttakileri, çocuk suçluluğu çerçevesinde incelemeye geçiyoruz.

2- "Bizi Hayvan Yerine Koyuyorlar, Korkuyorlar. Ben Psikopat mıyım": Enalttakiler ve Tehlikelilik Algısı

Başlıkta alıntı yaptığımız sözler sokaktaki yaşamı anlatan çocuklarla yapılan görüşmeden alıntıdır. Görüşmenin ilgili bağlamı şu şekildedir:

"FERHAT : O ortamda psikopatlaşıyorsun.

EÜ : Nasıl, ne yapıyorsun?

FERHAT : Psikopat oluyorsun. Mesela şu kızı 2 erkek dövemez. Normal bir ailenin büyüttüğü 2 tane oğlan dövemez.

ŞİLAN : Allah çarpsın 12 tane süt çocuğunu kovaladım, Kuğulupark'ın orada, elimde bıçak var, bunun elinde de cam var. Bir kovaladık abla korkudan polislerin yanına gittiler.

17 Sokak Çocukları Eğiticilerin Eğitimi Programı, İstanbul 14-20 Nisan 1996, Ed.: Sevda ULUĞTEKİN, Sokak Çocukları Proje Geliştirme ve Uygulama Merkezi Yayınları, Ankara, 1997, s. 9.

Cinnah'dan Kuğulupark'a kadar kovaladık. Öyle bir sinirliydik ki.

FERHAT : Bizi hayvan yerine koyuyorlar, korkuyorlar.

FERHAT : Ben psikopat mıyım?!

EÜ : Ney miyim?

FERHAT : Bana baksana bi abla psikopat mıyım?!

EÜ : Lafa bak. Olur mu hiç.

FERHAT : Ben gül satıyordum, beni gören hemen camını kapatıyordu.

EÜ : Niye?

FERHAT : Bilmiyorum ki, elinde gül var gidiyorsun camı kapatıyor, kapıyı kilitliyor."Ne var, niye kapatıyorsun" diyordum, bende sinirleniyordum arabaya tekme atıyordum.

BARAN : Öyle yapınca da 2 dakika sonra polisler geliyordu."

Çocuk, karşılaştığı muameleyi hak etmediğini kanıtlamak için "psikopat" metaforunu kullanmaktadır. Kendisinin psikopat olmadığını dolayısıyla böylesi bir dışlama ve yok sayılmayla karşılaşmaması gerektiğini düşünmektedir. "Psikopat" olmadıkları halde o ortamda öyle algılandıklarını ve bu duruma öfkelendiklerini anlatmaktadır. Onlardan korkan ve muhatap olmaktan kaçınan insanları anlayamamaktadır; çünkü "psikopat" değildir. Korkulan, görünce görmezlikten gelinen[17], yaklaşınca emniyet tedbirleri alınan, bir şey sorunca yanıt verilmeyen[18] "psikopat" ların kimler olduğunu **Marx**, 18 Brumaire'de tanımlamaktadır.

"(...) suç türlerinin hepsine bulaşmış, toplumun kırıntılarıyla yetinen,(...) geçimleri, kökenleri şüpheli, başıboş serseriler, ordu artığı askerler, hapishane kaçkınları, kaçak köleler, cepçiler, tokatçılar, tırtıkçılar, yankesiciler, torbacılar, tombalacılar, kumarbazlar, pezevenkler, genelev kapıcıları, hamallar, cahiller, sokak çalgıcıları, çul- çaput toplayanlar, bileyciler, tenekeciler, dilenciler, (...) toplumdaki tüm sınıflardan kovulmuş, toplumun artığı, döküntüsü (...)[19]

17 İstanbul'da işyeri Taksim'e yakın bir arkadaşım, gece taksimde yürürken madde bağımlısı olduğu anlaşılan sokak çocukları ile göz göze gelmemeye çalışmamı tembihlemiş, aksi takdirde saldırılarına uğrayacağım konusunda beni uyarmıştı. Daha sonra, elektronik posta yoluyla yayılan "kentliler için güvenlik rehberi" niteliğindeki iletilerde de "tinerci çocuklarla göz göze gelmeyin" uyarılarının yapıldığını gördüm. Erdoğan'ın bu durumu şöyle yorumladığını görüyoruz. "Yoksullar ile zenginler arasındaki ilişki bir karşılıklı görmek istememe ilişkisidir." ERDOĞAN, Yoksanma: Yoksulluk-Maduniyet ve "Fark Yaraları", Yoksulluk Halleri içinde, s. 36.

18 Damgalama bağlamında yer verdiğimiz bir çocuğun sözlerini hatırlayalım: Elmadağ 1: "Ortamlara girmeseydim, conconlar gibi olurdum. Bir şey bilmezdim.Benim gibilerden biri saati sorsa psikopata bir şey söylemez giderdim."

19 Karl MARX, Louis Bonaparte'nin 18 Brumaire' i Çev. Sevim Belli, İstanbul, 2003, s. 63

Marx'ın o dönemde saydığı "tüm sınıflardan kovulmuş, toplumun artığı, döküntüsü" grupların, günümüzdeki anlamıyla "enalttakiler" olması ve dışlanması, 1980 sonrası hakim olan neoliberal politikaların, ekonomik anlamda işlevsiz kesimleri toplumun asalak ve işe yaramaz unsurları olarak ilan etmesiyle gerçekleşmiştir.[17] Üst sınıfların bu gruplara bakışındaki olumsuzluğu keskinleştiren politikaların arasında ikisi özellikle etkili olmuştur. Bunlardan ilki orta sınıfları yüksek vergi ödemelerinin asıl nedeninin "asalak sınıflar" ve onlara yönelik refah devleti harcamaları olduğuna ikna etmek noktasında gerçekleşmiştir.[18] Diğeri ise suçla ilgili söylemlerin değişimi içerisine gizlenmiştir. Artan suç oranlarını 60'lı yılların "suç ve suçlu konusunda iyimser- sosyal devletçi bakış açısını yansıtan liberal-sol kriminolojisinin" başarısızlığı olarak ilan eden gerçekçi sağ yaklaşımların etkisiyle "60'lı yıllarda popüler olan 'yoksulluğa karşı savaş' sloganının yerini 'suçla mücadele' sloganı" almıştır. [19] 80'lerden itibaren, "suç oranları arttıkça hapishaneye ve güvenliğe daha çok kaynak ayrıldığını, suç ve cezayla ilgili politikaların siyasal kamplaşmalarda belirleyici olduğunu", suç ve oranları hakkındaki haberlere kamuoyunun ilgisinin arttığını görüyoruz. [20]

Kamu harcamalarındaki kısılmanın damgasını vurduğu dönemde ilgi, suçun önlenmesinden mağdurun korunmasına kaymıştır. Toplum, eski yaklaşımdaki gibi suçun asıl nedeninin gizli olduğu koşullardan oluşan yapı olarak değil, suçlu insana karşı korunması gereken bir değer olarak anlaşılmaktadır.[21] Suçlu ise liberal sol kriminolojinin söylemlerindeki gibi rehabilite edilmesi ve topluma kazandırılması gereken bir insan olarak algılanmamakta; kriminal yaratık olarak görülmektedir. Toplumsal koşullardan koparılarak analiz edilen suçluluğun nedenleri, bireysel kusurlarda aranmaktadır; çünkü suç bireyin kâr/zarar analizine dayanan rasyonel bir seçimdir. Örneğin, **Hirschi**'nin kurucusu olduğu sosyal kontrol teorisine göre birey, rasyonel seçimlerini yaparken sosyal bağın gücü oranında kontrol altındadır. Çoğumuzu hukuka uyan yurttaşlar yapan şeyin, sosyal bağdan kaynaklanan korku olduğunu söyleyen **Hirschi** suç işleyen insanların, toplumla bağlarının zayıfladığı, başkalarının çıkarlarına duyarlılıklarında azalma olduğu için suç işlediklerini iddia etmektedir.[22] Sosyal kontrol teorisi sosyal bağları, okul, aile, devlet, din gibi orta sınıf değer ve kurumlarını esas alarak tanımladığı için alt sınıfları,

17 Ömer AYTAÇ, İlhan Oğuz AKDEMİR, Türkiye'de Yeni Kentli Yoksulluk Sorunu, Yoksulluk C.: II içinde, s. 52.

18 ODTÜ Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler ABD, Kentsel Yoksulluk..., s. 16.

19 ÖZKAZANÇ, Modernliğin Çözülmesi..., s. 29.

20 ÖZKAZANÇ, Modernliğin Çözülmesi..., s. 28

21 Mekân ve Suç İlişkisinde Farklı Yaklaşımlar başlığı altında değindiğimiz, suç kontrol teorileri ve "Durumsal Suç Önleme Stratejileri"nin, liberal sol söylemlerinin genel özellikleri ile karşılaştırıldıklarında, gerçekçi sağ kriminolojiye yakınlıkları nedeniyle aynı muhafazakar paradigmayı paylaştıklarını düşünüyoruz.

22 Travis HIRSCHI, A Control Theory Of Delinquency, Juvenile Delinquency Historical... içinde, s. 99.

özellikle toplumsal kurumlarla bağları kopma noktasında olan enalttakileri, potansiyel suçlu olarak damgalamaktadır.

Enalttakiler kavramı, yeni kentli yoksulluk olgusunun adresi olarak işaret edilmektedir. Yeni kentli yoksulluk, (new urban powerty) "hakim kapitalist üretim ve tüketim ilişkilerinin ve sınıf ilişkilerinin dışında, süreksiz, güvencesiz ve marjinal işlerle geçinmekte olan, kötü ve çökmüş kentsel mekânlarda yaşayan ve dışlanan cinsel, ırksal, etnik ve dinsel kimliklerle örtüşen yoksulluğu tanımlamak için kullanılmaktadır."[17] Kapitalist sınıf ilişkileri dışında olma durumunu ifade eden "underclass", "urban outcast" kavramları bu yeni yoksul kesimlere verilen addır.[18] Türkçe literatürde "underclass" için "sınıfaltı", "sınıf dışı kesimler" gibi terimler önerildiğini görüyoruz.[19] Biz bu çalışmada mekânsal ve toplumsal dışlamayı ve ötekileştirmeyi/ayrıştırmayı yansıttığı için, **Özkazanç**'ın önerdiği "enalttakiler" terimini, kullanmayı tercih ettik.[20] Kentteki hegemonik yapılanmayla örtüşen bu dışlama, "istenmeyen kesimler" algısından "tehlikeli kesimler" algısına varan bir çizgide oluşmaktadır. Yoksullar hakkında yapılan bireysel ve davranışsal özelliklerin incelendiği çalışmaların ilgiyi, yoksulluğun sınıfsal/yapısal nedenlerinden, kurbanın kültürünün yoksulluğu ürettiği noktasına çekmesi de, toplumdaki yoksul algısının üzerinde etkili olmuştur. Örneğin **Oscar Lewis**'in, ünlü çalışmasında "yoksulluk kültürü" olarak tanımladığı bir takım özellikleri yoksulluğun sonucu değil, sebebi olarak gören yaklaşım, orta sınıftan büyük destek bulmuştur. **Lewis**'in Meksikalı bir ailenin yaşamına tanıklığını aktardığı çalışmasında ulaştığı sonuçları, bu yaklaşım farklı bir açıdan okumaktadır. Bu yaklaşımda, **Lewis**'in gözlediği yetersiz eğitim, düzenli bir işte çalışamamak, yetersiz ve kötü beslenmek, kamu hizmetlerinden yararlanamamak, huzursuz ve dağınık aile yaşamı, kendine ve çevredekilere güvensizlik, umutsuzluk, boşvermişlik gibi özellikler yoksulluğun kültürel özellikleri[21] biçiminde

17 AYTAÇ-AKDEMİR, Türkiye'de Yeni Kentli..., s. 52.

18 Yeni yoksulluğun ortaya çıkışını hazırlayan ekonomik ve siyasi koşulların analizi için bkz.: IŞIK-PINARCIOĞLU, Nöbetleşe Yoksulluk..., s. 67-83.

19 ŞENSES, Küreselleşmenin Öteki..., s. 338; AYTAÇ-AKDEMİR, Türkiye'de Yeni Kentli..., s. 53.

20 Enalttakiler terimi alt sınıftan ayrışmayı da vurgulaması nedeniyle daha işlevseldir. Bu anlamıyla 'enalttakiler' sözcüğünün Harvey'in sınıf ilişkileri, sosyal adalet ve farklılık politikaları bağlamında yaptığı tartışmada yer verdiği "bazıları diğerlerinden daha ötekidir" görüşüne karşılık gelen bir terim olduğunu düşünüyoruz. Harvey "Her ne kadar bütün ötekiler ötekiler ise de, bazıları diğerlerinden daha ötekidir" ve herhangi bir toplumda dışlamanın belirli bazı ilkeleri işlemek zorundadır. Bu dışlamanın nasıl değerlendirilmesi gerektiği ise ilk bakışta grupların istençlerini baskıcı bir şekilde diğerlerine zorla kabul ettirmelerini önleyecek olan evrensellik koşulunda yatmaktadır. Fakat bu evrensellik koşulu hiyerarşik olarak yukarıdan empoze edilemez; tam da birbirinden farklı taleplerin dile getirilebilmesi için (örneğin; evsizlerin rahatsız edici bakışlarından kurtulmak için zenginlerin onları kamusal alandan dışlamayı talep etmeleri durumu) evrensellik koşulu her zaman sürekli bir tartışmaya açık olmalıdır." demekte; "diğerlerinden daha öteki olanları" tam da enalttakiler terimini kullandığımız bağlama yerleştirmektedir. David HARVEY, Sınıf İlişkileri, Sosyal Adalet ve Farklılık Politikası, çev.: Sinan Kadir Çelik, Ayça Atikoğlu, Praksis S. 2, 2001, s. 200.

21 Yoksulluk kültürünün sayılan özelliklerinin sınandığı Türkiye'den bir çalışma için bkz.: Orhan TÜRKDOĞAN, Yoksulluk Kültürü Gecekonduların Toplumsal Yapısı, Erzurum, 1974.

kabul edilirken; bu kişilerin sefalet içinde yaşayabilmek için geliştirdikleri yöntemleri de sefil bir kurnazlık olarak görme eğilimi ağırlık kazanmıştır. Bu yaklaşıma göre yoksulları eski paradigma, kurban olarak göstermektedir; oysa yoksullar yoksulluk kültürünün arkasına sığınarak "tevekkül ve miskinlik" içinde memnun ve mesut hayatlarına devam etmektedirler.[17]

Bu yaklaşım orta sınıf değerlerini güçlendirirken, dışlanan sınıflar ile orta sınıf arasındaki yarılmayı da derinleştirmiştir. Üst ve orta sınıf üyelerinde kentsel mekânı kullanırken, özellikle enalttakilerin ulaşamayacağı "yüksek güvenlikli ada" lar oluşturma idealinin peşinden gitme eğilimi, giderek ağırlık kazanmaktadır.[18] Aslında 80'lerden sonra yaşanan bu süreç, yeni bir olgunun ortaya çıkışı şeklinde değil, üst sınıfların, alt sınıfların üzerindeki denetim ve kontrol yetkisini pekiştirmesi olarak değerlendirilmelidir. Birinci bölümde "Biyolojik Suç Kuramları" bağlamında değindiğimiz gibi, XIX. Yüzyıl Amerika ve Avrupa'da işçi sınıfı, orta sınıf tarafından tehlikeli sınıf olarak algılanmaktaydı. **Louis Chevalier**, XIX: Yüzyılda Paris'teki işçi sınıfları ve toplumdaki tehlikeli sınıflar algısı üzerine gerçekleştirdiği çalışmasında, burjuva toplumu bakışından bu iki kategorinin birbirinden ayrılmaz bir biçimde tanımlanmış olduğunu vurgulamaktadır.[19] Birinci bölümde de değindiğimiz gibi kapitalizmin tarihi boyunca "tehlikeli sınıf" kapsamına hangi kesimin girdiğine ilişkin algı değişse[20] de toplumun bir kesimine karşı tehlike algısı varlığını hep korumuştur. Nitekim enalttakilere yönelik dışlama ve tehlikelilik algısının, burjuva toplumundaki XIX. Yüzyıldan itibaren izlerini sürdüğümüz "tehlikeli sınıflar" fobisinin bir uzantısı olduğunu söyleyebiliriz.

Enalttakiler, kentli orta sınıfın güvenliğine yönelik bir tehdit olarak algılayabileceği her şeyin toplamıdır; sınıf bile olmayan, sistem dışı, sistem için işlevsiz kalan, toplumun artığıdır. Onlar orta sınıf değerleri ve dünyası dışında varolan sokakta yaşayan evsiz barksızlar, göçmenler, tinerci-baliciler, dilenciler, çöp toplayanlar, kısaca kaybedecek hiçbir şeyi olmadığı için her şeyi yapabilecek durumda olanlardır. Kentli orta sınıfın enalttakilere yönelen öteki ve tehlikelilik algısının, karşı taraf için dışlanma ve damgalanma anlamına geldiğini çocukların sözlerinde görüyoruz:

17 Banfield'den naklen ODTÜ Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler ABD, Kentsel Yoksulluk..., s. 12. Ülkemizde de son derece popüler olan bu yaklaşım, yoksulluk ve yoksullar hakkında bir şey duymaya tahammülsüzlüğünü "yoksulluk edebiyatı" yakıştırmasıyla göstermiştir.

18 Kentli orta sınıfın kentteki diğerlerinden uzaklaşma isteği ve buna uygun mekânsal planlamanın irdelendiği bir çalışma için bkz.: Rıfat N. BALİ, Çılgın Kalabalıktan Uzak, Birikim S. 123, Temmuz 1999, s. 35-46. Kentli orta sınıfın ideal ev anlayışı için bkz.: Ayşe ÖNCÜ, "İdealinizdeki Ev" Mitolojisi Kültürel Sınırları Aşarak İstanbul'a Ulaştı, Birikim S. 123, Temmuz 1999, s. 26-35.

19 Louis CHEVALİER, Labouring Classes and Dangerous Classes In Paris During the First Half of the Nineteenth Century, Translated from French by Frank Jellinek, London, 1973, s. 366.

20 Bkz.: Antonio Negri'nin, önce yoksulların sonra işçi sınıfının tehlikeli sınıflar olarak görüldüğünü, bugün ise yığınların tehlikeli olarak algılandığını söylediği makalesi: The poor: a threatining an indispensable enemy, From the dangerous classes to the danger of multitude, Translated by **Arianna BOVE.** Published on Global Magazine, Issue 2, May 2003. Translated by **Arianna BOVE.**

Elmadağ 33:

"Üstün başın hiç güzel değil. Bize çöpçü diyorlar. Kağıt topluyoruz biz. Çöpçü değiliz. Bizi utandıracak kadar pis pis bakarlardı Bahçeli'de . Sonunda helal işi bıraktırdılar. Okuldan gelir, el arabasını alır kağıda giderdik. İçimizde helalinden çalışmak vardı. Hiç zor gelmezdi: el arabası ağırmış, hava soğukmuş... Ama bir kadın bize gözünü diker yanındakine gösterir, bize çöpçü der; işte o zaman helal çalışmak istemezsin. Valla abla, yanından geçmezler öteden yürürler, öyle bir bi bakarlar ki, sanki suçluyuz."

Çocuklar kendilerine yönelen bakışları anlamlandırmaya çalışırken karşı tarafın gözüyle de kendilerini görmeye çalışmaktadırlar. Karşı ufuklardan bu tarafa bakıldığında çocuklar görülen manzaradan rahatsız olmaktadırlar ve bu durum onları utandırmaktadır. Bu sözlerde olduğu gibi çocukların çoğu üstü başı kötü olduğu için utanmaktan daha büyük bir utancı anlatmaktadırlar. Biz burada aşağılayıcı ve ezici olanın, farkları vurgulayan bakışta gizli olduğu kanaatindeyiz. Yanından geçmeyip öteden yürüyenlerin, görünce arabanın camını kapatanların, sokakta yürürken göz göze gelmemeye çalışanların bu davranışlarının, çocuklara, sınıfsal konumları ve farkları hatırlattığını düşünebiliriz. Ancak burada sınıfsal konumun ötesinde habitüel bir karşılaşma olduğunu görüyoruz. Habitusa içten bakışla bu şekildeki bir dıştan bakış arasında ortaya çıkan farkları, çocukların gördüklerini ve bunun üstüne kafa yorduklarını anlıyoruz:

Elmadağ 33:

"Hakimler haberleri izleye izleye hep tutukluyor, hep yatırıyor. Haberlerde bizi öyle gösteriyor ki ben bile korkuyom bizden, sanki cani, eli kanlı terörist gibi"

Çocukların, medyada kendileriyle ilgili oluşturulan imajdan hep bu ironik mizah duygusuyla söz ettiklerini görüyoruz. Bunun, sokakta, televizyonda karşılaştıkları bu imajla baş edebilmek için geliştirdikleri bir savunma mekanizması olduğunu söyleyebiliriz. Buradan çocuğun kendini ve kendi gibileri "cani, eli kanlı terörist" gibi gördüğü sonucunu çıkaramayız; ancak yansıtılan imajın çocuğun dünyasındaki karşılığının "cani, eli kanlı terörist" olduğunu düşünebiliriz. Toplumun onlara "bu sensin" diyerek gösterdiği resme ve tehlikeli olarak algılanmaya çocukların verdiği tepki önemlidir. Yok sayma, muhatap almama, dışlama ve damgalamayla gelişen süreci çocuklar, "üstlerine gelinmesi" olarak yorumlamaktadırlar:

Elazığ Eğitim 12:

"Bunlarla baş edilmiyor. 89 tane dosyam varmış, polisi bile darp

> etmişim öyle yazıyor. Yazıyorsa doğrudur. Devletin mahkemesi diyorsa doğrudur değil mi? Ama abla...Polis seni rahatsız eder abla. Polis gelir karşına gözünü diker bakar. Sokakta kafede gene peşinde. Tipimden mi, nedir, her çevirmede beni bir alırlar içeriye. Benim yüzümde mi yazıyor abla?
>
> Gece alır, sabah bırakırlar. Kendinden şüphe ettirir. Psikolojini bozar devlet. Korku salmaya çalışır, baskı altına alır ki hata yapasın. Eh bugün değilse yarın bi hata, illaki yaparsın."

Dışlama ve damgalama sürecine ilişkin deneyimlerini aktarırken çocukların çoğu, karşı ufuklardan biri olarak gördükleri araştırmacıya benzer sorular yöneltmişlerdir. "Benim yüzümde mi yazıyor?", "Ben psikopat mıyım?" gibi sorularla çocukların kastettiklerinin "oradan bakıldığında ne kadar farklı görünüyorum" olduğunu düşünebiliriz. Dışlanmalarının ve damgalanmalarının nedenini, farklı habituslar karşı karşıya geldiğinde su yüzüne çıkan habitüel farklılıkları olduğunu anlayan çocuklar, bunun karşı ufuklarda ne anlama geldiğini çözmeye çalışmaktadırlar. Psikopat gibi mi görünmektedirler, yüzlerinden mi anlaşılmaktadır suç işleyecekleri? Karşı ufuklarda farklılıkların çocuklardaki gibi bir yaraya sebep olmaması, asimetrik ve hiyerarşik ilişkilerin bir sonucu olarak değerlendirilebilir. **Erdoğan**, madun kesimler ile üst sınıflar arasındaki bu bakış-ma pratiklerini, bakan özne, bakılan nesne ilişkisindeki toplumsal hiyerarşi ışığında yorumlamakta; bakılan nesnenin hissettiği eziklik ve aşağılanmanın nedenlerini Müslüm Gürses'in bir şarkısından alıntı yaptığı "fark yaraları" metaforuyla anlatmaktadır. Şarkının sözlerinde fark yaralarının geçtiği bağlam, anlamı açıkça ortaya koymaktadır:

> "Yaşantımız sanki ateşten gömlek,
> çimizden gelir bin defa ölmek,
> Hakkımız değil mi bizim de gülmek,
> Bizi bu fark yaraları öldürür"[17]

Enalttakiler kavramı ve tehlikelilik algısına ve bu algının damgalayıcı işlevine ilişkin açıklamalarımızı tamamlayarak mekansal yarılmanın bir başka bağlamı olan göç ve göçle oluşan kentsel mekanlardaki ilişkileri çocukların anlatımı çerçevesinde incelemeye geçiyoruz.

C- "GURBET BİZİ BOZDU": YERİNDEN EDİLME-YERİNDEN OLMA

İçgöç, görüşme yaptığımız çocukların yaşam ortamını ve koşullarını belirleyen önemli bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocukların % 70,3'ü kırsal bölgede doğduğunu, % 29,7'si kentte doğduğunu söylemektedir.

17 ERDOĞAN, Yok-sanma: Yoksulluk- Maduniyet ve "Fark Yaraları" Yoksulluk Halleri içinde, s. 33-39.

Yaşadığı kentte doğanların oranı ise % 26,4'tür. Bu verilerden, çocukların % 73,6'sının başka bir yerde doğduğunu ve göç ettiğini anlıyoruz.

Tablo-47 Doğum Yeri: Kent- Kırsal

		Frekans	Yüzde
Geçerli	Kent	44	29,7
	Kırsal	104	70,3
	Toplam	148	100,0

Tablo-48 Doğum Yeri: Göç

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Başka bir kent	5	3,4	4,6	4,6
	Kasaba	24	16,2	22,0	26,6
	Köy	80	54,1	73,4	100,0
	Toplam	109	73,6	100,0	
Kayıp	Bu kentte doğdu	39	26,4		
Toplam		148	100,0		

Yaşadığı kentte doğanların (% 26,4) arasında ailesi o doğmadan önce göç edenlerin oranını ise, ailen kaç yıldır burada sorusuna aldığımız yanıtlardan çıkarıyoruz. Ailesi göç etmemiş, sürekli aynı kentte yaşamış olanların oranı % 7,7'dir. Bu verilerin birlikte okunmasından anlıyoruz ki, yaşadığı yerde doğan çocuklardan % 18,7'si ailesi o doğmadan önce kente göç etmiştir. Dolayısıyla kendisi veya ailesi göç etmiş çocukların oranı % 92,3'ür. Görüldüğü gibi görüşme yaptığımız grubun tamamına yakın bir kısmı, kendisi göç eden olarak veya ailesinin göç etmiş olması nedeniyle göç olgusunu yaşamaktadır.

Tablo- 49 Ailenin Kentte Yaşadığı Süre: Göç

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	5 yıldan az	1	,7	2,6	2,6
	5-10 yıl	9	6,1	23,1	25,6
	10 yıldan fazla	26	17,6	66,7	92,3
	Sürekli burada	3	2,0	7,7	100,0
	Toplam	39	26,4	100,0	
Kayıp	uygun değil	109	73,6		
Toplam		148	100,0		

Çocukların anne ve babalarının doğum yerine bakıldığında kırsal doğumlu ebeveynlerin ağırlıkta olduğunu görüyoruz.

Tablo-50 Anne Doğum Yeri: Kent-Kırsal

		Frekans	Yüzde
Geçerli	Kent	7	4,7
	Kırsal	138	93,2
	Toplam	145	98,0
Kayıp	Uygun değil	3	2,0
Toplam		148	100,0

Tablo-51 Baba Doğum Yeri: Kent-Kırsal

		Frekans	Yüzde
Geçerli	Kent	3	2,0
	Kırsal	142	95,9
	Toplam	145	98,0
Kayıp	Uygun değil	3	2,0
Toplam		148	100,0

Çocukların kaç yıldır kentte yaşadıklarını sorduğumuzda şu verilere ulaştık:

Tablo- 52 Kentte Yaşama Süresi

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	5 yıldan az	36	24,3	33,0	33,0
	5-10 yıl	28	18,9	25,7	58,7
	10 yıldan fazla	43	29,1	39,4	98,2
	Kente infaz için getirildi	2	1,4	1,8	100,0
	Toplam	109	73,6	100,0	
Kayıp	Bu kentte doğdu	39	26,4		
Toplam		148	100,0		

Çocukların ve ailelerinin doğum yerleri, kaç yıldır kentte yaşadıklarına ilişkin veriler bir arada yorumlandığında karşımızdaki grubun büyük ölçüde kırsal kökenli olduğunu söyleyebiliriz. Kent doğumlu çocukların çoğunluğunun ise, ikinci kuşak kentliler olduğunu anne-babalarının kırsal doğumlu olup kente göç ettiklerini görüyoruz. Çocuklardan bazılarının aileleri, kırsalda veya başka bir kentte yaşamaya devam etmektedir. Bu çocuklar kente arkadaşlarıyla veya tek başına geldiklerini belirtmişlerdir. Çocukların bazıları ise (kente yakın kırsal bölgede oturanlar) ilçeden-köyden, kente gelip gittiklerini, kimi zaman kırsala dönmeyip gece kent merkezinde sokakta kaldıklarını anlatmışlardır. Çocuklara kente kimlerle ve kaç kişi geldiklerini sorduğumuzda şöyle bir tabloyla karşılaşıyoruz.

Tablo- 53 Kente Kaç Kişi Gelindiği

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	2-3 kişi	26	17,6	23,8	24,3
	4-5 kişi	7	4,7	6,4	30,3
	6 ve daha çok kişi	59	39,9	54,1	84,3
	tek başına	15	10,1	13,7	98,2
	Kente infaz için getirildi	2	1,4	1,8	100,0
	Toplam	109	73,6	100,0	
Kayıp	Uygun değil	39	26,3		
Toplam		148	100,0		

Bu veriler birlikte değerlendirildiğinde, çocukların göç nedenleri, göç tipleri ve kente nasıl geldikleri konusunda önemli ip uçları vermektedir. Örneğin tek başına kente geldiğini söyleyen çocukların bazıları yukarıda belirttiğimiz gibi kente yakın olan köy veya ilçeden kent merkezine gelip giden, zamanlarının çoğunu kentte geçiren, çoğu zaman evlerine dönmeyip geceyi kentin sokaklarında geçiren çocuklardır. Bu çocukların yer değiştirmeleri ve iki dünya arasındaki gidip gelmeleri döngüseldir. Kırsaldaki ve kentteki yaşam hakkında sözleri, iki dünya arasında gidip gelmeyi ve yarılmayı anlatmaktadır.

Elazığ Kapalı 2:

"Bizim köyde anlaşabileceğim bir arkadaş çevrem olsa köyü de severdim. Kafa dengi arkadaşlar hep şehirde."

Çocuklar iki dünyayı karşılaştırırken kentin onlar için cazip gelen taraflarını da anlatmaktadırlar.

Elazığ Kapalı 3:

> "Köyde evler iki katlı. Şehirde çok yüksek. Binalar büyük. Çok adam var. Ne hoş."

Yaşadıkları yeri "küçük", "dar" bulan çocukların sözleri, bir tür sıkışmışlık hissini aktarmaktadır. Kentin "yükseklik", "büyüklük", "kalabalık olma" gibi özelliklerini olumlu biçimde anlatmalarının, çocukların kentin büyüklüğü ve kalabalığı içinde kaybolma isteğini ifade ettiğini düşünebiliriz. Çocukların yaşadıkları yer değiştirme deneyimi, kendi dünyalarına dışardan bakıp, kentteki yaşama doğru yönelmelerine yardımcı olmaktadır.

Elazığ Kapalı 1:

> "Şehirdeki kızlar, serbest dolaşıyor. Bizim orası gelişmiş bir yer olmadığı için kızlar hep eskiye yönelik hareket ediyor."

"Gelişmiş bir yer" ve "eskiye dönük hareket" dikotomisi kentsel ve kırsal yaşamdaki cinsiyet kültürünün parametreleri olarak belirmektedir ve çocukların algısında, iki dünya arasındaki farklılaşma noktasında önem taşımaktadır.

Elazığ Kapalı 5:

> "Sınıfta (köyde) kızlar bizimle hiç konuşmaz. Kızlar ön sırada oturur, erkekler arkada. Kızlar arkalarını dönüp bakmaz. Erkekler, erkeklerle taso oynar. Şehirde kızlar erkeklerden kaçmaz ki, birlikte gezer."

Çocukların anlatımlarında yaşadıkları yer değiştirme deneyiminin, onların dünyasında yarattığı yarılmayı görebiliyoruz. Bu durum, modern toplumda bir "mekân – insan ilişkisi kategorisi"[17] olarak göçün, basit bir yer değiştirmeden ibaret olmadığını ortaya koymaktadır. **Karpat** bu noktayı işaret eden tanımında, göçün asıl yerden ulaşılmak istenene doğru hareket olduğunu belirtmektedir.[18]

Bulundukları yerden ulaşmak istedikleri hayata doğru hareket eden bir diğer grup, tek başına veya arkadaşlarıyla kente gelen çocuklardır. Kente kiminle geldiklerini sorduğumuzda elde ettiğimiz yanıtlara göre kente tek başına veya arkadaşlarıyla gelenlerin oranı % 18,4'dür.

17 İlhan TEKELİ, Türkiye'de İçgöç Sorunsalı Yeniden Tanımlanma Aşamasına Geldi, Türkiye'de İçgöç Konferansı 6-8 Haziran 1997 Bolu-Gerede, İstanbul, 1998, s. 9.
18 Kemal H. Karpat'tan naklen Cemal YALÇIN, Göç Sosyolojisi, Ankara, 2004, s. 11.

Tablo- 54 Kente Kiminle Gelindiği

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Annemle	10	6,8	9,2	9,2
	Babamla	4	2,7	3,7	12,8
	Akrabalarımla	8	5,4	7,3	20,2
	Tek başıma	15	10,1	13,8	33,9
	Arkadaşlarımla	5	3,4	4,6	38,5
	Kente infaz için getirildi	2	1,4	1,8	40,4
	Annemle babamla	14	9,5	12,8	53,2
	Annemle akrabalarımla	3	2,0	2,8	56,0
	Babamla akrabalarımla	1	,7	,9	56,9
	Annem babam akrabalarımla	47	31,8	43,1	100,0
	Toplam	109	73,6	100,0	
Kayıp	Bu kentte doğdu	39	26,4		
Toplam		148	100,0		

Bu çocuklardan bazıları kente çalışmak için gitmekte; bazıları ise memlekette namını duydukları gayrimeşru faaliyetlerde bulunan hemşehrilerinin yanına gitmektedirler.

Keçiören 10:

" Batman'da mahalleden arkadaşlar, İstanbul'u gayrimeşruyu anlatıyordu. 'K. İ. var, Diyarbakır'lı iyi biri, gel gidelim. Çok para var.' Ceketler, kemerler, saatler şekilliydi. Gittik Tarlabaşı' na; sorduk, gösterdiler."

Bu çocukların bir değerlendirme yaparak göçü planladıklarını ve yaşadıkları yerle bağlarının kopmadığını görüyoruz. Bu özellikler her ne kadar "bireysel akılcı göç" türünü hatırlatsa da çocukların göç edilecek yer hakkında bilgiyi ve göç sürecindeki desteği kendisinden önce göç etmiş hemşehrilerinden almaları nedeniyle "zincirleme göç" türüne daha uymaktadır.[17] Geldikleri yerle bağlantılarının devam etmesi, kentte etnik kökene dayalı dayanışma olanaklarına sahip olmaları nedeniyle bu grubu, "dönüştürme kapasitesine sahip dinamik göçmen nüfus" kategorisinde değerlendirebiliriz. Göçün özellikle bu türü Türkiye tarihi boyunca yaşanmış kırsal yoksulluk ve mülksüzleşmenin tetiklediği iç göç hareketini hatırlatmaktadır. Çocuklar, (başlarda çalışmak için kente gelip sonradan gayrimeşru ilişki ağına girenler ile kente gayrimeşru ilişki ağına girmek için gelenleri ayırmıyoruz) kendilerinden önce kente gelerek enformel yapılar içinde yer edinmiş "haram dayıları", "güzel abileri" ne ulaşarak kentsel rant elde etme kanallarında aşağı- yukarı

17 Sema ERDER, Yeni Kentliler ve Kentin Yeni Yoksulları, Toplum ve Bilim, S. 66, Bahar ,1995, s. 110.

hareket edebilmektedirler. "Kökene bağlı dayanışmanın yarattığı sinerji ve cemaat içinde oluşan kolektif verimlilik" sayesinde 'yükselmektedirler'.[17]

> Elazığ Eğitim 10:
>
> "Mardinliler, Diyarbakırlılar Türkiye'ye dağıldık. Hırsızlığa alıştık. İlk hırsızlığım bisiklet oldu. Sonra gaspa kadar çıktık. İskenderun' a gelmeden önce biz bilmezdik. İstanbul' a gidince tam olduk. Gurbet bizi bozdu."

Kente daha önce gelenler yeni gelenlere "gayrimeşrunun" alt basamaklarını terk ederek, grup içinde yükselmektedir. Bir noktadan sonra küçük işleri yeni gelenlere devrederek "gayrimeşru koşturma" aşamasına gelmekte ve "haram dayı", "güzel abi" olup cemaati genişletmektedir. Bu gerekçelerle, gayrimeşru yapının işleyişini ve bu yapının unsurlarının kente tutunma stratejilerini belirleyen kuralların, yoksulluğun zincirleme bir biçimde yeni gelenlere devredildiği, eşitsiz güç ilişkileri yoluyla bir kesimin diğeri üzerinden zenginleştiği, "nöbetleşe yoksulluk" terimi ile ifade edilen sürecin kurallarıyla örtüştüğü kanaatindeyiz.[18]

Çekirdek aileleriyle birlikte göç ettiklerini söyleyen çocukların da, kente onlardan önce gelen hemşehrilerinin oluşturdukları gayrimeşru ilişki ağına girmeleri ve yükselmeleri genel olarak bu kurallar çerçevesinde gerçekleşmektedir. Çocukların doğum yerine ilişkin veriler ile "Yaptığın işi kimin yardımıyla buldun" sorusuna verdikleri yanıtlar arasında tespit ettiğimiz anlamlı ilişki de görüştüğümüz grupta, göçle gelenlerin kentte etnik kökene bağlı dayanışma ağlarından yararlandıklarını göstermektedir. (EK-5 Tablo 100) Tabloda görüldüğü üzere hemşehrisi yardımıyla iş bulduğunu söyleyenlerin % 79,5'i kırsal doğumludur. Nitekim kendisi kırsal doğumlu olmasa bile ailesi göç etmiş olduğunu anladığımız bu grupta, aile ve akrabalardan daha çok hemşehrilerden yardım alındığını görüyoruz. (% 54,9) İş bulma konusunda olduğu gibi konut bulma sorununda da "kökene bağlı dayanışmanın yarattığı sinerjiden" yararlanılmaktadır. Hatırlarsak, çocukların % 73'ü akrabalarıyla aynı mahallede oturduklarını belirtmişti. Bu grubun dönüştürme kapasitesine sahip olmasının, yeni bir kentli kimliği yaratma noktasında kültürel bir yarılmayı da kolaylaştırdığını görüyoruz.

17 IŞIK-PINARCIOĞLU, Nöbetleşe Yoksulluk., s. 76.
18 IŞIK-PINARCIOĞLU, Nöbetleşe Yoksulluk., s. 171.

Elmadağ 5:

"Toplum içinde Kürtçe konuşmayız. Kardeşlerimin Türkçe 'si bozulmasın diye annem babam konuşmaz. Küçüklüğümden beri soranlara anlamıyorum derim. Sadece Kürtlerin arasında bile konuşmam, bilirim ama. Köyde falan konuşuruz."

Çocuğun ifadesiyle "toplum" ve "köy" farklı sosyalleşme biçimlerini işaret etmektedir. Dil tercihinin mekânlara göre belirlenmesi, dilsel sermayenin toplumsal sınıflandırma şemalarındaki rolüne ilişkin bilinci yansıtmaktadır. **Bourdieu**'nun dilsel mübadeleler alanı[17] adını verdiği dilsel pratikler, "toplumsal farkların üretildiği sınıflandırma şemalarının bir parçası"[18] olması nedeniyle mekânsal yarılmayla paralel giden kültürel yarılmayı cisimleştirir. Bu noktada, çocukların Türkçe'den başka bildikleri diller ve arkadaşlarıyla hangi dilde anlaştıkları hakkında verilere değineceğiz.

Tablo- 55 Türkçe'den Başka Dil Bilme- Anadil

		Frekans	Yüzde
Geçerli	Evet, Kürtçe biliyor	56	37,8
	Hayır, sadece Türkçe biliyor	76	51,4
	evet zazaca	14	9,5
	evet Arapça	2	1,4
	Toplam	148	100,0

Tablo-56 Türkçe'den Başka Dil Bilme- Anadil

('Arkadaşlarınla hangi dilde anlaşıyorsun' sorusuna verilen yanıtlar)

		Frekans	Yüzde
Geçerli	Türkçe	118	79,7
	Kürtçe	26	17,6
	Zazaca	4	2,7
	Toplam	148	100,0

Bu iki soruya verilen yanıtlar karşılaştırıldığında, Türkçe'den başka bir dil bilen çocukların büyük kısmının o dili bilen arkadaşlarıyla da Türkçe anlaştığını anlıyoruz. Bunun nedenini sorduğumuzda aldığımız yanıtlar, aşağıda aktardığımız sözler gibi kültürel yarılmayı işaret eder nitelikteydi:

17 BOURDIEU, Distinction..., s. 176-177, 255.
18 ERDOĞAN, "Yoksanma: Yoksulluk- Maduniyet ve Fark Yaraları", Yoksulluk Halleri içinde, s. 41.

Elazığ Eğitim 15:

> "Köyde değilim ki Kürtçe konuşayım. Şehirdeyim, öğreneyim dedim Türkçe. Ama kızlarla illaki Türkçe konuşurum. Bilmediğin şeyi yanlış anlarsın. Ya Kürtçe'yi bilmeyen şehirli biri yanımdan geçerken yanlış anlarsa. Çok kavga, cinayet oldu öyle. Kürtlerden çok korkarlar Adana'da."

Kentte konuşulan dil tercihine rağmen, Türkçe'den başka dil bilenler ile kimin yardımıyla iş bulunduğuna ilişkin verileri karşılaştırarak baktığımızda, (anlamlılık 0,05 seviyesinin üstünde çıkmış olsa da oranları yorumlarsak) sadece Türkçe bilenlerin çoğunluğunun ailesi yardımıyla iş bulduğunu, Türkçe'den başka dil bilenlerin ise genelde hemşehrileri yardımıyla iş bulduğunu görüyoruz. (Ek-5 Tablo101)

Görüştüğümüz çocuklar arasında bireysel ve zincirleme göç türleriyle kente gelenlerden farklı bir göç deneyimi yaşayan çocuklar da vardır. Bu çocukların anlattıkları göç hikayelerinde, göç kararını verirken bilgi edinilecek hemşehrilerin olmamasının yanı sıra, gidilen yerde konut ve iş bulmak gibi sorunlarda yardım alınan bir cemaate de rastlamıyoruz. Özellikle Elazığ'da yaptığımız görüşmelerde, bölgenin maden, mermer ve taş ocaklarının önce özelleştirilip sonra kapatılmasıyla işsiz kalan çevredeki kırsalda yaşayan insanların, zorlayıcı şartların etkisiyle kente göç ettiklerini görüyoruz.

Elazığ Kapalı 20:

> "Devlet önce babamları işten attı, sonra Ferrokromu kapattı. Kapanmayacak dedilerdi. Geçinemedik, şehre geldik. Babam iş bulamadı. Kimimiz kimsemiz yok şehirde. Annemle birlikte apartman merdiveni yıkıyorlar."

Binlerce insanın çalıştığı kurumların kapatılması sonucu bölgede yaşanan ekonomik erozyonun, bazı ilçe ve köylerden kente kitlesel göçlere neden olduğunu kentte yaptığımız görüşmelerde gözlemledik. Bölgedeki maden ve taş ocaklarının özelleştirilme süreçlerinin 2001 yılında Özelleştirme İdaresi'ne devirle başladığına ve bu sürecin sonunda yaklaşık 3000 kişinin işsiz kaldığına ilişkin haberlerin o dönemde basında oldukça sık yer aldığını görüyoruz. Madenleri işleten kurum özelleştirilirken, madenin kapatılmayacağının ve çalışanların işten çıkarılmayacağının kamuoyuna duyurulduğunu yine o dönemde yapılan yayınlardan öğreniyoruz. Çocuk, "kapanmayacak dedilerdi" diyerek özelleştirilme ve kapatılma sürecine ve o dönemde yapılan resmi açıklamalara ilişkin tanıklığını aktarmaktadır[17]

17 "Elazığ'ın En Büyük Ekmek Kapısı Etikrom Can Çekişiyor" başlıklı haber için bkz.: http://www.elaziz.net/haber/etikrom_dosya.htm; http://www.aksam.com.tr/arsiv/aksam/2004/04/29/guneydogu/guneydogu1.html

Göç edenin rasyonel değerlendirmesine ve bir göç planına dayanmayan bu türe "kitlesel göç" adı verilmektedir. Kitlesel göç, toplumsal, siyasal ya da ekonomik nedenlere ve göç edenin iradesi dışındaki zorlamalara dayanan "zorunlu göç"le zaman zaman örtüşmektedir.[17] Zorunlu göçe tabi olanların, uluslararası belgelerde "ülke içinde yerinden olmuş/edilmiş kişiler" olarak tanımlandığını görüyoruz. Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen ve uluslararası insan hakları hukuku ile uluslararası insancıl hukuk ilkelerini yansıtan "Ülke içinde Yerinden Olmaya İlişkin Yol Gösterici İlkeler"e göre,

> "zorla ya da zorunda kalarak evlerinden veya sürekli yaşamakta oldukları yerlerden, özellikle silahlı çatışmaların, yaygın şiddet hareketlerinin, insan hakları ihlallerinin veya doğal ya da insan kaynaklı felaketlerin sonucunda veya bunların etkilerinden kaçınmak için, uluslararası düzeyde kabul görmüş hiçbir devlet sınırını geçmeksizin kaçan ya da bu yerleri terk eden kişiler ya da kişi gruplar",

ülke içinde yerinden olmuş kişiler olarak adlandırılmaktadır.[18] Türkiye'de yakın tarihe kadar kullanılan "zorunlu göç" ifadesinin yerini "yerinden olma/ edilme" teriminin aldığını görüyoruz.[19]

Ülkemizde yakın tarihte yaşanan yerinden olma olgusunun nedenleri, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Araştırma Komisyonu' nun 1998 tarihli raporunda şu şekilde sayılmaktadır:

> "(a) Mera yasağı ve operasyon/çatışma ortamı yüzünden hayvancılık ve tarımın çökmesi; korucu olan köylere PKK tarafından baskı uygulanması; güvenlik güçlerinin koruculuğu kabul etmeyen köylere kuşkuyla yaklaşılarak askeri operasyonları bu köylerde yoğunlaştırması ve sonuçta bütün bu nedenlerle insanların köylerini terk etmesi; (b) PKK'nın, koruculuğu kabul eden bazı köy ve mezraları boşaltması; (c) Koruculuğu reddeden, güvenliği sağlanamayan veya PKK'ya yardım ettiği düşünülen köylerin güvenlik birimlerince boşaltılması." [20]

---

17 ERDER, Yeni Kentliler..., s. 110; ŞEN, Zorunlu Göç: "Devletle Dağın Hesaplaşmasından Biz Çektik" Yoksulluk Halleri, s. 183.

18 Birleşmiş Milletler, Ülke İçinde Yerinden Olma Konusunda Yol Gösterici İlkeler, Brookings Enstitüsü Yerinden Olma Projesi, Washington DC, çev.: Kerem Atıparmak, Ankara 2005 s. 2. http://www.brookings.edu/fp/projects/idp/resources/GPTurkish.pdf

19 Yasa koyucunun da bu terimi benimsediğini, Bakanlar Kurulu'nun 17 Ağustos 2005'te kabul ettiği "Yerlerinden Olmuş Kişiler Sorunu ile Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesine Yönelik Tedbirler" başlıklı çerçeve metinde görüyoruz.

20 TBMM (1998) Doğu Ve Güneydoğu Anadolu'da Boşaltılan Yerleşim Birimleri Nedeniyle Göç Eden Yurttaşlarımızın Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Tedbirlerin Tespit Edilmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırma Komisyonu Raporu'ndan naklen Dilek KURBAN, Deniz YÜKSEKER, Ayşe Betül ÇELİK, Turgay ÜNALAN, Tamer AKER, "Zorunlu Göç" ile Yüzleşmek: Türkiye'de Yerinden Edilme Sonrası Vatandaşlığın İnşası, Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV), İstanbul, 2006, s. 69. Bu konuda hazırlanmış bir çok rapor bulunmaktadır. Bazıları; Ortadoğu Üniversitesi (ODTÜ) -GAP Bölgesi Nüfus Hareketleri Araştırması –1994; Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği TMMOB "Zorunlu Göç Raporu" 2003; Göç Edenler Sosyal Yardımlaşma ve Kültür Derneği, (GÖÇ-DER) –"Zorunlu Göçe Maruz

Görüşme yaptığımız grupta, kente kaç kişi geldiniz sorusuna "tüm köy", "26 hane" , "30-35 kişi" gibi yanıtlar veren çocukları yukarıdaki tabloda "6 kişiden fazla" yanıtı altında topladık. Bu şekilde yanıt veren çocukların oranının % 54,1 olduğunu görüyoruz. Ailesi ve akrabalarıyla geldiğini belirten çocuklar yaşadıkları yerinden olma deneyimini şöyle aktardılar:

Keçiören 8:

> "Köy yanınca Bursa'ya göçtük, köycek 86-90 hane. Annem, babam yaşlı çalıştırmayız. Ağabeylerim evli. Küçük kardeşlerim ayakkabı boyacılığı, simitle eve para getiriyor, öyle..."

Resmi belgelerdeki adıyla "yerinden olanlar", göç ederek daha iyi bir hayat hayalinin peşine düşen göçmenlerden farklı bir biçimde yaşadıkları göç sürecinin sorunları karşısında, en korunaksız olanlardır. Kitlesel göçün öznelerinin kente tutunma kabiliyeti en düşük gruplar olduğu bir çok çalışmada tespit edilmektedir. **Erder**, 1996'da İstanbul Ümraniye'de yaptığı araştırmasında bu durumu şöyle aktarmaktadır:

> "Doğu'dan gelen "yeni" göç dalgası, zincirleme göç değildir. Bu göç, tüm aile fertlerinin hep birlikte ve aynı anda göç etmesi biçiminde sürmektedir. Bu nedenle zincirleme göçün sağladığı esnek ve aşamalı uyum olanaklarından yoksundur. Bunun yanı sıra, yerleşikleşmiş Doğulu aileler, Doğu'da yaşanan politik olaylar nedeniyle, yeni gelen göç dalgasından kendilerini politik olarak da soyutlamak eğilimdedirler. Kaldı ki, çok çocuklu çok nüfuslu hanelerin tüm üyelerinin birlikte göç etmesinin maliyetlerini karşılamak, eskiden göç etmiş olanların gücünü aşmaktadır. Bu da hemşehrilik ilişkilerinin çok daha radikal bir biçimde kesintiye uğramasına ve yeni gelen hanelerin daha da yalnız kalmalarına neden olmaktadır. [17]

Işık ve Pınarcıoğlu, Sultanbeyli'de yaptıkları araştırmada, Güneydoğu'dan gelenlerin kentteki nöbetleşe yoksulluk piramidinin en altında yer aldığını ve "hep birlikte kaybedenler" olarak yeni kentli yoksullar saflarına hızla katıldıklarını söylemektedirler.[18] **Şen**, büyük bir toplumsal

Kalan Kürt Kökenli T.C. Vatandaşlarının Göç Öncesi ve Göç Sonrası Sosyo-ekonomik, Sosyo-kültürel Durumları, Askeri Çatışma ve Gerginlik Politikaları Sonucu Meydana Gelen Göçün Ortaya Çıkardığı Sorunlar ve Göç Mağduru Ailelerin Geriye Dönüş Eğilimlerinin Araştırması ve Çözüm Önerileri"; TESEV –"Zorunlu İç Göç Sonrası Köye Dönüş" –2004; Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV) –Aylık Raporlar.

17 Sema ERDER, İstanbul'a bir Kent Kondu Ümraniye, 2. Baskı, İstanbul, 2001,s. 296.

18 IŞIK-PINARCIOĞLU, Nöbetleşe Yoksulluk..., s. 296,336. Bu sosyolojik araştırmaların yanı sıra sivil toplum kuruluşlarının ve kamu kurumlarının yaptığı saha araştırmalarından da örnek verebiliriz. TMMOB, Bölge İçi Zorunlu Göçten Kaynaklanan Toplumsal Sorunların Diyarbakır Kenti Ölçeğinde Araştırılması (Genişletilmiş 2. Baskı). TMMOB Yayınları, Ankara. 1996; ODTÜ Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı, Kente Göç ve Yoksulluk: Diyarbakır Örneği, Ed.: Melih ERSOY, Tarık ŞENGÜL, Ankara, 2000; Başbakanlık Aile Kurumu Başkanlığı, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan Terör Nedeniyle Göç Eden Ailelerin Sorunları, Ahmet TÜRKYILMAZ, Abdülhaluk ÇAY, Zakir AVŞAR,

akıntının özneleri olarak hareket ettiklerini söylediği bu grubun, geldikleri yerle ilişkilerinin çoğu durumda tümüyle kopmuş olduğunu, dolayısıyla kırsalla ilişkilerin yarattığı güvenceden yoksun olduklarını vurgulamaktadır.[17] Görüştüğümüz çocukların çoğunun, geride bıraktıkları köyleri hakkındaki sözleri, **Şen**'in işaret ettiği bağlamı destekler niteliktedir.

Elazığ Kapalı 16:

"Köyümüz terörde yandı. Gece yattık, yangınla uyandık. Sabaha karşı herkes kaçtı, köyü boşalttık. Jandarma köyü geri teslim almış dediler. Bazı aileler geri dönmüş. Toprağın ekileceği kalmamış geri gelirler onlar da."

Burada çocuğun köye dönmek hakkında konuşup karar veren büyüklerinin konuşmalarını aktardığını düşünebiliriz. Çocuklara nerede doğduklarını veya neden kente geldiklerini sorduğumuzda, yaşadıkları yerinden olma deneyimini ve hayatlarındaki sonuçlarını ayrıntılarıyla anlattıklarını gördük. Doğdukları topraklardan birden ayrılmaları ve kentteki olumsuz yaşam şartları sözlerinde ön plana çıkıyordu. Köydeyken geniş topraklara ve çok sayıda hayvana sahip olduklarını özellikle vurguluyor, içinde bulundukları yoksulluğu kente gelmelerine bağlıyorlardı.

Elazığ Kapalı 8:

"İstanbul'a gittik. İstanbul bizi yedi bitirdi. İş bulduk, bulamadık, para yetiremedik. İstanbul bize değişik geldi. Sudan çıkmış balığa döndük. Nereye gideceğimizi bilmiyoruz, nereye döneceğimizi bilmiyoruz, akşam oluyor nerede yatacağız bilmiyoruz. İstanbul'da süründük."

Bu tür göçte her katmandan insanın göç ettiğini; dolayısıyla bir kısmının küçük bir sermayeyle bir kısmının ise sadece umutlarıyla kente geldiklerini görüyoruz. Menkul malvarlığını paraya çeviren ailelerin çocuklarının da, kentteki hayatı köydekiyle karşılaştırmaktadırlar.

Keçiören 5:

"Köyde arazi olsun araba olsun hep ortaktı. Diyarbakır'a gelince mal bölündü herkes ayrı iş yaptı. Ayrı gayrı çıktı. Diyarbakır'da her şey berbat oldu. Köyde geçimimiz ortaktı birlikte kazanır birlikte yerdik. 6 Kardeş babamlar. Şehirde her şey paylaşıldı, ayrıldı. Şimdi en büyük amcam trilyoner. Faize para veriyor. 1 kahvesi, 3 kamyonu, 2 taksisi, 2 evi var. Nakliyat şirketi kurdu. Babamları kandırdı, fazladan mal aldı; böyle oldu. Bize kalanlar para etmedi."

Mustafa AKSOY, Ankara, 1998.

17 ŞEN, Zorunlu Göç: "Devletle Dağın Hesaplaşmasından Biz Çektik", Yoksulluk Halleri İçinde, s,184.

Yerinden olmayla geldikleri kentte, akrabalık ilişkilerinin zayıfladığı, hatta bozulduğuna ilişkin çok fazla hikaye dinlediğimizi belirtelim. Çocukların bu tanıklıkları, yukarıda yer verdiğimiz raporlarla tespit edilen göçün bu türü ve yoksulluk ilişkisine dair görüşleri destekler niteliktedir. Çocukların hikayelerinden, köydeki kolektif yaşama biçiminin kentte sürdürülemediğini ve büyük ailelerin çekirdek ailelere ayrılarak kente tutunma mücadelesi verdiğini anlıyoruz. Göç ve yoksulluk üzerine yapılan çalışmaların da tespit ettiği gibi, akrabalık ve hemşehrilik ilişkilerinde dayanışma ve yardımlaşma örüntülerinin giderek zayıflaması sonucu çekirdek ailenin kentte yalnız kaldığını söyleyebiliriz.

Bu gruptaki çocukların, daha güzel bir hayat hayalinin peşine düşüp kente gidenlerden farklı olarak, doğdukları yeri büyük bir özlemle anlatmaları dikkat çekmektedir.

Elazığ Kapalı 16:

"Köyümüzün cevizi meşhurdu. Annem çok özler köyü. Keşke gelmeseydik der. Köy bir başkadır. Bin kat güzeldir. Köyün altında Murat nehri akar. Dağa keçi yaymaya çıkardık. Keklik yakalardık. Burada arkadaş ortamın seni en ufak şeyde belaya sürükler. Normalde köyde hiç bela gelmez."

Çocukların doğdukları yerlere duydukları özlemi, eski ve yeni hayatları arasında yaptıkları karşılaştırmaları, zorunlu göçün psikiyatrik etkilerini ve travmatizasyon şiddetini anlayabilmek için yapılan araştırmaların bulgularına değinerek yorumlayabiliriz. Örneğin **Aker** ve arkadaşlarının İstanbul'da gerçekleştirdikleri çalışmalarında, yerinden olmuş kişilerin travma sonrasında yas ve kayıp tepkileri verdikleri ve "sevilen bir kişinin kaybı kadar yaşanılan yerin kaybının da psikopatolojiyi şekillendirebildiği ve depresif belirtilere yol açabildiği" tespit edilmiştir. Ayrıca yerinden olmuş insanlarda yaygın bir biçimde ümitsizlik ve devlet, hükümet ve kurumlara yönelik bastırılmış öfke gözlenmiştir. [17]

Görüştüğümüz çocukların çatışmaların yoğun olduğu döneme ilişkin tanıklıkları, yukarıda değindiğimiz TBMM komisyon raporundan yaptığımız alıntıya uymaktadır. Özellikle raporun c şıkkında, "Koruculuğu reddeden, güvenliği sağlanamayan veya PKK'ya yardım ettiği düşünülen köylerin güvenlik birimlerince boşaltılması" şeklinde tarif edilen duruma çocukların tanık olmasının, devlet ve kurumlara yönelik algılarını etkilediğini görüyoruz:

17 AKER, AYATA, ÖZEREN, BURAN, BAY, Zorunlu İç Göç: Ruhsal ve Toplumsal Sonuçları'ndan naklen Tamer AKER, "Ruhsal Süreçler Açısından Zorunlu Göç ve Yerinden Edilme", "Zorunlu Göç" ile Yüzleşmek.. içinde, s. 133.

Elazığ Eğitim 12:

"Ben çocuktum köyü basardı örgüt. Ekmek ister alır giderdi. Sonra asker gelir, 'eh niye yardım ettiniz' adın terörist köye çıkar bir kere. Ne köy kalır ne bir şey. Sonra askere alırlar seni. Verirler eline tüfeğiDerler 'bunlar terörist köyler'. O da sensin bu da sensin. Anlayamazsın. Başım ağrıyor bunları düşününce. Derin devlet diyorlar anlamıyorum"

Yerinden olma deneyimi, bu anlamda çocukların devlete bakışını etkilerken, toplumun diğer kesimlerinin de bu çocuklara yönelik bakışını belirleyen sonuçlar doğurmaktadır. Aslında kente her yeni göç, "yerli" ile "öteki" arasında bir çekişmenin, gerilimin yaşanmasında neden olmaktadır; ancak bu tür göçle gelenlerin "yerli"ler tarafından tehlikeli olarak algılandığını görüyoruz. Bu gruba yönelen "tehlikelilik damgası"nın daha önce değindiğimiz enalttakiler ve tehlikelilik algısıyla yakından ilgili olduğunu görüyoruz. Gerçekten görsel ve yazılı basında bu tür göçle gelen çocukların kentin sokaklarında çalışmaları ile kapkaç ve gasp olaylarının artması birbiriyle ilişkili olgular olarak sunulmaktadır. Bu konuda kesin analizler yapmaya imkân verecek yeterli araştırmanın bulunmamasına rağmen, bu tür haberlerin ve yüzeysel hazırlanmış güvenlik raporlarının sonucunda, ortalama bir kentli için Güneydoğu ve Doğu Bölgelerinden gelmiş, sokakta selpak, yara bandı satan çocukların tehdit unsuruna dönüştüğünü görüyoruz. Bu damgalamanın sadece kentli orta sınıfın çocuklara bakışı üzerinde değil, çocukların kendilik algıları (benlik algısı) üzerinde de etkili olduğunu görüyoruz. Öfke ve hınç duygularının yanı sıra, damgalamanın çocuklar üzerindeki en büyük etkisi, kendilerini içerden damgalamalarıdır. Bu açıdan bakıldığında, konu başlığında yer verdiğimiz sözlerde çocuğun kendisini ve kendisi gibi yerinden olma deneyimi yaşamış çocukları damgaladığını görüyoruz.

Elazığ Eğitim 10:

"Mardinliler, Diyarbakırlılar Türkiye'ye dağıldık. Hırsızlığa alıştık. İlk hırsızlığım bisiklet oldu. Sonra gaspa kadar çıktık. İskenderun' a gelmeden önce biz bilmezdik. İstanbul' a gidince tam olduk. Gurbet bizi bozdu."

Geçerli bir istatistiki ve nedensel bir çalışmaya dayanmayan Diyarbakır'ın İstanbul'a suçlu ihraç ettiği" yaklaşımının kamuoyunda yaygın kabul görmesi,[17] kentsel bütünleşme önünde engel oluşturmanın yanı sıra, her geçen gün daha çok çocuğun kendini "kriminal yaratık" olarak kodlamasına neden olduğu kanaatindeyiz. Damgalamaya ilişkin yukarıda değindiğimiz

17 Bu yaklaşımın sivil toplum kuruluşlarından resmi kurumlara kadar toplumun geniş bir kesiminde kabul görmesine ilişkin açıklamalar için bkz.: Deniz YÜKSEKER, Diyarbakır'da Yerinden Edilme Sorunu: Geri Dönüş, Kentsel Sorunlar ve Tazminat Yasası'nın Uygulamaları, "Zorunlu Göç" ile Yüzleşmek.. içinde, s. 159.

açıklamaları göz önüne alarak, içten damgalamanın sonraki sapma hareketlerini tetiklemesi nedeniyle, son derece önemli olduğunu tekrar vurgulayalım.

Kente her yeni göçün yerli ile yeni gelenler arasında bir gerilime neden olduğunu yukarıda belirtmiştik. Ancak göçle (hangi türü olursa olsun) oluşan kentsel mekânlardaki gerilim, sadece yerli ve yeni gelenler arasında yaşanmamaktadır. Bir sonraki başlıkta kentsel gerilim, göçle oluşan mekânlardaki yaşam alanı mücadelesi bağlamında incelenecektir.

D- "HERKES KENDİ ORTAMINDA SÖZÜNÜ GEÇİRİR": YAŞAM ALANI MÜCADELESİ

Bourdieu'ya göre, "toplumsal ilişkilerdeki eşitsiz konumlar, mekânsal ve zihinsel yapılara kazındığı için mekân, iktidarın kendini sembolik şiddet biçiminde ortaya koyduğu ve dayattığı konumlardan biri"dir.[17] Gerçekten kente baktığımızda, kendilerini diğerlerinden farklı gören gruplar arasındaki toplumsal güç ilişkilerinin somut olarak yaşandığı, ayrışmış mekânlar görüyoruz. Her bir grup, farklı mesafede konumlandığı kentsel kaynaklara ulaşmak için diğerleriyle olduğu kadar aslında kendi içinde de yarışma halindedir.[18] Kentteki kıt kaynakların eşitsiz dağılımının gözle görünür sonuçlarından biri, mekanda hiyerarşik tabakalaşma ise, diğerinin kaynakların dağıtımında yaşanan çatışma ve kıt kentsel alanlar için mücadele olduğunu söyleyebiliriz. Bu açıklamalar ışığında biz çalışmamızda "kentsel gerilim"i sadece kente yeni gelenler ile yerliler arasındaki çatışma olarak değil, kıt kaynaklara ulaşma mücadelesi veren tüm gruplar arasındaki yaşam alanı mücadelesi olarak, daha geniş bir çerçevede tanımlıyoruz. Yaşam alanı mücadelesinin göçle oluşan kentsel mekânlarda yoğunlaşmasını ise, zaten kıt olan kaynaklara ulaşma kanallarının, buralarda daha da daralmasına bağlıyoruz.

> Elazığ Eğitim 15:
>
> "Mardinliler Adana'da bir mahallede oturuyor. Araplar bir tarafta, Kürtler bir tarafta. Aramızda çok olay oldu. Mardin'deyken bir şey yoktu buraya gelince oldu. Hep paylaşamamazlıktan. Biz pazarda bir yer kapatırız gelir çatarlar. Yok burada bunu size sattırmayız gidin buradan falan. İşportaya çıkarsın tezgahını dağıtırlar. Adana'yı parsellemişler sanki."

Göç olgusunun, kentsel yoksulluğun mekansal olarak yoğunlaşmasında kurucu unsur olarak işlev gördüğünü söyleyebiliriz.[19] Kente

17 BOURDIEU, The Weight of..., s. 126.
18 ERDER, Kentsel Gerilim..., s. 25-32; ERDER, Refah Toplumu..., s. 42.
19 Sevilay KAYGALAK, Yeni Kentsel Yoksulluk, Göç ve Yoksulluğun Mekansal Yoğunlaşması: Mersin/ Demirtaş Mahallesi Örneği, Praksis, S.:2, Bahar 2001, s. 134-135.

gelenlerin, özellikle yoksulların, kente gelirken yanlarında aile, akrabalık ve hemşehrilik ilişkilerini getirdiklerini ancak bu kurumların geleneksel yapılarının kentte dönüşüm geçirdiğini ülkemizde yapılan araştırmalar ortaya koymuştur.[17] Bizim de araştırmamızda tespit ettiğimiz üzere göçle gelenler, akraba ve hemşehri kümelenmesi oluşturarak aynı mahallede yaşamayı tercih etmektedir. Kente geldiklerinde karşılaştıkları güvensiz ve kaotik ortamın karşılarına çıkardığı engeller ve sorunlarla mücadele ederken sinerjisinden güç aldıkları kolektif yapı, bazı durumlarda hemşehriliğe dayalı, bazı durumlarda etnik kökene dayalı bazen de sadece akrabalık ilişkilerine dayalı bir örüntü, olmaktadır. Yukarıda aktardığımız sözlerde, aynı kentten (Mardin) gelen göçmen bir gruptan söz edilmektedir. Bu grup, göç edilen kentte aynı mahallede yaşamaktadır; ancak farklı etnik grupların yaşadığı bu yer, mekânsal olarak tam anlamıyla ayrılmasa da, bir hatla ayrılmıştır/yarılmıştır. Çocuk "Araplar bir tarafta Kürtler bir tarafta" diyerek bu yarılmaya ilişkin tanıklığını aktarmaktadır. Burada ilginç olan nokta, aynı kentte yaşarken bu iki grup arasında bu anlamda bir çatışma yaşanmamış olmasıdır. Aslında çocuk bunun nedenini açıklamaktadır: "paylaşamamazlık". Zaten kıt olan kentsel kaynaklara ulaşmak için giderek daha da daralan kanallar paylaşılamayınca rekabet, bir toplumsal kategoriden diğerine kaymaktadır. Farklılık/benzeşme ile tanımlanan bu kategoriler, kaynaklara ulaşma yolları daraldıkça yerini bir sonrakine bırakmaktadır. **Wallerstein,** ırklar, uluslar ve etnik grupları "halklığın" inşasında başrol oynayan tek siyasal görüngünün ayrıldığı toplumsal kategoriler olarak tanımlamaktadır. **Wallerstein**'a göre, bu tür kategoriler, kapitalist dünyada avantaj elde etme hakkı için ortaya konmuştur. Bugün belli bir hiyerarşik toplumsal ilişkiler kategorisini güvence altında tutan şey, yarın için geçerli olmayabilir; çünkü kapitalizm, tarihsel bir sistem olarak, sürekli eşitsizliği gerektirirken, iktisadi süreçlerin sürekli yeniden yapılanmasını da gerektirmektedir."[18] Dün, Mardin'de hemşehrilik kategorisini güvence altında tutan şey, bugün Adana'da geçerli değildir. Yeni gelinen kentte pazardaki (piyasadaki) roller yeniden dağıtılmaktadır ve bu rollerin konumu, kaynakların eşitsiz dağılımı dolayısıyla kaynaklardan ne kadar pay alınacağı konusunda belirleyici olmaktadır. **Pahl**, kentteki kıt kaynakların dağılımında, pazar koşullarının ve bürokratik-siyasal sistemin nitelik belirleyici etkisi olduğunu ifade etmektedir. **Erder, Pahl**'ın bu tespitinden yola çıkarak, "yerel" topluluklar o toplumdaki ya da kentteki genel yapının işleyişinden (piyasa koşullarının, yönetsel ve politik sistemin

17 Bu konu hakkında yapılan araştırmalardan en bilinenlerini sayarsak; Ayşe Güneş AYATA, Gecekondularda Kimlik Sorunu, Dayanışma Örüntüleri ve Hemşehrilik, Toplum ve Bilim S.: 51/52, Güz 1990- Kış 1991, s. 89-101; Birsen GÖKÇE, Feride ACAR, Ayşe Güneş AYATA, Aytül KASAPOĞLU, İnan ÖZER, Hamza UYGUN, Gecekondularda Ailelerarası Geleneksel Dayanışmanın Çağdaş Organizasyona Dönüşümü, Ankara 1993.

18 BALLIBAR, WALLERSTEIN, Irk,Ulus, Sınıf, s. 100-107.

niteliklerinden) etkilenirler ve hatta bazı koşullarda ona göre biçimlenebilirler" demektedir.[17] Yeni gelinen kentte, "yerel" topluluklar da roller gibi yeniden tanımlanmakta, yeniden biçimlenmektedir. Yani kentsel kaynaklara ulaşma yarışındaki taraflar, çıkar grupları, büyük ölçüde pazarda belirlenmektedir. Pazar koşullarının, siyasi ve idari sistemin, kimlerin karşılıklı rekabet edeceğini belirleyerek aslında gerilimin taraflarını da işaret ettiğini söyleyebiliriz. Çocuğun aktardığı Adana'da Mardinli Kürtler ile Araplar arasında halihazırda var olan yaşam alanı mücadelesinin, bir sonraki kuşakta etnik grupların kendi içinde yaşanmasını engelleyecek bir mekanizma olduğunu söylemek güçtür. Nitekim yeni göç dalgasıyla etnik kökene bağlı dayanışma örüntülerinin zayıfladığı ve ilişkilerin çözüldüğünü tespit eden saha araştırmalarından göçle ilgili bağlamda söz etmiştik.

Bu noktada göçün kültürel kimlikleri belirginleştirici etkisi üzerinde durmalıyız. Göç, belli kültür gruplarının kendilerini tanımlamaları için etkili bir ortam yaratırken diğer taraftan da "öteki/ötekiler"i yaratmaktadır.

Elmadağ 23:

> "Bizim Çinçinde hergün kavga kıyamet illaki çıkar. Haymanalılarla Çorumlular girer birbirine, Haymanalılarla Bolulular da didişir. "Baktın geçtin, küfür ettin, sizin çocuk bizim çocuğa vurmuş"... bahane mi yok. Hemen kavgaya girişirler. Her gün sataşma, pislik."

Öteki, "kültürel karşılaşmanın mekânsal ve konjonktürel koşullarına göre, bazen farklılıkların ön plana çıkardığı gerilimle, bazen de benzerliliklerin algılanmasıyla"[18] ortaya çıkmaktadır. Nitekim çocukların sözlerinde, aynı etnik grup içinde farklılıklarla tanımlanan gruplaşmaların ve çatışmaların izlerini de görüyoruz:

Elazığ Kapalı 6:

> "Yaşadığım yerden nefret ediyorum. Ortam çok bozuk. Bali, içki herşey var. Gecekondu hep. Çoğu psikopat. Tunceli'den göç etmiş olan çok. Allah uzak etsin. Konuşmasından giysisinden anlarsın. Onlar başka Kürt."

Erder'in "çok kültürel tanışma" adını verdiği bu olgu, görüşme yaptığımız çocukların yaşadıkları mekânsal yarılma deneyiminin bu yönünü vurgulamaktadır. **Erder**, göçün tüm biçimlerine sahne olan coğrafyada, farklı kültür gruplarının bir arada yaşamasının yol açtığı çok yönlü etkileşimlere dikkat çekerken, gerilimleri keskinleştiren çok kimlikli kültürel gruplaşmalardan ve bu kentsel alanların kamusal düzenleme olmadan üretilmiş olmasından

17 ERDER, Kentsel Gerilim, s. 30.

18 Sema ERDER, Göç, Yerleşme ve "Çok" Kültürel Tanışma, Birikim, S.: 123, Temmuz 1999,s. 72-73.

söz etmektedir.[17] Görüşme yaptığımız çocukların çoğunun yaşadığı kentsel mekânlarda bu çok kimlikli kültürel yapıyla tanışmış olduğunu gördük.

Elazığ Eğitim 10:

"Bizimkisi çok cıvık bir mahalle. Her yerden göç eden, her çeşidi var. Arabı, Kürdü, Alevisi hepsi birbirine girer."

Çocukların çok kimlikli kültürel yapıyla tanışmaları ve bir arada yaşama deneyimlerine ilişkin anlatımlarının, genelde gerilim ve şiddet yüklü olduğunu söyleyebiliriz. Göçle oluşan kentsel mekandaki gerilimin en aktif öznesinin çocuklar-gençler olduğunu gözlemledik. Hatırlarsak çocukların % 80'i eğitim kurumlarıyla bağının koptuğunu belirtmişti. Çocukların % 83,8'i "evde pek durmam mahalleden arkadaşlarla dışarıda dolaşırız" dediğini de göz önüne alırsak ne kadar çok boş vakitlerinin olduğunu ve bu vakitlerinin büyük kısmını dış mekanlarda geçirdiklerini anlayabiliriz.

Tablo- 57 Evde Geçirilen Zaman ve Mahalle Arkadaşlığı

		Frekans	Yüzde
Geçerli	Evet	124	83,8
	Hayır	24	16,2
	Toplam	148	100,0

Çocukların "öteki" ile temasının grubun diğer üyelerine göre daha yoğun olacağını bu sebeple düşünebiliriz. Üyesi oldukları gruptaki "öteki"ne ilişkin kodların ve gerilimin, çocukların kavga ve çatışma gerekçelerinin büyük kısmını oluşturduğunu gözlemledik.

Elazığ Kapalı 15:

"Başka mahalleden biri gelince, sen burada neye dolanıyorsun diyor, kavga ediyor. Her mahallenin ortamı ayrı. Herkes kendi ortamında sözünü geçirir. Başka mahallenin bebesi bizim mahalleye gelirse dayak yer."

Çocukların tarif ettiği biçimiyle yaşam alanı mücadelesi, bir açıdan kendini kollama ihtiyacı ile de yakından ilgilidir. Çocukların, göçle oluşan mekânda verdikleri yaşam alanı mücadelesinde, vücut dillerine de yansıyan saldırganlık ve kendini kollama ihtiyacı ön plana çıkmaktadır.

Elazığ Kapalı 18:

"Bir insanı görüyorum. Yürüyüşü, ağız göz eğişi... Sen nerede

17 ERDER, Göç, Yerleşme..., s. 74.

yürüyorsun? Texas' ta yürüyorsun? Kaç leşin var? Babasın? Çiftlik var, horozsun? Eli kolu niye sallıyorsun? Millet korksun diye yürüyorlar... Yav bu kaç kişi öldürmüş böyle yürüyor? Adama gözdağı vermeye çalışıyor. Yav sen gel hele bura, sen kimsin?"

Kurumlara kavga, kavgada adam yaralama ve kavgada adam öldürme nedeniyle gelen çocukların büyük çoğunluğunun, kavganın nedenlerine ilişkin anlattıkları, bu tür gerilimi ve çatışmayı işaret etmekteydi. Özellikle çete kavgası biçiminde tezahür eden çatışmaların altında bu gerilimin yattığını gözledik. Görüştüğümüz grubu, ilk suçları ve tekerrür suçları olmasına göre tipleştirdiğimizde genelde kavganın ve kavgada adam yaralamanın ilk suç türü olarak belirdiğini gördük.

Adam öldürme ve kavgada adam öldürmeyi ayırarak tipleştirdiğimizde, kavgada adam öldürmenin altında yatan gerekçenin kentsel gerilim ve yaşam alanı mücadelesi olduğunu, adam öldürmenin ise genelde namus ve töre gerekçeleriyle işlendiğini tespit ettik. Bu tespitten yola çıkarak, kentsel gerilimin sebep olduğu kavgada adam yaralama, öldürme gibi bu suçları kentsel referanslı suçlar, namus, töre saikiyle işlenmiş adam öldürme suçunu da kırsal referanslı suçlar olarak nitelendirdik.

Kentsel gerilimin çocukların algısal dünyalarındaki etkisini ve yaşamlarında yol açtığı sonuçları tüm boyutlarıyla analiz etmek bu çalışmanın kapsamını aşmaktadır. Burada yer verdiğimiz bağlamsal çerçevenin, kentsel şiddetin özellikle makro analizlerini dışlamadığını özellikle belirtelim.

Araştırma konumuzun sınırları dahilinde biz, çocukların bu gerilimin en aktif aktörü olduğuna ilişkin gözlemimizi aktarabiliriz. Yukarıda saydığımız olası nedenlerin yanı sıra, çocukların yetişkinlerden daha az ceza alması nedeniyle bu tür gerilimlerden kaynaklanan çatışmalarda çocukların yetişkinler tarafından öne sürülmesini de bir neden olarak sayabiliriz.

Polis 20

"Ailece kağıt topluyoruz. Bira, teneke kutuları da topluyoruz. Vanlılar Tunalı-Kuğulupark tarafını almış. Yıldız-Birlik Mahallesi bizde. Vanlılar sataşıyor. (Soru üzerine) Çünkü biz çok çalışıyoruz. Caddeleri elimizden almak istiyorlar. Hakkarililerle Vanlılar birleşti. Babama, abime gözdağı veriyorlardı. Kavgada Vanlılardan iki kişiyi bıçakladım. Babamla abimi de götürdüler, haber alamadım."[17]

Yaşam alanı mücadelesine ilişkin değerlendirmelerimizle, "Mekansal

17 Çocuk ailece kağıt topladıklarını söylemektedir. "Karton topluyoruz," "hurdacıyız" diyen çocukların da aslında çöp topladıklarını, saha araştırmamızın ilerleyen aşamalarında anladık. Çöp toplayanlar ve çöpteki

Yarılma: Karşı Ufuklar" bağlamındaki açıklamalarımızı tamamlıyor; "Gayrimeşru Kodların Habitusa Özgü Kuruluşu: Fiilin Sosyal Değeri" başlığına geçiyoruz.

IV- GAYRİMEŞRU KODLARIN HABİTUSA ÖZGÜ KURULUŞU: FİİLİN SOSYAL DEĞERİ

Bu başlıkta asıl olarak, gayrimeşru kodların oluşması, öğrenilmesi ve doğallaşmasına ilişkin habitüel sürece değineceğiz. Sahadan elde ettiğimiz verilerin temas ettiği bağlamları izleyerek genel çerçeveyi oluşturduğumuz için, söz konusu sürece ilişkin burada ortaya çıkan resim kaçınılmaz olarak eksik olacaktır. "Gayrimeşruluğun" habitüel kuruluşu analizinin bütünsel açıdan eksik kalmasını göze alarak süreci besleyen dinamiklerden bazılarına ışık tutmayı amaçlıyoruz. Büyük ölçüde görüşmelerden elde ettiğimiz nitel veriler üzerinden gerçekleştireceğimiz analize, birinci bölümde "Ceza Hukukunda Yaş Küçüklüğü ve Ceza Ehliyeti" başlığı altında yer verdiğimiz "fiilin sosyal niteliği" kavramı da eşlik edecektir. Fiilin sosyal değerine ilişkin algıyı belirleyen en etkili kategorinin, hak-haksızlık ayırımına ilişkin kategori olduğunu söyleyebiliriz. Bu nedenle gayrimeşru kodların habitusa özgü kuruluşu sürecini incelemeye, çocukların haksızlığa uğrama ve hukukun hak ihlalini giderme, zararı tazmin etme gibi fonksiyonlarına ilişkin tanıklık ve deneyimlerini analiz ederek başlıyoruz.

A-"HUKUK NEREDE? ADALET Mİ VAR BU DÜNYADA?": KAMUSALA VE HUKUKA İLİŞKİN PARADİGMADA SARSINTILAR

Başlıkta aktardığımız sözlerin sahibi olan çocuk, babasının iflas etmesinin nedenini şöyle anlatmaktadır:

Elazığ Eğitim 4:

> "Hukuk nerede? Adalet mi var bu dünyada? Babamın güzel işi vardı. Kandırdılar. Kefil olmuş birine. Meğer borcu ödememeye anlaşmışlar adamla alacaklılar. Maksatları babamdan almak. Adam kendine borcu olana haciz getirmiyor, babama getiriyor. İflas ettik. (Adamı dava edip etmedikleri sorusu üzerine) Kaç tane dava ohoo....Ama bugün adam oturuyo paranın üstüne"

Çocuk burada, sözleşme hukukunda kefile ilişkin normun kötüye kullanılması suretiyle babasının haksızlığa uğraması deneyimini aktarmaktadır. Hak ihlalinin ardından başlatılan hak arama sürecinin sonuç vermediğini çocuğun "kaç tane dava ohoo... Ama bugün adam oturuyo paranın üstüne"

güç ilişkileri, kâr akışı hakkında yapılan saha araştırmaları için bkz.: Neşe ÖZGEN, Kentte Yeni Yoksulluk ve Çöp İnsanları, Toplum ve Bilim, S.: 89, Yaz 2001, s. 88- 101; Aynur ÖZUĞURLU, Yoksulluk Kavramına "Çöplük"ten Bakmak, Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları s. 175- 192

sözlerinden anlıyoruz. Hayatlarını değiştiren bu olayın ve hala devam eden dava sürecinin çocuğa, hukuk ve adaletin var olup olmadığını sorgulattığını görüyoruz. Burada yaptığımız analizin, bir çocuğun kişisel deneyimini aktarmaktan ibaret olmadığını, **Manheim**'ın bireyin içinde bulunduğu grubun dilini konuştuğuna ilişkin saptamaları açıklamaktadır:

> " Birey içinde bulunduğu grubun dilini konuşur; içinde bulunduğu grubun düşündüğü gibi düşünür. Belli sözcükleri ve sözcüklerin anlamını, kullanımına sunulmak üzere hazır bulur. Onlar sadece, bizatihi bireyi çevreleyen dünyaya girişi belirlemeye yaramazlar. Aynı zamanda, o zamana kadar nesnelerin grup ya da birey tarafından hangi açıdan ve hangi eylemsel bağlamda elde edilip idrak edildiğinde ve dolayısıyla açığa kavuşturulmasına da yararlar."[17]

Çocuğun bu sözleri hukuk, adalet gibi kelimelerin sadece kendisi değil, içinde olduğu grup tarafından da hangi açıdan ve hangi eylemsel bağlamda idrak edildiğini göstermektedir. Çocuklar, hukuk düzeninin koruduğu haklar ve hak arama sürecine ilişkin tanıklıklarını, görüşme sırasında hayatlarını, yaşadıkları ortamı anlatırken aktardılar. Çocukların büyük çoğunluğunun ailelerinin gelir seviyesi veya akrabalık ilişkileri hakkında konuşurken, haksızlığa uğrama deneyimlerini kanıksamış bir dille anlattıklarını gördük.

Elazığ Eğitim 15:

> "Köyde topraklar hep dayılarıma kaldı. Annem kız çocuğu olduğu için almadı. Evlenmese maldan verirlerdi ama evlendiği için bir şey alamaz."

Çocuk, miras hukuku normlarının uygulanmamasını kanıksamış gibi görünmektedir. **Manheim**'ın yukarıda yer verdiğimiz düşünceleri ışığında bu sözleri yorumlarsak, çocuk üyesi olduğu grubun miras hukukuna ilişkin ortak algısını yansıtmaktadır. Hukuk düzenindeki miras ilişkilerinin dayandığı temel ilkenin yerini, başka bir kuralın aldığını ve kadının mağdur olmasının doğallaştığını görüyoruz. Ancak çocuk, akrabaların zengin kendilerinin yoksul olmasının nedenini anlatırken bu konuya değinmiştir. Bu da bize, kız çocuklarına mirastan pay verilmemesine ilişkin kuralı doğal karşılamasına rağmen, zihinsel haritasında bu durumu yoksulluk/ zenginlik farkını yaratan, dolayısıyla mağduriyete sebep olan bir durum olarak kodladığını düşündürmektedir. Çocukların annelerinin mirastan pay alamamasını kimi zaman evlenmiş olmaya kimi zaman da sadece kadın olmaya bağlayarak açıkladıklarını gördük.

17 MANHEIM, İdeoloji ve Ütopya, s. 27.

Elazığ Eğitim 2:

"Annemlerin köyünde pamuk, buğday tarlası var. Dayımlar eker, dayımlar yer. Dayımlar anneme mal vermez kadın diye.

Miras ilişkilerinde mağdur olan her zaman kadınlar olmamaktadır. Çocukların büyük çoğunluğu, miras hukuku normlarının kötü niyetle uygulanmasından doğan bu haksızlığın hayatlarını değiştirdiğine inanmaktadırlar.

Elazığ Kapalı 5:

"Amcamlar dedem hayattayken malını üstlerine yapmışlar, babamın haberi yok. Dedem ölünce bize hiçbir şey vermediler. Onlar zengin, biz fakiriz. Amcamların arabası var, biz ayağımızı atmamışız. Bir sefer babam amcamlardan kefalet parası istedi ağabeyim buradayken. 'Nereden bulursan bul' dediler. En çok moralimi bozan bu. Babamın payını verselerdi, maldan düşen, ağabeyimi çıkarırdık. Burada öldürülmezdi. Karşı taraf buradan bir mahkumu bağlıyor, ağabeyimi şişliyorlar."

Kendilerini mirassızlaştıran bu haksızlığa karşı, ailelerinde hiç kimsenin dava yollarına başvurmadığını çocuklar vurguladılar. Muvazalı işlemle mal kaçırma sonucunda malın, kötü niyetli akrabanın uhdesinde kaldığını, mağdur olanların çocuklarına bu haksızlığın hikayesini miras bıraktığını görüyoruz.

Elazığ Eğitim 16

"Dedem sağken amcamlar karılarının üzerine geçirmiş dedemin malını. Dedem ölünce ortaya çıktı. Haksızlıkla babamdan daha çok toprağı aldı amcamlar. Ne yapacaksın işte."

Haksızlığa uğrama ve hak arama yollarına başvurulmaması deneyimlerinin yanı sıra çocukların hayatlarında, hukuka uygun ve hukuka aykırı ayrımını belirsizleştiren pratiklerin bulunduğunu da belirtmeliyiz:

Elazığ Eğitim 2

"Babamın köyünde sadece araba var. Habur'a yakın. Herkes gümrüklemecilik yapar. Amcamın Irak'ta kamyonunu yaktılar 30 milyon rüşvet vermedi diye. Arap polisi yaktırıyor. Sonra amcamı sınıra getirip bırakıyorlar da amcam kurtuluyor."

Görüşmeler sırasında kendisinin veya ailesinin "gümrüklemecilik" yaptığını söyleyen çocuklar, yaşadıkları milyöde bu iş için "kaçakçılık" kelimesi kullanılmadığından olsa gerek, işin adının "gümrüklemecilik" olduğunu belirtiyorlardı. Gümrüklemeciliğin kaçakçılıktan başka bir şey

olduğu konusunda ısrarlıydılar. Bir anlamda sınır ticareti olan bu işin hukuka aykırılık oluşturan tarafı, çocukların anlatımıyla belirginleşmekteydi.

> Elazığ Eğitim 2
>
> "Aslında yağlı iştir. İşini bilirsen. Rüşveti vereceksin bir kere. Rüşvet vergiden az. Devlet hep tekel. Avrupa'dan tırla gelen aynı sigarayı Irak'ta daha ucuza alırsın. (sorum üzerine) Niye? Devlet haracını kesmemiş de ondan. Çıkınca yine giderim Irak'a. Çay, sigara, silah getiriyorduk. Yine giderim. Para yapar, tempramı alırım."

Çocukları çevreleyen bu tür pratiklerin, fiillerin adı kadar anlamını da belirlediğini görüyoruz. Çocuğun yapılan işin, kaçakçılık olmadığı yolundaki düşüncesinin inşa sürecinde, vergi, haraç, rüşvet, devlet, tekel gibi kodların yer aldığını görüyoruz. Ancak bunların hukuka uygun-hukuka aykırı gibi karşıtlık biçiminde konumlanmadığı sözlerden anlaşılmaktadır. Gümrüklemeciliğin çocuğun habitusunda hukuka aykırı- hukuka uygun dizgesine oturmadığını söyleyebiliriz. Bunun nedenini, çocuğun daha sözün başında konumlandırdığı habitusun koordinatlarına bakarak anlayabiliriz. Çocuğun "Babamın köyünde sadece araba var. Sınıra yakın. Herkes gümrüklemecilik yapar" sözlerine bakarak habitusta, gümrüklemeciliğin bir iş olarak görüldüğünü ve bu iş için hukuka uygun-aykırı kategorisinin oluşmadığını; ancak tehlikeli-tehlikesiz, karlı-karsız gibi kategorilerin oluştuğunu söyleyebiliriz. Nitekim bu işi yapmaktan dolayı zarar gören amcanın başına gelenlerin nedeni, rüşvet vermemektir; hukuka aykırı davranmak değil. Çocukla araştırmacı arasında fiilin adı ve anlamı üzerine yapılan konuşma, çocuğun sözcüğe grubun yüklediği anlamdan başka anlamları tanımayarak reddettiğini göstermiştir. Bu durumu **Manheim**'ın, çocukluk dönemlerinden itibaren bir grubun tüm üyelerine, sözcüklerin sadece belli anlamlar taşıyabileceği ve düşünce oluşumunun sadece belli biçimlerde yer bulabileceği düşüncesinin verildiği görüşüne dayanarak açıklıyoruz.[17]

Çocuklar, hukuk düzenine ve hukukun nasıl uygulandığına ilişkin deneyim ve tanıklıklarını bize aktarırken hukuku uygulayanlar ve kamu gücüne ilişkin algılarını da ortaya koymaktadırlar:

17 MANNHEIM, İdeoloji ve Ütopya, s. 31.

Elazığ Eğitim 16

> "Bizim köyde (Hatay) tarladan tarih çıkar hep. Her sene turistler gelir toplar giderler. Falcı kadın var; su falına bakar, tarlanın neresinden çıkacağını söyler çıkarsa parasını alır. Anlamsız yazısı okunmayan şeyler. Hep aldı gitti turistler. Çantalarına atıp biniyorlar uçağa herhalde. Ben hep diyom, bu sınırda bakmaz mı polis çantalarına ? Komşu tarladan da altın kartal çıktı"

Çocukların yaşadıkları koşullar ve çevre içinde, hukukun uygulanmasına (veya uygulanmamasına) ilişkin yukarıda değindiğimiz pratikler, **Agamben**'in hukukun en üst görevini -kamu esenliğini güvence altına almak- yerine getirmediğinde, güneşin gündönümünde durması gibi tutulması süreci üzerine görüşlerini hatırlatmaktadır. **Agamben**, Roma hukukundaki bir müesseseye atıfla, hukukun işlevlerinin çözüldüğü bir durumda hukukun tutulduğundan söz etmektedir.[17] Görüşmelerde anlattıklarından ve gözlemlerimizden yola çıkarak çocukların yaşadıkları milyölerde, saldırıya uğrama durumunda devletin hukuka aykırılığı giderip hak ihlalini sona erdirme, zararı tazmin etme gibi fonksiyonlarına duyulan güvenin toplumun başka kesimlerine göre daha fazla zayıflamış olduğu düşüncesine ulaştık. Bu saptamaya, **Agamben**'in tarif ettiği tutulma durumu perspektifinden bakarak, toplumsal psikolojide yasanın gücüne duyulan güvenin zayıflamasının toplumun farklı katmanlarında farklı derecelerde yaşandığını söyleyebiliriz. Hukukun işlevlerine ve kamusal güce bakışı belirleyen en önemli şeyin, yaşam deneyimi olduğu kanaatindeyiz. **Giddens**'ın pasif güvenin zayıflamasına ilişkin görüşleri de bu yöndedir. **Giddens**'a göre, soyut sistemlere, yani toplumun kurumlarına ve kurumsal yapısına duyulan güven anlamına gelen pasif güven, "ulaşma noktalarındaki deneyimlerden ciddi biçimde etkilenmeye açıktır".[18] Çocukların yaşadıkları deneyimlerin, sisteme ve kurumlara olan güveni değişik açılardan etkileyecek nitelikte olduğunu görüyoruz:

Elazığ Eğitim 1:

> "Baraj geldi. Köyümüz su altında kaldı. Diyarbakıra'a göçtük. 3 ev, 14 kişi bir evde oturuyoruz şimdi. Devlet toprağımıza para verecek dediler. Köyden kimse para alamadı. Babam sınırdan mal alıp getiriyor öyle geçiniyoruz."

Işık ve Pınarcıoğlu, pasif güvenin modernite projesinin yaratmayı amaçladığı, birbirini tanımayanlar arasında oluşacak anonim bir güven anlamına geldiğini dolayısıyla formel olana duyulan güven ile aynı bağlamı paylaştığını söylemektedirler. Toplumu oluşturan bireyler, sosyal, ekonomik,

17 Giorgio AGAMBEN, İstisna Hali, Çev.: Kemal Atakay, İstanbul, 2005, s. 54-59
18 Anthony GIDDENS, Modernliğin Sonuçları, İstanbul,1998, s. 91.

politik, kültürel ve psikolojik olarak kendilerini güvende hissedebildiklerinde hukuksal düzene güvenebilmektedirler.[17]

Bu çerçevede, görüşme yaptığımız çocukların, toplumsal kurumlara yönelik tavırlarını gösteren bir sembole değineceğiz. Özellikle erkek çocukların arasında elinin üzerinde üç nokta dövmesi olan çok sayıda çocuk vardı. Bu dövmenin anlamı üzerine çocukların açıklamalarını aktarıyoruz:

(...)

BARAN: Üç nokta. Polis bunu görünce bunu aşağı çekin diyorlar. Körüm, sağırım, dilsizim anlamına geliyor ya ondan, bunu aşağıda çekin diyorlar, bilmiyorum.

EYLEM ÜMİT : Kime karşı körüm sağırım dilsizim?

BARAN: Polise

EÜ: Polise?

HALİT : Tabi, tabi polise

EYLEM ÜMİT : Konuşmam demek yani?

BARAN: Tabii onun iki anlamı var; körüm, sağırım, dilsizim, bir de Türkiye Cumhuriyeti'ne resmi bilmem neyinin hepsine bir şey küfür mü ediyorlar anlamıyorum.

EYLEM ÜMİT : Üç nokta ha? Şu ikinci anlamı ne?

BARAN : Biri körüm, sağırım dilsizim

EYLEM ÜMİT : Tamam onu biliyorum, ikincisi.

HALİT : Bir de Türkiye Cumhuriyeti'nin, yani polise, hakime, öğretmene küfrediyorlar. İşte öyle bir şey var.

EYLEM ÜMİT : Üç tane şey ne?

BARAN : Üç noktanın.

EYLEM ÜMİT : Üç nokta da Türkiye Cumhuriyeti'ne mi?

BARAN : Yok Türkiye Cumhuriyeti'nin polisi bir nokta oluyor, öğretmenler okul bir nokta, hakimler falan da işte üç oluyor. Hepsine de küfrediyor.

EYLEM ÜMİT : En çok kim yaptırıyor bu dövmeyi?

HALİT: Ellerinin üstüne yaptırır. Gayri meşhur kovalayan yaptırır.[18]

17 Aktif güven pasif güvenin aksine birbirini tanıyanlar arasında oluşan ve dayanışmayı sağlayan güvendir. Işık ve Pınarcıoğlu, aktif güvenin enformel ilişkilerin işlemesindeki işlevine dikkat çekmekte ve pasif güven azaldıkça, toplumun her kesiminin gerginliğe ve kendi gibi olmayanları dışlamaya yönelik daha saldırgan öğeler içeren tavırlar geliştirdiğini bunun sonucunda da aktif güvene dayalı ağ örgütlenmelerinin ön plana geçtiğini belirtmekteler. IŞIK-PINARCIOĞLU, Nöbetleşe Yoksulluk..., s. 54-56

18 Yenidoğan Görüşme:6

Çocukların anlamını çok iyi bildikleri bu işareti açıklarken önce "anlamıyorum", "bilmiyorum" dediklerini görüyoruz. Ancak sorularımız üzerine yaptıkları açıklamalardan üç nokta dövmesinin habitüel bir uyum sembolü olduğunu anlıyoruz. Çocuklar arasında oldukça yaygın olan bu kodun ve jilet kesiği işaretlerin habitüel uyum ve yabancıları dışlama gibi iç ve dış işlevlere sahip olduğunu söyleyebiliriz. Polislere karşı "körüm, sağırım, dilsizim" yani "beni konuşturamazsınız" mesajı veren sembol bu anlamıyla gruba aidiyet (sadakat) nişanı niteliğindedir. Bu dövmeyi yaptıran çocukların arkadaşını ele vermeyeceğine ilişkin mesajı aktarmak için "bedenini yaşam hikayesindeki yapısal ilkenin, yani *"modus operendi"*nin katalizörü olarak" kullandıklarını düşünebiliriz.[17] Sembolün ikinci anlamı ise habitüel bir tavır almanın ifadesi olarak kurgulanmıştır. Eğitim, yargı ve kolluk faaliyetlerini yürüten kurumlara yönelen reddiyeci tavrın altında bu kurumlara karşı duyulan güvensizlik ve öfke duygularının yattığını gözledik. Bu dövmeyi ve jilet kesiği izleri taşıyanlar, girdikleri ortamda habitüel içerme ve dışlama etkileşimi yoluyla dışsal alanla sınır çizmektedirler. Dövmenin her iki anlamıyla da verdiği dışsal mesaj, devlet ve devletin kurumları üzerinden tüm toplumsal kurumlara karşı olumsuz bakışı ve güvensizliği vurgulamaktadır kanaatindeyiz. Nitekim çocukların bu kurumlara ilişkin aktardıkları deneyimler ve tanık oldukları durumlar, bunu destekler niteliktedir:

Elmadağ 33:

> "Okulu bırakıp boş gezmeye başlayınca herkesle tanıştım, her ortama girdim çıktım. Eve gitmez oldum. Okul iyi değildi. Öğretmenle aramızda kavga çıktı. Beni herkesin önünde dövdü. Bizim maddi durumumuz yoktu. Herkes biliyordu annem kağıt topluyor. Kimse benimle gezmezdi. Herkese kinli olduk."

Çocuğun sözlerinde "okul iyi değildi", "herkes annemin kağıt topladığını biliyordu", "öğretmenle aramızda kavga çıktı", "herkese kinli olduk" cümleleri konumuz açısından önem taşımaktadır. Bu sözlerle çocuğun okulda kendini ifade edememesini ve nedenlerini saydığını düşünebiliriz. Okul iyi değildi diyerek ifade ettiği gerilimin, sonunda şiddete dönüşerek öğretmene yöneldiğini görüyoruz.

Çocukların polis hakkındaki düşünceleri de kişisel deneyimler ışığında ve kurumla girilen ilişkilere bağlı gelişen algılar çerçevesinde oluşmaktadır. Polisle girdikleri ilişkilerde, tanık oldukları yolsuzlukları ve hukuka aykırı uygulamaları çocuklar özellikle vurgulamaktadırlar. Devleti (formeli) temsil edenlerin gayrimeşru faaliyetlere karışması gibi sistemdeki formel-enformel geçişkenliği örnekleri, meşru ile gayrimeşru arasındaki ayırımı çocukların gözünde belirsizleştiren

17 ARND, Breakdans ve..., s. 103.

deneyimlerdendir kanaatimizce. Yaptığımız görüşmelerde çocukların sözleri, bu tür örnekleri kanıksamış olduklarını düşündürdü.

Kızılay Görüşme 1:

HAYATİ: "Ben hancı, sen yolcu derse polis o zaman anlarsın. Sen beni gör, ben de seni hiç görmemiş olayım der."[17]

Çocukların yargı ve işleyişi hakkında olumsuz düşünceye çevrelerindekilerin ve kendilerinin deneyimlerini yorumlayarak ulaştığını görüyoruz:

Keçiören 6:

"Suç işliyor ama kendini hep sıyırıyor. Hiç yatmamış gayrimeşrular var tanıdığım."

Kurumlara karşı duyulan güvensizlik ve öfkenin en kolay gözlenen sonucu, çocukların gelecek duygusunu ve umut etme yetisini yitirmeleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Elazığ Kapalı 13:

"Gelecekten umudum yok çünkü devlete sinirlenmişim. Adalet yerini bulmuyor."

Elazığ Kapalı 19:

"Umudum yok. Nasıl olsun? Cezaevinden çıktığımda bir okul falan yok. Babamda mal yok. Bizde hamallık yapacak güç yok."

Bu çerçevede pasif güvenin zayıflamasının çocuklarda gelecek duygusunun sakatlanmasına neden olduğunu söyleyebiliriz. Pasif güven ve geleceksizlik fikrinin bu bağlamda birbiriyle bağlantılı olduğu kanaatindeyiz. Çocukların "gelecekten umutlu musun?" sorusuna verdikleri yanıtta da yaşadıkları deneyimlerin ön plana çıktığını görüyoruz.

Elazığ Kapalı 17:

"Gelecekten umudum yok çünkü burada çok kötülük gördüm. Çıkınca bunlar gibi olmaktan korkarım."

Çocukların anlattıkları yaşam deneyimleri ve bunlar hakkındaki düşünceleri aracılığıyla, kamusala ve hukuka ilişkin habitüel yaklaşımlarını değerlendirdiğimiz bu başlığın ardından, habitusun gayrimeşruyu doğallaştıran boyutları üzerinde duracağımız bir diğer başlığa geçiyoruz.

17 Çocuklar, bu durumu kimi zaman kendi çıkarlarına kullandıklarını da anlattılar. Örneğin evlere girmek, arabaları açmak için kullandıkları suç aletiyle gece sokakta (henüz bir suça karışmadan) yakalandıklarında ve rüşvet tekliflerine rağmen salıverilmediklerinde, memura "ben de seninle ortak iş yaptığımızı bizden pay aldığını söylerim. İstediğini vermeyince beni yakaladığını söyler seni de yakarım" diyerek şanslarını denediklerini anlattılar.

B- "İÇERDE ZATEN KRAL, ÇIKINCA DAHA DA KRAL": GAYRİMEŞRUYU DOĞALLAŞTIRAN HABİTUS

Başlıkta yer verdiğimiz sözler, çocuklardaki gayrimeşru yaşam biçimine ait genel algıyı betimlemektedir. Çocukların, çevrelerinde gayrimeşru faaliyetlere karışan kişilerin başına neler geldiğini ve özellikle hangi standartlarda yaşadıklarını gözlediklerini onların sözlerinden öğreniyoruz:

Elazığ Kapalı 9:

> "Gayrimeşru kovalayanların geneli ceza yatmış, çıkmış zengin olmuştur. E tipinde F.A. yatar şu an. Gayrimeşru kovalayan büyük adamı vurdu. İki yıla çıkar. Şu an kardeşleri dışarıda koşturuyor. En büyük gayrimeşru koşturan bile en fazla 4 yıl yatar çıkar. İçerde zaten kral, çıkınca daha da kral."

Bu sözlerde, çocuğun gayrimeşru dünyada olup bitenden haberdar olduğunu ve bu dünyanın kurallarını anlamaya çalıştığını görüyoruz. Ayrıca bu sözler, çocuğun kendine çizdiği yaşam modeli ile ona ulaşmak için ödenen bedeller arasında sürekli karşılaştırmalar yaptığını da göstermektedir. Bu karşılaştırmalarda ödenen bedel ile ilgili değerlendirmelerin toplumsal kınama ve dışlama bağlamlarında yapılmadığı açıktır. Bu eğilimi toplumsal çözülme olarak değerlendirmek yerine, farklı bir sosyalleşmenin göstergelerinden biri olarak yorumlamanın daha doğru olduğu kanaatindeyiz. Nitekim gayrimeşru kodlar etrafında gerçekleşen sosyalleşme sürecinde cezanın caydırıcılık işlevinin etkisiz kalması önemli rol oynamaktadır. Ceza infaz kurumlarındaki kadrolaşma ve ayrıcalıklı konumların, çocuklardaki gayrimeşru yaşamın bedelleriyle ilgili algısal tercihi belirlediğini de bu sözlere bakarak söyleyebiliriz. Çocuğun baktığı yerden, bu yaşam biçimi "gayrimeşru kovalayan büyükler"e bitmeyen krallık vaat etmektedir. Çocukların, gayrimeşruya ilişkin gözlemlerini aktarırken ortaya çıkan ilk kategorinin gayrimeşruda iktidar mücadeleleri olduğunu görüyoruz:

Elazığ Kapalı 8:

> "Arkadaşlarımın ağabeyleri var. A.'lar, Elazığ'da ünlüdür. Onlar beni çok tutar. Gayrimeşrular vardır, yaptığı işlerin duyulmasını ister. Etiket yapar. Faili meçhul vardır, gizli yapar, duyurmaz, bilinmez. Melo Dayı vardı. Elazığ onun adının altında yaşardı. (Sorum üzerine) Şöyle yaşardı: Neresi çok kazanıyor? Burası. Bana katkınız olsun güvenliğinizi sağlayayım. İllaki verecek adam. F.A. onu (Melo Dayı'yı) vurdu. Etiket yaptı, tek isim oldu. Şimdi tüm Elazığ F.A. isminin altındadır."

"Elazığ onun adı altında yaşardı" sözlerinde kent, gayrimeşrunun hakimiyet alanı olarak işaret edilmektedir. **Erder**'in ifadesiyle "kent hukuku" dışında bir kurallar dizgesinin kente hakim olduğunu, iktidar mücadelesi sonucunda kişiler değişse de kuralların aynı kaldığını görüyoruz. Nitekim selefini tasfiye eden F.A. aynı sistemi devam ettirmektedir. Bir kentin bir kişinin adı altında yaşaması, kentteki ticari ve sosyal hayattaki güvenlik ihtiyacını o kişinin karşılaması ve kentteki düzeni korumaktan bir anlamda sorumlu kişi olması anlamına gelmektedir. "Bana katkınız olsun, güvenliğinizi sağlayayım" sözü bu durumu ifade etmektedir. Ancak "Neresi çok kazanıyor? Burası." sözleriyle, kentteki ticari yaşamın belli bir kısmının bu hakimiyet alanına girdiğini anlıyoruz. Bu bağlamda "çok kazanmak" kodunun gayrimeşru faaliyetlerden gelir elde etmek anlamında olduğunu düşünebiliriz. Bu takdirde gayrimeşrunun hakimiyet alanı, kentteki gayrimeşru faaliyetlerin ve ilişki ağının kapladığı mekânsal bir kategori olarak görünür hale gelmektedir. Nitekim çocukların sözleri gayrimeşrunun mekânsal hakimiyetini ve mekândaki iktidar paylaşımını vurgulamaktadır:

> Elmadağ 34:
>
> "F.D. vardı. Tayfası her yere uzanırdı. Devlet onu bitirdi. Şimdi onun ismini yürütenler var dışarıda. Tarlabaşı D.'nin alanıdır. K.Y.'nın bölgesi başka, S.P.'nin baktığı iş başka, N.E., V.E., E. kardeşler bilirsiniz, ayrı işlere bakar. Gültepe, Gaziosmanpaşa, Fatih ... Hepsinin tayfasına girdim çıktım, oturdum, kalktım. Gel beraber koşturalım dediler. ("Nasıl buldular seni" sorusu üzerine) Esrar, hap satılan yerlerde kaynağa yatarlar. Hangi çocuk çok para veriyor, sık geliyorsa onu ekibe katarlar. En kolay balicileri avlarlar. Gecekonduya geç otur derler. Ekip başına mercedesi verirsin 'change'e götürür. 20 milyarı alır. Ekibe dağıtır. Güzel ağabey bugün cigara ısmarlar. Yarın seni yanına alır. Üç katlı villada otursun güzel ağabeyin ekibi olursun. Sonra gel buraya der; git karakola üstlen. Kendisi girse 20 yıl, çocuk 2 yıl yatar. Güzel ağabey içerde bakar."

Bu sözlerde gayrimeşrunun kentte iktidar paylaşımını açıkça görüyoruz. Özellikle "(...) bölgesi başka, (...) baktığı iş başka" sözlerinde, iktidarın mekansal paylaşımının yanı sıra faaliyet alanlarının da paylaşıldığını görüyoruz. Ayrıca burada mekanizmanın nasıl işlediğini de çocuk tüm yalınlığıyla gözler önüne sermektedir. Şebekeye nasıl girilir; şebekeye girince hayat standartları nasıl değişir ve bunun bedeli ne olur gibi soruların yanıtlarını bulduğumuz bu anlatımda, çocuklara uygulanan ceza infaz kuralarının çocukların aleyhine sonuç verecek şekilde kötüye kullanıldığını da görüyoruz. Gayrimeşru ilişki ağları, bir yandan çocuğun iradesini kuşatırken bir yandan da etkin ve yaygın

öğrenme ortamı sağlamaktadır. Çocukların, büyük kentlerdeki gayrimeşrunun faaliyet alanları ve iktidar paylaşımı konusunda anlatımlarında hep aynı isimler ve paylaşım kuralları geçmekteydi. Araştırmalarımız ilerledikçe çocukların çoğunluğunun sadece yaşadıkları kentte değil, İstanbul, Ankara, İzmir gibi kentlerdeki ilişki ağlarından ve önemli isimlerden de haberdar olduklarını ve bu şebekelerle temaslarını koparmadıklarını gördük.

Elmadağ 33:

İlk yakalandığımda hap, esrar satıyordum. Karslılar Ankara'da hap esrar işine bakar. İstanbul'dan 3 milyona alıp burada 15 milyona satıyoruz. Beni de hemşehrilerim yanına aldı. Yenidoğan'da bütün gün dikiliriz. Gelir bizden alırlar. Başka torbacılar sadece esrar satarlar. Hapı Ankara'da bizden başkası satamaz. Sattırmazlar. Mesela kapkaçın da yerleri vardır. Herkesin belli bir yeri var, başkasına yaptırtmazlar. Polis de bilir kim hangi mahallenin gayrimeşrusu."

Gayrimeşrunun hakimiyet alanındaki bir diğer önemli nokta bu sözlerde ortaya çıkmaktadır. Özellikle "Beni de hemşehrilerim yanına aldı" sözleriyle çocuğun vurguladığı durum, göç ile ilgili bağlamda ("Gurbet Bizi Bozdu": Yerinden Edilme-Yerinden Olma" başlığı altında) değindiğimiz, kente tutunma stratejilerinin gayrimeşru faaliyetlerde de geçerli olduğu yolundaki tespitimizi destekler niteliktedir. Çok kâr edilmeyen esrar satışının herkese açık olmasına rağmen, kâr oranı yüksek olan sentetik uyuşturucu (hap) satışının sadece belli etnik kökene sahip kişilere açık olması önemlidir. Etnik kökene dayalı gayrimeşru faaliyet gruplarının, her yeni gelen hemşehriye açık olmasının yanı sıra, memleketlerdeki bağlarının sürmesi nedeniyle oradakileri de grubun potansiyel üyesi olarak sisteme dahil etme gücü oldukça yüksektir. "Gurbette gayrimeşru koşturan hemşehrileri"ni memleketteki kahvede dinleyip gurbette gayrimeşruya çıkmaya karar verdiğini söyleyen çocuklarla çok sık karşılaştık.

Çocukların gayrimeşru yaşam biçimi hakkındaki ayrıntılı bilgilerinin gayrimeşrunun kentteki mekânsal hakimiyetinden kaynaklandığını düşünüyoruz. Çocuklar bu bilgileri yaşadıkları ortamda her an yüz yüze geldikleri olaylar yoluyla öğrenmektedirler. Habitusun fiziksel ve toplumsal kategorisi olan mekânın etkisi de bu örneklerde tespit edilmektedir:

Elmadağ 23:

"Keçiören'de işe çıktık. Okul bebesinin telefonunu melodisine bakayım diye aldım. Vermedim. Dayı oğluyla gidiyoruz. A takımı bakıyormuş oraya. Aşağıdan geldiler. 'Gasp mı yapıyorsunuz' dediler. Dayı oğlunun kafasını masaya geçirdiler.

Çok dövdüler. Çinçin'de olsak dokunamazlardı."

Çocuk, Keçiören'de gasp yapmalarına engel olan, gasp yaptıklarında onları döverek cezalandıran bir grupla karşılaştığını söylüyor. Burada dikkati çeken nokta, çocuğun "A Takımı bakıyormuş oraya (...) Çinçin'de olsak dokunamazlardı" diyerek ifade ettiği düşüncesidir. Keçiören' e "bakan" ancak Çinçin'de etkili olamayan bir güçten söz edilmektedir. Ankara'da yaptığımız görüşmeler sırasında, çocuklar sık sık "A Takımı"ndan söz açmaktaydılar. Bazen yukarıdaki çocuk gibi yaşadıkları deneyimleri aktarıyorlardı, bazen de tanık oldukları olayları, durumları anlatıyorlardı:

HALİT : (...) T. A. ne yaptı, şimdi A Takımı kurdu; Yeni Doğan, Çinçin tarafından. 500 kişilik 600 kişilik bir ekibi var. ...'e el koymuş.
EYLEM ÜMİT : Kim kurdu?
HALİT : T.A.
EÜ : Ne? 50-60 kişilik ne kurmuş?
BARAN : A Takımı.
HALİT : 600 kişilik, ne 50-60'ı (görüşmeciyi düzeltiyor)?
BARAN : A Takımı.
EÜ : O ne?
HALİT : Biz de bilmiyoruz ki!
BARAN : Bizim orda da geziyorlar.
HALİT : Geliyorlar, parkta şimdi hepsi birlikte geziyorlar, var ya onun gibi upuzun siyah bir şey giyiyorlar.
EÜ : Polisler mi onlar?
HALİT : Polis değiller ya.
EÜ : Siviller mi?
HALİT : Siviller, üç kağıtçılar ya, hepsi psikopat ya.... Bu Çinçin'in psikopatlarını hepsini getirmiş. Arabanın arkasına yapıştırmışlar, "En büyük T."
EÜ : A.?
HALİT : Tabii T.A. bu işi çeviren T.A.
EÜ : Eeee, ne iş yapıyor, ne yapıyorlar?
HALİT: Seni beni çeviriyorlar, yollarını buluyorlar, karınlarını doyuruyorlar, gidiyorlar, Kızılay'da geziyorlar.
EÜ : Parkta diyordun biraz önce, parkta ne oluyor?
HALİT : Parkta oturuyorsun geliyor mesela elinde pişti mi var pişti mi oynuyorsun parkta , okey mi oynuyorsun geliyor..... Geçen gün aralarında konuşuyorlar. Diyor ki, Ankara'da diyor, dövmediğimiz adam kalmadı, diyor.
EÜ : Bunların T.A.'nın adamı olduğunu nereden biliyorsunuz?
HALİT : Çünkü onun etraflarında, onun etrafında dolaşıyorlar. Pazarı, şimdi pazarları önceden Kürtler şey yapıyordu. Kürtlerle

kimse başa çıkamıyordu.
BARAN : Haymanalıların falan elindeydi Ankara'nın pazarları.
HALİT : Haymanalılar, bu şimdi pazarları düzeltti, bundan sonra görevi kötüye kullanıyorlar. İlk önce görevi tamam iyiye kullanıyorlardı ...
EÜ : T.A. bunları niye tuttu?
HALİT : İlk önce bunları Kürtlerle baş etsin diye tuttu; ondan sonra şey yaptı.
EÜ : Peki şimdi pazarlar kimin elinde?
BARAN :Şimdi pazarlar gene Kürtlerde, ama eskisi kadar kavga olmuyor. Herkesin tezgahı belirlendi. Temizlendi pislik hep.
HALİT : ... yani işte artık biraz pazarlar temizlendi, şimdi şeye gittiniz mi hiç Urfa Haline? Hiçbir şey alabiliyor musun? Hiçbir şey alamıyorsun di mi? ...'e gidin çok rahat alabilirsiniz artık. Bir şey yapamıyorlar artık. Ama artık ondan sonra onlar görevlerini kötüye kullanıyorlar. Şimdi her şeye karış! Sanki artık baba olmuşlar. Delikanlılık yapıyorlar. Gece şimdi yolda çeviriyorlar adamın tipini mi beğenmedi, pat küt girişiyorlar.
EÜ : Şikayet etmiyorlar mı?
HALİT : Ya şikayet şimdi .... kimi kime şikayet ediyosun? Ya bu mafya işine zaten...Mafyayı devlete şikayet?! (sinirleniyor, hızlı hızlı konuşuyor) mafya zaten biliyor, devlet zaten biliyor mafyanın olduğunu; mafyayı devlete mi şikayet edeceksiniz? Devlet mafya zaten.
EÜ : Başka neler yapıyorlar? Ne istiyorlar?
BARAN: Görevi sadece görevi kötüye kullanıyorlar, başka bir şeyleri yok.
EÜ : Ama resmi görevleri var mı bunların? Sıfatları falan?
HALİT : ...işte o yok. Ya belki vardır belki şeydir.T.A. bi kimlik çıkartmış olabilir onları ama ..
EÜ : Siz tanıyor musunuz onları, gelince anlıyor musunuz? Nasıl tanıyorsunuz?
BARAN: Tabii, ya zaten boylarından poslarından giyinişlerinden belli oluyor ya....
HALİT : Böyle iki katım kadarlar.
BARAN : İki kişiyi rahat döverler...
EÜ : Nereliler?
HALİT: Şimdi bu Çinçinliler nereli oluyor?
BARAN : Ne biliyim ben?
HALİT: Ama hepsi upuzun abi.... Özelikle seçmişler yani, biri

gelmiş burada özel seçmiş.
EÜ : Eskiden nasıldı pazar, şimdi nasıl?
HALİT : Eskiden yani benim .... bak Çankaya pazarına gidin bir gün. Tabii arabanız varsa; bir Çankaya pazarına gidin, bir de oraya gidin. Aradaki farkı yani görürsünüz benim anlatmama gerek kalmaz. ..... adam oraya bakmıyor.
EÜ : Çok mu düzgün?
HALİT : Tabii şimdi çok düzelmiş, hem işte o, A Takımı biraz düzeltmiş. Ama A takımı bozulmuş bu sefer.
EÜ : Adı A Takımı mı?
BARAN : Hı hı A Takımı?
EÜ : Nereden biliyorsunuz bu kadar anlattıklarınızı, kim anlatıyor?
HALİT : Nasıl yani?
EÜ: Yani nereden haberiniz oluyor bu tür şeylerden?
HALİT: Sizin niye haberiniz olmuyor?
(Hep birlikte gülerler.)
HALİT :Siz zaten oturmaktan başka bir şey yapmıyorsunuz ki. Oturuyorsunuz hiçbir şey görmüyorsunuz ki, şöyle bir insanların içine bir girin her şeyi öğrenirsiniz,
EÜ : Ee anlat, ben de öğreneyim işte.
HALİT : Dünyadan haberiniz yok abla ya...
EÜ : Eee anlat bakalım?
HALİT : Neyi anlatayım abla ya. Biz yaşıyoruz yani. Anladın mı? Nebati ne diyor ben körüm ben sağırım ben hiçbir şey görmedim diyor ya. Sizinkisi de o hesap
(Hep birlikte gülerler)"[17]

Basında "illegal vurucu bir tim" olarak tarif edilen grup, çocukların algılarında "formel (devlet) içindeki enformel" olarak kodlanmaktadır. Gayrimeşrunun mekânsal hakimiyeti bağlamında, enformel ve formelin iç içe geçtiği görüntüsü çizen bu örgütlerin varlığını sürdürmesi, çocukların zihinsel şemalarında, gayrimeşru faaliyete karşı uygulanması beklenen yaptırıma duyulan güveni zayıflatmaktadır. Çocukların çevrelerindeki gayrimeşru faaliyetleri ve bu faaliyetlere karışan kişilerin başına gelenleri yakından izlediklerini görüyoruz. Çocuklara bu kadar ayrıntılı bilgiyi nasıl topladıklarını sorduğumuzda verdikleri yanıt genelde aynı bağlamdadır: "Siz niye bilmiyorsunuz? (...) Siz zaten oturmaktan başka bir şey yapmıyorsunuz ki. Oturuyorsunuz hiçbir şey

17 Yenidoğan Görüşme: 6. Çocukların aktardıkları A Takımı adı altındaki örgütlenme TBMM'de İçişleri Bakanlığı'na yöneltilen bir soruya da konu olmuş, açılan soruşturmalarda adı geçen kişinin bu örgütle ilişkisi tespit edilememiştir. A takımı adı altında faaliyet gösteren kişilerin karıştığı adam öldürme, işyeri kurşunlama, hürriyeti tahdit, adam kaçırma gibi olayları ve haklarında açılmış ceza davalarını da meclis soru ve cevabından öğreniyoruz. Dönem : 20, C.: 25, Yasama Yılı : 2 TBMM Tutanak Dergisi, 83. Birleşim, 22.04.1997
http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem20/yil2/bas/b083m.htm.

görmüyorsunuz ki, şöyle bir insanların içine bir girin her şeyi öğrenirsiniz (...) Biz yaşıyoruz yani. Anladın mı?" Çocuklar yaşadıkları milyöde, gayrimeşru faaliyetlere ilişkin bilgi-enformasyon ağının bu kadar etkin işlemesinin nedenini böyle açıklamaktadırlar: "Biz yaşıyoruz yani". Bu sözler, gayrimeşru yaşama ait tüm boyutların çocukların yaşadıkları fiziksel, toplumsal ve zihinsel süreçlerin ağına yani habitusa kazınmış olduğunu düşündürmektedir.

Bu noktada, gayrimeşrunun mekansal hakimiyetinin, çocukların fiziksel varlıkları ile birlikte zihinsel süreçlerini de kuşattığını belirtmeliyiz:

Elmadağ 12:

> "Dışarıda can güvenliğim yok. Biri bizi çalıştırmak istedi. Cürümüm parayı götürüp ona veriyordu. Para tatlı geliyordu, elimizden herşeyi sıyırıp alıyordu. Vermeyince vurdu, kırdı. Benim için çalışacaksın yoksa öldürürüm diyor."

Çalışmamızda büyük ölçüde çocukların sözlerinden izini sürdüğümüz habitusta, meşru-gayrimeşru ayırımının belirsizleşmesi ve çocukların iradesinin gayrimeşru ile kuşatılması süreçlerinin birlikte ilerlediği kanaatindeyiz. İradenin gayrimeşru ile kuşatılması sadece cebir ve tehditle olmamaktadır. Gayrimeşruyu doğallaştıran habitüel tavırlara örnek verirsek:

Elmadağ 46:

> "Bu zamanda helal parayla kimse şekil yapamaz. Bizim babamız hiçbir şey bırakmamış bize. Onların babası çarpmış, çırpmış. Şimdi Bahçeli bebeleri baba parası yiyorlar. Biz de yok ki yiyelim. Biz de onların babasının parasını yiyoruz."

Elazığ Eğitim 10:

> "Cebimde param yoksa üzüleceğime hemen yoluma bakarım. Harcarsın, bitirirsin. Sonra gider çalarsın, harcarsın sonra yine."

Burada, habitüel tavır olarak bir el koyma kültürünün geliştiği ve bu kültür içinde haram-helal ayırımı gibi geleneksel kodların işlevini yitirdiği anlaşılmaktadır. El koyma kültürü, çocuğa kendi durumundan yola çıkarak yaptığını meşrulaştırma imkânını ve araçlarını sunmaktadır:

Elmadağ 21:

> "Pazarda su satarken spor ayakkabım olsun çok isterdim. Pahalı gelirdi. Alamazdım. Hiç spor ayakkabım olmazsa diye korkardım. 11 yaşımda gayrimeşruya alıştım. Ondan sonra hiçbir şey pahalı gelmiyor. Her istediğimi alırım; korkmuyorum artık."

İsteklerini elde etmenin tek yolunun gayrimeşrudan geçtiği düşüncesi, çocukların yaptığı işi meşrulaştırırken en sık başvurdukları araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocukların sık başvurduğu bir diğer meşrulaştırma yöntemi, dinsel ve geleneksel yapılardan beslenen nasip ve kısmet kodlarıdır.

Elazığ Eğitim 3:

"İnsana göre veriyor Allah nasibini. Sevdiği kula çile verip deniyor. Bizim nasibimizi de gayrimeşrudan veriyor. Aç koymaz kulunu yoksa Allah"

Özellikle son verdiğimiz örnekteki tevekkül, kader gibi geleneksel kodlar ile gayrimeşru kodların birleşmesi ilginçtir. Görüldüğü gibi çocukların kullandıkları meşrulaştırma yöntemleri, kriminoloji kuramlarına yer verdiğimiz birinci bölümde görüşlerine değindiğimiz **Matza ve Sykes'ın** saydığı nötrleştirme teknikleriyle pek örtüşmemektedir.[17] **Matza ve Sykes,** çocukların işledikleri fiil, ortaya çıkan zarar veya mağdur hakkında inkar yoluna giderek yaptıkları şeyi meşrulaştırma yoluna gittiklerini söylemektedirler. Oysa biz görüşme yaptığımız çocukların bu tür inkar yollarına gitmediklerini, işledikleri fiilin anlamını ve sonucunda ortaya çıkan durumu egemen kültürden farklı yorumladıklarını gördük.

Fiilin anlam ve sonuçlarını algılamak şeklinde formüle edilen isnat yeteneği kavramının temelinde, "fiilin sosyal değerini idrak edebilmek ve davranışlarını bu şekilde yönlendirebilmek" yeteneğinin yattığını, birinci bölümde Ceza Hukukunda Yaş Küçüklüğü ve Ceza Ehliyeti başlığı altında, doktrindeki tartışmalara eğilerek ortaya koymuştuk. Burada yaptığımız açıklamalar fiilin sosyal değeri kavramı açısından önem taşımaktadır. Çocukların içinde yaşadıkları kriminal milyölerde ortak dil ve duyguyu yapısallaştıran habitus, gayrimeşruyu doğallaştırırken belirsizleşen meşru-gayrimeşru ayrımının üzerinde yükselen bir yapı kurmaktadır. İşlenen fiilin anlam ve sonucu yani sosyal değeri, egemen kültürün algısından farklılaşmakta, fiil yasa koyucunun suç katalogundaki gibi değil habitusun içinden tanımlanmaktadır. Gayrimeşru kodların habitusa özgü kuruluşu sürecinin bu boyutuna suçun içerden tanımlanması adını veriyoruz.

C- "BİZİM SUÇUMUZ BİZE HOŞ GELİR": SUÇUN İÇERDEN TANIMLANMASI

Elazığ Kapalı 8:

"Bizim suçumuz bize hoş gelir. Gasp yaparız ama hırsızlık kesinlikle! Hırsızlık bizim ortamımızda ayıp kaçar. Ailede adım hırsıza çıksa kendimi öldürürüm. Ama gasp başka. Mesela biz esrar içeriz. Bali çekenleri aramıza almayız. Balici, her ortamda dışlanır. Havalı değil."

17 Bkz.: 4- Nötrleştirme Kuramı başlığı.

Hırsızlığı kınayan çocuğun sözleri aslında, suç tiplerinin farklılaştığı çok boyutlu bir habitusa işaret etmektedir. Çocuk içinde yaşadığı kriminal milyönün tercihlerini sıralamaktadır. Buna göre: Gasp yapmakta; esrar içmekte; ancak hırsızlık yapmamakta ve bali çekmemektedirler. Hırsızlık onların ortamlarında kınanmakta; bali çekenler ise dışlanmaktadır. Gasp yapıp hırsızlık yapmamalarının nedeni açıktır: Çünkü, "Bizim suçumuz bize hoş gelir". Oysa bir başka çocuğun yaşadığı milyöde gaspın beğenilmediğini, bir başka suç tipinin revaçta olduğunu görüyoruz.

Elmadağ 43:

> "Gasptan düşen adama kimse saygı duymaz. Birileri seni kullanıyordur illa ki. Gayri meşru koşturan adam sağlam koşturmalı. Gaspla işi olmaz. Haraç kesmiş; tetikçilik yapmış S.P. Gaspla mı adam olmuş? Çetede göze girmiş öyle olmuş."

Bu sözlerde, suç tipleri arasında var olan hiyerarşiye tanık oluyoruz. Suç tipleri, başkalarında uyandırdıkları prestij duygusu ve ulaşılmak istenen nihai değer açısından kategorilere ayrılmaktadır. Ancak bu kategorilerin sıralaması farklılaşmaktadır.

Elmadağ 2:

> "Çankaya'ya, Bahçeli'ye gitmem. Oraya bakan arkadaşlarım var. Herkesin yeri ayrı, işi ayrıdır bu alemde. Ben senin bölgene girmeyeceğim ki sen de benim işime karışmayasın. Kimi var ev işine, oto işine bakıyor. Onlar sakat iş bize gelmez. Bizim baktığımız iş farklı. Bize Çinçinli derler. Kimse karışamaz bizim sülaleye. Amca oğluyla bir at arabası yaptık. Sakat işlere onunla gideriz. Sessizdir, kolay kaçılır. Gece de görülmez. Anadoldan daha çok taşır. At 1,5 ton çeker."

Hurda toplarken, açıktan hırsızlık yaptıklarını anlatan çocuğun suç tipleri arasında yaptığı ayırım, iş kolları arasında yapılan ayırımı hatırlatmaktadır. Çocukların suç tiplerine ilişkin karşılaştırmalı yaklaşımları sırasında, sadece suç tiplerini değil, o suça bağlı gelişen yaşam biçimlerini ve değerleri de karşılaştırdıklarını görüyoruz.

Elazığ Eğitim 5:

> "Ben jilet atmayı, faça atmayı hiç beğenmem, yapana da 'ayıp değil mi, adamım diye geziyorsun' derim. Ben dedirtmem bilmem kimin oğlu cezaevine girmiş böyle olmuş. Nasıl girdiysen içeri, öyle çıkacaksın. Bir de hırsızlık. Ben acımdan ölsem kendime hırsız dedirtmem. Pistir hırsızlık. Toplum içine çıkılmaz öyle yaparsan. Biz yol koştururuz ama bizim işimizin bir saygınlığı vardır. Babam, dayım, ağabeyim hep

> namlı tetikçilerdir. Hapı da esrarı da içeriz, herkes de bizi sayar. Hem içerde hem dışarıda. Ben doğduğumda babam cezaevindeymiş."

Burada yer verdiğimiz örneklerin hepsinde suçun farklı milyölere göre değişen anlam ve değere sahip olduğunu görüyoruz. Milyöde kabul gören suç, bir iş olarak algılanmakta ve ona bağlı yaşam biçimi onaylanmaktadır. Burada habitusların yapı kuran yapılar olduğu unutulmamalıdır. Kriminal milyöde kabul edilen suç tipi, ona yüklenen anlam nedeniyle kabul görürken, ona bağlı yaşam biçimi bu değerle ilişkili olarak desteklenmektedir. Yani habitüel pratikler ve algılar birbirlerini yapılandırmaktadır. Bu süreçte suç işleşmekte ve içerden tanımlanan anlamı pekişmektedir. Suç tipleri arasında yaratılan bu hiyerarşi ve suçun içerden tanımlanması, suç teşkil eden fiile her milyöde farklı anlam ve değer yüklendiğini de açıkça ortaya koyduğu kanaatindeyiz. Bir başka ifade ile bizim suçumuz bize hoş gelmektedir; çünkü gayrimeşru kodlar habitusa özgü kurulmaktadır.

SONUÇ

"böyle doğmuşuz
buraya
kireç beyazı yüzler gülümserken
dişi azrail gülerken kahkahalarla
asansörler boşluğa düşerken
bakkal çırağı lise diplomasına kavuşurken
yağlı balıklar, yağlarıyla açığa vururken
güneş sıvanırken
biz
böyle doğmuşuz
buraya
bu deli saçması savaşlara
bu köhne fabrika sahalarına
bu selamsız adamların barlarına
bu bıçaklanan ya da vurulanlarla biten yumruklaşmalara
buraya doğmuşuz
ölümün yaşamdan ucuz olduğu hastanelere
yargısız infazların yargılanmaktan ucuz olduğu mahkemelere
tımarhanelerin kapalı, hapishanelerin dolu olduğu bir ülkeye
zengin ahmakların kahraman ilan edildiği bir yere
buraya doğmuşuz
içinde yürüyerek
yaşayarak
bu yüzden ölerek
bu yüzden susturulduk biz
iğdiş edildik
ayartıldık
mahrum bırakıldık mirastan
bu yüzden
böyle ezildik
böyle kullanıldık
böyle kirletildik
böyle delirdik hastalandık
böyle taciz edildik
insanlığımızdan çıktık
böyle
her yer kara yürek
son çırpınışlar
son bir silah için
bir tüfek
bir bıçak
bir bomba
tanrıya ulaşacağız böyle
bizi sallamayan bir tanrıya

su
hap
ve toz olsa
bu ıstıraplı fanilikle doğmuşuz biz
borçlarının faizini bile ödeyemeyecek
60 senelik borcu olan hükümetlere doğmuşuz
ve burada bankalar batacak
para işe yaramayacak
sokaklarda yargısız infazlara
silahlara ve başıbozuk çetelere.
topraklar işe yaramayacak
yiyecek vermeyecek
nükleer gücün yerini alacak
durmadan dünyayı sarsıp duran depremlere
radyasyonlu robotlar birbirlerini avlayacak
zengin ve seçilmişler uzay platformlarından herşeyi
seyredecek
ilahi komedya çocuk parkı gibi görünecek
güneş görünmeyecek ve her zaman gece olacak
biz bunun içine doğmuşuz. Buna doğmuşuz."
Charles Bukowski

Jean Piaget, çocukta ahlakî ve hukukî hükümlerin kaynağını araştırdığı çalışmasında "çocuk tamamiyle muhitine bağlıdır" demektedir. **Piaget**, çocuklar üzerinde gerçekleştirdiği geniş kapsamlı ve yıllara yayılan çalışmalarının sonucunda, bireyin yalnız başına "şuuruna ermeyi" elde edemeyeceğini, ahlaki ve hukukî muhakemenin toplumsal bir ürün olduğunu belirtmektedir. Çocuğun çevresindekilerle ilişki kurmaya başlamasıyla beraber, ahlakî ve hukukî hükümlerin belirmekte olduğunu tespit eden **Piaget**, bu hükümlerin çocuğu çevreleyen "muhit" tarafından biçimlendirildiğini de böylece ortaya koymaktadır.[17]

Çalışmamızın ulaştığı sonuçlar da **Piaget**'nin bu tespitlerini destekler niteliktedir. Çocuklarla yaptığımız görüşmeler göstermektedir ki habitus, kentte suça karışmış çocuklarda fiilin sosyal değerine ilişkin algının oluşumu, suçun öğrenilmesi ve doğallaşması süreçleri üzerinde belirleyici rol oynamaktadır.

Çocukların yaşadıkları 'suçun mümbit toprakları'nı (habitusunu) onların ağzından dökülen ifadeler ışığında görmeyi ve okuyucuya göstermeyi amaçladığımız "Çocuk Suçluluğunun Habitusundan Fotoğraflar" başlıklı bölümde ulaştığımız sonuçlara burada genel bağlamlarıyla kısaca değinmemiz gerekirse şu noktaları vurgulayabiliriz:

17 Jean PİAGET, Çocukta Ahlaki ve Hukukî Hükümlerin Kaynağı, (Çev.: Amet Halil) İş Mecmuası, C.:9, Umumi Sayı: 34, Nisan 1943, s. 84-95; Çocukta Hüküm ve Muhakeme, (çev.: Sabri Esat Siyavuşgil), İstanbul, 1939, s.103-153; Çocukta Dil ve Düşünme, İstanbul, (çev.: Sabri Esat Siyavuşgil) 1938, s.103-129; Çocuğun Gözüyle Dünya, (çev.: İsmail Yerguz) Ankara, 2005, s. 181-216.

Görüştüğümüz çocukların yaşadığı yere ilişkin anlatımlarında ilk göze çarpan bağlam kamusal hizmetlerin ve imkânların ulaşmadığı veya bunlardan eksik ölçüde yararlanıldığı "düşük konumlu" mekanlarda yaşadıklarıdır. Çocukların kitlesel tüketim olanaklarına erişmelerine engel olan mekansal konumlarına ilişkin anlatımlarını sosyal dışlanmayı farkettikleri ilk bağlam olarak yorumladık. Çocukların büyük çoğunluğunun gecekondu bölgelerinde oturduğunu tespit ettik. Yaşadıkları yeri anlatırken kullandıkları ifadelerde "gecekondu" toplumsal bölünme ve hiyerarşilerin yoğunlaşma noktası olarak karşımıza çıktı.

Çocuklar yaşadıkları yeri anlatırken fiziksel mekanın koşullarından öte toplumsal boyutları olan bir mekanı tasvir ettiler. Elektrik ve su parası ödememeye ilişkin pratiklerden yaygın ve kanıksanmış uyuşturucu kullanımına, derin ve yaygın yoksulluktan, yoğun kriminal faaliyetlere varana kadar yaşadıkları çevreyi belirleyen bir çok özelliği anlatırken çocuklar, 'mekanla imtihan 'da başarısız olmalarında rol oynayan mekân tarafından belirlenen yaşam şanslarını da gözler önüne serdiler. Çünkü **Bourdieu**'nun isabetli bir biçimde ortaya koyduğu üzere, habitus sadece toplumsal konumların uzamı olmayıp aynı zamanda 'imkânlar uzamı'dır ve toplumsal mekân ile habitus arasındaki ilişki öncelikle bir koşullanma ilişkisidir. Örneğin "gayrimeşru mekân" adını verdikleri evlerde yaşayan çocuklarda aynı suç tipini ve aynı tür maddenin kullanımına tanık olduğumuz gibi. Bunun gibi bir başka yaşam biçimi ortaklaşması 'yaşamın kıyısındakiler' adını verdiğimiz 'gayrimeşru mekân'a da alınmayan sokakta yaşayan çocuklar arasında karşımıza çıktı. Bu grubun üyelerinin kullandığı maddenin, suçla ilişkilerinin ve toplumsal yapılarla iletişimlerinin aile çatısı altında yaşayanlar ve 'gayrimeşru mekân'da yaşayanlardan farklılaştığını tespit ettik.

Çocukların yaşadıkları yere ilişkin algılarını incelediğimiz bir diğer bağlam çocukların ifadelerinde izlerini sürdüğümüz mekansal damgalama olarak ortaya çıktı. Çocukların yaşadıkları yerin "suçun yoğun işlendiği muhit" olarak damgalanmasının sonuçlarını iki taraflı yaşadıklarını tespit ettik. Çocuklar mekânsal damgalamayı (territorial stigmatization) ve semt ayrımcılığını (residental discrimination) kendilerine ilişkin algılarında içerden damgalama olarak deneyimledikleri gibi bu damgalamanın dışlama yönünü de yaşamaktalar. Ortalama kentlinin ve kolluk kuvvetlerinin zihinsel haritalarında damgalanmış mahallelerde ikamet eden çocukların kolluk kuvvetleriyle ilk tanışmasında suç haritalarının verilerinin 'durumsal suç önleme stratejileri' kapsamında kullanılmasının önemli payı olduğunu düşünüyoruz. İlgili bölümlerde ayrıntılı yer verilen açıklamalar ışığında, araştırmamızın ulaştığı sonuçlardan biri, mekansal damgalamanın sonraki sapmayı tetikleyen bir işlev gördüğüdür. Ayrıca damgalanmış bir mekanda yaşamak, onları kuşatan ve bir

yerde yaşama şanslarını belirleyen habitusa bakıp kendilerini 'geleceksiz' ve çaresiz hissetmelerine neden olmaktadır. Görüşmelerimizde, ilerde ne olmak istedikleri sorusuna çocukların verdikleri yanıtlardan gayrimeşru faaliyetten sıyrılmış bir hayatı tasavvur edemediklerini gördük.

Çocukların yaşadıkları ortama ilişkin algılarının kaynağının daha iyi hayat tanımlarının adresi olan karşı ufuklara bakışlarında gizli olduğunu söyleyebiliriz. Çocuklar mekansal yarılmayı ve toplumsal kutuplaşmayı "okul bebesi - onlar" "psikopat gibi görünen-bizler" olarak yaşamaktalar. Çocukların daha iyi bir hayatı ancak mekansal farklılaşmayla birlikte hayal edebildiklerini gördük. Çocuklar toplumsal katmanlaşmayı en fazla algıladıkları kentsel ayrımlaşmaya (urban segregation) bakarak kendilerini ve karşı ufukları adlandırmaktalar. Çocukların zamanlarının çoğunu oturdukları yerlerden başka mahallelerde geçirmeleri ve "takıldıkları yer"lere "merkez" demeleri bu konuyla ilgili ifadeleri merkez- kenar ilişkisi bağlamında yorumlamamamıza neden oldu.

Çocukların hayatlarındaki mekansal yarılmanın ilk göze çarpan sonucunun kendilerini "kenarda kalmış", "ayrı tutulmuş" yani tecrit edilmiş hissetmeleri ve zenginlerin yaşadıkları milyöler ile kent merkezinin onlar için hem bir cazibe hem de öfke kaynağı olduğu kanaatindeyiz. Çocukların bu konudaki ifadeleri, çocukların kent yaşamı içerisindeki başka hayatları özendirecek sayısız uyarıcının istilasına karşı savunmasız olduklarını bize düşündürdü. Çocukların bu hayatlara ulaşmak için ellerindeki tek seçeneğin gayrimeşru yaşam olduğunu düşünmelerinin **Cloward ve Ohlin**'in Aykırı Fırsatlar Kuramı olarak adlandırılan sosyolojik kriminoloji kuramında ileri sürdükleri görüşleriyle örtüştüğü kanaatindeyiz. **Cloward ve Ohlin** hayal kırıklığını gidermek (düzeltmek) için mevcut yollar arasında yapılan tercihi belirleyen dinamikleri açıklamak üzere **Sutherland**'in sapmanın sosyal etkileşim içinde öğrenildiği önerisine başvurmuşlar ve meşru fırsat kanalları gibi gayrimeşru fırsat kanallarının da eşit dağıtılmadığını belirtmişlerdir. Biz çocuklarla birlikte geçirdiğimiz üç yıllık saha deneyimimizde **Cloward ve Ohlin**'in görüşlerini destekleyen bir çok gözlemde bulunduk ve veri elde ettik. Özellikle işlenilen suçun anlamı ve sonuçlarına ilişkin algının egemen kültürün algısından farklılaştığı noktanın, meşru fırsatlar kanallarının tıkanıklığına ilişkin çocukların deneyimleri ışığında belirdiği kanaatindeyiz.

Görüşme yaptığımız çocukların yaşamlarında ön plana çıkan bir diğer önemli bağlamın çalışma deneyimleri olduğunu söyleyebiliriz. Büyük çoğunluğun çalışma deneyimi olduğunu ve ailenin borcunu ödemek için veya 'eve ekmek götürmek' için okuldan ayrılıp çalışmaya başladıklarını tespit ettik. Bu nedenle çocukların çalışma hikayelerine ilişkin verileri kentsel yoksulluk,

geçinme statejileri ve çocuk emeği bağlamında değerlendirdik. Bu bağlamda çocukların adeta müteşebbis bir ruh içerisinde kente özgü yeni para kazanma yolları yarattıklarını ve bu işlerin formel-enformel geçişkenliğinde yer aldığını belirtelim. Çocukların birbirleriyle ilgisiz bir çok işe girip çıktıklarını ve çalışma hikayelerinin onları bir meslek öğrenmekten çok uzağa götürdüğünü de vurgulamalıyız.

Kentte suça karışmış çocukların habitusunda çektiğimiz bir diğer fotoğraf göç bağlamına oturdu. Görüşme yaptığımız çocukların büyük çoğunluğu kendisi göç edendi. Geri kalanların ise ailesi göç etmişti. Çocukların çoğunluğunun yaşadığı göç deneyimi cemaat sinerjisinden mahrum kalınan kitlesel göçlere işaret ediyordu. Türkiye'deki kentleşmenin son dönemlerine denk gelmesi itibarıyla önceki dönem göçlerinden farklı bir tablo çizen bu göç deneyimini çocukların ifadelerinde toplumsal yapıların dışına iten etkisi ve kimsesizleşme süreciyle beraber değerlendirdik. Çocukların büyük kısmının bu tür bir yerinden edilme-yerinden olma deneyimini "gurbet bizi bozdu" olarak gördüğünü tespit ettik. Göçün, özellikle kitlesel ve irade dışı gerçekleşen göçün, kentte göçle oluşan yeni mekanlardaki kıt kaynaklara ulaşmak açısından yarattığı gerilimin çocuklar üzerinde daha şiddetli cereyan ettiğini düşünüyoruz. Çok kültürel karşılaşmaya ve yaşam alanı mücadelesine çocukların verdiği tepkilerin kavgaya karışma ve kavgada adam öldürme-yaralama suçları açısından dikkate alınması gereken önemli bir bağlam olduğu kanaatindeyiz.

Çocukların ifadelerinde ortaya çıkan bir başka önemli yorum bağlamı, kamusala ve hukuka ilişkin paradigmada sarsıntılar olarak belirdi. Çocukların hemen hemen hepsinin hayatlarında, saldırıya uğrama durumunda devletin hukuka aykırılığı giderip hak ihlalini sona erdirme, zararı tazmin etme gibi fonksiyonlarına duyulan inancın zayıflamasına neden olan bir haksızlığa uğrama pratiğinin varlığına tanık olduk. Bu deneyim kimi zaman miras hukukuna ilişkin normların işlevsiz kalması şeklindeydi, kimi zamansa sözleşme hukukunun tazmin mekanizmalarının yargısal süreçlerde işlememesine ilişkindi. Ancak çocukların bu deneyimi hayatlarını değiştiren bir dönüm noktası olarak işaretlemelerinin, yoksullaşmalarının ve madunlar arasına geçmelerinin başlıca nedeni olarak görmelerinin burada altını çizmeliyiz. 'İustitium' hukuk tutulması olarak değerlendirebileceğimiz toplum psikolojisinde yasanın gücünün zayıflaması olgusunun çocukların algılarında ve ifadelerinde "Hukuk nerede? Adalet mi var bu dünyada" şeklinde vücut bulduğunu belirtmeliyiz.

Bu fotoğraflarda gördüklerimizi suçun mümbit topraklarını önceleyenler olarak ele alırsak fotoğrafın arkasındaki çıkarsananları haksızlık

ve adalet şuurunun suç habitusuna özgü gelişimi ve suç alt kültürünü beslemesi; TC'nin polisine, hakimine, öğretmenine tepki ve kurumların reddedilmesi; yasa koyucunun suç kataloğunun reddedilmesi; kanuna uygun olan ve kanuna uygun olmayan davranış ayrımının yok olması olarak sayabiliriz.

Biz bu çalışmada, özellikle habitustaki gayrimeşru kodlarla etkileşimin, çocuklar açısından sadece suça ilişkin teknik bilgi ve yöntemlerin öğrenilme süreci olmayıp, suçun doğallaşması anlamına da geldiği sonucuna ulaştık. Burada ulaştığımız sonuç, insanın koşulların eseri olduğu düşüncesindeki gibi eyleyiciyi feda eden bir özne felsefesinden de, toplumsal determinizmden de oldukça farklı bir noktadadır. Çünkü habitus kavramı, bir taraftan *Rasyonel Eylem Kuramından* bir kopuşu temsil ederek, yapının eyleyici üzerinde ve onun aracılığıyla yarattığı etkileri hesaba katarken, diğer taraftan öznenin eyleyici rolünü de vurgular. Çünkü habitustan söz etmek, bireysel olanın, hatta öznel olanın dahi toplumsal, kolektif olduğunu ortaya koymaktır.[17] Bu çerçevede, görüştüğümüz çocukların habitüel özellikleri ile işledikleri fiilin sosyal değerine yüklenen anlam (diğer tüm anlamlandırma süreçlerinde olduğu gibi) arasındaki ilişki açıkça görülmektedir.

Habitusun, çocuğun işlediği fiilin sosyal değerini anlama ve ona göre davranışlarını yönlendirebilme yeteneği üzerindeki etkisini yok sayan bir ehliyet araştırmasının, hukukun korumayı hedeflediği değeri korumakta yetersiz kalacağı ortadadır. Ceza ehliyetinin araştırmaya tabi tutulduğu yaş aralığı olan 12-15 yaş arasında suça karışan çocukların, fiilin sosyal değerini anlama ve davranışlarını buna göre yönlendirebilme yeteneğine sahip olmaları durumunda ceza ehliyetine sahip oldukları varsayılmalıdır. Nitekim bu çalışmada gösterdiğimiz üzere, çocukların ceza ehliyeti araştırmasına ilişkin uygulamalar, ceza ehliyet yaşını fiilen 12 yaşta sabitlemekte, yasa koyucunun 12-15 yaş arası için öngördüğü düzenlemede amaçladığı geçişkenlik ve esneklik sağlanamamaktadır. Uygulamada, çocuklarda ceza ehliyeti araştırmasının işlevsiz kaldığını söyleyebiliriz. Bunun en önemli nedeninin, hukukî ve sosyolojik bir kavram olan isnat yeteneğinin araştırılması görevinin hekimlere verilmesi olduğunu düşünüyoruz. Çocukta herhangi bir zekâ geriliği ya da çocukluk dönemi psikiyatrik sendromu bulunup bulunmadığı hususunun ve yaş tespitinin tıbbi muayene sonucu elde edilen bulguların ışığında verilen kararlar olduğuna şüphe yoktur. Ancak fiilin sosyal değerini anlama ve davranışlarını buna göre yönlendirebilme yeteneği, tıbbi muayeneyle ortaya çıkarılacak herhangi bir bulgudan daha fazlasıdır. Bu nedenle amacına uygun biçimde düzenlenmiş bir ceza ehliyeti araştırması için, hekimler ve sosyal çalışmacıların hukukçuların ihtiyaç duydukları verileri sağladığı, hukukçuların bu verileri dikkate alarak gereken araştırmayı yaptığı bir yapı önerilebilir.

17 BOURDIEU, Düşünümsel..., s. 111,116.

Böyle bir yapı içerisinde, çocuğun yaşadığı ortama ilişkin verilere dayalı öznel duruma uygun bir araştırma yöntemi oluşturulabilir.

Ceza ehliyetinin bulunup bulunmadığına kimin karar vereceği kadar bu araştırmanın ne zaman yapılacağı da önemlidir. Çocuklar polis tarafından yakalandıktan ancak saatler (bazen bir gün) sonra muayeneye götürülmektedir. Çocuğun kolluk kuvvetleri ile girdiği ilişki sonucu kendine ilişkin algısının iç damgalama yoluyla dönüştüğü çalışmamızda da ortaya konmuştur. Çocuklar için kurulan "Çocuk Polisi" sistemi, yetişkin karakollarının çocuklara uyarlanmış bir modelidir. Bunun nedenini çocuk ve çocukluğa ilişkin toplumsal kategorilerde aramamız gerektiğini düşünüyoruz. Birinci Bölümde tarih içindeki serüvenine değindiğimiz bu toplumsal kategoriler, Ceza Adalet Sistemi içinde bir çok düzenlemeye ve uygulamaya kaynaklık etmektedir. Örneğin çocuğun yetişkinlerin küçük bir modeli olduğu düşüncesi, yetişkinler için öngörülen, suç sayılan fiillerin çocuklar için de suç sayılmasında da geçerlidir. Oysa çocukluğa ilişkin durumların yetişkinlerin dünyasından hareketle tanımlanması yerine, çocuklara özgü fiillerden oluşan bir kataloga ihtiyaç duyulmaktadır.

Suça karıştığı iddia olunan çocuğun kolluk görevlileriyle temas etmediği ve adli yapılanma dışında tutulduğu bir sürecin, bir çok ülkede örneğini gördüğümüz Çocuk Adalet Sistemi olarak konunun uzmanları ve sivil toplum kuruluşları tarafından önerildiğini hatta yasa taslaklarının hazırlandığını biliyoruz. Nitekim Yeni Ceza Kanunu hazırlık aşamasında çocuk ve çocuk hakları konusunda çalışan sivil toplum kuruluşlarının biraraya gelerek oluşturduğu platform, bir çok rapor ve taslak hazırlayarak komisyona sunmuştur. Ancak bu sürecin sonunda çocuklara özgü bir sistem kurulmayıp; yetişkinlerin dünyasından alınan kavramlar ve kurumlarla Çocuk Koruma Kanunu oluşturulmuştur. Bu yaklaşımla, varolan sisteme çocuklar için maddeler eklenmiş, bazı maddeler de değiştirilmiştir. Bu şekilde elde edilen eklektik yapıda bir çok olumsuzluğun ortaya çıkacağını tahmin etmek güç olmasa gerek. Nitekim, çalışmamızda ortaya koyduğumuz üzere, ceza ehliyeti araştırmasında yeni yasaların öngördüğü usul izlenmemekte, hala eski düzenlemeye göre "farik mümeyyiz muayeneleri" yapılmaktadır. Araştırmalar 12-15 yaş aralığının suça karışan çocuklar için önemini vurgulamaktadır. İlk suçu işleme oranı bu yaş aralığında yığılmaktadır. Çalışmamızda açıkça ortaya koyduğumuz üzere "ceza ehliyeti araştırmaları" yasa koyucunun niyeti doğrultusunda bir eleme yapmamakta ve çocukların hemen hemen tamamının ceza ehliyeti olduğu varsayılmaktadır. Fiilin sosyal değerini anlama ve hareketlerini buna göre yönlendirebilme yeteneğine sahip olup olmadığına bakılmadan ilk kez kolluk ve adli makamlar karşısına çıkarılan 12-15 yaş aralığındaki çocuğun bu tahkikat, soruşturma veya kovuşturma sonucunda

herhangi bir ceza almasa da kriminal özne olarak içerden ve dışardan damgalandığını ve bu adli prosedürün çocuğun ilerleyen yaşlardaki kriminal faaliyetleri üzerinde etkili olduğunu araştırmamızın ulaştığı sonuçlardan biri olarak ortaya koyabiliriz.Bu nedenle çocuğu soruşturma, yargılama ve infaz süreçleri dışında tutabilmek (depenalizasyon) işlevini görebilecek her düzenleme ve kurum "çocuk suçluluğu"na yönelik çözüm arayışında olan tüm yaklaşımlarda hayati önem taşımaktadır.

Araştırmamızda suça karışmış çocuklara uygulanan soruşturma, yargılama ve infaz süreçlerinin çözümün değil sorunun bir parçası olduğunu gözledik. Sahada yaptığımız çalışmanın verileri ışığında, Ceza Hukukunun ilgili düzenlemelerinin ve çocuklara yönelik kolluk uygulamalarının damgalamaya sebep olduğunu ve çocukların kriminal kariyerde uzmanlaşarak "suçlu" kimliğini benimsemelerine katkıda bulunduğunu söyleyebiliriz. Sorunu çözmeye yönelik bir yaklaşımın, ancak çocuğa ilişkin egemen paradigmalardan sıyrılmış bir bakışın ürünü olacağını düşünüyoruz. Çocuğun yetişkinlerin küçük bir modeli olarak görülmediği bir yaklaşımda çocuklara özgü kavramlar ve kurumlar üretilebilir.Örneğin çocuklar için, onlara özgü, oluşturulacak bir katalogda filler "suç" olup olmadıkları parametresine göre değil, Ceza Hukukunda Toplumsal Savunma Hareketinin önerdiği "toplum yaşamına karşıtlık" (antisocialita) kriterine göre tanımlanabilir.[17]

Çalışmamızın sonuç bölümünde yer verdiğimiz bu öneriler, var olan sisteme yönelik eleştirel bakışın ürünü olsa da, her şeye rağmen "sistem içi"nde kalan reformlar niteliğindedir. Dolayısıyla, çocukları suça iten, suç işleme fırsatını artıran toplumsal koşullar değişmediği sürece bu tür önerilerin, sorunun çözümünde etkin bir rol oynaması beklenmemelidir.

17 "Toplum yaşamına karşıtlık" kavramının özü ve Toplumsal Savunma Hareketinin ilkeleri için bkz.: Filippo GRAMATICA, Toplumsal Savunma İlkeleri, (Çev.: Sami Selçuk), Ankara, 2005. Sosyal Savunma Hareketi hakkında bilgi için bkz.: TOROSLU, Ceza Hukukunda ..., s. 373-377;

KAYNAKÇA

ADALET BAKANLIĞI Türk Ceza Kanunu Öntasarısı Yayın İşleri Daire Başkanlığı Özel Seri : 3 (1997)

ADAMS, Robert, Çocuk Hukuku ve Çocukların, Gençlerin Hakları, Çocuk Hakları içinde, ed., Bob FRANKLİN Çocuk Hakları, (çev.: Alev Türker), İstanbul, 1986.

ADLER, Freda; Criminology, USA, 1991. MUELLER, Gerard O.W.; LAUFER, William S.

AGAMBEN, Giorgio İstisna Hali, Çev.: Kemal Atakay, İstanbul, 2005.

AKSAY, Bekir Ceza Hukukunda Yaş Küçüklüğü, Kusur Yeteneğine ve Sorumluluğa Etkisi, İstanbul, 1990.

AKERS, Ronald L."Social Learning Theory", Encyclopedia Of Criminology and Deviant Behaviour Encyclopedia Of Criminology and Deviant Behaviour, Clifton D. BRYANT, ed. Philadelphia, 2001.

AKGÜL, Arif Kent Güvenliğinin Sağlanması ve Suçun Önlenmesinde Bilgi Teknolojilerinin Kullanımı: Ankara İli Örneklemesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi Ankara, 2003.

AKSOY, Asu; ROBINS, Kevin "Modernizm ve Binyıl: İstanbul'da Mekânla İmtihanı",Çev.: Aslı Didem Danış,Birikim, S.123, Temmuz 1999.

AKŞİT, Bahattin; KARANCI, Nuray; HOŞGÖR, Ayşe Gündüz Turkey Working Street Children in Three Metropolitan Cities: A Rapid Assestment, Geneva, 2001.

ALADA, Adalet; SAYITA, Sevgi USTA; TEMELLİ, Sezai"Küreselleşme, Yoksulluk ve Şiddet Bağlamında Sokak Çocukları", Yoksulluk,Şiddet ve İnsan Hakları, Ed.: Yasemin Özdek, TODAİE, Ankara, 2002.

ALISON, Archibald *The Principles of Population, and their Connection with Human Happiness,* V.: 2, Edinburgh,1840.

ALTHOUSER, Louis İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları, (çev.:Y. Alp, M. Özışık) 4. Baskı, İstanbul, 1994.

ALTINTAŞ, Betül Mendile, Simite, Boyaya, Çöpe... Ankara Sokaklarında Çalışan Çocuklar, İstanbul, 2003.

ALTUNIŞIK, Remzi; COŞKUN, Recai ; BAYRAKTAROĞLU, Serkan; YILDIRIM, Engin Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı, Üçünü Basım, Sakarya,2004.

ARDOĞAN, Aygün; DÜZGÜN, Şebnem Mekân ve Suç: Suç Haritalaması ve Diğer Analitik Yaklaşımlar, Emniyet Müdürlüğü Polis Dergisi, S. 36 (Özel Sayı) elektronik baskı.

ARENDT, Hannah İnsanlık Durumu, Seçme Eserler 1, Çev.: Bahadır Sina Şener, İstanbul, 2000.

ARIES, Philippe Centuries of Childhood, A Social History of Family Life, (Translated by: Robert Baldrick), New York, 1962.

ARISTOTLE Politics, (Translated by Benjamin Jowett)

http://etext.library.adelaide.edu.au/mirror/classics .mit.edu/Aristotle/politics.html.

Nicomachian Ethics, (Translated by: J.K.A. Thomson) Harmndsworth, 1955.

ARPAD, B. Milliyet Gazetesi, 15 Aralık 1976.

ARTUK, Mehmet Emin Çocuk Ceza Hukukunun Dünü ve Bugünü, Kocaeli Barosu Dergisi, S.1, Kocaeli, 1993.

ATAUZ, Sevil Ankara ve Şanlıurfa'da Sokak Çocukları, UNICEF, 1990.

ATAUZ, Sevil Kent Yoksulu Aileler ve Çocukları, III. Aile Şurası Tebliğleri, Ankara, 1998.

ATAUZ, Sevil "Sanayi Kesiminde Çalışan Çocuklar", Çocukİhmaliveİstismarı Yayına Hazırlayanlar: Esin Konanç, İpek Gürkaynak, Ayten Egemen, Ankara, 1999.

ATAUZ, Sevil Dünya Kentlerinin Yeni Olgusu: Sokak Çocukları, Birikim, S.116, Aralık 1998.

AYATA, Sencer Toplumsal Çevre Olarak Gecekondu ve Apartman, Toplum ve Bilim, S.46/47, Güz 1989.

AYATA, Ayşe Güneş Gecekondularda Kimlik Sorunu, Dayanışma Örüntüleri ve Hemşehrilik, Toplum ve Bilim S.: 51/52, Güz 1990- Kış 1991.

AYTAÇ, Ömer ; Türkiye'de Yeni Kentli Yoksulluk AKDEMİR,İlhan Oğuz Sorunu, C.: II, Türkiye'de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri, İstanbul,2002.

BALIBAR, Etienne; WALLERSTEIN, ImmanuelIrk Ulus Sınıf Belirsiz Kimlikler, "KapitalistDünya Ekonomisinde Hane Yapıları ve Emek Gücü Oluşumu, Çev.: Nazlı Ökten, Üçüncü Baskı, 2000.

BALİ, Rıfat N. Çılgın Kalabalıktan Uzak, Birikim S. 123, Temmuz 1999.

BAYRAKTAROĞLU, Memduh Umuda Doğru, "Fakirin Böylesi Sevilir mi?", Akşam Gazetesi, 8 Kasım 1995.

BECCARIA, Cesare Of Crimes and Punishment, Bonesana, Marchese http://www.constitution.org/cb/crim_pun06.txt

BECKER, Howard S. Deviance and The Responses of The Others, Outsiders, 1963, Crime Critical Concepts in Sociology Volume: III.Ed. Philip BEAN, NY, 2002.

BENTHAM, Jeremy An Introduction to the Principles of Morals and Legislation http://www.la.utexas.edu/labyrinth/ipml/ipml.toc.html

De BEAUVOİR, Simone Yaşlılık, İlk Çağı, (çev.: Osman Canberk-Eray Canberk),1970.

BİLGE, Yaşar ; HANCI, İ.Hamit; KENDİ, Özer; BEYDAĞ TIRAŞ, Z. Mala Yönelik Suçlar Açısından Çocuk Suçluluğu, İzmir Barosu Dergisi, S.:2, Y.:2001.

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER BROOKİNGS ENSTİTÜSÜ YERİNDEN OLMA PROJESİ Ülke İçinde Yerinden Olma Konusunda Yol Gösterici İlkeler, Washington DC, çev.: Kerem Atıparmak, Ankara 2005,

http://www.brookings.edu/fp/projects/idp/resources/GPTurkish.pdf

BOOKCHİN, Murray Kentsiz Kentleşme (Yurttaşlığın Yükselişi ve Çöküşü), (çev.: Burak Özyalçın), İstanbul, 1999.

BOURDİEU, Pierre Toplumbilim Sorunları, (çev.:Işık Ergüden), İstanbul, 1997.

BOURDIEU, Pierre The Weight of The World: Social Suffering in Contemporary Society, California, 1999.

BOURDIEU, Pierre; WACQUANT, Loic J.D.Düşünümsel Bir Antropoloji için Cevaplar, (çev.: Nazlı Ökten),İstanbul, 2003.

BOURDIEU, Pierre Pratik Nedenler Eylem Kuramı Üzerine,(çev.:Hülya Tufan), İstanbul, 1995.

BOURDIEU, Pierre Distinction, A Social Critique Of The Judgement Of Taste, (Tr.: Richard Nice), London, 1994.

BUĞRA, Ayşe Devlet- Piyasa Karşıtlığının Ötesinde İhtiyaçlar ve Tüketim Üzerine Yazılar, İstanbul, 2000.

BUMİN, Kürşat Batı'da Devlet ve Çocuk, İstanbul, 1983.

BURFEIND, James W. ; BARTUSCH, Dawn JeglumJuvenile Delinquency: An Integrated Approach, NY, 2006.

BURGESS, E.W.; MACKENZIE, R.D. The City, Chicago, IL: University of Chicago Press,1925.

BURT, Martha R. Over The Edge : The Growth of Homelessness in The 1980s, New York, 1992.

BRYMAN, Alan Quantity and Quality in Social Research, 1988, London.

BURGESS, Ernest W.; BOUGUE, Donald J."Research in Urban Society: A Long View," Contributions To Urban Sociology Chicago: University of Chicago Press, 1964.

CAMPBELL, Tom "Some Early History, The Children's Liberation Movement" , Children's Rights, The International Library of Essays on Rights, Volume 1, ed. Micheal D.A. FREEMAN, Britain, 2003.

CAN, Cahit Toplumsal İnsanın Evrensel Doğası ve Cinsel Suçlar, Ankara, 2002.

CAN,Cahit Hukuk Sosyolojisinin Antropolojik Temelleri ve Genel Gelişim Çizgisi, Ankara, 2002.

CANDEMİR, Ersin "Suç Haritaları Metodu", Akademik Bakış, Polis Akademisi Dergisi, S.18, 2002.

CANDEMİR, Ersin Kamu Güvenliğinin Sağlanmasında Coğrafi Bilgi Sistemlerinin Kullanılması, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2000.

CANTÜRK, Gürol Çocuk Suçluluğunda Adli Psikiyatrik Değerlendirme, Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi, C.: 14, S.:2, Ankara, 2005.

CASTELLS, Manuel Kent, Sınıf, İktidar, (çev.: Asuman Erendil), Ankara,1997.

CENTEL, Nur Türk Ceza Hukukuna Giriş, 2.Baskı, İstanbul, 2002.

CHEVALİER, Louis Labouring Classes and Dangerous Classes In Paris During the First Half of the Nineteenth Century, Translated from French by Frank Jellinek, London, 1973.

CLARK, Gregory A. "Social Disorganization Theory", Encyclopedia Of Criminology and Deviant Behaviour, Clifton D. BRYANT, ed. Philadelphia, 2001.

CLARKE, R.V.G. "Situational" Crime Prevention, British Journal of Criminology, V. 20, 1980.

CLİNARD, Marshall B. "The Relation of Urbanization and Urbanism to Criminal Behaviour", Urban Sociology, 2.edition, Chicago,1970.

CLOWARD, Richard A.; OHLIN, Lloyd E. Delinquency and Opportunity, London,1960.

COHEN, Stanley Visions of Social Control, Crime, Punishment and Classification, UK, 1995.

CREWS G.A., "Epidemiology of Deviance"Encyclopedia of Criminology and Deviant Behavior, Volume I: Historical, Conceptual, and Theoretical Issues. USA, 2001.

COHEN, Albert K. Delinquent Boys The Culture of the Gang, USA,1971.

CROFTS, Thomas Why Children Deserve Its Protection, Doli Incapax, Murdoch University Journal of LawVolume: 10, Number: 3, 2003.

ÇELİK, Aziz Çocuk İşçiliğin Bitmeyen Öyküsü, Birikim, S.192, Nisan 2005.

ÇOLTU, A; HANCI, Hamit; EGE, B; DEMİRCAN, S. 1988-1992 Yılları Arasında Bursa'da Farik ve Mümeyyizlik Muayenesine Gönderilen Çocukların Demografik Özellikleri, 7. Ulusal Adli Tıp Günleri, 1-5 Kasım, Antalya, 1993.

ÇÖPÜR, Mazlum; SARAÇ, Şeyma ; TÜZÜN, Birgül; ELMAS, İmdat 12-15 Yaşları Arasındaki Çocuklarda Suç ve Farik-Mümeyyizlik, İst. Tıp Fak. Mecmuası 61:1,1998.

DANZIGER, Sheldon "Explaning Urban Crime Rates", American Society of Criminology, V.14,No.2, August 1976.

DEMİRBAŞ, Timur Kriminoloji, Ankara, 2001.

DERELİ YALÇIN, Elif Çocuk Mahkemelerinde Yargılanan Çocukların, Ahlak ve Adalet Anlayışlarının Gelişimi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara,2000.

DENİZ FENERİ DERNEĞİ Yoksulluk Sempozyumu, C.I-II-III, İstanbul, 2003.

DEVLET İSTATİSTİK ENSTİTÜSÜ Güvenlik Birimlerine Gelen veya Getirilen Çocuk İstatistikleri, 2004 Yıllığı. http://www.adli-sicil.gov.tr/Istatistikler/1996/cocuk9.htm

DIEDERICKS, Herman "Urban and Rural Criminal Justice and Criminality in the Netherlands since the Middle Ages: Some Observations", The Civilization of Crime, Ed.: Eric A. JOHNSON, Eric H. MONKKONEN, Chicago, 1996.

DİNÇMEN, Kriton TCK. 54.maddesinin Karşısında (farik mümeyyiz olma) Kavramının Adli Psikiyatri Açısından İrdelenmesi, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi 10.Yılı Adliye ve Çocuk Suçluluğu Sempozyumu, İstanbul, 1993.

DOĞAN, İsmail Türk Ailesinde Çocuk Kültürünü Belirleyen Geleneksel Değerlerin Değişim Sorunu, TC. Devlet Bakanlığı Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı III. Aile Şurası Tebliğler içinde, Ankara, 1998.

DÖNMEZER, Sulhi Cezai Mesuliyetin Esası, İstanbul, 1949.

DÖNMEZER, Sulhi Suçlu Genç Erişkinlerin Sorumluluğu, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi 10.Yılı Adliye ve Çocuk Suçluluğu Sempozyumu, İstanbul, 1993.

DÖNMEZER, Sulhi ERMAN, Sahir Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku, Genel Kısım, Cilt:II, Dokuzuncu Baskı, İstanbul

DÖNMEZER, Sulhi Kriminoloji, 6. Baskı, İstanbul, 1981.

DUMAN, Nurdan "Çeteye Katılma Potansiyeli Olan ve Olmayan Liseli Gençlerin Arkadaş Grupları ile İlişkileri: Çeteye Katılma Potansiyeli Olan Gençlerin Grup Dinamikleri", I. Ulusal Çocuk ve Suç: Nedenler ve Önleme Çalışmaları Sempozyumu 29-30 Mart 2001.

DURKHEİM, Emile Toplumsal İşbölümü, (çev.: Özer Ozankaya), İstanbul, 2006.

DURKHEIM, Emile Ceza Evriminin İki Kanunu, (çev.: Hamide Topçuoğlu), Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi 40. Yıl Armağanından Ayrı Basım, Ankara, 1966.

DURKHEIM, Emile Sosyolojik Yöntemin Kuralları (çev.: Enver Aytekin) Ankara, 1986.

DURKHEIM, Emile "Suicide", (translated by John A. Spaulding and George Simpson)Crime Critical Concepts in Sociology, Ed. Philip BEAN,Volume I, NY, 2002.

DÜLGER, Hikmet Ergin ; HANCI, İ.Hamit; ERTÜRK, Süheyla; COŞKUNSAL, H. 1998-1991 Yılları Arasında Suç İşledikleri İddiasıyla Elazığ'da Farik Mümeyyizlik Muayenesi için Gönderilen Çocukların Demografik Özellikleri. Adli Tıp Dergisi, 1992.

DWORKIN, Gerald "Paternalism" *The Monist*, http://plto.stanford.edu/entries/paternalism/

ECEVİT, Mehmet ; ECEVİT, YıldızKırsal Yoksullukla Mücadele: Tarımda Mülksüzleşme ve Aile Emeğinin Metalaşması, Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları, Ed.: Yasemin Özdek, TODAİE, Ankara, 2002.

ELİBOL, Sibel 11-15 Yaş Grubundaki Mala Yönelik Suç İşlemiş Çocukların Sosyodemografik Özellikleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1998.

ELLIS, Lee; WALSH, Anthony Criminology: A Global Perspective, USA, 2000.

ENGELS Friedrich İngiltere'de Emekçi Sınıfının Durumu,(çev.: Yurdakul Fincancı), Ankara, 1997.

ERAYDIN, Ayda, "Gecekondu Olgusuna Dönemsel Yaklaşımlar", Değişen Mekân, Mekânsal Süreçlere İlişkin Tartışma ve Araştırmalara Toplu Bakış: 1923-2003, Ankara, 2006.

ERDER, Sema Kentsel Gerilim, 2. Baskı, Ankara, 2002.

ERDER, Sema Refah Toplumunda Getto, İstanbul, 2006.

ERDER, Sema "Yeni Kentliler ve Kentin Yeni Yoksulları", Toplum ve Bilim, S. 66, Bahar , 1995.

ERDER, Sema İstanbul'a bir Kent Kondu Ümraniye, 2. Baskı, İstanbul, 2001.

ERDER, Sema Göç, Yerleşme ve "Çok" Kültürel Tanışma, Birikim, S.: 123, Temmuz 1999.

ERDOĞAN, Necmi Yoksulluk Halleri, Türkiye'de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri, İstanbul, 2002.

ERDOĞAN, Necmi "Garibanların Dünyası: Türkiye'de Yoksulların Kültürel TemsilleriÜzerine İlk Notlar", Yoksulluk Halleri, Türkiye'de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri, İstanbul, 2002.

ERDOĞAN, Necmi Yoksanma: Yoksulluk-Maduniyet ve "Fark Yaraları", Yoksulluk Halleri Türkiye'de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri, İstanbul, 2002.

EREM, Faruk; DANIŞMAN, Ahmet ARTUK, Mehmet Emin Ceza Hukuku Genel Hükümler, 14. Baskı, Ankara, 1997.

ERGUN, Doğan Yöntemi Bulmak, 2.Baskı, Ankara, 2006.

ERİŞGİN, Özlem Roma Hukukunda Aile Babasının EgemenliğiAltında Bulunanların Fiillerinden Sorumluluğu ile Türk Hukukunda Ev Reisinin Sorumluluğu, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1993.

ERKAN, Rüstem; BAĞLI, Mazhar; SÜMER,Faruk; ÜNVER, Mahmut "Sosyal Çevrenin Sokak Çocukluğuna ve Çocuk Etkisi: Diyarbakır Örneği", I. Ulusal Çocuk ve Suç: Nedenler ve Önleme Çalışmaları Sempozyumu 29-30 Mart 2001, Ankara, 2002.

ERSOY, Melih; ŞENGÜL, Tarık ODTÜ Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı, Kente Göç ve Yoksulluk: Diyarbakır Örneği, Ankara, 2000.

FLANGO, Victor Eugene; SHERBENOU, Edgar L.Powerty, Urbanization and Crime, American Society of Criminology, V.:14, No.: 3, November, 1976.

FOULCAULT, Michel Hapishanenin Doğuşu Gözetim Altında Tutmak ve Cezalandırmak (çev.: Mehmet Ali Kılıçbay), Ankara, 2000.

FRANKLIN, Bob "Çocukların Politik Hakları" Çocuk Hakları, ed.: Bob Franklin (çev.: Alev Türker), İstanbul, 1986.

GERAY, Haluk Toplumsal Araştırmalarda Nicel ve Nitel Yöntemlere Giriş, Ankara, 2004.

GIDDENS, Anthony Sosyoloji, Ankara, 2000.

GIDDENS, Anthony Sosyolojik Yöntemin Yeni Kuralları, Yorumcu Sosyolojilerin Pozitif Eleştirisi, (çev.: Ümit Tatlıcan- Bekir Balkız) İstanbul, 2003.

GIDDENS, Anthony Modernliğin Sonuçları, İstanbul,1998.

GÖKÇE, Birsen Toplumsal Bilimlerde Araştırma, Dördüncü Baskı, Ankara, 2004.

GÖKÇE, Birsen; ACAR, Feride; AYATA, Ayşe Güneş; Gecekondularda Ailelerarası Geleneksel Dayanışmanın Çağdaş Organizasyona Dönüşümü, Ankara 1993.

GÖKÇE, Birsen; KASAPOĞLU, Aytül; ÖZER, İnan; UYGUN, Hamza Gecekondu Gençliği, Ankara, 1971.

GÖLCÜKLÜ, Feyyaz Türkiye'de Çocuk Suçluluğu Hakkında Bir Araştırma, AÜSBF Yayınları, No: 141, Ankara, 1963.

GULBENKIAN KOMİSYONU Sosyal Bilimleri Açın, Sosyal Bilimlerin Yeniden Yapılandırılması Üzerine Rapor, Dördüncü Baskı, (çev.: Şirin Tekeli), İstanbul, 2003.

GOTTDIENER, Matt Mekân Kuramı Üzerine Tartışma: Kentsel Praksise Doğru, Praksis, S. 2, 2001.

GREVEN, Philip Spare the Child: The Religious Roots of Punishment and the Psychological Impact of Physical Abuse, NY.,1990.

GÜL, Hüseyin; ERGUN, Cem Mutlak Yoksulluk ve Nedenleri: Ankara Örneği, Yoksulluk, C. 1, Ed.: Ahmet Emre BİLGİLİ, İbrahim ALTAN, İstanbul, 2003.

GÜNCE, Gülseren "Çocuk Suçluluğu ve Aile", Çocuk Suçluluğu ve Çocuk Mahkemeleri Sempozyumu, 22-23 Haziran 1983, Ankara, 1983.

GÜNDOĞMUŞ, Ümit Naci Adli Tıp Birinci Basamak Hekimleri İçin,2.Baskı, Ankara, 1997.

GÜNDOĞMUŞ, Ü.N; BOZ, H; BİÇER, H. 1996-2001 Yıllarında Kocaeli'nde Yapılan Farik-i Mümeyyizlik Muayenelerinin Değerlendirilmesi Adli Tıp Dergisi 2003.

GÜNGÖR, Mehmet "Yoksulluk ve Sokakta Çalışan Çocuklar (Mersin Örneği)", C.: III, Yoksulluk Sempozyumu, İstanbul, 2003.

GÜVEN, Sami Toplumbiliminde Araştırma Yöntemleri, 2.Baskı, Bursa, 2001.

HAFIZOĞLULLARI, Zeki Ceza Hukuku Ders Notları, http://www.baskent.edu.tr/~zekih/bolum3.doc

HANCI, Hamit Adli Tıp ve Adli Bilimler, Ankara, 2002.

HARRIS, Chauncy D. ; ULLMAN, Edward L. Louis WIRTH,"Kentin Doğası", 20. Yüzyıl Kenti Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentlileşme, der. ve çev.: Bülent DURU, Ayten ALKAN, Ankara, 2002.

HARVEY, David Sosyal Adalet ve Şehir, İstanbul, 2003.

HARVEY, David Sınıf İlişkileri, Sosyal Adalet ve Farklılık Politikası, çev.: Sinan Kadir Çelik, AyçaAtikoğlu, Praksis S.2, 2001.

HEATHCOTE, Frank "Social Disorganisation Theories", Crime & Society, Readings in History and Theory Derleyenler, Mike FITZEGERALD, Gregor MCLENNAN, Jennie PAWSON, London, 1990

HEIDEGGER,Martin Poetry, Language,Thought içinde,"Building, Dwelling,Thinking",(trans.: Albert Hofstadter), NY, 1975'den tıpkı elektronik baskı, http://evansexperientialism.freewebspace.com/heidegger7a.htm

HEYWOOD, Colin Baba Bana Top At – Batı'da Çocukluğun Tarihi, (çev.: Esin Hoşsucu) İstanbul, 2003.

HIRSCHI, Travis "A Control Theory Of Delinquency" in Juvenile Delinquency Historical, Theoretical and Societal Reactions to Youth, ed.: Paul M.SHARP, Barry W. HANCOCK, second edition, NJ.1998.

HODGKIN, Rachel; NEWELL, Peter Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Uygulama El kitabı, UNICEF, 2000

HOLT, John "The Problem of Childhood", Children's Rights The International Library of Essays on Rights, Volume 1, ed. Micheal D.A. FREEMAN, Britain, 2003.

HUGO, Victor Sefiller, (çev.: Ali Çankırılı), İstanbul, 2006.

IŞIK, Gülizar Çocuk Suçluluğunda Ailenin Etkileri: Elazığ Islahevi Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 2003.

IŞIK, Oğuz; PINARCIOĞLU, M. Melih Nöbetleşe Yoksulluk Sultanbeyli Örneği, 3. Baskı, İstanbul, 2003.

IŞIKTAÇ, Yasemin Sosyolojik Açıdan Çocuk Suçluluğu ve Bir Hukuk Devleti Olan Türkiye'de Devletin Cezalandırma Yetkisini Kullanış Biçimi- Uygulama Esasları, Hukuksal Olgular ve Hukuk Devleti, Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi 3, hazırlayan Hayrettin ÖKÇESİZ, İstanbul, 1994.

İÇEL, Kayıhan; SOKULLU-AKINCI, Füsun; ÖZGENÇ, İzzet; SÖZÜER, Adem; MAHMUTOĞLU, Fatih S.; ÜNVER,Yener Suç Teorisi, 2. Baskı, İstanbul, 2000.

İÇLİ, Tülin Günşen Kriminoloji, Ankara, 1994.

İNAN, Ali Naim Çocuk Hukuku, İstanbul, 1968.

İNSEL, Ahmet "İki Yoksulluk Tanımı ve Bir Öneri", Toplum ve Bilim, S. 89, Yaz 2001.

JOHNSON, Eric A. Urban and Rural Crime in Germany, 1871-1914, The Civilisation of Crime The Civilization of Crime, Ed.: Eric A. JOHNSON, Eric H. MONKKONEN, Chicago, 1996.

KANT, Immanuel *The Philosophy of Law: An Exposition of the Fundamental Priniciples of Jurisprudence as the Science of Right* Trans. W. Hastie (Edinburgh: Clark,1887) http://oll.libertyfund.org/Texts/Kant014/PhilosophyOfLaw/0139_Bk.html

KARADENİZ ÇELEBİCAN, Özcan Roma Hukuku, Ankara, 1989.

KARAGÖZ, Y.Mustafa; ATILGAN, Mehmet Antalya'da 1987-1993Yıllarında Farik_i Mümeyyizlik Muayenesi Yapılan 1408 Olgunun Retrospektif Değerlendirilmesi. 1. Ulusal Adli Tıp Kongresi, İstanbul, 1994.

KARATAY, Abdullah; LAÇİN, Arif ; YİĞİT, Talip; PALA, Hayrettin "Beyoğlu Bölgesinde Yaşayan Yoksul Aileler ve Sokakta Çalışan Çocuklar", C.: I-II-III, Yoksulluk Sempozyumu, İstanbul, 2003.

KAYGALAK, Sevilay Yeni Kentsel Yoksulluk, Göç ve Yoksulluğun Mekansal Yoğunlaşması: Mersin/ Demirtaş Mahallesi Örneği, Praksis, S.:2, Bahar 2001.

KEKLİKKIRAN, Mehmet Türkiye'de Çocuk Suçluluğu, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1999.

KELEŞ, Ruşen Kentleşme Politikası, Ankara,1990.

KÜNTAY, Esin İstanbul'da Sokak Çocukları: Genel Değerlendirme, 21. Yüzyıl Karşısında Çocuk ve Genç Bildiriler içinde, Ed.: Esin Küntay, Güliz Erginsoy, İstanbul, 1999.

KONANÇ, Esin; ZEYTİNOĞLU, Sezen; KOZCU, Şeyda; BİLİR, Şule Korunmaya Muhtaç Kent Çocukları, İstanbul, 1992

KONGAR, Emre "Altındağ'da Kent ile Bütünleşme", Amme İdaresi Dergisi, C. 6, S.4, Aralık, 1973.

KONGAR, Emre "Kentleşen Gecekondular ya da Gecekondulaşan Kentler Sorunu", Kentsel Bütünleşme içinde, Türk Sosyal Bilimler Derneği Türkiye Araştırmaları Vakfı Ortak Semineri, Yayın no: 4, Ankara, 1982.

KIZMAZ, Zahir Sosyolojik Suç Kuramlarının suç olgusunu Açıklama Potansiyelleri Üzerine Bir Değerlendirme,C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:29, No:2, Aralık 2005.

KREUZER, Arthur Alman Gençlik Ceza Hukuku Hala Çağdaş mıdır? (çev.: Yener Ünver), Çocuklar ve Suç- Ceza içinde ed.:Kayıhan İÇEL,Yener ÜNVER, Ankara, 2005.

KUNT, Veysel Suç ve Çocuk, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2003.

KURBAN, Dilek; YÜKSEKER, Deniz; ÇELİK, Ayşe Betül; ÜNALAN, Turgay; AKER, Tamer "Zorunlu Göç" ile Yüzleşmek: Türkiye'de Yerinden Edilme Sonrası Vatandaşlığın İnşası, Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV), İstanbul, 2006.

KUŞ, Elif Nicel-Nitel Araştırma Teknikleri, Ankara, 2003.

LAUB, John H; ALLEN, Aleana C. Life Course Criminology and Community Corrections, Perspectives, in Understanding Criminology, 2000.

LEFEBVRE, Henri Modern Dünyada Gündelik Hayat, (çev.: Işın Gürbüz) İstanbul,1998.

LEFEBVRE, Henri The Production of Space, (Trans. Donald Nicholson-Smith),UK, 2001.

LEMERT, Edwin M. Social Pathology, McGraw- Hill, Crime Critical Concepts in Sociology Volume III, 1951. Ed. Philip BEAN,Volume:I, NY, 2002.

LEWIS, Oscar İşte Hayat, Yokluk Kültürü İçindeki Bir Porto Riko'lu aile üzerine İnceleme, Cilt 1, (çev.: Vahit Çelikbaş) İstanbul, 1971.

LYOD, Leonard Jason The Crime and Disorder Act 1998 A Concise Guide, UK, 1999.

MANNHEIM, Karl İdeoloji ve Ütopya, (çev.: Mehmet Okyayuz), Ankara, 2002.

MCCOY, Horace Atları da Vururlar, (çev.: Ayşe Aksöz) İstanbul, 2005.

Mac LENNAN, Emma Çalışma Hayatında Çocuk Hakları, Ed.: Bob Franklin, Çocuk Hakları, (çev.: Alev Türker), İstanbul, 1986.

MANNA, Adelmo; INFANTE, Enrico; Criminal Justice Systems in Europe and North America, Italy, HEUNI-The European Institute for Crime Prevention and Control, affiliated with the United Nations, Helsinki, 2000.

MARGOLIN, Cindy R. "Salvation Versus Liberation: The Movement r Children's Rights in a Historical Context", Children's Rights, The International Library of Essays on Rights, Volume 1, ed. Micheal D.A.FREEMAN, Britain, 2003.

MARX, Karl Kapital, C.1, (çev.: Alaattin Bilgi), İstanbul,1986.

MARX, Karl Ücretli Emek ve Sermaye, Marx-Engels Seçme Yapıtlar (çev.: Alaattin Bilgi), C. 1, İstanbul, 1976.

MARX, Karl Louis Bonaparte'nin 18 Brumaire' i, (çev.: Sevim Belli), İstanbul, 2003.

MAYRING, Philipp Nitel Sosyal Araştırmaya Giriş, (çev.: Adnan Gümüş, M. Sezai Durgun) Adana, 2000.

MERTON, Robert K. Social Sturcture and Anomie, American Sociological Review 3, 1938, Crime, Critical Concepts in Criminology Volume: III, Ed. Philip BEAN, NY, 2002.

MİNGİONE, Enizo Social Conflict and the City, UK, 1981.

MOMMSEN, Theodor Römisches Strafrecht, Liepzig, 1899'den elektronik baskı.

MONAHAN, John; STEADMAN, Henry J. Crime and Mental Disorder, An Epidemiological Approach, Crime Critical Concepts in Sociology, Ed. Philip BEAN,Volume I, NY, 2002.

NACAR, Hüseyin Şehrin Masum Kabusu- Sokak Çocukları Belgeseli, ,Yapım: Adres Production, ŞeyhBedrettin Film Kolektifi, 2004.

NALÇAOĞLU, Halil Yarılamayan Kentin Batısı: Ankara ve Batıkent Üzerine Notlar, S.123 Birikim, Temmuz 1999.

NEGRİ, Antonio "The poor: a threatining an indispensable enemy, From the dangerous classes to the danger of multitude", Translated by **Arianna BOVE.** Published on Global Magazine, Issue 2, May 2003.

NEUMAN, W.Lawrence Social Research Methods Qualitative and Quantitative Approaches, Second Edition, USA,1984.

NEWMAN, Oscar "Defensible Space, Crime Prevention Through Design", Architectural Press, 1972, Crime Critical Concepts in Sociology Volume: I, Ed. Philip BEAN, NY, 2002.

NOHL, Arnd- Micheal Breakdans ve Medrese. Göçmen Gençlerin Çok Boyutlu Habitusu, Toplum ve Bilim, S. 82, Güz 1999.

OCAK, Ersan "Yoksulun Evi", Yoksulluk Halleri, Türkiye'de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri, Ed.: Necmi ERDOĞAN, İstanbul, 2002.

O' NEILL, Onora Children Rights and Children's Lives, The International Library of Essays on Rights, Volume 1, ed. Micheal D.A. FREEMAN, Britain, 2003.

ONUR, Bekir Türkiye'de Çocukluğun Tarihi, Ankara, 2005.

ONUR, Esin Suçlu Çocuklara Uygulanan Yaptırımlar, Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, Ankara, 1978.

ORTADOĞU TEKNİK ÜNİVERSİTESİ Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Ana Bilim Dalı 1999 yılı Stüdyo Çalışması, Kentsel Yoksulluk ve Geçinme Stratejileri Ankara Örneği, Ankara, 1999.

OZANSOY, Cüneyt Öznesini Arayan Nesneler: Çocuk ve Çocuk Hakları, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 1999/1, Yıl:12, Ankara, 1999.

ÖKTEM, Pınar Sosyolojide Nitel Araştırma Geleneğinin Tarihçesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2004.

ÖNCÜ, Ayşe "İdealinizdeki Ev" Mitolojisi Kültürel Sınırları Aşarak İstanbul'a Ulaştı, Birikim S.123, Temmuz 1999.

ÖNDER, Ayhan Ceza Hukuku Genel Hükümler, Cilt II, İstanbul,1989.

ÖNTAŞ, Özlem Cankurtaran "Tehlikeli Çocuklar ve İktidar", Birikim, S. 192, Nisan 2005.

ÖTER, Gülay Çocuk Suçluluğunda Ailenin Fonksiyonu ve Farik- Mümeyyizlik Kavramı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1994.

ÖTER, Gülay; "Paşakapısı Cezaevindeki Tutuklu Çocukların, AKALIN, Nejat Psiko-Sosyal, Sosyo- Kültürel, Ekonomik ve Kriminolojik Özellikleri" Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi 10. Yıl Adliye ve Çocuk Suçluluğu Sempozyumu, İstanbul, 1993.

ÖZGEN, Neşe Kentte Yeni Yoksulluk ve Çöp İnsanları, Toplum ve Bilim, S.: 89, Yaz 2001.

ÖZGENÇ, İzzet Kusur Yargısı ve Yaş Küçüklüğü, Mamara Üniversitesi Hukuk Fakültesi 10.Yılı Adliye ve Çocuk Suçluluğu Sempozyumu, İstanbul, 1993.

ÖZGENÇ, İzzet ŞAHİN, Cumhur ygulamalı Ceza Hukuku, 3. Baskı, Ankara, 2001.

ÖZKAN, Ömer Hukukî ve Sosyolojik Açıdan Ülkemizde Çocuk ve Çocuk Suçluluğu, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1994.

ÖZKAN, Hülya Ailenin Bazı Özelliklerinin Çocuğun Suça Yönelmesinde Etkisi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 1995.

ÖZKAZANÇ, Alev Modernliğin Çözülmesi, Toplumsal Dışlanma ve Suç, III. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildirileri, 2000.

ÖZKÖK, Gülriz Türkiye'de Çocuk Mahkemeleri (Hukuk Sosyolojisi Açısından Bir İnceleme) Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1990.

ÖZMETE, Emine Ailede Değişen Değerler ve Yaşam Kalitesi, III. Aile Şurası Tebliğleri, Ankara, 1998.

ÖZÖN, Mustafa Nihat Osmanlıca Türkçe Sözlük, 7. Baskı, İstanbul, 1987.

ÖZTÜRK, Bahri 2253 Sayılı Çocuk Mahkemeleri Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunun Uygulanmasında Ortaya Çıkan Muhakeme Hukuku Sorunları, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi 10.Yılı Adliye ve Çocuk Suçluluğu Sempozyumu, İstanbul, 1993.

ÖZUĞURLU, Aynur Yoksulluk Kavramına "Çöplük"ten Bakmak, Sempozyumu, Ed.: Yasemin Özdek, TODAİE, Ankara, 2002.

PALMERİ, Ann "Childhood's end: Toward the Liberation of Children", Children Rights The International Library of Essays on Rights, Volume 1, ed. Micheal D.A. FREEMAN, Britain, 2003.

PARK, Robert E. "The City: Suggestions for the Investigation of Human Behaviour in the Urban Environment", The American Journal of Sociology, V.20, No.5, March 1915.

PATTON, Micheal Q. How to Use Qualitative Methods in Evaluation, 2nd ed., Newbury Park, 1987.

PFOHL, Stephen "The Classical Perspective: Deviance as Rational Hedonism," in Images of Deviance and Social Control, a Sociological History, 2nd Ed., 1994.

PİAGET, Jean Çocukta Hüküm ve Muhakeme, (çev.: Sabri Esat Ziyavuşgil),İstanbul, 1939.

PLATT, Anthony The Child Saving Movement and the Origins of the Juvenile Delinquency, in Juvenile Delinquency Historical, Theoretical and Societal Reactions to Youth, ed.: Paul M.SHARP, Barry W. HANCOCK, second edition, New Jersey,1998.

POLAT, Oğuz Sokak Çocukları, http://www.sokakcocuklari.net/

POLAT, Oğuz Sokak Çocukları, İstanbul, 2002.

POSTMAN, Neil Çocukluğun Yokoluşu, (çev.: Kemal İnal), Ankara, 1995.

PUNCH, Keith Introduction to Social Research: Quantitative and Qualitative Approach, London, 1998.

PURDY, Laura M. "Why Children Should'nt have Equal Rights", Children's Rights The International Library of Essays on Rights, Volume 1, ed. Micheal D.A. FREEMAN, Britain, 2003.

ROCHE, Jeremy "Children: Rights, Participation and Citizenship", Children's Rights The International Libraray of Essays on Rights, Volume 1, ed. Micheal D.A. FREEMAN, Britain, 2003.

RODHAM, Hillary Children Under The Law, Children's Rights The International Library of Essays on Rights, Volume 1, ed. Micheal D.A. FREEMAN, Britain, 2003.

ROGERS, John D. Theories of Crime and Development: An Historical Perspective, The Journal of Development Studies, , V.: 25 I.: 3, April 1989.

SAPANCALI, Faruk Sosyal Dışlanma, İzmir, 2005.

SARAN, Nephan İstanbul Şehrinde Polisle İlgisi Olan Onsekiz Yaşından Küçük Çocukların Sosyo- Kültürel Özellikleri Hakkında Bir Araştırma, İstanbul,1968.

SARTRE, Jean Paul Yöntem Araştırmaları: Diyalektik Aklın Eleştirisi, Üçüncü Basım, (Çev.: S. Rifat Kırkoğlu) İstanbul, 1988.

SENCER, Muzaffer; IRMAK, Yakut Toplumbilimlerinde Yöntem, İstanbul, 1984.

SEROZAN, Rona Çocuk Hukuku, İstanbul, 2005.

SEVİG, Vasfi Raşid Cezanın Tarihi Menşei, AÜHFD XII, S.3-4, Ankara, 1955.

SEVÜK, Handan Yokuş Uluslararası Sözleşmelerdeki İlkeler Açısından Çocuk Suçluluğu İle Mücadelede Kurumsal Yaklaşım, İstanbul, 1998.

SHAW, Clifford "The Jack Roller"; Starting Down Grade, Crime, Critical Concepts in Sociology, Volume: II, Ed. Philip BEAN, NY, 2002.

SHAW, Clifford "The Growth and Configuration of the City of Chicago", Crime, Critical Concepts in Sociology, Volume: II. Ed. Philip BEAN, NY, 2002.

SHAW, Clifford; Henri MCKAY, Juvenile Delinquency in Urban Areas, Chicago, 1969.

SHELDON, William H. Varieties of Delinquent Youth. An Introduction to Constitutional Psychiatry, NY., 1949'dan elektronik baskı, http://www.pep-web.document. php?id=paq.019.0269a .

SHOEMAKER, Theories of Delinquency an Examination o f Donald J. Explanations of Delinquent Behaviour, NY.1990.

SIMMEL, Georg "The Poor", On Individuality and Social Forms (ed.: Donald N. Levine), Chicago, 1971.

SOKULLU- AKINCI, Füsun Kriminoloji, İstanbul, 2002.

SÖZER, Mehmet Akif Çocukların Eğitim Durumları ve Geleceğe İlişkin Beklenti Düzeylerinin Temel Toplumsal Ortamlardan Aldığı Etkiler (Islahevlerinde Kalan Çocuklar Üzerinde Bir Araştırma) Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2003.

SUTHERLAND, Edwin; CRESSEY, Donald "Principles of Criminology", Crime, Critical Concepts in Sociology, Volume:II Ed. Philip BEAN, NY, 2002.

SYKES, Gresham M.; MATZA David "Techniques of Neutralization", A Theory of Delinquency, Crime Critical Concepts in Sociology Volume: III. Ed. Philip BEAN, NY, 2002.

ŞAHİNKESEN, Ali Küçük İşletmelerde Çıraklık Eğitimi Kanununa Göre Çalışan Çocuklar, Çocuk İstismarı ve İhmali Yayına Hazırlayanlar: Esin Konanç, İpek Gürkaynak, Ayten Egemen, Ankara, 1999.

ŞEN, Mustafa Mekânsal Damgalanma: "Sen Altınsın Ben Tunç muyum?" Yoksulluk Halleri Türkiye'de KentYoksulluğunun Toplumsal Görünümleri, Ed.: Necmi ERDOĞAN, İstanbul,2002.

ŞEN, Mustafa Zorunlu Göç: "Devletle Dağın Hesaplaşmasından Biz Çektik" Yoksulluk Halleri Türkiye'de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri, Ed.: Necmi ERDOĞAN, İstanbul,2002.

ŞENOL, L.Funda; CANTEK, Levent Vitrinin Dışı, Haritanın Dibi veya Kenar Mahalleye Dair "Dip" Notlar, Birikim, Temmuz-Ağustos 1998.

ŞENSES, Fikret Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk, Kavramlar, Nedenler, Politikalar ve Temel Eğilimler, 4. Baskı, İstanbul, 2006.

ŞENSOY, Naci Çocuk Suçluluğu- Küçüklük- Çocuk Mahkemeleri ve İnfaz Müesseseleri, İstanbul, 1949.

ŞENSOY, Naci Eski Devirlerde ve İslam'da Yaşın Cezai Mesuliyet Üzerindeki Etkisi, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuasının 1947 yılı ikinci sayısından ayrı bası, İstanbul, 1947.

ŞENYAPILI, Tansı Baraka'dan Gecekonduya Ankara'da Kentsel Mekânın Dönüşümü: 1923-1960, İstanbul, 2004.

ŞENYAPILI, Tansı "Gecekondu Olgusuna Dönemsel Yaklaşımlar"; Değişen Mekân, Mekânsal Süreçlere İlişkin Tartışma ve Araştırmalara Toplu Bakış: 1923-2003 içinde, Derleyen Ayda ERAYDIN, Ankara, 2006.

ŞENYAPILI, Tansı "Gecekonduların Ekonomik Profili", Kentsel Bütünleşme Türk Sosyal Bilimler Derneği Türkiye Araştırmaları Vakfı Ortak Semineri, Yayın no: 4, Ankara, 1982.

TAMER, Meral "Prof.Ayata'nın Yoksulluk Araştırması", 6 Temmuz 2002, "Prof. Ayata: Aile İçi Çoktan Patladı", 7 Temmuz 2002, Milliyet.

TAN, Hadi Çocuk ve Ceza, Adliye Ceridesi, S.4, 1943.

TAN, Mine Çocukluk: Dün ve Bugün, Toplumsal Tarihte Çocuk, Sempozyum 23-24 Nisan 1993, İstanbul, 1994.

TANER, Tahir Ceza Hukuku ve Türk Ceza Kanununun Şerhi, 2. Baskı, İstanbul., 1946.

TATAR, Gülistan Metropoliten Alanda Çocuk Suçluluğu, İstanbul Çevresinde Yapılmış Bir İnceleme,Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1993.

TBMM Tutanak Dergisi Dönem : 20, C.: 25, Yasama Yılı : 2 TBMM , 83. Birleşim, 22.04.1997. http://www.tbmm.gov.tr/tutanak

TEKELİ, İlhan Gecekondulu, Dolmuşlu, İşportalı Şehir, İstanbul,1976.

TEKELİ, İlhan Türkiye'de İçgöç Sorunsalı Yeniden Tanımlanma Aşamasına Geldi, Türkiye'de İçgöç Konferansı 6-8 Haziran 1997 Bolu-Gerede, İstanbul, 1998.

TEKİN, Uğur Çocuk Yargılamasında Avrupa'daki Yeni Uygulamalar, Çocuklar ve Suç-Ceza içinde,ed.:Kayıhan İÇEL,Yener ÜNVER,Ankara, 2005.

TEKİN, Meral "Çırak Olarak Çalışan Çocuklar Üzerinde Yapılan Bir Araştırma", Çocuk İstismarı ve İhmali Yayına Hazırlayanlar: Esin Konanç, İpek Gürkaynak, Ayten Egemen, Ankara, 1999.

TOLAN, Barlas Çağdaş Toplumun Bunalımı: Anomi ve Yabancılaşma, Ankara, 1980.

TİRYAKİOĞLU, Bilgin Çocukların Korunmasına İlişkin Milletlerarası Sözleşmeler ve Türk Hukuku,TC. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, Ankara, 1991.

TOROSLU, Nevzat Ceza Hukukunda Okullar, Nurullah Kunter'e Armağan, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 1998.

TOROSLU, Nevzat Kanunlaşmaması Gereken Bir Tasarı, Türk Ceza Kanunu Reformu, İkinci Kitap, Makaleler,Görüşler, Raporlar, Ed.: Teoman Ergül, Türkiye Barolar Birliği, Ankara, 2004.

TOROSLU, Nevzat; ERSOY, Yüksel Ceza Hukuku, Ankara, 2005.

TÖNNİES, Ferdinand Gemeinschaft ve Gesellschaft, Şehir ve Cemiyet(Çev.: Ahmet Aydoğan), İstanbul, 2000.

TUNALI, İbrahim; KENDİ,Özer; Fark ve Temyiz Kudreti ile İlgili Bir Araştırma, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Yıl: 78, Eylül- Ekim, F:12,1987.

TURLA, A.; BÖKE, Ö.; BAŞAR, Y.; USLU, K.Samsun'da Farik ve Mümeyyizlik Muayenelerinin Sosyodemografik Özellikleri. Adli Tıp Dergisi 2002.

TÜRKDOĞAN, Orhan Yoksulluk Kültürü Gecekonduların Toplumsal Yapısı, Erzurum, 1974.

TÜRKERİ, Sedat Çocuk Islahevleri ve Cezaevindeki Çocukların Suç İşleme Nedenleri Açısından İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1995.

TÜRKYILMAZ, Ahmet; ÇAY, Abdülhaluk; AVŞAR, Zakir; AKSOY, Mustafa Başbakanlık Aile Kurumu Başkanlığı, Doğu ve GüneydoğuAnadolu'dan Terör Nedeniyle Göç Eden Ailelerin Sorunları, Ankara, 1998.

ULUĞTEKİN, Sevda Çocuk Mahkemeleri ve Sosyal İnceleme Raporları, Ankara, 2004.

ULUĞTEKİN, Sevda Hükümlü Çocuk ve Yeniden Toplumsallaşma, Ankara, 1991.

ULUĞTEKİN, Sevda Sokak Çocukları Eğiticilerin Eğitimi Programı, İstanbul 14-20 Nisan 1996, Sokak Çocukları Proje Geliştirme ve Uygulama Merkezi Yayınları, Ankara, 1997.

UNİCEF Birleşmiş milletler Çocuklara Yardım Fonu "Çocuk Ceza Adaleti Sistemi" Dergisi, 2000.

UNİCEF A Background Paper on "Street Children" submitted at the National Workshop on the Street Children, 29-30 August, Yeni Delhi, 1988.

URBAS, Gregor The Age of Criminal Responsibility, Australian Institute of Criminology Trends& Issues In Crime and Criminal Justice No. 181, Australia, 2000.

ÜÇOK, Coşkun- MUMCU, Ahmet Türk Hukuk Tarihi, 3. Bası, Ankara, 1982.

WILKS, J.A. Ecological Correlates of Crime and Delinquency, Washington DC.1967.

WILLIAMS, Chris "Who are "street children"? A hierarchy of street use and appropriate [education & welfare] responses', Child Abuse and Neglect - The International Journal (USA), V.: 17, 6, 1993.

WILLIAMS, Peter "Constituting Class and Gender: A Social History of The Home 1700-1901, Class and Space", The Making of Urban Society, Ed.: Nigel THRIFT, Peter WILLIAMS, NY, 1987.

WIRTH, Louis Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentlileşme, 20. Yüzyıl Kenti, der. ve çev.: Bülent DURU, Ayten ALKAN, Ankara, 2002.

WOODS, Alan; GRANT, Ted; Aklın İsyanı, Marksist Felsefe ve Modern Bilim, İstanbul, 2004.

YAKIŞIKLI, Nebahat 11-15 Yaş Grubundaki Suç İşlemiş Çocukların Sosyo-Kültürel Özelliklerinin Araştırılması, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1997.

YASA, İbrahim Ankara'da Gecekondu Aileleri, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü, Ankara, 1966.

YALÇIN, Cemal Göç Sosyolojisi, Ankara, 2004.

YAVUZ, Cezmi; HANCI, İ.Hamit; ÇAKMAK, Ali; ARISOY, Yücel; EGE, B. 1991-1993 Yılları Arasında İzmir'de Çocuk Suçluluğu. 1.Adli Bilimler Kongresi Kongre Kitabı 151-154. Adana 1994.

YAVUZER, Haluk Çocuk ve Suç, 10. Baskı, İstanbul, 2001.

YAVUZER, Haluk Psiko-Sosyal Açıdan Çocuk Suçluluğu, İstanbul,1981.

YILDIRIM, Ali; ŞİMŞEK, Hasan Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, Ankara, 2004.

YILMAZ, Ejder Hukuk Sözlüğü, 4. Baskı, Ankara,1992.

YILMAZ, Elif Suçlu Kentin Çocukları: İstanbul'da Suç İşlemiş Çocuklar Sorunu, 21. Yüzyıl Karşısında Kent ve İnsan, İstanbul, 2001.

YİĞİTER, Cenk Feodal Dönemden Modern Döneme Geçişte Cezalandırma İktidarının Dönüşümü, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara, 2005.

ZEYTİNOĞLU, Sezen Sokakta Çalışan Çocuklar ve Sokak Çocukları, Çocuk İhmali ve İstismarı, Yayına Hazırlayanlar: Esin Konanç, İpek Gürkaynak, Ayten Egemen, Ankara, 1999.

ZİYALAR, Neylan; Çocuklarla Kriminolojik Amaçlı Görüşme ATASOY, Sevil Teknikleri, I. Ulusal Çocuk ve Suç: Nedenler ve Önleme Çalışmaları Sempozyumu içinde, 29-30Mart 2001, Ankara, 2002.

SEMPOZYUMLAR:

Toplumsal Tarihte Çocuk, Sempozyumu, 23-24 Nisan 1993, İstanbul, 1994.

TC. Devlet Bakanlığı Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı III. Aile Şurası Tebliği, Ankara, 1998.

Ulusal Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Kongresi, 20-23 Nisan 2006 Antalya

Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi 10. Yılı l. Adliye ve Çocuk Suçluluğu Sempozyumu İstanbul, 1993.

Çocuk Suçluluğu ve Çocuk Mahkemeleri Sempozyumu, 22-23 Haziran 1983, Ankara, 1983.

I. Ulusal Çocuk ve Suç: Nedenler ve Önleme Çalışmaları Sempozyumu 29-30 Mart 2001, Ankara, 2002.

I. Ulusal Çocuk ve Suç: Nedenler ve Önleme Çalışmaları Sempozyumu 29-30 Mart 2001.

Türk Sosyal Bilimler Derneği Türkiye Araştırmaları Vakfı Ortak Semineri, Ankara, 1982.

III. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildirileri, 2000.

Yoksulluk,Şiddet ve İnsan Hakları, Sempozyumu, Ed.: Yasemin Özdek, TODAİE, Ankara, 2002

Türkiye'de İçgöç Konferansı 6-8 Haziran 1997 Bolu-Gerede, İstanbul, 1998.

EKLER

EK-1

ÇOCUK GÖRÜŞME FORMU

Görüşme tarihi:.....

Görüşülen yerin adı:

1) Ankara Emniyet Çocuk Şube Müdürlüğü □ 2) Ankara 1. Çocuk Mahkemesi □ 3)Diğer □

(1) Doğum tarihi ve yaşı: ...../...../..... / .....

(2) Öğrenim durumu:

(1) Okuma yazma bilmiyor □
(2) İlkokul terk □
(3) İlkokul mezunu □
(4) Ortaokul terk □
(5) Ortaokul mezunu □
(6) Lise terk □
(7) Lise mezunu □

(3) Türkçe'den başka dil biliyor musunuz? Evet □ Hangi dil.....
Hayır □

(4) Doğduğun yer? .....

a)Ankara □ (mahalle belirtiniz).....
Altındağ □
Keçiören □
Etimesgut □
Gölbaşı □
Sincan □
Mamak □
Yenimahalle □
Çankaya □

b)Ankara dışı Bölge □ Şehir □ Kasaba □ Köy □

(5) Ankara dışında doğmuşsa

a)Ankara 'ya kiminle geldin?

Annemle □ Babamla □ Akrabalarımla □ Tek başıma □
Arkadaşlarımla □ Kaç kişi geldiniz .....

b) Kaç yıldır burada yaşıyorsun?

5 yıldan az □ 5-10 yıl □10 yıldan fazla □

Ankara doğumlu ise

a) Aileniz kaç yıldır burada yaşıyor?

5 yıldan az □ 5-10 yıl □10 yıldan fazla □ Sürekli burada □

b) Ailenizin doğum yeri ?

	Anne	Baba
Ankara	□	□
Ankara dışı	□	□

(6) Anne baba birlikte mi?: 1. Birlikte □ 2. Boşanmış □

(7) Ayrı yaşıyor □ Anne ölü □ Baba ölü □

(8) Anne-Babanın öğrenim derecesi nedir?

Eğitim düzeyi	Annem	Babam
Okur-yazar değil		
Okur-yazar		
İlk okul mezunu		
Orta okul mezunu		
Lise ve dengi mezunu		
Yüksek okul mezunu		
Diğer (belirtiniz)		

(9) Anne-Babanın meslek-iş durumu nedir?

Çalışma ve meslek	Annem	Babam
İşsiz..... aydır;.....senedir		
Emekli Emekli sandığı.... SSK.....Bağkur.....		
Ücretsiz ev işçisi		
Ev Hanımı		
Memur nerede.....		
Daimi İşçi (ne işçisi olduğunu belirtiniz)		
Esnaf-Zanaatkar Hangi iş dalında.....		
Çiftçi		
İşveren		
Geçici işçi (ne işçisi olduğunu belirtiniz)		
İşportacı		
Diğer (doktor-avukat-mimar-mühendis)		

(9) Baba: Öz □ Üvey □

(10) Anne: Öz □ Üvey □

(11) Sizinle birlikte ailedeki çocuk sayısı

2 ve daha az □ 3-5 □ 6 ve daha fazla □

(12) Aile Büyüklüğü nedir? Evinizde anne baba dışında kimler yaşıyor?

Büyük aile (büyükanne veya büyükbabalardan biri yaşıyorsa)□

Çekirdek aile □

(13) Ailede yakın akrabalardan kimler yaşıyor? Kimse yaşamıyor □

Babanın babası □ Babanın annesi □ Annenin babası □

Annenin annesi □ Diğer □ Belirtiniz.....

(14) Aile Büyükleri ile aynı evde mi yaşıyorsunuz?

Evet □ Hayır □

(15) En son yaşadığın yer:

Ailesiyle birlikte □
Sokakta arkadaşlarıyla □
Arkadaşlarının evinde □
Akrabasının evinde □
Çocuk Yetiştirme Yurdu □
Diğer □

(16)Ailedeki yakın akrabalar nerede yaşıyor?

Aynı şehirde □ Aynı mahallede □ Memlekette □ Bilmiyorum □ (17)

Oturduğunuz ev

Kira □ Size ait □ Akrabanın evi □

(18) Konutun özelliği?

Apartman dairesi □ Gecekondu □ Diğer □

(19) Şimdi sana okuyacağım cümlelerden en son yaşadığın yerle ilgili senin hissettiklerini anlatan ve sana uygun gelenlere EVET sana uygun gelmeyenlerde ise "HAYIR" demeni istiyorum.

□ yaşadığım yerde yapacak çok şey yok, canım sıkılır
□ mahallede her şeyi birlikte yaptığımız bir arkadaş grubumuz var.
□ Birlikte vakit geçirdiğim bir arkadaş grubum var ama mahalleden değil.
□ evde pek durmazdım, (mahalleden) arkadaşlarla dışarıda dolaşırız.
□ (mahalleden) arkadaşlarımla sık sık kahveye gideriz
□ (mahalleden) arkadaşlarımla (şehir merkezine) Ulus'a gideriz.
□ (mahalleden) arkadaşlarımla (şehir merkezine) Kızılay'a gideriz.
□ arkadaş grubumuzda sık sık tartışmalar, kavgalar olur
□ arkadaş grubumda hiç tartışma olmaz hep aynı fikirdeyiz.
□ arkadaşlarımın çoğu çalıştığım işyerinden.
□ arkadaşlarımın çoğu okuldan.
□ arkadaşlarımın çoğu akraba çocukları
□ arkadaş grubumda hep yaşıtız
□ arkadaş grubumda hep benden yaşça büyükler var
□ arkadaş grubumda yaşça en büyük benim
□ arkadaş grubumuzda hep bir liderimiz olur, onun sözü geçer
□ arkadaş grubumuzda bir kişinin değil hepimizin sözü geçer
□ grubumdaki arkadaşlarımın hepsine gözüm kapalı güvenirim
□ grubumdaki arkadaşlarımın bazılarına gözüm kapalı güvenirim
□ hiçbir arkadaşıma gözüm kapalı güvenmem
□ tek başıma da şehir merkezine gider orada yapacak bir şeyler bulurum.
□ mahallede çok zaman geçirmez şehir merkezine ineriz.
□ Şehir merkezinde gece geç saatlere kadar gezeriz.
□ mahallemizden nefret ediyorum.
□ mahallemizi seviyorum.
□ mahallemizde yabancı yok, kendimi rahat hissederim.

□ şehir merkezinde kendimi kötü hisseder eve dönmek isterim.
□ şehir merkezindeki insanlar bize küçümseyerek bakar.
□ şehir merkezinde vitrinlere bakar, vitrindekileri alacak param olmadığı için üzülürüm.
□ şehir merkezinde her şey var ama çok pahalı.
□ şehir merkezindeki insanların paraları var ama insanlıkları yok.
□ şehir merkezinde pahalı arabalara binmiş zenginleri görünce hınç duyarım.
□ şehir merkezi çok renkli ve hareketli hiç canımız sıkılmaz.
□ tanımadığım insanlarla konuşmayı sevmem.
□ yeni insanlarla tanışmaktan hoşlanırım.
□ arkadaşlarım karşı cinsten arkadaşlarım da var.
□ arkadaşlarım arasında karşı cinsten arkadaşlarım yok.
□ şehir merkezindeki kızlar (erkekler) mahalledeki kızlar gibi değil.
□ Çevremde hep zavallı insanlar var.
□ Çevremde kendini kurtarmış, güçlü insanlar da var.

(20) Şimdiye kadar para kazandığın bir işte çalıştın mı?

Evet çalıştım□ Hayır çalışmadım□

Çalıştın ise ne tür bir işte çalıştın?

İşporta □ Ne sattın .....Nerede .....Ne kadar süre.....

İşçilik □ Ne tür işçilik .....Nerede.....Ne kadar süre.....

Diğer □.....Nerede.....Ne kadar süre.....

(21) Bu işi nasıl buldun ?

Ailemin yardımıyla □ Akrabalarımın yardımıyla □

Hemşehrilerimin yardımıyla □ Arkadaşlarımın yardımıyla □

(22) Ailende kimler çalışıyor, para kazanıyor?

Baba □ Anne □ Kendisi□ Ağabey/abla□ Diğer□

(23) Ailenin aylık toplam geliri hangi seviyededir?

Çok iyi □ İyi □ Normal □ Kötü □ Çok kötü □

(24) Ailenin aylık toplam geliri ne kadar?

300 milyondan az □ 300 - 500 milyon □ 500-700 □ 700 ve üzeri □

(25) Anne ve babanın ilişkileri nasıldır?

Hiç kavga etmezler □ Ara sıra tartışırlar/kavga ederler □

Genellikle kavga ederler □ Her zaman kavga ederler □

Cevapsız □

(26) Aile içinde önemli kararlar nasıl alınıyor?

Baba tek başına□ Baba-anne birlikte□

Aile üyeleri birlikte□ Kararlar ortak alınmaz □

(27) Annen ve babanla ilgili aşağıdaki cümlelerden hangisi sana daha uygun geliyor?

	Anne	Baba
1. Her zaman evdedir	□	□
2. Genellikle evdedir	□	□
3. Ara sıra evdedir	□	□

4. Hiç evde bulunmaz □ □

(28) Sorunlarını genelde kiminle konuşuyorsun?

1. Anne-Baba □
2.Kardeş/kardeşler □
3.Akrabalar □
4.Arkadaşlar □
5.Diğer □ .....

(29) Aile üyeleri arasındaki ilişkiler nasıldır?

Çok iyi □ İyi □ Normal □ Kötü □

(30) Arkadaşlarınla hangi dilde anlaşıyorsun? Türkçe □ Başka dilde □ .....

(31) Zor durumda kaldığında aşağıdakilerden hangilerini yaparsın?

□ Camiye gider, Allah'a sığınır, dua ederim.
□ Aile büyüklerimden yardım isterim.
□ Arkadaşlarımdan yardım isterim.
□ Mahalledeki büyüklerimden yardım isterim.
□ Güvendiğim yerlerdeki tanıdıklarımdan yardım isterim.
□ Kimseden yardım istemem, kendim hallederim.
□ Diğer.....
□ Cevapsız

(32) Şimdi sana okuyacağım cümlelerden senin hissettiklerini anlatan ve sana uygun gelenlere EVET sana uygun gelmeyenlere ise "HAYIR" demeni istiyorum.

□ Nazar değmesine inanırım
□ Fal ve büyüye inanırım
□ Tanrıya ve peygambere inanırım
□ Kadere, alınyazısına inanırım
□ Meleklerin ve şeytanın varlığına inanırım
□ Cevapsız

(33) Şimdi sana okuyacağım cümlelerden senin hissettiklerini anlatan ve sana uygun gelenlere EVET sana uygun gelmeyenlerde ise "HAYIR" demeni istiyorum

□ İnsan kendi hayatını seçer.
□ Bir insanın ne olacağı Allah tarafından dünyaya gelirken alnına yazılır, alın yazısı değiştirilemez.
□ Allah herkese nasibini verir.
□ Çocuklar ihtiyaçları karşılanmadığı için suç işler.
□ Çocuklar anne baba ihmali yüzünden suç işler.
□ Çocuklar kötü arkadaşların etkisiyle suç işler.
□ Çocuklar aile geçimsizliği yüzünde suç işler.
□ Çocuklar aile içindeki şiddet yüzünden suç işler.
□ Çocuklar anne babanın ayrılması yüzünden suç işler.
□ Çocuklar ailede çalışacak kimsenin bulunmaması yüzünden suç işler.
□ Çocuklar aileleri zorladığı, istediği yüzünden suç işler .
□ Çocuklar kendilerine suçlu muamelesi yapıldığı için suç işlerler.

(34) Aşağıda sana uygun seçeneklere EVET sana uygun gelmeyenlere ise "HAYIR" demeni istiyorum

□ Aile üyelerinden en az biri hapse girdi.
□ Akrabalardan en az biri hapse girdi.
□ Arkadaşlarımdan en az biri hapse girdi.
□ Arkadaşlarımdan en az biri karakola düştü.
□ Arkadaşlarımdan en az biri mahkemeye çıktı.
□ Arkadaşlarımdan en az biri suç işledi.
□ Cevapsız

(35) Şimdi sana sırayla okuyacağım sigara, alkol, çözücü, yapıştırıcı, uyuşturucu, hap gibi maddeler için sürekli kullandıklarına SÜREKLİ, ara sıra kullandıklarına ARA SIRA, hiç kullanmadıklarına KULLANMIYORUM demeni istiyorum.

	Sürekli	Ara sıra	Kullanmıyorum
Sigara	□	□	□
Alkol	□	□	□
Çözücü	□	□	□
Yapıştırıcı	□	□	□
Uyuşturucu	□	□	□
Hap	□	□	□
Diğer	□	□	□
Cevapsız	□		

(36) Arkadaşlarının arasında yukarıdaki maddeleri kullanan var mı?

Evet □ ..... Hayır □ Cevapsız □

(37) Geleceğinden umutlu musun?

Evet □ Neden?.....

Hayır □ eden?.....

(38) Buradan çıktıktan sonra yapmak istediklerin nelerdir?

Bir iş bulup çalışacağım □
Bir aile kurmak istiyorum □
Ailemin yanına döneceğim □
Eğitimime devam etmek istiyorum □
Arkadaşlarımı bulacağım □
Başka bir şehre gideceğim □
Eve dönmek istemiyorum □
Bilmiyorum □

(39) Ne olmak istiyorsun?

Futbolcu □ Şarkıcı □ Öğretmen- doktor-vs □

Diğer □ .....

(40) Hangi şarkıcıları dinlersiniz?

Arabesk □ Pop □ Halk □

(41) Televizyon izler misiniz?

Evet □ Hayır □

Cevap Hayır ise

41.1 Neden televizyon izlemiyorsunuz?

Cevap Evet ise

41.2 En çok hangi diziyi seviyor ,izliyorsunuz?

.....

41.3 Dizide en çok beğendiğiniz, yerinde olmak istediğiniz biri var mı?

Varsa kim?.....

Neden o kişinin yerinde olmak isterdiniz?

.....

.....

.....

(42)Hangi tür filmleri seversiniz?

Macera-Polisiye □ Karate-dövüş □ Tarihi- Savaş □

Romantik-Aşk □

(43) En sevdiğiniz kişi kimdir? (Kim gibi olmak istersiniz?)

Ailemden biri □ ..... Arkadaşlarımdan biri □

Akrabalarımdan biri □.....

Diğer □ .....

(44) En nefret ettiğiniz kişi kimdir?

Ailemden biri □ ..... Arkadaşlarımdan biri □

Akrabalarımdan biri □

Diğer □ .....

(45) En çok güvendiğin kişiler kimler?

Ailem □ Arkadaşlarım □ Akrabalarım □

Diğer □ .....

EK-2

T.C.
ADALET BAKANLIĞI
Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü

İVEDİ
../ 11 / 2005

Sayı : B.03.0.CTE.0.00.10/

Konu : Tez Çalışması 15.11.05-365389

ANKARA ÜNİVERSİTESİNE
(Hukuk Fakültesi Dekanlığı)

İlgi: 09.10.2005 tarih ve 9811 sayılı yazı.

Fakülteniz Hukuk Felsefesi ve Sosyoloji Anabilim Dalı Araştırma Görevlilerinden Eylem ÜMİT'in, "Kentte Suça Karışmış Çocuklarda Toplumsal Ortam ve Ceza Ehliyetleri Araştırmaları" konulu tez çalışması kapsamında; Elazığ E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nun Çocuk Bölümü, Elmadağ Çocuk Kapalı Ceza ve İnfaz Kurumu ile Elazığ ve Ankara Çocuk Eğitimevi'nde bulunan çocuklarla 21 Kasım 2005 - 30 Nisan 2006 tarihleri arasında mülakat ve grup çalışması yapabilmesi hususunda izin talep eden ilgi yazımız incelenmiştir.

Söz konusu çalışmanın;

1. Mülakat ve grup çalışmasına katılacak çocukların tespitinde psiko-sosyal yardım servisinin görüşünün alınması,
2. Uygulamaya katılacak çocuklara gerekli bilgilendirmede bulunulması ve onayının alınması,
3. Kurumlarda bulunan çocukların kimliklerinin, geçmişlerinin, aile ve suç durumları ile bilgilerin teşhir edilmemesi,
4. Çalışmanın her aşamasının psiko-sosyal servis uzmanlarının denetiminde sürdürülmesi,
5. Çalışma sırasında kesinlikle ses kayıt cihazının kullanılmaması,
6. Çalışma sonucunda hazırlanacak tezin iki nüshasının Genel Müdürlüğümüze gönderilmesi,

koşullarıyla yukarıda belirtilen tarihlerde gerçekleştirilmesi uygun bulunmuştur.

Bilgi edinilmesi, çalışmalar sırasında yukarıda belirtilen koşullara uyulması ve çalışma tarihlerinin belirlenmesi amacıyla, Elazığ E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu, Elmadağ Çocuk Kapalı Ceza ve İnfaz Kurumu, Elazığ Çocuk Eğitimevi ve Ankara Çocuk Eğitimevi Müdürlükleri ile temasa geçilmesi hususunda gereğini rica ederim.

Uygundur
Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Anabilim Dalı Başkanı.
Dr. Gülriz Uygur

Ekrem BAKIR
Hâkim
Bakan a.
Genel Müdür Yardımcısı

Ankara Çocuk Eğitimevi Tel: (312) 339 81 76
Elazığ Çocuk Eğitimevi Tel: (424) 247 51 21
Elazığ E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu Tel: (424) 247 12 08
Elmadağ Çocuk Kapalı Ceza İnfaz Kurumu Tel: (312) 863 40 25

Adalet Bakanlığı Ek Bina / Saşmaz Açık Ceza İnfaz Kurumu – İstanbul Yolu Hava Müzesi Karşısı Yenimahalle / ANKARA
Ayrıntılı bilgi için irtibat: H. KANOĞLU Şb Md. Tel: (0 312) 278 76 10-11 Faks: (0 312) 278 76 14
e-posta: hkanoglu@adalet.gov.tr Elektronik Ağ: www.cte.adalet.gov.tr

Personel Sef. 17/11

8891 15.11.05

TOTAL P.01

EK-3

T.C.
E L A Z I Ğ
E-TİPİ KAPALI CEZA İNFAZ KURUMU

SAYI:2005/ 02.12.2005
KONU: Eylem ÜMİT

İLGİLİ MAKAMA

Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğünün 15.11.2005 tarih ve 068891 sayılı emirleri ile "Kentte Suça Karışmış Çocuklarda Toplumsal Ortam ve Ceza Ehliyetleri Araştırmaları" konulu tez çalışması kapsamında 21.11.2005 tarihinde Kurumumuza gelen Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Anabilim Dalı Araştırma Görevlilerinden Eylem ÜMİT, Kurumumuzun çocuk bölümünde mülakat ve grup çalışması yaparak 27.11.2005 tarihinde Kurumumuzdan ayrılmıştır.

İşbu belge kendi isteği üzerine verilmiştir.

Mustafa ÖZTÜRK
Kurum Müdürü

EK-4

BELGEDİR

Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğünün 15.11.2005 tarih ve 068889 sayılı yazısı üzerine Kurumumuzdaki çocuklarla mülakat ve grup çalışması yapabilmesi için izin verilen Ankara Üniversitesi Hukuk Felsefesi ve Sosyoloji Anabilim Dalı Araştırma görevlilerinden Eylem ÜMİT, 28 Kasım 2005-02 Aralık 2005 tarihleri arasında Kurumumuzda bulunan çocuklarla mülakat ve grup çalışması yapmıştır.

Bu belge isteği üzerine verilmiştir.02.12.2005

Mehmet OLCAR
Elazığ Çocuk Eğitimevi Müdürü

EK-5 Ki Kare Tablolar

Tablo-58 Çözücü Kullanımı – Gelecek Beklentisi veya Geleceksizlik Algısı

			geleceğinden umutlu musun		Toplam
			evet	hayır	
çözücü kullanımı	sürekli	Sayı	2	4	6
		% çözücü kullanımı	33,3%	66,7%	100,0%
		% geleceğinden umutlu musun	3,0%	4,9%	4,1%
		% Toplamda	1,4%	2,7%	4,1%
	ara sıra	Sayı	1	12	13
		% çözücü kullanımı	7,7%	92,3%	100,0%
		% geleceğinden umutlu musun	1,5%	14,8%	8,8%
		% Toplamda	,7%	8,1%	8,8%
	kullanmıyorum	Sayı	64	65	129
		% çözücü kullanımı	49,6%	50,4%	100,0%
		% geleceğinden umutlu musun	95,5%	80,2%	87,2%
		% Toplamda	43,2%	43,9%	87,2%
Toplam		Sayı	67	81	148
		% çözücü kullanımı	45,3%	54,7%	100,0%
		% geleceğinden umutlu musun	100,0%	100,0%	100,0%
		% Toplamda	45,3%	54,7%	100,0%
Pearson Chi-Square		,013			

Tablo- 59 Yapıştırıcı Kullanımı – Gelecek Beklentisi veya Geleceksizlik Algısı

			geleceğinden umutlu musun		Toplam
			evet	hayır	
yapıştırıcı kullanımı	sürekli	Sayı	7	22	29
		% yapıştırıcı kullanımı	24,1%	75,9%	100,0%
		% geleceğinden umutlu musun	10,4%	27,2%	19,6%
		% Toplamda	4,7%	14,9%	19,6%
	ara sıra	Sayı	4	9	13
		% yapıştırıcı kullanımı	30,8%	69,2%	100,0%
		% geleceğinden umutlu musun	6,0%	11,1%	8,8%
		% Toplamda	2,7%	6,1%	8,8%
	kullanmıyorum	Sayı	56	50	106
		% yapıştırıcı kullanımı	52,8%	47,2%	100,0%
		% geleceğinden umutlu musun	83,6%	61,7%	71,6%
		% Toplamda	37,8%	33,8%	71,6%
Toplam		Sayı	67	81	148
		% yapıştırıcı kullanımı	45,3%	54,7%	100,0%
		% geleceğinden umutlu musun	100,0%	100,0%	100,0%
		% Toplamda	45,3%	54,7%	100,0%
Pearson Chi-Square		,012			

Tablo-60 Uyuşturucu Kullanımı - Gelecek Beklentisi veya Geleceksizlik Algısı

			geleceğinden umutlu musun		Toplam
			evet	hayır	
uyuşturucu kullanımı	sürekli	Sayı	16	39	55
		% uyuşturucu kullanımı	29,1%	70,9%	100,0%
		% geleceğinden umutlu musun	23,9%	48,1%	37,2%
		% Toplamda	10,8%	26,4%	37,2%
	ara sıra	Sayı	11	8	19
		% uyuşturucu kullanımı	57,9%	42,1%	100,0%
		% geleceğinden umutlu musun	16,4%	9,9%	12,8%
		% Toplamda	7,4%	5,4%	12,8%
	kullanmıyorum	Sayı	40	34	74
		% uyuşturucu kullanımı	54,1%	45,9%	100,0%
		% geleceğinden umutlu musun	59,7%	42,0%	50,0%
		% Toplamda	27,0%	23,0%	50,0%
Toplam		Sayı	67	81	148
		% uyuşturucu kullanımı	45,3%	54,7%	100,0%
		% geleceğinden umutlu musun	100,0%	100,0%	100,0%
		% Toplamda	45,3%	54,7%	100,0%
Pearson Chi-Square		,009			

Tablo-61 Hap Kullanımı - Gelecek Beklentisi veya Geleceksizlik Algısı

			geleceğinden umutlu musun		Toplam
			evet	hayır	
hap kullanımı	sürekli	Sayı	15	34	49
		% hap kullanımı	30,6%	69,4%	100,0%
		% geleceğinden umutlu musun	22,4%	42,0%	33,1%
		% Toplamda	10,1%	23,0%	33,1%
	ara sıra	Sayı	6	6	12
		% hap kullanımı	50,0%	50,0%	100,0%
		% geleceğinden umutlu musun	9,0%	7,4%	8,1%
		% Toplamda	4,1%	4,1%	8,1%
	kullanmıyorum	Sayı	46	41	87
		% hap kullanımı	52,9%	47,1%	100,0%
		% geleceğinden umutlu musun	68,7%	50,6%	58,8%
		% Toplamda	31,1%	27,7%	58,8%
Toplam		Sayı	67	81	148
		% hap kullanımı	45,3%	54,7%	100,0%
		% geleceğinden umutlu musun	100,0%	100,0%	100,0%
		% Toplamda	45,3%	54,7%	100,0%

Pearson Chi-Square	.041

Tablo- 62 Alkol Kullanımı - Arkadaş Alkol Kullanımı

			arkadaş alkol kullanımı			Toplam
			sürekli	ara sıra	kullan-mıyorum	
Alkol kullanımı	sürekli	Sayı	42	0	0	42
		% alkol kullanımı	100,0%	,0%	,0%	100,0%
		% arkadaş alkol kullanımı	30,7%	,0%	,0%	28,4%
		% Toplamda	28,4%	,0%	,0%	28,4%
	ara sıra	Sayı	58	0	1	59
		% alkol kullanımı	98,3%	,0%	1,7%	100,0%
		% arkadaş alkol kullanımı	42,3%	,0%	14,3%	39,9%
		% Toplamda	39,2%	,0%	,7%	39,9%
	kullan-mıyorum	Sayı	37	4	6	47
		% alkol kullanımı	78,7%	8,5%	12,8%	100,0%
		% arkadaş alkol kullanımı	27,0%	100,0%	85,7%	31,8%
		% Toplamda	25,0%	2,7%	4,1%	31,8%
Toplam		Sayı	137	4	7	148
		% alkol kullanımı	92,6%	2,7%	4,7%	100,0%
		% arkadaş alkol kullanımı	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		% Toplamda	92,6%	2,7%	4,7%	100,0%
Pearson Chi-Square		,001				

Tablo- 63 Uyuşturucu Kullanımı - Arkadaş Uyuşturucu Kullanımı

			arkadaş uyuşturucu kullanımı			Toplam
			sürekli	ara sıra	kullan-mıyorum	
uyuşturucu kullanımı	sürekli	Sayı	54	0	1	55
		% uyuşturucu kullanımı	98,2%	,0%	1,8%	100,0%
		% arkadaş uyuşturucu kullanımı	47,4%	,0%	3,2%	37,2%
		% Toplamda	36,5%	,0%	,7%	37,2%
	ara sıra	Sayı	18	1	0	19
		% uyuşturucu kullanımı	94,7%	5,3%	,0%	100,0%
		% arkadaş uyuşturucu kullanımı	15,8%	33,3%	,0%	12,8%
		% Toplamda	12,2%	,7%	,0%	12,8%
	kullan-mıyorum	Sayı	42	2	30	74
		% uyuşturucu kullanımı	56,8%	2,7%	40,5%	100,0%
		% arkadaş uyuşturucu kullanımı	36,8%	66,7%	96,8%	50,0%
		% Toplamda	28,4%	1,4%	20,3%	50,0%
Toplam		Sayı	114	3	31	148
		% uyuşturucu kullanımı	77,0%	2,0%	20,9%	100,0%
		% arkadaş uyuşturucu kullanımı	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		% Toplamda	77,0%	2,0%	20,9%	100,0%
Pearson Chi-Square	,000					

Tablo- 64 Yapıştırıcı Kullanımı - Arkadaş Yapıştırıcı Kullanımı

			arkadaş yapıştırıcı kullanımı			Toplam
			sürekli	ara sıra	kullan-mıyorum	
yapıştırıcı kullanımı	sürekli	Sayı	29	0	0	29
		% yapıştırıcı kullanımı	100,0%	,0%	,0%	100,0%
		% arkadaş yapıştırıcı kullanımı	34,5%	,0%	,0%	19,6%
		% Toplamda	19,6%	,0%	,0%	19,6%
	ara sıra	Sayı	10	1	2	13
		% yapıştırıcı kullanımı	76,9%	7,7%	15,4%	100,0%
		% arkadaş yapıştırıcı kullanımı	11,9%	14,3%	3,5%	8,8%
		% Toplamda	6,8%	,7%	1,4%	8,8%
	kullan-mıyorum	Sayı	45	6	55	106
		% yapıştırıcı kullanımı	42,5%	5,7%	51,9%	100,0%
		% arkadaş yapıştırıcı kullanımı	53,6%	85,7%	96,5%	71,6%
		% Toplamda	30,4%	4,1%	37,2%	71,6%
Toplam		Sayı	84	7	57	148
		% yapıştırıcı kullanımı	56,8%	4,7%	38,5%	100,0%
		% arkadaş yapıştırıcı kullanımı	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		% Toplamda	56,8%	4,7%	38,5%	100,0%
Pearson Chi-Square		,000				

Tablo- 65 Çözücü Kullanımı - Arkadaş Çözücü Kullanımı

			arkadaş çözücü kullanımı			Toplam
			sürekli	ara sıra	kullan-mıyorum	
çözücü kullanımı	sürekli	Sayı	6	0	0	6
		% çözücü kullanımı	100,0%	,0%	,0%	100,0%
		% arkadaş çözücü kullanımı	10,3%	,0%	,0%	4,1%
		% Toplamda	4,1%	,0%	,0%	4,1%
	ara sıra	Sayı	11	0	2	13
		% çözücü kullanımı	84,6%	,0%	15,4%	100,0%
		% arkadaş çözücü kullanımı	19,0%	,0%	2,4%	8,8%
		% Toplamda	7,4%	,0%	1,4%	8,8%
	kullan-mıyorum	Sayı	41	6	82	129
		% çözücü kullanımı	31,8%	4,7%	63,6%	100,0%
		% arkadaş çözücü kullanımı	70,7%	100,0%	97,6%	87,2%
		% Toplamda	27,7%	4,1%	55,4%	87,2%
Toplam		Sayı	58	6	84	148
		% çözücü kullanımı	39,2%	4,1%	56,8%	100,0%
		% arkadaş çözücü kullanımı	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		% Toplamda	39,2%	4,1%	56,8%	100,0%
Pearson Chi-Square		,000				

Tablo- 66 Hap Kullanımı - Arkadaş Hap Kullanımı

			arkadaş hap kullanımı			Toplam
			sürekli	ara sıra	kullan-mıyorum	
hap kullanımı	sürekli	Sayı	49	0	0	49
		% hap kullanımı	100,0%	,0%	,0%	100,0%
		% arkadaş hap kullanımı	45,4%	,0%	,0%	33,1%
		% Toplamda	33,1%	,0%	,0%	33,1%
	ara sıra	Sayı	9	2	1	12
		% hap kullanımı	75,0%	16,7%	8,3%	100,0%
		% arkadaş hap kullanımı	8,3%	40,0%	2,9%	8,1%
		% Toplamda	6,1%	1,4%	,7%	8,1%
	kullan-mıyorum	Sayı	50	3	34	87
		% hap kullanımı	57,5%	3,4%	39,1%	100,0%
		% arkadaş hap kullanımı	46,3%	60,0%	97,1%	58,8%
		% Toplamda	33,8%	2,0%	23,0%	58,8%
Toplam		Sayı	108	5	35	148
		% hap kullanımı	73,0%	3,4%	23,6%	100,0%
		% arkadaş hap kullanımı	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		% Toplamda	73,0%	3,4%	23,6%	100,0%
Pearson Chi-Square		,000				

Tablo- 67 Hap Kullanımı - Arkadaş Grubunun Yaşça Büyüklerden Oluşması

			Arkadaş grubumda hep benden yaşça büyükler var		Toplam
			Evet	Hayır	
hap kullanımı	sürekli	Sayı	41	8	49
		% hap kullanımı	83,7%	16,3%	100,0%
		% Arkadaş grubumda hep benden yaşça büyükler var	36,6%	22,2%	33,1%
		% Toplamda	27,7%	5,4%	33,1%
	ara sıra	Sayı	12	0	12
		% hap kullanımı	100,0%	,0%	100,0%
		% Arkadaş grubumda hep benden yaşça büyükler var	10,7%	,0%	8,1%
		% Toplamda	8,1%	,0%	8,1%
	kullan-mıyorum	Sayı	59	28	87
		% hap kullanımı	67,8%	32,2%	100,0%
		% Arkadaş grubumda hep benden yaşça büyükler var	52,7%	77,8%	58,8%
		% Toplamda	39,9%	18,9%	58,8%
Toplam		Sayı	112	36	148
		% hap kullanımı	75,7%	24,3%	100,0%
		% Arkadaş grubumda hep benden yaşça büyükler var	100,0%	100,0%	100,0%
		% Toplamda	75,7%	24,3%	100,0%
Pearson Chi-Square		,014			

Tablo- 68 Uyuşturucu Kullanımı - Arkadaş Grubunun Yaşça Büyüklerden Oluşması

			Arkadaş grubumda hep benden yaşça büyükler var		Toplam
			Evet	Hayır	
uyuşturucu kullanımı	sürekli	Sayı	48	7	55
		% uyuşturucu kullanımı	87,3%	12,7%	100,0%
		% Arkadaş grubumda hep benden yaşça büyükler var	42,9%	19,4%	37,2%
		% Toplamda	32,4%	4,7%	37,2%
	ara sıra	Sayı	13	6	19
		% uyuşturucu kullanımı	68,4%	31,6%	100,0%
		% Arkadaş grubumda hep benden yaşça büyükler var	11,6%	16,7%	12,8%
		% Toplamda	8,8%	4,1%	12,8%
	kullan-mıyorum	Sayı	51	23	74
		% uyuşturucu kullanımı	68,9%	31,1%	100,0%
		% Arkadaş grubumda hep benden yaşça büyükler var	45,5%	63,9%	50,0%
		% Toplamda	34,5%	15,5%	50,0%
Toplam		Sayı	112	36	148
		% uyuşturucu kullanımı	75,7%	24,3%	100,0%
		% Arkadaş grubumda hep benden yaşça büyükler var	100,0%	100,0%	100,0%
		% Toplamda	75,7%	24,3%	100,0%
Pearson Chi-Square		,041			

Tablo- 69 Hap Kullanımı – Yaşanılan Yer ve Kent Merkezi Arasındaki Tercih

			Mahallede çok zaman geçirmez şehir merkezine ineriz		Toplam
			Evet	Hayır	
hap kullanımı	sürekli	Sayı	42	7	49
		% hap kullanımı	85,7%	14,3%	100,0%
		% Mahallede çok zaman geçirmez şehir merkezine ineriz	37,5%	19,4%	33,1%
		% Toplamda	28,4%	4,7%	33,1%
	ara sıra	Sayı	12	0	12
		% hap kullanımı	100,0%	,0%	100,0%
		% Mahallede çok zaman geçirmez şehir merkezine ineriz	10,7%	,0%	8,1%
		% Toplamda	8,1%	,0%	8,1%
	kullanmıyorum	Sayı	58	29	87
		% hap kullanımı	66,7%	33,3%	100,0%
		% Mahallede çok zaman geçirmez şehir merkezine ineriz	51,8%	80,6%	58,8%
		% Toplamda	39,2%	19,6%	58,8%
Toplam		Sayı	112	36	148
		% hap kullanımı	75,7%	24,3%	100,0%
		% Mahallede çok zaman geçirmez şehir merkezine ineriz	100,0%	100,0%	100,0%
		% Toplamda	75,7%	24,3%	100,0%
Pearson Chi-Square		,006			

Tablo-70 Uyuşturucu Kullanımı - Yaşanılan Yer ve Kent Merkezi Arasındaki Tercih

			Mahallede çok zaman geçirmez şehir merkezine ineriz		Toplam
			Evet	Hayır	
uyuşturucu kullanımı	sürekli	Sayı	48	7	55
		% uyuşturucu kullanımı	87,3%	12,7%	100,0%
		% Mahallede çok zaman geçirmez şehir merkezine ineriz	42,9%	19,4%	37,2%
		% Toplamda	32,4%	4,7%	37,2%
	ara sıra	Sayı	14	5	19
		% uyuşturucu kullanımı	73,7%	26,3%	100,0%
		% Mahallede çok zaman geçirmez şehir merkezine ineriz	12,5%	13,9%	12,8%
		% Toplamda	9,5%	3,4%	12,8%
	kullanmıyorum	Sayı	50	24	74
		% uyuşturucu kullanımı	67,6%	32,4%	100,0%
		% Mahallede çok zaman geçirmez şehir merkezine ineriz	44,6%	66,7%	50,0%
		% Toplamda	33,8%	16,2%	50,0%
Toplam		Sayı	112	36	148
		% uyuşturucu kullanımı	75,7%	24,3%	100,0%
		% Mahallede çok zaman geçirmez şehir merkezine ineriz	100,0%	100,0%	100,0%
		% Toplamda	75,7%	24,3%	100,0%
Pearson Chi-Square	,035				

Tablo- 71 Hap Kullanımı - Kent Merkezinde Geçirilen Zaman

			Kent merkezinde gece geç saatlere kadar gezeriz		Toplam
			Evet	Hayır	
hap kullanımı	sürekli	Sayı	47	2	49
		% hap kullanımı	95,9%	4,1%	100,0%
		% Kent merkezinde gece geç saatlere kadar gezeriz	40,5%	6,3%	33,1%
		% Toplamda	31,8%	1,4%	33,1%
	ara sıra	Sayı	11	1	12
		% hap kullanımı	91,7%	8,3%	100,0%
		% Kent merkezinde gece geç saatlere kadar gezeriz	9,5%	3,1%	8,1%
		% Toplamda	7,4%	,7%	8,1%
	kullanmıyorum	Sayı	58	29	87
		% hap kullanımı	66,7%	33,3%	100,0%
		% Kent merkezinde gece geç saatlere kadar gezeriz	50,0%	90,6%	58,8%
		% Toplamda	39,2%	19,6%	58,8%
Toplam		Sayı	116	32	148
		% hap kullanımı	78,4%	21,6%	100,0%
		% Kent merkezinde gece geç saatlere kadar gezeriz	100,0%	100,0%	100,0%
		% Toplamda	78,4%	21,6%	100,0%
Pearson Chi-Square		,000			

Tablo- 72 Uyuşturucu Kullanımı - Kent Merkezinde Geçirilen Zaman

			Kent merkezinde gece geç saatlere kadar gezeriz		Toplam
			Evet	Hayır	
uyuşturucu kullanımı	sürekli	Sayı	52	3	55
		% uyuşturucu kullanımı	94,5%	5,5%	100,0%
		% Kent merkezinde gece geç saatlere kadar gezeriz	44,8%	9,4%	37,2%
		% Toplamda	35,1%	2,0%	37,2%
	ara sıra	Sayı	16	3	19
		% uyuşturucu kullanımı	84,2%	15,8%	100,0%
		% Kent merkezinde gece geç saatlere kadar gezeriz	13,8%	9,4%	12,8%
		% Toplamda	10,8%	2,0%	12,8%
	kullanmıyorum	Sayı	48	26	74
		% uyuşturucu kullanımı	64,9%	35,1%	100,0%
		% Kent merkezinde gece geç saatlere kadar gezeriz	41,4%	81,3%	50,0%
		% Toplamda	32,4%	17,6%	50,0%
Toplam		Sayı	116	32	148
		% uyuşturucu kullanımı	78,4%	21,6%	100,0%
		% Kent merkezinde gece geç saatlere kadar gezeriz	100,0%	100,0%	100,0%
		% Toplamda	78,4%	21,6%	100,0%
Pearson Chi-Square	,000				

Tablo- 73 Hap Kullanımı - Kent Merkezi ve Burada Geçirilen Zamana İlişkin Algı

			Kent merkezi çok renkli ve hareketli hiç canımız sıklılmaz		Toplam
			Evet	Hayır	
hap kullanımı	sürekli	Sayı	44	5	49
		% hap kullanımı	89,8%	10,2%	100,0%
		% Kent merkezi çok renkli ve hareketli hiç canımız sıklılmaz	38,3%	15,2%	33,1%
		% Toplamda	29,7%	3,4%	33,1%
	ara sıra	Sayı	11	1	12
		% hap kullanımı	91,7%	8,3%	100,0%
		% Kent merkezi çok renkli ve hareketli hiç canımız sıklılmaz	9,6%	3,0%	8,1%
		% Toplamda	7,4%	,7%	8,1%
	kullanmıyorum	Sayı	60	27	87
		% hap kullanımı	69,0%	31,0%	100,0%
		% Kent merkezi çok renkli ve hareketli hiç canımız sıklılmaz	52,2%	81,8%	58,8%
		% Toplamda	40,5%	18,2%	58,8%
Toplam		Sayı	115	33	148
		% hap kullanımı	77,7%	22,3%	100,0%
		% Kent merkezi çok renkli ve hareketli hiç canımız sıklılmaz	100,0%	100,0%	100,0%
		% Toplamda	77,7%	22,3%	100,0%
Pearson Chi-Square		,009			

Tablo- 74 Uyuşturucu Kullanımı - Kent Merkezi ve Burada Geçirilen Zamana İlişkin Algı

			Kent merkezi çok renkli ve hareketli hiç canımız sıklılmaz		Toplam
			Evet	Hayır	
uyuşturucu kullanımı	sürekli	Sayı	49	6	55
		% uyuşturucu kullanımı	89,1%	10,9%	100,0%
		% Kent merkezi çok renkli ve hareketli hiç canımız sıklılmaz	42,6%	18,2%	37,2%
		% Toplamda	33,1%	4,1%	37,2%
	ara sıra	Sayı	13	6	19
		% uyuşturucu kullanımı	68,4%	31,6%	100,0%
		% Kent merkezi çok renkli ve hareketli hiç canımız sıklılmaz	11,3%	18,2%	12,8%
		% Toplamda	8,8%	4,1%	12,8%
	kullanmıyorum	Sayı	53	21	74
		% uyuşturucu kullanımı	71,6%	28,4%	100,0%
		% Kent merkezi çok renkli ve hareketli hiç canımız sıklılmaz	46,1%	63,6%	50,0%
		% Toplamda	35,8%	14,2%	50,0%
Toplam		Sayı	115	33	148
		% uyuşturucu kullanımı	77,7%	22,3%	100,0%
		% Kent merkezi çok renkli ve hareketli hiç canımız sıklılmaz	100,0%	100,0%	100,0%
		% Toplamda	77,7%	22,3%	100,0%
Pearson Chi-Square		,036			

Tablo- 75 Yapıştırıcı Kullanımı – Kent Merkezinde Tek Başına Zaman Geçirme

			Tek başıma da şehir merkezine gider orada yapacak bir şeyler bulurum		Toplam
			Evet	Hayır	
Yapıştırıcı kullanımı	sürekli	Sayı	22	7	29
		% yapıştırıcı kullanımı	75,9%	24,1%	100,0%
		% Tek başıma da şehir merkezine gider orada yapacak bir şeyler bulurum	25,0%	11,7%	19,6%
		% Toplamda	14,9%	4,7%	19,6%
	ara sıra	Sayı	5	8	13
		% yapıştırıcı kullanımı	38,5%	61,5%	100,0%
		% Tek başıma da şehir merkezine gider orada yapacak bir şeyler bulurum	5,7%	13,3%	8,8%
		% Toplamda	3,4%	5,4%	8,8%
	kullanmıyorum	Sayı	61	45	106
		% yapıştırıcı kullanımı	57,5%	42,5%	100,0%
		% Tek başıma da şehir merkezine gider orada yapacak bir şeyler bulurum	69,3%	75,0%	71,6%
		% Toplamda	41,2%	30,4%	71,6%
Toplam		Sayı	88	60	148
		% yapıştırıcı kullanımı	59,5%	40,5%	100,0%
		% Tek başıma da şehir merkezine gider orada yapacak bir şeyler bulurum	100,0%	100,0%	100,0%
		% Toplamda	59,5%	40,5%	100,0%
Pearson Chi-Square		,056			

Tablo- 76 En Son Yaşadığı Yer - Hap Kullanımı

			hap kullanımı			Toplam
			sürekli	ara sıra	kullan-mıyorum	
En son yaşadığı yer	Ailesiyle birlikte	Sayı	8	5	51	64
		% En son yaşadığı yer	12,5%	7,8%	79,7%	100,0%
		% hap kullanımı	16,3%	41,7%	58,6%	43,2%
		% Toplamda	5,4%	3,4%	34,5%	43,2%
	Sokakta arkadaşlarıyla	Sayı	13	3	17	33
		% En son yaşadığı yer	39,4%	9,1%	51,5%	100,0%
		% hap kullanımı	26,5%	25,0%	19,5%	22,3%
		% Toplamda	8,8%	2,0%	11,5%	22,3%
	Akrabasının evinde	Sayı	0	1	8	9
		% En son yaşadığı yer	,0%	11,1%	88,9%	100,0%
		% hap kullanımı	,0%	8,3%	9,2%	6,1%
		% Toplamda	,0%	,7%	5,4%	6,1%
	Çocuk yetiştirme yurdu	Sayı	5	2	3	10
		% En son yaşadığı yer	50,0%	20,0%	30,0%	100,0%
		% hap kullanımı	10,2%	16,7%	3,4%	6,8%
		% Toplamda	3,4%	1,4%	2,0%	6,8%
	gayrimeşru evi	Sayı	18	1	4	23
		% En son yaşadığı yer	78,3%	4,3%	17,4%	100,0%
		% hap kullanımı	36,7%	8,3%	4,6%	15,5%
		% Toplamda	12,2%	,7%	2,7%	15,5%
	çalıştığı yerde	Sayı	5	0	4	9
		% En son yaşadığı yer	55,6%	,0%	44,4%	100,0%
		% hap kullanımı	10,2%	,0%	4,6%	6,1%
		% Toplamda	3,4%	,0%	2,7%	6,1%
Toplam		Sayı	49	12	87	148
		% En son yaşadığı yer	33,1%	8,1%	58,8%	100,0%
		% hap kullanımı	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		% Toplamda	33,1%	8,1%	58,8%	100,0%

Pearson Chi-Square	,000

Tablo- 77 En Son Yaşadığı Yer - Uyuşturucu Kullanımı

			uyuşturucu kullanımı			Toplam
			sürekli	ara sıra	kullan-mıyorum	
En son yaşadığı yer	Ailesiyle birlikte	Sayı	12	10	42	64
		% En son yaşadığı yer	18,8%	15,6%	65,6%	100,0%
		% uyuşturucu kullanımı	21,8%	52,6%	56,8%	43,2%
		% Toplamda	8,1%	6,8%	28,4%	43,2%
	Sokakta arkadaşlarıyla	Sayı	20	4	9	33
		% En son yaşadığı yer	60,6%	12,1%	27,3%	100,0%
		% uyuşturucu kullanımı	36,4%	21,1%	12,2%	22,3%
		% Toplamda	13,5%	2,7%	6,1%	22,3%
	Akrabasının evinde	Sayı	0	2	7	9
		% En son yaşadığı yer	,0%	22,2%	77,8%	100,0%
		% uyuşturucu kullanımı	,0%	10,5%	9,5%	6,1%
		% Toplamda	,0%	1,4%	4,7%	6,1%
	Çocuk yetiştirme yurdu	Sayı	4	0	6	10
		% En son yaşadığı yer	40,0%	,0%	60,0%	100,0%
		% uyuşturucu kullanımı	7,3%	,0%	8,1%	6,8%
		% Toplamda	2,7%	,0%	4,1%	6,8%
	gayrimeşru evi	Sayı	15	3	5	23
		% En son yaşadığı yer	65,2%	13,0%	21,7%	100,0%
		% uyuşturucu kullanımı	27,3%	15,8%	6,8%	15,5%
		% Toplamda	10,1%	2,0%	3,4%	15,5%
	çalıştığı yerde	Sayı	4	0	5	9
		% En son yaşadığı yer	44,4%	,0%	55,6%	100,0%
		% uyuşturucu kullanımı	7,3%	,0%	6,8%	6,1%
		% Toplamda	2,7%	,0%	3,4%	6,1%
Toplam		Sayı	55	19	74	148
		% En son yaşadığı yer	37,2%	12,8%	50,0%	100,0%
		% uyuşturucu kullanımı	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		% Toplamda	37,2%	12,8%	50,0%	100,0%
Pearson Chi-Square						

Tablo- 78 En Son Yaşadığı Yer - Zor Durumda Kalındığında Başvurulan Kişiler: Güvenilen Yerlerdeki Tanıdıklar

			Zor durumda kaldığımda güvendiğim yerlerdeki tanıdıklarımdan yardım isterim		Toplam
			evet	hayır	
En son yaşadığı yer	Ailesiyle birlikte	Sayı	12	52	64
		% En son yaşadığı yer	18,8%	81,3%	100,0%
		% Zor durumda kaldığımda güvendiğim yerlerdeki tanıdıklarımdan yardım isterim	30,0%	48,6%	43,5%
		% Toplamda	8,2%	35,4%	43,5%
	Sokakta arkadaşlarıyla	Sayı	7	26	33
		% En son yaşadığı yer	21,2%	78,8%	100,0%
		% Zor durumda kaldığımda güvendiğim yerlerdeki tanıdıklarımdan yardım isterim	17,5%	24,3%	22,4%
		% Toplamda	4,8%	17,7%	22,4%
	Akrabasının evinde	Sayı	2	7	9
		% En son yaşadığı yer	22,2%	77,8%	100,0%
		% Zor durumda kaldığımda güvendiğim yerlerdeki tanıdıklarımdan yardım isterim	5,0%	6,5%	6,1%
		% Toplamda	1,4%	4,8%	6,1%
	Çocuk yetiştirme yurdu	Sayı	3	7	10
		% En son yaşadığı yer	30,0%	70,0%	100,0%
		% Zor durumda kaldığımda güvendiğim yerlerdeki tanıdıklarımdan yardım isterim	7,5%	6,5%	6,8%
		% Toplamda	2,0%	4,8%	6,8%
	gayrimeşru evi	Sayı	14	8	22
		% En son yaşadığı yer	63,6%	36,4%	100,0%
		% Zor durumda kaldığımda güvendiğim yerlerdeki tanıdıklarımdan yardım isterim	35,0%	7,5%	15,0%
		% Toplamda	9,5%	5,4%	15,0%
	çalıştığı yerde	Sayı	2	7	9
		% En son yaşadığı yer	22,2%	77,8%	100,0%
		% Zor durumda kaldığımda güvendiğim yerlerdeki tanıdıklarımdan yardım isterim	5,0%	6,5%	6,1%
		% Toplamda	1,4%	4,8%	6,1%
Toplam		Sayı	40	107	147
		% En son yaşadığı yer	27,2%	72,8%	100,0%
		% Zor durumda kaldığımda güvendiğim yerlerdeki tanıdıklarımdan yardım isterim	100,0%	100,0%	100,0%
		% Toplamda	27,2%	72,8%	100,0%

Pearson Chi-Square	,003

Tablo- 79 En Son Yaşanılan Yer - Zor Durumda Kalındığında Başvurulan Kişiler: Aile

			Zor durumda kaldığımda aile büyüklerimden yardım isterim		Toplam
			evet	hayır	
En son yaşadığı yer	Ailesiyle birlikte	Sayı	27	37	64
		% En son yaşadığı yer	42,2%	57,8%	100,0%
		% Zor durumda kaldığımda aile büyüklerimden yardım isterim	75,0%	33,0%	43,2%
		% Toplamda	18,2%	25,0%	43,2%
	Sokakta arkadaşlarıyla	Sayı	4	29	33
		% En son yaşadığı yer	12,1%	87,9%	100,0%
		% Zor durumda kaldığımda aile büyüklerimden yardım isterim	11,1%	25,9%	22,3%
		% Toplamda	2,7%	19,6%	22,3%
	Akrabasının evinde	Sayı	2	7	9
		% En son yaşadığı yer	22,2%	77,8%	100,0%
		% Zor durumda kaldığımda aile büyüklerimden yardım isterim	5,6%	6,3%	6,1%
		% Toplamda	1,4%	4,7%	6,1%
	Çocuk yetiştirme yurdu	Sayı	1	9	10
		% En son yaşadığı yer	10,0%	90,0%	100,0%
		% Zor durumda kaldığımda aile büyüklerimden yardım isterim	2,8%	8,0%	6,8%
		% Toplamda	,7%	6,1%	6,8%
	gayrimeşru evi	Sayı	1	22	23
		% En son yaşadığı yer	4,3%	95,7%	100,0%
		% Zor durumda kaldığımda aile büyüklerimden yardım isterim	2,8%	19,6%	15,5%
		% Toplamda	,7%	14,9%	15,5%
	çalıştığı yerde	Sayı	1	8	9
		% En son yaşadığı yer	11,1%	88,9%	100,0%
		% Zor durumda kaldığımda aile büyüklerimden yardım isterim	2,8%	7,1%	6,1%
		% Toplamda	,7%	5,4%	6,1%
Toplam		Sayı	36	112	148
		% En son yaşadığı yer	24,3%	75,7%	100,0%
		% Zor durumda kaldığımda aile büyüklerimden yardım isterim	100,0%	100,0%	100,0%
		% Toplamda	24,3%	75,7%	100,0%
Pearson Chi-Square	,001				

Tablo- 80 En Son Yaşanılan Yer - En Çok Güvenilen Kişiler

			En çok güvendiğiniz kişiler kimler					Toplam
			ailemden biri	arkadaşlarımdan biri	akrabalarımdan biri	hiçkimse	gayrimeşrudan birileri	
En son yaşadığı yer	Ailesiyle birlikte	Sayı	39	10	2	11	2	64
		% En son yaşadığı yer	60,9%	15,6%	3,1%	17,2%	3,1%	100,0%
		% En çok güvendiğiniz kişiler kimler	75,0%	37,0%	25,0%	24,4%	12,5%	43,2%
		% Toplamda	26,4%	6,8%	1,4%	7,4%	1,4%	43,2%
	Sokakta arkadaşlarıyla	Sayı	5	6	1	16	5	33
		% En son yaşadığı yer	15,2%	18,2%	3,0%	48,5%	15,2%	100,0%
		% En çok güvendiğiniz kişiler kimler	9,6%	22,2%	12,5%	35,6%	31,3%	22,3%
		% Toplamda	3,4%	4,1%	,7%	10,8%	3,4%	22,3%
	Akrabasının evinde	Sayı	1	3	3	1	1	9
		% En son yaşadığı yer	11,1%	33,3%	33,3%	11,1%	11,1%	100,0%
		% En çok güvendiğiniz kişiler kimler	1,9%	11,1%	37,5%	2,2%	6,3%	6,1%
		% Toplamda	,7%	2,0%	2,0%	,7%	,7%	6,1%
	Çocuk yetiştirme yurdu	Sayı	2	2	1	3	2	10
		% En son yaşadığı yer	20,0%	20,0%	10,0%	30,0%	20,0%	100,0%
		% En çok güvendiğiniz kişiler kimler	3,8%	7,4%	12,5%	6,7%	12,5%	6,8%
		% Toplamda	1,4%	1,4%	,7%	2,0%	1,4%	6,8%
	gayrimeşru evi	Sayı	3	5	1	11	3	23
		% En son yaşadığı yer	13,0%	21,7%	4,3%	47,8%	13,0%	100,0%
		% En çok güvendiğiniz kişiler kimler	5,8%	18,5%	12,5%	24,4%	18,8%	15,5%
		% Toplamda	2,0%	3,4%	,7%	7,4%	2,0%	15,5%
	çalıştığı yerde	Sayı	2	1	0	3	3	9
		% En son yaşadığı yer	22,2%	11,1%	,0%	33,3%	33,3%	100,0%
		% En çok güvendiğiniz kişiler kimler	3,8%	3,7%	,0%	6,7%	18,8%	6,1%
		% Toplamda	1,4%	,7%	,0%	2,0%	2,0%	6,1%
Toplam		Sayı	52	27	8	45	16	148
		% En son yaşadığı yer	35,1%	18,2%	5,4%	30,4%	10,8%	100,0%
		% En çok güvendiğiniz kişiler kimler	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		% Toplamda	35,1%	18,2%	5,4%	30,4%	10,8%	100,0%

Pearson Chi-Square	,000

Tablo- 81 En Son Yaşanılan Yer - Zor Durumda Kalındığında Başvurulan Yollar

			Zor durumda kaldığımda camiye gider,Allah'a sığınır,dua ederim		Toplam
			evet	hayır	
En son yaşadığı yer	Ailesiyle birlikte	Sayı	25	39	64
		% En son yaşadığı yer	39,1%	60,9%	100,0%
		% Zor durumda kaldığımda camiye gider,Allah'a sığınır,dua ederim	35,7%	50,0%	43,2%
		% Toplamda	16,9%	26,4%	43,2%
	Sokakta arkadaşlarıyla	Sayı	14	19	33
		% En son yaşadığı yer	42,4%	57,6%	100,0%
		% Zor durumda kaldığımda camiye gider,Allah'a sığınır,dua ederim	20,0%	24,4%	22,3%
		% Toplamda	9,5%	12,8%	22,3%
	Akrabasının evinde	Sayı	7	2	9
		% En son yaşadığı yer	77,8%	22,2%	100,0%
		% Zor durumda kaldığımda camiye gider,Allah'a sığınır,dua ederim	10,0%	2,6%	6,1%
		% Toplamda	4,7%	1,4%	6,1%
	Çocuk yetiştirme yurdu	Sayı	9	1	10
		% En son yaşadığı yer	90,0%	10,0%	100,0%
		% Zor durumda kaldığımda camiye gider,Allah'a sığınır,dua ederim	12,9%	1,3%	6,8%
		% Toplamda	6,1%	,7%	6,8%
	gayrimeşru evi	Sayı	11	12	23
		% En son yaşadığı yer	47,8%	52,2%	100,0%
		% Zor durumda kaldığımda camiye gider,Allah'a sığınır,dua ederim	15,7%	15,4%	15,5%
		% Toplamda	7,4%	8,1%	15,5%
	Çalıştığı yerde	Sayı	4	5	9
		% En son yaşadığı yer	44,4%	55,6%	100,0%
		% Zor durumda kaldığımda camiye gider,Allah'a sığınır,dua ederim	5,7%	6,4%	6,1%
		% Toplamda	2,7%	3,4%	6,1%
Toplam		Sayı	70	78	148
		% En son yaşadığı yer	47,3%	52,7%	100,0%
		% Zor durumda kaldığımda camiye gider,Allah'a sığınır,dua ederim	100,0%	100,0%	100,0%
		% Toplamda	47,3%	52,7%	100,0%
Pearson Chi-Square		,026			

Tablo- 82 En Son Yaşanılan Yer – En Sevilen, Onun Gibi Olmak İstenen Kişi

			En sevdiğiniz kişi kimdir							Toplam
			ailemden biri	arkadaşlarımdan biri	akrabalarımdan biri	öğretmenlerimden biri	ünlü biri (şarkıcı,artist,manken)	hiçkimse	gayrimeşrudan birileri	
En son yaşadığı yer	Ailesiyle birlikte	Sayı	27	1	13	5	7	7	4	64
		% En son yaşadığı yer	42,2%	1,6%	20,3%	7,8%	10,9%	10,9%	6,3%	100,0%
		% En sevdiğiniz kişi kimdir	62,8%	14,3%	65,0%	100,0%	20,0%	33,3%	23,5%	43,2%
		% Toplamda	18,2%	,7%	8,8%	3,4%	4,7%	4,7%	2,7%	43,2%
	Sokakta arkadaşlarıyla	Sayı	4	5	2	0	9	6	7	33
		% En son yaşadığı yer	12,1%	15,2%	6,1%	,0%	27,3%	18,2%	21,2%	100,0%
		% En sevdiğiniz kişi kimdir	9,3%	71,4%	10,0%	,0%	25,7%	28,6%	41,2%	22,3%
		% Toplamda	2,7%	3,4%	1,4%	,0%	6,1%	4,1%	4,7%	22,3%
	Akrabasının evinde	Sayı	1	1	3	0	3	1	0	9
		% En son yaşadığı yer	11,1%	11,1%	33,3%	,0%	33,3%	11,1%	,0%	100,0%
		% En sevdiğiniz kişi kimdir	2,3%	14,3%	15,0%	,0%	8,6%	4,8%	,0%	6,1%
		% Toplamda	,7%	,7%	2,0%	,0%	2,0%	,7%	,0%	6,1%
	Çocuk yetiştirme yurdu	Sayı	4	0	0	0	5	1	0	10
		% En son yaşadığı yer	40,0%	,0%	,0%	,0%	50,0%	10,0%	,0%	100,0%
		% En sevdiğiniz kişi kimdir	9,3%	,0%	,0%	,0%	14,3%	4,8%	,0%	6,8%
		% Toplamda	2,7%	,0%	,0%	,0%	3,4%	,7%	,0%	6,8%
	gayrimeşru evi	Sayı	3	0	0	0	9	5	6	23
		% En son yaşadığı yer	13,0%	,0%	,0%	,0%	39,1%	21,7%	26,1%	100,0%
		% En sevdiğiniz kişi kimdir	7,0%	,0%	,0%	,0%	25,7%	23,8%	35,3%	15,5%
		% Toplamda	2,0%	,0%	,0%	,0%	6,1%	3,4%	4,1%	15,5%
	çalıştığı yerde	Sayı	4	0	2	0	2	1	0	9
		% En son yaşadığı yer	44,4%	,0%	22,2%	,0%	22,2%	11,1%	,0%	100,0%
		% En sevdiğiniz kişi kimdir	9,3%	,0%	10,0%	,0%	5,7%	4,8%	,0%	6,1%
		% Toplamda	2,7%	,0%	1,4%	,0%	1,4%	,7%	,0%	6,1%
Toplam		Sayı	43	7	20	5	35	21	17	148
		% En son yaşadığı yer	29,1%	4,7%	13,5%	3,4%	23,6%	14,2%	11,5%	100,0%
		% En sevdiğiniz kişi kimdir	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		% Toplamda	29,1%	4,7%	13,5%	3,4%	23,6%	14,2%	11,5%	100,0%
Pearson Chi-Square		,000								

Tablo- 83 En Son Yaşanılan Yer - Yapıştırıcı Kullanımı

			yapıştırıcı kullanımı			Toplam
			sürekli	ara sıra	kullan-mıyorum	
En son yaşadığı yer	Ailesiyle birlikte	Sayı	3	4	57	64
		% En son yaşadığı yer	4,7%	6,3%	89,1%	100,0%
		% yapıştırıcı kullanımı	10,3%	30,8%	53,8%	43,2%
		% Toplamda	2,0%	2,7%	38,5%	43,2%
	Sokakta arkadaşlarıyla	Sayı	10	3	20	33
		% En son yaşadığı yer	30,3%	9,1%	60,6%	100,0%
		% yapıştırıcı kullanımı	34,5%	23,1%	18,9%	22,3%
		% Toplamda	6,8%	2,0%	13,5%	22,3%
	Akrabasının evinde	Sayı	2	0	7	9
		% En son yaşadığı yer	22,2%	,0%	77,8%	100,0%
		% yapıştırıcı kullanımı	6,9%	,0%	6,6%	6,1%
		% Toplamda	1,4%	,0%	4,7%	6,1%
	Çocuk yetiştirme yurdu	Sayı	2	0	8	10
		% En son yaşadığı yer	20,0%	,0%	80,0%	100,0%
		% yapıştırıcı kullanımı	6,9%	,0%	7,5%	6,8%
		% Toplamda	1,4%	,0%	5,4%	6,8%
	gayrimeşru evi	Sayı	7	5	11	23
		% En son yaşadığı yer	30,4%	21,7%	47,8%	100,0%
		% yapıştırıcı kullanımı	24,1%	38,5%	10,4%	15,5%
		% Toplamda	4,7%	3,4%	7,4%	15,5%
	çalıştığı yerde	Sayı	5	1	3	9
		% En son yaşadığı yer	55,6%	11,1%	33,3%	100,0%
		% yapıştırıcı kullanımı	17,2%	7,7%	2,8%	6,1%
		% Toplamda	3,4%	,7%	2,0%	6,1%
Toplam		Sayı	29	13	106	148
		% En son yaşadığı yer	19,6%	8,8%	71,6%	100,0%
		% yapıştırıcı kullanımı	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		% Toplamda	19,6%	8,8%	71,6%	100,0%
Pearson Chi-Square	,001					

Tablo- 84 Konutun Özelliği - Ailenin Aylık Toplam Geliri (Miktar)

			Ailenin aylık toplam geliri ne kadar				Toplam
			300 YTL'den az	300-500 arası	500-700 arası	700 ve üzeri	
Konutun özelliği	apartman dairesi	Sayı	3	6	7	13	29
		% Konutun özelliği	10,3%	20,7%	24,1%	44,8%	100,0%
		% Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	8,8%	40,0%	53,8%	15,3%	19,7%
		% Toplamda	2,0%	4,1%	4,8%	8,8%	19,7%
	gecekondu	Sayı	59	24	5	3	91
		% Konutun özelliği	64,8%	26,4%	5,5%	3,3%	100,0%
		% Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	69,4%	70,6%	33,3%	23,1%	61,9%
		% Toplamda	40,1%	16,3%	3,4%	2,0%	61,9%
	diğer	Sayı	13	7	4	3	27
		% Konutun özelliği	48,1%	25,9%	14,8%	11,1%	100,0%
		% Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	15,3%	20,6%	26,7%	23,1%	18,4%
		% Toplamda	8,8%	4,8%	2,7%	2,0%	18,4%
Toplam		Sayı	85	34	15	13	147
		% Konutun özelliği	57,8%	23,1%	10,2%	8,8%	100,0%
		% Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		% Toplamda	57,8%	23,1%	10,2%	8,8%	100,0%

Pearson Chi-Square	,002

Tablo- 85 Oturulan Evin Mülkiyeti - Ailenin Aylık Toplam Geliri (Miktar)

			Ailenin aylık toplam geliri ne kadar				Toplam
			300 YTL' den az	300-500 arası	500-700 arası	700 ve üzeri	
Oturduğu ev	kira	Sayı	49	18	3	4	74
		% Oturduğu ev	66,2%	24,3%	4,1%	5,4%	100,0%
		% Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	57,6%	52,9%	20,0%	30,8%	50,3%
		% Toplamda	33,3%	12,2%	2,0%	2,7%	50,3%
	mülk	Sayı	4	4	6	7	21
		% Oturduğu ev	19,0%	19,0%	28,6%	33,3%	100,0%
		% Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	26,7%	30,8%	7,1%	20,6%	14,3%
		% Toplamda	2,7%	2,7%	4,1%	4,8%	14,3%
	akraba evi	Sayı	30	9	8	5	52
		% Oturduğu ev	57,7%	17,3%	15,4%	9,6%	100,0%
		% Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	35,3%	26,5%	53,3%	38,5%	35,4%
		% Toplamda	20,4%	6,1%	5,4%	3,4%	35,4%
Toplam		Sayı	85	34	15	13	147
		% Oturduğu ev	57,8%	23,1%	10,2%	8,8%	100,0%
		% Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		% Toplamda	57,8%	23,1%	10,2%	8,8%	100,0%

Pearson Chi-Square	,020

Tablo- 86 Ailenin Aylık Toplam Geliri (Miktar) – Çalışma Deneyimi

			Şimdiye kadar para kazandığı bir işte çalıştı mı?		Toplam
			Evet çalıştım	Hayır çalışmadım	
Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	300 YTL'den az	Sayı	81	5	86
		% Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	94,2%	5,8%	100,0%
		% Şimdiye kadar para kazandığı bir işte çalıştı mı?	60,9%	33,3%	58,1%
		% Toplamda	54,7%	3,4%	58,1%
	300-500 arası	Sayı	31	3	34
		% Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	91,2%	8,8%	100,0%
		% Şimdiye kadar para kazandığı bir işte çalıştı mı?	23,3%	20,0%	23,0%
		% Toplamda	20,9%	2,0%	23,0%
	500-700 arası	Sayı	14	1	15
		% Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	93,3%	6,7%	100,0%
		% Şimdiye kadar para kazandığı bir işte çalıştı mı?	10,5%	6,7%	10,1%
		% Toplamda	9,5%	,7%	10,1%
	700 ve üzeri	Sayı	7	6	13
		% Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	53,8%	46,2%	100,0%
		% Şimdiye kadar para kazandığı bir işte çalıştı mı?	5,3%	40,0%	8,8%
		% Toplamda	4,7%	4,1%	8,8%
Toplam		Sayı	133	15	148
		% Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	89,9%	10,1%	100,0%
		% Şimdiye kadar para kazandığı bir işte çalıştı mı?	100,0%	100,0%	100,0%
		% Toplamda	89,9%	10,1%	100,0%
Pearson Chi-Square		,000			

Tablo- 87 Ailenin Aylık Toplam Geliri (Miktar) – Gelecek Beklentisi veya Geleceksizlik Algısı

			geleceğinden umutlu musun		Toplam
			evet	hayır	
Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	300 YTL'den az	Sayı	26	60	86
		% Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	30,2%	69,8%	100,0%
		% geleceğinden umutlu musun	38,8%	74,1%	58,1%
		% Toplamda	17,6%	40,5%	58,1%
	300-500 arası	Sayı	20	14	34
		% Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	58,8%	41,2%	100,0%
		% geleceğinden umutlu musun	29,9%	17,3%	23,0%
		% Toplamda	13,5%	9,5%	23,0%
	500-700 arası	Sayı	11	4	15
		% Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	73,3%	26,7%	100,0%
		% geleceğinden umutlu musun	16,4%	4,9%	10,1%
		% Toplamda	7,4%	2,7%	10,1%
	700 ve üzeri	Sayı	10	3	13
		% Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	76,9%	23,1%	100,0%
		% geleceğinden umutlu musun	14,9%	3,7%	8,8%
		% Toplamda	6,8%	2,0%	8,8%
Toplam		Sayı	67	81	148
		% Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	45,3%	54,7%	100,0%
		% geleceğinden umutlu musun	100,0%	100,0%	100,0%
		% Toplamda	45,3%	54,7%	100,0%
Pearson Chi-Square		,000			

Tablo- 88 Ailenin Aylık Toplam Geliri (Miktar) – Gelecek Planı: Belirsizlik

			Buradan çıktıktan sonra ne yapacağımı bilmiyorum		Toplam
			evet	hayır	
Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	300 YTL'den az	Sayı	34	52	86
		% Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	39,5%	60,5%	100,0%
		% Buradan çıktıktan sonra ne yapacağımı bilmiyorum	81,0%	49,1%	58,1%
		% Toplamda	23,0%	35,1%	58,1%
	300-500 arası	Sayı	7	27	34
		% Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	20,6%	79,4%	100,0%
		% Buradan çıktıktan sonra ne yapacağımı bilmiyorum	16,7%	25,5%	23,0%
		% Toplamda	4,7%	18,2%	23,0%
	500-700 arası	Sayı	0	15	15
		% Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	,0%	100,0%	100,0%
		% Buradan çıktıktan sonra ne yapacağımı bilmiyorum	,0%	14,2%	10,1%
		% Toplamda	,0%	10,1%	10,1%
	700 ve üzeri	Sayı	1	12	13
		% Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	7,7%	92,3%	100,0%
		% Buradan çıktıktan sonra ne yapacağımı bilmiyorum	2,4%	11,3%	8,8%
		% Toplamda	,7%	8,1%	8,8%
Toplam		Sayı	42	106	148
		% Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	28,4%	71,6%	100,0%
		% Buradan çıktıktan sonra ne yapacağımı bilmiyorum	100,0%	100,0%	100,0%
		% Toplamda	28,4%	71,6%	100,0%
Pearson Chi-Square		,002			

Tablo- 89 Ailenin Aylık Toplam Geliri (Miktar) – Gelecek Planı: Aileden Uzaklaşma

			Buradan çıktıktan sonra eve dönmek istemiyorum		Toplam
			evet	hayır	
Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	300 YTL'den az	Sayı	16	70	86
		% Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	18,6%	81,4%	100,0%
		% Buradan çıktıktan sonra eve dönmek istemiyorum	94,1%	53,4%	58,1%
		% Toplamda	10,8%	47,3%	58,1%
	300-500 arası	Sayı	1	33	34
		% Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	2,9%	97,1%	100,0%
		% Buradan çıktıktan sonra eve dönmek istemiyorum	5,9%	25,2%	23,0%
		% Toplamda	,7%	22,3%	23,0%
	500-700 arası	Sayı	0	15	15
		% Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	,0%	100,0%	100,0%
		% Buradan çıktıktan sonra eve dönmek istemiyorum	,0%	11,5%	10,1%
		% Toplamda	,0%	10,1%	10,1%
	700 ve üzeri	Sayı	0	13	13
		% Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	,0%	100,0%	100,0%
		% Buradan çıktıktan sonra eve dönmek istemiyorum	,0%	9,9%	8,8%
		% Toplamda	,0%	8,8%	8,8%
Toplam		Sayı	17	131	148
		% Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	11,5%	88,5%	100,0%
		% Buradan çıktıktan sonra eve dönmek istemiyorum	100,0%	100,0%	100,0%
		% Toplamda	11,5%	88,5%	100,0%
Pearson Chi-Square		,016			

Tablo- 90 Ailenin Aylık Toplam Geliri (Miktar) – Gelecek Planı: Gayrimeşru Yaşama Devam Etme

			Buradan çıktıktan sonragayrimeşruya devam		Toplam
			evet	hayır	
Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	300 YTL'den az	Sayı	54	32	86
		% Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	62,8%	37,2%	100,0%
		% Buradan çıktıktan sonra gayrimeşruya devam	74,0%	42,7%	58,1%
		% Toplamda	36,5%	21,6%	58,1%
	300-500 arası	Sayı	12	22	34
		% Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	35,3%	64,7%	100,0%
		% Buradan çıktıktan sonra gayrimeşruya devam	16,4%	29,3%	23,0%
		% Toplamda	8,1%	14,9%	23,0%
	500-700 arası	Sayı	3	12	15
		% Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	20,0%	80,0%	100,0%
		% Buradan çıktıktan sonra gayrimeşruya devam	4,1%	16,0%	10,1%
		% Toplamda	2,0%	8,1%	10,1%
	700 ve üzeri	Sayı	4	9	13
		% Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	30,8%	69,2%	100,0%
		% Buradan çıktıktan sonra gayrimeşruya devam	5,5%	12,0%	8,8%
		% Toplamda	2,7%	6,1%	8,8%
Toplam		Sayı	73	75	148
		% Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	49,3%	50,7%	100,0%
		% Buradan çıktıktan sonra gayrimeşruya devam	100,0%	100,0%	100,0%
		% Toplamda	49,3%	50,7%	100,0%
Pearson Chi-Square		,001			

Tablo- 91 Ailenin Aylık Toplam Geliri (Miktar) - En Çok Güvenilen Kişiler

			En çok güvendiğiniz kişiler kimler					Toplam
			ailemden biri	arkadaşlarımdan biri	akrabalarımdan biri	hiçkimse	gayrimeşrudan birileri	
Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	300 YTL'den az	Sayı	14	19	6	32	15	86
		% Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	16,3%	22,1%	7,0%	37,2%	17,4%	100,0%
		% En çok güvendiğiniz kişiler kimler	26,9%	70,4%	75,0%	71,1%	93,8%	58,1%
		% Toplamda	9,5%	12,8%	4,1%	21,6%	10,1%	58,1%
	300-500 arası	Sayı	19	6	2	7	0	34
		% Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	55,9%	17,6%	5,9%	20,6%	,0%	100,0%
		% En çok güvendiğiniz kişiler kimler	36,5%	22,2%	25,0%	15,6%	,0%	23,0%
		% Toplamda	12,8%	4,1%	1,4%	4,7%	,0%	23,0%
	500-700 arası	Sayı	10	1	0	3	1	15
		% Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	66,7%	6,7%	,0%	20,0%	6,7%	100,0%
		% En çok güvendiğiniz kişiler kimler	19,2%	3,7%	,0%	6,7%	6,3%	10,1%
		% Toplamda	6,8%	,7%	,0%	2,0%	,7%	10,1%
	700 ve üzeri	Sayı	9	1	0	3	0	13
		% Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	69,2%	7,7%	,0%	23,1%	,0%	100,0%
		% En çok güvendiğiniz kişiler kimler	17,3%	3,7%	,0%	6,7%	,0%	8,8%
		% Toplamda	6,1%	,7%	,0%	2,0%	,0%	8,8%
Toplam		Sayı	52	27	8	45	16	148
		% Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	35,1%	18,2%	5,4%	30,4%	10,8%	100,0%
		% En çok güvendiğiniz kişiler kimler	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		% Toplamda	35,1%	18,2%	5,4%	30,4%	10,8%	100,0%

Pearson Chi-Square	,000	

Tablo- 92 Sorunların Genelde Kimle Konuşulduğu - Ailenin Aylık Toplam Geliri (Miktar)

			Ailenin aylık toplam geliri ne kadar				Toplam
			300 YTL'den az	300-500 arası	500-700 arası	700 ve üzeri	
Sorunlarını genelde kiminle konuşu-yorsun	anne-baba	Sayı	3	6	5	8	22
		% Sorunlarını genelde kiminle konuşuyorsun	13,6%	27,3%	22,7%	36,4%	100,0%
		% Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	3,5%	17,6%	33,3%	61,5%	14,9%
		% Toplamda	2,0%	4,1%	3,4%	5,4%	14,9%
	kardeş-kardeşler	Sayı	7	12	3	1	23
		% Sorunlarını genelde kiminle konuşuyorsun	30,4%	52,2%	13,0%	4,3%	100,0%
		% Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	8,1%	35,3%	20,0%	7,7%	15,5%
		% Toplamda	4,7%	8,1%	2,0%	,7%	15,5%
	akrabalar	Sayı	8	3	2	0	13
		% Sorunlarını genelde kiminle konuşuyorsun	61,5%	23,1%	15,4%	,0%	100,0%
		% Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	9,3%	8,8%	13,3%	,0%	8,8%
		% Toplamda	5,4%	2,0%	1,4%	,0%	8,8%
	arkadaşlar	Sayı	20	7	2	1	30
		% Sorunlarını genelde kiminle konuşuyorsun	66,7%	23,3%	6,7%	3,3%	100,0%
		% Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	23,3%	20,6%	13,3%	7,7%	20,3%
		% Toplamda	13,5%	4,7%	1,4%	,7%	20,3%
	hiçkimse	Sayı	48	5	3	3	59
		% Sorunlarını genelde kiminle konuşuyorsun	81,4%	8,5%	5,1%	5,1%	100,0%
		% Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	55,8%	14,7%	20,0%	23,1%	39,9%
		% Toplamda	32,4%	3,4%	2,0%	2,0%	39,9%
	öğretmen-psikolog	Sayı	0	1	0	0	1
		% Sorunlarını genelde kiminle konuşuyorsun	,0%	100,0%	,0%	,0%	100,0%
		% Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	,0%	2,9%	,0%	,0%	,7%
		% Toplamda	,0%	,7%	,0%	,0%	,7%
Toplam		Sayı	86	34	15	13	148
		% Sorunlarını genelde kiminle konuşuyorsun	58,1%	23,0%	10,1%	8,8%	100,0%
		% Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		% Toplamda	58,1%	23,0%	10,1%	8,8%	100,0%

Pearson Chi-Square	,000

Tablo- 93 Ailenin Aylık Toplam Geliri (Miktar) - Zor Durumda Kalındığında Kimseden Yardım İstememe

			Zor durumda kaldığımda kimseden yardım istemem, kendim hallederim		Toplam
			evet	hayır	
Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	300 YTL'den az	Sayı	44	42	86
		% Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	51,2%	48,8%	100,0%
		% Zor durumda kaldığımda kimseden yardım istemem, kendim hallederim	72,1%	48,3%	58,1%
		% Toplamda	29,7%	28,4%	58,1%
	300-500 arası	Sayı	11	23	34
		% Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	32,4%	67,6%	100,0%
		% Zor durumda kaldığımda kimseden yardım istemem, kendim hallederim	18,0%	26,4%	23,0%
		% Toplamda	7,4%	15,5%	23,0%
	500-700 arası	Sayı	4	11	15
		% Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	26,7%	73,3%	100,0%
		% Zor durumda kaldığımda kimseden yardım istemem, kendim hallederim	6,6%	12,6%	10,1%
		% Toplamda	2,7%	7,4%	10,1%
	700 ve üzeri	Sayı	2	11	13
		% Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	15,4%	84,6%	100,0%
		% Zor durumda kaldığımda kimseden yardım istemem, kendim hallederim	3,3%	12,6%	8,8%
		% Toplamda	1,4%	7,4%	8,8%
Toplam		Sayı	61	87	148
		% Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	41,2%	58,8%	100,0%
		% Zor durumda kaldığımda kimseden yardım istemem, kendim hallederim	100,0%	100,0%	100,0%
		% Toplamda	41,2%	58,8%	100,0%
Pearson Chi-Square		,023			

Tablo- 94 Ailenin Aylık Toplam Geliri (Miktar) - Zor Durumda Kalındığında Başvurulan Kişiler: Aile

			Zor durumda kaldığımda aile büyüklerimden yardım isterim		Toplam
			evet	hayır	
Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	300 YTL'den az	Sayı	11	75	86
		% Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	12,8%	87,2%	100,0%
		% Zor durumda kaldığımda aile büyüklerimden yardım isterim	30,6%	67,0%	58,1%
		% Toplamda	7,4%	50,7%	58,1%
	300-500 arası	Sayı	10	24	34
		% Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	29,4%	70,6%	100,0%
		% Zor durumda kaldığımda aile büyüklerimden yardım isterim	27,8%	21,4%	23,0%
		% Toplamda	6,8%	16,2%	23,0%
	500-700 arası	Sayı	7	8	15
		% Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	46,7%	53,3%	100,0%
		% Zor durumda kaldığımda aile büyüklerimden yardım isterim	19,4%	7,1%	10,1%
		% Toplamda	4,7%	5,4%	10,1%
	700 ve üzeri	Sayı	8	5	13
		% Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	61,5%	38,5%	100,0%
		% Zor durumda kaldığımda aile büyüklerimden yardım isterim	22,2%	4,5%	8,8%
		% Toplamda	5,4%	3,4%	8,8%
Toplam		Sayı	36	112	148
		% Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	24,3%	75,7%	100,0%
		% Zor durumda kaldığımda aile büyüklerimden yardım isterim	100,0%	100,0%	100,0%
		% Toplamda	24,3%	75,7%	100,0%
Pearson Chi-Square		,000			

Tablo- 95 Ailenin Aylık Toplam Geliri (Miktar) - Aile Üyeleri Arasındaki İlişkiler

			Aile üyeleri arasındaki ilişkiler nasıldır				Toplam
			çok iyi	iyi	normal	kötü	
Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	300 YTL 'den az	Sayı	3	9	15	59	86
		% Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	3,5%	10,5%	17,4%	68,6%	100,0%
		% Aile üyeleri arasındaki ilişkiler nasıldır	37,5%	25,0%	37,5%	92,2%	58,1%
		% Toplamda	2,0%	6,1%	10,1%	39,9%	58,1%
	300-500 arası	Sayı	1	14	14	5	34
		% Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	2,9%	41,2%	41,2%	14,7%	100,0%
		% Aile üyeleri arasındaki ilişkiler nasıldır	12,5%	38,9%	35,0%	7,8%	23,0%
		% Toplamda	,7%	9,5%	9,5%	3,4%	23,0%
	500-700 arası	Sayı	1	7	7	0	15
		% Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	6,7%	46,7%	46,7%	,0%	100,0%
		% Aile üyeleri arasındaki ilişkiler nasıldır	12,5%	19,4%	17,5%	,0%	10,1%
		% Toplamda	,7%	4,7%	4,7%	,0%	10,1%
	700 ve üzeri	Sayı	3	6	4	0	13
		% Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	23,1%	46,2%	30,8%	,0%	100,0%
		% Aile üyeleri arasındaki ilişkiler nasıldır	37,5%	16,7%	10,0%	,0%	8,8%
		% Toplamda	2,0%	4,1%	2,7%	,0%	8,8%
Toplam		Sayı	8	36	40	64	148
		% Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	5,4%	24,3%	27,0%	43,2%	100,0%
		% Aile üyeleri arasındaki ilişkiler nasıldır	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		% Toplamda	5,4%	24,3%	27,0%	43,2%	100,0%
Pearson Chi-Square		,000					

Tablo- 96 Ailenin Aylık Toplam Geliri (Miktar) - Aile İçinde Karar Almaya İlişkin Pratikler

			Aile içinde önemli kararlar nasıl alınıyor					Toplam
			-2	baba tek başına	baba-anne birlikte	aile üyeleri birlikte	kararlar ortak alınmaz	
Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	300 YTL'den az	Sayı	1	46	7	2	30	86
		% Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	1,2%	53,5%	8,1%	2,3%	34,9%	100,0%
		% Aile içinde önemli kararlar nasıl alınıyor	100,0%	63,0%	30,4%	15,4%	78,9%	58,1%
		% Toplamda	,7%	31,1%	4,7%	1,4%	20,3%	58,1%
	300-500 arası	Sayı	0	19	6	2	7	34
		% Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	,0%	55,9%	17,6%	5,9%	20,6%	100,0%
		% Aile içinde önemli kararlar nasıl alınıyor	,0%	26,0%	26,1%	15,4%	18,4%	23,0%
		% Toplamda	,0%	12,8%	4,1%	1,4%	4,7%	23,0%
	500-700 arası	Sayı	0	3	7	4	1	15
		% Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	,0%	20,0%	46,7%	26,7%	6,7%	100,0%
		% Aile içinde önemli kararlar nasıl alınıyor	,0%	4,1%	30,4%	30,8%	2,6%	10,1%
		% Toplamda	,0%	2,0%	4,7%	2,7%	,7%	10,1%
	700 ve üzeri	Sayı	0	5	3	5	0	13
		% Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	,0%	38,5%	23,1%	38,5%	,0%	100,0%
		% Aile içinde önemli kararlar nasıl alınıyor	,0%	6,8%	13,0%	38,5%	,0%	8,8%
		% Toplamda	,0%	3,4%	2,0%	3,4%	,0%	8,8%
Toplam		Sayı	1	73	23	13	38	148
		% Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	,7%	49,3%	15,5%	8,8%	25,7%	100,0%
		% Aile içinde önemli kararlar nasıl alınıyor	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		% Toplamda	,7%	49,3%	15,5%	8,8%	25,7%	100,0%

Pearson Chi-Square	,000

Mekândan İmkâna Çocuk Suçluluğu

Tablo- 97 Ailenin Aylık Toplam Geliri (Miktar) - Anne ve Baba Arasındaki İlişkiler

			Anne ve babanın ilişkileri nasıldır				Toplam
			Hiç kavga etmezler	Ara sıra tartışırlar	Genellikle kavga ederler	Her zaman kavga ederler	
Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	300 YTL'den az	Sayı	2	18	18	35	73
		% Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	2,7%	24,7%	24,7%	47,9%	100,0%
		% Anne ve babanın ilişkileri nasıldır	11,1%	41,9%	72,0%	85,4%	57,5%
		% Toplamda	1,6%	14,2%	14,2%	27,6%	57,5%
	300-500 arası	Sayı	7	13	6	4	30
		% Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	23,3%	43,3%	20,0%	13,3%	100,0%
		% Anne ve babanın ilişkileri nasıldır	38,9%	30,2%	24,0%	9,8%	23,6%
		% Toplamda	5,5%	10,2%	4,7%	3,1%	23,6%
	500-700 arası	Sayı	3	8	0	2	13
		% Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	23,1%	61,5%	,0%	15,4%	100,0%
		% Anne ve babanın ilişkileri nasıldır	16,7%	18,6%	,0%	4,9%	10,2%
		% Toplamda	2,4%	6,3%	,0%	1,6%	10,2%
	700 ve üzeri	Sayı	6	4	1	0	11
		% Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	54,5%	36,4%	9,1%	,0%	100,0%
		% Anne ve babanın ilişkileri nasıldır	33,3%	9,3%	4,0%	,0%	8,7%
		% Toplamda	4,7%	3,1%	,8%	,0%	8,7%
Toplam		Sayı	18	43	25	41	127
		% Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	14,2%	33,9%	19,7%	32,3%	100,0%
		% Anne ve babanın ilişkileri nasıldır	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		% Toplamda	14,2%	33,9%	19,7%	32,3%	100,0%
Pearson Chi-Square		,000					

Tablo- 98 Ailenin Aylık Toplam Geliri (Miktar) – Çalışma Deneyimi

			Şimdiye kadar para kazandığı bir işte çalıştı mı?		Toplam
			Evet çalıştım	Hayır çalışmadım	
Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	300 YTL'den az	Sayı	81	5	86
		% Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	94,2%	5,8%	100,0%
		% Şimdiye kadar para kazandığı bir işte çalıştı mı?	60,9%	33,3%	58,1%
		% Toplamda	54,7%	3,4%	58,1%
	300-500 arası	Sayı	31	3	34
		% Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	91,2%	8,8%	100,0%
		% Şimdiye kadar para kazandığı bir işte çalıştı mı?	23,3%	20,0%	23,0%
		% Toplamda	20,9%	2,0%	23,0%
	500-700 arası	Sayı	14	1	15
		% Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	93,3%	6,7%	100,0%
		% Şimdiye kadar para kazandığı bir işte çalıştı mı?	10,5%	6,7%	10,1%
		% Toplamda	9,5%	,7%	10,1%
	700 ve üzeri	Sayı	7	6	13
		% Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	53,8%	46,2%	100,0%
		% Şimdiye kadar para kazandığı bir işte çalıştı mı?	5,3%	40,0%	8,8%
		% Toplamda	4,7%	4,1%	8,8%
Toplam		Sayı	133	15	148
		% Ailenin aylık toplam geliri ne kadar	89,9%	10,1%	100,0%
		% Şimdiye kadar para kazandığı bir işte çalıştı mı?	100,0%	100,0%	100,0%
		% Toplamda	89,9%	10,1%	100,0%
Pearson Chi-Square		,000			

Tablo- 99 Çalışma Deneyimi - Cinsiyet

			cinsiyet		Toplam
			kız	erkek	
Şimdiye kadar para kazandığı bir işte çalıştı mı?	Evet çalıştım	Sayı	4	129	133
		% Şimdiye kadar para kazandığı bir işte çalıştı mı?	3,0%	97,0%	100,0%
		% cinsiyet	40,0%	93,5%	89,9%
		% Toplamda	2,7%	87,2%	89,9%
	Hayır çalışmadım	Sayı	6	9	15
		% Şimdiye kadar para kazandığı bir işte çalıştı mı?	40,0%	60,0%	100,0%
		% cinsiyet	60,0%	6,5%	10,1%
		% Toplamda	4,1%	6,1%	10,1%
Toplam		Sayı	10	138	148
		% Şimdiye kadar para kazandığı bir işte çalıştı mı?	6,8%	93,2%	100,0%
		% cinsiyet	100,0%	100,0%	100,0%
		% Toplamda	6,8%	93,2%	100,0%

Pearson Chi-Square	,000

Tablo- 100 Doğum Yeri - İşin Hangi Yolla Bulunduğu

			Bu işi nasıl bulduğu				Toplam
			ailemin yardımıyla	akrabalarımın yardımıyla	hemşehrilerimin yardımıyla	arkadaşlarımın yardımıyla	
Dogum yeri	Kent	Sayı	6	5	15	7	33
		% Dogum yeri	18,2%	15,2%	45,5%	21,2%	100,0%
		% Bu işi nasıl bulduğu	18,2%	35,7%	20,5%	53,8%	24,8%
		% Toplamda	4,5%	3,8%	11,3%	5,3%	24,8%
	Kırsal	Sayı	27	9	58	6	100
		% Dogum yeri	27,0%	9,0%	58,0%	6,0%	100,0%
		% Bu işi nasıl bulduğu	81,8%	64,3%	79,5%	46,2%	75,2%
		% Toplamda	20,3%	6,8%	43,6%	4,5%	75,2%
Toplam		Sayı	33	14	73	13	133
		% Dogum yeri	24,8%	10,5%	54,9%	9,8%	100,0%
		% Bu işi nasıl bulduğu	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		% Toplamda	24,8%	10,5%	54,9%	9,8%	100,0%

Pearson Chi-Square	,041

Tablo- 101 İşin Hangi Yolla Bulunduğu - Türkçe'den Başka Dil (Anadil)

			Türkçe'den baska dil biliyor mu?				Toplam
			Evet, Kürtçe biliyor	Hayır, sadece Türkçe biliyor	evet zazaca	evet arapça	
Bu işi nasıl bulduğu	ailemin yardımıyla	Sayı	7	21	5	0	33
		% Bu işi nasıl bulduğu	21,2%	63,6%	15,2%	,0%	100,0%
		% Türkçe'den başka dil biliyor mu?	13,0%	33,3%	35,7%	,0%	24,8%
		% Toplamda	5,3%	15,8%	3,8%	,0%	24,8%
	akraba-larımın yardımıyla	Sayı	6	8	0	0	14
		% Bu işi nasıl bulduğu	42,9%	57,1%	,0%	,0%	100,0%
		% Türkçe'den başka dil biliyor mu?	11,1%	12,7%	,0%	,0%	10,5%
		% Toplamda	4,5%	6,0%	,0%	,0%	10,5%
	hemşeh-rilerimin yardımıyla	Sayı	38	26	7	2	73
		% Bu işi nasıl bulduğu	52,1%	35,6%	9,6%	2,7%	100,0%
		% Türkçe'den başka dil biliyor mu?	70,4%	41,3%	50,0%	100,0%	54,9%
		% Toplamda	28,6%	19,5%	5,3%	1,5%	54,9%
	arkadaş-larımın yardımıyla	Sayı	3	8	2	0	13
		% Bu işi nasıl bulduğu	23,1%	61,5%	15,4%	,0%	100,0%
		% Türkçe'den başka dil biliyor mu?	5,6%	12,7%	14,3%	,0%	9,8%
		% Toplamda	2,3%	6,0%	1,5%	,0%	9,8%
Toplam		Sayı	54	63	14	2	133
		% Bu işi nasıl bulduğu	40,6%	47,4%	10,5%	1,5%	100,0%
		% Türkçe'den baska dil biliyor mu?	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		% Toplamda	40,6%	47,4%	10,5%	1,5%	100,0%

Pearson Chi-Square	,081